DÜZCE ÜNİVERSİTESİ | LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ÇOCUKLUK TANIKLIĞINDAN YETİŞKİNLİK DENEYİMİNE: ÖRTÜK EBEVEYNDEN BENLİĞE VE İLİŞKİYE UZANAN AKTARIM

ŞEHİDE KELEK

DOKTORA TEZİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

REHBERLİK ve PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

DANIŞMAN

PROF. DR. MUSTAFA KOÇ

DÜZCE, 2025

T.C.

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ÇOCUKLUK TANIKLIĞINDAN YETİŞKİNLİK DENEYİMİNE: ÖRTÜK EBEVEYNDEN BENLİĞE VE İLİŞKİYE UZANAN AKTARIM

Şehide Kelek tarafından hazırlanan tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mustafa KOÇ
Düzce Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Mustafa KOÇ
Düzce Üniversitesi _____

Doç. Dr. Betül DÜŞÜNCELİ
Sakarya Üniversitesi _____

Doç. Dr. Okan BİLGİN
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÖZDEMİR YILMAZ
Düzce Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Neslihan BALCI
Yalova Üniversitesi _____

Tez Savunma Tarihi: 23/10/2025

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

23 Ekim 2025

Şehide Kelek

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ KULLANIM BEYANI

Bu tez çalışmasını hazırlarken ChatGPT, Gemini ve Claude üretken yapay zekâ programlarından destek aldığımı beyan ederim. Tezimin hazırlığı aşamasında üretken yapay zekâ programlarından İngilizce çeviri, düzenleme, yazım imla kontrolü, kaynakça düzenlemesi, bilimsel makalelere erişim gibi konularda destek aldım. Üretken yapay zekâ programlarından aldığım bilgilerin doğruluğunu kontrol ettiğimi bildiririm.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

23 Ekim 2025

Şehide Kelek

Özgür Filistin’e ithafen…

TEŞEKKÜR

Öğrendiğim, geliştiğim, zorlandığım, heyecan duyduğum, merak ettiğim ve zaman zaman "Acaba bu sürecin sonu gelecek mi?" diye kendime sorduğum doktora tez yolculuğumun tamamlanmış olmasının derin bir şükrünü yaşıyorum. İtiraf etmeliyim ki bu çalışmaya başlarken böylesine derinlere dalacağımı, konunun katman katman açılarak bu denli genişleyeceğini ve zaman zaman bu kadar zorlanacağımı hiç düşünmemiştim. Ancak hamdolsun ki emek dolu olmakla birlikte çok şey öğrendiğim bir süreç oldu. Bu yüzden sanırım ilk olarak verdiğim emekler ve gösterdiğim sabır için kendime teşekkür etmek istiyorum.

Ardından doktora süreci boyunca her türlü desteğini eksik etmeyen, fikirleriyle yol gösteren ve kaygılandığımda yatıştıran kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Koç'a içten teşekkürlerimi sunuyorum. Tüm süreç boyunca desteğini hissettiğim ve varlığının rahatlattığı hem arkadaşım hem de tez izleme komitesinde hocam olan Dr. Öğr. Üyesi Pınar Özdemir Yılmaz'a bolca müteşekkirim. Ayrıca tez izleme komitelerinde yer alan Dr. Öğr. Üyesi Neslihan Balcı ile Doç. Dr. Neslihan Arıcı Özcan'a ve savunma jürisinde yer alan Doç. Dr. Betül Düşünceli ile Doç. Dr. Okan Bilgin'e verdikleri kıymetli geri bildirimler ve öneriler için çokça teşekkür ediyorum.

Bu tezin ortaya çıkmasında en önemli katkıyı sunan, çocukluk anılarını ve yaşam deneyimlerini benimle paylaşan 13 katılımcıya büyük bir teşekkür borçluyum. Bu tez, onların hikâyeleri üzerine inşa oldu ve anlam kazandı. Ayrıca nihai çalışma grubuna dahil olmayan ancak süreç boyunca kendisiyle görüştüğüm diğer tüm katılımcılara da teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Doktora sürecim boyunca 2211 Yurt İçi Doktora Burs Programı kapsamında verdikleri destek için TÜBİTAK'a ve Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı'na (BİDEB) teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezimin bir proje olarak (LÜTEP-2024.10.01.1448) yürütülmesinde sağladığı katkı ve destekler için Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne (BAP) de çokça müteşekkirim.

Fakültedeki oda arkadaşlarım Arş. Gör. Nur Banu Yiğit ve Arş. Gör. Dila Şahzen Çelebi'ye bu zorlu süreç boyunca sağladıkları tüm destek için bolca teşekkür ediyorum. Doktora dönem arkadaşım Dr. Nur Hilal Yıldırım Algül'e de her aşamadaki varlığı ve

samimi desteği için gönülden müteşekkirim. Bu yolculuk boyunca sizlerle aynı ortamı paylaşmak, birlikte dertlenip gülmek, aynı yolda yürümek, birbirimizin süreçlerine eşlik etmek benim için büyük bir motivasyon kaynağı ve mutluluktu. Kıymetli arkadaşlarım, akademi ve ilim yolculuğumuzda hepimizin yolu açık ve aydınlık olsun inşallah.

Sevgili dostlarım Fatmanur Taşdemir, Ayşenur Tohen ve Sena Çetintürk'e, her daim varlıkları ve duygusal destekleri için gönülden teşekkürlerimi sunuyorum. Tez sürecimin neşeleri olan biricik yeğenim Amine Sümeyye'ye ve canım kedilerim Şifa ve Duha'ya bolca sevgi ve şükranlarımı iletiyorum.

Kıymetli ağabeyim Muhammed Mustafa ve sevgili kardeşim Mehmet Akif, "İlk kim Dr. olacak?" diye yaptığımız tatlı kapışmayı kazanmış olmanın muzip sevincini taşıyorum. Yüksek lisans raundunu sana kaptırmıştım abiciğim ama doktorayı bir hafta farkla önce ben kapmış oldum :). Kardeşlerim, bu yolda hiçbirimizin ayağına taşlar değmesin ve hayırlı güzel işler yapmak nasip olsun inşallah.

Canım anneciğim ve babacığım, yüksek lisans tezimin teşekkür bölümünde ebeveynliğiniz için şükranlarımı ifade etmiştim. Bu kez ise birbirinize karşı iyi bir eş olarak sürdürdüğünüz ilişkinin bizlere sunduğu kıymetli örtük ebeveynim için sizlere minnettarım. Sayenizde huzurlu ve sevgi dolu bir ailede büyüdük. Yürütmüş olduğum bu tez çalışması ile aile iklimimizin ve aranızdaki güzel ilişkinin bize sunduğu nimetlerin kıymetini bir kez daha derinden anladım. Bunun için size bolca teşekkür, Allah'a ise bolca hamd ediyorum.

Ve nihai olarak insanın içinde de dışında da keşfetmeye doyulamayacak muazzam bir sistemi yaratan Allah'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum…

23 Ekim 2025 **Şehide Kelek**

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ŞEKİL LİSTESİ xi

TABLO LİSTESİ xii

KISALTMALAR xiii

ÖZET xiv

ABSTRACT xvi

1. GİRİŞ 1

1.1. PROBLEM DURUMU 1

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI 7

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 9

1.4. TANIMLAR 12

2. KURAMSAL ÇERÇEVE 13

2.1. BENLİK 14

2.2. İLİŞKİ 18

2.3. YAKIN BİR İLİŞKİ ALANI OLARAK EVLİLİK 21

2.4. BİR SİSTEM OLARAK AİLE 26

2.5. ÜÇÜNCÜ EBEVEYN: EBEVEYNLER ARASI İLİŞKİ 29

2.6. İLİŞKİ ŞEMALARININ KÖKENİ: EBEVEYN-ÇOCUK İLİŞKİSİ 36

2.7. BENLİK VE DİĞERİ/NESNE TEMSİLLERİ 40

2.8. NESİLLER ARASI EVLİLİK İLİŞKİSİ AKTARIMI 46

3. YÖNTEM 55

3.1. ARAŞTIRMA DESENİ 55

3.2. ÇALIŞMA GRUBU 59

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI 71

3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ ve YÖNTEMİ 75

3.5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ 78

3.6. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK 83

3.7. ARAŞTIRMACININ ROLÜ 86

4. BULGULAR 91

4.1. AKTARIM SÜRECİ ve TEMALAR ARASI İLİŞKİLER 93

4.2. TEMA 1: ÖRTÜK EBEVEYN: ÇOCUĞUN DÜNYASINDA EBEVEYNLER ARASI İLİŞKİ 101

4.3. TEMA 2: ÇOCUĞUN İÇİNDE KURULAN MAHKEME: EBEVEYN-ÇOCUK BAĞININ EŞ EBEVEYN ALGISINA YANSIMASI 120

4.4. TEMA 3: EŞ EBEVEYN TEMSİLLERİ 127

4.5. TEMA 4: EŞ EBEVEYNLERİN GEREKSİNİMLERİ: ÇOCUĞA MİRAS KALAN İHTİYAÇLAR 132

4.6. TEMA 5: İLİŞKİSEL TEHDİT SENARYOLARI: EŞ EBEVEYNE DÖNÜŞME KORKUSU 134

4.7. TEMA 6: İLİŞKİSEL DENEYİMLERDEN SÜZÜLEN ÇIKARIMLAR: SUÇLU KİM, ÇÖZÜM NE? 136

4.8. TEMA 7: İÇSELLEŞTİRME: EŞ EBEVEYN TEMSİLLERİNİN BENLİK TEMSİLLERİNE DÖNÜŞÜMÜ 143

4.9. TEMA 8: BENLİK ÖRGÜTLENMESİ: İÇSEL TEMSİLLER ARASINDA DİNAMİK ETKİLEŞİM ve MÜCADELE . 149

4.10. TEMA 9: EŞ ALGISINDA EŞ EBEVEYN TEMSİLLERİNİN ROLÜ 153

4.11. SÜREÇ ve KİŞİ ODAKLI ÇÖZÜMLEMELER 157

4.12. TEMA 10: AKTARIMIN SEYRİNİ BİÇİMLENDİREN KİŞİYE ÖZGÜ FAKTÖRLER 363

5. TARTIŞMA 382

5.1. KURAMSAL ÖNERME 1 383

5.2. KURAMSAL ÖNERME 2 390

5.3. KURAMSAL ÖNERME 3 394

5.4. KURAMSAL ÖNERME 4 409

5.5. KURAMSAL ÖNERME 5 418

5.6. KURAMSAL ÖNERME 6 424

6. SONUÇ ve ÖNERİLER 434

6.1. SONUÇ 434

6.2. ÖNERİLER 439

7. KAYNAKLAR 452

8. EKLER 485

8.1. EK 1: ARAŞTIRMA İÇİN KATILIMCI DUYURU AFİŞİ 485

8.2. EK 2: KATILIM TALEP FORMU 486

8.3. EK 3: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU 492

8.4. EK 4: ULAŞILAN TEMALAR ve KATEGORİLER LİSTESİ 502

EXTENDED ABSTRACT 504

ÖZGEÇMİŞ 511

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 3.1. Katılımcıların Belirlenme Süreci....66

Şekil 4.1. Örtük Ebeveynin Benliğe ve İlişkiye Yansımaları....94

Şekil 4.2. Çocukluk Tanıklığından Yetişkinlik Deneyimine:
Örtük Ebeveynden Benliğe ve İlişkiye Uzanan Aktarım Modeli....95

Şekil 4.3. Örtük Ebeveyn Temasını Oluşturan Kategoriler....102

Şekil 4.4. Çocuğun İçinde Kurulan Mahkeme Temasını Oluşturan Kategoriler....121

Şekil 4.5. Eş Ebeveyn Temsilleri Temasını Oluşturan Kategoriler....130

Şekil 4.6. İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar Temasını
Oluşturan Kategoriler....139

Şekil 4.7. Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü
Temasını Oluşturan Kategoriler....146

Şekil 4.8. Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü Temasını
Oluşturan Kategoriler....153

Şekil 4.9. Çalışma Grubunu Oluşturan Katılımcılar....158

Şekil 4.10. Aktarımın Seyrini Biçimlendiren Kişiye Özgü Faktörler
Temasını Oluşturan Kategoriler....364

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri.....67

Tablo 3.2. Katılımcıların ve Ebeveynlerinin Evlilik İlişkilerine Yönelik Bilgiler 68

Tablo 3.3. Katılımcılarla Yürütülen Derinlemesine Görüşmelerin Sayısı ve Süresi 70

KISALTMALAR

TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TDK	:	Türk Dil Kurumu
vd.	:	Ve diğerleri
akt.	:	Aktaran
alg.	:	Algılanan
Y. Lisans	:	Yüksek Lisans
RPC	:	Reducing Parental Conflict (Ebeveynler Arası Çatışmayı Azaltma)
CCRT	:	Core Conflictual Relationship Theme (Çekirdek Çatışmalı İlişki Teması)
PERMA	:	Positive Emotion, Engagement, Relationships, Meaning, Accomplishment (Olumlu Duygu, Katılım, İlişkiler, Anlam, Başarı)
EMDR	:	Eye Movement Desensitization and Reprocessing (Göz Hareketleriyle Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme)
GT	:	Gömülü Teori (Grounded Theory)

ÖZET

ÇOCUKLUK TANIKLIĞINDAN YETİŞKİNLİK DENEYİMİNE: ÖRTÜK EBEVEYNDEN BENLİĞE VE İLİŞKİYE UZANAN AKTARIM

Şehide KELEK

Düzce Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Doktora Tezi
Danışman: Prof. Dr. Mustafa KOÇ
Ekim 2025, 503 sayfa

Aile, bireyin dünyaya adım attığı ilk andan itibaren benliğini ve ilişkisel örüntülerini şekillendiren birincil deneyim alanı olarak öne çıkmaktadır. Sağlıklı aileler ise sağlıklı evlilikler üzerine inşa olmaktadır; çünkü evlilik ilişkisi bir ailenin çekirdeğini oluşturur. Evlilik ilişkisi sadece çiftlerle ilişkili bir durum değil, çocuklara da yansıyan bir olgudur. Ebeveynler arası ilişkinin, çocuklukta başlayan ve yetişkinliğe uzanan kalıcı etkiler bıraktığı ve nesiller arası aktarım yoluyla çocukların ilerideki kendi evlilik ilişkilerine yansıdığı bilinmektedir. Ancak bu ilişkinin çocukların iç dünyasında nasıl deneyimlendiğini ve anlamlandırıldığını, ardından kendi benliklerine ve ilişkilerine nasıl yansıdığını, ayrıca bu aktarım sürecine ait gömülü dinamikleri ve sürecin nasıl işlediğini açıklamaya yönelik kavramsal ve kuramsal düzeyde bir boşluk bulunmaktadır. Söz konusu boşluktan hareketle, bu araştırma çocuklukta ebeveynler arası ilişkiye tanıklığın bireyler tarafından hangi bağlamsal koşullarda nasıl anlamlandırıldığını, hangi duygulanımsal ve etkileşimsel işlemlemeler yoluyla içsel ve ilişkisel örüntülere dönüştüğünü ve yetişkinlikte özellikle evlilik ilişkisi bağlamında nasıl yeniden üretildiğini açıklayan özgün bir süreç modeli geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, katılımcı deneyimlerinden elde edilen kavramsal kategoriler temel alınarak yeni bir kuramsal model geliştirebilmek için nitel araştırma desenlerinden gömülü teori benimsenmiştir. Araştırmanın katılımcıları, ölçüt ve kuramsal örnekleme yöntemleriyle belirlenen 8 kadın ve 5 erkek olmak üzere toplam 13 kişiden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış; her katılımcıyla 2-6 oturum arasında, 1 saat 53 dakika ile 6 saat 12 dakika süren derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Kuramsal doygunluk sağlanıncaya dek sürdürülen veri toplama ve analiz süreci, gömülü teorinin sürekli karşılaştırmalı analiz ilkesi doğrultusunda eşzamanlı yürütülmüştür. Tüm veriler MAXQDA-20'ye aktarılmış; açık, eksen ve seçici kodlama aşamalarıyla kavramsallaştırılmış, ilişkiler kurulmuş ve çekirdek kategori belirlenerek diyagram aracılığıyla süreç modeli görselleştirilmiştir. Bulgular, *örtük ebeveynden benliğe ve ilişkiye uzanan aktarım* olarak tanımlanan çekirdek kategori etrafında şekillenmiş ve aktarım dinamiklerini açıklayan bir süreç modeli ortaya koymuştur. Analiz sonucunda, kendi içlerinde çeşitli kategoriler

barındıran on ana temaya ulaşılmıştır. Araştırma bulguları, ebeveynler arası ilişkinin aile çatısı altında çocuklar için *örtük bir ebeveyn* işlevi üstlendiğini ve bu örtük ebeveynin çocukların benlik örgütlenmeleri ile ilişkisel örüntülerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymuştur. Çocuklar, anne ve babalarının ebeveynlik ve eşlik rollerini birbirinden net bir şekilde ayrıştırabilmekte; ayrıca ebeveynleri arasındaki ilişkisel dinamiğe bağlı olarak nasıl bir eş olduklarına dair *eş ebeveyn temsilleri* geliştirmektedir. Bu temsillerin yalnızca bilişsel tanımlamalardan ibaret olmadığı, onlara eşlik eden duygulanımlar, karşılanmamış ihtiyaçlar, korku ve kaygılar ile bu psikolojik dinamiklerden beslenen çıkarımlarla birlikte yapılandığı görülmüştür. Ayrıca katılımcıların *eş anne ve eş baba temsillerini,* bu temsillere eşlik eden psikolojik dinamiklerle birlikte içselleştirerek *benlik temsillerine* dönüştürdükleri bulunmuştur. Analizler sonucunda benlik temsillerine dönüşen dört tür eş ebeveyn temsili belirlenmiştir. Bunlar; içselleştirilmiş eş anne, içselleştirilmiş eş baba, karşıt eş anne ve karşıt eş baba temsilleridir. Bu temsillerin katılımcıların o anki yaşam deneyimlerine, içsel süreçlerine ve kişilerarası ilişkilerine bağlı olarak farklı zamanlarda farklı biçimlerde açığa çıktığı gözlemlenmiştir. Tüm bu temsillerin katılımcıların benlik örgütlenmelerine dâhil olduğu ve birbirinden bağımsız yapılardan ziyade dinamik bir etkileşim ve çatışma içinde işlev gördüğü fark edilmiştir. Bu dinamik örgütlenmenin, katılımcıların özellikle kendi evlilik ilişkilerinde sergiledikleri eş rolleri ve eşlerine dair algıları üzerinden dışa vurulduğu belirlenmiştir. Bu bulgulara ek olarak, ebeveynler arası ilişkiden bireyin kendi ilişkisine uzanan aktarım sürecindeki ortak bir işleyişin yanı sıra kişilere özgü belirli faktörlerin de farklı bağlamlarda devreye girerek sürecin seyrini etkilediği ortaya konmuştur. Elde edilen bulgular ilgili literatür çerçevesinde ayrıntılı bir şekilde tartışılmış ve araştırmacılar, uygulayıcılar ve politika yapıcılara yönelik öneriler sunulmuştur. Böylelikle bu çalışma, araştırma-uygulama-politika üçgeninde bütüncül bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: Ebeveynler Arası İlişki, Örtük Ebeveyn, Eş Ebeveyn Temsilleri, Benlik Temsilleri, Evlilik ve Aile, Nesiller Arası Aktarım, Gömülü Teori

ABSTRACT

FROM CHILDHOOD WITNESSING TO ADULT EXPERIENCE: THE TRANSMISSION EXTENDING FROM THE IMPLICIT PARENT TO THE SELF AND RELATIONSHIP

Şehide KELEK

Düzce University
Graduate School, Department of Educational Sciences
Doctoral Thesis
Supervisor: Prof. Dr. Mustafa KOÇ
October 2025, 503 pages

The family stands out as the primary domain of experience that shapes an individual's self and relational patterns from the very first moments of life. Healthy families are built upon healthy marriages, as the marital relationship constitutes the core of the family structure. The marital relationship is not solely a matter concerning the couple but also a phenomenon with significant reflections on children. It is well-established that the interparental relationship leaves enduring effects that begin in childhood and extend into adulthood, and that these effects are transmitted across generations, reflecting in children's own future marital relationships. However, a conceptual and theoretical gap exists in explaining how children experience and interpret this relationship in their inner world, how it subsequently reflects upon their self and relationships, and what the embedded dynamics of this transmission process are and how the process operates. Proceeding from this gap, this research aims to develop an original process model that explains how individuals make sense of witnessing the interparental relationship in childhood under specific contextual conditions, through which affective and interactional processes these experiences are transformed into internal and relational patterns, and how they are later reproduced, especially in the context of their own marital relationships in adulthood. In line with this goal, grounded theory, a qualitative research design, was adopted to develop a new theoretical model based on conceptual categories derived from participant experiences. The participants of the study consisted of a total of 13 individuals, including 8 women and 5 men, selected through criterion and theoretical sampling methods. Data were collected using a semi-structured interview form developed by the researcher, and in-depth interviews were conducted with each participant in 2 to 6 sessions, with total durations ranging from 1 hour 53 minutes to 6 hours 12 minutes. Data collection and analysis were carried out simultaneously until theoretical saturation was achieved, following the principle of constant comparative analysis inherent in grounded theory. All data were transferred to MAXQDA-20 and conceptualized, relationships were established, and the core category was determined through open, axial, and selective

coding stages. The process model was then visualized via a diagram. The findings are structured around the core category, defined as *the transmission extending from the implicit parent to the self and relationship,* and present a process model explaining the dynamics of this transmission. The analysis yielded ten main themes, each comprising various subcategories. The study revealed that the interparental relationship functions as an *implicit parent* within the family context, profoundly shaping children's self-organization and relational patterns. Children were observed to distinctly differentiate their parents' parenting and spousal roles; furthermore, depending on the interparental dynamic, they construct *spousal parent representations* regarding the nature of their parents as spouses. These representations were not merely cognitive definitions but were structured together with accompanying affects, unmet needs, fears, anxieties, and inferences derived from these psychological dynamics. Furthermore, it was found that participants internalized their *spousal mother and spousal father representations* along with the accompanying psychological dynamics, transforming them into *self-representations*. As a result of the analyses, four types of spousal parent representations that transformed into self-representations were identified. These are the internalized spousal mother, opposing spousal mother, internalized spousal father, and opposing spousal father representations. These representations were observed to manifest in different ways at different times, depending on the participants' current life experiences, inner processes, and interpersonal relationships. All of these representations were found to be integrated into the participants' self-organization and functioned not as independent structures but in a dynamic interaction and conflict. This dynamic organization was determined to be outwardly expressed in participants' own marital relationships, specifically through the spousal roles they enacted and their perceptions of their partners. In addition to these findings, beyond the common dynamic of transmission process from the interparental relationship to the individual's own relationship, it was revealed that certain person-specific factors also intervene in different contexts, influencing the trajectory of this process. The results were discussed in detail within the framework of the relevant literature, and practical implications and recommendations were offered for researchers, practitioners, and policymakers. Thus, this study aims to provide a holistic contribution at the intersection of research, practice, and policy.

Keywords: Interparental Relationship, Implicit Parent, Spousal Parent Representations, Self-Representations, Marriage and Family, Intergenerational Transmission, Grounded Theory

1. GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu, kapsamı ve gerekliliğini ortaya koyan problem durumu ile araştırmanın amacı ve önemi açıklanmıştır. Ayrıca araştırmanın kapsamı ve bulguları doğrultusunda incelenen temel kavramlar hem literatüre dayalı olarak hem de bu araştırma bağlamında tanımlanmıştır.

1.1. PROBLEM DURUMU

Dünyaya gelen bir bebek, varoluşunun ilk anlarından itibaren çeşitli ilişkiler ağına dâhil olur ve adeta diğerleriyle ilişki kurmaya programlanmış bir hâldedir (Ainsworth, 1985; Belsky, 2002; Bowlby, 1969). İnsan yaşamındaki ilk ve temel ilişkiler, aile çatısı altında deneyimlediği yakın ilişkilerdir. Erken dönemde kurulan bu ilişkiler, bireyin hayatındaki en etkili bağları oluşturur; çünkü bu bağlar, ileri yaşamındaki tüm ilişkilerin temelini oluşturan ilk örüntülerdir. Aile içinde kurduğu ilişkiler bağlamında birey hem kendisinin hem de diğerlerinin nasıl biri olduğunu tanımlar, ayrıca ilişki dinamiklerine dair temel bir anlayış geliştirir (Ainsworth, 1985; Bartholomew ve Horowitz, 1991; Bowlby, 1969; Collins ve Read, 1990; Fairbairn, 1954; Greenberg ve Mitchell, 1983; Guntrip, 1971; Hazan ve Shaver, 1987; Kernberg, 1976; Klein, 1948; Main vd., 1985; Sandler ve Sandler, 1978; Stern, 1995; Winnicott, 1960/1965). Burgess'e (1926) göre aile, kişiliklerin etkileşime geçtiği bir birimdir (akt. Rodgers ve White, 1993). Bu bağlamda aile, bireyin hem kişisel hem de kişilerarası düzeyde nasıl bir kişi olacağını şekillendirdiği, diğer bir deyişle benliğini inşa ettiği ve diğer insanlarla nasıl ilişkiler kuracağını öğrendiği ilk temel sosyal yapıdır. İlişkisel bağlam içinde şekillenen benliğin (Malloy vd., 1997; Perls vd., 1994) mayası ya da çekirdek yapıları, aile içindeki ilk ilişkiler aracılığıyla oluşur.

Aile, bireylere bağlanma, sevgi, ait olma, adanmışlık, neşe ve eğlence, tanıdık sesler, kokular, tatlar ve hiçbir maddi bedelin ödeyemeyeceği türden koşulsuz kabulün en derin tatminlerini sunan yerlerin başında gelir (Framo, 1996). Ne var ki bireyin duygusal bağ kurduğu kişiler, güven duygusunun temel kaynağı olmakla birlikte, aynı zamanda

yaşayabileceği acıların, korkuların, aşağılanma, terk edilme ve yalnızlık hissinin de potansiyel sebebi olabilmektedir (Dunham ve Wooley, 2011; Perry, 1998).

Ailenin temelini oluşturan evlilik kurumu hem kendi üyelerine hem de topluma yarar sağlayan birçok işlevi yerine getirmektedir (Meltzer vd., 2013). Öte yandan, işlevini yitirmiş ya da dağılmış bir aile yapısı, bireysel psikolojik sorunlardan toplumsal çözülmelere kadar uzanan birçok olumsuz sonuca yol açmaktadır. Günümüzde artan boşanma oranları, aile kurumunun karşı karşıya olduğu sorunları ve riskleri açıkça ortaya koymaktadır. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi'nin (Eurostat, 2025) yayımladığı verilere göre Avrupa Birliği ülkelerinde 1964 ile 2023 yılları arasındaki dönemde evlenme ve boşanma oranları önemli ölçüde değişmiştir. Bu süreçte, 1.000 kişi başına düşen kaba evlenme oranı belirgin şekilde azalırken, kaba boşanma oranı ise artış göstermiştir. 1964'ten 2023'e kadar genel olarak evlenme oranları %50 oranında düşerken, boşanma oranlarının yaklaşık iki katına çıktığı görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK, 2025) verilerine göre 2001 yılında binde 8,35 olan kaba evlenme oranı 2024 yılı itibarıyla binde 6,65'e gerilemiştir. Aynı dönemde kaba boşanma oranı ise binde 1,41'den binde 2,19'a yükselmiştir. Ayrıca 2024 yılı verilerine göre boşanmaların %2,9'u evliliğin ilk yılında, %30,8'i 1-5 yıl arasında, %21,3'ü 6-10 yıl arasında ve %15,7'si 11-15 yıl arasında gerçekleşmiştir. Kesinleşen boşanma davaları bağlamında, 2024 yılında toplam 187.343 çiftin evliliği sona ermiş ve bu süreçte 186.536 çocuk ebeveynlerinin boşanma sürecinden etkilenmiştir.

Evlilik ve aile, bir toplumun yapısını, işleyişini ve gelecekte nasıl şekilleneceğini belirleyen en temel kurumlardan biridir. Türkiye'deki doğurganlık oranlarının tarihin en düşük seviyesine gerilemesi, boşanma oranlarındaki hızlı yükseliş sebebiyle aile kurumundaki zayıflama ve dağılmalar sonucunda devleti ve toplumu uyaran stratejik bir politika olarak 2025 yılı "Aile Yılı" ilan edilmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025). On İkinci Kalkınma Planında, "Kadın ve erkeğin evlilik bağıyla kurulan, milli ve manevi değerlerin taşıyıcısı olan ailenin her türlü zararlı eğilimden korunması, sağlıklı nesillerin yetişmesi, dinamik nüfus yapısının ve kalkınmanın istikrarlı bir biçimde sürdürülmesini teminen aile kurumunun güçlendirilmesi" temel amaç olarak belirlenmiş ve bu amaç doğrultusunda Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı (2024-2028) yapılandırılmıştır.

Son yıllarda, sağlıklı evliliklerin teşviki hükümet politikalarında giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Politika yapıcıların, güçlü çift ilişkilerinin aile istikrarı ve çocuk gelişimi açısından merkezi bir rol oynadığını sıkça vurguladığı görülmektedir. Nitekim araştırmalar, çift ilişkilerinin hem aile istikrarı hem de çocukların gelişimi üzerinde önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, çiftlere yönelik müdahalelerin, aile işleyişini ve çocukların psikososyal gelişimini somut biçimde iyileştirebildiği bilimsel olarak kanıtlanmıştır (Schulz vd., 2010). Çiftlerle çalışmanın ve çift ilişkilerini güçlendirmenin çocukların gelişimi üzerindeki etkilerine odaklanan çok sayıda araştırma ve proje yürüten Cowan ve Cowan (2010), benzer şekilde, bu konunun önleyici müdahalelerden kamu politikalarına kadar uzanan geniş bir yelpazede ne denli önemli olduğunu vurgulamışlardır. Amerika'daki bu çalışmaların yanı sıra İngiltere'de Harold ve çalışma arkadaşları da ebeveynler arası ilişkinin çocukların ruh sağlığı ve gelişimi üzerindeki etkilerine odaklanan uzun vadeli araştırmalar yürütmektedir. Ayrıca bu kapsamda önleyici programlar geliştirmekte ve bu programların etkililiğini değerlendirmeye yönelik kapsamlı projeler gerçekleştirmektedirler (Harold vd., 1997; Harold vd., 2016; Harold ve Sellers, 2018). Harold ve çalışma arkadaşlarının yürüttüğü araştırmalar, ebeveynler arasındaki olumsuz ilişkilerin çocukların ruh sağlığı üzerinde yaşam boyu sürebilecek etkiler yarattığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular doğrultusunda Birleşik Krallık hükümeti, ebeveynler arası çatışmaları azaltmayı ve böylece çocukların gelecekteki fırsatlarını ve koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan Ebeveynler Arası Çatışmayı Azaltma (Reducing Parental Conflict, RPC) programına 50 milyon sterlin yatırım yapmıştır. 2018-2022 yılları arasında uygulanan bu program, ebeveyn çatışmalarını önlemeye yönelik müdahalelerin hem çift ilişkilerini güçlendirdiğini hem de çocukların duygusal ve sosyal gelişiminde olumlu sonuçlar doğurduğunu göstermiştir (Department for Work and Pensions, 2021, 2023). Bu araştırmalar, projeler ve politikalar, ailenin ve özellikle ebeveynler arası ilişkilerin güçlendirilmesine odaklanmaktadır. Bu kapsamlı yaklaşımlar evlilik ilişkisi niteliğinin desteklenmesinin, aile istikrarı ve çocukların gelişimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Evlilik ilişkisi sadece çiftlerle ilişkili bir durum değil, çocuklara da yansıyan ve tüm aile iklimini şekillendiren bir olgudur, çünkü evlilik bir ailenin çekirdeğini oluşturmaktadır. Aile yaşamının temeli, niteliği ve mutluluğu, çiftler arasındaki etkileşim ve ilişkiye bağlıdır (Canel, 2007; Nichols ve Schwartz, 1998). "Sağlıklı bir aile ancak sağlıklı

evliliklerin üzerine kurulabilmektedir. Çünkü evlilik ilişkisi, ailenin merkezinde yer alan en temel ilişkidir." (Özdemir, 2023, s. 16). Ebeveynler arası ilişki, erken çocukluk döneminde çocukların sosyal-duygusal gelişimi için en önemli bağlamlardan biridir (Lee vd., 2023). Deneyimsel oyun terapisinin kurucularından Prof. Dr. Byron Norton'a atfedilen, ancak özgün akademik kaynağı tespit edilemeyen bir söz bulunmaktadır: "Bir çocuğun üç ebeveyni vardır: Annesi, babası ve annesi ile babası arasındaki ilişki. Bu üçüncü ebeveyn çok önemlidir." (akt. Çalış, 2019; Rayana & Atak, 2022, s. 290; Tongar, 2022, s. 15). Bu ifade, çocuğun gelişiminde ve psikolojik sağlığında yalnızca bireysel ebeveynlerin değil, aynı zamanda ebeveynler arasındaki ilişkinin de en az ebeveynlerin kendileri kadar kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Ebeveynler arasındaki ilişki, bebeklikten yetişkinliğe dek tüm gelişim dönemlerinde çocuklar üzerinde yaşam boyu süren çeşitli etkiler bırakmaktadır (Harold vd., 2016). Ebeveynler arasındaki olumsuz ilişki dinamikleri ve yıkıcı çatışmaların çocukların duygusal ve davranışsal uyum kapasiteleri ile gelişimsel süreçlerini olumsuz etkileyerek kısa ve uzun vadede çeşitli psikolojik sorunlara yol açtığı, çok sayıda ampirik araştırmanın ortak bulgusu olarak öne çıkmaktadır (Brock ve Kochanska, 2016; Buehler vd., 2007; Cummings vd., 2004; Cummings ve Davies, 2010; Davies ve Lindsay, 2004; Fishman ve Meyers, 2000; Fosco vd., 2021; Goldberg ve Carlson, 2014; Grych vd., 1992; Grych ve Finchman, 1990; Harold vd., 2016; McCoy vd., 2009; Nicolaus vd., 2021; Oh vd., 2011; Peksaygılı ve Güre, 2008; Shelton ve Harold, 2007; Şendil ve Kızıldağ, 2003; Ulu ve Fışıloğlu, 2002). Konuyla ilgili bir başka önemli perspektif, ebeveynler arasındaki ilişki örüntülerinin sonraki ilişkilere yansıtılması ve böylece kuşaklar boyunca aktarılmasıdır (Bandura, 1977; Bowen, 1978; Cui ve Fincham, 2010; Framo, 1976; Topham vd., 2005). Hem kişisel özellikler hem de kişilerarası etkileşimler bağlamında, bu aktarımların en net canlandığı yaşam alanlardan biri yetişkin çocuğun kendi romantik ilişkisi veya evlilik ilişkisidir. Ebeveynler arası ilişki, çocuğun gözlemlediği ve deneyimlediği ilk romantik ilişkidir. Çocuklar, ebeveynlerinin ilişkisini gözlemleyerek romantik bir partner olmanın anlamını kavramaya başlarlar (Cassidy, 2000). Ebeveynler arasındaki ilişki dinamiğinin, bireyin kendi romantik veya evlilik ilişkisini etkilediğini gösteren çok çeşitli araştırmalar mevcuttur (Alder vd., 2018; Amato ve Booth, 2001; Banat vd., 2022; Cui ve Fincham, 2010; Delos Santos, 2022; Kinsfogel ve Grych, 2004; Riggio ve Weiser, 2008; Simon ve Furman, 2010; Steinberg vd., 2006; Sutherland, 2014; Whitton vd., 2008; Ziviani vd., 2014). Mevcut araştırma bulguları, ebeveyn-çocuk

ilişkisine olduğu kadar ebeveynler arası ilişkilere de odaklanmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Literatürde bu konuya ilişkin araştırmaların çoğunun, çeşitli değişkenler bağlamında ebeveynler arası ilişkinin çocuk üzerindeki etkilerini ya da çocukların yaşadıkları psikolojik sorunlarla ilişkisini inceleyen nicel desenlerle tasarlandığı görülmektedir. Benzer şekilde evlilikler arası aktarımı ele alan çalışmalar da çoğunlukla evlilik ilişkisine dair çeşitli değişkenler üzerinden ebeveynlerin evlilik ilişkileri ile yetişkin çocukların evlilik ilişkileri arasındaki bağlantıyı nicel yöntemlerle ortaya koymaktadır. Bu konulardaki uzun yılları kapsayan boylamsal araştırmalar da ebeveynler arası ilişkinin çocuklar üzerinde yaşam boyu kalıcı bir iz bıraktığını somut biçimde göstermektedir. Bu çalışmaların ortaya koyduğu ilişki ve etki kuşkusuz son derece önemlidir. Ancak literatürde, ebeveynler arası ilişki olgusunu merkeze alarak bireylerin deneyimlerini, bu ilişkinin çocukların benliklerine ve ilişkilerine nasıl yansıdığını; ayrıca bu yansıma sürecindeki gömülü dinamikleri ve sürecin nasıl işlediğini açıklayan teorilere ve kuramsal modellere rastlanmamıştır.

Ebeveynler arası çatışmaya odaklanan Grych ve Fincham'ın (1990) bilişsel bağlamsal teorisi, bu olguya ilişkin en çok atıf alan ve sınırlı sayıdaki kuramsal çerçevelerden biridir. Bu teoriye göre ebeveynler arası çatışmanın çocuk üzerindeki etkisi, çocuğun çatışmayı nasıl algıladığına, yorumladığına ve bu çatışmaya hangi tepkileri verdiğine bağlı olarak şekillenmektedir. Davies ve Cummings (1998) çocukların ebeveynleri arasındaki çatışmalara tanık olduklarında, bu durumun hem kendileri hem de ebeveynleri açısından ne ifade ettiğine dair zihinsel çıkarımlar geliştirdiklerini ve bu bilişsel değerlendirmelerin, çocukların çatışmalara verdikleri duygusal ve davranışsal tepkileri şekillendirdiğini belirtmektedir. Öte yandan, bilişsel bağlamsal teori bu konuya değerli bir bakış açısı sunmakla birlikte, ebeveynler arası ilişki olgusunu bireylerin deneyimlerini yansıtan bütüncül bir çerçevede açıklamak için tek başına yeterli değildir. Çünkü çatışma algısına odaklanan bu yaklaşım, ebeveynler arası ilişkinin çok boyutlu yapısının çocukların yaşam boyu süren kişisel ve kişilerarası deneyimlerine nasıl yansıdığını açıklamakta sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, ebeveynler arası ilişkinin farklı boyutlarını ve söz konusu sürecin çocukların yaşam deneyimlerine nasıl taşındığını açıklığa kavuşturacak kuramsal modellere duyulan gereksinim, literatürdeki önemli bir boşluğa işaret etmektedir.

Ayrıca, psikoloji biliminin temellerinin büyük ölçüde ebeveyn-çocuk ilişkilerine dayandığını söylemek abartılı olmayacaktır. Gelişim teorilerinden benlik teorilerine, psikodinamik teorilerden sosyal bilişsel duygusal teorilere, birey odaklı yaklaşımlardan sistemik teorilere kadar birçok kuramsal yaklaşım, ebeveyn-çocuk ilişkisinin çocuğun benliğini ve ilişkilerini çeşitli yönlerden nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Öte yandan çocuğun doğduğu andan itibaren kendisini bulduğu ilişkiler ağı sadece ebeveynleri ile kurduğu ilişkilerle sınırlı değildir. Aile çatısı altında çocuğun varlığını keşfettiği ikinci önemli ilişki, ebeveynleri arasındaki ilişkidir. Dolayısıyla çocuk, aile ortamında yalnızca kendisine yönelen ebeveynlik davranışlarının değil, aynı zamanda ebeveynlerin birbirleriyle kurdukları ilişkinin de sürekli tanığıdır. Bu tanıklık, çocuğun hem içsel dünyasında hem de ileri yaşamındaki kişilerarası ilişkilerinde önemli izdüşümler bırakmaktadır. Ancak söz konusu sürecin, çocuklukta edinilen bu deneyimlerin bireyin iç dünyasında ve yaşam örüntülerinde nasıl anlam kazandığı ve nasıl yeniden üretildiği henüz yeterince açıklığa kavuşmamıştır. Bu nedenle, mevcut teorilerin genişletilmesi ya da özellikle ebeveynler arası ilişkilerin çocuklar tarafından nasıl deneyimlendiğini ve bu deneyimlerin onların içsel dünyaları ile yaşam boyu ilişkisel süreçlerine nasıl yansıdığını ortaya koyacak yeni teoriler ve araştırmalar, psikoloji bilimine önemli bir kuramsal katkı potansiyeli taşımaktadır.

Sonuç olarak mevcut kuramsal yaklaşımlar ve araştırma bulguları birlikte değerlendirildiğinde, ebeveynler arası ilişkinin çocuklar tarafından yaşamları boyunca nasıl deneyimlendiğinin yeterince keşfedilmemiş ve açıklanmamış bir süreç olduğu görülmektedir. Çocuğun doğrudan içinde yer almadığı ancak sürekli tanık olduğu bu ilişkinin çocuklukta nasıl algılandığı ve anlamlandırıldığı, ebeveynlerin eş olarak nasıl görüldüğü, bu ilişkiyi içsel dünyasında nasıl deneyimlediği ve benliğine nasıl yansıdığı, ayrıca bu ilişkinin çocuğun ileriki yaşamında kendi ilişkilerinde ve özellikle evliliğinde nasıl açığa çıkabileceği keşfedilmesi gereken bir araştırma alanı olarak değerlendirilmektedir. Çocukluktaki ebeveynler arası ilişkiye dair tanıklıklardan yetişkinlikteki benlik ve yakın ilişki deneyimlerine uzanan süreçte çeşitli gömülü örüntüler oluşmaktadır. Bu örüntülerin bireylerin kendi deneyimlerine dayanan anlatılar üzerinden kavramsal ve kuramsal düzeyde açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma, çocuklukta ebeveynler arası ilişkiye tanıklığın, bireyler tarafından hangi bağlamsal koşullarda nasıl anlamlandırıldığı, hangi duygulanımsal ve etkileşimsel işlemlemeler yoluyla içsel ve ilişkisel örüntülere dönüştüğü ve yetişkinlikte özellikle evlilik ilişkisi bağlamında nasıl yeniden üretildiğini açıklayan özgün bir süreç modeli geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek üzere gömülü teori metodolojisi temel alınarak tasarlanan bu çalışmada, katılımcıların deneyimleri ve anlatılarından doğan kavramsal kategoriler üzerinden ilerlenmiştir. Gömülü teori metodolojisine özgü olarak çalışmada, başlangıçta belirlenen odak ve amaçların, verilerle birlikte evrilip yeniden şekillenebileceği ilkesi benimsenmiştir. Bu doğrultuda araştırma soruları, derinlemesine görüşmeler ve sürekli karşılaştırmalı analiz süreci boyunca açık uçlu bırakılmış, ulaşılan bulgular ve ortaya çıkan kavramsallaştırmalara göre zaman içinde güncellenmiştir.

Araştırma başlangıçta, *"Bireyler, çocukluk döneminde tanık oldukları ebeveynler arası ilişkiyi nasıl deneyimlemekte ve bu deneyimler yaşamlarının ilerleyen dönemlerine hangi alanlara ve nasıl yansımaktadır?"* sorusu etrafında şekillenmiştir. Bu doğrultuda, ilk olarak katılımcıların çocuklukta ebeveynleri arasındaki ilişkiyi nasıl gördükleri, algıladıkları, anlamlandırdıkları ve tanımladıkları üzerinde durulmuştur. Süreç içerisinde, katılımcıların yalnızca bu ilişkiyi betimlemekle kalmayıp, aynı zamanda anne ve babalarını birer eş olarak nasıl algıladıklarını da aktardıkları görülmüştür. Bu gözlem doğrultusunda çalışmaya, ebeveynlerin eş olarak algılanışına ilişkin ek bir araştırma sorusu dâhil edilmiştir.

Ardından araştırmacı, ebeveynler arası ilişkinin çocukların yaşamlarına hangi etkileşimsel ve duygulanımsal işlemlemeler yoluyla içsel ve ilişkisel örüntülere dönüştüğüne dair dinlediği deneyimler, anlatılar ve gözlemleri sonucunda, sürece dair çeşitli dinamikleri fark etmiş ve bu dinamiklerin en görünür biçimde benlik inşası ve evlilik ilişkileri bağlamında açığa çıktığını görmüştür. Katılımcı deneyimlerinde söz konusu dinamiklerin yalnızca evlilik ilişkisiyle sınırlı kalmayıp farklı sosyal bağlamlarda da ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Bu farkındalıkla birlikte araştırmacı, ebeveynler arası ilişkilerin bireyin yaşamındaki tek bir ilişkisel alana yansımalarını daha derinlemesine inceleyebilmek ve iki evlilik arasındaki gömülü örüntüleri keşfetmek amacıyla odağını özellikle evlilik ilişkisine yöneltmiştir. Bu doğrultuda araştırmacı, *"Ebeveynler arası*

ilişki, bireylerin kişisel bağlamda benlik inşasına ve kişilerarası bağlamda evlilik ilişkisine nasıl yansımaktadır?" sorusunu gündemine almıştır.

Bunlarla birlikte, araştırmanın son alt problemi olan *"Katılımcıların ebeveynler arası ilişkiye dair yaşadıkları deneyimleri farklılaştıran ve sürecin seyrini biçimlendiren kişiye özgü faktörler nelerdir?"* sorusu araştırma sürecinin ilerleyen aşamalarında gündeme gelmiştir. Görüşmeler sırasında bazı katılımcıların deneyimlerinde tekrar tekrar ortaya çıkan kişiye özgü durumlar, süreçleri ve örüntüleri şekillendiren belirli faktörler olarak fark edilmiş ve bu doğrultuda yeni bir tema açığa çıkmıştır. Diğer araştırma sorularından farklı olarak, bu alt soru görüşme ve veri analizi süreciyle eş zamanlı biçimde değil, veri analizinin son aşamalarında belirli bir grup katılımcının deneyimlerinin anlamlandırılması sonucunda ortaya çıkmıştır.

Nihai olarak bu araştırma, bireylerin çocuklukta doğrudan içinde yer almadığı ancak sürekli tanık olduğu ebeveynleri arasındaki ilişkiyi nasıl algıladığı, deneyimlediği ve anlamlandırdığı; ebeveynlerini birbirlerine karşı nasıl birer eş olarak gördüğü; bu ilişkiye dair tanıklıklarını ve algılarını içsel dünyasında nasıl deneyimlediği ve bunun benlik inşasına nasıl yansıdığı; ayrıca bu ilişkiye ait deneyimlerinin kendi evliliğinde nasıl açığa çıktığı ya da nasıl yeniden üretildiği sürecini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Daha öz bir ifadeyle, bu araştırma çocukluk tanıklığından yetişkinlik deneyimine uzanan süreçte, ebeveynler arası ilişki olgusuna dair bireylerin deneyimlerini ve bu süreçlerde var olan gömülü örüntüleri keşfetmeyi ve açıklamayı hedeflemektedir.

Araştırmanın amacı çerçevesinde, ifade edildiği üzere süreç içinde şekillenen araştırma soruları aşağıda sunulmuştur:

1. Katılımcıların çocukluk dönemindeki tanıklıklarına göre, çocuklar tarafından ebeveynler arasındaki ilişki nasıl algılanmakta ve deneyimlenmektedir?
2. Katılımcıların çocukluk dönemindeki tanıklıklarına ve deneyimlerine göre, çocuklar tarafından birer eş olarak ebeveynleri nasıl algılanmakta ve tanımlanmaktadır?
3. Katılımcıların çocukluktaki ebeveynler arası ilişkiye dair tanıklıkları ve ebeveynlerinin nasıl bir eş olduklarına dair algıları, yaşamlarında hangi psikolojik dinamikler üzerinden ortaya çıkmakta ve deneyimlenmektedir?

4. Katılımcıların çocukluktaki ebeveynler arası ilişkiye dair tanıklıkları ve deneyimleri, kendi içsel dünyalarıyla ilişkili deneyimlere nasıl dönüşmektedir ve benlik inşalarına nasıl yansımaktadır?
5. Katılımcıların çocukluktaki ebeveynler arası ilişkiye dair tanıklıkları ve deneyimleri, kendi evlilik ilişkilerinde nasıl açığa çıkmaktadır?
6. Katılımcıların ebeveynler arası ilişkiye dair yaşadıkları deneyimleri farklılaştıran ve sürecin seyrini biçimlendiren kişiye özgü faktörler nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Aile hem bireysel gelişimin hem de toplumsal düzen ve sürekliliğin temel yapı taşlarından biridir. Başka bir deyişle, aile hem çatısı altında yetişen bireyi hem de dışa dönük işlevleriyle toplumu şekillendirir. Sağlıklı ve işlevsel aileler ise sağlıklı evlilikler üzerine inşa olur. Ancak son yıllarda ciddi şekilde azalan evlilik oranları ve artan boşanma oranlarına dair istatistikler (Eurostat, 2025; TÜİK, 2025), aile ve evlilik kurumunun karşı karşıya olduğu riski ortaya koymaktadır. Eşler arasındaki olumsuz ilişki dinamikleri ve boşanma eğilimleri nesiller arasında aktarılmaktadır (Alder vd., 2018; Amato ve Booth, 2001; Cui ve Fincham, 2010; Kinsfogel ve Grych, 2004; Riggio ve Weiser, 2008; Simon ve Furman, 2010). Ayrıca çocuklar açısından da sorun yalnızca ebeveynlerinin boşanmasıyla sınırlı değildir; boşanma öncesinde ya da boşanmanın gerçekleşmediği ailelerde ebeveynler arasındaki süreğen olumsuz ilişki dinamikleri de onlar için ciddi bir risk oluşturmaktadır. Ebeveynler arasındaki olumsuz ilişki, çocuklar üzerinde yaşam boyu sürebilecek birçok olumsuz etkiye ve psikolojik soruna sebep olmaktadır (Amato ve Booth, 2001; Buehler vd., 1997; Cummings vd., 2004; Grych ve Finchman, 1990; Harold ve diğerleri, 2016). Günümüzde boşanma oranlarının artışı, aile kurumunun zayıflaması, evlilik ilişkisi niteliklerinin düşmesi ve çocukların bu süreçlerden doğrudan etkilenmesi, konuyla ilgili araştırmaların bireysel, toplumsal ve politik düzeydeki ihtiyacına ve önemine işaret etmektedir.

Bu araştırma, evli bireylerin çocukluk döneminde ebeveynler arasındaki çift ilişkisine dair tanıklık ve deneyimlerine, ayrıca bu ilişkinin kendi içsel süreçlerine ve evliliklerine nasıl yansıdığına odaklanması bakımından, alanda önemli bir ihtiyaca karşılık gelmektedir. Çalışmadan elde edilecek bulguların, ebeveynler arası ilişkilerin

iyileştirilmesi, çocukların bu ilişkiye dair deneyimlerinin anlaşılması ve nesiller arası aktarılan evlilik dinamiklerinin çözümlenmesi açısından nitelikli katkılar sunması beklenmektedir. Bu bağlamda araştırma, aile ve evlilik politikalarının geliştirilmesi ile ulusal düzeyde proje ve programların tasarlanması ve uygulanmasına yönelik kanıta dayalı bir temel sağlayacaktır.

Bu araştırma ile ortaya konulması hedeflenen kuramsal model, önleyici programlar için somut müdahale noktaları tanımlayarak hem politika yapıcılar hem de uygulayıcılar açısından programlara entegre edilebilecek işlevsel bir modül sunma potansiyeline sahiptir. Böyle bir model, Amerika Birleşik Devletleri'nde (Cowan ve Cowan, 2010; Schulz vd., 2010) ve Birleşik Krallık'ta (Department for Work and Pensions, 2021, 2023; Harold vd., 2016) yürütülen, ebeveynler arası ilişkinin çocuklar üzerindeki etkilerine odaklanan geniş ölçekli projelere benzer mahiyette ülkemizde yürütülebilecek çalışmalara yön verebilecek bulgular ortaya koyacaktır. Ayrıca, ülkemizde 2025 yılının "Aile Yılı" ilan edilmesi ve On İkinci Kalkınma Planı'nda aile kurumunun korunması ve güçlendirilmesine yapılan özel vurgu (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025), evlilik ve ailelere yönelik iyileştirme ve koruma çalışmalarını daha da öncelikli hâle getirmiştir. Bu bağlamda araştırmanın, söz konusu çalışmalara ve kalkınma planına hizmet edeceği öngörülmektedir.

Kuramsal açıdan ise psikoloji disiplininde ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik güçlü bir literatür bulunmakla birlikte, çocuğun sürekli tanık olduğu ebeveynler arası ilişkiye dair kuramsal çerçevelerin yetersiz olduğu görülmektedir. Bu araştırma, ebeveynler arası ilişkiye dair çocukluk tanıklıklarının, bireylerin içsel süreçlerine ve kişilerarası ilişki örüntülerine nasıl yansıdığını deneyim odaklı bir şekilde, nitel bir metodolojiyle ele alması bakımından önemlidir. Literatürde ebeveynler arası ilişkinin çocuklar üzerindeki etkilerini ve nesiller arası evlilik ilişkisine dair aktarımları çeşitli değişkenler üzerinden ölçümler yaparak inceleyen çok sayıda nicel çalışma bulunmasına karşın, bireylerin öznel deneyimlerini, bu deneyimlerin benlik inşasına ve ilişkisel süreçlere nasıl taşındığını açıklayan kuramsal modellere ve teorilere rastlanmamıştır. Bu çalışma, gömülü teori metodolojisi aracılığıyla bireylerin deneyimlerinden hareketle özgün bir süreç modeli geliştirmeyi amaçlayarak alandaki önemli bir kuramsal boşluğu dolduracaktır.

Bu araştırma, ele aldığı konu ve süreç bakımından literatürde henüz yeterince incelenmemiş bir alanı görünür kılmaktadır. Araştırma tasarlanırken, literatürdeki fark

edilen bu boşluğun yanı sıra konuya ve sürece dair araştırılması gereken birçok hususun bulunduğu görülmüştür. Bu doğrultuda araştırma, söz konusu boşluğu belirleyip tanımlamakta ve doldurmaya yönelik ilk adımı atmaktadır. Çalışmadan elde edilecek bulguların farklı örneklemler, yöntemler ve bağlamlarla ileride yürütülecek çok sayıda nitel ve nicel araştırmaya ışık tutacağı düşünülmektedir. Böylece araştırma, yalnızca mevcut boşluğu işaret etmekle kalmayıp, aynı zamanda ilgili literatürde yeni tartışmalara ve kuramsal açılımlara zemin hazırlama potansiyeline sahiptir.

Araştırmadan elde edilecek bulguların, özellikle çift terapisi başta olmak üzere aile danışmanlığı ve bireysel psikoterapiler gibi uygulama alanları için de önemli katkılar sağlaması beklenmektedir. Çiftler arası ilişki dinamiğinin kuşaklararası aktarıldığı bilgisi dikkate alındığında (Alder vd., 2018; Amato ve Booth, 2001; Cui ve Fincham, 2010; Kinsfogel ve Grych, 2004; Riggio ve Weiser, 2008; Simon ve Furman, 2010), yetişkin bireylerin evlilik ilişkilerinde çocuklukta tanık olduğu ebeveynler arası ilişkiye dair benzerlik ve farklılıkların deneyim ve süreç odaklı bir biçimde açığa çıkarılması, klinik uygulamalarda ilişkisel örüntülerin yeni bir perspektifle daha somut ve sistematik bir şekilde ele alınmasına olanak tanıyacaktır. Bu yönüyle araştırmanın ortaya koyacağı temalar, örüntüler ve süreç modeli, terapötik müdahalelerin hangi aşamalarda ve hangi boyutlara odaklanması gerektiğine ilişkin kavramsal ve uygulamaya dönük bütüncül bir çerçeve sunacaktır. Ayrıca bulguların, mevcut terapötik yaklaşımların zenginleştirilmesine ve yeni teknik ya da müdahale stratejilerinin tasarlanmasına zemin oluşturabileceği öngörülmektedir. Böylelikle araştırma, ebeveynler arası ilişkiye dair çocukluk tanıklıkları ve deneyimlerinin klinik değerlendirmeye bütüncül bir şekilde dâhil edilmesinin önemine işaret ederek hem önleyici hem de iyileştirici müdahaleler için katkı sağlayacak niteliktedir.

Sonuç olarak bu araştırma, çocuklukta ebeveynler arası ilişkiye tanıklık ile yetişkinlikteki deneyimler arasındaki köprüleri görünür kılma potansiyeli taşıyan özgün bir çalışma olarak değerlendirilmektedir. Araştırma sonucunda elde edilecek bulguların, ilerideki bilimsel çalışmalara ve klinik uygulamalara sunacağı katkılara ek olarak, politika tasarımlarına ve topluma yönelik projelere de katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Böylelikle çalışma, araştırma-uygulama-politika üçgeninde bütüncül bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

1.4. TANIMLAR

Üçüncü ebeveyn: Çocuğun biyolojik ya da yasal anne ve babası dışında, onun bakımına ve gelişimine düzenli olarak katkı sağlayan; duygusal, sosyal ya da bilişsel gelişiminde anne ve babası gibi etkili olabilen kişidir. Bu çalışmada ele alınan üçüncü ebeveyn kavramı, çocuğun gelişimi ve ruh sağlığı üzerinde önemli etkilere sahip olan ebeveynler arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir.

Ebeveynler arası ilişki: Aile sisteminin en temel alt sistemi olarak eşler arasındaki karşılıklı duygusal ve davranışsal etkileşimleri, ilişki dinamiklerini, iletişim biçimlerini ve eşlerin birbirlerine yönelik tutumlarını ifade eder. Çocuğun perspektifinden bu ilişki, anne ve baba arasındaki tüm etkileşimleri yansıtır.

Eş olarak ebeveyn: Bir bebek dünyaya geldiğinde, anne ve babasını öncelikle kendisine bakım veren ebeveynler olarak algılar; ancak büyüdükçe, ebeveynlerinin yalnızca kendisiyle değil, aynı zamanda birbirleriyle de bir ilişki içinde olduğunu fark etmeye ve bu ilişkiyi anlamlandırmaya başlar. Çocuk için artık bir ebeveyni, aynı zamanda diğer ebeveynin eşidir. Ebeveynlerin aile çatısı altında eşlik ve ebeveynlik olarak sahip oldukları bu iki rol, çocuğun gözünden tamamen ayrışan değil, daha çok birbirine eklemlenerek iç içe geçmiş bir bütün olarak algılanabilmektedir. Bu bağlamda söz konusu kavram, çocuğun gözünden ebeveynlerinin eş olarak algılanmasını ve tanımlanmasını ifade etmektedir. Çocuk için ebeveynlerinin eşlik rollerini ön plana çıkartan ve vurgulayan bir kavramdır.

Benlik: Bireyin bilinçli ve bilinçsiz, zihinsel ve fiziksel tüm karakteristik özelliklerden oluşan bütün varlığını temsil etmektedir (VandenBos, 2015, s. 951). Magdalena'ya (2015) göre benlik kavramı, bireyin kendisi hakkında sahip olduğu algıların yapılandırılmış bir bütünü, bir başka deyişle kendisine atfettiği özellikler, nitelikler, yeterlilikler ve eksiklikler, kapasite ve sınırlar, değerler ve ilişkiler bütünüdür (s. 619).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bireylerin çocuklukta tanık oldukları ebeveynler arası ilişkinin, benlik inşalarına ve evlilik ilişkilerine nasıl yansıdığını inceleyen bu araştırma için, bu bölümde öncelikle araştırmanın temel odak noktaları olan benlik ve ilişki olguları ele alınmıştır. Ardından bireyin yaşamındaki en önemli iki ilişki bağlamı olan evlilik ve aile üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın merkeze aldığı ebeveynler arası ilişki, ailenin temeli ve onu şekillendiren en önemli alt sistemidir. Literatürde, bir diğer alt sistem olan ebeveyn-çocuk ilişkisinin, bireyin benliğini ve dolayısıyla yaşamını nasıl şekillendirdiğini detaylı bir şekilde açıklayan birçok güçlü teori ve kuram bulunmaktadır. Ancak çocuğun doğrudan katılımcısı olmadığı fakat sürekli tanıklık ettiği ebeveynler arası ilişkinin nasıl deneyimlendiğini ve bu deneyimlerin yetişkinlikteki yansımalarını açıklamaya yönelik kuramsal bir çerçevenin literatürde sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu araştırmanın amacı da söz konusu deneyimleri ve süreci açıklayan kuramsal bir model geliştirmektir.

Bu doğrultuda, bu iki önemli alt sisteme ilgili bağlamlarıyla kuramsal çerçevede yer verilmiştir. Ebeveynler arası ilişkinin, bir çocuk için nasıl üçüncü bir ebeveyn gibi rol oynadığı literatürdeki bulgularla birlikte ortaya konulmuştur. Devamında, ilişkiler arası aktarımın temeli olarak kabul edilen ve psikoloji literatüründe önemli bir yere sahip olan ebeveyn-çocuk ilişkisi ele alınmıştır. Bu bağlamda ebeveyn-çocuk ilişkisi, ilişki şemalarının kökeni olması yönünde detaylandırılmış ve bu süreçte şekillenen benlik ve diğeri/nesne temsilleri ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Kuramsal çerçevede ele alınan bu noktalar, gömülü teori metodolojisine uygun olarak katılımcı deneyimlerinden türeyen kavramsallaştırmalara dayanmaktadır. Analizler ve literatür incelemeleri, eş zamanlı ve birbiriyle ilişkili biçimde yürütülmüştür.

Son olarak ebeveynlerin evlilik ilişkisinden yetişkin çocukların kendi evliliklerine uzanan nesiller arası aktarım süreci, ilgili bağlam ve olgular çerçevesinde ele alınmıştır. Bu kısımda aktarım olgusu üzerinde durulmuş ve nesiller arasındaki evlilik ilişkilerine dair bağlantıları ortaya koyan araştırma bulgularına yer verilmiştir.

2.1. BENLİK

Tarih boyunca farklı disiplinlerden bilim insanları, benliği anlamak ve tanımlamak amacıyla çeşitli teoriler ve kavramsal çerçeveler geliştirmiştir. Bireyin kendini algılama, inşa etme ve ortaya koyma biçimleri uzun süredir disiplinler arası bir bakışla derinlemesine incelenmektedir. William James (1890/1950), modern psikoloji bağlamında benliği ele alan ve epistemolojik olarak ilk tanımlamayı yapan kişi olarak kabul edilir. James, benliği bilen benlik *(I)* ve bilinen benlik *(Me)* olmak üzere iki temel bileşene ayırır. Bilen benlik, bireyin deneyimleri yaşayan, sürekli farkında olan ve özne konumundaki yönünü; bilinen benlik ise bireyin yaşantılarından oluşan, gözlemlenebilir ve nesneleşmiş yönünü ifade eder.

Benlik, bireyin bilinçli ve bilinçsiz, zihinsel ve fiziksel tüm karakteristik özelliklerden oluşan bütün varlığını temsil etmektedir (VandenBos, 2015, s. 951) ve bireyin kendi varlığına ilişkin bilgi ve inançlarından oluşmaktadır (Neisser, 1988). Magdalena'ya (2015) göre benlik kavramı, bireyin kendisi hakkında sahip olduğu algıların yapılandırılmış bir bütünü, bir başka deyişle kendisine atfettiği özellikler, nitelikler, yeterlilikler ve eksiklikler, kapasite ve sınırlar, değerler ve ilişkiler bütünüdür (s. 619).

Benlik teorileri incelendiğinde, benliğin farklı yönlerinin ya da türlerinin ele alındığı çeşitli sınıflandırmaların olduğu görülmektedir (Brewer ve Gardner, 1996; Freud, 1923/1961; Higgins, 1987; James, 1950; Winnicott, 1960/1965). James'in (1950) bilen benlik ve bilinen benlik ayrımı; Freud'un (1923/1961) id, ego ve süperego yapıları; Winnicott'ın (1960/1965) gerçek ve sahte kendilik kavramları; Higgins'in (1987) gerçek benlik, ideal benlik ve olması gereken benlik ayrımı ile bireyin kendisi ve önemli diğerlerinin bakış açıları doğrultusunda şekillenen altı benlik türü ile Brewer ve Gardner'ın (1996) bireysel, ilişkisel ve kolektif benlik modeli, bu kapsamda örnek gösterilebilir.

Freud'a (1923/1961) göre, yaşamın ilk yıllarında şekillenen benlik, bireyin sonraki yaşamını belirleyen sabit ve değişmeyen bir yapıdır. İlk dönem psikanalitik kuramlar, benliği yaşamın erken dönemlerinde oluşan ve büyük ölçüde değişmez katı bir yapı olarak ele almıştır (Mitchell ve Black, 2016). Ancak zamanla, tek ve değişmez bir benlik anlayışı geçerliliğini ve yaygınlığını yitirmiştir (Markus ve Nurius, 1986). Sonraki kuramsal gelişmeler ve nörobiyolojik bulgular, benliğin daha esnek, dinamik ve yaşam boyu

değişime açık bir organizasyon olduğunu ortaya koymuştur. Benlik, diyalektik bir biçimde sürekli olarak yeniden yapılanan ve inşa edilen bir organizasyon olup, kalıcı bir ruh hâli değildir (Greenberg ve Pascual-Leone, 2001; Greenberg, 2019). Kendilik, çevresel etkileşimler yoluyla şekillenen ve zaman içinde farklılaşan bir süreçtir. Bu süreç, sabit bir merkeze indirgenemez; her zaman ilişkisel bir bağlam içerisinde biçimlenir ve sürekli olarak evrilir (Perls vd., 1994). Greenberg'e (2019) göre kendilik, "Bireyin, olmakta olduğu benliğini sürekli olarak inşa eden, dinamik ve kendi kendini örgütleyen bir süreçtir. Bu süreç, biçimlerin biçimlenmesidir." (s. 49).

Benlik kavramı; organize, çok yönlü, hiyerarşik, değişken, gelişimsel, değerlendirici ve farklılaşabilen bir yapıya sahiptir (Bong ve Clark, 1999). Benliği yalnızca değişken ve dinamik olarak değil, aynı zamanda tekil bir bütünlükten ziyade birden çok parçadan oluşan çok katmanlı veya çok yönlü bir yapı olarak ele alan çeşitli teorik yaklaşımlar da bulunmaktadır. James'in (1950) bilen ve bilinen benlik ayrımı ile Freud'un (1923/1961) id, ego ve süperego yapıları, benliğin çok katmanlı doğasına kapı aralayan sınıflamalardır. Assagioli (1965/1975) ise zihnin çok katmanlı yapısını araştıran ve alt kişilikler üzerine yazan ilk isimlerden biri olarak kabul edilmektedir. Nesne ilişkileri perspektifinden (Fairbairn, 1952; Guntrip, 1971; Kernberg, 1976; Klein, 1948) bireyin içsel deneyimlerini şekillendiren, yaşamındaki önemli kişilerin içselleştirilmiş temsilleri; Winnicott'un (1960/1965) gerçek ve sahte kendilik ayrımı; Jung'un (1969) arketipleri ve kompleksleri; Kohut'un (1971, 1977) idealize kendilik ile büyüklenmeci kendilik kavramları; Perls'in (1969) gestalt yaklaşımındaki alt ve üst benlik yapıları; Berne'in (1957, 1964) transaksiyonel analiz kuramında tanımladığı ebeveyn, yetişkin ve çocuk ego durumları; Young ve diğerlerinin (2003) şema terapideki şema ve mod yapıları; Schwartz ve Sweezy'nin (2020) içsel aile sistemleri terapisinde tanımladığı yanlar; McConnell'ın (2011) çoklu benlik yönleri çerçevesi; Hendrix'in (1988) imago terapisinde ele aldığı kayıp, sahte ve dışlanan öz yapıları; Rowan'ın (1990) alt kişilikler olarak tanımladığı içimizdeki insanlar şeklindeki tüm teorik yaklaşımlar, benliği çok parçalı veya çoklu yönlerden oluşan bir yapı olarak ele almaktadır. Schwartz ve Sweezy (2020) çok parçalı benlik anlayışını destekleyen çeşitli yaklaşımları kitaplarının ek bölümünde listeleyerek, bu perspektifi benimseyen farklı birçok kuramsal yaklaşımın olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, travma sonrasında ortaya çıkan benlik bölünmeleriyle ilişkilendirilen çoklu kişilik bozukluğuna dair açıklamalar da benliğin çok katmanlı

doğasını destekleyen farklı bir yaklaşımı temsil etmektedir (Janet, 1907; Kluft, 1985; Prince, 1906; Putnam, 1989).

Rowan (1990) her bireyin farklı durumlarda kendini ifade eden bir dizi farklı kişilik yönüne sahip olduğunu savunur. Greenberg (2014) ise benliği, çeşitli duygu şemalarını içeren bir parlamento meclisine benzetir. Her bir şemanın bir oy hakkı vardır ve bu şemalar, bireyin ne hissedeceğine ve kendiliğini o anda nasıl deneyimleyeceğine katkıda bulunur. Meclis üyelerinin oluşturduğu çoğunluk ya da baskın oylar, bireyin kendilik hissini şekillendirir. Benzer şekilde, Schwartz (1987) benliğin nasıl bir organizasyon yapısına sahip olduğunu ve nasıl işlediğini bir orkestra metaforu üzerinden açıklamaktadır.

Benliğin doğasına ve yapılanmasına dair bir diğer önemli husus, benlik ve ilişki arasındaki güçlü bağdır. James (1950) bireylerin farklı kişilerle farklı biçimlerde etkileşime girdiklerini ve kendilerini de buna bağlı olarak farklı şekillerde deneyimlediklerini gözlemleyerek, benlik tasarımı ile kişilerarası deneyim arasındaki önemli bağı fark etmiştir. Bir kişinin, çevresindeki insan sayısı ve kurduğu ilişki kadar farklı sosyal benliğe sahip olabileceğini öne sürerek, birden çok benliğin varlığını savunmuştur. Benzer şekilde Baldwin (1992) de benlik kavramını, bireylerin kurmuş olduğu ilişkilerle şekillenen bir yapı olarak ele almakta ve kişinin birden çok benlik tasarımına sahip olabileceğini öne sürmektedir. Ona göre her bir benlik, farklı ilişkisel bağlamlara göre biçimlenmekte ve zamanla değişebilmektedir.

Bireyin benliği ilişkisel bağlama göre şekillenip çeşitlenmektedir (Malloy vd., 1997; Perls vd., 1994). Bireyin kendini nasıl algıladığı, diğerlerini nasıl gördüğü ve taşıdığı öz duygulanımlar, ilişkisel etkileşimler çerçevesinde yapılanır (Bowlby, 1969; Kohut, 1977; Mahler vd., 1975; Schore, 1994; Young vd., 2003). Yaşamın ilk yıllarındaki ebeveyn-çocuk ilişkine bağlı olarak çocuklar kendilerine, diğerlerine ve dünyaya dair güçlü algılar edinirler ve bu süreç benlik duygularının gelişiminde belirleyici bir rol oynar (Bowlby, 1969; Young vd., 2003). Bebek, kendisini ilk kez annesinin gözlerinde görür. Annesinin ona bakışı ve kurduğu ilişkideki duygusal ipuçları, bebeğin nasıl birisi olduğu yönünde kendine dair ilk duygulanımları hissettiği yerdir ve ileride "*ben kimim?"* sorusuna vereceği yanıtların da kaynağını oluşturur (Mahler vd., 1975; Schore, 1994).

Ogilvie ve Ashmore (1991) bireyin zihninde, kendine dair ve kişilerarası ilişkiler temelinde şekillenen karmaşık bir benlik temsilleri ağı bulunduğunu öne sürmektedir. Bu

temsiller, bireyin *"bu kişiyle veya bu tür ilişki içinde ben kimim?"* sorusuna verdiği yanıtlar doğrultusunda çeşitlenir. Örneğin *anneyle birlikte benlik, babayla birlikte benlik, eşle birlikte benlik* ya da *patronla birlikte benlik* gibi ilişkisel bağlamlara özgü benlik temsilleri ortaya çıkabilmektedir. Bu yapılar birbirinden tamamen bağımsız olmasalar da ayrışabilen ve farklılaşan benlik biçimleri olarak işlev görmektedir.

Kişilerarası ilişkiler hakkında kuramsal çalışmalara öncü olan Sullivan (1953), kişilerarası ilişkileri kişiliğin bir örüntüsü olarak ele almış ve kişiliğin ancak diğer insanlarla ilişki içerisinde oluşacağını ifade etmiştir. Kişilerarası ilişkilerden bağımsız bir olgu olarak görmediği kişiliği Sullivan "kişinin hayatını karakterize eden ve tekrarlayan kişilerarası ilişkilerle oluşan kalıcı yapı ve desen" olarak tanımlamaktadır (s. 110-111). Sullivan'ın açtığı bu yolun ardından, yakın ilişkiler üzerine yapılan çalışmalar, önemli kişilerin benlik kavramı üzerindeki etkilerine odaklanmışlardır. Sembolik etkileşimci ve ilgili sosyal psikolojik perspektifler, kişilerarası geri bildirimin benliğin tanımlanmasındaki rolünün altını çizmişlerdir. Birey, diğerleri tarafından nasıl göründüğünü hayal ederek ya da yaşananlardan çıkarımlar yaparak, diğerlerine göre benlik kavramını geliştirir (Baldwin, 1992). Benlik bilinci, bireyin kendi varlığına dışarıdan bakıp kendisini tanıma ve tanımlayabilmesiyle birlikte gelişir. Bu bağlamda, bir bireyin yaşamının ve varoluşunun merkezinde yer alan benlik bilinci ya da ego William Auden'nin "… çünkü ego bir düştür; ta ki komşunun herhangi bir ihtiyacı onu yaratana kadar" sözüyle anlam bulmaktadır. Bireyin öteki ile bağ kurabilme potansiyeli ve kabiliyeti benlik bilincini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle benlik bilinci, bireyin öteki ile kurmuş olduğu bağlar ile şekillenmektedir (May, 1997; akt. Keskin, 2021).

Sonuç olarak benlik, bir yandan kişilerarası ilişkiler bağlamında şekillenen, diğer yandan bu ilişkileri biçimlendiren dinamik bir yapı olarak ele alınmaktadır. Başka bir deyişle, ilişkiler ağında şekillenen benlik, daha sonrasında bireyin diğerleriyle kurmuş olduğu ilişkileri şekillendirmektedir (Ainsworth, 1985; Baldwin, 1992; Bowlby, 1969; Fairbairn, 1954; Greenberg ve Mitchell, 1983; Guntrip, 1971; Hazan ve Shaver, 1987; Kernberg, 1976; Klein, 1948; Kohut, 1977; Mahler vd., 1975; Schore, 1994; Stern, 1995; Winnicott, 1960/1965; Young vd., 2003). Benliğin ilişkisel düzlemde inşası, insan doğasında var olan ilişki kurma ihtiyacını anlamlı ve açıklanabilir kılmaktadır.

2.2. İLİŞKİ

İlişki kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK, 2025) tarafından "iki şey arasında karşılıklı ilgi, bağ, ilinti, ilişik, münasebet, rabıta, temas ve bağlantı" olarak tanımlanmıştır. Kişilerarası ilişki kavramı ise "iki ya da daha fazla insan arasında gelişen, farklı ihtiyaçlardan kaynağını alan, tanışıklıktan samimiyete kadar farklı yoğunlukta yaşanan karşılıklı duygusal etkileşim ve davranımlar" olarak tanımlanabilir (Erden İmamoğlu ve Aydın, 2012, s. 40). İnsan, ömrünün büyük bir bölümünü kendisi için önemli diğerleriyle ilişki içerisinde geçirir. Sosyal bir varlık olarak dünyaya gelen insan için bağlantı kurmak, ait olmak ve diğerleriyle ilişki içinde olmak, temel var olma motivasyonları arasında yer almaktadır (Baumeister ve Leary, 1995). İnsanoğlu kurduğu ilişkiler ile varlığını sürdürür ve temel ihtiyaçlarını karşılama imkânı bulur (Erden İmamoğlu ve Aydın, 2009). İnsan, ilişkileri içinde sürekli yeniden yapılanan ve tanımlanan bir varlıktır (Cüceloğlu, 2021). Bağlantı kurmaya programlı olan insanın fabrika ayarında ilişkide olma arzusu ve ihtiyacı vardır.

İlişki ve bağlantı kurmak, insanın psikolojik ve sosyal var oluş yoludur. Biyolojik varoluş için canlılık ne ifade ediyorsa, psikososyal varoluş için de ilişkili olmak aynı anlama karşılık gelebilir. "Canlılığımızı bütünüyle hissetmeye duyduğumuz özlemi doyuran şey bağlantıda olma deneyimidir. Kendine ve başkalarına bağlanma kapasitesinin bozulması ve bunun sonucunda canlılığın azalması neredeyse tüm psikolojik ve pek çok fizyolojik sorunun altında yatan gizli boyuttur" (Heller ve LaPierre, 2021, s. 1). Nörobilim alanındaki beyin görüntüleme çalışmalarının ortaya koyduğu dikkat çekici bulgulardan biri, ayrılma ve reddedilme gibi sosyal acının fiziksel acıyla ilişkili olması ve her iki acı türünün işlenmesinde benzer sinir devrelerinin rol oynaması olmuştur (Eisenberger ve Lieberman, 2004; Sturgeon ve Zautra, 2016). Eisenberger'in (2012) ifade ettiği gibi *kırık kalpler ve kırık kemikler* kişiye benzer bir acı vermektedir. Bireyin yaşamında bu kadar önemli bir yere sahip olan ilişki, aynı zamanda en temel ihtiyaçlarından birini oluşturmaktadır.

İlişki, insanın biyolojik, psikolojik ve sosyal var oluşu için gerekli en temel ihtiyaçlarından biridir. Birçok kuramcı, teorilerinde ilişki ihtiyacına yer vermiştir (Ainsworth, 1985; Bowlby, 1969; Deci ve Ryan, 1985; Fairbairn, 1954; Glasser, 1965/1989; Greenberg ve Mitchell, 1983; Maslow, 1943; Seligman, 2011). Maslow'un (1943) yıllar önce ortaya koymuş olduğu ihtiyaçlar hiyerarşisinde fizyolojik ihtiyaçlardan

sonra gelen üçüncü basamaktaki sevgi ve ait olma, insanın diğerleriyle ilişki ve bağlantı kurma ihtiyacını ifade etmektedir. Benzer şekilde Glasser (1989), sevgi ve ait olma ihtiyacını temel ihtiyaçtan biri olarak ele almaktadır. Bir sosyal sinirbilimci olan Lieberman (2013), uzun süredir yaptığı araştırmalar sonucunda diğer insanlarla bağlantı kurma ihtiyacımızın yiyecek ve barınma ihtiyacımızdan çok daha temel olduğunu ve sosyal bağlantının insanlar arasında hayatta kalmak için en temel ihtiyaç olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte fizyolojik olarak da bağlantı kurmaya yönelik varlıklar olduğumuzun en temel kanıtlarından biri, genel olarak endokrin sistemimizle birlikte, bağlantı ve aşk hormonu olarak bilinen oksitosin hormonudur (Carter, 1998). Dünyaya gelen her bir bebek gözlerini bağlantı ve ilişkiler sistemine açmaktadır. Bir bebeğin ağlama sesi annede oksitosin üretimini tetikler ve annenin ebeveynlik davranışlarını kolaylaştırır (Riem vd., 2011). Aynı zamanda emzirme için annede sütün oluşumunu sağlayarak annenin bebeğini besleyebilmesini ve anne-bebek arasındaki bağın oluşumunu destekler. Yapılan araştırmalar sonucunda oksitosinin sadece ebeveyn-bebek arasındaki bağlanmada değil aynı zamanda çiftler arasındaki bağlanmada da önemli rol oynadığı bilinmektedir (Carter, 1998; Feldman vd., 2010). Kısacası, insanın yaşamı en başından itibaren bağlantı kurma üzerine inşa edilmektedir.

Deci ve Ryan'ın (1985) oluşturduğu öz belirleme kuramında yer alan temel ihtiyaçlar teorisinde insana ait üç temel psikolojik ihtiyaçtan biri ilişkidir. İlişkisellik, kısaca diğer insanlara ait olma ve bağlı olma duygusunu ve ihtiyacını ifade eder. İlişkili olma ihtiyacı, bir taraftan önemli diğerleri tarafından sevilme, ilgilenilme diğer taraftan ilgilenme ve sevme, karşılıklı bağlantı kurma ihtiyacı olarak tanımlanmaktadır (Baumeister ve Leary, 1995). Teoriye göre bu temel ihtiyaçlar doyurulmadığında bireyin gelişiminde birtakım sıkıntıların oluşması muhtemeldir. Glasser (1989), temel ihtiyaçları karşılamanın en etkili yolunun ilişki olduğunu, ancak ilişkilerde yaşanan sorunların da ihtiyaçların karşılanmasındaki en temel engellerden olduğunu ifade etmiştir. Bağlanma teorileri perspektifinden bakıldığında da yeni doğan bir bebeğin en temel ihtiyacı ve motivasyonu güvenli bir bağ kurabilmektir (Ainsworth, 1985; Bowlby, 1969). Bu bağlanma ihtiyacı yetişkinlik dönemi romantik ilişkilerde de belirgin bir şekilde kendini göstermektedir (Hazan ve Shaver, 1987). Nesne ilişkileri teorisyenlerine göre de insan doğasındaki temel eğilim, diğer insanlarla ilişki içinde ve güçlü bir bağ hissedecekleri bağlanma nesnesi arayışında olmaktır (Fairbairn, 1954; Greenberg ve Mitchell, 1983).

Adler (1938/1964) sosyal ilgi kavramıyla insanın ilişkiselliğine vurgu yapmaktadır. Ona göre sosyal bir varlık olan insan, diğerleriyle olan ilişkisi bağlamında anlaşılabilir ve sağlıklı olabilir. Birey, ancak diğerleri ile olan ilişkisi bağlamında birey niteliği kazanır. Adler ayrıca sosyal ilgiyi, bütünle birmiş gibi hissetmek ve sonsuza kadar süreceği düşünülen bir toplum biçimi olarak çaba göstermek olarak ele almaktadır. Sosyal ilgi kavramına benzer şekilde, bağlantıya neden ve nasıl ihtiyaç duyduğumuz üzerine çeşitli çalışmalar yapan Hallowell (1999) de bağlantıyı "kendimizden daha büyük bir şeyin parçası hissetmek, başka bir kişiye veya gruba yakın hissetmek, memnuniyetle karşılandığımızı ve anlaşıldığımızı hissetmek" olarak tanımlamaktadır (akt. Martino vd., 2015, s. 468). Pozitif psikoloji bağlamında ise güncel bir yaklaşım olarak Seligman'ın (2011) iyi oluş teorisinde *(PERMA)* yer alan beş yapıtaşından biri de ilişkilerdir. Kişi için önemli diğerleriyle yakınlığı ve bağlantıyı içeren ilişki, insanlar için bütün yaşam dönemlerinde hayatın önemli parçalarından biridir.

Öte yandan ilişkinin niteliği ve kurulan ilişkilerin ihtiyacı karşılayacak düzeyde olması bir başka önemli noktadır. İnsanın kurmuş olduğu ilişkilerin niteliği, o insanın yaşamının kalitesini belirler (Cüceloğlu, 2021). Glasser'e (1989) göre sorunların ana kaynağı tatminkâr olmayan ilişkiler ve ilişki eksikliğidir. Ona göre yaşamdaki sorunlarla baş etmekte zorlanan insanların temel benzer özellikleri, yaşamlarındaki önemli insanlarla doyurucu bir ilişki kuramamaları veya diğerleri ile yakınlaşıp onlara bağlanamama sorunudur. Yakın ve iyi ilişkiler bireye olumlu olarak ne kadar iyi geliyorsa, yaşamda bağlantısızlık ve zayıf ilişkiler kurmak da insanın iyilik hâlini bir o kadar olumsuz etkileyebilmektedir (Efklides ve Moraitou, 2013; Martino vd., 2015). Fonagy ve Target'e (2003) göre, gelişimsel süreçte ilişkilerde yaşanan sorunlar psikopatolojinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Nitekim pek çok ruhsal hastalık için risk etmeni olan gelişimsel travmalar, çocuğun öz düzenleme becerisini kazanabilmesi için ihtiyaç duyduğu bakımı sağlamayan, duygusal destekten yoksun bırakan, istismar ve ihmal yaşantılarının tekrarlandığı ebeveyn-çocuk ilişki örüntüsünün bir sonucudur (Schore ve Schore, 2008). Bu tür olumsuz deneyimler, bir çocuk için gelişimin kritik olduğu dönemlerde kişilerarası olumsuz ilişkilerden kaynaklanmaktadır (van der Kolk, 2005). Bu ilişkiler de çocuğun sonraki yaşamında kurduğu diğer ilişkilerini ve niteliklerini şekillendirmektedir.

Grant Araştırması *(The Grant Study),* Harvard Üniversitesi Yetişkin Gelişimi Araştırmaları kapsamında gerçekleştirilen, *"mutlu yaşamın sırrı nedir?"* sorusunun cevabını arayan ve 75 yıl süren önemli bir boylamsal çalışmadır. 1938 yılında Harvard Üniversitesinde okuyan 200'ün üzerinde erkek öğrencinin seçildiği ve yaşamın ilerleyen diğer zamanlarında fiziksel ve duygusal sağlıklarının belirli aralıklara takip edildiği bu çalışmada, varılan en temel sonuç, yakın ve samimi ilişkilerin yaşam memnuniyeti üzerinde çok büyük olumlu etkiye sahip olduğudur (Vaillant, 2012). Çeşitli psikolojik teorilerden ampirik araştırmalara kadar pek çok çalışma, bağlantı ve ilişki içerisinde olmanın insanın hem fizyolojik hem de psikolojik iyi oluşuna katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Martino vd., 2015). Sonuç olarak tüm bu bulgular, ilişki ve bağlantı ihtiyacının önemini vurgulamaktadır.

Dünyaya gelen her bir bebek, varoluşunun ilk anlarından itibaren bir ilişkiler ağı içinde yer alır. İnsan yaşamındaki ilk ve temel ilişkiler, aile çatısı altında deneyimlediği yakın ilişkilerdir. Yaşamın ilerleyen dönemlerinde ise bireyin deneyimlediği bir diğer anlamlı ilişki biçimi, romantik bir birliktelik olarak evliliktir. Bu araştırmanın amacı doğrultusunda, bireyin benlik gelişiminde etkili olan bu iki temel ilişki bağlamı -evlilik ve aile- ele alınacaktır.

2.3. YAKIN BİR İLİŞKİ ALANI OLARAK EVLİLİK

Evlilik, insan yaşamındaki en önemli kişilerarası ilişkilerden ve deneyimlerden biridir (Curun, 2014). Fowers'a göre (1993) evlilik, bir bireyin benliğini başka birinin benliği ile birleştirmesine imkân veren, bu yolla bireyin kişiliğinin gelişmesini ve mutlu olmasını sağlayan bir ilişki türüdür. Mace (1982) evlilik olgusunu, eşler arasındaki bağlılık, sevgi, ait olma gibi derin duygularla kurulan güven temelli bir ilişki olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda evliliği, aynı çatı altında psikolojik, sosyal, duygusal ve cinsel ihtiyaçlarını birlikte karşılamaya karar veren iki kişinin oluşturduğu en küçük aile birimi olarak ele alır. Evlilik, eşlerin ihtiyaçlarını karşılayabildikleri en doğal ilişki biçimidir (Cihan Güngör, 2014). Tarhan (2005) sağlıklı bir evlilik için eşlerin birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılaması gerektiğini ve bu ihtiyaçların da "korunma ve güvende olma; ilgi, destek ve sevgi görme; önemli ve değerli hissedilme; kişisel alana saygı duyulma; ebeveynlik rollerini edinme; finansal güvenlikte hissetme; cinsel tatmin hissetme; aile içi etkileşim ihtiyacı" olduğunu dile getirmiştir (s. 73). Nichols (2005) ise bağlılık, ilgi-ihtimam,

iletişim, anlaşma, çatışma ve uzlaşmayı evli çiftlerin arasındaki ilişki görevleri olarak niteler. Birey için önemli bir doyum aracı olan evliliğe dair görevler yerine getirilmediği takdirde, eşler arasında problemler yaşanabilmekte ve olumsuz bir evlilik ilişkisine dönüşebilmektedir.

Evlilik üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde, evli bireylerin evli olmayan bireylere göre daha sağlıklı ve mutlu oldukları görülmüştür (Gove vd., 1983). "İnsanlar, çift olduklarında yaşamlarındaki en derin yakınlık yaşantılarını yakalayabilirler. Bir çiftin üyesi olmak kişisel gelişim ve kendine ilişkin farkındalığa yol açabileceği gibi, bunun olmayışı, iyileşmesi yıllar süren yaralar açabilir." (Long ve Burnett, 2005, s. 321). Sağlıklı ve doyum sağlayıcı bir evlilik ilişkisi, bireylerin psikolojik ve fizyolojik sağlığına olumlu katkıda bulunurken (Waite ve Gallagher, 2000); mutsuz bir evlilik ise bireylerin genel mutluluk, yaşam doyumu, benlik saygısı ve genel sağlığını olumsuz etkilemekte ve pek çok çeşitli psikolojik sorunlarla ilişkilendirilmektedir (Hawkins ve Booth, 2005). Bir başka deyişle, evlilik bazı kimseler için derin bir doyum ve mutluluk kaynağı iken, bazı kimseler için birçok problemin ve mutsuzluğun kaynağı olabilmektedir (Curun, 2014; Gottman vd., 1998).

Terman ve diğerleri (1938) tarafından ortaya konulan *"Mutlu evli çiftleri, mutsuz evlilerden ayırt eden şeyler nelerdir?"* sorusu, evlilik araştırmaları için önemli bir başlangıç adımı olmuştur. Bu sorunun yanıtlarının peşine düşen araştırmacılar, çiftleri neyin mutsuz ettiğini ve mutsuz çiftleri niteleyen özelliklerin neler olduğunu bulmak için oldukça zaman ve emek sarfetmişlerdir (akt. Rauer ve Volling, 2013). İlgili literatür incelendiğinde, evlilik ilişkisinin niteliğini açıklamak için farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, evliliğin niteliğini belirleyen faktörler genellikle olumlu ve olumsuz olmak üzere iki grupta ele alınmaktadır. Olumsuz faktörler arasında evlilik sorunları, evlilik çatışması, anlaşmazlık, evlilik istikrarsızlığı ve evlilikte yabancılaşma-kopma gibi unsurlar yer alırken; olumlu faktörler ise evlilik doyumu, evlilik uyumu, evlilik başarısı, evlilik mutluluğu ve huzuru, harmoni ve evlilik istikrarı gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Bu bağlamda, evlilik niteliğini belirleyen unsurların geniş bir yelpazeye yayıldığı ve her birinin ilişki dinamikleri üzerinde önemli etkileri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Tunç'a (2023) göre ilişkinin niteliği yalnızca olumlu ve olumsuz değerlendirmelerle belirlenmemekte, eşlerin olumlu ve olumsuz değerlendirmelerinin ortak ve karşılıklı etkisi, evlilik ilişkisi niteliğini şekillendirmektedir. Bir evlilikte ilişki

dinamiği, eşlerin kişisel özellikleri ile çiftin kişilerarası özelliklerinin birleşimiyle şekillenir ve bu dinamik çeşitli dönemsel değişikler olsa da yıllar boyunca devam eder (Amato ve James, 2018). Bu bağlamda hem eşler arasındaki ilişkiyi şekillendiren hem de bu ilişkiden etkilenen kişisel ve kişilerarası özelliklerin tanımlanması, bireylerin nasıl bir eş olduklarını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır.

Spanier ve Lewis (1980) evlilik doyumunu, partnerlerin birbirinin ihtiyaçlarını karşılama derecesine yönelik algısı olarak tanımlamışlardır. Diğer bir ifade ile evliliğinde ihtiyaçlarının karşılandığını hisseden bireyler evliliklerinden doyum sağlamaktadırlar. Sokolski ve Hendrick (1999) ile Larson (2003) evlilik doyumu ve iyi evliliklere yönelik yaptıkları çalışmalarda kişisel, kişilerarası ve çevresel faktörler olmak üzere üç temel kategori yapılandırmışlardır. Benzer biçimde, Bradbury ve diğerleri (2000) son on yılda yapılan çalışmaları inceleyerek evlilik doyumunu belirleyen faktörleri sınıflandırmış ve bunları kişilerarası süreçler ile bağlamsal süreçler olmak üzere iki boyutta ele almıştır. Eşler arası etkileşimler, tutumlar, çatışmalar ve bu süreçte nasıl konumlandıkları, birbirlerine yönelik duygu, düşünce ve davranışları kişilerarası süreçleri ifade etmektedir. Bağlamsal süreçler ise mikro bağlam ve makro bağlam olarak sınıflandırılmıştır. Eşlerin evlilik öncesi bireysel yaşantıları, eşlerin kendi kişilik özellikleri, bağlanma türleri, eşlerin ebeveynlerinin boşanma durumları, aile yaşam dönemleri ve aile stresörleri mikro bağlamı ifade ederken; ekonomik durumlar, sosyal ve kültürel etkenler ise makro bağlamı temsil etmektedir.

Bireyin yaşamında çift kutuplu bir etki oluşturan evlilik ilişkisi ve niteliğini belirleyen faktörlerin incelenmesi önem taşımaktadır. Evlilikler, çeşitli farklı nedenlerle mutsuz bir hâl alabilir ya da çiftler ilişkilerinde süreğen sorunlarla karşı karşıya kalabilir. Bu gerekçelerin başında evlilik çatışmaları gelmektedir. Mutsuz evlilik araştırmalarında, ilişkilerin hem niteliğini hem de istikrarını büyük ölçüde etkileyen faktörün, çiftlerin çatışma çözme becerileri olduğu üzerinde durulmuştur (Rauer ve Volling, 2013). Evlilik uzmanları arasında yaygın olan görüş şöyledir: "İnsanları bir araya getiren olumlu faktörler *(sevgi, çekicilik, algılanan ve gerçek benzerlikler, güven ve bağlılık)*, evlilik seçiminin göstergesidir ancak evlilik başarısının göstergesi değildir. Bunun yerine, çiftlerin farklılıklarla nasıl başa çıktıkları önemli kritik bir faktördür." (Clements vd., 1997; akt. Huston vd., 2001, s. 238). Çiftler arasında bir problem oluştuğunda, tartışma ve çatışma sürecini nasıl yönettikleri, evlilik uyum süreçleri için temel bir çatı

niteliğindedir (Gottman, 1993). Çiftler bireysel farklıklarında anlaşabilir ve kişilerarası çatışmalarında uzlaşabilirlerse, çift uyumunu yakalarlar (Previti ve Amato, 2003). Çatışmaların karşılıklı olarak uyum ve uzlaşma ile çözülebilmesi, başarılı ve sağlıklı bir evlilik işleyişine işaret etmektedir (Fincham ve Beach, 1999). Öte yandan sağlıklı bir şekilde çözülemeyen çatışmalar ve uzlaşılamayan farklılıklar, evlilikler için oldukça yıkıcı bir tehdide dönüşebilmektedir.

Canel'e (2011) göre evli bireylerin ilişkilerinde sıkça yaşadıkları ve çatışmaya sebep olan sorunlar; (a) eşlerin çatışma ve problem çözme becerilerinde eksiklikler, (b) evliliğe yönelik gerçekçi olmayan beklentiler, (c) ailedeki rol dağılımı konusunda eşlerin birbirlerinden farklı beklentilere sahip olmaları, (d) kadınlar ve erkeklerin ilgi, davranış, alışkanlık vb. genel farklılıkları oluşturan cinsiyet farklılıkları, (d) ekonomik sorunlar, (e) eşlerin aralarındaki iletişimin yetersiz veya hatalı olması, (f) akrabalara ilişkin sorunlar, (g) cinsel sorunlar, (h) çocukların büyütülmesi ve disiplini ile ilgili fikir ayrılıkları, (ı) din, mezhep, kültür, değer, politik görüş farklılıklarından kaynaklanan sorunlar, (i) eşlerin birbirlerine yeterince vakit ayıramamaları, (j) eşlerden birinde alkol, uyuşturucu, kumar vb. bir bağımlılık bulunması, (k) eşlerden birinin psikolojik sorunlarının olması (l) çiftin çocuk sahibi olamaması, çocuk sayısı hakkında anlaşamamak, eşlerden birinin işkolik olması, aldatma, kıskançlık vb. gibi özel konular olarak ifade edilmiştir. Evlilik mutluluğunu tehlikeye sokan ve en sık rastlanan tavırlar ise "kıskançlık, sadakatsizlik, alınganlık, bencillik, yerme, dırdır, patronluk taslama, başatlık/baskınlık, sürekli eleştiri, sürekli suçlama, sürekli talep etme, isim takma, kin duyma, kırgınlık, hayal kırıklığı, yanlış anlama, hor görme, küçümseme, yalan söyleme, sitemkârlık, surat asma, baskıcı tavırlar, şüphecilik, hoşgörüsüzlük, kabalık, şiddet içeren davranışlar, küfrederek konuşma" olarak sıralamıştır (s. 57).

Margolin ve Wampold (1981) çatışmalı evliliklerde, eşler arasında karşılıklı olarak işlevsiz beklentilerin yaygın olduğunu ve buna bağlı olarak olumsuz tepkiselliğin daha yoğun bir şekilde ortaya çıktığını vurgulamıştır. Bu çatışmalarda, çiftlerin birbirlerinin duygu ve davranışlarını yanlış yorumlaması ve uyumsuz tutumlar sergilemesi önemli bir etken olarak görülmektedir (Sayers ve Baucom, 1995). Gottman (1994) da evlilikte gitgide sorunların artması ve ilişkinin bozulmasıyla birlikte, eşler arasındaki çatışmanın daha da çözümsüz hâle geldiğini, eşlerin birbirlerini engellediklerini, birbirlerinden geri çekilip bireyselleştiklerini ve daha aşağılayıcı olduklarını dile getirmektedir.

Çözülemeyen bu çatışmalar ve gittikçe kötüleşen bu tablo sonunda, eşlerin arasındaki bağlılık zayıflayabilmekte ve hatta kopabilmektedir (Rusbult vd., 1991).

Lavner ve diğerleri (2014) evliliğin ilk dört yılı boyunca evlilik sorunları ile evlilik doyumunun nasıl bir seyir izlediğini incelemek amacıyla 169 evli çift üzerinde boylamsal bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bulgular, zaman içinde evlilik doyumunun ortalama olarak azalmasına karşın, evlilik sorunlarının genel düzeyinin sabit kaldığını göstermektedir. Araştırmacılar, bu istikrarlı bir şekilde devam eden ilişki problemlerini ise 19 spesifik başlık altında sınıflandırmıştır. Bu başlıklar, a) çocuklar, b) kayınvalideler, ebeveynler, akrabalar, c) din, d) rekreasyon ve boş zaman, e) iletişim, f) ev yönetimi, g) sevgi gösterme, h) karar verme, ı) güven, i) gerçekçi olmayan beklentiler, j) para yönetimi, k) cinsel hayat, l) kıskançlık, m) sorunları çözme, n) kariyer kararları, o) bağımsızlık, ö) uyuşturucu ve alkol, p) arkadaşlar ve r) birlikte geçirilen zaman miktarıdır. Kayda değer bir diğer bulgu ise eşler arasındaki şefkatin zaman içerisinde giderek azaldığı ve daha sorunlu hâle geldiği yönündedir. Araştırma sonuçları, evlilikte hem genel hem de belirli sorunların, yeni evli çiftler için yıllar boyunca büyük ölçüde sabit kaldığını göstermektedir. Benzer şekilde Huston ve diğerleri (2001), 156 çift üzerinde yürüttükleri araştırmada, evliliğin ilk iki yılında yaşanan değişimlerin, 13 yıl sonraki evliliğin kaderinin habercisi olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırmada elde edilen bir diğer önemli bulgu, evlilikteki başarısızlığın; evliliğin erken dönemlerinde ortaya çıkan sorunların yanı sıra zamanla olumlu duyguların ve inancın azalması ve hayal kırıklığının artmasıyla ilişkili olduğudur. Ayrıca bu bulgular, evlilikteki belirli problemlerin zaman içerisinde kendiliğinden geçeceği ve ilişkinin daha iyi olacağı yönündeki yanılsamaya yönelik oldukça önemli bir vurgu niteliğindedir.

Evliliğin ilk yılları kritik zamanlar olmakla birlikte, çatışma ve sorunların süreğenliğine dair araştırma bulguları, mutsuz ve sorunlu evliliklerin gerekçeleri ve çözümlerine yönelik araştırmaları önemli kılmaktadır. Mutsuz bir evlilik sadece çiftleri etkileyen bir sorun değil, çocukları ve aileyi etkileyen bir durumdur çünkü evlilik bir ailenin çekirdek yapısıdır. Aile yaşamının temeli, niteliği ve mutluluğu, çiftler arasındaki etkileşim ve ilişkiye bağlıdır (Canel, 2007; Nichols ve Schwartz, 1998). “Sağlıklı bir aile ancak sağlıklı evliliklerin üzerine kurulabilmektedir. Çünkü evlilik ilişkisi, ailenin merkezinde yer alan en temel ilişkidir.” (Özdemir, 2023, s. 16). Bu bağlamda, bir sistem olarak aile

perspektifinden evliliğin anlaşılması ve konumlandırılması önemlidir. Ayrıca bireyin yaşamındaki önemli ilişkilerden bir diğeri aile çatısı altında deneyimlediği ilişkilerdir.

2.4. BİR SİSTEM OLARAK AİLE

Ailenin ne olduğu, nasıl olması gerektiği ve nasıl tanımlanacağı, kültürden kültüre çağdan çağa sürekli bir değişim göstermektedir (Coontz, 2008). Aileye dair birçok farklı ve benzer tanımlar olmakla birlikte, TDK (2025) aileyi "evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik" olarak tanımlamaktadır. Gladding (2012) aileyi kapsayıcı bir şekilde "Biyolojik ve psikolojik bağları olan ve aralarında tarihsel, duygusal ve ekonomik bir birliktelik olan ve kendilerini aynı evin üyesi olarak hisseden bireylerin oluşturduğu birlik" olarak tanımlamıştır (s. 5). Burgess'e (1926) göre ise aile, kişiliklerin etkileşime geçtiği bir birimdir (akt. Rodgers ve White, 1993).

Aile, bireylere bağlanma, sevgi, ait olma, adanmışlık, neşe ve eğlence, tanıdık sesler, kokular, tatlar ve hiçbir maddi bedelin ödeyemeyeceği türden koşulsuz kabulün en derin tatminlerini sunan yerlerin başında gelir (Framo, 1996). Aile özellikle bireyin yakınlık, aidiyet, güç ve anlamlılık gibi temel ihtiyaçlarının karşılanabileceği bir yerdir (Nazlı, 2021). Birçok fonksiyonu olan ailenin temel işlevleri arasında çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal her türlü ihtiyaçlarını etkili bir şekilde karşılayarak bütüncül olarak sağlıklı bir birey olarak yetişebilmeleri yer almaktadır (Nazlı, 2021; Yavuzer, 2011).

Çocuklar, ilk etkileşimlerini aile ortamında yaşar ve her aile, üyeleri arası etkileşimlere ve tutumlara bağlı olarak şekillenen kendine özgü bir duygusal atmosfere sahiptir. Bell ve Bell'e (1982) göre, çocuğun gelişimi büyük ölçüde ait olduğu ailenin kendine özgü iklimi ve kültürü çerçevesinde gerçekleşir. Çocuk, aile sistemi içinde duygularını ne zaman ve nasıl ifade edeceğini, çatışmayı ve farklılıkları nasıl yöneteceğini öğrenmektedir. Ailenin genel iklimi, çocuğa belirli normları, değerleri ve kişilerarası ilişkileri öğretmektedir. Bu aile iklimi aynı zamanda, çocuk aile dışındaki daha geniş çevreyle etkileşime girdiğinde, ona az ya da çok fayda sağlayacak ilişki becerilerini kazandırmaktadır. Bireylerin yaşamının ilerleyen safhasındaki yakın ilişkilere dair beklentileri ve kendi davranışları, büyük oranda aile ortamındaki bu erken dönem öğrenmeleri ve etkileşimlerinden kaynaklanmaktadır (Shaver vd., 1996).

Aile sistemleri kuramı, aile çalışmaları konusunda en önemli adımlardan biridir (Bateson vd., 1956). Sistemik teori, aileyi üyelerin toplamından daha büyük bir şey olarak görür ve çok daha bütüncül olarak aileyi ele alır. Bir aile üyesinin sahip olduğu sorunlar, bireysel dinamiklerinin sonucu olarak değil, aile etkileşiminin sonucu olarak görülür (Worden, 2013). Aileyi bir yapı olarak ela alan yapısal aile terapisine göre anne-baba, anne-çocuk, baba-çocuk, kardeşler arasındaki ikili her bir ilişki, ailenin alt sistemlerini oluşturmaktadır (Minuchin, 1974). Sistemik bakış açısına göre aile içindeki her bir alt sistem birbiriyle ilişkilidir. Bir alt sistemdeki değişim, diğer alt sistemleri ve böylece bütün aileyi etkiler (Dallos ve Draper, 2005). Bu açıdan düşünüldüğünde bir çocuk, kendisinin aktif bir parçası olduğu alt sistemdeki ilişkinin niteliğinden doğrudan etkilenirken; içinde yer almadığı diğer alt sistemlerdeki ilişkilerden ise dolaylı olarak etkilenmektedir. Bir ailenin içine doğan ve yıllar içinde o sistemde büyüyen bir çocuğun, yalnızca diğerleriyle kurduğu ilişkileri deneyimlemekle kalmayıp, aynı zamanda ailedeki bireylerin kendileriyle ve birbirleriyle kurdukları ilişkileri de gözlemlediği, bu ilişkilerden etkilendiği ve böylece bu çok yönlü ilişki sistemi içinde kendisini inşa ettiği ifade edilebilir.

Sistem teorisi perspektifinden bakıldığında, çekirdek aile çatısı altında bir çocuğun çeşitli yönlerden gelişimini etkileyebilecek temel ilişkiler şunlardır:

- Ebeveynler arası ilişki
- Anne ile çocuk arasındaki ilişki
- Baba ile çocuk arasındaki ilişki
- Anne ile diğer kardeşler arasındaki ilişki
- Baba ile diğer kardeşler arasındaki ilişki
- Çocuk ile kardeşleri arasındaki ilişki
- Diğer kardeşler arasındaki ilişkiler

Bu ilişkiler, aile dinamiklerini şekillendirerek çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, aile dinamikleri yalnızca bireylerin birbirleriyle kurdukları bu bağlarla sınırlı değildir. Aile bireylerinin dış dünya ile kurdukları ilişkiler, ayrıca her üyenin kendi iç dünyası ve benliğiyle kurduğu ilişki de bu dinamikleri doğrudan etkileyen faktörler arasındadır. Başka bir ifadeyle, ebeveynlerin ve çocukların kendi benlik algıları, kişilik özellikleri ve kendilerini tanımlama biçimleri,

diğer aile bireyleriyle nasıl bir ilişki kuracakları şekillendirmektedir. Ayrıca kayın-köken ailelerle ya da daha geniş sosyal çevreyle kurulan ilişkiler de aile içindeki alt sistemlerin işleyişini ve aile dinamiklerini doğrudan etkileyebilmektedir. Dolayısıyla aile; kişisel ve kişilerarası, içsel ve dışsal pek çok unsurun etkileşimiyle şekillenen dinamik bir yapıdır. Sistem teorisi perspektifinden bakıldığında ise aile, yalnızca bireylerinin toplamından ibaret değil, daha büyük ve daha karmaşık bir bütündür. Bu bağlamda aile sistemi, iç içe geçmiş ilişkiler ağı ve dinamik etkileşimleriyle, parçalarının ötesine geçen bütüncül bir yapı olarak ele alınmalıdır.

Bahsi geçen tüm bu ilişkiler, bireyin benlik gelişimini ve dolayısıyla ilerleyen dönemlerdeki yaşantılarını ve kurduğu ilişkileri etkileyen önemli deneyimlerdir. Bu araştırma ise aile içi ilişkiler ağı içinde merkezi bir konuma sahip olan eşler arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Çünkü aile sistemi, diğer tüm alt sistemlerin işleyişini belirleyen ve yapının bütününü taşıyan temel unsur olarak eş alt sistemi üzerine inşa edilmektedir. Nitekim yapısal aile kuramına göre de kendi içinde ve dışında çeşitli etkileşim örüntülerine sahip olan aile sisteminin en temel alt sistemi, eş alt sistemidir (Minuchin, 1974). Eşler arasındaki ilişki ve davranışlar, yaşantılarında birbirlerine yönelik vermiş oldukları geri bildirimler sonucunda yeniden şekillenmektedir. Eş alt sistemi içinde devam eden bu karşılıklı etkileşim ve döngüsel ilişki, aile sistemine dâhil olan diğer üyelere de yansımakta ve çevreye doğru genişlemektedir (Segrin ve Flora, 2011). Evlilikte eşler arasındaki sorunlar, aile üyelerini etkilediği gibi daha bütüncül olarak toplum ruh sağlığını da etkilemektedir (Bradbury vd., 2000; Canel, 2007).

Eşler arasındaki ilişki yalnızca çiftlerin kendilerini değil, aynı zamanda çocukları da doğrudan etkileyen önemli bir alt sistemdir. Bu alt sistem, bir çocuğun gözünden kendisi için oldukça önemli olan iki ebeveyni arasındaki ilişkiyi ve etkileşimi temsil etmektedir. Bu ilişki, çocuk için adeta üçüncü bir ebeveyn işlevi üstlenir ve gelişim sürecinde çeşitli izler bırakır. Dolayısıyla çocuğun bu ilişkiye tanıklığı hem çocukluk hem de yetişkinlik döneminde içsel dünyasını ve kişilerarası ilişkilerini biçimlendiren önemli bir deneyim alanı hâline gelir. Yürütülen bu araştırma da iki evlilik ilişkisi üzerinden çocukların tanıklıkları ve yaşam boyu süren deneyimlerine odaklanmıştır. Bu evliliklerden ilki, çocuklukta şahit olunan ebeveynler arasındaki ilişki iken; ikincisi, yetişkinlikte bireylerin bizzat deneyimledikleri kendi evlilik ilişkileridir.

2.5. ÜÇÜNCÜ EBEVEYN: EBEVEYNLER ARASI İLİŞKİ

Satir (2001) eşler arasındaki ilişkide açığa çıkan üçüncü parçayı, "Her çiftin üç parçası vardır. Sen, ben ve biz… İki kişi ve her biri kendi yaşamına sahip, her biri önemli üç parça… Bu parçaların her biri, diğerini mümkün kılar. Yani ben seni daha mümkün kılarım, sen beni daha mümkün kılarsın ve birlikte birbirimizi mümkün kılarız" (s. 156) sözleriyle ifade etmiştir. Satir'e göre evlilik sürecinde, bireylerin kendisinden ve eşinden ayrı, aralarındaki ilişkinin doğasına göre şekillenen bir *biz olgusu* ortaya çıkmaktadır. Bu biz olgusu, bireyler kadar aralarındaki ilişkinin de kendine has bir yaşamı ve karakteri olduğunu ifade etmektedir. İlişkilerin doğası, eşlerin öz değerlerinden ve birbirleriyle iletişim kurma şekillerinden etkilenmektedir. İyi bir çift olmak, biz adlı parçanın ben ve sen parçaları kadar önemsenmesiyle ilişkilidir. Bu üç parçadan herhangi birinin ihmal edilip önemsenmemesi karşısında ilişkinin doğası zarar görecektir. Sağlıklı bir evlilikte, eşler bu üç parçanın varlığını kabul edip, bu parçalara gerekli ihtimamı göstermektedir (Satir, 2001). Biz parçasının ihmali, sadece sen ve ben parçasını olumsuz etkileyen bir durumla kalmayıp, sen ve ben parçasından dünyaya gelen yeni parçaları da olumsuz etkileyecektir.

Gestalt terapi ve sistemik terapinin holistik ve ilişkisel bakış açıları, bireylerin ve ilişkilerin karmaşıklığını ve bütünlüğünü anlamada önemli bir rol oynar. Gestalt terapinin temel varsayımı olarak holizme göre, bütün kendisini oluşturan parçalardan daha fazlasıdır (Yontef ve Jacobs, 2005). Diğer bir deyişle, bu yaklaşıma göre kişi, sadece parçalarının toplamından ibaret değildir; aksine, bu parçaların etkileşimi ve birbirleriyle olan ilişkisi de önemlidir. Bu bakış açısından hareketle, bir çiftin kurduğu ilişki, iki bireyin toplamından daha öte bir şeydir. Benzer şekilde sistemik terapi ekolü, aileyi "kendisini oluşturan bireylerin toplamından daha büyük ve farklı bir şey" olarak ele alır (Worden, 2013, s. 3). Aile içindeki bireylerin birbirleriyle olan ilişkileri ve etkileşimleri, ailenin genel dinamiklerini ve yapısını belirler. Bir çifti ya da aileyi oluşturan bireylerin varlıkları ne kadar gerçekse, aralarındaki ilişki de en az onlar kadar somut ve gerçektir.

Deneyimsel oyun terapisinin kurucularından Prof. Dr. Byron Norton'a atfedilen, ancak özgün akademik kaynağı tespit edilemeyen bir söz bulunmaktadır: "Bir çocuğun üç ebeveyni vardır: Annesi, babası ve annesi ile babası arasındaki ilişki. Bu üçüncü ebeveyn çok önemlidir." (akt. Çalış, 2019; Rayana & Atak, 2022, s. 290; Tongar, 2022, s. 15). Bu ifade, çocuğun gelişiminde ve psikolojik sağlığında yalnızca bireysel ebeveynlerin değil,

aynı zamanda ebeveynler arasındaki ilişkinin de en az ebeveynlerin kendileri kadar kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Nitekim ebeveynler arası ilişki, erken çocukluk döneminde çocukların sosyal-duygusal gelişimi için en önemli bağlamlardan biri olarak kabul edilmektedir (Lee et al., 2023).

Tüm bu bakış açıları, çiftlerin kendi bireysel benliklerinin yanı sıra aralarındaki ilişkinin de kendine özgü bir dinamizm ve benlik oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Oluşan bu *çift benliği*, çiftin bir taraftan biz parçası iken, bir taraftan çocukları için aile çatısı altındaki üçüncü ebeveyndir. *Biz olgusu, çift benliği* veya *üçüncü ebeveyn* olarak ifade edilen ve varlığını etkileşim ile mümkün kılan bu ilişkisel yapı, her gün aile duvarları içerisinde anne ve babası arasındaki ilişkiye şahit olan bir çocuk için, gelişimsel açıdan önemli bir deneyim bağlamı oluşturur. Nitekim Yavuzer (2018), ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişkilerine önem vermelerinin, çocuğa önem vermekle aynı derecede önem taşıdığını vurgulamaktadır.

Literatür incelendiğinde, ebeveynler arası ilişkinin çocuklar üzerindeki etkilerine odaklanan çalışmaların, ağırlıklı olarak ebeveynler arası çatışma ve boşanma konularında yoğunlaştığı görülmektedir. Ebeveynler arası çatışma, çatışmayı anlamlandırmak ve baş edebilmek için çocuk tarafından davranışsal ve duygusal tepkilere sebep olan bir stres kaynağı olarak kavramsallaştırılmıştır (Grych ve Fincham, 1990). Bu çatışmaların çok küçük yaşlardan hatta bebeklikten itibaren çocuklar için bir stres ve huzursuzluk kaynağı olduğunu ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır. Cummings ve diğerleri (1981) tarafından 10, 15 ve 20 aylık bebeklerle yürütülen araştırmada, bebeklerin ailedeki diğer kişilerin aralarındaki öfke ve şefkat temelli etkileşimlere tepki verdikleri ortaya konmuştur. Bulgular, bebeklerin anne ile baba arasındaki öfkeli iletişimi fark ettiklerini, çatışma durumlarında sıkıntı ve huzursuzluk gibi olumsuz duygusal tepkiler geliştirdiklerini göstermektedir. Nicolaus ve arkadaşlarının (2021) 1012 anne ve 676 baba ile gerçekleştirdikleri boylamsal çalışmada ise ebeveyn ilişkisinden duyulan memnuniyetin, özellikle babanın ilişki memnuniyetinin, bebeğin kişisel-sosyal gelişimi üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır.

Lewis ve diğerleri (1984) yürüttükleri bir araştırmada çocuklara kendilerini kötü hissetmelerine neden olan 20 maddelik bir olay listesi vermiş ve bu olayları sıralamalarını istemiştir. Çocuklar, anne ve babaları arasındaki çatışmayı üçüncü en kötü olay olarak değerlendirmiştir. Şendil (1999) ise yaptığı araştırmada çocuklara anne-baba arasında

geçen farklı yoğunluk ve şekildeki çatışmalara yönelik resim kartları göstermiştir. Ardından çocukların bu kartlara verdikleri tepkiler incelenmiştir. Çatışmayı ifade eden resim kartlarını gören bu çocukların %93'ü mutsuzluk, endişe ve korku duyduklarını söylemiştir. Ayrıca çatışmalı ilişki durumlarını yansıtan kartlar kullanıldığında, çocuklar bu tür bir durumla karşılaştıklarında çatışmanın nedenini merak ettiklerini, olumsuz bir şey olacağından korktuklarını, o ortamdan uzaklaşmak istediklerini, çatışmanın kendileri yüzünden olduğunu düşündüklerini ve ebeveynlerine karşı olumsuz duygular hissettiklerini belirtmiştir. Bu çocukların %83,61'i ise anne ve babası arasındaki çatışmaya müdahale etmeyi akıllarından geçirdiklerini ifade etmiştir.

Ebeveynler arasındaki sık ve yıkıcı çatışmaların çocukların duygusal, davranışsal ve gelişimsel uyumunu olumsuz etkilediği; çözümlenmeden süregiden çatışmaların ise çocuklar açısından önemli psikososyal riskler oluşturduğu birçok araştırma bulgusuyla ortaya konmuştur (Brock ve Kochanska, 2016; Buehler vd., 2007; Cummings vd., 2004; Cummings ve Davies, 2010; Davies ve Lindsay, 2004; Fishman ve Meyers, 2000; Grych vd., 1992; Grych ve Finchman, 1990; Harold vd., 2016; McCoy vd., 2009; Oh vd., 2011; Peksaygılı ve Güre, 2008; Shelton ve Harold, 2007; Şendil ve Kızıldağ, 2003; Ulu ve Fışıloğlu, 2002). Öte yandan, ebeveynlerin birbirini desteklemesinin, birbirlerine olumlu duygular beslemesinin ve etkili iletişim ile çatışma çözme becerileri sergilemesinin, çocuklarda daha iyi uyum düzeyi ve olumlu davranış özellikleri ile ilişkili olduğu görülmektedir (Cowan ve Cowan, 2010; Feldkötter vd., 2019; Goldberg ve Carlson, 2014). Ayrıca eşlerin yapıcı çatışmaları ve olumlu çatışma çözme biçimleri, çocuklarda çatışma çözme ve stresle başa çıkma becerilerini geliştirir (Grych ve Fincham, 1990; Grych vd., 1992). Bu nedenle, her çatışmanın çocuk üzerinde olumsuz bir etki yaratacağı düşünülmemelidir; zira çocukların çatışmayı nasıl algıladığı ve çözüm sürecini nasıl anlamlandırdığı, bu etkileşimin yönünü belirleyen temel unsurlardandır. Çatışmanın bağlamı, içeriği ve çözüm biçimi dikkate alındığında, bazı çatışmalar çocuklar için problem çözme ve duygusal düzenleme gibi becerilerin gelişimine katkı sağlayabilecek yapıcı deneyimlere de dönüşebilmektedir (Cummings ve Davies, 2002).

Ebeveynler arasındaki ilişkinin çocuklar üzerindeki etkisinin çocuğun cinsiyetine ve yaşına göre değişiklik gösterdiğini ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır. Davies ve Lindsay (2004) ebeveyn çatışmasının erkeklerde dışsallaştırma sorunları, kızlarda ise içselleştirme sorunları üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğunu ortaya koyarken,

başka araştırmalarda ebeveynler arası ilişki ile çocukların iyilik hâlleri arasında, cinsiyete göre bir anlamlı bir fark bulunmamıştır (Fishman ve Meyers, 2000; Goldberg ve Carlson, 2014). Bir başka farklılık ise erkek çocukların ebeveynler arasındaki çatışmayı kendilerine yönelik bir tehdit olarak algılama olasılıkları yüksekken, kız çocuklarının ise bu çatışmaları aile uyumuna yönelik bir tehdit olarak algılama olasılıklarının daha yüksek olduğu şeklindedir (Grych vd., 2003; Harold vd., 2016). Sonuç olarak hem kız hem erkek çocuklarının ebeveynler arasındaki ilişkiden etkilendiği ancak bu etkiyi farklı şekillerde dışa vurdukları ve farklı tepkiler verdikleri söylenebilir (Grych vd., 2003).

Ayrıca çatışma yaşantılarının çocuk üzerindeki etkisi, çocuğun bu yaşantıları nasıl algıladığı ve hafızasında nasıl yer ettiğiyle yakından ilişkilidir. Çocuğun belleği yaşa bağlı olarak değiştiğinden, yaş faktörü de bu etkilerin anlaşılmasında belirleyici bir unsur olmaktadır (Grych vd., 2000). Cinsiyet ve yaş değişkenleri açısından ilgili araştırmaları inceleyen Dominick (2018), kız ve erkek çocuklar arasındaki farklılıklara işaret eden çalışmaların çoğunlukla daha büyük çocuklarla ilgili olduğunu belirtmektedir. Bu farkın oluşumunda, farklı yorumlamalar ve kendini suçlama gibi bilişsel faktörlerin açıklayıcı bir rol oynayabileceği ve bu faktörlerin yaklaşık 10 yaş ve üzeri çocuklar ile ergenlerde görülebileceği yönünde bir bakış açısı sunmaktadır. Yaşamın ilk yıllarındaki bebeklerle (Nicolaus vd., 2021), 2 yaşındaki küçük çocuklarla (Zhou vd., 2017) ve 3-9 yaş arasındaki çocuklarla (Goldberg ve Carlson, 2014) yürütülen araştırmalarda, ebeveynler arasındaki ilişkinin etkileri bağlamında çocuğun cinsiyetine göre herhangi bir farklılık görülmemiştir. Bu araştırma bulguları, Dominick'in (2018) bakış açısını destekler mahiyettedir.

Gelişimsel açıdan, çocukların yaşlarına bağlı olarak sahip oldukları farklı özellikler ve kapasiteler, ebeveynleri arasındaki ilişkiyi nasıl anlamlandırdıklarını şekillendirmektedir. Bu nedenle, anne ile baba arasındaki ilişkinin çocuk üzerindeki etkileri de gelişim dönemlerine göre farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca, bu ilişkinin nesnel niteliğinden çok, çocukların söz konusu ilişkiyi nasıl algıladığı ve değerlendirdiği daha belirleyici olmaktadır (Grych ve Fincham, 1990). Bu perspektiften, çocukların sahip olduğu bireysel farklılıklar ve kişisel özellikler de bu algıyı ve dolayısıyla etki sürecini şekillendirmektedir. Örneğin Çimen ve diğerleri (2023) tarafından obsesif-kompulsif bozukluğu olan çocuklarla yapılan bir çalışmada, saldırganlık obsesyonu yüksek olan çocukların, ebeveynler arası çatışmayı daha yüksek algıladıkları görülmüştür. Bir başka

araştırmada da ebeveynlerine güvensiz bağlanan çocukların, anne ve babaları arasındaki evlilik çatışmalarını diğer çocuklara göre daha tehdit edici, daha sık ve daha şiddetli olarak algıladıkları ortaya konmuştur (Sardoğan vd., 2007). Bu bulgular, üçüncü ebeveynin niteliğinin yalnızca ebeveynler arası ilişkisinin doğasıyla değil, aynı zamanda çocukların bireysel özellikleri ve algılarıyla da şekillendiğine işaret etmektedir.

Ebeveynler arasındaki ilişkiye dair, üzerinde durulması gereken bir diğer husus, bu ilişkinin çocuk üzerindeki etkilerinin hem doğrudan hem de dolaylı şekilde gerçekleşiyor olmasıdır. Evlilik çatışmasının çocuklar üzerindeki doğrudan etkileri; çatışmanın çocuklar açısından bir stres kaynağı oluşturması (Grych ve Fincham, 1990; Harold vd., 1997), çocukların ebeveynlerinin olumsuz çatışma davranışlarını model alması (Cummings vd., 1985) ve ebeveynler arası çatışmanın çocuklarda duygusal güvenlik algısını zedeleyerek içsel savunma sistemlerini tetiklemesi (Davies ve Martin, 2013) gibi çeşitli biçimlerde gözlemlenmektedir. Çatışmanın doğrudan etkilerini inceleyen araştırmalar, çatışmanın çocuklar tarafından nasıl algılandığı ve yorumlandığının önemi üzerinde durmuşlardır (Grych vd., 2000; O'Brien ve Chin, 1998).

Grych ve Fincham'ın (1990) bilişsel bağlamsal teorisine göre, ebeveynler arası çatışmanın çocuğu nasıl etkileyeceği, aynı zamanda çocuğun çatışma algısına ve çatışmaya yönelik tepkilerine göre şekillenir. Davies ve Cummings (1998), çocukların ebeveynleri arasındaki çatışmalara tanık olduklarında, bu durumun hem kendileri hem de ebeveynleri açısından ne ifade ettiğine dair zihinsel çıkarımlar geliştirdiklerini ve bu bilişsel değerlendirmelerin, çocukların çatışmalara verdikleri duygusal ve davranışsal tepkileri şekillendirdiğini belirtmektedir. Çatışmaların sık ve kronik bir biçimde yaşanması durumunda ise çocuklar bu durumları tekrarlayan anlamlandırma kalıplarına dönüştürmekte ve zamanla bu kalıplar uyum problemleri şeklinde dışa vurulabilmektedir (Grych vd., 2003; Harold vd., 1997).

Grych ve Fincham (1990) çocuğun algıladığı evlilik çatışmasını tehdit, başa çıkma ve suçlama olmak üzere üç temel bilişsel değerlendirme alanında açıklamaktadır. Bu modele göre, çocuklar çatışma karşısında sırasıyla şu soruları sormaktadır: "Bu çatışma beni nasıl etkileyecek?" *(tehdit),* "Bu çatışmayla ilgili ne yapabilirim?" *(başa çıkma)* ve "Bu çatışmanın sorumlusu kim?" *(suçlama)*. Bu bilişsel değerlendirmeler, çocukların çatışmaya yönelik duygusal ve davranışsal tepkilerinin biçimlenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda yapılan araştırmalar, çocukların evlilik çatışmasını algılayış

biçimlerinin, ebeveynler arası ilişki ile psikolojik sağlıkları arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini ortaya koymuştur. Özellikle çatışmayı bir tehdit unsuru olarak değerlendiren ve bu çatışmalardan kendilerini sorumlu veya suçlu hisseden çocukların, uzun vadede çeşitli psikolojik sorunlar geliştirme eğiliminde oldukları görülmektedir (Fosco vd., 2021; Grych vd., 2000). Ayrıca bu değerlendirme süreçlerinin çocukların içselleştirme *(örneğin kaygı ve depresyon)* ve dışsallaştırma *(örneğin saldırganlık ve davranış bozuklukları)* biçiminde sergiledikleri sorunlarla doğrudan bağlantılı olduğu öne sürülmektedir. Çatışmaya sıkça tanık olan çocuklar, bu durumun kendi gelecekleri, ebeveynleri ve aile birliği üzerindeki etkilerine dair yoğun endişe ve kaygı duyabilmektedir. Çocuklar bu çatışmaların sebebini kendilerine atfettiklerinde ise suçluluk ve utanç duyguları geliştirmekte, bu da benlik saygısında düşüşe yol açabilmektedir. Bunlarla birlikte, çatışmalara çözüm üretme konusunda kendilerini yetersiz hisseden çocuklarda çaresizlik duygusu gelişebilmekte ve bu durum içselleştirilmiş psikolojik sorunların kalıcı hâle gelmesine zemin hazırlayabilmektedir (Fosco ve Grych, 2008; Harold vd., 1997). Dolayısıyla çocukların algıladığı tehdit düzeyinin ve kendilerine yükledikleri sorumluluğun, ebeveyn çatışmasının etkilerini nasıl deneyimlediklerini belirlemede kilit bir rol oynadığı söylenebilir. Bu bağlamda, Cummings ve Davies (2002) evlilik çatışmasının çok boyutlu olarak ele alınması gerektiği vurgulamaktadır. Böylece evlilik çatışmasının hangi boyutlarının çocuklarda daha fazla gerginlik yarattığını ve nasıl etkilediğini belirlemek çok daha kolay ve işlevsel olacaktır (Grych vd., 1992).

Evlilik çatışmasının çocuklar üzerindeki dolaylı etkisi ise ebeveynler arası ilişkinin ebeveynlik davranışları ve tutumlarını şekillendirmesi yoluyla çocukların gelişimine yansıması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Başka bir deyişle, ebeveynler arası ilişkinin niteliği, ebeveyn-çocuk etkileşimini şekillendirmekte ve bu etkileşim aracılığıyla çocuk üzerinde dolaylı etkiler göstermektedir. Aile sistemleri teorisinin, alt sistemler arası etkileşim ve bir alt sistemde yaşanan sıkıntının diğer alt sistemleri de etkilediği yönündeki temel ilkesi, bu dolaylı etkiyi desteklemektedir (Dallos ve Draper, 2005; Epstein vd., 1978; Minuchin, 1974). Benzer şekilde yayılma teorisi de bir aile alt sisteminde üretilen duygu veya davranışların, aile sistemi içinde diğer alt sistemlere aktarıldığını varsaymaktadır (Buehler vd., 1997; Buehler ve Gerard, 2002; Cummings ve Davies, 2010; Kouros vd., 2014). Yayılma teorisi bağlamında birçok araştırma, öncelikli olarak eşler arasındaki ilişkinin niteliğinin, bireylerin ebeveynlik davranışlarını etkilediğini ve dolayısıyla ebeveyn-çocuk ilişkisini şekillendirdiğini ortaya koymaktadır (Bradford vd.,

2008; Buehler ve Gerard, 2002; Cox vd., 1989; Cui ve Conger, 2008; Erel ve Burman, 1995; Feldkötter vd., 2019; Hess, 2022; Krishnakumar ve Buehler, 2000; Lee ve Lee, 2024; Sherrill vd., 2017). Bu açıdan eşler arasındaki olumsuz ilişki ve çatışmalar, ebeveyn-çocuk ilişkisine olumsuz şekilde yansımaktayken, sağlıklı ve olumlu eş ilişkileri ise ebeveynlik davranışlarına ve çocukla kurulan ilişkilere olumlu katkılar sağlamaktadır.

Aile içindeki etkileşimlerin yayılması tek yönlü değildir. Ebeveynler arası ilişki ile ebeveyn-çocuk ilişkisi, birbirlerini çift yönlü olarak etkileyen ilişkilerdir. Yayılma teorisinin tersine, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde yaşanan problemler de eşler arasında çatışma ve memnuniyetsizliğe neden olabilmekte; bu durum, çift ilişkisinin dinamiklerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Sears vd., 2016; Sherrill vd., 2017).

Mevcut literatürde, ebeveynler arası ilişkinin çocuklar üzerindeki etkilerinin çoğunlukla çatışma bağlamında ele alındığı görülmektedir. Oysa ebeveynler arası ilişkide çatışmanın ötesinde de pek çok farklı ilişkisel dinamik bulunmaktadır. Bu dinamikler arasında eşler arasındaki duygusal kopukluk ve yabancılaşma gibi sorunlu örüntüler ön plana çıkmaktadır. Evlilikte eşler arasındaki yabancılaşma, aileyi doğrudan etkileyen bir sorun olup evliliğin sağlıklı biçimde devam etmesini engellemektedir (Abedalrahman Ahmed Dabash, 2023; Hanna Aziz, 2021; Kibaroğlu ve Ersoy, 2019). Öte yandan bu ilişkisel sorun, çatışmalar kadar görünür olmadıkları için çoğu zaman göz ardı edilmekte ya da dışarıdan fark edilmeleri güç olabilmektedir. Bununla birlikte, bu tür ilişkisel örüntüler de çocuklar tarafından algılanmakta ve kendine özgü nitelikleriyle bir üçüncü ebeveynlik işlevi üstlenmektedir. Literatürde bu ilişki örüntüsüne ve çocuklar üzerindeki etkilerine dair belirgin bir boşluk bulunmaktadır. Dolayısıyla bu konuda yapılacak araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç olarak, üçüncü ebeveyn olarak ebeveynler arası ilişkinin, çocukların gelişiminde ve yaşam boyu uyum süreçlerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Çocuklukta çeşitli şekillerde kendini göstermeye başlayan bu etki, yetişkinlikte de sürmekte ve farklı bağlamlarda ortaya çıkmaktadır. Literatürde yetişkinlik dönemine ilişkin bulgular, ebeveynler arası ilişkinin özellikle bireylerin kendi romantik ilişkileri ve evliliklerine yansıdığını göstermektedir. Bu durum, ilişkinin niteliğinin nesiller arası aktarımı yoluyla, çocukların kendi ilişki örüntülerini şekillendirdiği üzerinden ele alınmaktadır.

Evlilik ilişkisinin nesiller arası aktarımını daha iyi ele alabilmek ve kuramsal çerçeveyi daha iyi çizebilmek için öncesinde ilişki şemalarının kökeni olarak ebeveyn-çocuk ilişkisine odaklanmak işlevsel görünmektedir. Aile sisteminin en temel alt sistemlerinden biri olan ebeveyn-çocuk ilişkisi, psikoloji disiplininin de merkezinde yer almaktadır. Hatta psikolojinin büyük ölçüde bu ilişki ekseninde geliştiğini söylemek abartılı olmayacaktır. Bu bağlamda, ebeveyn-çocuk ilişkisi ekseninde bireyin benlik gelişiminin ve yaşam boyu kurduğu ilişkilerin nasıl etkilediğini açıklayan çok sayıda kuramsal model ve yaklaşım mevcuttur. Öte yandan, ebeveynler arası ilişkiye bağlı olarak bireylerin deneyimlerini ve bu ilişkinin yaşam boyu yansımalarını açıklığa kavuşturacak kuramsal modeller ve teorik çerçevelere duyulan ihtiyaç ise oldukça belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, ebeveynler arası ilişkinin çocukların benlik inşalarını ve kişilerarası ilişkilerini nasıl şekillendirdiğini açıklayacak bir süreç modeli ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma için, ebeveyn-çocuk ilişkisine dair mevcut kuramsal perspektiflere değinmek, teorik zeminin güçlendirilmesine önemli bir katkı sağlayacaktır.

2.6. İLİŞKİ ŞEMALARININ KÖKENİ: EBEVEYN-ÇOCUK İLİŞKİSİ

"İlişki şemaları" kavramı Baldwin (1992) tarafından öne sürülen, *ben, diğeri* ve bu ikisi arasındaki *kişilerarası bağlantıyı* kapsayan, kişinin sahip olduğu içsel temsilleri ifade eden bir kavramdır. İlişki şemaları, bireylerin kişilerarası etkileşimlerdeki geçmiş deneyimlerinin düzenlenmiş temsilleri olarak açıklanabilir ve bu temsiller, gelecekteki ilişkileri anlamada kişisel bir şablon işlevi görür. İlişki şemaları öğeleri, etkileşim modeli için kişilerarası bir senaryoyu, bu kişilerarası durumda kendiliğin nasıl deneyimlendiğine ilişkin bir benlik şemasını ve etkileşimdeki diğer kişi için bir şemayı içerir.

İlişkiler bağlamında, bireyin çocukluk dönemi ve yetişkinlik dönemi arasındaki bağlantıyı ve aktarımı ortaya koyan çeşitli kavramsallaştırmalar bulunmaktadır. Freud (1912/1958) tarafından "ilişki şablonları", Sullivan (1953) tarafından "dinamikler", Bowlby (1969) tarafından "içsel çalışma modelleri" Stern (1985) tarafından "genelleştirilmiş etkileşim temsilleri" ve Horowitz (1989) tarafından "rol-ilişki modelleri" gibi yapılan kavramsallaştırmalar, ilişki şemaları kavramına benzerdir. İlişkisel şemalar ile kişilerarası davranış arasındaki bağlantı açık ve önemlidir. İlişkisel şemalar, bireyin diğer insanların davranışlarına dair beklentilerini ve yorumlarını, ayrıca uygun olan tepkilere dair inançlarını şekillendirmektedir. Birey, bu şematik bilgilere

dayanarak kendi kişilerarası davranışlarını uygun gördüğü şekilde yönlendirir (Baldwin, 1992). Erken yaşlarda/bebeklik döneminde ebeveyn figürleriyle duygusal etkileşimler yolu ile oluştuğu varsayılan temel ilişki temaları, diğerleriyle ilişki kurmanın ayırt edici yolları olarak açıklanır. İlerleyen yaşam dönemlerinde, bu öğrenilmiş ilişki kalıpları eksik beklentiler, karşılanmamış istekler ve tatmin edilmemiş ihtiyaçlar gibi çocuğun önceki öğrenimlerine uygun olarak diğer yakın ilişkilerde yeniden canlandırılır (Luborsky ve Crits-Christoph, 1998). Benzer şekilde Safran ve Segal'e (1990) göre erken çocuklukta bağlanma figürleri ile kurulan etkileşimler sonucunda bireyin sahip olduğu çeşitli kişilerarası şemalar oluşur. Bireylerin diğerleriyle kurmuş olduğu ilişkiler, bu kişiler arası şemalardan etkilenir. Çocukluk döneminde oluşan bu şemalar bireyin hem kendine hem de diğerlerine yönelik duygu ve düşüncelerini şekillendirir. Diğer bir deyişle bu şemalar, kişinin kendilik algısını ve çevreyi algılayış şeklini oluşturur.

Bağlanma ve nesne ilişkileri gibi kuramlar başta olmak üzere psikanalitik kuramlar ve gelişim teorileri, içsel olarak temsil edilen kişilerarası bilgilerin etkisini açıklarken erken dönem ebeveyn-çocuk ilişkisini merkezî bir odak noktası olarak ele almıştır. İlgili gelişimsel literatür, bu konuda ortaya konmuş geniş bir araştırma birikimine sahiptir. Main ve diğerleri (1985) ilişki temsillerinin farklı zamanlarda ölçüldüğünde sabit kaldığını; Waldinger ve diğerleri (2001) ise bu temsillerin kendiliğin ayrılmaz bir parçası hâline geldiğini ifade etmiştir. Main ve diğerleri (1985) yürüttükleri araştırmada erken dönemde anne-bebek arasındaki bağın niteliğinin, çocuğun duygusal açlığını ve aile fotoğrafına karşı vermiş olduğu tepkiyi yordadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, bulgular çocuğun ebeveyniyle kurduğu bağlanmaya dayanan kendilik temsillerinin, bebeklik dönemindeki (yaklaşık beş yıl önceki) bağlanma örüntüsüyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bowlby (1969) bireylerin yaşamları boyunca, hayatlarının erken dönemlerinde bakıcılarıyla kurdukları bağlantı kalıplarını hatırladıklarını öne sürmektedir. İlerleyen dönemlerde gerçekleştirilen bellek çalışmaları da bu düşünceyi desteklemiştir. Trad'ın (1994) diğer araştırmacılardan aktardığı şekilde; prosedür belleği, en basit hatırlama biçimi olarak, bebekleri annenin gülümsemesi gibi belirli davranışlara yanıt vermeye yetenekli kılar ve ilk haftalardan itibaren mevcuttur (Rovee-Collier ve Fagan, 1981). Semantik bellek ise temsil becerisinin gelişimiyle ortaya çıkar (Bretherton, 1984) ve bebeğe annesiyle olan ilişkisi hakkında genellemeler yapma yeteneği kazandırır. Son olarak, beş yaşına gelindiğinde karakterler, hikâye ve sıra içeren tam teşekküllü betimlemelerden oluşan episodik bellek, kişinin kendisinin hikayedeki rolünü anlama

yeteneği ile ortaya çıkar (Fivush ve Slackman, 1986). Bağlanma ilişkisinin, bu erken dönem belleklerle kökleşmiş olması, yaşam boyu güçlü ve kalıcı etkiler bırakmaya devam edeceğini düşündürmektedir (akt. Trad, 1994).

Bowlby tarafından temeli atılın ardından Ainsworth'un da katkılarıyla önemli bir şekil alan bağlanma kuramı perspektifinden (Ainsworth ve Bowlby, 1991), bebeğin bakım vereni ile kurduğu ilk bağ ve bu ilişkiye bağlı olarak edindiği kişilerarası ilişki kalıpları, bireyin yetişkinlik dönemi etkileşimlerinde, özellikle yeni bağlanma nesnesi/figürü olarak partneri ile kurduğu romantik ilişkide kendini açığa çıkartır (Ainsworth, 1985; Bartholomew ve Horowitz, 1991; Bowlby, 1969; Collins ve Read; 1990; Hazan ve Shaver, 1987; Main vd., 1985;). Diğer bir ifade ile bebeklik ve erken çocukluk dönemindeki ebeveyne bağlanma ile yetişkinlik döneminde partnere bağlanma arasında da önemli bir ilişki bulunmaktadır. Kişinin erken dönemde edinmiş olduğu bağlanma örüntüsü değişmez bir sabite olmamakla birlikte, mevcut bağlanma örüntüsünün değişmesi de oldukça güç bir durumdur (Kesebir vd., 2011). Main ve diğerleri (1985), çocukluk ve yetişkinlik dönemindeki bağlanma stillerinin benzer olduğunu ortaya koydukları çalışmada, bebeğin ya da çocuğun aile yapısında ve yaşamında önemli değişiklikler olmadığı müddetçe bağlanma stillerinin %85 oranında istikrar gösterdiğini ifade etmiştir. Svanberg (1998) ise yaptığı çalışma ile 12 aylık bebeklerin bağlanma stilleri ile 17 yaşındaki bireylerin bağlanma stillerini arasında %70 oranında benzerlik olduğunu saptamıştır.

Hazan ve Shaver (1987) romantik ilişkiyi bir bağlanma süreci olarak tanımlamış, ancak bu sürecin erken dönem bağlanmasına kıyasla daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. Bireyler, ilişkilerinde kendilerine tanıdık gelen kişilerle yakınlık kurma eğilimindedir ve bu tanıdıklık hissi, söz konusu kişileri daha çekici kılmaktadır. Çiftler, romantik ilişkilerinde duygusal bağ, sevgi, şefkat ve cinsellik gibi temel ihtiyaçlarını karşılamayı beklerler ve ilişkiye dair beklentilerini bu doğrultuda şekillendirirler. Bireylerin çekim duydukları ve bağ kurmak istedikleri kişiler ise büyük ölçüde o kişinin bu ihtiyaçları karşılayabileceğine dair geliştirdikleri öngörülere dayanmaktadır. Örneğin partnerine sevgi ve şefkat sunma isteği yoğun olan bir kişi için, sevgi ve şefkat alma ihtiyacı ve eğilimi yüksek olan biri daha çekici gelecektir ve kişi, o kişiye karşı diğerlerinden daha farklı bir yakınlık hissedecektir (Ainsworth, 1985; Hazan ve Shaver, 1987).

Nesne ilişkileri teorisyenlerine göre de insan doğasındaki temel eğilim, diğer insanlarla ilişki içinde, güçlü bir bağ hissedecekleri bağlanma nesnesi arayışında olmaktır (Fairbairn, 1954; Greenberg ve Mitchell, 1983). Aradıkları bu bağlanma nesnesi ise erken dönem yaşantılarında bakım verenle kurdukları ilişkiyi yeniden canlandırabilecekleri bir nesne olma eğilimindedir. Nesne ilişkileri perspektifinden, gelişimsel süreçte çocuklar sadece onun için nesne olan kişiyi değil, o nesne ile kurmuş olduğu ilişkiyi de içselleştirmektedir. Nesne ile olan deneyimler, belleğe kendilik, nesne ve ilişkiye eşlik eden duygulanım olmak üzere üç zihinsel temsil ile kodlanmaktadır (Gabbard, 1994). Ayrıca bu kodlamalar sürecinde bebeğin kendi öznel algısı önemlidir ve çocuğun algıladığı nesne ve zihnine aldığı temsil, gerçek nesne ile tutarlı olmayabilir; ancak önemli olan da çocuğun zihnine aldığı nesne temsilidir (McWilliams, 2020). Bu içsel temsiller hem bireyin kendilik gelişimini şekillendirmekte hem de yetişkinlik dönemindeki ilişkiler için bir temel oluşturmaktadır (Bell, 1995; Winnicott, 1965). İçselleştirilen bu nesneler, çocuğun yaşamının ilerleyen dönemlerinde bir ilişki deneyimlediğinde, karşısındaki kişiyi nasıl algılayacağını ve tanımlayacağını, onun karşısında kendisini nasıl biri olarak göreceğini ve bu şekilde onunla kuracağı ilişkinin dinamiğini biçimlendirir. Kısaca erken dönemde kurulan nesne ilişkisi, bireyin yetişkin döneminde kuracağı nesne ilişkisini etkileyecektir (Burger, 2006).

Yetişkinlik döneminde eşler birbirlerini bağlanma nesnesi olarak görmektedir. Nesnelerle kurulan ilişkiler, bireyin kendiliği ve diğerine dair algıları ile tanımlamaların biçimlenmesinde ve benlik saygısının oluşmasında etkendir. Bağlanmada görülen istikrar gibi, kendilik ve diğerleri algısı da bir kez oluştuğunda, yaşam boyu edinilen deneyimlerle kısmen değişimler geçirse de temelde kişilerarası etkileşimlerde büyük ölçüde aynı kalmaktadır (Güvenir ve Taş, 2008). Bu yönden kişilerin romantik ilişkilerinde yaşadıkları tekrarlanan benzerlikler, bu kuramın temel düşünce konusu olmuştur. Çiftler arasında tekrar tekrar canlandırılan nesne ilişkileri senaryoları, önemli bir aktarım olarak göze çarpmaktadır (Pines, 2005). Nesne ilişkileri çift terapisi modeli, tam da bu aktarımı ele almakta, erken dönemde oluşan içsel temsillerin yetişkinlikte çift ilişkilerinde ve aile dinamiklerinde yeniden canlandığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda söz konusu temsiller, bireylerin eş seçiminde ve evlilik ilişkisinin niteliğini değerlendirmelerinde belirleyici bir etken olmaktadır (Scharff ve Scharff, 1997).

Ebeveyn-çocuk etkileşimine dayalı bir diğer kuramsal yaklaşım ise erken dönem uyumsuz şemalardır. Bu yaklaşıma göre, bireyin yetişkinlik döneminde doyum sağlayıcı ilişkiler kuramamasının ve ilişkisel zorluklar yaşamasının temel nedenlerinden biri, erken dönemde maruz kaldığı problemler, ilişkisel eksiklikler ve karşılanmamış duygusal ihtiyaçları sonucunda gelişen uyum bozucu şemalardır. Bu şemalar, bireyin kendisine, diğer insanlara ve dünyaya yönelik duygu ve düşüncelerini şekillendiren örüntüler içerir. Erken dönemde oluşan bu uyumsuz şemalar, yaşam boyu devam eder. Nitekim bireyin kurmuş olduğu etkileşimlerde şemaları tetikleyen uyaranlarla karşılaşıldığında, bireyin bu şemaları aktive olmakta ve beraberinde şema sürdürücü baş etme stratejileri devreye girmektedir. Kişinin hayatını ne kadar zorlasalar da bireye verdiği tanıdıklık duygusu üzerinden yeniden etkinleşmektedir. Ebeveyn-çocuk ilişkisine dayalı gelişen bu şemalar, bireyin yakın ilişkilerinde tekrarlayıcı ve kısır döngüsel ilişki örüntülerinin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir (Young vd., 2003).

Sonuç olarak birçok kuramsal yaklaşım, bireyin yetişkinlik dönemi romantik ilişkilerinin temelinin erken dönemde deneyimlenen ebeveyn-çocuk ilişkisiyle atıldığını söylemektedir. Ebeveyn-çocuk ilişkisi, bireyin yaşamında yadsınamaz derecede temel bir öneme sahiptir. Erken dönemde yaşanan ilişki deneyimleri, bireyin kendine, diğerlerine ve ilişkilere dair algılarını güçlü biçimde şekillendirmekte ve bu algıları sonraki ilişkilerine aktarılmaktadır. Öte yandan ilişki şemaları, benlik ve diğeri/nesne temsilleri gibi olguların yalnızca ebeveyn-çocuk ilişkisiyle sınırlı olmadığı; bireyin içinde büyüdüğü aile sistemi içindeki diğer ilişki deneyimlerinden de etkilenebileceği ve bu deneyimlerle şekillenebileceği ihtimali, çoğu zaman gölgede kalmıştır. Bu doğrultuda, diğer ilişkilerin taşıdığı bu potansiyele ve ihtimale yönelik yeni araştırmalara ve teorik bakış açılarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Benlik ve diğeri/nesne temsilleri, bireyin hem benlik inşasında temel bir olgu olarak hem de ilişki şemaları ve ilişkisel aktarım açısından da kritik bir öğe olarak öne çıkmaktadır. Bu kavram, aynı zamanda araştırmada ulaşılan tema ve kategorilerde belirgin bir şekilde ortaya çıktığından, literatürde de kapsamlı biçimde ele alınmıştır.

2.7. BENLİK VE DİĞERİ/NESNE TEMSİLLERİ

Nesne ilişkileri kuramcıları, benlik gelişimi ile kişilerarası ilişki örüntülerinin oluşumunda içsel nesnelere merkezi bir rol atfeder (Fairbairn, 1954; Greenberg ve

Mitchell, 1983; Guntrip, 1971; Kernberg, 1976; Klein, 1948; Winnicott, 1960/1965). Bu kurama göre, erken dönemde ebeveynlerle kurulan ilişkiler, bireyin kendine ve diğerlerine dair içsel temsillerini oluşturur. Söz konusu temsiller, bireyin yaşamı boyunca kurduğu önemli ilişkilerdeki beklenti, duygu, düşünce ve davranışlarını hem bilinçli hem de bilinçdışı düzeyde etkiler (Calabrese vd., 2005). Nesne ilişkileri kuramı, bireyin kendi iç dünyasından *(intrasubjektivite)* iki kişi arasında paylaşılan bir içsel yaşantıya *(intersubjektivite)* geçişini temel alır; bu sayede, hem bireyin kendine ait içsel imgelerini hem de diğerlerine ilişkin temsillerini ve bu temsillerin kişilerarası etkileşimlerde nasıl ortaya çıktığını inceler (St. Clair, 1996).

Greenberg ve Mitchell (1983) nesne ilişkileri kuramlarını, "gerçek dışsal kişiler ve onlarla kurulan ilişkilerin içsel imgeleri ile bu ilişkilerin izleri arasındaki ilişkiyi ve bu izlerin psikolojik işleyiş açısından önemini keşfetmeye yönelik kuramlar" olarak tanımlamaktadır (s. 14). St. Clair (1996) dış dünya ile bireyin içsel zihinsel dünyası arasında bir ayrım yapar. Ona göre dış dünya, gündelik yaşamın somut gerçekliğini içerirken; içsel dünya, bireyin inşa ettiği zihinsel imgeler ve temsillerden oluşur. Bu içsel temsiller, dış dünyanın birey tarafından nasıl algılandığını yansıtmaktadır, dolayısıyla dış gerçekliğin bire bir kopyası değildir. Jacobson'a (1964) göre, bir nesne asla doğrudan dış dünyadaki gerçek kişiler veya yaşantılar olamaz. Nesne olarak tanımlanan şey, bireyin ötekiyle kurduğu öznel etkileşim sonucunda oluşan içsel temsillerdir. Benzer biçimde, Horner (1996) da bu içsel imgelerin doğrudan yaşantıların yansımaları olmadığını vurgular çünkü bu imgeler, sınırlı bilişsel kapasiteye ve ilkel zihinsel süreçlere sahip olan çocuklar tarafından inşa edilir.

Zihinsel temsiller, bireyin ebeveynleriyle kurduğu ilişkiler temelinde inşa olan ve sonraki deneyimlerle şekillenmeye devam eden, kendisi ve diğerlerine yönelik bilişsel-duygusal şemaları ifade eder (Blatt vd., 1988). İçsel temsiller, bireyin kendisine ve başkalarına dair algılarını, duygulanımını, düşüncelerini ve davranışlarını yapılandıran şablonlar olarak işlev görür ve bu temsiller, ilerleyen dönemlerdeki kişilerarası ilişkilerin algılanışını, bu ilişkilere dair beklentilerini ve ilişkisel deneyimlerini şekillenir (Blatt vd., 1988; Blatt vd., 1997; Horner, 1996; Stern, 1995). Bu temsiller üzerine kurulan sonraki ilişkiler hem bu temsiller tarafından şekillenir hem de bu temsilleri etkiler (Blatt vd., 1997).

Baldwin (1992) de ilişki şemaları kavramında ben, diğeri ve bu ikisi arasındaki kişilerarası bağlantıyı kapsayan kişinin sahip olduğu içsel temsillere vurgu yapar. Bu

öğeler, etkileşim modeli için kişilerarası bir senaryoyu, bu kişilerarası durumda kendiliğin nasıl deneyimlendiğine ilişkin bir benlik şemasını ve etkileşimdeki diğer kişi için bir şemayı temsil eder. Bu öz-şemalar ve diğeri şemaları, daha çok kişiler arası bir bakış açısıyla tanımlanmakta olup hem kendisi hem de başkaları hakkında sosyal bilgi işlemede kullanılan, belirli ilişkisel bağlamlardaki genelleme ve teoriler olarak ifade edilebilir (Markus ve Zajonc, 1985). Şemalar, genellikle geçmiş deneyim ve davranışların düzenlenmiş zihinsel temsilleri olarak kabul edilir ve bireyin yeni deneyimleri anlamlandırmasına rehberlik eden bilişsel-duygusal yapılar şeklinde işlev görür (Bartlett, 1932; Markus ve Zajonc, 1985; Young vd., 2003).

Stern (1985) benliğin gelişimini erken dönem bakım verenle yaşanan ilişkisel deneyimlere dayandırarak açıklamıştır. Ona göre bebek, çevresindeki farklı nesneleri ayırt etme kapasitesine ulaştığında, her bir nesneyle kurduğu etkileşimin kendine özgü bir benlik deneyimi yarattığını fark eder. Bu deneyimlerin tekrar etmesiyle birlikte çocuk, etkileşimlerin değişmeyen ve ortak yönlerini algılayarak bu örüntüleri zihinsel olarak yapılandırma becerisi geliştirir. Bu tekrarlanan ilişki modelleri, ilişkisel deneyimler hakkında bilgileri içerir ve genelleştirilmiş etkileşim temsillerini oluşur. Stern'e (1995) göre bu temsiller, bireyin *başkasıyla birlikte olma hafızasına (memory of being-with)* benzer şekilde işler. Bu hafıza, bir arada işleyen fakat aynı zamanda birbirinden ayrışabilen deneyim öğelerini içerir. Bu temsillerin oluşumu, dış gerçekliğin doğrudan içselleştirilmesinden ziyade, bireyin başkasıyla yaşadığı etkileşimsel deneyimlere dayalı bir benlik yaşantısının inşasıyla gerçekleşir. Söz konusu yapılar, sözel bir anlatımdan çok, eyleme ve varoluşa dair duyuşsal deneyimleri kapsar. Stern, bu tür zihinsel örgütlenmeleri *başkasıyla birlikte olma şeması (schemas of being-with)* olarak adlandırır ve bunların, bireyin ilişkisel deneyimleri anlamlandırmasında temel bir rol oynadığını vurgular.

Stern'e (1985, 1995) göre bu temsiller yalnızca kişilerarası etkileşimlere dair kalıpları değil, aynı zamanda farklı benlik imgelerini içerir. Bebek, kendisi için önemli diğer kişinin kim olduğuna ve onunla olan deneyimlerine göre birçok farklı benlik algısına ve duygusuna sahip olur. Barone (1997) ise şemaların birbiriyle bağlantılı olduğunu ve genellikle biri etkinleştiğinde diğerlerinin de otomatik olarak devreye girdiğini ifade etmiştir. Örneğin, bireyin kendine yönelik değerlendirmeleri, karşısındaki kişinin özelliklerine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Böylece bireyin etkileşim kurduğu kişinin

özelliklerine bağlı olarak aktifleşen diğer temsilleri, kendisine yönelik öz temsillerini çeşitlendirmektedir.

Ogilvie ve Ashmore (1991) bireyin zihninde, kendine dair ve kişilerarası ilişkiler temelinde şekillenen karmaşık bir benlik temsilleri ağı bulunduğunu öne sürmüştür. Bu temsiller, bireyin *"Bu kişiyle veya bu tür ilişki içinde ben kimim?"* sorusuna verdiği yanıtlar doğrultusunda çeşitlenir. Örneğin, *anneyle birlikte benlik, eşle birlikte benlik, arkadaşla birlikte benlik* ya da *çocukla birlikte benlik* gibi ilişkisel bağlamlara özgü benlik temsilleri ortaya çıkabilir. Bu yapılar birbirinden tamamen bağımsız olmasalar da ayrışabilen ve farklılaşan benlik biçimleri olarak işlev görür.

Çevresel koşullar ve farklı etkileşimler, benliğin bazı yönlerini diğerlerine kıyasla daha görünür ve erişilebilir hâle getirebilir (Markus ve Wurf, 1987). Bu doğrultuda, bireyin sahip olduğu ilişkisel şemaların bilişsel olarak ne ölçüde erişilebilir olduğu; içinde bulunulan zamana, bağlama ve etkileşimde olunan kişiye göre değişkenlik gösterebilir. Bu değişkenlik, bireyin tutarlı ve yekpare bir benlik sergilemesindense, duruma bağlı olarak farklı benlik temsillerini etkinleştirmesine neden olur. Nitekim, tekil ve sabit bir benlik anlayışı geçerliliğini büyük ölçüde yitirmiştir (Markus ve Nurius, 1986). Artık benlik daha esnek, dinamik ve yaşam boyu değişime açık, çevresel etkileşimler yoluyla şekillenen ve zaman içinde farklılaşan, çok yönlü ve katmanlı bir yapı olarak görülmektedir (Bong ve Clark, 1999; Greenberg ve Pascual-Leone, 2001; McConnell, 2011; Perls vd., 1994; Rowan, 1990; Schwartz ve Sweezy, 2020). *Başkasıyla birlikte benlik (self-with-other)* üzerine yapılan benzer araştırmalarda çoklu benlik deneyimlerini desteklemektedir (Çavdar, 2003; Mitrani, 1999; Scott vd., 2022).

Zihinsel temsillerin gelişimsel döneme ve yaşa bağlı olarak farklı düzeyleri bulunmaktadır. Blatt ve diğerlerine (1988) göre, benlik ve nesne temsilleri yaşam boyunca giderek daha üst düzey yapılar hâline gelir. Levy ve diğerleri (1998) ise bu temsillerin hem bilişsel hem de duygusal bileşenlerinin zamanla daha doğru, ayrıntılı ve kavramsal olarak karmaşık yapılara dönüştüğünü belirtmiştir. Alt düzey temsiller, gelişim sürecinde daha kapsayıcı ve işlevsel biçimlere evrilerek üst düzey temsillere dönüşür. Genellikle alt düzey temsiller esnek olmayan, parçalı ve dağınık bir yapıya sahipken; üst düzey temsiller daha ayrışmış, esnek ve hiyerarşik olarak organize olmuş yapılarla karakterize edilir. Ayrıca Blatt ve arkadaşları (1988) bu temsillerin bilişsel, duygusal ve deneyimsel bileşenler içerdiğini vurgulamaktadır. Gelişimsel olgunlaşmayla birlikte,

benliğe ya da nesneye ait parçalı özellikler bütünleşerek daha tutarlı ve kapsamlı temsillere dönüşür. Sürecin ileri aşamalarında, yani kavramsal temsil düzeyinde, bu yapılar daha soyut, çeşitli ve bütünleşmiş bir biçim alır. Böylece birey çelişkili özellikleri bir arada tutabilir ve bu özellikleri anlamlı bir bütün içinde organize edebilir.

Zihinsel temsillerin hem bilinçli hem de bilinçdışı bileşenlerden oluştuğu kabul edilmektedir. Bu iki düzeyde yer alan içerikler kimi zaman birbiriyle uyum içindeyken, kimi zaman da çatışmalı olabilir. Örneğin, birey bir kişiyi bilinç düzeyinde besleyici ve destekleyici olarak algılarken, aynı kişiye ilişkin bilinçdışı düzeyde aşırı koruyucu ya da engelleyici bir imge taşıyabilir. Bu tür çelişkili temsiller, kimi zaman savunma mekanizmalarının bir sonucu olarak gelişebilirken, kimi durumlarda ise erken çocukluk döneminde yaşanan deneyimlerin doğasına bağlı olarak şekillenmiş olabilir (Bornstein, 1993).

Sandler ve Rosenblatt (1962) temsil dünyasının oluşumunu egonun bir işlevi olarak değerlendirmiştir. Onlara göre, bedensel duyumlara, duygulara ve ihtiyaçlara ilişkin temsiller, benlik ve nesne temsillerinin yer aldığı içsel dünyayla birlikte etkileşim içinde işler. Bu nedenle, tek bir zihinsel temsil aslında çok sayıda duyuşsal ve deneyimsel izlenimi bünyesinde barındırır. Bu süreci somutlaştırmak amacıyla Sandler ve Rosenblatt, bir çocuğun annesine dair yaşadığı farklı deneyimler sonucunda oluşan emziren, konuşan, oturan, ayakta duran ya da yemek hazırlayan anne imgeleri gibi farklı imgelere değinir. Zamanla bu çeşitli yaşantılar ve imgeler birleşerek anne etiketi altında bütünleşir ve çok yönlü bir anne temsili ortaya çıkar.

Benlik ve diğerine ilişkin temsillerle ilgili önemli diğer hususlardan biri, bu temsillerin hangi bileşenleri içerdiğidir. Bornstein (1993) bireyin önemli kişilere dair içselleştirdiği zihinsel temsillerin hem duygusal hem de bilişsel bileşenler taşıdığını belirtmiştir. Bu temsillerin duygusal yönü, özellikle erken dönem yaşantıların niteliğine bağlı olarak olumlu ya da olumsuz duygulanımlar temelinde şekillenir. Bilişsel boyutta ise birey, söz konusu kişilere ilişkin belirli özellikleri, düşünce biçimlerini, duygusal eğilimlerini ve muhtemel niyetlerini içeren zihinsel çıkarımlarda bulunur. Böylece içsel temsiller yalnızca duygusal izlenimlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda ilişkisel bağlama dair bilişsel betimlemeleri de içerir. Bu çerçevede Sandler ve Rosenblatt (1962) ise bedensel duyumlar, duygular ve ihtiyaçlara ilişkin temsillerin, içsel dünyada yer alan benlik ve nesne temsilleriyle birlikte etkileşim içinde olduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde

Blatt ve Auerbach (2000), zihinsel temsillerin yalnızca dışsal ilişkilere dair betimlemeler değil, aynı zamanda ruhsal yaşantıya ait dürtüler, duygular, güdüler ve fanteziler gibi temel içsel dinamikleri de kapsadığını ileri sürmektedir. Horner (1996) ise içsel dünyada yer alan nesne imgelerine duyguların ve dürtülerin eşlik ettiğini belirtmiştir.

Stern'e (1995) göre de temsiller, duyum, algı, duygu, eylem, düşünce, güdü ve bağlam gibi birçok öğeyi birlikte barındırır. Stern, bu temsillerin duyu-hareket örüntüleri, algısal ve kavramsal şemalar, duygu biçimleri, senaryolar ve ilk anlatılar gibi çeşitli formatlarda yapılandığını belirtir. Yenilenen deneyimlerin farklı bileşenleri bu biçimlerin her birinde temsil edilir ve bireyin başkasıyla birlikte olma anlarına ilişkin zengin, çok katmanlı bir temsiller ağı oluşur. Bu ilişkisel şemalar, bireyin fantezilerini, belleğini ve otobiyografik anlatılarını anlamlandırma sürecinde belirleyici rol oynar.

Ayrıca nesne ilişkileri kuramcıları, psikopatolojinin çoğu zaman içselleştirilmiş nesne ilişkilerinin gelişimindeki aksaklıklarla bağlantılı olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre, olumsuz yaşantılar ve duygulanımlar sonucunda kendilik ve nesne temsillerinde bozulmalar meydana gelir (Jacobson, 1964; Kernberg, 1976). Temsiliyet kapasitesinin sağlıklı biçimde gelişimi, gelişimsel olarak uygun olmayan koşullar ya da yoğun düzeyde bozulmalar karşısında sekteye uğrayabilir. Bu tür durumlarda çocuk, çevresel taleplere yeterince uyum sağlayamaz ve bunun sonucunda bilişsel-duygusal şemaların yapı ve içeriğinde çeşitli deformasyonlar gelişebilir (Blatt, 1995). Erken döneme özgü bu tür gelişimsel sapmalar, yetişkinlikte bilişsel, duygusal ve kişilerarası işlevsellikte bozulmalara yol açarak bazı psikopatolojik örüntülerin temelini oluşturabilir (Blatt ve Auerbach, 2000). Blatt ve Lerner (1983) sağlıklı psikolojik işleyiş ya da psikopatolojinin gelişiminde, belirleyici olan iki temel ebeveyn temsili işlevine dikkat çeker. Bunlardan ilki, bireyin içselleştirilmiş ebeveyn temsillerine dayanarak kişilerarası ilişkilerde ne tür tepkilerle karşılaşacağını ve nasıl karşılık vereceğini öğrenmesidir. Bu temsillerdeki bozulmalar, bireyin gelecekteki ilişkilerine dair gerçekdışı ya da çarpıtılmış beklentiler geliştirmesine neden olabilir ve sağlıklı ilişkiler kurmasını zorlaştırabilir. İkinci işlev ise bireyin stres ve kaygı anlarında içsel ebeveyn imgelerini kullanarak duygusal düzenleme sağlamasıdır. Ancak bu temsiller işlevsel değilse, birey kaygı ve stresi yönetmekte zorlanabilir. Bu da duygusal dengeyi sürdürebilmek adına daha fazla zihinsel enerji ve çaba harcamasına yol açar.

Sonuç olarak benliğin, benlik temsilleri aracılığıyla deneyimlendiği görülmektedir. Erken dönemde şekillenen benlik ve nesne temsilleri, yalnızca içsel işleyişte değil, aynı zamanda romantik ilişkiler ve evlilik bağlamında da belirleyici bir rol oynamaktadır. Ebeveyn-çocuk ilişkine bağlı olarak bireylerin ilişkisel aktarımlarına yönelik ilgili literatür, ilişki şemaları ile benlik ve diğeri/nesne temsilleri perspektifinden sunulmuştur. Çocuğun şahit olduğu ebeveynler arası ilişkilerden gelecekteki kendi evliliğine yönelik ilişkisel aktarıma dair literatür ise aşağıda sunulmaktadır.

2.8. NESİLLER ARASI EVLİLİK İLİŞKİSİ AKTARIMI

İnsanların kendileri için önemli kişilerle yaşadıkları ilişkileri içselleştirmeleri ve bu içsel temsillerin sonraki ilişkilere dair deneyimlerini ve benlik duygularını etkilemesi uzun süredir psikolojideki büyük fikirlerden biri olmuştur (Baldwin, 1992). İnsan ilişkilerinin zihinsel temsillerinin nasıl inşa edildiğine dair en etkili teorilerden biri, Freud'un (1912/1958) aktarım *(transference)* kavramıdır. Freud, her bireyin yaşamı boyunca sürekli tekrar eden merkezi bir ilişki şablonuna sahip olduğunu öne sürmüştür. Yeni insanlarla kurulan ilişkiler, büyük ölçüde bu ilişki şablonları doğrultusunda şekillenir ve bu şablonlar, önceki ilişkilerde doyurulmamış ihtiyaçlar, hayal kırıklığına uğramış arzular, özlemler ve beklentilerle biçimlenir. Freud'a göre, bu duygular ve beklentiler, geçmişteki ilişkilerden gelecekteki ilişkilere doğrudan aktarılır. Aktarım kavramı başlangıçta her ne kadar bireyin terapistiyle kurduğu ilişki bağlamında ele alınsa da birçok araştırmacı artık aktarımın yalnızca terapiyle sınırlı olmadığını, aksine tüm ilişkilerde tekrarlayan temalar şeklinde ortaya çıktığı konusunda hem fikirdir (Baldwin, 1992; Waldinger vd., 2003). Aktarım, sonrasında yaygın olarak Greenson'un (1965) yaptığı şu tanımdaki gibi anlaşılmıştır: "Aktarım, bireyin mevcut bir kişiye yönelik olarak hissettiği duyguların, itkilerin, tutumların, fantezilerin ve savunmaların, geçmişte erken çocukluk döneminde önemli figürlere karşı geliştirilen tepkilerin bir tekrarı ve yer değiştirmesi şeklinde uygun olmayan bir biçimde deneyimlenmesidir." (s. 156). VandenBos (2015) ise aktarım kavramını geniş anlamıyla, bireyin önceki deneyimlerini ve bu deneyimlere dayalı davranış kalıplarını bilinçdışı biçimde yeni kişilerle kurduğu ilişkilere yansıtması olarak tanımlanmıştır (s. 1011). Bu yönüyle aktarım, tüm insan ilişkilerinde var olan evrensel bir psikolojik süreç olarak değerlendirilir. Ayrıca günümüz ilişkisel psikanaliz yaklaşımları, aktarımı ve ilgili süreçleri sadece tek taraflı değil, yani

sadece bireyin kendi bilinçdışı projeksiyonu değil, ilişkideki her iki tarafında ortak katkılarıyla inşa edilen bir süreç olarak görmektedir (Aron ve Lechich, 2012).

İlişkiler bağlamında, bireyin çocukluk dönemi ve yetişkinlik dönemi arasındaki bağlantıyı ve aktarımı ortaya koyan çeşitli kavramsallaştırmalar bulunmaktadır. Freud (1912/1958) tarafından *ilişki şablonları*, Bowlby (1969) tarafından *içsel çalışma modelleri*, Sullivan (1953) tarafından *dinamikler*, Stern (1985) tarafından *genelleştirilmiş etkileşim temsilleri*, Horowitz (1989) tarafından *rol-ilişki modelleri*, Baldwin (1992) tarafından *ilişki şemaları*, Bandura (1977, 1986) tarafından *model alma*, Bowen (1978) tarafından *nesiller arası aktarım süreci* ve Framo (1976) tarafından *nesiller arası aktarım* gibi yapılan kavramsallaştırmalar, aktarımı yansıtan ifadelerdir. Aktarımı yansıtan kavramlar yalnızca bunlarla sınırlı olmayıp farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alınan birçok kavramsallaştırma bulunmaktadır. Burada sunulanlar, aktarım olgusunu açıklamaya yönelik sadece belirli örnek kavramlardır.

Freud'dan sonra birçok kuramcı, aktarımın nasıl gerçekleştiği ve hangi unsurların aktarıldığı konularında farklı bakış açıları geliştirmiştir. Bağlanma ve nesne ilişkileri kuramları, erken dönem ilişkiler ile sonraki ilişkiler arasındaki tekrarlayan temaları temel alarak aktarım olgusunu açıklayan başlıca psikodinamik yaklaşımlar arasında yer alır (Ainsworth, 1985; Bowlby, 1969; Fairbairn, 1954; Greenberg ve Mitchell, 1983; Hazan ve Shaver, 1987; Main vd, 1985; Kernberg, 1976; Winnicott, 1965). İlişki şemalarının kökeni olarak ebeveyn-çocuk ilişkisi başlığında bu husus ayrıntılı olarak ifade edilmiştir.

Nesne ilişkileri kuramına göre, bireyin erken dönemde ebeveynleriyle kurduğu ilişkiler, kendisine ve diğerlerine dair içsel temsillerin oluşumunu sağlar. Bu temsiller ise yaşamı boyunca kurduğu önemli ilişkilerdeki beklenti, duygu, düşünce ve davranışlarını hem bilinçli hem de bilinçdışı düzeyde şekillendirir (Calabrese vd., 2005). Diğer bir deyişle bireyin içselleştirdiği nesne ilişkileri, yetişkinlik döneminde diğerleriyle kurduğu ilişkilerde yeniden etkinleşerek kendini çeşitli biçimlerde ortaya koyar (Fairbairn, 1954). Ayrıca, bireylerin yetişkinlik döneminde aradıkları bağlanma nesnesi, erken dönem yaşantılarında bakım verenle kurdukları ilişkiyi yeniden canlandırabilecekleri bir nesne olma eğilimindedir (Bell, 1995; Greenberg ve Mitchell, 1983; Winnicott, 1965). Feldman'a (1982) göre, evlilik sürecinde içsel temsiller ve duygular sürekli aktiftir. Nesne ilişkileri çift terapisi modeli, erken dönemde oluşan içsel temsillerin yetişkinlikte çift ilişkilerinde ve aile dinamiklerinde yeniden canlandığını vurgular. Bu bağlamda

aktarımın, bireylerin eş seçimi ve evlilik ilişkisinin niteliği üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ifade eder (Scharff ve Scharff, 1997). Sonuç olarak, çiftler arasında tekrar tekrar canlandırılan nesne ilişkileri senaryoları önemli bir aktarım olarak göze çarpmaktadır (Pines, 2005). Söz konusu bu aktarımlar, ebeveyn-çocuk ilişkisi temellidir; ancak nesne ilişkileri kuramı perspektifinden ebeveynler arası ilişkinin içselleştirilmiş temsiller aracılığıyla yetişkin çocuğun kendi evliliğine aktarıldığına dair doğrudan bir kuramsal açıklama veya araştırma bulgusuna literatürde rastlanmamaktadır.

Bağlanma kuramı perspektifinden bakıldığında, bebeğin bakım vereniyle kurduğu ilişki ve bu ilişkiden edindiği kişilerarası ilişki kalıpları, yetişkinlik dönemindeki etkileşimlerine, özellikle de romantik ilişkilerine aktarılmaktadır (Ainsworth ve Bowlby, 1991; Ainsworth, 1985; Bartholomew ve Horowitz, 1991; Bowlby, 1969; Cassidy, 2000; Hazan ve Shaver, 1987; Main vd., 1985; Svanberg, 1998). Ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında, bağlanma stilinin ve buna eşlik eden duygular ile bağlanma davranışlarının ilişki dinamikleri üzerindeki etkisi ve aktarımı net bir şekilde ortaya konulmuştur. Öte yandan, romantik bağlanma konusunda öncü araştırmacılar olan Hazan ve Shaver (1987), bireylerin bağlanma geçmişini ölçmek için çocukluk döneminde yalnızca ebeveynleriyle kurdukları ilişkileri değil, aynı zamanda ebeveynlerin birbiriyle olan ilişkisini de değerlendirmişlerdir. Araştırmaları sonucunda, yetişkin bağlanma türünün en güçlü belirleyicilerinin bireylerin hem ebeveynleriyle olan ilişkilerinin kalitesi hem de ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişkisine dair algıları olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda, sadece ebeveyn çocuk ilişkisi değil, ayrıca çocuğun ebeveynleri arasındaki gözlemlediği ve algıladığı ilişkinin niteliği de kendi romantik ilişkisini ve bağlanma stilini etkilemektedir.

Bağlanma kuramı alanında kapsamlı ve önemli çalışmalar yürüten Cassidy (2000), yetişkin romantik ilişkilerini, yalnızca bir bağlanma biçimi olarak ele almanın ötesine geçerek bu ilişkilerde görülen bireysel farklılıkların gelişimsel öncüllerini incelemiştir. Bu incelemesinde çocuk-ebeveyn bağlanmasının yanı sıra yetişkin romantik ilişkilerini şekillendiren çeşitli gelişimsel faktörlere dikkat çekmiştir. Bu faktörlerden biri de ebeveynlerin evlilik ilişkisidir. Ona göre, ebeveynlerinin evliliğini gözlemlemek, yetişkinlikte kurulan romantik ilişkilerin gelişiminde kritik bir rol oynamaktadır. Çünkü ebeveyn ilişkisi, çocuğun deneyimlediği ilk romantik ilişkidir. Çocuklar, ebeveynlerinin ilişkisini gözlemleyerek romantik bir partner olmanın anlamını kavramaya başlar. Bu

süreçte ebeveynlerin sergilediği tutumlar doğrudan çocuğa yönelik olmasa da çocukların ilişkisel beklentileri ve bağlanma stilleri üzerinde dolaylı bir etki yaratmaktadır. Başka bir deyişle çocuk, aktif bir katılımcısı olmadığı bu romantik bağlanma ilişkisinden etkilenerek, kendi gelecekteki romantik ilişkilerini şekillendirebilmektedir. Cassidy ve Shaver (2008), bireylerin erken çocukluk döneminde birincil bakım verenleriyle kurdukları ilişkilerin yanı sıra aile içi ilişkilerin de gelecekteki ilişkiler için model olduğunu ifade etmiştir.

Aktarım, yalnızca psikanalitik çerçeveyle sınırlı değildir. Sosyal biliş teorisyenleri de aktarım fenomenini, kendi perspektifleri doğrultusunda ele almıştır. Psikanalitik teorilere benzer şekilde, sosyal bilişsel kuramda da aktarım; benlik temsilleri, kişi şemaları, şemaların tetiklediği duygulanımlar, kişilerarası beklentiler ve senaryolar çerçevesinde değerlendirilir (Westen, 1988). Öte yandan, psikanalitik yaklaşımlar aktarımı çoğunlukla aile figürleriyle sınırlandırırken, sosyal bilişsel perspektif bu yapının tüm önemli ötekilere genellenebileceğini savunur. Bu yaklaşıma göre, birincil aktarılan yapılar yalnızca ebeveyn figürleriyle sınırlı değildir (Andersen ve Przybylinski, 2012). Baldwin (1992) ise hem dinamik hem de sosyal bilişsel teorileri bütüncül bir yaklaşımla değerlendirerek ilişkiler bağlamında aktarım olgusunu geniş bir perspektifle ele alır.

Duygu ve davranışların öğrenilmesinde gözlemsel süreçler etkili olduğundan, bireyler çocukluk döneminde ebeveynleri arasındaki evlilik ilişkisine tanıklık ederek ilişki kurma biçimlerine dair belirli örüntüler geliştirir. Yetişkinlikte ise bireyler, çocuklukta gözlem yoluyla edindikleri bu tutum ve davranışları kendi romantik ilişkilerinde sergileyebilmektedir (Cui ve Fincham, 2010; Topham vd., 2005). Bu açıdan, bireylerin geçmişteki ilişki örüntülerini gözlem yoluyla öğrenerek benzer durumlarda tekrar ettiklerini ve rol model aldıkları kişiyi canlandırdıklarını ifade eden sosyal öğrenme kuramı da (Bandura, 1977, 1986) aktarım olgusuna temas eden bir diğer yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Amato ve Booth (2001) yaptıkları araştırmada, evlilik çatışmaları ve evlilik kalitesinin nesiller boyunca aktarılmasında, çocukların ebeveynlerinin evlilik davranışlarını gözlemlemesinin önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştur. Bandura'nın (1986) sosyal öğrenme kuramına göre, kişi çevresindeki önemli kişileri gözlemler ve bu kişilerin duygu, davranış ve tutumlarını model alır. Model almak, basitçe bir taklit yolu değildir; model alınan kişilerin duygu düşünce ve davranışlarını belirli süzgeçlerden geçirerek içselleştirmek ve hafızada depolamaktır. Kişinin gözlediği

davranışlar hemen sergilenmese de hafızada yer edindiği için, yeri ve zamanı geldiğinde bu depolanan duygu, düşünce ve davranışlar açığa çıkmaktadır. Bu kurama göre kişi öğrendiği çoğu şeyi aslında doğrudan değil, model alma yoluyla öğrenir. Çocuklar ebeveynleri hem kendilerine yönelik ebeveynlik tutumları açısından hem de ebeveynlerin birbirlerine karşı olan eşlik tutumları açısından gözlemleyip model alırlar (Bandura, 1977; Yavuzer, 2018) ve bu gözlemleri sonucunda çeşitli kişilerarası davranışları öğrenirler (Sanders vd., 1999). Bu doğrultuda, çocukların uzun yıllar boyunca ebeveynlerinin birbirlerine yönelik duygu, düşünce ve davranışlarını gözlemleyerek, bir eş olarak ebeveynlerini model alıp bu modelleri hafızalarında depoladıkları ve ileride kendi ilişkilerinde bu modellemeleri açığa çıkardıkları düşünülebilir.

Aktarıma ilişkin bir diğer önemli perspektif, aile sistemleri kuramında kuşaklar arası aktarımı vurgulayan Framo (1976) ve Bowen'ın (1978) yaklaşımıdır. Köken ailelere ait faktörlerin, çocuğun yetişkinlik dönemine ve sonraki ilişkilerine taşınması "kuşaklararası aktarım" olarak tanımlanmaktadır (Amato, 1996). Bu kuramcılar, aile içi ilişkilerde tekrarlayan duygusal kalıpların ve dinamiklerin nesiller boyunca aktarıldığını öne sürmektedir. Framo (1976) aile terapisi alanında özellikle nesiller arası aile terapisi yaklaşımıyla tanınır. Framo'nun bu yaklaşımına göre, kök aile içerisinde yaşanan çözümlenmemiş problemler önemlidir. Bu çözümlenmemiş problemler, çocuklar tarafından ileride kendi kurdukları ailede yeniden canlandırılır. Başka bir ifadeyle, bireylerin eşleri ve çocukları ile yaşadıkları ilişki sorunları, kök aile ortamlarının yeniden yapılandırılmasına ve detaylandırılmasına dayanmaktadır. Bireyler kök ailedeki bu çözülmemiş problemleri ve çatışmaları çözmek için, şu anki mevcut ilişkilerini kök ailesindeki benzer örüntülere doğru dönüştürür. Geçmişte yaşanılan ancak bireyin içindeki taşıdığı bu çözümlenmemiş hususlar, kendi eşiyle ve çocuklarıyla olan ilişkisine aktarılır. Kısaca, *nesiller arası aktarım* ifadesi ile kök aile içindeki duygusal sorunların ve davranışsal kalıpların nesilden nesile aktarıldığını vurgular.

Bowen (1978) ise aile sistemleri teorisinde bireylerin davranışlarını ve duygusal süreçlerini, aile sistemleri içerisindeki dinamiklerle açıklar ve içinde yetiştikleri aileden nesiller boyunca aktarılan duygusal kalıpların bu süreçte önemli bir rol oynadığını savunur. Bowen, kuşaklar arası aktarımı ele alırken, ailede tekrarlayan dinamiklerin farkına varmanın ve bireylerin kendi farklılaşma süreçlerini artırmanın önemini vurgular. Kuşaklararası perspektiften bireyi ve aileyi inceleyen araştırmacılara göre, kök

aile deneyimleri kişinin hem bireysel hem de ilişkisel özelliklerini şekillendiren güçlü bir temel oluşturmaktadır (Bowen, 1978; Farley, 1979). Bowen'a (1978) göre, bireylerin iletişim kalıpları kök ailelerinde edindikleri deneyimler doğrultusunda öğrenilir ve kuşaktan kuşağa aktarılmak suretiyle gelecekteki aile içi iletişim tarzlarını şekillendirir. Ayrıca birçok araştırma bulgusuna göre, kök aile deneyimleri ile bireyin kendi evlilik deneyimleri arasında önemli bir bağlantı bulunmaktadır (Botha vd., 2009; Dennison vd., 2014; Hardy vd., 2015; Knapp vd., 2015; Sabatelli ve Bartle-Haring, 2003).

Kök aile deneyimleri, genel olarak birçok ilişkiyi ve etkileşim desenlerini barındırmaktadır. Yapısal aile sisteminin ifade ettiği gibi aile birçok alt sistem ve bu alt sistemler arasındaki birbiriyle bağlantılı ilişki ağından oluşur (Dallos ve Draper, 2005; Minuchin, 1974). Ebeveynler arası ilişkinin, ebeveynlik tutumlarını ve ebeveyn-çocuk ilişkisini etkilediğini ortaya koyan araştırma bulguları (Bradford vd., 2004; Buehler ve Gerard, 2002; Cummings ve Davies, 2010; Erel ve Burman, 1995; Feldkötter vd., 2019; Harold vd., 2016; Kouros vd., 2014), aile içindeki alt sistemler arasındaki etkileşimin birbirini nasıl etkilediğini destekler niteliktedir. Bu araştırmanın perspektifinden bakıldığında, ebeveynler arasındaki ilişki, bireyin kök aile deneyimlerini şekillendiren en temel dinamiklerden biri olarak öne çıkmaktadır. Ebeveynler arası ilişki, aile yaşam kalitesini belirlemede önemli bir unsuru temsil etmektedir (Canel, 2007; Erel ve Burman, 1995; Feldkötter vd., 2019; Goldberg ve Carlson, 2014; Nichols ve Schwartz, 1998; Özdemir, 2023).

Ebeveynler arası ilişki yalnızca eşler arasındaki dinamikleri değil, aynı zamanda çocukların duygusal ve sosyal gelişimini de etkileyerek tüm ailenin atmosferini ve ilişki yapısını şekillendirir. Ebeveynler arasındaki ilişki, yalnızca çocukluk dönemiyle sınırlı kalmayıp, bireyin yaşamı boyunca devam eden bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, nesiller arası aktarım sürecinde ebeveynler arası ilişki, temel bir rol oynamaktadır ve aile içi duygusal kalıpların sonraki kuşaklara aktarılmasına katkıda bulunmaktadır. Hem kişisel özellikler hem de kişilerarası etkileşimler bağlamında, bu aktarımların en net canlandığı yaşam alanlardan biri, yetişkin çocuğun kendi romantik ilişkisi ve evliliğidir. Ebeveynler arasındaki ilişkinin niteliğinin, bireyin kendi romantik veya evlilik ilişkisini etkilediğini gösteren çok çeşitli araştırmalar mevcuttur (Alder vd., 2018; Amato ve Booth, 2001; Banat vd., 2022; Cui ve Fincham, 2010; Delos Santos, 2022; Kinsfogel ve Grych, 2004; Riggio ve Weiser, 2008; Simon ve Furman, 2010; Steinberg vd., 2006; Sutherland, 2014;

Whitton vd., 2008; Ziviani vd., 2014). Ayrıca çocukluk döneminde bireylerin şahit olduğu en belirgin romantik ilişki modeli, genellikle ebeveynlerinin ilişkileridir. Ebeveynler arası etkileşimler, çocuğun romantik ilişkilere dair inanç, algı, duygu ve davranış örüntülerini doğrudan biçimlendirebilir (Doron vd., 2014).

Ebeveynlerin evlilik durumu ve evlilik içindeki çatışmaları, bireylerin ilişkilere yönelik tutumlarını etkileyebilmektedir (Amato ve DeBoer, 2001). Delos Santos'un (2022) boşanmış ya da ebeveynler arası ilişkinin problemli olduğu ailelerden gelen genç yetişkinlerle yürüttüğü araştırmada, ebeveynler arasındaki ilişki dinamiklerinin ve niteliğinin, bireylerin romantik partnerlerine duydukları güven, çatışma yönetimi becerileri, ilişki kurma kapasiteleri, ilişkiden aldıkları doyum ve ilişkilerine olan bağlılık düzeyleri üzerinde etkili olduğu ortaya konmuştur. Steinberg ve diğerleri (2006) ergenlerin ebeveyn çatışmasına yönelik geliştirdikleri olumsuz algıların, ileride sahip oldukları evlilik beklentilerinin ve romantik ilişki deneyimlerinin niteliğiyle anlamlı biçimde ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Sutherland (2014) ebeveynler arasındaki yıkıcı çatışmalara tanıklık eden çocukların kişilerarası ilişkilerde zayıf beceriler sergilediklerini, kendilik algılarının olumsuz etkilendiğini ve sosyal ilişkilerle ilgili olumsuz şemalar geliştirdiklerini saptamıştır. Ziviani ve diğerleri (2014) ise bireylerin ebeveynlerinin evlilik ilişkilerine dair algılarının, kendi evliliklerindeki sosyal beceriler ve ilişkisel dinamiklerle doğrudan bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur. Ebeveynler arasındaki yoğun ve sürekli çatışmalara tanıklık eden bireylerin, bu çatışmaları nasıl algıladıkları ve yorumladıkları, ilişkilerinde benimsedikleri çatışma stillerini ve maruz kaldıkları çatışma düzeyini doğrudan şekillendirmektedir. Bu bireylerin, çocuklukta içselleştirdikleri işlevsiz örüntüleri romantik ilişkilerinde yeniden üretme ve sürdürme eğilimi gösterdikleri görülmektedir (Cui ve Fincham, 2010; Dadds vd., 1999; Simon ve Furman, 2010). Ebeveynler arasındaki yoğun ve yüksek çatışma, bireylerin kendi ilişkilerinde daha fazla çatışma yaşamasıyla ilişkilidir (Riggio ve Weiser, 2008).

Ayrıca ebeveynler arası çatışmaya atfedilen anlamın ve çatışmanın etkisinin, çocukların cinsiyetine göre farklılık gösterdiği ortaya konmuştur (Kinsfogel ve Grych, 2004; Simon ve Furman, 2010). Kinsfogel ve Grych'in (2004) bulgularına göre, ebeveyn çatışması kızların romantik ilişkilerinde doğrudan saldırgan davranışlarla ilişkilendirilmezken; erkeklerde saldırganlığı haklı görme, öfke kontrolünde güçlük ve akranlarının flört

ilişkilerinde saldırgan davranışların yaygın olduğuna inanma eğilimiyle bağlantılı bulunmuştur. Alder ve diğerleri (2018) de ebeveyn evliliğine ilişkin algılar ile evlilik memnuniyeti arasındaki ilişkinin cinsiyete bağlı olarak farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Erkeklerde, ebeveyn ilişkilerine yönelik algılar ile evlilik memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunurken; kadınlar açısından bu ikisi arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Ebeveynler arası ilişkinin çocukların evliliklerine yansıyan önemli boyutlarından biri de boşanma olgusudur. Ebeveyn evlilik ilişkisinin sonraki nesiller için bir model teşkil ettiğini ifade eden Kaiser'e (2004) göre, bir çocuğun oluşturacağı aile modelini, boşanmış ya da beraber olan ebeveyn modeli şekillendirmektedir. Amato'ya (2001) göre ise özellikle boşanmış çiftlerin çocukları, ebeveyn ayrılıklarından uzun yıllarca etkilenebildikleri ve zihinlerinde ebeveyn ilişkilerine yönelik olumsuz kadın ve erkek imajına sahip olabildikleri için; bağlanma sorunları yaşayan, evliliklerinde kendi eşlerine karşı ebeveynlerine benzer tutumları sergileyen veya benzer hataları yapan kişilere dönüşebilmektedir. Yapılan araştırmalar ebeveynleri boşanan çocukların, ileride kendilerinin de boşanma olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Amato, 2001; Cui ve Fincham, 2010; Feng vd., 1999; Whitton vd., 2008). Çünkü boşanmış ebeveynlere sahip çocukların, evlilik kurumuna daha az güvenle yaklaştıkları, evliliğin mutlu ve istikrarlı olabileceğine inanmadıkları ve evliliklerini sürdürme konusunda daha düşük bir bağlılık gösterdikleri belirlenmiştir (Riggio ve Weiser, 2008; Whitton vd., 2008). Amato ve DeBoer'in (2001) belirttiği gibi, "Çocuklar ebeveyn boşanmasını gözlemleyerek evliliklerin ömür boyu sürmediğini, insanların tatmin edici olmayan ilişkilerde kalmak zorunda olmadığını ve boşanmanın alternatif partnerlerle daha fazla mutluluk aramak için fırsatlar sağlayabileceğini ilk elden öğrenirler." (s. 1040).

Ziviani ve diğerleri (2011) bireylerin, ebeveynlerinin evlilik ilişkilerine dair anılarını ve algılarını değerlendirmeye yönelik özgün bir ölçüm aracı geliştirmiştir. Bu ölçme aracının temel amacı, ebeveynlerin bir çift olarak nasıl algılandığının, bireylerin evliliğe dair inanç ve tutumları üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Hem akademik araştırmalarda hem de klinik uygulamalarda kullanılan bu ölçek, ebeveynler arası ilişkiyi anlamaya yönelik önemli bir kaynak sunmaktadır. Benzer şekilde Çelik ve Öziş (2016) tarafından geliştirilen başka bir ölçek ise ebeveynler arasındaki ilişkinin birey tarafından otoriter, ilgisiz, koruyucu, demokratik ve bağımlı olmak üzere beş farklı tutum boyutunda nasıl

algılandığını ölçmektedir. Bunların dışında, alan yazında çocukların gözünden ebeveyn evlilik ilişkilerini değerlendirmek amacıyla en yaygın kullanılan araçlar, çoğunlukla evlilik çatışmasına odaklanan ölçeklerdir (Grych vd., 1992).

Bireylerin evliliklerine taşıdıkları bazı özelliklerin kendi ailelerinden miras kaldığı ve evlilik çatışmaları ile doyum düzeylerinin kuşaklar boyunca aktarıldığı düşüncesinden yola çıkan Amato ve Booth (2001), 17 yıl süren boylamsal çalışmalarıyla ebeveynlerin evlilik uyumsuzluğunun çocuklarının evlilik kalitesi üzerindeki etkisini araştırmıştır. Ebeveynlerin evlilik niteliği ile çocuklarının evlilik niteliği arasındaki ilişkiye çeşitli faktörlerin aracılık edebileceği hipotezini öne sürmüşlerdir. Bu faktörler arasında çocukların ebeveyn davranışlarını gözlemlemesi, ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliği, çocukların olumsuz duygudurumu, evlilik öncesi ilişki deneyimleri, eğitim seviyesi, gelir düzeyi ve ebeveyn boşanması yer almaktadır. Araştırma bulgularına göre, ebeveynlerin evlilik çatışması, çocuklarının evlilik uyumunu olumsuz yönde etkilemekte ve çocuklarının evliliklerinde de benzer çatışmalara yol açmaktadır. Çocuklarının kendi evliliklerinde en fazla sorun yaşamasına neden olan ebeveynlerinin eş rolündeki tutumları arasında kıskançlık, baskıcı olma, kolay öfkelenme, eleştirel olma, değişken ruh hâli ve eşle iletişim kurmama gibi tutumlar yer almaktadır. Çocuklar bu tutum ve davranışları kendi ilişkilerine aktarmaktadır. Amato ve Booth'un (2001) yürüttüğü bu araştırma hem boylamsal bir araştırma olması hem de iki evlilik arasındaki bir dizi aracı sürecin incelemesi açısından kıymetlidir. Araştırmacılar, iki ilişki arasındaki süreci şekillendiren çeşitli faktörlerin belirleyici rol oynadığını ortaya koymuşlardır.

Sonuç olarak, literatürde bu iki evlilik ilişkisi arasındaki aktarımı doğrudan açıklayan özgün teori ve modellere rastlanmamakla birlikte, farklı kuramsal yaklaşımların söz konusu aktarım sürecine işaret ettiği görülmektedir. Ayrıca sunulan ilgili araştırma bulguları, ebeveynlerin evlilik ilişkileri ile çocuklarının kendi evlilikleri arasındaki bağlantıyı farklı boyutlarıyla ve çeşitli ilişkisel dinamikler çerçevesinde ortaya koymaktadır. Diğer bir ifadeyle, iki kuşağın evlilik ilişkileri arasında dikkat çekici düzeyde bağlantılar olduğu araştırmalarla desteklenmiştir. Öte yandan, bu bağlantıların hangi mekanizmalar aracılığıyla ortaya çıktığı ve aktarım sürecinin nasıl işlediği ise tam olarak ortaya konulmamıştır. Bu nedenle, söz konusu aktarımın nasıl gerçekleştiğine ve nasıl bir süreç izlediğine dair daha derinlemesine, bütüncül ve süreç odaklı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma deseni, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve yöntemi, verilerin çözümlenmesi, geçerlik ve güvenirlik ile araştırmacının rolü bilgilerine yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMA DESENİ

Ebeveyn-çocuk ilişkisinin bireyin benliğini ve dolayısıyla yaşamını nasıl şekillendirdiğini detaylı bir şekilde açıklayan güçlü teorilere, kuramlara ve ampirik araştırma bulgularına dayanan kapsamlı bir literatür bulunmaktadır. Buna karşın, çocuğun doğrudan katılımcısı olmadığı ancak sürekli tanıklık ettiği ebeveynler arası ilişkinin, nasıl deneyimlendiğini ve bu deneyimlerin yetişkinlikteki yansımalarını açıklamaya yönelik kuramsal düzeyde bir boşluk bulunmaktadır. Gömülü teori, açıklanması güç olan sosyal süreçlerin anlaşılmasında mevcut teorilerin yeterli olmadığı veya olgunun daha derinlemesine açıklanması gerektiği durumlarda tercih edilen bir yaklaşım olduğundan (Goulding, 2002), bu araştırma gömülü teori metodolojisi doğrultusunda söz konusu olguya ilişkin özgün bir kuramsal model geliştirmeyi hedeflemiştir. Araştırma, ilgili boşluğu mevcut literatüre dayalı yaklaşımlarla doldurmaya değil, katılımcıların deneyimlerinden gelişen kavramsal kategoriler üzerinden açıklamaya yönelmiştir.

Nitel araştırmalar, bireylerin içinde bulundukları dünyayı nasıl algıladıklarına ve deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarına odaklanarak, bu deneyimler ve anlamlandırma şekilleri üzerinden inşa ettikleri gerçeklikleri ele almaktadır (Creswell, 2012). Bu çalışmanın amacı katılımcıların deneyimlerine dayanarak, sistematik veri analizi aracılığıyla yeni bir teori inşa etmek olduğu için nitel araştırma desenlerinden gömülü teori benimsenmiştir. İlk olarak Glaser ve Strauss (1967/1999) tarafından geliştirilen gömülü teori, sistematik olarak toplanan ve analiz edilen verilerin içerisinde var olan örtük bir teoriyi keşfetmek, açıklamak ve tanımlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Gömülü teorinin amacı, bireylerin etkileşim yoluyla inşa ettikleri gerçeklikleri kavrayarak yüzeysel betimlemelerin ötesine geçmek, var olan olguları açığa çıkarmak ve

bu bağlamda gelişen örüntü ve süreçleri inceleyip yeni bir teori geliştirmek veya keşfetmektir. Bu yöntem, sosyal süreçlerin ve insan davranışlarının altında yatan örüntüleri keşfetmek suretiyle bireylerin ortak düşünceleri, algıları ve deneyimlerinden yola çıkarak teorik çıkarımlarda bulunmayı hedeflemektedir (Cutcliffe, 2000; Goulding, 2002).

Bu araştırmanın amaçlarının ve araştırma sorularının nasıl ortaya çıktığı ve süreç içerisinde nasıl şekillendiğine ilişkin açıklamalar, *giriş* bölümünde *araştırmanın amaçları* başlığı altında ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Öncesinde de ifade edildiği üzere, gömülü teori metodolojisine özgü olarak, araştırma soruları veri toplama ve analiz süreci boyunca katılımcı deneyimlerinden beslenerek esnek bir biçimde yeniden şekillenmiştir. Nihai olarak bu araştırma, bireylerin çocuklukta doğrudan içinde yer almadığı ancak sürekli tanık olduğu ebeveynleri arasındaki ilişkiyi nasıl algıladığı, deneyimlediği ve anlamlandırdığı; ebeveynlerini birbirlerine karşı nasıl birer eş olarak gördüğü; bu ilişkiye dair tanıklıklarını ve algılarını içsel dünyasında nasıl deneyimlediği ve bunun benlik inşasına nasıl yansıdığı; ayrıca bu ilişkiye ait deneyimlerinin kendi evliliğinde nasıl açığa çıktığı ya da nasıl yeniden üretildiği sürecini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Daha öz bir ifadeyle bu araştırma, çocukluk tanıklığından yetişkinlik deneyimine uzanan süreçte, ebeveynler arası ilişki olgusuna dair bireylerin deneyimlerini ve bu süreçlerde var olan gömülü örüntüleri keşfetmeyi ve açıklamayı amaçlamaktadır. Böylece bu araştırma gömülü teori *(kuram oluşturma)* metodolojisi temel alınarak tasarlanmış olup katılımcı deneyimlerinden gelişen kavramsal kategorilerden hareketle ebeveynler arası ilişkinin bireyin benlik inşasına ve evlilik ilişkisine yansımalarına ilişkin özgün bir teori geliştirmeyi hedeflemektedir.

Gömülü teori desenleri arasından Charmaz'ın (2021) yapısalcı deseni, bu araştırmanın temel desenini şekillendirmiştir. Yapısalcı yaklaşım, araştırma sürecinin araştırmacı ile etkileşim hâlinde geliştiğini ve bu süreçte araştırmacının değerlerinin, inançlarının etkili olabileceğini öne sürer. Bu yaklaşım, araştırmacının kendi teorisini oluşturma imkânına sahip olduğunu vurgular. Charmaz'a (2021) göre, sürecin her aşamasında yeni fikirlerle karşılaşmaya ve farklı analitik düzeyler geliştirmeye açık olunmalıdır. Ancak bu esneklik sağlanırken, araştırmanın ana hedeflerinden ve araştırma sorularının amaçlarından uzaklaşmamak büyük önem taşır. Ayrıca araştırma sürecinde kuramsal duyarlılığın artırılması amacıyla Strauss ve Corbin'in (1998) sistematik yaklaşımından

yararlanılmıştır. Bu yaklaşıma göre, araştırmaya başlamadan önce literatürün incelenmesi, araştırmacıya konuyla ilgili başlangıç düzeyinde bir farkındalık kazandırmakta; daha sonra gelişen teoriyi desteklemek üzere yapılacak kapsamlı literatür taraması ise kuramsal derinliği güçlendirmektedir. Böylece, araştırmacının konuya daha bütüncül ve derinlemesine bir bakış açısı geliştirmesi hedeflenmektedir (Strauss ve Corbin, 1998). Bu desenler doğrultusunda araştırmacı, araştırma sorularını belirledikten sonra bir yandan görüşmeler yaparken bir yandan da genel bir literatür taraması yaparak konuyla ilişkili olabilecek çalışmaları incelemiştir. Ancak bu süreci, incelenen kavram ve kuramların araştırma açısından kesinleşmiş açıklamalar değil, yalnızca geçici ve esnek kavramlar ve yaklaşımlar olabileceğinin bilinciyle yürütmüştür. Bu bağlamda literatür kuramsal duyarlılığa katkı sağlayacak bir araç olarak kullanılmış, araştırmacının temel odağı ise literatürden çok katılımcı deneyimleri olmuştur. Mevcut literatür incelemesinin, katılımcı deneyimlerini ve derinlemesine görüşmeleri sınırlamaması yönünde araştırmacı özellikle titiz davranmıştır. Derinlemesine görüşmelerle elde edilen verilerin karşılaştırmalı analizi sürecinde ortaya çıkan yeni fikir ve durumlara bağlı olarak, eş zamanlı biçimde hem literatür incelemeleri sürdürülmüş hem de veri toplama süreci devam etmiştir. Nihai olarak varılan noktada katılımcıların deneyimlerini yansıtan kavramsallaştırmalar yapılmış ve ilgili literatürle karşılaştırılarak desteklenmiştir.

Gömülü teori araştırmalarında süreç, çözüm gerektiren bir problemin tanımlanmasıyla başlar. Ardından araştırmacı, bu problemi çözmek için uygun bir araştırma sorusu formüle eder ve ilgili literatür gözden geçirilir. Araştırma sorusuna yanıt bulmak amacıyla hedef kitleye uygun bireylerden veri toplanır. Toplanan veriler, detaylı bir analiz ve kavramsallaştırma sürecinden geçer. Bu araştırma yaklaşımı, tümevarımsal verilerle başlayan, yinelemeli, karşılaştırmalı ve etkileşimli bir yöntem benimser. Araştırmacı, ilk analizlerden yola çıkarak hangi verilerin toplanması gerektiğini belirler ve bu süreç boyunca elde edilen veriler, yeni fikirlerin ve geçici kavramların ortaya çıkmasına katkı sağlar. Araştırma sürecinde araştırmacı, belirlediği ana kategorileri netleştirmek, derinleştirmek ve ayrıntılandırmak için veri toplamaya devam eder. Bu döngüsel süreçte veriler, sürekli gelişir ve olgunlaşır. Gömülü teori, kesin neden-sonuç ilişkileri yerine, faktörler arasındaki karmaşık etkileşimleri anlamayı hedefler. Bu etkileşimler, başlangıçta kodlara dönüştürülür; ardından bu kodlar birleştirilerek kategoriler oluşturulur. Kategoriler düzenlenip temalara indirgenir ve nihayetinde veriler şekil, tablo, diyagram, hikâye, metin veya tartışmalarla sunulur. Gömülü teori araştırmacıları,

toplanan verilerin tüm olası teorik anlamlarına açık olmayı amaçlar ve bu anlamlardan hangisinin en uygun açıklamayı sunduğunu titizlikle değerlendirir. Verilerin toplanması ve analizinin tamamlanmasının ardından araştırmacı, elde edilen bulguları özetleyen bir rapor hazırlar (Creswell, 2012, 2013).

Araştırmacı, kuram geliştirme sürecinde genellikle eylemler ve süreçler üzerine yoğunlaşır, araştırma konusunu netleştirir ve gerektiğinde soyutlamalar yaparak kategoriler oluşturur. Bu süreçte tümdengelim ve tümevarım yöntemleri, birbirini tamamlayan, döngüsel ve etkileşimli bir yapıda kullanılır. Veri toplama süreci devam ederken eş zamanlı olarak konuyla ilgili yeni düşünceler de geliştirilir (McGhee vd., 2007). Gömülü teorinin en önemli özelliklerinden biri veri toplama ve veri analizinin birlikte yürütülmesidir. Veri analizi, ilk verilerin toplanmasıyla eş zamanlı olarak başlar ve elde edilen bulgular, sonraki veri toplama sürecine yön verir. Bu döngüsel süreçte, her analiz aşaması bir sonraki veri toplama adımına rehberlik eder ve araştırmanın dinamik bir şekilde ilerlemesini sağlar. Bu süreç "sürekli karşılaştırmalı analiz" olarak tanımlanmıştır (Glaser ve Strauss, 1999). Söz konusu analiz yöntemi, araştırmacıların önyargılardan uzak durmalarına yardımcı olmasının yanı sıra her yeni veriyle ortaya çıkan kavramları tekrar gözden geçirme ve sorgulama fırsatı sunan önemli bir analitik araç olarak kabul edilir (Corbin ve Strauss, 2015).

Bu araştırma da gömülü teorinin döngüsel ve karşılaştırmalı süreç yapısına uygun bir şekilde yürütülmüş ve çözüm gerektiren bir problemin tanımlanmasıyla başlamıştır. Bireylerin kendilerine ya da ilişkilerine dair yaşadıkları birtakım sorunların kaynağı mevcut teorilerle tam olarak açıklanamamaktadır. Bu problem tersten ifade edilecek olursa, ebeveynler arası ilişkiye bağlı olarak bireylerin yaşadıkları deneyimleri açıklayan ve derinlemesine ortaya koyan kuramsal yaklaşımlara literatürde rastlanmamıştır. Bu doğrultuda araştırma soruları formüle edilmiş ve bu sorulara hizmet edecek şekilde yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırmacı, ilk derinlemesine görüşmenin ardından eş zamanlı olarak analiz sürecine başlamış, elde edilen bulgular, bir sonraki görüşmelere yön vermiştir. Görüşmeler ilerledikçe veriler karşılaştırmalı analizlerle incelenmiş, ortaya çıkan yeni fikirler ve deneyimler doğrultusunda araştırma soruları ve görüşme formu esnek biçimde güncellenmiştir. Bu süreçte yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacı tarafından toplam sekiz kez revize edilmiştir. Yapılan güncellemelerle birlikte yeni derinlemesine görüşmelere devam edilmiştir. Bu döngüsel süreç boyunca

katılımcı deneyimlerini yansıtan kavramsallaştırmalar, kodlar, kategoriler ve bunlar arasındaki ilişkiler sistematik biçimde geliştirilmiş, veri doygunluğuna ulaşıldığında ise nihai kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Son aşamada, elde edilen bulgular gömülü teorinin ilkelerine uygun olarak şekil ve diyagramlarla sunulmuştur.

Sonuç olarak bu araştırma sürecinde sistematik ve yapısalcı desen benimsenmiş olmakla birlikte, gömülü teori yaklaşımlarının tamamında önemli ve ortak görülen temel prensiplere de özenle bağlı kalınmıştır. Bu prensipler arasında kuramsal duyarlılık, kuramsal örnekleme, sürekli karşılaştırmalı analiz, veri kodlama ve kategorileştirme, kuramsal not alma ve diyagram çizimi ile literatür incelemesi yoluyla teorinin entegrasyonu yer almaktadır (Charmaz, 2021; Corbin ve Strauss, 2015; Creswell, 2013).

3.2. ÇALIŞMA GRUBU

Nitel araştırmada, çalışmanın hangi katılımcı grubu ile yürütüleceğinin açık ve net bir şekilde belirlenmesi büyük önem taşır. Genelleme yerine derinlemesine betimleme amacı taşıyan nitel araştırmalarda, araştırma soruları için en uygun katılımcılara ulaşılması önemli bir noktadır. Amaçlı örneklem, araştırma sorularını en iyi şekilde yanıtlayabilecek, bilgi ve veri açısından zengin kişi veya durumların seçilmesine olanak tanıyan bir örnekleme yöntemidir (Patton, 2002). Bu araştırmanın katılımcıları amaçlı örnekleme türlerinden "ölçüt örnekleme" ve "kuramsal örnekleme" yöntemine göre belirlenmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan katılımcıların kimler olacağı ve hangi ölçütleri karşılayacağı, araştırmanın başlangıç aşamasında belirlenmemiştir. Bu ölçütler, araştırmacı tarafından süreç içerisinde katılımcı deneyimlerine ve kendi gözlemlerine dayanarak kademeli bir biçimde yapılandırılmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında, ebeveynler arası ilişkinin bireyin yaşamına yansımalarının derinlemesine incelenmesi hedeflenmiş ve bu doğrultuda herhangi bir birey araştırmanın potansiyel katılımcısı olarak kabul edilmiştir. Araştırmacı, bu süreçte çevresindeki pek çok kişiden ebeveynler arası ilişkilere ve bunların kendi yaşamlarındaki yansımalarına ilişkin deneyimlerini herhangi bir kuramsal çerçeveye oturtmadan dinlemiştir. Dinlediği deneyimler, anlatılar ve gözlemleri sonucunda, sürece dair çeşitli dinamikleri fark etmiş ve bu dinamiklerin en görünür biçimde benlik inşası ve evlilik ilişkileri bağlamında açığa çıktığını görmüştür. Bununla birlikte, söz konusu dinamiklerin yalnızca evlilik bağlamında değil, farklı sosyal

bağlamlarda da ortaya çıktığı katılımcı deneyimlerinde görülmüştür. Bu farkındalıkla birlikte araştırmacı, ebeveynler arası ilişkilerin bireyin yaşamındaki tek bir ilişkisel alana yansımalarını daha derinlemesine inceleyebilmek ve iki evlilik arasındaki gömülü örüntüleri keşfetmek amacıyla odağını özellikle evlilik ilişkisine yöneltmiştir. Bu doğrultuda araştırma, "ebeveynler arası ilişkinin bireyin benlik inşasına ve evlilik ilişkisine nasıl yansıdığı" sorusu etrafında yeniden yapılandırılmış ve çalışma grubunun temel hedef kitlesi evli bireyler olarak belirlenmiştir.

Ardından araştırmacı, ortaya konulmak istenen gömülü teoriye ulaşma açısından hangi özelliklere sahip evli bireylerle çalışmanın daha uygun olacağı sorusuna odaklanmıştır. Çünkü gömülü teori araştırmacısının, teoriyi inşa etmek için en uygun katılımcıları seçmeye öncelik vermesi kritik bir adımdır (Çelik ve Ekşi, 2015). Gömülü teorinin ürettiği teoriler, genellikle *orta düzey teoriler* olarak tanımlanır. Bu teoriler, her durumda geçerli olacak şekilde kapsamlı bir genelleme sunmak yerine, belirli bağlamlarda geçerli açıklamalar sağlar. Orta düzey teoriler, soyutlamadan çok uygulamaya yönelik açıklamalar yapmayı amaçlar ve hem teorik hem de pratik sorunların çözümlerine katkı sağlar. Gömülü teori yaklaşımı, verilerin analizinden elde edilen bulgular doğrultusunda teori geliştirmeye odaklanır, bu yüzden daha kapsamlı veya yüksek düzeydeki soyutlamalara ulaşmayı değil, alanın içindeki daha spesifik fenomenleri anlamayı hedefler (Baş ve Akturan, 2013; Creswell, 2012).

Gömülü teorinin felsefesi bağlamında, araştırmacı evlilik ilişkisine dair geniş ve kapsayıcı bir soyutlama yapmak yerine, belirli bir evlilik niteliği üzerinden pratik ve teorik sorunların çözümüne de katkı sağlayacak bir şekilde özelleşmenin daha uygun olacağına karar vermiştir. Bu doğrultuda, araştırmanın çalışma grubunun, ebeveynler arasındaki ilişki dinamikleri ile bireyin kendi evliliğindeki dinamikleri kapsamlı bir biçimde anlamayı ve iki evlilik arasındaki benzerlikleri ile farklılıkları ortaya koymayı mümkün kılacak şekilde seçilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Amaçlı örneklemenin temel mantığı ve gücü, araştırmaya derinlemesine katkı sunabilecek, bilgi açısından zengin vakaların seçimine dayanmaktadır. Bu tür vakalar, araştırmacıya çalışmanın amacıyla doğrudan bağlantılı kritik konular hakkında kapsamlı bilgi edinme imkânı sunar (Patton, 2002). Bu bağlamda araştırmacı, araştırma soruları çerçevesinde yürüttüğü görüşmelerde, olumsuz ilişki dinamiklerine sahip bireylerin ilişkiler arası aktarımlarının daha baskın olduğunu ve bu bireylerin bilgi açısından zengin vakaları temsil ettiklerini

gözlemlemiştir. Ayrıca, yeni bir teori geliştirmeyi amaçlayan bu çalışmanın sonuçlarının evliliklerinde sorun yaşayan bireylere yönelik pratik ve klinik katkılar da sunabileceği düşüncesiyle, çalışma grubunun çocukluk döneminde ebeveynleri arasında olumsuz ilişki dinamiklerine tanık olmuş ve kendi evliliklerinde de süreğen sorunlar yaşayan bireylerden oluşturulmasına karar verilmiştir. Nihai olarak, bu grubun gömülü bir teorik yapının derinlemesine incelenmesine imkân tanıyacak amaçlı bir çalışma grubu niteliği taşıdığı değerlendirilmiştir. Böylelikle katılımcı seçiminde ilk temel ölçüt bu şekilde belirginleşmiştir.

Evli katılımcıların kendi ilişkilerindeki sorunlara ya da ebeveynleri arasındaki ilişkilere dair yaşadıkları sorunlara ilişkin ölçütler belirlenmemiştir. Araştırmada esas alınan ölçüt, yalnızca katılımcıların algıları çerçevesinde ilişkilerinin olumsuz ve sorunlu olarak tanımlanabilecek nitelikte olmasıdır. Bu yaklaşım, hem araştırma grubunun amaçlı örnekleme yöntemini yansıtması hem de araştırmacı tarafından önceden çeşitli kabullerle sınırlayıcı kriterlerin belirlenmemesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, katılımcı anlatılarında yalnızca olumsuz ilişki örüntüleri değil; olumlu ilişkilerden olumsuz ilişkilere ya da olumsuz ilişkilerden olumlu ilişkilere geçişleri yansıtan farklı örüntülerin var olduğu da ortaya çıkmıştır. Ancak bu tür dinamikler, araştırmanın odaklandığı gömülü teori dışında, başka süreçleri ve olası gömülü teorileri içerdiği düşünülmektedir. Bu nedenle, söz konusu dinamiklerin ayrıntılı biçimde ele alınabilmesi için gelecekte farklı araştırmalara konu edilmesi gerektiği, çalışmanın öneriler kısmında ayrıca vurgulanmıştır.

Belirlenen ilk kriter çerçevesinde, ebeveynlerin günümüzdeki ilişkileri değil, katılımcıların çocukluk ve ergenlik dönemlerinde tanık oldukları ebeveynler arası ilişkileri esas alınmıştır. Bu doğrultuda araştırmacı tarafından hazırlanan belirli soruların yanı sıra Nichols ve diğerleri (1983) tarafından geliştirilen üç maddelik Kansas Evlilik Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, araştırmaya katılmak isteyen bireyler tarafından hem kendisi adına hem de bana göre eşim, bana göre annem ve bana göre babam perspektiflerini içerecek şekilde yapılandırılmıştır. Söz konusu ölçek ve araştırmacı tarafından hazırlanan sorular herhangi bir istatistiksel işleme tabi tutulmamış, yalnızca katılımcıların özellikleri açısından ön değerlendirme amacıyla kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmeler için gönüllü olan katılımcılar arasından, sorulara verdikleri yanıtlar doğrultusunda katılımcı kriterlerini sağladığı düşünülen kişiler seçilmiştir.

İkinci kriter ise kuramsal olarak önemli bir hususu gözetmesi açısından kayda değerdir. Bu kriter, katılımcıların çocukluk dönemlerinde, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin genel olarak iyi, ebeveynler arasındaki ilişkilerinin ise kötü olması şeklindedir. Mevcut birçok teori, ebeveyn-çocuk ilişkisinin bireyin benliğini ve ilişki kurma tarzını şekillendiren güçlü bir etken olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bireylerin çeşitli deneyimlerinin ve yaşantılarının ebeveyn-çocuk etkileşimine bağlı olarak değil, ebeveynler arası ilişkiye bağlı olarak şekillendiğini ortaya koyabilmek için, bu iki ilişki niteliğinin mümkün olduğunca ayrıştırılması hedeflenmiştir.

Aile sistemleri teorisi perspektifinden bakıldığında, bir aile içindeki alt sistemlerdeki etkileşim, diğer bireylerin ve alt sistemlerin iletişimini de doğrudan etkilemektedir (Dallos ve Draper, 2005). Başka bir ifadeyle, ebeveynler arasındaki olumsuz ilişkinin, bireylerin ebeveynlik rollerini de olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Nitekim olumsuz davranış eğilimleri yüksek olan bir kişinin bu tutumları yalnızca eşine değil, çocuklarına da yansıyabilmektedir. Görüşmeler sürecinde bazı katılımcıların deneyimleri bu durumu açık biçimde ortaya koymuştur. Bu bağlamda araştırmacı kendisine "*Katılımcının aktardığı bu deneyim, ebeveyn-çocuk ilişkisinin mi yoksa ebeveynler arası ilişkinin mi bir yansımasıdır?"* sorusunu sıkça sormaya başlamıştır. Çünkü bazı katılımcıların anlatılarında, anne ve babanın ebeveynlik rolleri *(ebeveyn anne-baba)* ile eşlik rollerinin *(eş anne-baba)* ayrışmadığı, yani katılımcılar açısından bu temsillerin iç içe geçtiği gözlemlenmiştir. Ebeveynler arası ilişki olgusuna odaklanan bu araştırmada, söz konusu ayrışmama, katılımcı deneyimlerine dayalı kavramsallaştırmaların güvenirliği ve geçerliği açısından risk oluşturabilecek bir durumdur. Bu doğrultuda araştırma bulguları sonucunda ilk kez kavramsallaştırılan "eş ebeveyn temsilleri" kavramı çerçevesinde, önemli görülen ölçütlerden biri katılımcıların anlatılarında ebeveyn anne-baba temsilleri ile eş anne-baba temsillerini birbirinden ayırabilme yeterliliğidir. Bu kriteri değerlendirebilmek amacıyla, Ek 2'de sunulan katılımcı bilgi formu aracılığıyla katılımcılara çocukluk dönemlerine ilişkin şu sorular yöneltilmiştir: *"Anneniz size karşı nasıl bir anneydi?", "Anneniz babanız için nasıl bir eşti?", "Babanız size karşı nasıl bir babaydı?"* ve *"Babanız anneniz için nasıl bir eşti?"*.

Bu kriteri sağlamak için söz konusu sorular tek başına görülmediğinden, benzer nitelikteki sorular derinlemesine görüşme sürecinde de sorulmuş ve katılımcılarla bu kısımlar üzerinde daha ayrıntılı konuşulmuştur. Görüşmeler sırasında katılımcılara,

yanıtlarını ebeveyn anne-baba algılarından ziyade eş anne-baba algıları üzerinden vermeleri gerektiği ara ara hatırlatılmıştır. Araştırmacı temsillerin karıştığı ya da ebeveyn anne-baba algılarının devreye girdiğini düşündüğünde, bu noktaları katılımcıyla birlikte ele alınarak yanıtlarını yeniden gözden geçirmelerini istemiştir. Bununla birlikte katılımcılarla tekrar tekrar gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde ebeveyn olarak anne-baba anlatıları ile eş olarak anne-baba anlatıları terapötik müdahalelere rağmen hâlâ iç içe geçtiği durumda olan katılımcılar, nihai katılımcı grubuna alınmamıştır. Böylece çalışma grubuna dâhil edilen bireylerin ikinci kritere uygunluğu sağlanmıştır. Ayrıca, bu kuramsal hassasiyet yalnızca katılımcı seçiminde değil, aynı zamanda analiz sürecinde elde edilen bulguların bir parçası olarak da ortaya çıkmıştır. Bu durum, *"Çocuğun gözünden anne-baba: Eşlik ve ebeveynlik arasındaki ayrım"* kategorisi altında, katılımcıların doğrudan ifadeleriyle birlikte sunulmuştur.

Üçüncü kriter, katılımcıların evlilik süreleri ve aile yaşam döngüleriyle ilgilidir. Çalışma grubuna dâhil edilecek bireylerin, en az bir yıllık evli olmaları ve ilk çocuklarının ergenlik dönemine henüz girmemiş olması şartı belirlenmiştir. Evliliğin ilk yılı, çiftlerin önemli değişimlerden geçtiği ve evliliğe uyum sağlama sürecini yaşadığı bir dönem olduğundan, daha sağlıklı ve güvenilir sonuçlara ulaşmak amacıyla katılımcıların en az bir yıllık evli olma kriteri gerekli görülmüştür. Bu sürenin aynı zamanda, ilişkide daha istikrarlı dinamiklerin ortaya çıkmasını ve bunların gözlemlenmesini mümkün kılacağı öngörülmüştür. Bununla birlikte, seçilen bu zaman dilimi boşanmaların da en yaygın olduğu yıllardır. TÜİK (2025) verileri, 2024 yılı içindeki boşanmaların %2,9'u evliliğin ilk yılında, %30,8'i 1-5 yıl arasında, %21,3'ü 6-10 yıl arasında ve %15,7'si 11-15 yıl arasında gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Yapılan araştırmalara göre evliliğin ilk yılları hem kişisel hem de kişilerarası faktörlerin etkisiyle sorunların daha yoğun yaşandığı ve çiftlerin en fazla zorlukla karşılaştığı dönem olarak öne çıkmaktadır (Huston vd., 2001; Kurdek, 1999; Lavner vd., 2014; Twenge vd., 2003). Araştırmacı, geliştirilmek istenen teori doğrultusunda hedeflenen çift ilişki dinamiklerine daha derinlemesine odaklanabilmek için, katılımcıların aile yaşam döngüleri açısından da bir sınırlama getirmenin gerekli olduğu sonucuna varmıştır. Zira ergen çocuğa sahip ailelerde, en belirgin stres kaynağı ebeveynler ile ergenler arasındaki çatışmalar olabilmektedir. Bu süreçte, aile içi dinamikleri etkileyen daha özgün sorunlar ortaya çıkmaktadır. Ergenlerin varlığı, aile yaşamındaki çatışmayı ve gerginliği artıran bir faktör olabilmektedir (Gladding, 2012). Bu doğrultuda, çalışma grubunun Duvall'ın aile yaşam döngüsü

modeline göre ilk dört evredeki bireylerden oluşturulmasına karar verilmiştir. Duvall'ın modeline göre bu evreler, yeni evli çiftlerden başlayıp okul çağında çocuğu olan ailelere kadar uzanan süreci içermektedir (Duvall ve Miller, 1985). Başlangıçta bu dönemin dışında yer alan evli bireylerle gerçekleştirilen görüşmelerde, ilişki dinamiğinin henüz tam anlamıyla yerleşmemiş olması ya da aile ikliminde çift arasındaki ilişki sorunlarını baskılayan çeşitli durumların varlığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, araştırma sürecinde üçüncü bir kriterin de gerekli olduğu fark edilmiş ve mevcut istatistikler ile literatürün de bu gerekliliği desteklemesi üzerine, söz konusu kriter gömülü teori yaklaşımına uygun biçimde netleştirilmiştir.

Dördüncü ve son ölçüt olarak, katılımcıların çocukluk ve ergenlik dönemlerini anne ve babalarıyla birlikte geçirmiş olmaları kriteri aranmıştır. Örneğin büyükanne ve büyükbaba ile yaşayan, çocuklukta ebeveynlerinin boşanmasına tanık olan ya da ebeveyn kaybı yaşamış bireylerle yapılan ön görüşmelerde, bu katılımcıların çocukluk döneminde olumsuz ebeveynler arası ilişkilere dair deneyimlerinin zengin veri sunmadığı ve farklı dinamiklere sahip oldukları gözlemlenmiştir. Bu nedenle, doğrudan çocukların ebeveynler arası ilişkilere tanıklıklarını ve deneyimlerinde gömülü örüntülerin daha açık ve belirgin bir şekilde incelenebilmesini sağlamak amacıyla bu kriter de süreç içerisinde eklenmiştir. Tüm bu kriterleri kontrol etmek amacıyla hazırlanan soruların yer aldığı bilgi formu Ek 2'de sunulmuştur.

Araştırmacı, gerçekleştirdiği görüşmeler sonucunda ihtiyaç ve gerekliliği ortaya çıktıkça belirlediği katılımcı kriterlerine bağlı kalmıştır. Çünkü araştırmacının temel amacı, gömülü teorinin derinliğine ulaşmaktır. Bu nedenle amaçlı örnekleme doğrultusunda uygun katılımcıların belirlenmesine, ilgili ölçütlerin netleştirilmesine ve görüşmeler sürecinde bu ölçütlerin dikkate alınmasına titizlikle özen gösterilmiştir. Nihai olan çalışma grubuna, söz konusu ölçütleri karşılayan bireyler dâhil edilerek analiz ve bulgulamalar bu kişiler üzerinden yapılmıştır. Bu kriterlerin belirlenmesinden önce veya belirlenme sürecinde gerçekleştirilen görüşmelerde, kriterleri karşılamayan katılımcılar çalışma grubuna dâhil edilmemiştir. Araştırma süreci boyunca gönüllü olarak çalışmaya katılmak isteyen 37 kadın ve 22 erkek olmak üzere toplam 59 kişiye ulaşılmıştır. Katılımcılara, araştırmacı tarafından hazırlanmış ve süreç içerisinde güncellenmiş olan katılım talep formu (Ek 2) aracılığıyla ulaşılmıştır. Söz konusu formda araştırmanın içeriği, görüşme süreci ve katılımcılarda aranan kriterlere ilişkin bilgilendirmelere yer

verilmiştir. Bu bilgilendirmelerin ardından, kriterleri değerlendirmeye yönelik sorular ve Kansas Evlilik Doyumu Ölçeği'nin (Nichols vd., 1983) soruları yer almaktadır.

Formu dolduran her bir katılımcıya dönüş sağlanmıştır. Katılımcılardan 11'inin verdikleri yanıtlar incelendikten sonra, gerekli ölçütleri karşılamadıkları tespit edilmiş ve bu kişilere, araştırmanın temel kriterlerini sağlamadıkları için derinlemesine görüşmelere dâhil edilemeyecekleri bildirilmiştir. Diğer yandan, gönüllü olarak katılım talep formunu doldurmuş olmalarına rağmen 6 kişi, kendileriyle kurulan iletişim girişimlerine sonrasında yanıt vermedikleri için çalışmaya dâhil edilmemiştir. Formda verdikleri bilgilere göre kriterleri sağlayan kişilerle iletişime geçilmiş ve kendileriyle bir ön görüşme yapılmıştır. Bu ön görüşmede araştırma süreci ve görüşmelerin içeriği hakkında ayrıntılı bilgilendirme yapılmıştır. Ayrıca görüşme sürecinde katılımcıların gizliliğinin ve verilerin güvenliğinin sağlanarak görüşmelerin kayıt altına alınacağı bilgisi de kendilerine iletilmiştir. Ön görüşme sonucunda görüşmelerin içeriği ve yoğunluğundan, kayıt altına alınacak olmasından ya da görüşmelerin araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış ve içerik olarak sınırlandırılmış olmasından dolayı 13 kişi gönüllü olmaktan vazgeçmiştir.

Nihai olarak, 18'i kadın ve 11'i erkek olmak üzere toplam 29 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak başlangıçta uygun katılımcı olarak değerlendirilen 12 kişinin, derinlemesine görüşmeler sırasında elde edilen ayrıntılı veriler ile araştırmacının gözlem ve değerlendirmeleri sonucunda belirlenen ölçütlere tam olarak uymadıkları anlaşılmıştır. Bu kişilerin, araştırma soruları bağlamında kendi deneyimlerini yeterince ortaya koymalarını engelleyebilecek çeşitli kişisel özelliklere sahip oldukları tespit edilmiş ve çalışma grubuna dâhil edilmemelerine karar verilmiştir. Katılımcılarda karşılaşılan bu özelliklere değerlendirilen evliliğin ikinci evlilik olması, eşlerden birinin ciddi bir psikolojik rahatsızlığa (OKB, narsizm vb.) sahip olması, bireylerin evliliklerinde belirli alanlarda (cinsellik, bebek bakımı vb.) özelleşmiş ciddi sorunlar yaşıyor olmaları ya da katılımcının ısrarla kendisine odaklanmaktan ziyade eşini sorunlu olarak suçlaması gibi durumlar örnek verilebilir.

Bunların yanı sıra sonradan eklenen ikinci kriter bağlamında, görüşme sürecinde eş anne-baba tanımlamalarının yanı sıra sürekli olarak ebeveyn anne-baba tanımlamalarına ve anlatılarına başvuran 4 katılımcı da değerlendirme dışında bırakılmıştır. Bu kişilerle yürütülen görüşmelerde, araştırmacı tarafından sıkça ebeveyn anne-baba tanılamalarına

odaklanmamaları hatırlatılmasına rağmen, ebeveyn-çocuk ilişkisi etkisinin baskın olduğu ve alınan yanıtlarda yeterince ayrıştırılamadığı görülmüştür. Katılımcıların anlatı ve deneyimlerinde araştırma sorularına yanıt niteliğinde içerikler bulunsa da verilerin tutarlılık ve güvenilirliğini koruyabilmek amacıyla araştırmacı bu 4 katılımcıyı veri uygunluk değerlendirmesi sonucunda çalışma grubuna dâhil etmemiştir.

Sonuç olarak uygun ölçüt ve niteliklere sahip 8 kadın ve 5 erkek olmak üzere toplam 13 kişi, bu araştırmanın nihai katılımcı grubunu oluşturmuştur. Katılımcıların araştırmaya dâhil edilme ve dışlanma aşamalarını gösteren akış Şekil 3.1'de sunulmuştur.

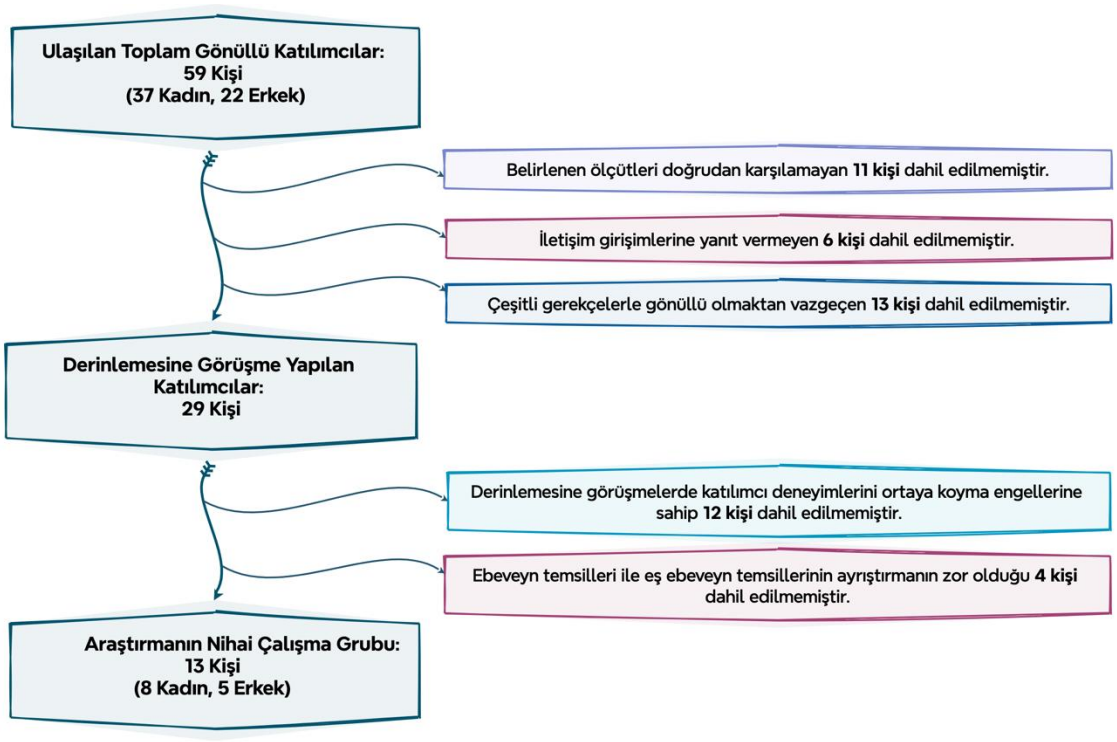

Şekil 3.1. Katılımcıların Belirlenme Süreci

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 13 katılımcının sosyo-demografik bilgileri Tablo 3.1'de, kendilerinin ve ebeveynlerinin evlilik durumlarına ilişkin bilgiler ise Tablo 3.2'de sunulmuştur. Katılımcıların gizliliğini sağlamak amacıyla, gerçek isimleri yerine rumuzlar kullanılmıştır.

Tablo 3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Rumuz	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Düzeyi	Meslek	Eşin Yaşı	Eşin Eğitim Düzeyi	Eşin Mesleği	Alg.* SED	Anne Eğitim Düzeyi	Anne Meslek	Baba Eğitim Düzeyi	Baba Meslek	Kardeş Sayısı	Kaçıncı Çocuk
Luna	Kadın	38	Doktora	Doktor	37	Lisans	Bankacı	İyi	İlkokul	Ev hanımı	İlkokul	Serbest Meslek	5	3
Maya	Kadın	34	Y. Lisans	Yazılım Mühendisi	34	Lisans	Çalışmıyor	Kötü	Ortaokul	Ev Hanımı	Doktora	Öğretim Üyesi	3	2
Taha	Erkek	34	Lisans	Serbest meslek	30	Lisans	Ev hanımı	Orta	Ortaokul	Ev Hanımı	Lise	Serbest Meslek	3	3
Hüma	Kadın	35	Y. Lisans	Mühendis	35	Y. Lisans	Mühendis	İyi	İlkokul	Ev hanımı	Y. Lisans	Öğretmen	4	2
Şifa	Kadın	30	Y. Lisans	Özel Eğitim Uzmanı	31	Y. Lisans	Mühendis	Orta	İlkokul	Ev hanımı	İlkokul	Esnaf	3	2
Hira	Kadın	27	Lisans	Hâkim	28	Lisans	Savcı	Orta	Ortaokul	Ev hanımı	Lise	Şoför	2	1
Duha	Erkek	27	Lisans	İnfaz Koruma Memuru	27	Y. Lisans	Avukat	Orta	Lise	Ev hanımı	Lisans	Öğretmen	1	1
Ayda	Kadın	28	Lisans	Hostes	30	Doktora	Doktor	Orta	İlkokul	Ev hanımı	Lise	Serbest Meslek	2	1
Safa	Erkek	33	Y. Lisans	Psikolojik Danışman	33	Lisans	Öğretmen	İyi	Lisans	Enstitü Müdürü	Ön-lisans	Öğretmen	2	2
Neva	Kadın	29	Y. Lisans	Doktor	29	Y. Lisans	Dış Ticaret Müdürü	İyi	İlkokul	Ev hanımı	Ön-lisans	Müdür	0	1
Tuna	Erkek	32	Lisans	Vaiz	31	Lisans	Ev hanımı	İyi	Ortaokul	Ev Hanımı	Lise	Serbest Meslek	3	2
Asya	Kadın	31	Lisans	Psikolojik Danışman	41	Lisans	Öğretmen	Orta	İlkokul	Ev hanımı	İlkokul	Serbest Meslek	10	7
Baha	Erkek	29	Lisans	Hâkim	27	Lisans	Hâkim	Orta	İlkokul	Ev hanımı	İlkokul	Serbest Meslek	8	3

*alg. : algılanan

Tablo 3.2. Katılımcıların ve Ebeveynlerinin Evlilik İlişkilerine Yönelik Bilgiler

Rumuz	Evlenmeden Önce Geçirilen Romantik İlişki Süresi	Evlilik Şekli	Evlilik Süresi	Çocuk Sayısı	Katılımcının Şu Anki Evliliğin Genel Durumu	Çocukken Algılanan Ebeveyn Evliliğinin Genel Durumu	Katılımcının Kendi Evlilik Doyum Puanı	Eşin Algılanan Evlilik Doyum Puanı	Annenin Algılanan Evlilik Doyum Puanı	Babanın Algılanan Evlilik Doyum Puanı
Luna	5 ay	Aşk Evliliği	10 yıl 2 ay	Yok	Kötü	Kötü	5	12	5	6
Maya	1 yıl	Aşk Evliliği	2 yıl	Yok	Kötü	Çok kötü	8	14	4	3
Taha	9 ay	Görücü Usulü	9 yıl 8 ay	3	Kötü	Kötü	6	14	7	8
Hüma	1 yıl	Aşk Evliliği	1 yıl 3 ay	1	Kötü	Kötü	8	8	7	4
Şifa	2 yıl 2 ay	Aşk Evliliği	4 yıl 4 ay	Yok	Kötü	Kötü	7	15	4	13
Hira	2 yıl 6 ay	Aşk Evliliği	2 yıl 1 ay	Yok	Kötü	Çok kötü	7	11	7	4
Duha	1 yıl 3 ay	Aşk Evliliği	1 yıl 7 ay	Yok	Normal	Kötü	10	9	6	7
Ayda	1 yıl 2 ay	Aşk Evliliği	2 yıl 5 ay	Yok	Kötü	Kötü	6	3	3	18
Safa	10 ay	Aşk Evliliği	4 yıl	1	Kötü	Kötü	7	8	9	9
Neva	5 yıl	Aşk Evliliği	2 yıl 6 ay	0	Kötü	Kötü	9	8	5	14
Tuna	3 yıl	Aşk Evliliği	6 yıl	Yok	Kötü	Kötü	10	14	3	3
Asya	6 ay	Aşk Evliliği	8 yıl 5 ay	1	Kötü	Kötü	9	6	7	6
Baha	3 yıl	Aşk Evliliği	1 yıl 8 ay	Yok	Normal	Kötü	7	5	6	9

Araştırmanın çalışma grubunu Tablo 3.1 ve Tablo 3.2'de betimlenen özelliklere sahip katılımcılar oluşturmaktadır. Tablo 3.2'de yer alan "Evliliğin Genel Durumu" başlığı, katılımcıların kendi evliliklerini veya çocukluk döneminde ebeveynlerinin evliliğini nasıl algıladıklarına ilişkin Ek 2'de yer alan değerlendirme sorusuna verdikleri yanıtları içermektedir. Ayrıca, katılımcıların evlilik doyum puanları da yine Ek 2'de verilen Kansas Evlilik Doyumu Ölçeği'ne dayanan uyarlanmış sorulardan elde edilmiştir. Bu ölçekten alınabilecek puanlar her bir kişi için 3 ile 21 arasında değişmektedir ve puanın artışı bireyin evlilik doyumunun da yükselişini ifade etmektedir.

Şifa, Ayda ve Neva katılımcılarının verilerinde görüldüğü üzere, bazı evliliklerde partnerlerden birinin evlilik doyum puanı düşükken diğerinin puanı belirgin biçimde yüksektir. Evlilik ilişkisinde bir partner sorun yaşarken, diğerinin ilişkiyi sorunsuz olarak algılaması, çocukların evliliğe dair algısını etkileyebilecek önemli bir durum olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, Ayda'nın annesi için verdiği evlilik doyum puanı 3 iken, babası için verdiği puan 18'dir. Ayda'ya ait bulgularda görüleceği üzere, Ayda tarafından babası, annesinin öfkesini görmeyen, hiçbir şey olmamış gibi pişkince davranan, sorunların üstünü kapatan, galesiz, sorumsuz, umursamaz ve ihmalkâr bir eş olarak algılanmaktadır (sy. 290-292). Babaya ait puan yüksek olsa da bu yüksek puan çocuk için olumsuz bir karşılığa sahiptir. Bu tür örnekler, hem araştırmanın amacına katkı sağladığı için hem de bir partnerin puanı yüksek olmasına rağmen genel evlilik durumuna ilişkin algı olumsuz olduğu için çalışma grubuna dâhil edilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunun büyüklüğü, kuramsal örnekleme yaklaşımı esas alınarak belirlenmiştir. Kuramsal örnekleme, araştırmada ortaya çıkan kategorilerin doygunluğa ulaştığını, yani belirli kavramların ve süreçlerin tekrarlanmaya başladığını gösterene kadar veri toplamaya devam etmeyi ifade eder. Kategoriler doygunluğa ulaştığında ise elde edilen verilerin artık yeterli olduğuna karar verilir (Creswell, 2013). Amaç, olayların ya da olguların ortaya çıkış koşullarını, bunların eylem ve etkileşim yoluyla nasıl ifade edildiğini, sonuçlarını ve farklı biçimlerini belirleyerek teorik bir açıklama geliştirmektir. Bu yüzden verilerin kalitesi, tekrarlanma sıklığından daha önemli bir noktadır. Bulguları daha büyük bir nüfusa genelleştirme amacı taşımayan kuramsal örnekleme için nitelikli küçük bir çalışma grubu da araştırmanının örneklemini oluşturabilmektedir. Araştırmacı, her kategori ve temayı derinlemesine analiz edip, farklı koşullar altında bunların çeşitli

özelliklerini ve boyutlarını net bir şekilde ortaya koyduktan sonra, araştırma verilerinin doygunluk seviyesine ulaştığını belirleyebilir (Corbin ve Strauss, 2015).

Araştırmacı, kuramsal örnekleme yaklaşımını benimseyerek ilk katılımcıyla yapmış olduğu derinlemesine görüşmeden sonra eş zamanlı olarak veri analizine başlamış; elde edilen bulgulara göre sonraki görüşmelerini yapılandırmış ve ortaya çıkan temel kavram ve süreçlerin tekrarlanmasıyla birlikte, kuramsal doygunluğa ulaşıldığını düşündüğünde görüşmeleri tamamlamıştır. Araştırmacı, benzer kategori ve temaların tekrarlanmaya başlaması ve ortaya çıkan tema ile kategorilerin araştırma sorularını karşılayacak düzeyde yapılandığını değerlendirmesi üzerine, kuramsal doygunluğa ulaşıldığına karar vermiştir. Bu kapsamda, katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelere ait toplam süre ve görüşme sayısı bilgilerine Tablo 3.3'te verilmiştir.

Tablo 3.2. Katılımcılarla Yürütülen Derinlemesine Görüşmelerin Sayısı ve Süresi

Katılımcı	Toplam Görüşme Süresi	Görüşme Sayısı
Luna	6 saat 12 dk	6
Maya	4 saat 46 dk	5
Taha	5 saat 03 dk	5
Hüma	4 saat 55 dk	4
Şifa	5 saat 47 dk	5
Hira	3 saat 33 dk	3
Duha	4 saat 28 dk	4
Ayda	5 saat 14 dk	5
Safa	2 saat 34 dk	2
Neva	1 saat 53 dk	2
Tuna	2 saat 28 dk	2
Asya	2 saat 26 dk	2
Baha	2 saat 07 dk	2

Çalışılan konunun içerik olarak hassas ve derin, katılımcıların hem kendi evlilik ilişkilerinin hem de çocuklukta tanık oldukları ebeveynler arası ilişkisinin birlikte incelenmesi açısından kapsamlı olması, ayrıca bazı katılımcıların görüşme sorularına verdikleri yanıtlar konusunda başlangıçta farkındalık sahibi olmamaları ve görüşme sürecinde farkındalık kazanarak yanıtlarını bulmaları sebebiyle görüşmeler oldukça uzun olmuştur. Bu noktada araştırmacı, sayıca fazla ve sıkça tekrarlanan yüzeysel veriler toplamak yerine, daha az katılımcıyla daha uzun görüşmeler yaparak derin, çeşitli ve

zengin bilgiler elde etmeyi hedeflemiştir. Ayrıca, sürekli karşılaştırmalı analiz sürecinde ortaya çıkan yeni kavramsallaştırmalar ve araştırma soruları doğrultusunda ilk katılımcılarla zaman zaman tekrar ek görüşmeler yapılmış ve bu yeni sorular kendilerine yöneltilmiştir. Zamanla katılımcıların görüşme sürelerinin kısalması ise yarı yapılandırılmış görüşme formunun giderek daha öz hâle gelmesi, yinelenen ve alternatif soruların elenmesi, veri doygunluğuna yaklaşılması ve araştırmacının görüşme deneyimlerinin artmasıyla ilişkilidir. Bunların yanı sıra katılımcıların farkındalık düzeyleri, anlatım tarzları, psikolojik danışma ya da derinlemesine görüşme süreçlerine aşina olmaları ve sorulara yönelik aktarabilecekleri yoğun anı ve deneyimlere sahip olmaları da toplam görüşme sürelerin farklılaşmasında etkili olmuştur. Bu süre farklılıkların katılımcılar arasında bulgular açısından bir dengesizliğe yol açmamasına dikkat edilmiştir. Her bir katılımcı için, kendi deneyimlerini ve sürecin bütününü ortaya koymaya yetecek düzeyde veri elde edilmiştir. Nitekim bulgular bölümündeki "süreç ve kişi odaklı çözümlemeler" başlığında sunulan her bir katılımcıya yönelik vaka incelemeleri de bu hususta gösterilen özeni yansıtmaktadır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada hem katılımcılar hakkında genel demografik bilgiler edinmek hem de ölçüt örnekleme yöntemine bağlı olarak belirlenen kriterlere uygunluk durumunu değerlendirmek için ilgili soruları içeren kişisel bilgi formu ve Kansas Evlilik Doyumu Ölçeği kullanılmıştır. Ardından kriterleri sağlayan gönüllü katılımcılarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde ise araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bu formun (Ek 2) içeriğinde, katılımcılar hakkında çeşitli demografik bilgiler ve kendi evliliği ile ebeveynlerinin evliliği hakkında değerlendirme soruları bulunmaktadır. Ayrıca, araştırmanın katılımcıları için belirlenen kriterlerin değerlendirilmesine olanak sağlayacak temel sorular da bu formda yer almaktadır.

3.3.2. Kansas Evlilik Doyumu Ölçeği

Kansas Evlilik Doyumu Ölçeği, evlilik doyumunu değerlendirmeye yönelik bir ölçektir (Nichols vd., 1983). Toplamda üç maddeden oluşan ölçek, yedi dereceli bir Likert tipi yanıt formatına sahiptir. Ölçeğin Türkçe versiyonu Işık ve Akün (2021) tarafından uyarlanmıştır. Türkçe versiyonu, .99 Cronbach alfa katsayısı ile yüksek güvenirlik göstermiş ve Doğrulayıcı Faktör Analizi sonuçları, üç maddelik tek faktörlü yapıyı desteklemiştir. Ölçeğin maddeleri "Evliliğinizden ne kadar memnunsunuz?", "Eşinizden bir eş olarak ne kadar memnunsunuz?" ve "Eşinizle olan ilişkinizden ne kadar memnunsunuz?" şeklindedir. Araştırmacı, bu ölçeği çalışmada herhangi bir istatistiksel analiz amacıyla değil, yalnızca katılım talep formunda bireylerin kendi evlilikleri ile ebeveynlerinin evliliklerine ilişkin ön bilgi elde etmek üzere kullanmıştır.

3.3.3. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Bu araştırmada temel veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geliştirilen ve görüşme sürecinde elde edilen bulgular doğrultusunda sürekli olarak yeniden şekillenen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme soruları ilk olarak araştırma amaçları, araştırmacının saha deneyimleri, ilgili literatür ve uzman görüşlerinden yararlanılarak hazırlanmış, ancak gömülü teori yaklaşımına uygun biçimde, ilk görüşmelerden itibaren elde edilen verilerin analiziyle birlikte düzenli olarak revize edilmiştir. Böylece form, araştırmacının ön kabullerine dayalı sabit bir araç olmaktan ziyade, gömülü teorinin döngüsel ve karşılaştırmalı doğasına uygun biçimde veriyle birlikte gelişen esnek bir yapıya dönüşmüştür. Bu süreçte sorular, katılımcı deneyimlerinden gelişen yeni kavram ve kategorileri açığa çıkarmayı kolaylaştıracak şekilde uyarlanmış ve her bireyin kendi yaşantılarından hareketle inşa ettiği anlamların ortaya konmasına hizmet etmiştir.

Araştırmacının, taslak görüşme aracını geliştirdikten sonra, uygulamaya geçmeden önce amaca uygunluğunu test etmesi ve gerekli düzenlemeleri yaparak gözden geçirmesi gerekir. Bunun için geliştirilen görüşme aracı, uzman kişiler tarafından eleştirel bir değerlendirilmeye tabi tutulmalıdır. Ayrıca görüşme aracının verimliliğini ve araştırmacının ihtiyaç duyduğu bilgiyi elde edip edemediğini ölçmek için deneme görüşmeleri yapılmalıdır (Berg ve Lune, 2019). Araştırmacı tarafından geliştirilen taslak form, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalından iki öğretim üyesi ve bir

doktorant, Sosyal Hizmet Bölümünden bir öğretim üyesi ve sahada çalışan bir psikolojik danışman olmak üzere beş uzman tarafından incelenmiştir. Geri bildirimlere yönelik ilgili düzenlemeler akabinde, 1 kadın ve 1 erkek katılımcı ile pilot görüşmeler yapılmıştır. Pilot görüşmeler sonucunda işlemeyen sorular çıkarılmış, alternatifli sorulardan daha zengin bilgi sağlayanı tutularak tekrara yol açan diğerleri silinmiş, anlaşılması ve yanıtlaması güç olan sorular yeniden düzenlenmiş, verilen yanıtların bilişsel olmasından daha ziyade duygusal ve gerçekçi olanı yansıtması için çocukluk dönemine ait anı çalışmaları eklenmiştir.

Bu araştırmanın en önemli aşamalarından biri, katılımcı deneyimlerini açığa çıkarmaya hizmet edecek soruların yer aldığı görüşme formunun hazırlanmasıdır. Birey açısından uzun bir zaman öncesine dayanan yaşam döneminin derinlemesine incelenmesi, çocukluk yaşantılarında yer edinmiş örtük algıların ortaya çıkarılması, birçok katılımcının keşfedilmesi istenen süreçlere dair farkındalık düzeyinde bilgiye sahip olmaması ve olumsuz anıların yeniden canlandırılıp değerlendirilmesi gibi noktalar açısından görüşme sorularının yapılandırılması başlangıçta oldukça zorlayıcı olmuştur. Bu bağlamda çeşitli alternatif sorular ve anılar aracılığıyla derinlemesine ve zengin bilgi elde etmeyi amaçlayan araştırmacı, görüşme formunu oldukça kapsamlı tutmuştur. Görüşme formu üzerinde başlangıçta yaklaşık olarak iki ay kadar çalışılmış, ardından görüşmeler devam ettikçe sürekli yeni düzenlemeler yapılarak revizasyona gidilmiştir. Kuramsal doygunluğa ulaşılıp veri toplama süreci sonlandırıldığında görüşme formunun sekizinci revizasyonunun kullanıldığı görülmüştür. Bu süreçte araştırmacı her bir görüşme ve bu görüşmelerin değerlendirmesini yaptıktan sonra daha verimli hâle getirmek için görüşme formunda majör ve minör çeşitli değişikliklere gitmiş ve her bir aşamayı kaydetmiştir. Son aşamada kullanılmış olan nihai yarı yapılandırılmış görüşme formu Ek 3'te sunulmuştur.

Yarı yapılandırışmış görüşme formu, dört bölümden oluşmaktadır. İlk olarak katılımcıların hem görüşme sürecine uyum sağlamalarını kolaylaştıracak hem ebeveyn-çocuk ilişkilerine dair kriterin kontrolü için daha ayrıntılı bilgi toplanmasını amaçlayan bir tarama bölümü yer almaktadır. Bu bölümde, katılımcının çocukluk döneminde anne ve babasını ebeveyn olarak nasıl tanımladığı, onlara karşı geliştirdiği duyguları ve hangi ebeveyne kendisini daha yakın hissettiği gibi konulara yönelik sorular yer almaktadır.

İkinci bölüm ise katılımcılardan kendi çocukluk dönemlerine dönerek ebeveynleri arasındaki ilişkiye dair anı çalışmasını içermektedir. Katılımcılardan, çocuklukta yaşadıkları evi ve o evdeki karı-koca olarak anne ve babalarını hayal etmeleri istenmiştir. Başlangıçta herhangi bir yönlendirme yapılmadan, katılımcıdan önce çocukluk evinin önüne gitmesi, dışarıdan evi betimlemesi, ardından eve girerek içeride anne ve babasını karı-koca olarak görmesi ve o anda orada gördüğü, gözünde canlanan her şeyi olduğu gibi aktarması talep edilmiştir. Katılımcıların gördüklerini aktarmasının ardından, ebeveynler arasındaki ilişkiye dair daha betimleyici sorular yöneltilmiştir. Örneğin, anne ve babanın birbirlerine nasıl davrandıkları, birbirlerine karşı ne hissettikleri, nasıl tanımlandıkları ve çatışmaları nasıl yaşadıkları gibi konularda sorular sorulmuştur. Bu süreçte, katılımcının çocukluk benliğine odaklanabilmesi ve geçmişe dair anı ile duygularını canlandırabilmesi amacıyla imajinasyon tekniğinden yararlanılmıştır. Böylelikle katılımcıların çocukluk anılarını ve duygularını canlandırarak, ebeveynler arası ilişkiye dair yanıtlarını kendi çocuk bakış açılarından ve o döneme özgü duygulanımla verebilmeleri amaçlanmıştır. Aksi takdirde, pilot görüşmelerde katılımcıların daha çok şu anki yetişkin hâllerinin düşünce ve duygulanımlarıyla yanıt verdikleri ya da bilişsel düzeyde geriye dönük tanımlamalarda bulundukları gözlenmiştir. Bu yüzden anı ve imajinasyon çalışmaları da yarı yapılandırılmış görüşme formuna eklenmiştir.

Bir sonraki bölümde ise katılımcıların ebeveynleri arasındaki ilişkiyi bu kez belirli bir anıya dayalı değil, genel algı ve hatırlamaları üzerinden değerlendirmelerin istendiği soruları içeren bir bölüm yer almaktadır. Bu kısımda, ebeveynlerin birbirlerine yönelik ayrıntılı tutumları, çatışmaları, ebeveynleri arasındaki ilişkiye karşı oradaki çocuğun eş olarak babası ve eş olarak annesi hakkında neler düşündüğü ve neler hissettiği, onların ilişkisini nasıl algıladığı, ilişkilerine dair çocuğu rahatsız eden durumlar ve çocuğun eş rolündeki ebeveynlerine karşı geliştirdiği tutumlar gibi hususlara yönelik benzer nitelikte çeşitli sorular yöneltilmiştir.

Formun son bölümünde katılımcıların kendi evliliklerine odaklanılmış ve ebeveynler arasındaki ilişki dinamiklerini açığa çıkarmaya yönelik soru kalıpları, bu kez katılımcıların kendi evlilikleri bağlamında kullanılmıştır. Bu bölümde amaç, katılımcıların ebeveynlerinin evliliklerini aktardıktan sonra kendi evliliklerini, ilişki dinamiklerini, kendilerinin nasıl bir eş olduğunu ve eşlerine yönelik bakış açıları gibi hususları betimlemelerini sağlamak, ardından da iki evlilik arasındaki benzerlikler ve

farklılıklar üzerinden çeşitli aktarım deneyimlerini ortaya koymaktır. Özellikle bu bölümde, geçmişteki ebeveyn ilişkileri ile mevcut evlilik ilişkileri arasında bağlantı kurmaya ve karşılaştırma yapmaya yönelik sorulara sıkça yer verilmiştir. Ayrıca, görüşmeler sırasında katılımcılar ebeveynleri arasındaki ilişkiyi anlatırken kendi evliliklerine dair ya da tam tersi yönde kendi evliliklerini anlatırken ebeveynleri arasındaki ilişkiye dair çağrışımlar yaşadıklarında, bu bağlantılar da o anda derinlemesine incelenmiştir. Bununla birlikte, araştırmacının gözlemlediği ancak katılımcının farkında olmadığı çeşitli benzerlikler ve özellikle farklılaşmalar da katılımcı ile paylaşılmış, birlikte üzerine konuşulup değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırmacı, görüşmeler için önceden bir görüşme protokolü hazırlamış olmakla birlikte, görüşmenin seyrine göre soruları doğaçlama biçimde çeşitlendirmiş ve böylelikle daha kapsamlı ve güvenilir verilere ulaşmayı hedeflemiştir. Bunun için formda yer alan sonda sorular dışında, ihtiyaç durumuna göre ek sorular sormuş ve ara ara terapötik müdahaleler kullanmıştır. Araştırmacı aynı zamanda görüşmeler esnasında katılımcılara dair gözlemlerini de not etmiştir.

3.4. VERİ TOPLAMA SÜRECİ ve YÖNTEMİ

Araştırmanın amacına ve kapsamına uygun olacak şekilde araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile bu araştırmayı yürütebilmek ve veri toplamaya başlamak için, öncelikle Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan gerekli izin (23.11.2023 tarihli 2023/392 sayılı) alınmıştır. Ardından veri toplama süreci başlatılarak, öncelikle araştırmaya katılmak isteyen kişiler için bir duyuru afişi (Ek 1) hazırlanmış ve bu afiş çeşitli sosyal medya kanallarında paylaşılmıştır. Duyuruların ardından araştırmaya katılmak isteyen kişiler, afişle birlikte paylaşılan katılım talep formunu (Ek 2) doldurmuşlardır. Katılım talep formunda, araştırmaya ve katılımcı kriterlerine yönelik bilgiler, katılım onam formu, bireylerin belirlenen kriterlere uygunluğunu ön değerlendirmeye yönelik sorular içeren kişisel bilgi formu ile Kansas Evlilik Doyumu Ölçeği yer almaktadır. Süreç boyunca duyurular zaman zaman tekrarlanmıştır. Formu dolduran her bir katılımcıya dönüş sağlanmıştır. Katılmak isteyen kişilerin katılım talep formunda verdikleri yanıtlar incelendikten sonra, gerekli ölçütleri karşılamadıkları tespit edilen kişilere, araştırma kriterlerini sağlamadıkları için derinlemesine görüşmelere dâhil edilemeyecekleri bildirilmiştir.

Akabinde, belirlenen kriterlere uygun katılımcılar seçilmiş ve kendileri ile sırayla iletişime geçilmeye başlanmıştır. Araştırmacı, gömülü teoriye uygun olacak şekilde hem kuramsal örnekleme hem de sürekli karşılaştırmalı analiz yöntemine bağlı kalarak süreci adım adım yürütmüştür. Gömülü teorinin en önemli özelliklerinden biri veri toplama ve veri analizinin birlikte yürütüldüğü, sürekli karşılaştırmalı analiz sürecidir (Glaser ve Strauss, 1999). Veri analizi, veri toplanmasıyla eş zamanlı olarak başlar ve elde edilen bulgular bir sonraki veri toplama sürecine yön verir. Benzer şekilde kuramsal örnekleme bağlamında da araştırmacı teorisini geliştirme sürecine ilk veriyi toplayarak başlar. Bu veriler kodlanır ve kategorileri analiz edilir; ardından, sonraki verinin nereden ve nasıl toplanacağına ilişkin stratejik kararlar verilir. Bu döngüsel süreçte yeni veriler toplanır, analiz edilir ve veri toplama süreci benzer şekilde devam ederek nihayetinde veriler birleştirilerek bütüncül bir yapıya ulaşır (Boychuk-Duchscher ve Morgan, 2004). Nitel veri toplama sürecinde yer alan bu çoklu ve iç içe geçen adımların birbiriyle ilişkili olan doğasını anlayabilmek, bu süreçte araştırmacı için oldukça elzem bir durumdur (Creswell, 2016). Sürecin bu şekilde yürütülmesinin sebebi, araştırmacının verilerin analizi sonucunda elde ettiği bulguların öncülüğü ve yol göstericiliğini takip ederek, veri toplama sürecini geliştirilmek istenen teoriye en iyi hizmet edecek şekilde yapılandırmasından kaynaklanmaktadır. Bu şekildeki bir veri toplama süreci, kendi kendini besleyerek ve sağlamlaştırarak devam etmektedir. Süreç içinde araştırmacı tam olarak nereye gideceğini ve araştırmanın nereye evrileceğini net bir şekilde bilmemektedir. Kendi döngüsünde ilerleyen bu süreçte, araştırmacı ortaya çıkan kavramların rehberliğini ve öncülüğünü takip ederek her zaman yeni keşiflere açık bir şekilde ilerlemektedir (Corbin ve Strauss, 2015). Araştırmacı, gömülü teori yaklaşımına uygun olarak veri toplama sürecini yürütmüştür. İlk katılımcı ile görüşme sürecini tamamladıktan sonra araştırmacı, elde edilen verileri analiz etmiş, ortaya çıkan kavramlar ve kategoriler rehberliğinde yarı yapılandırılmış görüşme formunda çeşitli revizeler yapmış, ardından bir sonraki derinlemesine görüşmesini gerçekleştirmiştir. Bu döngüsel süreç, veri doygunluğuna ulaşılıncaya kadar benzer bir akışta sürdürülmüş ve yeterli doygunluk sağlandığında görüşmelere son verilmiştir.

Bu araştırma her bir katılımcı ile ebeveynler arası ilişki olgusuna ve ebeveynlerinin evliliğinden kendi evliliğine uzanan sürece ilişkin deneyimlerini, algılarını, tanımlamalarını ve anlamlandırmalarını keşfetmek amacıyla derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği, keşif odaklı bir

veri toplama yöntemidir (Baş vd., 2013). Katılımcıların yaşam deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini, bakış açılarını ve tutumlarını anlamak; ayrıca bir olgu, olay veya sürece ilişkin algılarını, tanımlamalarını ve anlamlandırmalarını derinlemesine keşfetmek amacıyla yapılan görüşmeler, çoğunlukla tercih edilen işlevsel bir veri toplama yöntemi olarak öne çıkmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Derinlemesine görüşmeler sayesinde araştırmacı, görünmeyen örüntüleri inceleme, bu örüntüleri ortaya çıkarma ve açıklama imkânı elde etmektedir (Baş vd., 2013; Patton 2002). Araştırmacı, bu keşif amacı doğrultusunda çalışma grubuna dâhil edilen 13 kişiyle Aralık 2023 ile Eylül 2024 tarihleri arasında derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmiştir. Her bir katılımcı ile 2 ile 6 arasında değişen oturumlar yapılmıştır. Toplam görüşme süreleri ise 1 saat 53 dakika ile 6 saat 12 dakika arasında değişmektedir. Bu konuda her bir katılımcıya ait ayrıntılı bilgi Tablo 3.3'te verilmiştir.

Görüşmelerin uzunlukları ve yapılan görüşme sayılarındaki farklılıklar, katılımcıya ve araştırmacıya bakan yönleriyle farklılaşmaktadır. Katılımcı açısından bu farklılıklar, anlatıların derinliği, hatırladıkları anıların zenginliği ve içeriği, farkındalık düzeyi, gözlem yeteneği ve tanımlama becerileri gibi unsurlara bağlı olarak şekillenirken; araştırmacı açısından ise başlangıçta hazırlanan geniş soru havuzunun zamanla optimize edilmesi, işlevsel olmayan soruların ayıklanması ve kuramsal doygunluğa yaklaşıldıkça sürecin daha hızlı ve odaklı hâle gelmesi temel nedenlerine dayanmaktadır.

Bütün görüşmeler çevrimiçi görüntülü görüşme platformları üzerinden gerçekleştirilmiş ve katılımcılardan izin alınarak kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler ilk olarak katılımcıların rahatça yanıtlayacağı genel sorularla başlamıştır. Süreç içinde sorular giderek derinleştirilmiş ve hassas konulara doğru evrilmiştir. Katılımcıların çocukluk dönemine ait anne-baba ilişkisi ile ilgili anı ve anlatılarını dinleyebilmek amacıyla, öncelikle çocukluk dönemine yönelik imajinasyonlar yapılmıştır. Görüşme sürecinde dikkat edilen önemli bir nokta, verilen yanıtların bugüne değil, çocukluk dönemine ve o süreçteki bakış açısına ait olmasıdır. Bu doğrultuda çeşitli temel anılar ele alınmış ve bu anılar ayrıntılandırılarak katılımcıların çocuk gözünden anlatım yapmaları ve cevap vermeleri sağlanmıştır. Ayrıca katılımcılarla kendi evlilikleri de derinlemesine konuşulmuştur. Olumsuz ilişki örüntüleri üzerinde çalışıldığı için, özellikle çocukluk dönemine ait anne-baba ile ilgili olumsuz anıların hatırlanması veya katılımcıların kendi ilişkilerinin olumsuz yönlerine odaklanılması, zaman zaman katılımcıların rahatsızlık

hissetmelerine yol açmıştır. Bu durumlarda katılımcılar öncelikle rahatlatılmış, ihtiyaç duyulduğunda duygu stabilizasyonu çalışmaları yapılmış ve görüşmelere bu şekilde devam edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formuyla birlikte katılımcıların anlatılarına, hatırladıkları anılara ve ilişkiler arasında kurdukları bağlantılara göre ise süreç daha doğal bir akışta ilerlemiştir. Bu esnekliğin yanı sıra araştırmacı belirlediği soruları ihmal etmemiş ve planlamasının dışına çıkmadan görüşmeleri yürütmüştür.

Görüşme sürecinde yeri geldiği anlarda veya görüşme sürecinin sonunda, her iki ilişkinin özelliklerine, benzerliklerine ve farklılıklarına yönelik birlikte yorumlamalar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Ayrıca görüşme sırasında katılımcıların beden dili, jest ve mimikleri, ses tonu ve cevap vermedeki tutumlarına dikkat edilmiş ve gerekli notlar alınmıştır. Bu gözlem ve notlar, katılımcı ile paylaşılarak derinlerdeki duygu ve düşünceleri açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Birçok katılımcı için görüşme formundaki sorulara doğrudan tek seferde yanıt vermek mümkün olmamıştır. Görüşme ilerledikçe daha derinlerde olan duygulanım, tanımlama, düşünce ve algılar açığa çıkmıştır. Bu şekilde katılımcının farkında olmadığı bazı durumlar farkındalık seviyesine getirilmiş ya da mevcut farkındalığı artırılmıştır. Böylelikle katılımcının sadece sözel ve düşünsel öz bildirim yaparak yüzeysel ve sınırlı cevaplar vermesinden ziyade, *şimdi ve burada* deneyimlerine de dayanarak daha derin ve gerçeği yansıtan bilgi ve yanıtlar vermesini sağlanmıştır.

3.5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Gömülü teori yaklaşımında analiz süreci, ilk verilerin toplanmasıyla eş zamanlı olarak başlar. Elde edilen ilk veri seti ve bu veri setinin analizinden elde edilen sonuçlar, bir sonraki görüşmeye öncülük eder. Bu süreç tüm araştırma boyunca döngüsel olarak süreklilik gösterir (Charmaz, 2021; Corbin ve Strauss, 2015; Creswell, 2013). Bu araştırmada gömülü teorinin *sürekli karşılaştırmalı analiz* varsayımı dikkate alınarak veri toplama ve analizi süreci eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Bu yöntemle katılımcı ifadeleri arasındaki benzerlikler ve ayrışmalar sistematik biçimde incelenmiş, yapılan karşılaştırmalar sonucunda veriyi anlamlandırmaya yardımcı olacak kategoriler ortaya çıkarılmış ve mevcut verilerdeki eksik alanlar belirlenmiştir. Süreç boyunca geliştirilen geçici açıklamalar her yeni görüşmede sınanmış, böylece kuramsal inşaya adım adım katkı sağlanmıştır. Bu döngüsel ilerleme sayesinde araştırmacı, veri yoğunluğu içinde

yönünü kaybetmeden çalışmasını sürdürmüş; elde edilen bulgular ışığında kimi soruları yeniden düzenlemiş, bazılarını genişletmiş ve belirli konulara daha derinlemesine odaklanabilmiştir.

Araştırmacı yaptığı her bir görüşmenin ardından, öncelikli olarak almış olduğu ses kayıtlarını deşifre etmiş ve yazılı metin hâline getirmiştir. Ses kayıtlarının araştırmacı tarafından deşifre edilmesi, veriye aşinalığını artırmıştır. Araştırmacı, veri setine daha yakından aşina olmak ve veriye derinlemesine nüfuz edebilmek için, kodlama işlemine başlamadan önce, derinlemesine görüşmelerin yazılı metinlerini dikkatle okumuştur (Howitt ve Cramer, 2008). Deşifre ve ön okuma süreçleri, araştırmacının gömülü teorideki temel rehberi olan kuramsal duyarlılığını geliştirmesine yardımcı olmuştur (Strauss ve Corbin, 1998). Corbin ve Strauss'a (1990) göre, kuramsal duyarlılık içgörü yeteneğiyle bağlantılıdır ve veriyi anlama, anlamlandırma, ilişkili ve ilişkisiz verileri ayırt etme becerisini kapsar.

13 katılımcıya ait deşifre edilen görüşme metinleri, nitel araştırmalar için verilerin çözümlenmesinde kullanılan analiz programı MAXQDA-20'ye transfer edilmiştir. McLafferty ve Farley'e (2006) göre, nitel araştırmalarda bilgisayar programlarının kullanımı, verilerin sistematik bir şekilde yönetilmesini ve analiz edilmesini kolaylaştırır. MAXQDA-20 programının kullanımı, araştırmacının tüm analiz sürecini sistematik ve kontrollü bir şekilde yürütmesine katkıda bulunmuştur.

Araştırmacı veri toplamaya başladığı andan itibaren verilerin yorumlanmasına kadar bütün süreçte önemli noktalara dair not yazımına *(memo writing)* özen göstermiştir. Görüşmeler esnasında, görüşme kayıtları deşifre edilirken ve verilerin analizi sürecinde oluşan geçici kategoriler, bu kategorilerin bağlamı ve diğer kategorilerle ilişkisi açısından hatırlatıcı notlar alınmıştır. Bu notlar, analiz sürecini kolaylaştırmanın yanı sıra veri setinden türetilen temaların yapılanmasını da hızlandırarak çalışmada önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca araştırmacının kendisine yönelik aldığı notlar da araştırmacının rolü bağlamında farkındalık kazanmasına ve kişisel ön yargılarını ve bakış açısını takip edebilmesine yardımcı olmuştur.

Corbin ve Strauss'a (2015) göre gömülü teoride veri analizi, katı bir sıraya bağlı kalmadan, esneklik ve yaratıcılığa imkân tanıyan karşılaştırmalı bir analizle, eş zamanlı ve etkileşimli olarak yapılır. Bu araştırmada da veri analizi sürecinde gömülü teorinin açık, eksen ve seçici kodlama aşamaları temel alınmıştır. Açık, eksen ve seçici

kodlamanın etkileşimi, gömülü teorinin temel özelliklerinden biri olan sürekli karşılaştırmalı analiz tekniğinin bir yansımasıdır. Veri analizindeki bu aşamalar, öncelikle verinin kavramlara ayrıştırılmasını, ardından bu kavramların ilişkili kategoriler altında toplanmasını ve son olarak, teori oluşturmak veya araştırma problemine yeni bakış açıları kazandırmak amacıyla kategorilerin birbirine entegre edilmesini içerir (Corbin ve Strauss, 2015). Creswell (2013) ise süreci, açık kodlama aşamasında bilgi kategorilerinin oluşturulması, eksen kodlamada bu kategorilerin birbirleriyle ilişkilendirilmesi ve seçici kodlamada kategorileri bir araya getiren bir hikâye yapısının oluşturulması olarak tanımlar. Ona göre çözümleme, söylemsel bir dizi teorik önerme ile tamamlanır.

Açık kodlama: Sistematik desenin ilk adımı açık kodlama yapmaktır. Açık kodlama, birinci düzey kodlama olarak da tanımlanır. Açık kodlama sürecinde veriler satır satır, kelime kelime veya paragraf paragraf kodlanarak analiz edilebilir. Bu aşamada kullanılan birinci düzey kodlama türleri arasında betimleyici kodlama, duygu kodlama, özellik kodlama, in vivo kodlama, derece kodlama, süreç kodlama ve değer kodlama gibi yöntemler bulunmaktadır (Charmaz, 2021; Creswell, 2013). Bu süreçte kodlanan her bir veri, eşzamanlı olarak adlandırılmış ve böylece verilere ilişkin kavramlar oluşturulmuştur. Kavramsal olarak benzer olgular, olaylar ve etkileşimler, benzerlik ve farklılıklarına göre karşılaştırılarak kategoriler ve alt kategoriler şeklinde gruplandırılmıştır (Corbin ve Strauss, 2015).

Açık kodlama sürecine başlayan araştırmacı, gömülü teorinin temel prensiplerinden biri olan kuramsal duyarlılığı sağlayabilmek amacıyla, Charmaz (2021) ve Glaser'in (1978) önerdiği bağlamda, *"Üzerinde çalıştığım veriler nelerdir?", "Veriler bana neyi işaret etmektedir ya da söylemektedir?", "Veriden anlaşılanlar en iyi hangi kavramlarla ifadelendirilir?", "Görüşme yaptığım bireylerin anlattıkları hangi kategorinin göstergesidir?", "Verilerin içinde gerçekte ne olup bitmektedir?", "Katılımcıların yüz yüze geldiği ana sorun nedir?" ve "Veriler bana neyi işaret etmektedir ya da kimin bakış açısından neyi söylemektedir?"* gibi soruları sıklıkla kendine yönelterek verileri okumuş, kodlamış ve kavramsallaştırmıştır.

Analiz sürecinde veriler; duygu kodlama *(öfke, utanç, üzüntü),* özellik kodlama *(umursamaz, bencil, ezik, şişman)*, betimleyici kodlama (*saygın biri olma ihtiyacı),* in vivo kodlama (*ilişkilerinin gölgesi hâlâ üzerimizde; onların ilişkisinin yükünü taşımakla geçti çocukluğum, annen gibi olma*) ve süreç kodlama (*Benim nefretle ve tiksinerek*

bakışım annemden gelen bir şey. Annem babam için pislik bir adam diye düşünür, tam olarak öyledir, içinden ve bildiğim bir şey. O bakışı aşağılamanın, tiksintinin, nefretin göstergesi. ... İçten içe bir nefreti vardı. Bende de o var, eşim mesela derdi nefretle bakıyorsun ... ona karşı hissettiğim duygu net olarak tiksinti, pislik gibi görme, nefret.) türleriyle kodlanmıştır. Açık kodlama sürecinde 1200'ün üzerinde kodlama yapılmış, kodlanan her bir veriye ilişkin eş zamanlı olarak kavramlar oluşturulmuş ve bu kavramlara ilişkin daha detaylı ve kapsamlı bir anlayış geliştirmek amacıyla veriler, paylaştıkları anlamlar ve özellikler açısından satır satır incelenmiş ve sürekli karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Bu süreç sonunda, benzer ve farklı olgular birbirinden ayrıştırılarak yeniden adlandırılmış; böylece her bir verinin, daha önce tanımlanmış verilerle aynı özelliklere sahip olup olmadığının kontrolü sağlanmıştır. Elde edilen kavramlar, daha sonra soyut ve açıklayıcı nitelikteki terimlerle ifade edilen kategoriler altında toplanmıştır.

Eksen kodlama: Corbin ve Strauss (2015) belirli bir bağlamda gömülü hâlde bulunan bir gerçeğin var olduğunu ve bu gerçeğin farklı makro ve mikro sorunların incelenmesi yoluyla açığa çıkarılabileceğini öne sürmektedir. Bu varsayımdan yola çıkarak gömülü teori analiz sürecine, eksen kodlama olarak adlandırdıkları bir diğer kodlama türünü dâhil etmişlerdir. Açık kodlama sonrasında araştırmacılar, açık kodları daha belirgin ve anlaşılır hâle getirmek amacıyla kategorileri ilişkilendirme süreci olan eksen kodlama aşamasına geçerler. Bu aşamanın temel amacı, kategorileri hiyerarşik bir yapıya kavuşturmak ve bu hiyerarşiyi açıklayarak kategoriler ile alt kategoriler arasındaki bağlantıları oluşturmaktır (Corbin ve Strauss, 2015). Başka bir deyişle eksen kodlama, açık kodlama sürecinde oluşturulan kategoriler ve alt kategoriler arasındaki boşlukları kapatarak verileri tutarlı bir bütünlük içinde birleştiren bir analiz sürecidir (Charmaz, 2021).

Corbin ve Strauss (2015), eksen kodlama aşamasında kategoriler arasındaki ilişkileri görünür kılmak amacıyla araştırmacıların bazı bilimsel terimleri kullanmalarını önermiştir. Bu terimleri; koşullar *(üzerinde çalışılan sosyal olguyu şekillendiren durum ve şartlar*), eylemler/etkileşimler *(soruna, olaya veya duruma katılımcıların verdiği rutin ya da stratejik tepkiler*) ve sonuçlar *(eylemlerin/etkileşimlerin sonuçları)* başlıkları altında toplamışlardır. Ayrıca *koşullar* teriminin "*neden, nerede, nasıl ve ne zaman?"* sorularına yanıt vermek; *eylemler/etkileşimler* teriminin *"Kim tarafından ve nasıl?"*

sorularına cevap aramak ve *sonuçlar* teriminin ise "*Bu eylemin ya da etkileşimin sonucunda ne gerçekleşmektedir?"* sorusunu yanıtlamak için kullanılmasını önermişlerdir (Çelik ve Ekşi, 2015).

Bu çalışmada, açık kodlama sürecinin ardından araştırmacı, eksen kodlama aşamasına geçerek tüm veri seti içindeki kategorileri ve alt kategorileri tekrar değerlendirmiş, bu değerlendirme sürecinde kategorilerin ilişkisel özelliklerini ortaya çıkararak yeniden yapılandırmıştır. Bu süreç boyunca Corbin ve Strauss'un (2015) önerilerini dikkate alarak araştırmacı kendisine sıkça *"Çocuklar, ebeveynleri arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkiye bağlı olarak ebeveynlerini hangi bağlamsal koşullar altında ve nasıl algılamaktadır?", "Ebeveynler arasındaki olumsuz ilişkiye tanık olan çocuklarda bu durum çocukların yaşından kişisel ve kişilerarası ne tür sonuçlara yol açmaktadır?" ve "Çocukların ebeveynleri arasındaki ilişkiye yönelik edindikleri, kendi içsel yapılarına ve ileride kendi evliliklerine nasıl bir süreç ve bağlam izleyerek aktarılmaktadır?"* sorularını sorarak, verdiği yanıtlara göre kategoriler ve alt kategoriler arasındaki ilişkileri yeniden gözden geçirmiş, yer değiştirilmesi veya farklı başlıklar altında yeniden adlandırılması gereken kategoriler için gerekli düzenlemeleri yapmış ve uygun kategoriler altında yeniden sınıflandırmıştır. Ayrıca araştırmacı, eksen kodlama aşamasından itibaren kategoriler ve alt kategoriler arasındaki ilişkileri görselleştirmek amacıyla diyagramlar oluşturmuştur.

Seçici kodlama: Seçici kodlama, analiz sürecinde merkezî bir rol oynayan bir kategorinin "çekirdek kategori" olarak belirlenmesi ve diğer tüm kategorilerin bu çekirdek kategori etrafında birleştirilmesi sürecidir. Çekirdek kategori, çalışmanın merkezî olgusunu temsil ettiğinden, sürekli karşılaştırma yöntemiyle gerçekleştirilen açık ve eksen kodlama analizlerinin tamamlanmasının ardından belirlenir (Corbin ve Strauss, 2015). Çekirdek kategori belirlenirken araştırmacı kendine sıkça "*Bu araştırmada sunulan temel analitik fikir nedir?", "Eğer araştırmacı bulguları birkaç cümle ile kavramsallaştıracak olursa bu kavramsallaştırmaya dair neler söyleyebilir?", "Araştırmacı iki veya daha fazla kategori arasında gözlemlediği varyasyonları nasıl açıklayabilir?" ve "Araştırmadaki bütün eylemler/etkileşimler neyle ilgilidir?"* sorularını yöneltmelidir. Çekirdek kategori, önceden tanımlanmış kategorilerden biri olarak seçilebileceği gibi, çalışmanın temel olgusunu en iyi açıklamak için daha yüksek bir soyutlama düzeyinde yeni bir kavram olarak da oluşturulabilir (Corbin ve Strauss, 2015).

Çekirdek kategori yapılandırılırken Glaser'in (1978) verilerle sık karşılaşılma, diğer kategorilerle kolay ilişkilendirilebilme, anlamlılık, doyuruculuk, sadelik, önemlilik ve araştırma probleminin temel bir boyutunu yansıtma gibi ölçütleri dikkate alınmıştır. Seçici kodlama aşamasında veriler birleştirilmiş ve kategoriler düzenlenmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan yapının temel ekseni, "çocuklukta ebeveynler arası ilişkiye tanıklık" ile "yetişkinlikte benlik ve evlilik deneyimleri" arasında kurulan aktarım çizgisi olmuştur. Araştırma, iki temel ilişki alanına ve belirli bir sürece odaklandığı için, çekirdek kategori için tüm kategorilerle ilişkilenebilen ve bu süreci yansıtma gücüne sahip, daha yüksek soyutlama düzeyinde bir kavramsallaştırmaya gidilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın çekirdek kategorisi, "Örtük Ebeveynden Benliğe ve İlişkiye Uzanan Aktarım" olarak belirlenmiştir. Çekirdek kategorinin bu şekilde kavramsallaştırılmasıyla, katılımcıların çocuklukta tanık oldukları ebeveynler arası ilişkisi ile kendi mevcut evlilik ilişkileri arasında işleyen sürecin dinamikleri ve aktarımın nasıllığı bütüncül bir biçimde yansıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu çekirdek kategori, veri analizi süreci sonunda ortaya çıkan gömülü örüntüyü özetleyerek araştırmanın kuramsal modeline de adını vermektedir.

3.6. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Lincoln ve Guba (1985) nitel araştırma sürecinde geçerlik ve güvenirliğin nicel araştırma sürecindeki gibi değerlendirilemeyeceğini ve nitel araştırmanın doğasına daha uygun alternatif kavramlarla ifade edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda iç geçerlik yerine "inandırıcılık", dış geçerlik yerine "aktarılabilirlik", iç güvenirlik yerine "tutarlılık" ve dış güvenirlik yerine "teyit edilebilirlik" kavramlarını kullanmışlardır. Ayrıca her bir kavrama ait ölçütleri sağlamak ve değerlendirmek için çeşitli stratejiler önermişlerdir.

Nitel araştırmalarda inandırıcılık, toplanan verilerin araştırılan olgunun sahip olduğu farklı gerçeklikleri ne kadar doğru yansıttığını belirleyen bir yapı olarak tanımlanır (Lincoln ve Guba, 1985). Bir diğer tanımla inandırıcılık, bir araştırmada elde edilen veriler ile bu verilerin temsil ettiği olgular arasındaki benzerlik veya benzerlik olasılığını ifade eder. Nitel araştırmalarda inandırıcılık, bulguların doğruluğu anlamına gelmektedir. Bu doğruluk, araştırmacının bakış açısı, katılımcıların görüşleri, araştırmayı okuyanlar ve çalışmaları gözden geçirenlerin değerlendirmeleri aracılığıyla incelenebilir (Creswell,

2016). Lincoln ve Guba (1985), inandırıcılığın sağlanması için "uzun süreli etkileşim, derinlemesine veri toplama, çeşitleme, uzman incelemesi ve katılımcı teyidi" stratejilerini önermiştir.

Araştırmacı, bu çalışmaya başlamadan önce danışanlarının ilgili konudaki deneyimlerini gözlemlediği pek çok bireysel psikolojik danışma seansı gerçekleştirmiştir. Bu deneyimler, araştırmacıya bireylerle etkili ve terapötik iletişim kurma yeteneği kazandırmış ve araştırma konusuyla uzun süre iç içe olma imkânı sağlayarak derin bir anlayış geliştirmesine katkıda bulunmuştur. Bu araştırma kapsamında, araştırmacı belirli aralıklarla her bir katılımcıyla 2 ile 6 oturum arasında değişen görüşmeler gerçekleştirmiş olup, görüşme süreleri de 1 saat 53 dakika ile 6 saat 12 dakika arasında değişmiştir. Görüşme sürelerinin uzunluğu ve belirli aralıklarla tekrarlanması, araştırmacının katılımcılarla uzun süreli etkileşim kurmasına ve gözlem yapmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca görüşmeler ilerledikçe başlangıçta görüşülen üç katılımcıya tekrar ulaşılmış; eklenen yeni sorular ve açıklığa kavuşturulması gereken noktalar üzerine kısa süreli ek oturumlar gerçekleştirilmiştir. Kuramsal örnekleme temel alınarak 13 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Araştırmacı tarafından bu kayıtlar deşifre edilmiş ve veri hakimiyeti için tekrar tekrar okunmuştur. Verilerin analiz sürecinde oluşturulan kavramlar, alt temalar, kategoriler ve temalar hem birbirleriyle hem de tüm veri seti genelinde sürekli olarak karşılaştırılmıştır. Bu yaklaşım, analiz sonucunda elde edilen ana temaların mümkün olduğunca hata payından arındırılmasını sağlamıştır. Sonuç olarak, araştırmacı hem derinlemesine veri toplamış hem de veri toplama ve analiz sürecinde katılımcılarla ve elde edilen verilerle uzun süreli bir etkileşim içinde olmuştur.

Gerçekliğin farklı yönlerini ve oluşumlarını anlayabilmek için araştırmacı, incelediği olay ve olgulara yönelik çeşitli bakış açılarını, farklı anlamları, göstergeleri ve kaynakları ortaya çıkarmalıdır. Araştırmacı bunu çeşitleme yoluyla gerçekleştirir (Lincoln ve Guba, 1985). Temelde farklı kaynaklar aracılığıyla bilginin inandırıcılığının artırılması anlamına gelen çeşitleme, farklı veri kaynakları, yöntem ve araştırmacılar yoluyla yapılabilir (Creswell, 2016; Lincoln ve Guba, 1985). Bu araştırmanın veri kaynakları katılımcılar ve anlatılarıdır. Araştırmacı, kuramsal doygunluğa ulaştığına kanaat getirene kadar farklı kişilerle görüşmeler yapmış ve katılımcılarla gerçekleştirdiği bu kapsamlı görüşmelerde çeşitli farklı noktalara da temas etmiştir. Ayrıca yöntem çeşitlemesi

açısından bakıldığında, derinlemesine görüşmelerde elde edilen verilerin yanı sıra araştırmacının görüşme sürecinde katılımcılara dair yaptığı gözlemler de bilgi edinmenin bir başka yolu olmuştur.

İnandırıcılığı sağlamanın diğer bir yolu ise uzman incelemeleridir. Bu doğrultuda verilerin toplanması, deşifre ve analiz edilmesi, temaların oluşturulması, bir örüntünün ortaya konması ve elde edilen bulguların yorumlanması gibi tüm süreçlerde tez danışmanı ve tez izleme jürisi ile sürekli fikir alışverişinde bulunulmuştur. Diğer araştırmacıların görüşlerini almak, genellikle araştırmacının yeni kavrayışlar geliştirmesine ve teorik duyarlılığını artırmasına katkı sağlamaktadır (Corbin ve Strauss, 1990). Görüşmelerden biri, araştırmacının yanı sıra gömülü teori araştırmaları konusunda deneyimli tez izleme jürisi üyesi bir uzman tarafından da ayrıca kodlanmış, sonrasında iki farklı analiz karşılaştırılarak ortak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ayrıca yapılan bütün analiz sonuçları, kodlar, kavramlar ve temalar tez izleme jürisindeki üç uzman tarafından incelenmiş ve geri dönütler sonrasında gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu yöntem, araştırmacının veri setinde gözden kaçırdığı noktaları fark etmesine ve kavramları, aralarındaki ilişkilerle birlikte daha iyi anlamasına yardımcı olmuştur. Bunun yanı sıra araştırmacıyı veriye ve bulguları yorumlamaya dair öznel bakış açısından ve önyargılarından uzaklaştırmış, araştırmacının verilerden elde ettiği temel örüntü ve modelleri farklı bakış açılarının katkılarıyla değerlendirmesine olanak tanımıştır.

Araştırmacı, özellikle ilk beş katılımcı ile yapmış olduğu görüşmelerin sonunda, görüşme süreci ve sorularına ilişkin değerlendirme yapmalarını istemiş; gelen geri bildirimler doğrultusunda görüşme içeriğini ve soruları yeniden düzenlemiştir. İnandırıcılığı artırmak için kullanılan stratejilerden biri de katılımcı teyididir. Araştırmacı, bu amaçla görüşme sırasında katılımcılara zaman zaman *"Doğru mu anladım?"* veya *"Bunu mu demek istiyorsunuz?"* gibi doğrulayıcı sorular yöneltmiştir. Veri analizi tamamlandıktan sonra, dört katılımcıya tekrar ulaşılmış ve kendi görüşme verilerinin kodları ve kategorileri konusunda teyitleri alınmıştır. Kendilerinden gelen geri bildirimler doğrultusunda ise birtakım düzeltmeler yapılmıştır.

Nitel araştırmalarda aktarılabilirlik, araştırma sonuçlarının benzer bağlamlara, ortamlara ve örneklemlere ne ölçüde uyarlanabilir olduğunu ifade eder. Diğer bir ifadeyle, araştırmacının elde ettiği sonuçların, benzer ortam ve koşullara ne düzeyde aktarılabileceğidir. Bunun için ayrıntılı betimleme ve amaçlı örnekleme stratejileri

önerilmektedir (Lincoln ve Guba, 1985). Araştırmacı, aktarılabilirliği sağlamak amacıyla bulguların sunumunda kullanmak üzere görüşmeleri kayıt altına almış ve deşifre etmiştir. Katılımcı ifadelerinin doğrudan alıntılarla yoğun bir şekilde sunulması, verinin ayrıntılı betimlenmesine katkı sağlamıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda hangi bulgulara ulaşıldığı, çalışmanın *bulgular* bölümünde ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Bununla birlikte bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış olup aktarılabilirliğinin sağlanması için katılımcıların özelliklerine, belirlenen kriterlere ve katılımcıların nasıl seçildiğine dair bilgilere *çalışma grubu* başlığında detaylı olarak yer verilmiştir.

Nitel araştırmalarda tutarlılık, olay ve olguların değişkenliğini kabul ederek bu değişkenliği araştırmaya tutarlı bir biçimde yansıtabilmektir. Teyit edilebilirlik ise araştırmacının ulaştığı sonuçları, topladığı verilerle sürekli karşılaştırarak öznel yargılardan uzaklaşıp veriyi mümkün olduğunca nesnel ve mantıklı bir şekilde ele alması ve sunmasıdır. Araştırmanın güvenirliğini temsil eden bu kavramlara yönelik tutarlılığı için tutarlılık incelemesi, teyit edilebilirlik için ise teyit incelemesi stratejileri önerilmektedir (Lincoln ve Guba, 1985). Tutarlılığın ve teyit edilebilirliğin sağlanması için araştırma desenine ilişkin metodolojinin nasıl geliştirildiği, araştırma probleminin bütün boyutları ile ele alınıp alınmadığı, araştırmanın arka planındaki teorik çerçevenin yeterince açıklanıp açıklanmadığı, doygun ve kapsamlı verinin toplanıp toplanmadığı tez danışmanı ve izleme komitesindeki uzmanlar tarafından denetlenmiştir. Ayrıca araştırmacı tarafından yapılan veri analizi sonucunda elde edilen tema, kategori ve alt temaların uygun şekilde kullanılıp kullanılmadığı da denetlenmiş ve toplanan veriler ile elde edilen sonuçlar arasındaki tutarlılık incelenmiştir (Lincoln ve Guba, 1985). Uzman denetiminin yanı sıra güvenirliği sağlamak amacıyla, katılımcılarla yapılan görüşmelerin kayıt altına alınması ve yazılı hâle getirilmesi önerilmektedir (Creswell, 2013). Bu doğrultuda araştırmacı, katılımcılardan izin alarak tüm görüşmeleri kayıt altına almış ve ardından bu kayıtları deşifre etmiştir.

3.7. ARAŞTIRMACININ ROLÜ

Nitel araştırmalarda, araştırmacı veri toplama ve analiz sürecine doğrudan dâhil olarak araştırmanın ayrıştırılamaz bir parçası hâline gelir. Araştırmacının nesnel ve tarafsız bir tutum sergilemesi, kendi deneyimlerinin ve geçmişinin araştırmayı nasıl şekillendirebileceğinin farkında olması gömülü teori araştırmasının geçerliliğini

doğrudan etkileyen unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu sebeple araştırmacı, çalışma konusu hakkındaki rolünü ve konumunu açıkça ortaya koyarak kendi görüş ve deneyimlerini ifade etmelidir. Araştırmacı, ön kabul ve düşüncelerini ortaya koyduğunda veri analizleri daha güvenilir hâle gelmektedir. Dolayısıyla araştırmacının rolü, metodolojinin bir parçası olmaktadır (Creswell, 2016; Yıldırım ve Şimsek, 2018).

Araştırmacının, ebeveynler arası ilişkinin çocuğun yaşamına yansımalarına yönelik ilgisi ve merakı, yürüttüğü psikolojik danışma seanslarındaki deneyimleriyle somutlaşmıştır. Danışanlarının anne ve babalarını yalnızca kendilerine nasıl ebeveynlik yaptıkları yönünde değil, aynı zamanda ebeveynlerin birbirlerine yönelik tutumlarını ve aralarındaki ilişkinin dinamiklerini de değerlendirdiklerini gözlemlemiştir. Araştırmacı, zaman zaman danışanların kendilerine ve başkalarına dair bakış açılarının, yaşadıkları olaylar karşısındaki duygu, düşünce ve davranışlarının ebeveynleri arasındaki ilişki dinamiğinden pay aldığını fark etmiştir. Bu farkındalıkla kendi yaşamına dönen araştırmacı, çocukluk yıllarından itibaren anne ve babası arasındaki ilişkiye de odaklandığını, bu konuda çeşitli çıkarımlar yaptığını ve hatta yıllar önce günlüğüne yazdığı bazı cümlelerin ve anıların da ebeveynleri arasındaki ilişkiye dair olduğunu görmüştür. Tüm bu gözlem ve deneyimleri, araştırmacıyı aile çatısı altındaki 'üçüncü ebeveyn' olgusu üzerine yoğunlaşmaya yöneltmiştir. Ebeveynler arası ilişkinin çocuklar üzerindeki etkilerine dair literatürü inceleyen araştırmacı, daha çok nicel bulgularla karşılaşmış ve mevcut çalışmaların kendi merakını dindirmediğini hissetmiştir. Bu noktada araştırmacı, sürecin arka planının nasıl işlediğini, dinamiklerini, bu dinamiklerde nelerin rol oynadığını ve ebeveynler arası ilişkiye bağlı olarak çocukların yaşam boyu süren deneyimlerini ortaya çıkaracak ve aydınlatacak bir araştırma yürütmeyi hedeflemiştir. Sonuç olarak, kişisel deneyimleri ve mesleki tecrübelerinden hareketle araştırmacı, anne ile baba arasındaki ilişkinin çocukların benliğine ve yaşamlarına yansımalarını ele alan, bu olguya dayalı deneyimlerden beslenen ve gömülü örüntüleri ortaya çıkarmayı amaçlayan doktora araştırmasını yürütmeye karar vermiştir.

Bu araştırmanın alt amaçları, kapsamı ve çalışma grubu, gömülü teorinin ilkelerine uygun biçimde süreç içinde belirginleşmiştir. Araştırmacı, başlangıçta herhangi bir kesin sınırlama getirmemiş, bunun yerine katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler, danışan deneyimleri ve gözlemler aracılığıyla araştırmanın odağı kademeli olarak şekillenmiştir. Süreç ilerledikçe ortaya çıkan örüntüler, araştırmanın daha çok evlilik bağlamına

yönelmesine zemin hazırlamış; özellikle ebeveynler arası ilişkinin bireyin evlilik ilişkisine nasıl yansıdığı katılımcı anlatılarında belirgin bir şekilde ön plana çıkmıştır. Bu nedenle araştırmanın sınırları, araştırmacının ön kabullerinden değil, katılımcıların deneyimlerinden beslenerek oluşmuştur. Aynı zamanda, bu süreçte evli danışanlarıyla yürüttüğü seanslarda araştırmacı, danışanlarının ebeveynlerinin ilişkisine dair çeşitli dinamikleri kendi evliliklerinde ortaya koyduklarını ve bu ilişkiler arasında belirli aktarımların olduğunu gözlemlemiştir. Araştırmacı, kendi saha ve akademik birikiminin sağladığı kuramsal duyarlılığı sürece dâhil etmiş, ancak verileri önceden tanımlanmış çerçevelere yerleştirmek yerine, katılımcıların aktarımlarından açığa çıkan kavramsal kategorilerin rehberliğinde ilerlemeyi tercih etmiştir. Böylece araştırmanın kapsamı, gömülü teoriye özgü döngüsel ve esnek süreç içerisinde, katılımcı deneyimlerinin ışığında şekillenmiştir. Bu süreçte araştırmacının rolü bağlamında iki nokta öne çıkmaktadır. İlk olarak araştırmacı, incelenecek konuya dair genel bir anlayış geliştirmiş, konuyla ilişkili bilgi, gözlem ve deneyim sahibi olmuştur. İkinci olarak ise ön kabullerden uzak durarak görüşme ve konu sınırlamasının kendi bakış açısına ve yatkınlıklarına göre şekillenmesine izin vermemiş, böylece nesnellik ve tarafsızlık ilkelerine özen göstermiştir.

Araştırmacı, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanında lisans ve yüksek lisans eğitimine sahiptir. Yüksek lisans eğitimi sırasında aynı alanda araştırma görevlisi olarak meslek hayatına adım atmıştır. Akademik çalışmalarını sürdürürken bir yandan da psikoterapi eğitimleri alarak, aktif olarak danışan görmeye ve saha deneyimlerini geliştirmeye devam etmektedir. Bu deneyimler yürüttüğü araştırmalarını beslemektedir. Bu araştırmanın da beslendiği temel noktalardan biri, psikolojik danışma süreçlerindeki gözlem ve deneyimlerdir. Araştırmacı duygu odaklı terapi ve EMDR eğitimini tamamlamıştır. Bunların yanı sıra araştırmacı duygu odaklı çift terapisi, şema terapi, nesne ilişkileri kuramları, aile terapisi ve içsel aile sistemleri terapisi üzerine yoğun okumalar yapmıştır. Farklı kuramlara olan bu ilgisi, verilerin analizi ve yorumlanmasında tek bir çerçeve veya kuramsal bakış açısına sıkışmasını önleyerek, verileri daha geniş bir perspektiften değerlendirmesine olanak sağlayan önemli bir faktör olmuştur. Ayrıca araştırmacı, bir yandan verilerin ötesine geçen yorumlardan, bir yandan da kendi kuramsal penceresinden sığ değerlendirmeler yapmaktan kaçınmıştır. Çünkü araştırmacılar, verilerini tanıdık kavramsal çerçevelere sığdırmaya çalışmaktan uzak durmalıdır. Kodlamanın, araştırmacının kendi deneyim ve bilgisinden yola çıkan geniş

kavramsal çıkarımlara dayanmak yerine doğrudan verilerden türediği açıkça görülmelidir (Bryant, 2017).

Araştırmacı doktora eğitimi sürecinde nitel araştırma yöntemleri üzerine ders almış, aynı zamanda nitel veri kodlama ve nitel analiz programı (MAXQDA) üzerine eğitimlere katılmıştır. Bu dersler ve eğitimler, nitel verileri nasıl kodlayacağı ve derinlemesine çözümleyeceği konusunda araştırmacıya katkı sağlamıştır. Bunun yanı sıra araştırmacı, bu çalışma öncesinde de çeşitli nitel araştırmalar yürütmüştür. Araştırmacının hem bireysel hem de odak grup görüşmelerine dayanan önceki araştırmaları fenomenolojik yaklaşıma dayanmaktadır. Gömülü teori yöntemiyle yürütülen bu çalışma ise yöntemsel açıdan araştırmacı için ilktir. Bu sebeple araştırmacı gömülü teori çalışmaları yürüten meslektaşlarıyla sürekli iletişim hâlinde olmuş, metodolojiye dair okuma ve incelemelerini titizlikle yürütmüştür. Ayrıca tez izleme komitesinde yer alan üç alan uzmanı da bu süreci takip etmiştir. Bu durum, sürecin olabildiğinde hatadan arınık bir şekilde ilerlemesine katkı sağlamıştır.

Araştırmacı rolünün devreye girdiği bir diğer nokta görüşme süreci ve içeriğidir. Charmaz (2017) araştırma sürecinde katılımcıların deneyimlerini anlamak için onların anlam ve eylemlerinin derinlemesine incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Araştırmacı bu süreçte katılımcıların kendi gerçekliklerini yeniden üretmez, sadece onları açığa çıkarır ve yorumlar. Araştırmacı gömülü olan örüntüleri yüzeye çıkarmak amacıyla, katılımcıların deneyimleri derinlemesine inceler. Yürütülen bu araştırma, çoğu zaman katılımcıların kendilerinin de farkında olmadıkları ya da daha öncesinden hiç düşünmedikleri noktalara değinmektedir. Ayrıca katılımcıların hatırlamaktan, ifade etmekten ya da kendileriyle yüzleşmekten çekindikleri hassas ve derin konuları da içermektedir. Bu noktada araştırmacının psikolojik danışmanlık becerileri görüşmelerin derinliğini ve kalitesini artırmıştır. Görüşmelerde araştırmacı tarafından empati, koşulsuz kabul gibi terapötik koşulların sağlanması, katılımcılardan daha derin ve zengin bilgilerin alınmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca araştırmacı katılımcılara ait fark ettiği gerçeklikleri psikolojik danışmanlık becerilerini kullanarak uygun bir şekilde ele almış, katılımcıların farkındalıklarını artırmaya çalışmıştır. Bu hususlarda araştırmacı sadece kendi düşüncesine bağlı kalmamış, fark edilen hususlara dair katılımcılardan teyit alınmıştır. Bu şekilde katılımcıyı yönlendirmeden, sadece derinlerdeki kendi gerçekliğine ayna tutulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak araştırmacı, süreç boyunca kendi kişisel deneyimi

ve mesleki tecrübelerini, verilerin toplanması, analiz edilmesi ve yorumlanması sürecinde yardımcı bir enstrüman olarak kullanmıştır. Diğer yandan araştırma boyunca her bir aşamada tez danışmanı ve tez izleme jürisindeki alan uzmanlarının görüş ve değerlendirmelerine başvurularak farklı bakış açıları sürece dâhil edilmiş, böylece nesnelliğin korunmasına dikkat edilmiştir.

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde, nitel verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular sunulmuştur. Gömülü teori yaklaşımıyla yürütülen bu araştırma, bireylerin çocuklukta doğrudan içinde yer almadığı ancak sürekli tanık olduğu ebeveynleri arasındaki ilişkiyi nasıl algıladığı, deneyimlediği ve anlamlandırdığı; ebeveynlerini birbirlerine karşı nasıl birer eş olarak gördüğü; bu ilişkiye dair tanıklıklarını ve algılarını içsel dünyasında nasıl deneyimlediği ve bunun benlik inşasına nasıl yansıdığı; ayrıca bu ilişkiye ait deneyimlerinin kendi evliliğinde nasıl açığa çıktığı ya da nasıl yeniden üretildiği sürecini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Daha öz bir ifadeyle, bu araştırma çocukluk tanıklığından yetişkinlik deneyimine uzanan süreçte, ebeveynler arası ilişki olgusuna dair bireylerin deneyimlerini ve bu süreçlerde var olan gömülü örüntüleri keşfetmeyi ve açıklamayı hedeflemektedir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yürütülen derinlemesine görüşmelerde elde edilen veriler, açık, eksen ve seçici kodlama sürecinden geçirilerek kodlar, kategoriler ve temalar olarak yapılandırılmıştır. Gömülü teori araştırmalarının bulgu analizi süreci oldukça önemli ve kapsamlı bir aşamadır. Bu aşamada, sürekli karşılaştırmalı analiz yaklaşımı dikkate alınarak, veri toplama ve analiz süreci eşzamanlı biçimde yürütülmüştür.

Araştırmacı, bu süreçte kodlar ve kategoriler üzerinde tekrar tekrar çalışmış, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini ve sürece dair akışı yeniden değerlendirmiştir. Ardından ulaşılan ana temaların yapılandırıldığı ve bunların birbirleriyle ilişkileri sonucunda işaret ettikleri çekirdek kategori netleştirilmiştir. Araştırmanın kapsamı ve amacı doğrultusunda, bu araştırma için öne çıkan önemli hususlardan biri de bulguların iki evlilik ilişkisi arasındaki bir süreci yansıtıyor olmasıdır. Bu bağlamda çekirdek kategori, tüm temaların kendisiyle ilişkilendiği ya da aktarım sürecinin merkezi unsuru olarak konumlanan bir fenomen değil, bütün süreci kuşatıcı bir şekilde temsil eden bir aktarım ekseni olarak belirlenmiştir. Araştırmanın çekirdek kategorisi *"Örtük Ebeveynden Benliğe ve İlişkiye Uzanan Aktarım"* olarak ifadelendirilmiştir. Belirlenen bu kategori, aynı zamanda ortaya konulan kuramsal süreç modelini yansıtmaktadır. Son olarak ise bütün temaları içeren ve sürecin akışını ortaya koyan bir diyagram *(Şekil 4.2)* çizilmiştir.

Bulguların analizi sonucunda on ana temaya ulaşılmıştır. Bu temalar da kendi içlerinde çeşitli kategorileri içermektedir. Aşağıda sadece ulaşılan temalar sunulmuş olup, ilgili tema başlıklarında söz konusu kategoriler ayrıntıları ile ele alınmıştır. Elde edilen ana temalar şunlardır:

- Örtük Ebeveyn: Çocuğun Dünyasında Ebeveynler Arası İlişki
- Çocuğun İçinde Kurulan Mahkeme: Ebeveyn-Çocuk Bağının Eş Ebeveyn Algısına Yansıması
- Eş Ebeveyn Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar
- Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar
- İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu
- İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?
- İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü
- Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele
- Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü
- Aktarım Seyrini Biçimlendiren Kişiye Özgü Faktörler

Araştırmanın süreç odaklı niteliği, bulguların sunum biçimine de yansıyan bir faktör olmuştur. Elde edilen tema ve kategoriler, gömülü teori metoduna uygun olarak verilerin bütüncül bir şekilde analiz edilmesiyle ortaya çıkarılmıştır. Ardından bu bulgular, sadece tema odaklı olarak değil, aynı zamanda katılımcı odaklı bir şekilde sunulmuştur. Araştırmaya katılan her bir katılımcı için, ebeveynler arası ilişkiden kendi ilişkilerine uzanan aktarım sürecinin daha net anlaşılması ve temalar arasındaki bağlantının daha iyi yansıtılması amacıyla katılımcıların ayrıca tek tek incelenmesine karar verilmiştir. Araştırmanın ortaya koymak istediği kuramsal model, bir süreç modeli olduğu için, bu sunum metodu, her bir katılımcının kendi ilişki deneyimleri düzleminde aktarım sürecini daha belirgin bir şekilde ortaya koymak amacıyla tercih edilmiştir. Zira sadece tema başlıklarda 13 katılımcıya ait bulgular birlikte sunulduğunda, o temanın içeriği açık bir şekilde ortaya konulsa da katılımcı deneyimlerinde açığa çıkan temalar arası ilişkilerin görünürlüğü kaybolmaktadır. Ayrıca tek bir katılımcıya ait sürecin takibi ve aktarımın anlaşılması karmaşık ve zor bir hâle gelmektedir.

Elde edilen bulgular, en etkili ve işlevsel biçimde sunulmaya özen gösterilmiştir. Bu bağlamda, ilk iki tema, ebeveynler arası ilişki olgusunun çeşitli yönlerini daha iyi ortaya koyabilmek amacıyla tüm katılımcıların bulguları bir arada sunulmuştur. Ardından *eş*

ebeveyn temsilleri ile *eş algısında eş ebeveyn temsillerinin rolü* başlıkları arasında yer alan yedi tema, katılımcıların örnek ifadelerine ayrıntılı olarak yer verilmeden, yalnızca ne anlama geldikleri, kapsamları ve içerikleri bakımından tanıtılmıştır. Devamında ise bu yedi tema, *süreç ve kişi odaklı çözümlemeler* başlığı altında, vaka incelemeleri şeklinde her bir katılımcı için ayrı ayrı ele alınmış ve bu kısımda katılımcı ifadelerine ayrıntılı biçimde yer verilmiştir. Sonuncu tema olan *aktarımın seyrini biçimlendiren kişiye özgü faktörler* temasında ise tüm katılımcılardan elde edilen veriler ilk iki temada olduğu gibi ortak bir şekilde verilmiş ve böylece bulgu sunumu tamamlanmıştır.

Ayrıca derinlemesine görüşmeler aracılığıyla elde edilen katılımcı ifadeleri, ilgili tema ve kategorilerde doğrudan alıntılar hâlinde sunulmuştur. Böylece katılımcıların deneyimlerini, algılarını, duygu, düşünce ve davranışlarını mümkün olduğunca doğrudan ve özüne uygun bir şekilde yansıtmak amaçlanmıştır. Alıntılar yapılırken bilimsel araştırma etik ilkeleri doğrultusunda katılımcıların gerçek isimleri yerine, rastgele belirlenen rumuzlar kullanılmıştır. Rumuzların yanı sıra katılımcıların yaşı ve cinsiyeti gibi betimsel bilgiler de belirtilerek *(örneğin Maya, K, 32; Duha, E, 35)* alıntılar sunulmuştur.

4.1. AKTARIM SÜRECİ ve TEMALAR ARASI İLİŞKİLER

Bu araştırma, bireylerin çocuklukta doğrudan içinde yer almadığı ancak sürekli tanık olduğu ebeveynleri arasındaki ilişkiyi nasıl algıladığı, deneyimlediği ve anlamlandırdığı; ebeveynlerini birbirlerine karşı nasıl birer eş olarak gördüğü nasıl gördüğü; bu ilişkiye dair tanıklıklarını ve algılarını içsel dünyasında nasıl deneyimlediği ve bunun benlik inşasına nasıl yansıdığı; ayrıca bu ilişkiye ait deneyimlerinin kendi evliliğinde nasıl açığa çıktığı ya da nasıl yeniden üretildiği sürecini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Başka bir deyişle, bu araştırma çocukluk tanıklığından yetişkinlik deneyimine uzanan süreçte, örtük bir ebeveyn olarak ebeveynler arası ilişkiye dair bireylerin tanıklıkları ve deneyimlerini, kendi benliklerine ve ilişkilerine aktarma sürecini ve bu süreçlerde var olan gömülü örüntüleri keşfetmeyi ve açıklamayı hedeflemektedir. Bir süreci ele alan ve kuramsal bir süreç modeli ortaya koymayı hedefleyen bu araştırmanın amacına dair somut bir görselleştirme Şekil 4.1'de sunulmuştur.

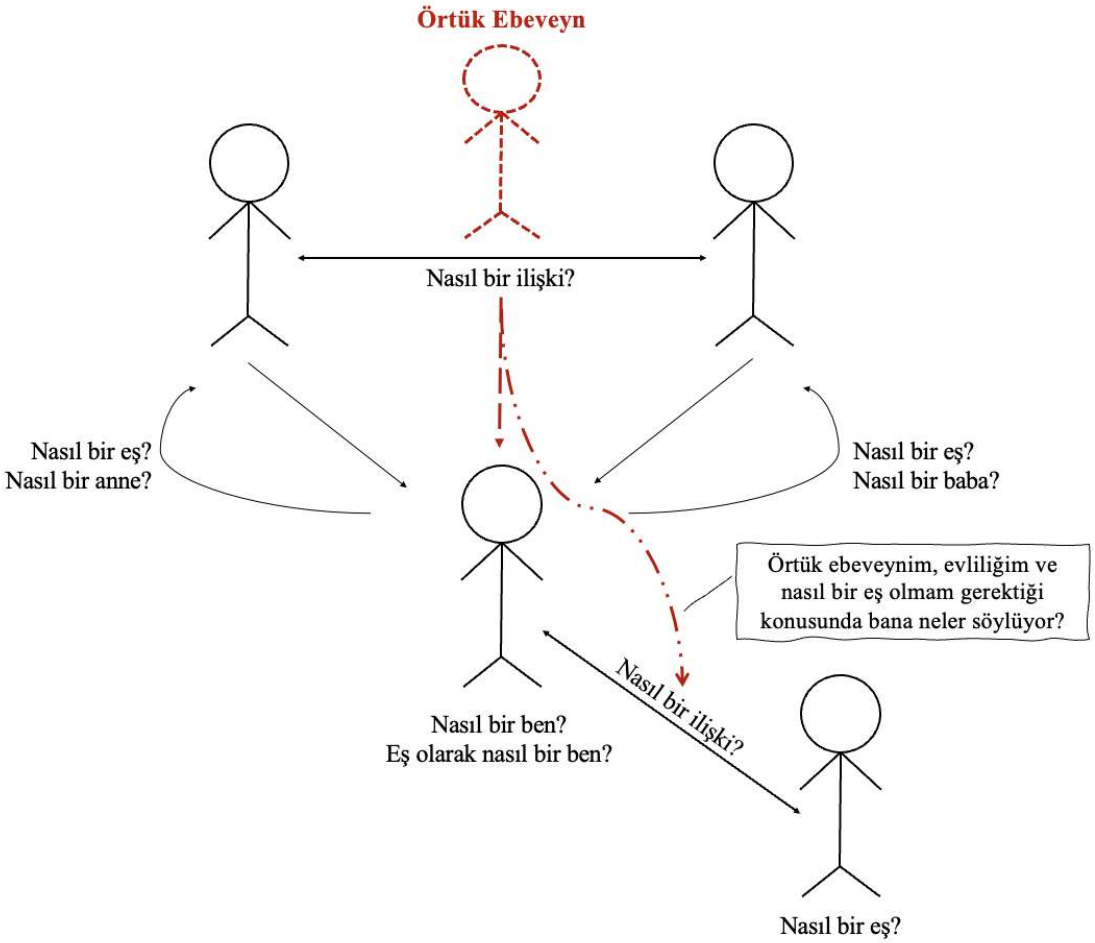

Şekil 4.1. Örtük Ebeveynin Benliğe ve İlişkiye Yansımaları

Şekil 4.1, bu araştırmayı yansıtan öz ve bütüncül bir görselleştirmedir. Araştırma bulguları çocuğun ebeveyn olan anne ve babasından bağımsız olarak, ebeveynleri arasındaki ilişkiyi örtük bir ebeveyn olarak somutlaştırmıştır. Bu üçüncü ebeveynin diğer iki ebeveyn gibi, bireyin benliği ve evlilik ilişkisi üzerinde çeşitli yansımaları bulunmaktadır. Örtük ebeveynden bireyin kendisine ve eşiyle olan ilişkisine giden kırmızı çizgili oklar, söz konusu yansımaya işaret etmektedir. Bu araştırma perspektifinden söz konusu kırmızı oklar, sadece iki değişken veya iki kişi arasındaki bir ilişkiselliği değil, önemli bir yapılanma ve aktarım sürecini ifade etmektedir. Araştırma, bu süreçte hangi dinamiklerin açığa çıktığını ve bunların nasıl işlediğini, ayrıca ebeveynler arası ilişkiden bireyin kendi yaşamına uzanan aktarımın nasıl gerçekleştiğini, katılımcıların deneyimleri üzerinden ortaya koymaktadır. Araştırma sonucunda bu süreci yansıtan ve elde edilen bütün temalar ile temalar arası ilişkileri içeren bir diyagram hazırlanmış ve Şekil 4.2'de sunulmuştur.

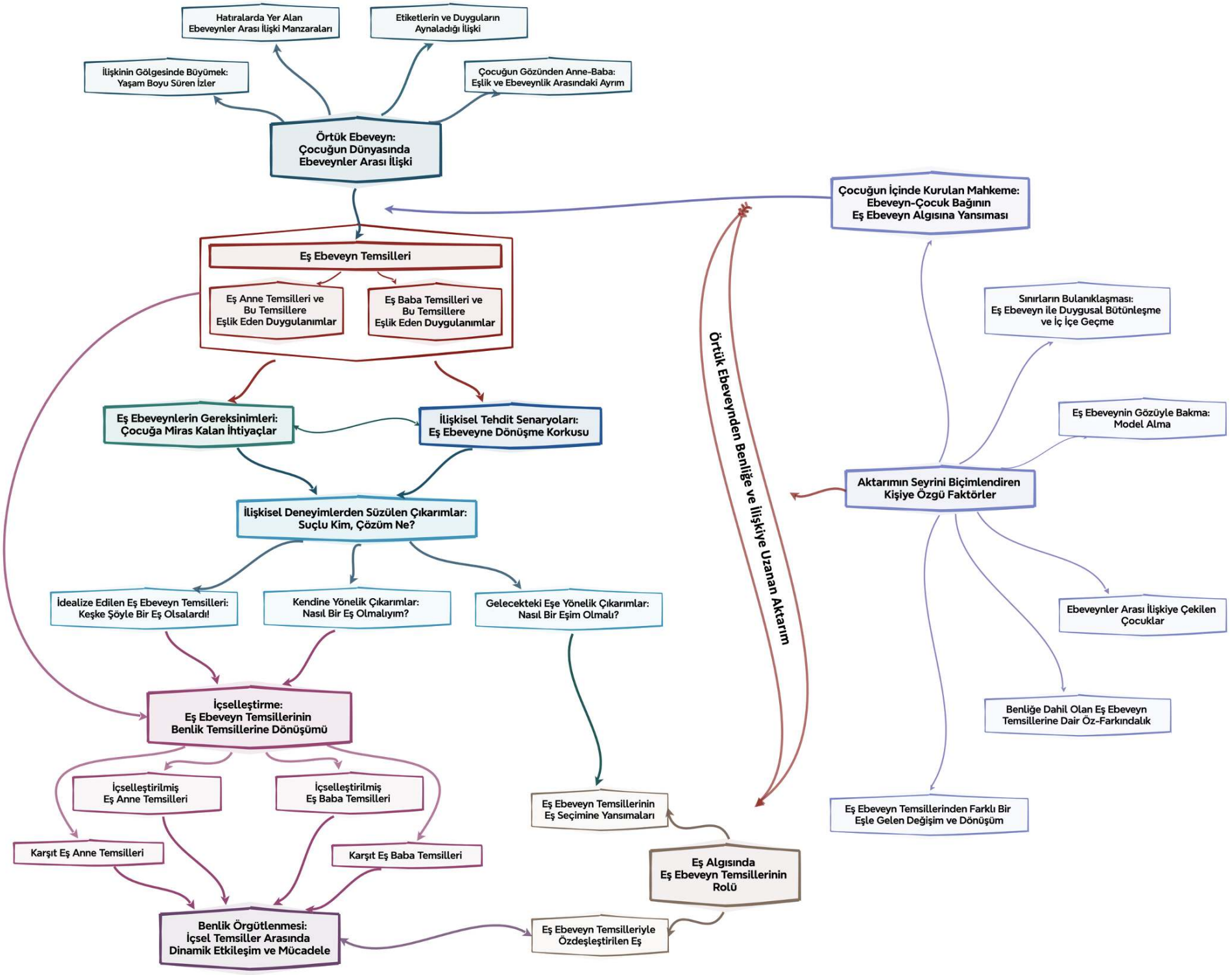

Şekil 4.2. Çocukluk Tanıklığından Yetişkinlik Deneyimine: Örtük Ebeveynden Benliğe ve İlişkiye Uzanan Aktarım

Şekil 4.2'de sunulan süreç modelinin başlangıç noktası örtük ebeveyn temasıdır. Bir çocuğun dünyasında, ebeveynleri gibi ebeveynleri arasındaki ilişki de önemli bir olgu olarak var olmaktadır. Katılımcıların anlatıları, bir çocuk için bu ilişkinin adeta üçüncü bir ebeveyn olarak yaşamlarında var olduğunu ve etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuklar, diğer iki ebeveyni kadar, bu örtük ebeveynle büyümekte ve onun gölgesinde şekillenmektedir. Bu ebeveynin kendileri üzerinde hem çocukluk hem de yetişkinlik dönemindeki etkilerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların çocukluk anılarında, ebeveynleri arasındaki ilişkiye dair etkileşimleri ve ilişkisel dinamikleri açık bir şekilde betimleyebildikleri görülmektedir. Elde edilen veriler, bu ilişkinin çocuklar tarafından fark edilen, algılanan, değerlendirilen ve anlamlandırılmaya çalışılan bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bulgular, çocukların anne ve babalarının kendilerine nasıl bir ebeveyn oldukları ile birbirlerine nasıl bir eş olduklarını belirgin bir biçimde ayırt edebildiklerini göstermektedir. Bütün bu durumlar ebeveynler arası ilişkinin çocuğun yaşantısında yer edinen önemli bir fenomen olduğunu ortaya koymaktadır.

Çocukların anne-babalarını ebeveyn ve eş olarak ayrıştırabilmeleri, bu süreç açısından önemli bir husus olarak görülmektedir. Bu ayrıştırma becerisi, ebeveynlerini nasıl bir eş olarak algılayacaklarını ve tanımlayabileceklerini şekillendirmektedir. Çocukların ebeveynleri arası ilişkiye tanık olurken, sadece ilişkisel bir dinamik görmedikleri, ayrıca bu ilişkinin özneleri olan anne ve babası için de birbirlerine karşı nasıl birer eş olduklarını gözlemledikleri ve değerlendirdikleri görülmektedir. Katılımcıların çocukluk döneminde ebeveynlerinin nasıl bir eş olduklarına dair çok çeşitli tanımlamalara sahip oldukları fark edilmiştir. Örneğin zayıf, zavallı, pasif, ezik, memnuniyetsiz, şikayetçi bir kadın ya da baskın, suratsız, bencil, gaddar, silik, düşüncesiz bir adam gibi birçok farklı tanımın, çocukların bilincinde veya bilinçaltında yer edindiği görülmüştür. Analizler sonucunda bu tanımların çocukların zihinlerindeki güçlü eş ebeveyn temsillerini ifade ettiği anlaşılmıştır. Katılımcıların deneyimlerinde, bu temsiller için bilişsel tanımlamanın yanı sıra çocukların bu temsillere yönelik çeşitli duygulanımlara sahip oldukları gözlemlenmiştir. Bu duruma, zayıf bir kadın olarak eş anneye karşı duyulan öfke veya şefkat, bencil eş baba için duyulan nefret ya da hayal kırıklığı, örnek olarak verilebilir.

Eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere eşlik eden duygulanımların, aynı zamanda eş ebeveynlerin karşılanmamış ihtiyaçlarına işaret ettiği görülmektedir. Katılımcıların deneyimlerine bağlı olarak ortaya çıkan eş ebeveynlerin gereksinimleri teması, her bir temsilin beraberinde aslında bir ihtiyacı da barındırdığını ortaya koymaktadır. Bu duruma

çocuğun gözünden zayıf ve ezik görülen eş annenin daha güçlü ve baskın olmaya; sürekli eleştirilen ve küçümsenen eş babanın saygıya ve onaylanmaya ihtiyacının olması gibi, katılımcılarda gözlemlenen örnekler verilebilir. Aynı zamanda eş ebeveynlerin bu ihtiyaçlarının, çocuklar tarafından miras alındığı ve kendi ilişkilerine aktarıldığı tespit edilmiştir. İhtiyaçlara benzer şekilde, her bir eş ebeveyn temsilinin, çocukların iç dünyasında belirli korku ve kaygıların oluşmasına zemin hazırladığı görülmüştür. Çocukların tanık oldukları ebeveynler arası olumsuz ilişkisel dinamikler, gelecekteki kendi ilişkileri için ilişkisel tehdit senaryolarına dönüşmektedir. Ayrıca bazı eş ebeveyn temsillerinin, katılımcılarda öyle bir eş olma ya da öyle bir konuma düşme şeklinde deneyimlenen bir korku oluşturduğu görülmektedir. Bu korkular da bireylerin kendi ilişkilerine taşınmakta ve çeşitli şekillerde açığa çıkmaktadır. Katılımcıların anlatıları, çocukların miras aldıkları eş ebeveyn ihtiyaçları ile eş ebeveyne dönüşme korkularının birbiriyle oldukça ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ilişkisellik, kendi evlilik ilişkilerinde de söz konusu ihtiyaçların karşılanmayacağı konusunda duyulan korku ya da eş ebeveyne dönüşme korkularının çok daha görünür ve açık hâle getirdiği ihtiyaçlar şeklinde kendini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle bu iki tema, karşılıklı olarak birbirlerini etkilemekte ve tetiklemektedir. Her iki psikolojik olgu da ebeveynler arası ilişki ve eş ebeveyn temsillerine bağlı olarak yapılanan, bireyin hem içsel dünyasını hem de kendi ilişkilerini şekillendiren ve aktarım sürecinin bir parçası olan önemli psikolojik dinamikler olarak açığa çıkmaktadır.

Bunlarla birlikte katılımcıların ifadeleri incelenip analiz edildiğinde, ihtiyaçlarından ve korkularından beslenen, bu ihtiyaçları karşılayabilmek ve korkularından kurtulabilmek adına çeşitli çıkarımlar yaptıkları görülmektedir. Bu çıkarımlar, çocuğun gözünden ebeveynler arasındaki ilişkinin neden böyle olduğuna dair kendince yaptığı açıklamaları, ilişkilerindeki sıkıntılar bağlamında hangi ebeveynin ne açıdan sorumlu veya suçlu olduğunu, hangi ebeveynin nasıl bir eş olması durumunda her şeyin farklı olabileceğine dair varsayımlarını, eş ebeveyn temsillerine dair oluşan ihtiyaç ve korkularının kendisine ne söylediğini yansıtmaktadır. Ayrıca, tüm bu değerlendirmeler sonucunda çözüm olarak, bireyin nasıl bir eş olması gerektiğine, nasıl biri olursa ihtiyaçlarını karşılayıp kaygı ve korkularından emin olabileceğine, ilişkisinde neler yapıp neler yapmaması gerektiğine ve nasıl bir eşle evlenmesi veya evlenmemesi gerektiğine dair güçlü duygusal ve bilişsel inançlarını da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ebeveynler arası ilişkisel deneyimlerden

süzülen çıkarımlar da bu sürecin temel psikolojik dinamiklerinden biri olarak konumlanmaktadır.

Çocuğun tanık olduğu önemli ötekiler olan ebeveynlerinin arasındaki bu ilişkiler ve bu ilişkiye bağlı olarak gelişen eş ebeveyn temsilleri, kendi algı ve anlamlandırmaları süzgecinden geçerek iç dünyasına taşınmaktadır. Katılımcıların deneyimleri, çocukların eş ebeveyn temsillerini ve bu temsillere eşlik eden psikolojik dinamikleri *(duygulanımlar, ihtiyaçlar, korkular, çıkarımlar)* içselleştirdiklerine işaret etmektedir. Hem eş anneye hem de eş babaya ait içselleştirilen bu temsiller, kişilerin benliğine dâhil olan benlik temsillerine dönüşmektedir. Bu benlik temsilleri, temsillere eşlik eden psikolojik dinamiklerin kendi içlerinde çeşitli şekillerde organize olmasıyla, eş ebeveynlere benzer ya da eş ebeveynlerden özellikle farklılaşan temsiller olarak yapılanmaktadır. Bu temsiller katılımcıların anlatılarında, evliliklerinde nasıl bir eş oldukları ve kendileri ile eşlerine yönelik duygu, düşünce ve davranışları üzerinden görünür hâle gelmektedir. Derinlemesine görüşmelerde elde edilen verilerin analizi sonucunda, ebeveynler arası ilişki bağlamında gelişen ve içselleştirilen, bireyin benliğinin bir parçası olan veya olma potansiyeline sahip dört tür eş ebeveyn temsili bulunmuştur. Bunlar; içselleştirilmiş eş anne temsilleri, karşıt eş anne temsilleri, içselleştirilmiş eş baba temsilleri ve karşıt eş baba temsilleridir. Araştırmanın bulguları, "içimizdeki anne" (Akhtar vd., 1996) ve "içimizdeki baba" gibi; "içimizdeki eş anne" ve "içimizdeki eş baba" gibi temsillerin, benlikte yer alan temsiller olduğunu ifade etmektedir.

Benlik, içinde birçok temsili barındıran çok katmanlı ve çok yönlü bir yapıdır (Baldwin, 1992; Ogilvie ve Ashmore, 1991; Rowan, 1990; Schwartz ve Sweezy, 2020) ve bu temsillerin etkileşimleriyle an be an değişen, dinamik bir organizasyondur (Bong ve Clark, 1999; Greenberg ve Goldman, 2019; Markus ve Nurius, 1986). Bu açıdan eş ebeveyn temsillerinin de içselleştirilip yapılanırken, önemli ötekilerle kurulan ilişkiler sonucunda içselleştirilmiş olan diğer temsillerin oluşturduğu benlik örgüsüne dâhil oldukları düşünülmektedir. Katılımcıların anlatılarında benliğinin bir parçası olan bu temsillerin, birbirlerinden bağımsız şekilde var olan temsiller değil, bireyi bütüncül ve bir takım dinamik etkileşimler ağı içinde etkileyen bir örgütlenme düzeyinde oldukları görülmektedir. Dört tür eş ebeveyn temsili de zaman zaman birbiriyle iş birliği içinde, zaman zaman ise birbirleriyle çatışma ve mücadele hâlinde olabilmektedir. Bireylerin evliliğinde, eşiyle yaşadığı o anki deneyime ve bağlama göre bu temsillerin birbiriyle etkileşim içinde canlandıkları görülmüştür.

Bu temsillerin varlığı ve aralarındaki etkileşimin, yaşamın farklı sosyal alanlarında benliğin bir dışavurumu olarak kendilerini göstermekle birlikte, katılımcı deneyimlerinde en çok canlandığı ilişkisel bağlamlardan birinin evlilik ilişkisi olduğu fark edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, yetişkin çocuğun ebeveynler arası ilişkisel dinamikler ve eş ebeveyn temsillerini açığa çıkardığı en önemli yaşam alanlarından biri de kendi romantik ilişkisi ve evliliğidir. Bireylerin eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere eşlik eden duygulanımları, ihtiyaçları, korkuları ve çıkarımları, içselleştirip dönüştürdükleri benlik temsilleri aracılığıyla kendi ilişkilerinde canlanmaktadır. Süreçteki bütün bu psikolojik dinamikler, evliliklerinde bu eş ebeveyn temsillerine bağlı olarak nasıl bir eş olup olmayacaklarını güçlü bir şekilde şekillendirmektedir.

Katılımcıların ifadeleri, yetişkin çocukların kendi evliliklerinde bu eş ebeveyn temsillerinin hem kendileri hem de eşleriyle ilişkili olarak devreye girdiklerini ortaya koymaktadır. Nitekim bireyler, benliklerine dâhil olan birçok eş ebeveyn temsilini de beraberlerinde getirerek bir evlilik ilişkisine adım atmaktadır. Kendileri üzerinden olan aktarım, benlik temsilleri hâline gelen eş ebeveyn temsillerinin ilişki ve etkileşimlerinde aktifleşerek açığa çıkması ve kişinin kendisine, eşine ve ilişkilerine yönelik algı ve tutumlarını şekillendirmesiyle gerçekleşmektedir. Eşe yönelik aktarımın ise bireyin zihninde şekillenen eş algısının hem evlilikten önce hem de evlilik sürecinde eş ebeveyn temsillerinden etkilenmesiyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. İlk olarak, çocukluk döneminde bireylerin ebeveynler arası ilişki ve eş ebeveyn temsilleri bağlamında, gelecekte nasıl bir eşe sahip olup olmamaları gerektiğine dair çıkarımlar yaptıkları görülmüştür. Bu çıkarımlar, eşe yönelik algıların oluşmasındaki temel zemini yapılandırmaktadır. Yetişkinlikte ise eş ebeveyn temsilleri ve eşlikçilerinin, bireyin eş seçimini etkileyen faktörlerden biri olabildiği fark edilmiştir. Bunlarla birlikte katılımcıların evliliklerinde sürece eşlik eden korku ve kaygıların, ihtiyaç ve çıkarımların da etkisiyle eşlerini sıkça eş ebeveynleriyle özdeşleştirdikleri görülmüştür. Katılımcıların eşlerinin, eş ebeveynlere nesnel benzerliklerinin ötesinde, özdeşleştirme konusunda subjektif eğilimler sergiledikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, eş ile ebeveynler arasındaki benzerliklere yönelik yoğun ve sık ilişkilendirmeler, bireyin benliğindeki eş ebeveyn temsillerini tetikleyerek, ilişkilerinde bu temsillerin sürekli aktif kalmasına yol açabilmektedir. Bu karşılıklı çağrışım, tetiklenme ve benlikteki eş ebeveyn temsillerinin etkinleşmesi süreci, geçmişteki ebeveynler arası ilişki dinamiklerinin yetişkin çocuklar tarafından kendi ilişkilerinde yeniden canlandırılmasına aracılık etmektedir. Aynı

zamanda bu süreç, bireyin evlilik ilişkisini çocuklukta tanık olduğu ebeveyn ilişkilerinin bir tekrarına dönüştürebileceği gibi, benzer bir ilişki örüntüsünü yaşamamak adına bireyin sürekli tetikte kaldığı ve savunma hâlinde olduğu bir ilişki biçimine de evrilebilir. Diyagramda yer alan benlik örgütlenmesi teması ile eş ebeveyn temsilleriyle özdeşleştirilen eş kategorisi arasındaki bağlantı, bu karşılıklı süreci ve etkileşimi ifade etmektedir.

Diyagramda da sunulduğu üzere bu çalışmada ele alınan aktarım süreci, bireyin çocukluk döneminde gözlemlediği ebeveynler arası ilişkiyi, bu ilişkiye bağlı olarak geliştirdiği eş ebeveyn temsillerini, bu temsillere eşlik eden çeşitli psikolojik dinamikleri, tüm bunların içselleştirilerek benlik sisteminde örgütlenmesini ve nihayetinde söz konusu benlik temsillerinin bireyin yetişkinlik döneminde, kendi evliliğinde hem kendisi hem de eşiyle ilişkili olarak nasıl ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bütün bu aktarım sürecini yansıtan kuramsal model, *"Çocukluk Tanıklığından Yetişkinlik Deneyimine: Örtük Ebeveynden Benliğe ve İlişkiye Uzanan Aktarım Modeli"* olarak isimlendirilmiştir.

Katılımcıların ifadelerinin analizinden elde edilen bu süreç modeline ek olarak, bazı katılımcılara özgü çeşitli faktörlerin de aktarım sürecinin seyrini şekillendirdiği görülmüştür. Belirlenen bu faktörler *"çocuğun içinde kurulan mahkeme: ebeveyn-çocuk bağının eş ebeveyn algısına yansıması", "sınırların bulanıklaşması: eş ebeveyn ile duygusal bütünleşme ve iç içe geçme", "eş ebeveynin gözüyle bakma: model alma", "ebeveynler arası ilişkiye çekilen çocuklar", "benliğe dâhil olan eş ebeveyn temsillerine dair öz-farkındalık"* ve *"eş ebeveyn temsillerinden farklı bir eşle gelen değişim ve dönüşüm"* olarak kavramsallaştırılmıştır. Söz konusu faktörlerin, aktarım sürecini farklı aşamalarda ve farklı şekillerde etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca, aktarım sürecini şekillendiren faktörlerin çok daha geniş bir yelpazeye sahip olabileceği, ancak burada sunulan altı faktörün bu araştırmanın katılımcı deneyimleriyle sınırlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu faktörlerden *"çocuğun içinde kurulan mahkeme: ebeveyn-çocuk bağının eş ebeveyn algısına yansıması"* kategorisi, aktarım sürecini etkileyen temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Psikoloji literatüründe ebeveyn-çocuk ilişkisinin merkezî bir konuma sahip olması ve eş ebeveyn temsilleri olgusunun çocuk için yalnızca bir eşlik rolünü değil, aynı zamanda çocuğun ebeveyninin eş olması niteliğiyle derin bir duygusal bağ ve içsel yapı barındırmasından dolayı söz konusu kategori, süreç modelinde ayrı bir tema olarak da ele alınmıştır. Bu tema, ebeveyn-çocuk bağının, yani onları ebeveyn olarak nasıl biri

olarak gördükleri ve onlara karşı hissettikleri duyguların, aynı zamanda çocukların eş ebeveyne yönelik algılarını, oluşturdukları eş ebeveyn temsillerini ve bu temsillere eşlik eden duygulanımlarını etkilediğini ifade etmektedir. Diyagramda da görüleceği üzere bu algı, örtük ebeveyn temasından eş ebeveyn temsilleri temasına doğru giden akışa müdâhil olmaktadır.

Bulgular bölümünde, katılımcı ifadeleriyle desteklenerek verilen tema ve kategorilerin süreçteki konumlarının ve aralarındaki ilişkilerin daha net anlaşılabilmesi için, öncelikle temalar arası ilişkileri ve süreci açıklayan bir şekil ve diyagrama yer verilmiştir. Bu sayede, ilgili temaların ve temalar arası ilişkilerin, bulgu bütünlüğündeki ve süreçteki yerini ve nasıl şekillendiğini baştan itibaren anlaşılır kılmak amaçlanmıştır. Bu kısımdan itibaren, elde edilen tüm tema ve kategoriler katılımcıların doğrudan ifadeleriyle birlikte ayrıntılı olarak sunulmuştur.

4.2. TEMA 1: ÖRTÜK EBEVEYN: ÇOCUĞUN DÜNYASINDA EBEVEYNLER ARASI İLİŞKİ

Ebeveynler arası ilişkinin çocukların benliklerine ve evlilik ilişkisine nasıl yansıdığını inceleyen bu araştırma açısından öne çıkan ilk bulgu, çocukların gözünden ebeveynler arasındaki ilişkinin olgusal varlığıdır. Ebeveynler arası ilişki, çocuklar tarafından fark edilen, gözlemlenen ve betimlenen, somut bir gerçeklik olarak deneyimlenen bir olgu niteliğindedir. Bu tema, örtük ebeveyn olarak kavramsallaştırılan ebeveynler arasındaki ilişkinin, tıpkı bireysel ebeveynler gibi, çocuğun dünyasında etkili ve belirgin bir yer tuttuğunu ifade etmektedir.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde, katılımcılardan öncelikle çocukluk anılarında ebeveynler arası ilişkiyi betimlemeleri istenmiştir. Bu anıların canlandırılması, ebeveynler arası ilişkinin çocuğun gözünden daha somut ve canlı biçimde ortaya konmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca bu yöntem, katılımcıların ebeveynler arası ilişkilere dair sonraki soruları, geçmiş deneyimlerinin ve duygularının etkinleşmesiyle daha derinlikli şekilde yanıtlamalarına imkân tanımıştır. Katılımcıların aktardıkları anlatılar, ebeveynler arası ilişkinin çocukların dünyasında nasıl var olduğunu ve deneyimlendiğini belirgin bir biçimde ortaya koymuştur.

Çocuğun bakış açısından bu ilişkinin nasıl algılandığına yönelik yapılan analizlerde, elde edilen veriler dört kategori altında yapılandırılmıştır. Katılımcıların ifadeleri, bu dört

kategori etrafında birleşmiş ve soyutlama yöntemiyle kuramın bu temasını şekillendirmiştir. Bu kategoriler Şekil 4.3'te yer almaktadır.

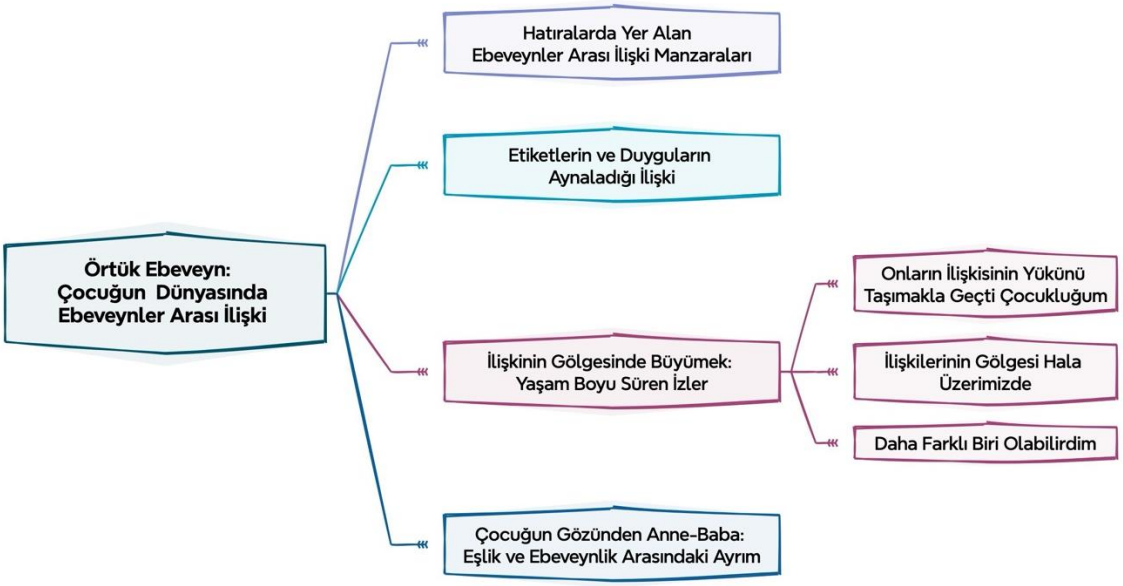

Şekil 4.3. Örtük Ebeveyn Temasını Oluşturan Kategoriler

Bu dört kategori, ebeveynler arası ilişkinin çocuk tarafından fark edilen, algılanan, gözlemlenen, değerlendirilen ve tanımlanan bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca son kategori, çocuğun gözünden anne ve babanın, eşlik ve ebeveynlik rolleri açısından nasıl ayırt edildiğini görünür kılarak, bu olgunun varlığını anlamlandırmaya katkı sağlamaktadır. Her bir kategori, katılımcıların ifadeleriyle desteklenerek detaylı bir biçimde sırayla sunulmuştur.

4.2.1. Hatıralarda Yer Alan Ebeveynler Arası İlişki Manzaraları

Çocuğun gözünden ebeveynler arası ilişkinin nasıl bir ilişki olarak algılandığı, bütün görüşmeler boyunca çeşitli sorularla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Katılımcıların çocukluklarına dair aktardıkları anıları ve deneyimleri tek tek incelenmiştir. Anlatılar, ebeveynler arasındaki etkileşimlere dair zengin betimlemeler sunmuş ve çocukların belleğinde bu ilişkinin nasıl bir manzara çizdiğini gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda ebeveynler arası ilişkinin nasıl bir tablo çizdiği ve aralarındaki etkileşime dair yapılan tasvirler kodlanmış ve ilgili kodlar bir araya gelerek bu kategoriyi oluşturmuştur. Katılımcıların farklı şekillerde betimledikleri bu tasvirler, eşler arasındaki ilişkisel dinamiklerin çocuk zihninde oluşturduğu ilişki manzaralarını yansıtmaktadır.

Bu kategori açısından özellikle vurgulanması gereken husus, ortaya çıkan ilişkisel manzaraların, ebeveynler arası ilişkinin nesnel bir yansıması değil, çocuğun bakış açısından algılanan öznel bir temsil oluşudur. Bu araştırma için esas ve gerekli olan da çocuğun bu öznel algı biçimidir. Ebeveynler arası ilişkinin çocuk dünyasında nasıl algılandığı ve resmedildiğine dair katılımcıların aktardıkları örnek anlatılar şu şekildedir:

> Orada anne-baba ilişkisi yok. İki ayrı insan var. Sanki çocuk Luna olarak anne ve babasının evli olduğunu bilmeyecek kadar, bir ilişki yoktu. İki yabancı gibiydiler. … Orada babamın yemek yediği görüntüsü geldi. Annemin ona yemek koyduğu, asla konuşmadıkları; babamın babaannemle, benimle konuştuğu, güldüğü, muhabbet etiği. Annem orada yabancı gibi, yok gibi sanki. Hizmetçi sanki. Birbirleri arasındaki muhabbeti hiç hatırlamıyorum. O kadar yoklardı ki gözümde ilişkileri gelmiyor. Çok ciddi iki yabancı kişi gibiler … onların ortak oturduğuna dair bir şey gelmiyor. Babam çok çalışan bir adamdı, sabah gider akşam gelirdi, sadece yemeğe uğrardı, yatmaya uğrardı, işkolikti, ben yanına giderdim. Yok, görüşmezlerdi. Bayram ziyaretlerine hızlı hızlı iki yabancı gibi gider gelirlerdi. Birbirlerine karşı yabancı gibi soğuk ve uzaklardı. Kavga edilmezdi bizde, kavga bile önemli bir şeymiş, hiçbir şey yok, orada yok sayma var. Babam ne derse o olur zaten. Soğuk, ilgisiz, birbirini sevmeyen hatta nefret eden, zorla bir arada tutulan bir çift. Birbirini hiç sevmeyen, bağlı olmayan bir çift. (Luna, K, 38)

> Annem ve babam ayrı odalarda, evden girince solda adam kendi çalışma odasında her taraf kitap, dağınık. Kadın mutfakta bir şeyler yapıyor, ne yaptığını bilmiyorum, yüksek ihtimal bulaşık yıkıyor. Ayrı odadalar. Adam kadına acımasız davranıyor. Bir hizmetçi modunda bana şunu getir, bana şunu yap, çay istiyor sürekli kadından, odaya çay getir gibi. O da böyle öfleye pöfleye, pasif agresif tavırlarıyla koyuyor çayı ve götürüp veriyor. Tekrar mutfağa dönüyor ve uzaklaştığında yakınmaya başlıyor, kendi kendine mırıldanmaya başlıyor. Ben bu evde hizmetçi miyim, ben şöyle miyim, ben böyle miyim? Asla birbirlerinin yüzüne bakmıyorlar ne duygusal ne fiziksel, hiçbir temas yok. Kadının adama davranışları nefret dolu, yaptığı şeyi nefretle yapıyor, söyleniyor. Olumlu hiçbir şey yok. Katlanıyor. Adama böyle biri olduğu için katlanıyor, kadının yapısı böyle kişiliğinde bu var sanki yakınmaya gelmiş hayata. … O adam, o kadın hakkında düşünmüyor. Boş yani kadına karşı, kadın adamın içinde alan kaplamıyor zihninde yer edinmiyor. (Maya, K, 34)

> Oturma odasındayım şu anda ama sanki hiç konuşmuyorlar gibi. Anne-baba arasındaki ilişki donuk, yani kadın evde temizlik yapan, yemek yapan bir ev hanımı. Adam akşam altıda eve gelen, yemekten sonra televizyon izleyen, benimle de ilgilenirdi ödevlerim hakkında, o gün ne yapıyorsun diye konuşurdu. Ama annemle babamın ilişkisini düşündüğümde aklıma güzel şeyler gelmiyor. Kötü değildi, şiddet vs. yoktu ama şey gelmiyor mesela gülüşürlerdi, oynarlardı, kahkaha atarlardı gibi şeyler, yoktu bunlar. İşte günlük rutin şeyler, evde pirinç bitti pazara gidilecek. Tek hatırladığım babam anneme "garı", Anadolu şeyi öyle seslenirler ya,

> anneme öyle hitap ederdi. Bu kadar. Garı çayımı getir, onu götür, genelde istek cümlesi olur. Talepkâr, bir şeyleri isteyen adam seslenişi. (Neva, K, 29)

Her ilişkinin kendine özgü yönleri bulunmakla birlikte, bazı katılımcıların ebeveynler arası ilişkilere dair betimlemelerinde ortak dinamiklerin öne çıktığı görülmektedir. Luna, Maya ve Neva, ebeveynleri arasındaki kopuk ilişkiyi benzer biçimlerde tasvir etmiş; annelerini daha çok hizmet eden, babalarını ise talepkâr ve hizmet bekleyen bir eş olarak aktarmışlardır. Bu anlatılarda, açık çatışma ve yüksek sesli tartışmaların yer almadığı, bunun yerine pasif gerilimlerin, olumsuz duygulanımların ve yabancılaşmanın hâkim olduğu, mesafeli ve kopuk ilişkiler dikkat çekmektedir. Benzer şekilde Taha ve Duha da ebeveynleri arasındaki kopukluğa değinmiştir. Taha ebeveynleri arasındaki kopukluğu, onları birbiriyle uyumsuz iki ayrı birey olarak görmesi üzerinden betimlemektedir. Taha ve Duha'nın bu konudaki ifadeleri aşağıdaki gibidir:

> Fiziksel olarak dışardan çok uyumlu bir çift gibi duruyorlar ama içlerinde o uyum yoktu. … ebeveyn anne-baba temsilleri ile eş anne-baba temsillerini. Birbirleriyle paylaşımı olan, uyumlu olan bir çift değillerdi. Onlar da kopuk ve paylaşımsızlardı. İkisinin de iyi insanlar olup … birbirileri için uyumsuz ve iyi çift olmaması, başarısız bir ilişki olması beni üzerdi. Annemin tek başına ağladığı zamanlar, babamın tek başına yaşadığı zamanlar, birbirlerine ihtiyaçları varken bunun o şekilde ilerlemesi. … Uyumlu bir şekilde kenetlenemeyen, özdeşleşen bir çift değiller. … İkisi de bir süre sonra geri çekilen, kendi içlerine çekilip birbirlerinden istediklerini, rahatsızlıklarını ve beklentilerini dile getirmeyen iki insan gibiydiler. (Taha, E, 34)

> Bir süre sonra evde herkesin kendi ayrı dünyası olmaya başladı. Herkes kendi işiyle ilgilenir, kendi odasına alanına çekilirdi. Annem ve babam arasında olumlu bir eş ilişkisi yoktu ama böyle kavgaların sıkıntıların olduğu bir ilişki de değildi, aslında aralarında bir ilişki yoktu. … Ayrıca babamın öğretici vasfı eve de yansırdı. Evde de dikte edici bir yapısı vardı. Annem bir şeyler hakkında yorum yaptığında o böyle olur mu sen ne anlarsın gibi şeyler söylerdi. Bunu küçümseyerek yapardı ... annem babam tarafından sürekli eleştirilirdi, ezilirdi bu konuda. (Duha, K, 27)

Kopukluğun ve ilişkisizliğin yanı sıra Duha ebeveynleri arasındaki küçümseme, eleştirme ve baskılama gibi olumsuz ilişkisel dinamikleri yansıtmıştır. Şifa ve Asya ise ebeveynleri arasındaki ilişkide daha çok öfke ve çatışmanın hâkim olduğunu vurgulayarak, ilişki dinamiklerini bu yönde tasvir etmiştir. Şifa ve Asya'nın ifadeleri ise ebeveynler arası ilişkide öfke, çatışma ve karşılıklı huzursuzluk dinamiklerinin ağır bastığını göstermektedir. Her iki katılımcının da betimlemelerinde annelerin yoğun öfke ve

memnuniyetsizlikle hareket eden, babaların ise daha pasif, çaresiz ya da geri çekilen figürler olarak resmedilmesi, benzer bir ilişki manzarası sunmaktadır.

> İkisini aynı sahnede, aynı yerde hayal edemedim. Annem mutfakta, tezgâhta sürekli söylenerek sert sert bulaşıkları yıkıyor, tabağı sertçe bırakıyor. Kendi kendine söylenir, psss pssss diye söylenirdi. Ne söylediğini asla anlayamazdık, kaynağını anlayamazdık, neye kızdığını anlayamazdık … o yüzden hep endişelenirdik. Ne söylediğini bilmiyorum ama içinde küfür var, ne anlama geldiğini bilmediğim küfürler. Annem böyle. Babamda muhtemelen elinde kumanda sakin sakin zaplıyor, sanki mutfakta çıldıran bir kadın yokmuş gibi. Sıfır endişe. Böyle bir tablo. … Annem bağırıp çağırırdı. Babam çok ilginç bir şekilde şaşkınlık yaşıyordu. Annem bir kriz içinde ve babam böyle şaşkın bir hâlde, çünkü annem her defasında yapmaz dediğimiz bir davranışı daha yapıyordu. … Babamın çok çaresiz hissettiği zamanlarda ağladığını biliyorum sadece, çaresizce ne yapıyım ben ne istiyorsun. Annem de bunu yapmasına çok sinirleniyordu tekrar. (Şifa, K, 30)

> Biraz karanlık ve kasvetli bir evdeydim. Çok öfkeli ve sinirli, asık suratlı bir kadın vardı. Mutsuz, memnun edilemeyen bir kadın. Adam da aynı şekilde çatık kaşlı, sinirli, çok az konuşan bir adam. Mutsuzlar, sürekli bir sürtüşme hâlindeler. Yani annem mutsuz ve çok öfkeli bir kadın. … Adam zaten çok pasifti. Bir baskınlığı yoktu, çok silik bir karakterdi. Babam silikti. Öyle bunları anımsıyorum. Biraz mutsuz bir evdi. Huzursuz bir evdi. ... Babam seyyar satıcıydı, evde pek durmasını istemiyordu annem. Çok evde durmazdı zaten. Durduğu günlerde de işte bayram günleri veya özel günlerde, durduğunda da çatışırlardı, hani böyle çok mutlu bir şey bir anı hatırlamıyorum. Sürekli laf dalaşına girerlerdi. Birbirleriyle didişirlerdi. Sürekli birbirlerini suçlarlardı. Onun dışında çok mutlu bir an hatırlamıyorum ikisi arasında. (Asya, K, 31)

Katılımcıların ifadeleri perspektifinden, eşlerin kişilik özelliklerinin, aralarındaki etkileşim biçimlerini ve ilişki dinamiklerini şekillendirdiği görülmektedir. Örneğin, Şifa ve Asya'nın ebeveynlerinin ilişki dinamiklerindeki benzerlik, ebeveynlerinin kişilik özelliklerindeki birtakım benzerliklerden de kaynaklanıyor olabilir. Bu tür öfke ve sözlü çatışmanın hâkim olduğu ilişkilerin yanı sıra bazı katılımcıların anılarında ebeveynler arası fiziksel şiddetin de yer aldığı dikkat çekmektedir. Nitekim Baha ve Tuna'nın ifadelerinde, ilişkisel dinamikler çoğunlukla şiddet uygulayan baba figürü ve bu şiddete maruz kalan anne üzerinden betimlenmiştir.

> Birbirlerinden memnuniyetsizlerdi bizimkiler. Uyumlu değillerdi, birbirlerini sürekli eleştirirlerdi. … Kavga, bağırıp çağırma, iki gün küs kalırlardı, bazen ciddi kavgalarda şiddet olurdu. Annem mutfağa gider kapanırdı, annem bir taraftan söylenirdi, babam bir taraftan söylenirdi, biz de o gürültü eşliğinde uyurduk. … Evde kavga gürültü eksik olmazdı. Annem babamı bir konuda eleştirirdi, babam kızar döverdi. Annem babamdan habersiz evdeki eşyayı demirciye satar mesela işe

yaramaz diye, babam bunu duyunca sen benden habersiz nasıl iş yaparsın, sen beni nasıl yok sayarsın diye kızar döverdi. Bir konuda bir tartışma çıkar keyfi bozuktur ve hemen kızar öfkelenir vururdu. … Babam annemi dövdükten sonra, annem ağlardı, söylenirdi, konuşa konuşa, söylene söylene giderdi. (Baha, E, 29)

Anne-baba ilişkisine dair hatırladığım şeyler, genellikle daha çok zihnimden çıkmayan şeyler, kavga görüntüleri oluyordu ... yani evde genel olarak bir huzursuzluk hâli hakimdi. Şiddet hâli hakimdi. Genellikle kavga ederken hatırlıyorum, şiddet ve daha çok annemin beni alıp evden gitmesi, sonra tekrar birlikte geri dönmemiz gibi şeyleri hatırlıyorum yani daha çok. … Yine şiddetli bir kavga. Annemin yerde sürüklendiği, işte babamın onu sürükleyerek dövdüğü. O sahne benim uzun yıllar hiç aklımdan çıkmamıştı. … Öyle bir sevgi ortamı, muhabbet ortamı yoktu. Çünkü adam, sürekli dışarda yani. Sürekli çalışıyor. Babam çalışmadığı zamanlarda işte ya arkadaşlarıyla gezmeye gidiyor, kahveye gidiyor. Onun haricinde kalan zamanlarda çok da birbirleriyle açıkçası şeyleri yoktu yani. Hani aslında ortada bir eşlik durumu, karı koca ilişkisi yok. Genelde daha çok çatışmalı olduğu için çok böyle bir aralarında muhabbet bağı yoktu. Sıradan yani şöyle o kadar sıradan ki artık yani. Eee çünkü akşamı kavgalı geçmiş ya da öğleni kavgalı geçmiş. ... O yüzden evde böyle normal bir evlilik yoktu yani. (Tuna, E, 32)

Hüma, Safa ve Ayda'nın anlatılarında ise ebeveynler arası ilişki, çoğunlukla hiyerarşi, otorite ve güç dengeleri üzerinden betimlenmiştir. Katılımcılar, anne ve babaları arasındaki etkileşimleri eşitlikçi bir birliktelikten ziyade bir tarafın baskın, diğerinin ise daha uyumlanan ya da geri çekilen konumda olduğu ilişkiler olarak tanımlamaktadır.

Babam baskın, inatçı, katı, esnemeyen tarafken annem uyumlanan alttan alan taraf. Annemde biraz daha boyun eğme gibi bir uyumlanma da olabiliyordu. … Anne ve babam arasında bir hiyerarşi vardı, babam otorite idi evde. Annem ise bence gölgede kalan kişiydi. Böyle aralarında eş gibi, ne güzel eşler gibi, bir şey hiç hissetmedim. Evde kavga, tartışma vs. olmazdı, annemden dolayı bence, hep alttan aldığı için. Huzursuzluk yoktu ama öyle bir mutluluk ve sevgi de yoktu aralarında. (Hüma, K, 35)

Annemin beklenti cümlelerini hatırlıyorum bir işi de bensiz yapın, bir iş de bensiz olsun gibi derdi ama işin, sürecin içinde olmayı da severdi. Annem lider ruhlu yönetmeyi de seven birisi. Bensiz de bazı şeylerin yürümesini isterdim derdi ama bence dâhil olmayı daha çok severdi. … Babam böyle bir inisiyatif alayım da şu işleri tek başıma yapayım gibi bir şeyi yoktur. Annem bundan rahatsız oluyordu. Babamın tek başına bir iş bitiriciliği yoktur, hep ailecek bir şey yapmışızdır, araba alınacaksa, arabayı tek başıma alayım demez. Yorgan alınacaksa, halı alınacaksa, yastıklar kılıflar birlikte gezeriz. Babamın tek başına inisiyatif alıp da yaptığını bilmem. Annem bensiz de bir işi de hallet diye ara ara söylenirdi. (Safa, E, 33)

Aralarındaki ilişki otorite-itaat ilişkisiydi. Annem boyun eğer, babam hakimiyet sağlardı. Evdeki otoriter kişi babaydı. Babam annemi öfkelendirir, annem delirir

> sonra güler yüzüyle gönül alır ve olay çözülürdü. Aslında babamın gülen yüzü ve annemi yumuşatma çabaları, daha doğrusu annemi hem delirtip hem de onu idare edermiş gibi sakinlikle onu teselli edişi var gözümün önünde. … Annemin gece 2-3'e kadar babamı bekleyen, bazen çatıya çıkan, kocasını bekleyen, elinin çenesinin altına koymuş bekleyen o resmi gözümün çok önünde. Annem yalnız, üzgün, babamın annemi ihmal ettiğini düşünürdüm. 4-5-6-7 yaşlarında. … Çatıdayız. Annem elini şu şekilde çenesinin altına almış, babamın geleceği yola bakıyor. Ben de onun yanındayım, oturuyorum ve sadece onu izliyorum. … Yıllardır böyle işleyen bir süreç ve yıllardır bunun için çabalayan, bunun değişmesini isteyen bir anne ama baba ısrarla kulağını tıkıyor ve kendi ailesi, kardeşleri için bir şeyler yapmaya devam edip biz olan ailesini ihmal ediyor. (Ayda, K, 28)

Ayrıca Ayda, ebeveynler arası ilişki denildiğinde doğrudan annesinin babası tarafından ihmal edildiğini düşündüğü ve yıllarca şahit olduğu benzer senaryoları sıkça anımsamıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, her ilişkinin kendine özgü etkileşimsel dinamikleri bulunmaktadır. Bu dinamikler; yakınlık ve bağlanma biçimleri, güç ve kontrol dengeleri, çatışma ve çatışma çözüm stratejileri gibi farklı alanlarda ortaya çıkmakta ve çok çeşitli ilişkisel manzaralara zemin hazırlamaktadır. Ayrıca, bir ilişki kendi içinde de farklı zaman ve bağlamlarda açığa çıkan birçok farklı etkileşim dinamiğini barındırmaktadır. Katılımcıların özellikle anı çalışmalarında ve imajinasyonlarda betimlediği bu ilişki tasvirlerinin, çeşitli duygularla birlikte hafızalarına depolanmış önemli ebeveynler arası etkileşim örüntüleri olduğu söylenebilir. Sonuç olarak bu tasvirler çocukların ebeveyn ilişkilerini kendi algıları üzerinden nasıl anlamlandırdıklarını ve değerlendirdiklerini göstermektedir.

4.2.2. Etiketlerin ve Duyguların Aynaladığı İlişki

Katılımcı anlatılarında ebeveynlerin birbirlerine yönelik kullandıkları tanımlamaların ve yansıttıkları duyguların, çocukların gözünden ilişkinin en görünür boyutlarından biri olduğu fark edilmiştir. Birçok karı-koca, birbirlerine yönelik tanımlamalarını ve duygulanımlarını çocukları yanında dışa vurmaktadır. Çoğu zaman çocuklar, ebeveynlerinin birbirlerini nasıl tanımladıklarını ve birbirlerine karşı ne hissettiklerini doğrudan bilmektedir. Bazen de ebeveynlerinin birbirlerini nasıl gördüklerine ve birbirlerine ne hissettiklerine dair dolaylı yoldan kendilerine ait çok güçlü algıları bulunmaktadır. Görüşmelerden elde edilen bulgular, ebeveynler arası ilişkinin olgusal boyutunu açığa çıkarmada en işlevsel unsurlardan birinin, ebeveynler arasındaki ilişkiyi aynalayan birbirlerine yönelik kullandıkları etiketler ve duygulanımları olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda tüm veriler, tanımlamalar ve duygulanımlar çerçevesinde

ayrıntılı bir şekilde taranmış ve kodlanmıştır. Bu kategoriye ilişkin katılımcıların ifadelerine yönelik çeşitli örnekler aşağıda sunulmuştur:

> Babam annemin sürekli bir şeylerden şikâyet ettiğini, çok konuştuğunu düşünür ve söylerdi. … Annem benimle konuşurken senin baban saf derdi, babam da annem için cahil derdi. Geri kafalı derdi. (Baha, E, 29)

> Anneme öfke diyeceğim galiba. Babaannem ile ilgili herhangi bir şeyle ilgili bir şey olduğunda bana anlatırdı öfkesini hissederdim ama babama yansıtamazdı. … Annemin babama karşı doğrudan öfkesine hiç şahit olmadım, bana ya da başkalarına anlatıyordu oradan duyuyordum. … Annem zaten babam için bencil derdi, bunu bilirdim. (Neva, K, 29)

> Tek hatırladığım babam anneme "garı", Anadolu şeyi öyle seslenirler ya, anneme öyle hitap ederdi. Bu kadar. Garı çayımı getir, onu götür. … Babam anneme karşı duygusuzdu. O zaman sevgisini göstermiyordu, olumsuz bir duygulanımı da yoktu. (Neva, K, 29)

> Babam annemi soğuk biri olarak nitelendirirdi. Soğuk bir kadınsın sen, senden güzel bir söz duymadım ki ben, derdi. Babam en çok annemin sevgisizliğinden şikâyet eder mesela. (Luna, K, 38)

> Annem babamdan nefret ederdi ve küçümserdi. Babamın burnunu, ailesini beğenmezdi. Öfkelendiğinde nefretle beddua ederdi. … Annemin bakışları, arada bir arkasından konuşması, anlıyorsunuz o nefreti. … Annem babam için pislik bir adam diye düşünür, tam olarak öyledir, içinden ve bildiğim bir şey. O bakışı aşağılamanın, tiksintinin, nefretin göstergesi. (Luna, K, 38)

> Annem babamı işte öfkeli, düşüncesiz [olarak görürdü]. Mesela bir kere şey hatırlıyorum, binlerce defa kavga etmişlerdir, bir kere bile gönlümü almadı dedi. Anlayışsız, sevgisiz yani duygusal şeyleri yokmuş gibi davrandığını düşünüyor, ki yok. (Hira, K, 27)

> Babam annemden nefret ediyordu. İğrendiğini de düşünürdüm bazen şey gibiydi, elinden gelse öldürürdü. Bazı durumlarda, bazı kavgalarda o nefreti görürdüm, sen nerden çattın bana, biz niye evlendik, lanet olsun o güne ya da çok daha ağır şeyler söylediği olurdu. … Anneme aşırı kızar, sayar söver, ne adiliği kalır ne bir şeyi kalır, sonra direkt kavga ederler. (Hira, K, 27)

> Annem babama öfke hissederdi çokça. Annem duygularını çok açığa vuran bir kadın değildi. Ama babama kızdığı zaman öfkesini açığa çıkartırdı, babama değil de sonrasında bize söylenirdi, gıyabında. (Taha, E, 34)

> Birbirlerine karşı duygularını gösterdiği zamanlar pek olmazdı. Şakalaşırlar falan ama öyle seni seviyorum hayatım gibi şeyler duymazdık. Olumsuz duygularını da görmezdim. Annem babamdan şikayetçiydi. Annem babamın işleri yarım yapması,

sorumsuz olması gibi şeylerden şikâyet ederdi … annem, babamın bu davranışlarına karşı öfkelenirdi üzülürdü. (Safa, E, 33)

Babam annemi tanımlarken genelde hiçbir şeyi beceremediği üzerinden tanımlardı … ya da işte babam bir şey söylüyorum inat ediyor, doğru olduğu hâlde kabul etmiyor, inatçılık yapıyor gibi tanımlamalar yapardı. … Babamdan anneme daha çok öfke vardı. Anneden babaya giden daha çok nefret. Nefret, evet. Söylerdi yani, sürekli söylerdi. İşte nefret ediyorum derdi, nefret dolu söylemleri olurdu, bazen bize bazen babama doğrudan. Onu hiç affetmeyeceğim. Şu cümle hep olurdu, yani onu hiç ölsem dahi affetmeyeceğim cümlesi. (Tuna, E, 32)

Annemin beni böyle bir adama verdiler diye kendi babasına beddua ettiğini hatırlıyorum. Annem babama "pasifsin Ferit, ben erkek olucam var ya", "Pasifsin Ferit, beni duymuyorsun Ferit", "Tepki ver be Ferit tepki ver be adam" derdi. (Şifa, K, 30)

Annem bir şeyler hakkında yorum yaptığında o böyle olur mu sen ne anlarsın gibi şeyler söylerdi. Bunu küçümseyerek yapardı. Babam annemi eleştirir küçümserdi. (Duha, K, 27)

Kadın söyleniyor ama ne dediği belli değil. Anlamıyorum, duyamıyorum, anlaşılır değil, çok fazla bir şey söylüyor, yakınıyor. Adamın ise net, kadına karşı 'sus!', öfkeyle sus demesi. Tahammülsüz bir sus, artık katlanamıyor. (Maya, K, 34)

Annem mesela her tartışmada muhakkak şeyi söylerdi "Benim babam, beni sana vermeyecekti de işte ne taliplerim vardı, işte imamlar, imam olacak kişiler ama beni sana verdi, sen seyyar satıcısın." çok böyle söylerdi bunu, küçümserdi. Annem babamı beğenmiyordu … küçümsüyordu işte araba iteklediği için, seyyar satıcılık yaptığı için annem çok aşağılardı. Annem babama "beni sana mı layık gördü, okumadın, aklını kullanmadın, sen de imam olabilirdin, seyyar satıcısın" derdi. O zamanlar karpuz satıyordu babam, annem de "bir karpuzcusun, ben de karpuzcu karısı oldum" derdi, "işte sende akıl yok olsaydı zaten imam olurdun karpuzcu karısı olarak kalacağım ben" derdi. Annem öfkeyle söylerdi bunları. Bir hırsla, öfkeyle, kızgınlıkla söylerdi … [babamın] hiçbir işe yaramadığını annem söylerdi sık sık. … Pişmanım derdi bu adamla evlendiğime pişmanım derdi. … Annem babama öfke hissederdi. Tiksinti duyardı, sürekli koktuğunu söylerdi. Nefret de vardı bazen. Yani sevgi, olumlu bir şey hatırlamıyorum. Çoğunlukla aşağılama, küçümseme vardı. (Asya, K, 31)

… babam da şuna çok vurgu yapardı sen de bir kadın olamadın, bana doğru düzgün erkek çocuğu veremedin. 6 tane kız kardeşiz, 2 erkek. Keşke zamanında alsaydım bir kuma derdi babam. … Ona karşı da eşlik vazifelerini yerine getirmediğini, yerine getirseydin zaten erkek çocuğu verirdin derdi babam. Erkek çocuğu veremeyen verimsiz bir kadın. Netçe düşündüğü ve ifade ettiği şeylerden birisiydi. Nankörlüğünden anneme çok söylenirdi, nankörsün diye. (Asya, K, 31)

> Babam annemi çok öfkeli bağırıp çağıran bir kadın olmakla suçluyor. Annemi delirten babam ve sonrasında sanki hiç etkisi, payı yokmuş gibi, annen işte onu da öyle kabul edelim, ne yapacağız bağırıp çağırır işte, falan gibi bir tavır sergiliyor olması. Annemi de bu kızdırıyor ve annem de aynı şeyi söylüyor, "sen yapıyorsun aslında sen kızdırıyorsun beni". (Ayda, K, 28)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, ebeveynler arasındaki etiketler, tanımlamalar ve duygulanımlar, çocuklar için son derece fark edilir bir nitelik taşımaktadır. Bu etiketler ve onlara eşlik eden duygulanımlar, yalnızca eşler arasındaki ilişkisel dinamikleri aynalamakla kalmamış, aynı zamanda çocukların anne ve babalarını birer eş olarak nasıl algıladıklarını ve onlara karşı olan duygularını da biçimlendirmiştir. Bu durum son temada ayrıntılı bir şekilde ele alınmakla birlikte, burada da somutlaştırmak adına Ayda isimli katılımcıya ait örnek ifade sunulmuştur:

> Bu onlarlar babamın suçu … babam yüzünden … anneme karşı babamı suçluyordum yoğun hissettiğim bir şeydi hep, annem de sürekli bunu derdi, baban şöyle baban böyle, ihmal ediyor, baban şunu yapıyor, çok olumsuz konuşurdu. Hoca arkadaşlarından başka bir şey bilmez, ailesinden başka bir şey bilmez, biz kimiz onun için ki… baban yok, bize vakit ayırmıyor, bizi sevmiyor, annem ara ara bunları derdi. … Annem babam için sorumsuz, umursamaz, galesiz, hiçbir şey umurunda değil, dünya yansa bir avuç toprağı yanmaz bir adam derdi. … Annem babamı suçladığı için ben de babamı suçluyordum, annem o kelimeleri hep sesli kurardı. Baban işte abisinin işinde çalışıyor, o yüzden böyle, bizi hep ihmal ediyor vb. Ben de olduğu gibi aldım, annem gibi düşünüyordum. O ne düşünüyorsa, ben de onu taklit ediyordum. Annem haklı, annem doğru söylüyor, neden annem bu saatlere kadar seni bekliyor, diye kızardım babama içimden. (Ayda, K, 28)

Ayda'nın anlatısında, ebeveynlerin birbirlerine karşı duygularının ve sözel tanımlamalarının, yalnızca çift arasındaki etkileşimi yansıtmadığı; aynı zamanda çocukların ebeveynlerinin eş kimliğine dair algılarının yapılanmasında etkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla etiketler ve duygular, yalnızca eşler arasındaki ilişkiyi tanımlamakla kalmamakta, aynı zamanda nesiller arası aktarım sürecinde çocukların iç dünyasında güçlü bir iz bırakmaktadır.

4.2.3. İlişkinin Gölgesinde Büyümek: Yaşam Boyu Süren İzler

Ebeveyn-çocuk ilişkisinin yaşam boyu etkilerine benzer şekilde, ebeveynler arası ilişkinin çocuklar üzerindeki yaşam boyu yansımalarını ortaya koyan bu kategori, söz konusu ilişkinin çocuğu etkileyen örtük bir ebeveyne dönüştüğünün göstergelerini içermektedir. Katılımcıların, ebeveyn ilişkilerinin kendileri üzerindeki etkilerini ifade

ettikleri veriler kodlanmış ve bu verilerin üç ayrı kategori etrafında toplandığı görülmüştür. İlk kategori, katılımcıların ebeveynleri arasındaki ilişkinin çocukluk dönemlerinde kendileri üzerindeki etkilerini ifade eden anlatımları içermektedir. İkinci kategori, katılımcıların yetişkinlik dönemlerinde de ebeveynleri arasındaki ilişkinin izlerini taşıdıklarını ve özellikle kendi evlilik ilişkilerinde bu yansımaları fark ettiklerini gösteren anlatılardan oluşmaktadır. Üçüncü kategori ise katılımcıların ebeveynlerinin kendileri üzerindeki etkilerini varsayımsal bir yaklaşımla ele alarak, eğer ebeveynleri farklı bireyler olup farklı bir ilişkiye sahip olsalardı, kendilerinin de daha farklı kişiler olup daha farklı ilişkilere sahip olacaklarına dair inançlarını kapsamaktadır. Katılımcıların deneyimlerinde aktarılan etkilerin hem çocukluk hem de yetişkinlik dönemini kapsaması, onların ebeveynleri arasındaki ilişkinin gölgesinde büyüdüklerine ve bu ilişkinin izlerini yaşam boyu taşıdıklarına işaret etmektedir. Ayrıca ortaya koyduğu etkiler ile bu kategori, ebeveynler arası ilişkinin olgusal varlığını destekleyen önemli bir gösterge olmuştur. Bu kategoriyi oluşturan üç alt kategori, doğrudan katılımcıların kendi ifadeleri kullanılarak 'in vivo kodlama' yöntemiyle (Saldaña, 2016) adlandırılmıştır.

4.2.3.1. Onların İlişkisinin Yükünü Taşımakla Geçti Çocukluğum

Görüşmeler sürecinde Hira'nın anlatılarında geçen *"Onların ilişkisinin yükünü taşımakla geçti çocukluğum"* ifadesi bu alt kategoriye adını vermiştir. Bu kategori, katılımcıların kendi ifadeleriyle çocukluk dönemlerinde ebeveynlerinin ilişkisinden nasıl etkilendiklerini ele almaktadır. Hira'nın bu konudaki ifadesi:

> Sizin evliliğiniz artık bir ceset, ölmüş, ortada bir evlilik yok artık ve siz bu evliliği bize taşıttırıyorsunuz, sizin cesedinizi biz sürüklüyoruz. Tabutunu bizim omuzlarımıza yüklemişsiniz, dört tarafına geçmişiz ve bize taşıttırıyorsunuz. … Onların ilişkisinin yükünü taşımakla geçti çocukluğum. (Hira, K, 27)

Hira'nın ebeveynlerinin ilişkisine dair bu benzetmesi, ilişkinin çocuk üzerindeki etkilerini dikkat çekici biçimde ortaya koymaktadır. Katılımcı, ebeveynleri arasındaki sorunlu ilişkinin kendi yaşamına nasıl yansıdığını ve bu yükün çocukluk deneyimlerinde nasıl hissedildiğini şu şekilde tasvir etmiştir:

> Hayatımın geneli böyle idi diken üstündeydim, babam bir şey diyecek annem olması gerekeni söylemeyecek, yanlış bir şey söyleyecek ya da annem şaka yaparken ya da bir şey söylerken babama takılacak ve babam orada annemin üstüne gelecek. Bir yerden sıkıntı çıkacak gibi ve her gün de çıkardı zaten, o yüzden bu benim rutinim hâline gelmişti. Ben artık bu ne kadar iğrenç, niye bunu

> yapıyorsunuz gibi bir şeyi düşünüp hissetmiyordum. Ama gergindim, hoşlanmıyordum. (Hira, K, 27)

Ayrıca Neva, Şifa, Asya ve Luna'nın aşağıdaki ifadeleri, çocukların ebeveynleri arasındaki ilişkiye yalnızca tanıklık etmekle kalmayıp duygusal olarak da nasıl etkilendiklerini gözler önüne sermektedir.

> Annemle babamın ilişkisi bence beni olumsuz etkiledi. Ben çok agresifim nedeni ise bence sürekli annemi korumaya çalışmam. … Annem hep işte sessiz sakin, babam tarafından biraz böyle ezilen. Ben hep onu korumaya çalıştıkça böyle agresif, işte sinirli, uyumsuz çocuk olurdum. Ben korudukça annem mutlu oluyordu galiba ya kendini yalnız hissetmiyordu belki. Çünkü annem de temelde aslında yalnız kalmış bir çocuk. … Belki ben onu koruyunca kendisini o da değerli hissediyordu. Yanında birinin olduğunu hissediyordu. Mutlu oluyordu belki. … Yani hep annemi koruma içgüdüm vardı çünkü çocuklar annelerini korumaz bence, anneleri çocuklarını korur ama ben hep annemi korumak zorundaymışım gibi hissediyorum. Hırçın oldum. (Neva, K, 29)

> Onların bu ilişkilerine karşı bezmiştim. Ergenliğe doğru boşanın diyordum. Huzur istiyordum, evde huzur ortamı hiç oluşmuyordu, sürekli gürültülü bir ortam vardı ve biz annemin öfkesinin kaynağını da anlayamıyorduk. Bezmişlik, öfke. … İki yetişkin bu kadar kavga ediyorsa birbirinizi sevmiyorsunuz işte, boşanın gidin, bırakıp gidin. Ve onların boşandığını hayal ettiğimi hatırlıyorum. İkisinin yanında da kalma ihtimali korkunç geliyordu, babamla sefiliz, annemle ise çok öfkeli insanlarız. (Şifa, K, 30)

> Küçükken annem babam tartıştığında donuk kalıyordum genelde. İnsanın kan basıncı artar şey olur ya. İkisine böyle şaşkınlıkla bakardım. Gözlemlerdim genelde onları ama bir korku da hissederdim. Hani konuşma nereye gidecek korkusu oluyor ya çocuklarda… (Asya, K, 31)

> Babam ve annem insanların yanında birbirlerini gömerdi çok kaba şeyler değildi ama ben utanırdım. Annem arkasından babam ise herkesin yanında yapardı. Böyle biri olmaları çok utanç verirdi, benim hep aynı şey geliyor "ne biçimsiniz ne biçim insanlarsınız, utanmıyor musunuz, koca adamlarsınız, hiç yakışıyor mu peki". … Yaptıklarından utanma, insanlar gülüyor orada sonuçta alay ediyorlar. Kızardım yaa hafif öfke de var. Tiksinme ve öfke var. (Luna, K, 38)

Hüma da benzer şekilde, ebeveynleri arasındaki ilişkinin kendisine olan etkisini "sıçrayan çamur" benzetmesiyle dikkat çekici bir şekilde dile getirmiştir.

> Babam annemden utanırdı. Sürekli eleştirir ve küçümserdi. Onların aralarındaki sıkıntılar ve birbirlerine karşı duyguları, çocukken bana da sıçrar, üzerime bulaşırdı. Şu an hissettiğim şey, onların ilişkisinden sıçrayan çamurlarla büyümüşüm ve o çamurların izleri sanki hâlâ üzerimde. (Hüma, K, 35)

Hüma'nın sıçrayan çamurlarla büyüdüğünü ifade etmesi, çocukluk dönemindeki etkileri görünür kılarken; bir yandan da bu izlerin hâlâ sürdüğünü vurgulaması açısından bir sonraki kategoriye işaret etmektedir.

4.2.3.2. İlişkilerinin Gölgesi Hâlâ Üzerimizde

Bu alt kategori ismini, Asya'nın "*İlişkilerinin gölgesi hâlâ üzerimizde"* ifadesinden almıştır. Bu kategori, katılımcıların çocuklukta şahit oldukları veya maruz kaldıkları ebeveynler arası ilişkinin, sadece çocuklukta değil, yetişkinlik dönemlerinde de kendilerini ve ilişkilerini etkilemeye devam ettiğini yansıtmaktadır. Bu alt kategori, katılımcıların ebeveynler arası ilişkinin etkilerine dair hissettiklerini ve fark ettiklerini doğrudan kendi ifadeleriyle aktardıkları anlatımlara dayanmaktadır. Bu kategoriye ait örnek katılımcı ifadeleri ise aşağıda sunulmuştur:

> Hâlâ benzer şeyler, hâlâ o örüntüden çıkamama, hâlâ sorunları halledememek, ne kadar çaba harcasanız bile olmuyor çünkü onun ailesinden getirdiği belli başlı örüntüleri var benim de kendi ailemden. Bu bir çıkmaz yani bir çaresizlik gibi. … Bence anne babamın ilişkisi, benim hani ne kadar fark etmeye çalışsam da yönelmemeye çalışsam da benim şu an kurduğum evlilikteki ilişkinin çekirdek, hani iç çekirdek deriz ya tohumu, o tohum oradan biraz besleniyor, o ilk ailedeki o ilişkiden. Ve bu benim sinirimi acayip bozuyor. Bildiğim bir şey ama onu nasıl hâlâ buraya, doğrusunu bildiğim hâlde nasıl bu seçimler. … Bir şey değiştiremiyorum, bir şey değiştirememenin o çaresizliği, değişemeyecek olmasına olan o karamsar inancım. Belki daha sonra değişir şu an bilmiyorum. Yani şu anki evliliğimdeki ilişkim hep oradaki kök ilişkiyle bağlantılı silemiyorum gerçekten. Oradan çünkü kanallar damarlar oradan besleniyor. Halbuki böyle hiç hayal etmemiştim. Hani herkesin fantezi dünyasında vardır ya böyle bir evliliğim olmayacak mutlu evliliğim olacak sevgi dolu. Şu anki hâlime evet ikisinin de belli başlı bazı özellikleri, şu anki benim bazı özelliklerimi açığa çıkarttığını da görüyorum. Onların ilişkisinin gölgesini biz taşıyoruz. İlişkilerinin gölgesi hâlâ üzerimizde. (Asya, K, 31)

Asya, anne ve babasının ilişkisini kendi evliliğindeki ilişkiyi besleyen çekirdek tohum olarak ele almakta ve istemese de o ilişkiden şu an nasıl etkilendiğini açık bir biçimde dile getirmektedir. Benzer şekilde diğer katılımcılar da bu ilişkinin özellikle kendileri ve evlilik ilişkileri üzerindeki etkilerini, derinlemesine görüşmeler sürecinde kazandıkları farkındalıkla birlikte şu ifadelerle ortaya koymuşlardır:

> Onlardan yola çıkarak bu ilişkiyi kurguladığımı, sesli dile getirebilecek kadar bariz bir biçimde, artık buna eminim. Onların ilişkisini baz alarak taban tabana zıt ne varsa onu yapmalıyım gibi bir şey varmış yani zihnimde. … Anne ve babamın

dinamikleri içeride duruyor, şey gibi, içimde net iki kafes var. Anne ve babam arasındaki ilişkiler, örüntüler onların içine tıkılmış durumda ve aç bırakıyorum onları. Bilerek vicdan azabı çekmeden, aç bırakmaya çaba sarf ediyorum. En ufak bir şeyle beslersem onları ki besleme deyince aklıma gelen ilk et, çiğ et. Çiğ eti verirsem o kafesten kurtulacaklar, çünkü güçlenecekler. Gözlerinin içine baka baka fark ederek onları aç bırakıyorum. Onları beslersem beni de evliliğimi de çiğ çiğ yerler. (Maya, K, 34)

Ben çocukken anne ve babamın birbirlerine âşık olmadığını düşündüğüm için şimdi eşimle aramızdaki duygusal yakınlık kısmına aşırı önem veriyorum. Yani beni sevmesini, sevgisini sıkça göstermesini istiyorum. Ben de sıkça göstermeye çalışıyorum. Bunu yapmadığında hemen içimde bir huzursuzluk yaşıyorum. Sanki karı koca gibi değil de bizimkiler gibi aynı evi paylaşan iki yabancı oluverecekmişiz gibi geliyor. Sanki anne ve babam gibi olacakmışız gibi… (Hüma, K, 35)

Ben ilişkimde mükemmeliyetçi değilim ama olması gerekenciyim, kafamda bir olması gereken var ve o olsun istiyorum, o olması gerekenler de konuştuğumuz gibi anne ve babamın ilişkisinden pay almış zaten netçe. (Hira, K, 27)

Onların ilişkisi bağlamında aslında içimde bir yerde çaresiz hissettiğimi fark ediyorum. Sanki ben de bunları yaşayacakmışım gibi, sanki evlilik dediğin şey bu ve böyle olacakmış gibi. Böyle olmasın diye çok mücadele ediyorum ama kendi mücadelem de bazen bunu buraya götüren bir şeye de dönüşebiliyor. İlgi, sevgi için kavga başlatmak mesela. … Aslında şu an ilişkimde de özellikle terapiler almaya başladığımdan beri fark ettiğimiz noktalardan biri şu ki kavga benim için bir iletişim kurma yolu aslında. Biz de neredeyse [onlar gibi] çok sık tartışıyoruz. (Hira, K, 27)

Eşimin ailesine çok önyargılı yaklaştım çünkü. Ben ne kadar mesafeli olursam ne kadar sınırımı koyarsam, o kadar benim üstüme gelemezler, o duvarı aşamazlar gibi, hayatımda çoğu zaman böyleyim ama eşimin ailesine bu belki on, belki yüz kat daha fazla. Çünkü hep çocukluğumdan büyüyene kadar babaannem vefat edene kadar, babamın ailesinin annemin üzerine geldiğini hissettim. (Neva, K, 29)

Maya'nın tabiriyle, katılımcıların ebeveynlerinden yola çıkarak kendi ilişkilerini kurgulama eğiliminde oldukları görülmektedir. Bu durum, tüm ilişkiye yayılan bütüncül bir kurgu değil, belirli noktalarda ortaya çıkan kurgu ve pay alma biçiminde kendini göstermektedir.

Anlatırken zihnimde hep bu canlanıyor ve ne kadar paralel bir ilişki diyorum, annem babam, ben ve eşim. Annemden ve babamdan ne çok şey aldığımı ama bir yerde de ayrıştığım ya da ayrışmaya çalıştığım noktalar olduğunu ve kendi kendime çabaladığımı fark ettim. Ayrıca çok paralel bir evlilik yaşadığımı ve babamın neredeyse aynısı olan bir adamla evlendiğimi fark ettim. İhtiyaçlarımın anneminkiyle çok paralel olduğunu fark ettim. Gerçekten annem o zaman neye ihtiyaç duyuyorsa ben de şu an onlara duyuyorum. … Eşimle ilişkim ile anne ve

> babam arasındaki ilişkinin bu kadar bağlantılı olduğunu hissetmek. Gerçekten bana ait olmayan çok fazla şey varmış, çok fazla duygu varmış. … Ailemden ne kadar çok şey aldığımı, kendimi yaşamayıp anne ve babamı yaşadığımı fark ettim. (Ayda, K, 28)

> Onların bu uyumsuzluğu, bu uyumun olmayışı çocukken burukluk hissettirirdi. Şimdi de kendi ilişkimde de buruk hissediyorum. (Taha, E, 34)

> Anne ve babamın günlük rutin ilişkilerinde boşluk hissediyordum, sevgi yok, bir ilişki göremiyordum. Benim eşimle ilişkim de rutinde boşluk, aynı boşluk. Olumsuz anlarında ise içinde kalmışlık duygusu, kocamla hissettiğim duyguya çok benziyor, hayal kırıklığı gibi biraz utanç, biraz üzüntü, temelde hayal kırıklığı, nasıl bir ilişki neden böyle bir ilişki gibi ahlanırsın ya öyle bir şey. … Annesine ve babasına baktığında da ne hissediyor demiştin ya, niye böylesiniz ki, o duygu bence. Onun daha yoğun hâli. … Evliliğe dair hayallerime ümitlere dair mutlu olacağıma dair hayallerimin yıkılması kursağında kalmak … neden böyle oldu ki duygusu … üzüntü, hayal kırıklığı olan bitene karşı ve ne yapacağınızı bilememe. (Luna, K, 38)

Ayda, Taha ve Luna, ebeveynlerinin ilişkileriyle kendi evlilikleri arasındaki benzerlikleri vurgulayarak, bu ilişkilerin yaşam boyu süren izlerine işaret etmişlerdir.

4.2.3.3. Daha Farklı Biri Olabilirdim

Bu alt kategori de benzer şekilde, Asya'nın *"Daha farklı biri olabilirdim"* ifadesi temel alınarak in vivo kodlama yöntemiyle isimlendirilmiştir. Bu kategoride katılımcıların ebeveynler arasındaki ilişkiden nasıl etkilendikleri, eğer ebeveynlerinin ilişkileri daha farklı olsaydı, şu anki kendilerinin de daha farklı biri olabileceklerine yönelik algıları üzerinden sunulmuştur. Diğer bir deyişle, şu an oldukları kişiden nasıl daha farklı olabilecekleri ya da daha farklı bir evliliklerinin olabileceği inançlarını yansıtmışlardır. Bu alt kategoride, ebeveynlerin ilişkilerinin birey üzerindeki etki ve izleri, katılımcıların varsayımsal bakış açılarıyla ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda bazı katılımcıların örnek anlatıları şöyledir:

> Ailemin ilişkisi güzel olsaydı, zaten o ilişki sağlıklı ve sağlam olsaydı, daha sevgi dolu, daha eşlerin birbirini görebildiği, sevgilerini birbirlerine gösterdiklerini görebilseydim, şu anki benim hem eşlik hem de annelik, ebeveynlik rolümü çok fazla etkilerdi buna inanıyorum. Çünkü düşüncesi bile insanın içine böyle güneş açtırıyor sanki. … Daha farklı biri olabilirdim, daha farklı olurdu, daha belki şu anda daha mutlu bir kadın olabilirdim. Daha bazı şeyleri tolere edip sık sık böyle depresif hâle bürünmezdim … daha nasıl söyleyeyim daha enerjik bir kadın olabilirdim yani. (Asya, K, 31)

> İlişkileri iyi olsaydı bence ben daha hayat dolu olurdum, duygularımı daha rahat ifade eden, daha güçlü, daha böyle enerjik, daha mutlu. Bazı şeylere, eşimin ailesine, bazı ilişkilere bu kadar önyargılı olmazdım. Daha rahat bir çocuk olurdum ve yani duygularını daha rahat yaşayan bir insan olurdum galiba. (Neva, K, 29)

> Tekrar kendi evimize taşındık. Ben o evde şöyle düşünmüştüm yani, o cümleyi de hiç unutmuyorum, inşallah bu sefer ikinci kez bu eve gelişimizde çok mutlu oluruz düşüncesi hakimdi. Yani çok mutlu olmalarını isterdim, birbirlerini daha çok anladıkları. Çünkü onlar çok mutlu olsalardı eminim bizde belki geleceğe yönelik çok daha farklı insanlar olabilirdik. … Biz daha iyi bir eğitim almış olabilirdik. Daha iyi yerlerde olmuş olabilirdik. Yani bilmiyorum hayatta herhalde bize daha farklı şeyler getirirdi ya çünkü anne babası mutlu olan çocuklara baktığımda hayatları biraz daha farklı, bizimkine göre. Yani hayatı kavrayışları biraz daha farklı. Mutluluk noktaları biraz daha farklı. Genellikle kendi iç dünyamda ben kimseyle paylaşmıyorum açıkçası. Yani hep kendi iç dünyamda yaşıyorum. Daha özgüvenli olurdum, güvenle fikir soracağım insanlar olurdu. Belki böyle olmazdım. Paylaşacağım birileri olurdu. (Tuna, E, 32)

Sonuç olarak, bu üç alt kategori ebeveynler arası ilişkinin çocuklar üzerinde yaşam boyu süren izler bıraktığını, katılımcıların kendi algı ve ifadeleri aracılığıyla ortaya koymaktadır.

4.2.4. Çocuğun Gözünden Anne-Baba: Eşlik ve Ebeveynlik Arasındaki Ayrım

Katılımcıların deneyimlerinden ortaya çıkan önemli bulgulardan biri, çocukların anne ve babalarını ebeveyn ve eş olarak farklı kişiler şeklinde algıladıkları ve bu iki rolü birbirinden ayrıştırdıklarıdır. Daha somut bir ifadeyle, çocuk için "ebeveyn olan anne" ile "eş olan anne" aynı kişiyi temsil etmemektedir. Benzer şekilde, babanın ebeveyn olarak sergilediği tutum ve çocukla kurduğu ilişki ile eş olarak nasıl bir adam olduğu ve eşiyle kurduğu ilişki, çocuğun gözünde farklılaşmaktadır. Görüşmelerde yöneltilen *"Annen senin için nasıl bir ebeveyn ve baban için nasıl bir eş?", "Baban senin için nasıl bir ebeveyn ve annen için nasıl bir eş?*" sorularına verilen yanıtlar, ebeveynlik ve eşliğin katılımcıların gözünden belirgin biçimde ayrıştırıldığını göstermiştir. Bu ayrışma, çocuk için ebeveynler arasındaki ilişkinin, ebeveynlerin bireysel kimliklerinden farklı ve onlardan bağımsız bir olgu olarak var olduğunun göstergesidir. Diğer bir ifadeyle söz konusu ayrışma örtük ebeveynin varlığını destekleyen önemli bir nitelik taşımaktadır.

Ayrıca bu kategori, araştırmanın geçerlik ve güvenirliği açısından da önemli bir rol taşımaktadır. Bulguların, ebeveyn-çocuk ilişkisi temelinde değil; ebeveynler arası ilişkiyi merkeze alarak şekillendiğini ortaya koyabilmek için bu ayrımın açık biçimde

belirlenmesi gerekli görülmüştür. Bu doğrultuda, yöntem bölümünde çalışma grubu başlığı altında ayrıntılı biçimde açıklandığı üzere katılımcı seçim ölçütlerinden biri, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin görece olumlu, buna karşın ebeveynler arası ilişkinin sorunlu olması şeklinde belirlenmiştir. Bu ölçüt, bir yandan araştırmanın odak noktasını netleştirirken, diğer yandan söz konusu kategorinin görünür ve anlamlı bir biçimde ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır.

Bu açıdan, aşağıda sunulan katılımcı deneyimlerinde gözlemlenen, ebeveynler arası ilişkinin sorunlu, buna karşın ebeveyn-çocuk ilişkilerinin görece daha iyi olması yönündeki benzer örüntünün ve tek tip ayrışmanın temelinde de söz konusu seçim kriteri yer almaktadır. Bu bağlamda belirli kriterlerin olmadığı durumlarda, eş ve ebeveyn olarak çok daha çeşitli ayrışma ve ilişki motiflerinin ortaya çıkması mümkündür. Katılımcıların bu konudaki ifadeleri şöyledir:

> Evde annemin de gözdesi bendim. Kardeşim de bunu söylerdi annem seni seviyor. ... Babam da şefkatliydi severdi. Ben babamın yanından çıkmazdım, babamlaydım hep, sürekli onunla işine giderdim. … Babam böyle anlayışsız, şefkatsiz [anneye karşı], bize yaptığı duygunun yüzde biri bile anneme yoktu. Koruyucu şefkatli değil, yok sayan ve yabancı, soğuk ve uzak, annemi köle gibi görüyor. … Babamın etrafında birileri var, babaannemle konuşur, her akşam odasına uğrar, öper yanağından. Babam öyle soğuk biri değil, bizimle de halamlarla da muhabbet ederdi. Ciddi bir adam ama muhabbet ederdi, ama anneme karşı yok. Annemi yok sayardı. (Luna, K, 38)

> Babam dışa dönük, verici, merhametli, ince bir adamdı ama anneme karşı böyle değildi. … Babam normalde partnerine karşı çok sorumsuz, bencil biri, iyi olmayan bir adamdı. Babam anneme karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen bir adamdı, ama bana karşı sorumluluklarını hep yerine getirirdi, bana karşı olan ilgisini hep belli ederdi. Ben çocukken, benimle ilgilendirdi, oyunlar oynardı gezdirirdi, iş seyahatlerine götürürdü yanında. Ben babamın yanında çok gezdim dolaştım aslında, 5-6 yaşına kadar. Babam beni hiç ihmal etmedi, iş seyahatlerine gittiğinde gelirken hep bana hediyeler getirirdi. Babam bana hediye alırken anneme de hediye alıyor olsaydı, böyle olmayabilirdi. … Ben anneme gerçekten bağlıydım, sürekli onunla vakit geçiriyorduk, dip dibeydik, onun sözlerinden çıkmazdım. Anneme daha çok bağlıydım. Daha çok sevgi ve ilgi gösteren ise babamdı. (Ayda, K, 28)

Luna ve Ayda'nın anlatılarında, ebeveynleriyle kendi ilişkilerinin olumlu olmasına karşın, özellikle babalarının annelerine eş olarak oldukça olumsuz bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Her iki katılımcı da ebeveyn ve eş rollerini birbirinden ayırarak bu farkı net bir şekilde ortaya koymuştur. Ayda'nın *"Babam bana hediye alırken anneme de alsaydı, böyle olmayabilirdi"* ifadesi ise bu ayrımın yalnızca fark edilen bir durum

olmadığını, aynı zamanda çocuk tarafından değerlendirilen ve sorgulanan bir deneyim olduğunu göstermektedir.

> Babam bu şekilde davrandığında kendimi ayrıcalıklı hissediyorum çünkü bence benim yerim babamda farklıydı. Babamı düşündüğümde kendimi mutlu hissediyordum ama net babam gibi kocam olsun istemezdim orası net. … Babam evlendirilmemesi gereken bir adammış. … Babam bize karşı sevecen, şefkatli bir adamdı ama anneme karşı öyle değildi. (Şifa, K, 30)

> Çocuk Hira'ya göre babası annesini sevmiyor, ayrılmıyor da. Babam ayrılma durumuna geldikleri kavgalarda dahi "anneniz çok iyi bir anne, ev hanımlığını çok güzel yapıyor ama iyi bir eş değil" derdi. … Babamın becerileri çok iyidir, ailesi için ne yapması gerektiğini bilir, her şeyi her şekilde güvenip bırakacağın halledebilecek biri, o oldu mu güvende hissederim … ama benim eşimin babam gibi olmasını kesinlikle istemem. Bir taraftan babam çok iyi güven verirken, duygusal taraftan ve bir eş olarak çocukken de babam gibi bir eşim olsun istemiyordum. Babam eş olmayan, o konumda durmayan, bu anlamda karşılık vermeyen bir eşti. (Hira, K, 27)

> Hani öyle çok sevdiğim âşık olduğum bir eşim var, karı koca olarak iyi bir ilişkimiz var gibi bir şey değil, sanki evdeki zayıf bir halka idi, koptu kopacak bir halat gibi onların karı-koca ilişkisi. Daha çok ebeveyn olarak var gibilerdi. Ebeveyn olarak ilgili, sevecen ve sorumluluk sahibiydiler. Birlikte oyun oynardık, ders çalışırdık, eğlenirdik. Ama ikisinin birlikte, birbirleriyle özel olarak bir şeyler yaptıklarını, baş başa bir şey yaptıklarını hiç hatırlamıyorum. … Bize karşı sabırlı ve anlayışlı bir insan bence babam, ama sanki anneme karşı daha hızlı öfkeleniyordu. Tahammülü daha düşük sanki anneme karşı. … Babama hayranken bile babam gibi bir eş istemediğim konusunda bence içim netti. Çok iyi adam, çok iyi baba ama onun gibi bir eş istemezdim. Bence babam iyi bir eş değildi. (Hüma, K, 35)

Şifa, Hira ve Hüma da deneyimledikleri bu ayrışmayı, babalarını ebeveyn olarak sevmelerine rağmen, *"Babam gibi bir eşim olsun istemezdim."* vurgusuyla yansıtmışlardır.

> [Babam] benimle de ilgilenirdi ödevlerim hakkında, o gün ne yapıyorsun diye konuşurdu. … Bana sevecen yaklaştığı için babamı seviyorum, çocukken de çok seviyordum. Annem çok üzüldüğünde çok yansıtmazdı zaten ama yansıttığı zamanlarda babama çok kızıyordum. Niye annemi üzüyor diye çok kızıyordum. Normalde babamla aram iyiydi. Çocukken babama çok düşkündüm, anneme de çok düşkündüm gerçi ben. Sanki ben annemin dert ortağı gibi olmuştum. … Babama karşı hem çok sevgi hem de öfke. Beni çok seviyor, ilgileniyor, bana çok değer veriyor. Sürekli peşimde etrafımda, arkamda önümde her yerimde o yüzden çok seviyorum. Anneme davranışları yüzünden, ben çocukken ki davranışları yüzünden öfkeliyim. (Neva, K, 29)

> Babama ayrıca çok saygı duyarım, biz on kişilik bir aileyiz ve aileyi geçindirmek için kendini parçaladı, ben başaramam mesela bunu. Bir yandan çok saygı duyuyorum ama bir yandan çok tiksinti duyduğum, nefret ettiğim davranışları var, özellikle anneme karşı. Ama genel olarak babamı seviyorum. (Baha, E, 29)

Neva ve Baha ise babalarını ebeveyn ve eş olarak iki farklı rolde değerlendirirken yaşadıkları zorlukları ve bu ikilik karşısında hissettikleri ambivalans duyguları dile getirmişlerdir. Buraya kadar aktarılan katılımcıların her iki ebeveyne de farklı biçimlerde temas ettikleri görülmekle birlikte, genel olarak babaların annelere karşı olumsuz eşlik yönünü daha fazla vurguladıkları dikkat çekmektedir. Buna karşılık, aşağıda ifadelerine yer verilen Taha ve Tuna, herhangi bir tarafa ağırlık vermeden, her iki ebeveynin de eş olarak olumsuz yönlerine odaklanarak ebeveyn-eş ayrışmasını ortaya koymuşlardır.

> Babam da esprili biriydi, bize iyi gelmekten besleniyordu bence öyle bir yapısı vardı. Hoş sohbetti, güldürürdü. Babamla herkes sohbet etmek isterdi. Güzel sohbet eden, kıymetli hissettiren bir hâli olurdu babamın. Annemle neden olmuyordu bilmiyorum ama onlar çok uyumsuzdu. … Annem kendi içinde eşine karşı mutlu olan bir kadın değildi, bizimle çocuklarla mutlu olmaya çalışan bir kadındı. Mutlu bir eş değil de çocuklarıyla mutlu olmaya çalışan bir anne. Sevecen bir anne değildi, ciddiydi ama ilgiliydi, fedakârdı. Annemi de babamı da severdim çocukken. (Taha, E, 34)

> Annem çocuklarına karşı daima müşfik. Yani bana karşı aşırı korumacı, aynı zamanda aşırı müşfik. Ama yani tabii bir anne merhameti var. Aşırı derecede düşkün. … Annem babama karşı negatif … işte nefret ediyorum derdi, nefret dolu söylemleri olurdu. … Babam maddi olarak ihtiyaçlarınızı karşılayan, ne lazımsa gideren, evine düşkün yani hani sizi kimseye muhtaç etmeyen … çocuklarına düşkün, işte ihtiyaçlarını gören, çocuklarını seven, bağrına basan da bir baba olduğu için… Babam sadece çocuklarına düşkündü, daha müşfikti, daha yumuşaktı … anneme karşı hiçbir hatayı, konuşma payıyla ya da hoşgörüyle karşılamazdı yani. … Babam kendini bir koca olma üzerinden tanımlamaz ailesi üzerinden tanımlar sanırım, çünkü bunu bana şu şekilde ifade etmişti bir tartışmalarından sonra, "eşimle sorunlarım oldu ama çocuklarımla hiçbir sorun yaşamadım" demişti. (Tuna, E, 32)

Bu kategoriye ilişkin katılımcı anlatılarında dikkat çeken bir diğer husus, ebeveynlerin bu konudaki söylemlerinin çocukların algılarını şekillendirmiş olabileceğidir. Tuna ve Hira'nın anlatılarında görüldüğü üzere, bazen çocuklar bu ayrımı ebeveynlerinin ifadeleri üzerinden ortaya koymuştur. Nitekim Tuna'nın babası için "… çünkü bunu bana şu şekilde ifade etmişti bir tartışmalarından sonra, 'eşimle sorunlarım oldu ama çocuklarımla hiçbir sorun yaşamadım' demişti." ifadesi ve Hira'nın da "Babam ayrılma durumuna geldikleri kavgalarda dahi anneniz çok iyi bir anne, ev hanımlığını çok güzel yapıyor ama

iyi bir eş değil, derdi." ifadesi, bu konuda ebeveyn söylemlerinin çocukların algılarının şekillenmesinde nasıl rol oynayabileceğine dair açık örnekler sunmaktadır. Çocuklar doğrudan yalnızca bu söylemlerden etkilenmemiş olsalar da bu ifadeleri yıllar sonra hâlâ hatırlıyor olmaları, söz konusu söylemlerin zihinlerinde yer ettiğine ve bir iz bıraktığına işaret etmektedir.

4.3. TEMA 2: ÇOCUĞUN İÇİNDE KURULAN MAHKEME: EBEVEYN-ÇOCUK BAĞININ EŞ EBEVEYN ALGISINA YANSIMASI

Bu tema, çocukların ebeveynleriyle kurdukları ilişki ve bağın, bir eş olarak ebeveynlerini nasıl algıladıklarını ve bu algıya eşlik eden duygusal tepkilerini etkilediğini ifade etmektedir. Ebeveynler arasındaki ilişkiye sürekli tanık olan çocuğun zihninde adeta bir mahkeme kurulmakta ve eş olarak bu ebeveynleri hakkında çeşitli değerlendirmeler ve yargılamalarda bulunmaktadır. Bu mahkeme sürecinde, çocuğun ebeveynleri ile kurduğu ilişki, onların eş olarak nasıl birileri oldukları kararını şekillendirmektedir.

Ayrıca çocuğun eş olarak algıladığı ebeveynlerine yönelik duygu ve değerlendirmelerini, ebeveynleriyle kurdukları bireysel ilişkilerine taşıması da mümkündür. Ancak bu araştırmada, ebeveynler arası ilişkinin çocuğa yansıması temel alındığı için, çocuğun eş olarak ebeveynleri algılayış biçiminin ebeveyn-çocuk ilişkisine doğru tersten yayılma etkisine dair söz konusu bulgular ve katılımcı ifadeleri değerlendirmeye alınmamıştır.

Bu iki ilişkinin birbirine etkisi bağlamındaki literatür, ağırlıklı olarak ebeveyn davranışlarının arabulucu ya da düzenleyici rollerine odaklanmaktadır. Birçok araştırma, eşler arasındaki ilişkinin niteliğinin bireyin ebeveynlik davranışlarını etkilediğini ve dolayısıyla ebeveyn-çocuk ilişkisini şekillendirdiğini ortaya koymaktadır (Bradford vd., 2008; Buehler ve Gerard, 2002; Cui ve Conger, 2008; Erel ve Burman, 1995; Hess, 2022; Krishnakumar ve Buehler, 2000; Lee ve Lee, 2024; Sherrill vd., 2017). Öte yandan ebeveynler arası ilişki ile ebeveyn-çocuk ilişkisinin, birbirlerini çift yönlü olarak etkileyen ilişkiler olduğu, bu bağlamda ebeveyn-çocuk ilişkilerinde yaşanan problemlerin de eşler arasında çatışma ve memnuniyetsizliğe neden olarak, çift ilişkisinin dinamiklerini olumsuz yönde etkileyebildiğini ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Sears vd., 2016; Sherrill vd., 2017). Bu tema ise mevcut literatürden farklı olarak söz konusu etki sarmalını, daha çok çocuğun algıları üzerinden ele almaktadır. Çocuğun deneyimlerinin, bakış açısı ve kararını etkilenmesi üzerinde durulmaktadır.

Katılımcılar derinlemesine görüşmeler sürecinde hem ebeveynlerine yönelik algılarını ve onlarla olan ilişkilerini ifade etmiş hem de ebeveynlerinin birbirleriyle olan ilişkilerini anlatırken yaşadıkları duygusal karmaşayı dile getirmişlerdir. Araştırmanın katılımcıları belirlenirken, ebeveyn-çocuk ilişkilerinin belirli bir düzeyde olumlu olduğu; ancak ebeveynler arası ilişkilerin çeşitli açılardan olumsuz özellikler taşıdığı bireyler tercih edilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların, ebeveynlik rolleri üzerinden olumlu algıladıkları ve pozitif duygular besledikleri ebeveynlerinin, aynı zamanda eş olarak sergiledikleri olumsuz yönleriyle karşılaştıklarında, içsel bir çatışma ve duygusal karmaşa yaşadıkları görülmektedir. Bu durum, katılımcıların ambivalans duygulanımlar deneyimlemelerine neden olmuştur. Böyle durumlarda katılımcıların eş ebeveynini nasıl değerlendireceği konusunda bir ikilem yaşadıkları görülmektedir. Ayrıca bazı durumlarda ise çocuk ile duygusal olarak yakın olunan ebeveyn arasında, ebeveynler arası ilişki bağlamında da bir ittifak oluştuğu ve çocuğun bu ebeveynin lehine bir hüküm verdiği görülebilmektedir. Bu durumda çocuk, bir ebeveynin yanında yer alarak açık ya da örtük biçimde taraf tutan bir konuma geçmektedir. Katılımcıların söz konusu deneyimleri, iki temel kategoriyi ortaya çıkarmıştır ve bu kategoriler Şekil 4.4'te sunulmuştur.

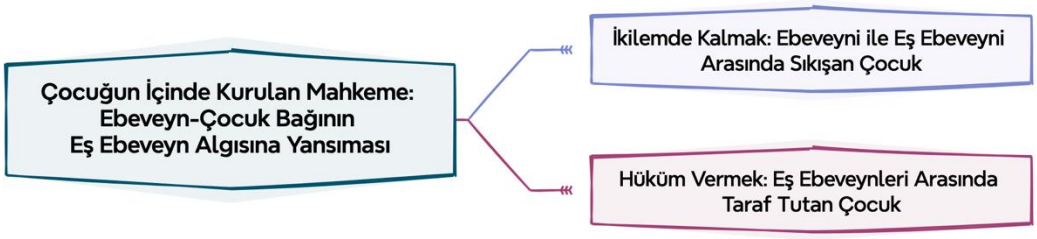

Şekil 4.4. Çocuğun İçinde Kurulan Mahkeme Temasını Oluşturan Kategoriler

4.3.1. İkilemde Kalmak: Ebeveyni ile Eş Ebeveyni Arasında Sıkışan Çocuk

Bu kategori, çocukların aile çatısı altında iki farklı ilişki bağlamında yaşadıkları sıkışmayı açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Bu sıkışmışlık, özellikle çocuk için duygusal yakınlık ya da hayranlık duyulan ebeveynin, aynı zamanda ebeveynler arası ilişkide olumsuzluklardan sorumlu ya da suçlu olarak algılandığı durumlarda belirginleşmektedir. Aynı ebeveynin çocuk tarafından hem olumlu hem de olumsuz biçimlerde algılanması, çocuğun duygusal gelgitler yaşamasına neden olmakta ve o ebeveyne karşı ambivalans duygulanımlar hissetmesine yol açmaktadır. Bazı durumlarda ise çocuğun, eş ebeveyne karşı duyduğu öfke, nefret ya da tiksinti gibi yoğun olumsuz duygular, ebeveynlik ilişkisinden kaynaklanan olumlu duygularla yumuşamakta ve yerini hayal kırıklığı ya da

sitem gibi daha karmaşık ancak daha sakin duygulara bırakmaktadır. Katılımcıların bu sıkışmayı ve duygulanımlarını yansıttıkları örnek ifadeler aşağıda sunulmuştur:

> Ben hep babam gibi birisiyle evlenmek isterdim. Ciddi bir insandır. Babam ağır ceza müdürü benim. İşinde herkes tarafından sevilir, saygı görür, tanınır. Hep takım elbise giyerdi, o yüzden hep hayran olurdum babama. … Babam, talepkâr biri, her şeyin kendi istediği gibi olmasını isteyen, o söylediğinde olan. Benim babam böyle olmamalıydı. Hayal kırıklığı hissediyorum. Karşıdaki insanı yok sayan, sadece kendi ihtiyaçlarının giderilmesi için birlikteymiş gibi. Anneme üzülüyorum. Bana sevecen yaklaştığı için babamı seviyorum, çocukken de çok seviyordum. Annem çok üzüldüğünde çok yansıtmazdı zaten ama yansıttığı zamanlarda babama çok kızıyordum. Niye annemi üzüyor diye çok kızıyordum. Normalde babamla aram iyiydi. Çocukken babama çok düşkündüm, anneme de çok düşkündüm gerçi ben… (Neva, K, 29)

> Babam, annem için bencil, çünkü dediğim dedik biri. … Babama karşı hem çok sevgi hem de öfke. Beni çok seviyor, ilgileniyor, bana çok değer veriyor. Sürekli peşimde etrafımda, arkamda önümde her yerimde o yüzden çok seviyorum. Anneme davranışları yüzünden ben çocukken ki davranışları yüzünden öfkeliyim. Keşke onu bu kadar yıpratmasaydı ve keşke ailecek daha fazla yaşanmışlığımız olsaydı. Babamı hem sevmek hem öfke duymak, çok zor çünkü öfkeni dile getirirken çok zorlanıyorsun. Nankörlük gibi. Sana çok değer veriyorlar, maddi manevi her şeyde yanındalar. Zaten tek çocuksun onlardan başka kimsen yok. Ama aynı zamanda bu kadar da öfke, çok ikircikli, bana kendimi böyle kötü hissettiriyor, arada kalmış gibi. (Neva, K, 29)

Neva, yaşadığı duygusal sıkışmayı "Benim babam böyle olmamalıydı. Hayal kırıklığı hissediyorum." ifadesiyle açık bir biçimde dile getirmiştir. Bunun yanı sıra babasına yönelik olarak aynı anda deneyimlediği iki zıt duyguyu güzel bir şekilde tasvir etmiş ve ebeveyn baba ile eş baba arasında nasıl ikilemde kaldığını ve bunun kendisini ne kadar kötü hissettirdiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, Hüma da babasına duyduğu yakınlık ve hayranlıkla birlikte, babasının annesine yönelik tutumlarından dolayı hissettiği hayal kırıklığını ve sitem duygusunu dile getirmiştir.

> Babam annemi küçümserdi, bazen söylediklerine alaycı şekilde gülerdi, dalga geçerdi. … Bazen annemin yanında bazen annem yokken babama kızardım niye böyle yapıyorsun diye, çok yoğun bir öfkeyle değil de sitem edercesine. Babamı normalde çok severdim, hatta hayrandım ve o anlar beni çok zorluyordu. Babam da ne yaptım ki yaa, bir şey demedim ki, annen alıngan der güler ya da yaptığı yorumlarda ne kadar haklı olduğunu ve gerçekleri söylediğini anlatmaya devam ederdi. Verdiği bu tepki beni daha çok hayal kırıklığına uğratırdı ona karşı, ciddiye almazdı ya da ciddiye alıyorsa da bunu bize asla yansıtmazdı o an. (Hüma, K, 35)

Hüma'nın bu ifadesi, babasının eş olarak davranışlarını olumsuz algıladığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, babasına duyduğu duygusal yakınlık, onun algısında bir gelgit yaratmakta ve bu durum, zaman zaman babaya yönelik olumsuz değerlendirmelerin yerini, anlayış ya da gerekçelendirmeye bırakmasına yol açmaktadır. Hüma babasını eş rolü bağlamında eleştirirken, aynı zamanda annesinin de bu olumsuz ilişkide payı olabileceğini ima eden bir düşünce geliştirmektedir. Bu durum, çocuğun bir ebeveyne duyduğu bağlılığın, diğer ebeveynin ilişki içerisindeki sorumluluğunu ön plana çıkaran bir algı biçiminin gelişimine zemin hazırlayabileceğini göstermektedir. Hüma'nın bu yöndeki ifadesi şu şekildedir:

> Bunlar bir taraftan çok ağır gelirdi ama bir taraftan da babama olan o yakınlığım ve hayranlığım annemin yanında konumlandırmıyordu beni. Annemi savunan bir kişi değildim mesela, babama kızsam da böyle yapmasan keşke diye, babama çok yakındım, babama hayrandım, onun istekleri ve duyguları benim için çok önemliydi, bir o kadar da annemi görmeyen bir çocuktum. Ben de babam gibi annemi görmezdim. Babasına hayran bir kız çocuğu idim. Aramız hep iyiydi babamla. Annemle de sorunlarımız olmazdı, tek tüktür sadece. Bu yüzden babamın hayal kırıklıklarına karşı, içimde hep ben böyle bir kadın olmalıyım kuralları oluşmuş gibi. … Beni kısmen üzen babamdaki düşünüp hissettiğim bu şeylerin sorumlusu sanki babam değil de annem gibiydi, annem kocasının istediği gibi bir kadın değildi ve olmuyordu. Annemi suçluyordum sanırım üstü kapalı bir şekilde. (Hüma, K, 35)

Hüma'ya benzer şekilde, Luna, Tuna ve Hira'nın ifadelerinde de ebeveyn babalarına yönelik olumlu duygulanımların, annenin eşi olarak konumlanan babalarına yönelik güçlü olumsuz duyguları kısmen yumuşattığı görülmektedir. Bu katılımcılar babalarını ebeveyn rolü üzerinden sevgi ve bağlılıkla değerlendirirken, eş rolündeki olumsuz davranışlarını ise çoğunlukla doğrudan eleştirmekten kaçınmakta, hatta bu tutumları gerekçelendirme ya da anlamlandırma eğilimi sergilemektedir. Bu durum, çocukların sorumlu ya da kusurlu olarak gördükleri eşi tümüyle olumsuz algılamaktan ziyade, onun davranışlarını anlamaya yönelik bilişsel ve duygusal bir çaba içine girdiklerini göstermektedir.

> Annemin duyduğu acı, yok sayılması, değersiz olması, haksızlığa uğraması. Annemin acısı benim canımı çok yakıyordu. … Ben babamın yanından çıkmazdım, babamlaydım hep, sürekli onunla işine giderdim. … İçimde hep babamı koruyan bir parça var. Mesela orada bile aslında hem kızan, yani tam olarak şey, babamdan hiçbir zaman nefret edemiyorum ve şey, oradan bir parça babamın ne yapmaya çalıştığını anlıyor mesela. Babama karşı nefret yok ama kızgınlık var, niye böyle yapıyorsun gibi, hayal kırıklığı evet evet net duygum hayal kırıklığı. (Luna, K, 38)

> Babama karşı da nasıl diyeyim bir nefret değil de daha çok yani böyle nasıl ifade etsem, anlamak şeklinde oluyordu. Acaba neden? Biraz hak verme, biraz hak vermeme. Hani insan babasına da çok kızamıyor böyle durumlarda. Yani tamamen ona suçu yükleyemiyorsunuz çünkü onun da hayatın getirdiği bir şey var ona … yani şöyle bir şey vardı, ee bu şiddet olayları gerçekleşiyordu evet huzursuzduk, kavga vardı ama bir yandan da kötü bir insan olduğunu tamamıyla söyleyemeyeceğim yani. Çünkü çocuklarına düşkün, işte ihtiyaçlarını gören, çocuklarını seven, bağrına basan da bir baba olduğu için çok da böyle nefret olmuyordu yani. (Tuna, E, 32)

> Çocukken anneme daha yakın hissediyordum. Annem tüm bu yaşananların mağduruymuş gibi hissediyordum. Anneme karşı çok merhamet duyuyordum. Kırmızı çizgimdi benim için. … Bana göre babam, öfkeli, anlayışsız bir eş ve aynı zamanda anlaşılmayan bir eş. Bazen annemin de babamı anlamadığını düşünürdüm, babama hak verdiğim zamanlar olurdu. Babamın becerileri çok iyidir, ailesi için ne yapması gerektiğini bilir, her şeyi her şekilde güvenip bırakacağın halledebilecek biri, o oldu mu güvende hissederim. … Babam eş olmayan, o konumda durmayan, bu anlamda karşılık vermeyen bir eşti. Babama karşı çok net bir şey hissetmiyorum, babama duygum gelmiyor. Sadece hafif bir hayal kırıklığı ve öfke var nasıl böyle davranır gibi. (Hira, K, 27)

Maya'nın ise bu konuda, arafta kalma olarak ifadelendirdiği duygusal deneyimine ait anlatısı şu şekildedir:

> Babamla daha iyi anlaştığımızı, anlaşıldığımı hissederdim. Babamla her şeyi konuşabileceğimi düşünürdüm çocuk Maya olarak. Babamın yanında, daha rahat ve güvende olabileceğimi hissederdim. … İşte ergenlikte annemin de çektiği acıyı görmeye başladım. Hiç bakmadığım bir taraftı orası ve oraya bir kere bakınca bir daha görmezlikten gelemedim. Bunu yaşadığım anda doğal olarak savunduğun tarafı da irdelemeye başlıyorsun ve irdelemeye başladıkça onun [babamın] hataları, onun aslında problem sebebi olduğunu gördüm. Oradaki problem de babamın devamlı kendini öncelemesi, narsisistik davranışları. Aa kadın acı çekiyor ve bunun sebebi bu. Diğer tarafa, anneme yöneldim diyemem ama arafta kaldım. Benim yalnızlığımı net hissettiğim yer bu kırılma idi, babadan uzaklaştım anneye yaklaşamadım ortada kaldım. (Maya, K, 34)

Bir başka örnek olarak Safa, babasına duyduğu duygusal yakınlık nedeniyle, ona yönelik olumsuz hisler taşıdığı durumlarda, bu duyguları farklı biçimde anlamlandırmayı ve babasını daha olumlu bir şekilde tanımlamayı tercih etme eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur.

> Sanki babamın daha kendini ön plana çıkarmasını istediğim, daha girişken, daha kendi fikirlerini öne sürebilen, kendi zevklerini yaşayabilen bir adam olsun isterdim. Daha güçlü olan bir baba olsun isterdim. Babam hafif silik, ezik

> diyebiliriz ama böyle demek yerine daha ziyade annem daha baskın demeyi tercih ediyor gibiyim. Anneme baskın diyerek babamı daha çok mağdur algılayıp babama kötü bir sıfatlama yapmak istemiyor gibiyim. Babama kızdığım yerler de vardı, hep mazlum değildi. Babama belki de mazlum mülayim dememin sebeplerinden birisi kendinden çok bizi düşünmesi, kendine almayıp bize alması … benim var, gerek yok derdi. … Çocukken babama daha yakın hissederdim. Babamın merhameti … babam bana her sabah yumurtasının sarısını ayırırdı, sütümü içirirdi, okula hazırlardı. Bu konu bende duygusaldır. Hastalıkta falan çok ilgilenirdi. (Safa, E, 33)

Katılımcıların bu ilişkiler ağı içinde ne yaşadıklarına, içinde bulundukları ikilemlere ve duygusal eğilimlerine ilişkin farkındalıklarının başlangıçta sınırlı olduğu görülmüştür. Ancak derinlemesine görüşmeler sırasında tanımlamaları ve duyguları üzerinden ebeveynleriyle olan ilişkilerini ve ebeveynleri arasındaki ilişkiyi anlatmaya başladıklarında, bu farkındalıklarının arttığı gözlemlenmiştir. Zamanla kendi içsel deneyimlerine dair daha derin bir kavrayış geliştirmişler ve ilişkilerin üzerlerindeki etkisini, yukarıdaki ifadelerinde olduğu gibi, daha açık ve anlamlı biçimde dile getirebilmişlerdir.

4.3.2. Hüküm Vermek: Eş Ebeveynleri Arasında Taraf Tutan Çocuk

Ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliğinin, ebeveynler arası ilişkinin algılanışına yansıyan bir diğer boyutu, çocuğun duygusal olarak kendisine daha yakın hissettiği ebeveynin tarafını algısal ve duygusal düzeyde tutma eğiliminde olmasıdır. Bir önceki kategoride, çocuk tarafından nispeten daha yakın hissedilen ebeveyn, ebeveynler arası ilişkide suçlu ya da sorumlu olarak görülen tarafı temsil etmektedir. Bu kategoride ise çocuk, yakınlık kurduğu ebeveyni daha çok mağdur ya da haksızlığa uğrayan olarak algılamakta; sorumlu veya suçlu olanın diğer ebeveyn olduğunu düşünmektedir. Bu durumlarda çocuk, ikilemde kalma veya sıkışmışlık hissinden ziyade, yakınlık duyduğu ebeveynin yanında yer alma, onu destekleme yönünde taraf tutma eğilimi sergilemektedir. Öte yandan, diğer ebeveyne karşı ise olumsuz duygulanımlar çok daha açık biçimde kendini gösterebilmektedir.

> Annem hep benim için kıymetliydi. Ben de annem için hep Anadolu'daki tabiriyle bir güvenç kaynağı idim. Annem derdi ki "bana bir şey olursa yarın bir gün, sen varsın dayın var" derdi, kocam var demezdi. Annem bana çok güveniyor, inanıyor benim de onu desteklemem gerekiyor durumdaydım. Annemi çocukluğumdan beri koruma kollama ihtiyacı hissederdim. Şefkat duyardım. Ben annemi küçümsediğinde babama kızıyordum. Niye böyle yapıyorsun gibi. Anneme de üzülüyordum. Böyle korumak kollamak istiyordum. Ne kadar benim için saçma sapan bir şeyler yapmış da olsa anneme karşı hiç öyle eleştirel küçümseyici

> düşünmedim. Ben öyle hiçbir zaman yaa anne sen de bilmiyorsun gibi bir şey demezdim. … O esnada ben annemin yanında durmaya çalışıyordum. Anneme karşı derin bir sevgim olduğundan şefkat hissederdim, yanında durabilmek, onunla paylaşıyor olmak beni güzel ve güçlü hissettirirdi. (Duha, K, 27)

> Ben çocukken babamı çok özlüyordum. İşinden dolayı evden çok uzakta kalıyordu. Çocukken ben de düşüncelerini çok ifade eden bir kişi değilmişim, bir şey sorulduğunda hep bilmem, fark etmez dermişim. Bence babamda öyle bir adamdı. … Babamı o yüzden çok özlerdim yani böyle sessizce bile birbirimizi anladığımı düşünürdüm babamla. … Babama çok acıma duygum olurdu, bu adam burada kalmaya mecbur, sabretmek zorunda. Babam için üzülürdüm, çocukken babam için çok üzülürdüm, çünkü hep böyle bir kadının dırdırını çekiyor, bağırışlarını çekiyor, idare etmeye çalışıyor, o kadın evi terk ediyormuş gibi yapıyor çocukları alıp. Babam için üzülürdüm … çok çaresiz hissettiği zaman onu anlamak için gittiğimi hatırlıyorum, babam ağlayarak hissettirirdi duygusunu, ağlamazdı ama sesi titrerdi, napayım ya yapabileceğim bir şey yok, yapamıyorum gibi söylerdi. Ben ne yapayım, dediğini hatırlıyorum. Orada babama karşı çaresiz hissediyordum, sarılmak geliyordu ama dokunsal temasımız olmayınca sarılmıyordum ve şefkat hissediyordum. (Şifa, K, 30)

> Benim hatırladığım şeyler aralarındaki tartışmadan sonra işte genelde hep ben anne tarafında olurdum yani bilmiyorum bu neden oluyordu ama. … Babam çocukluğumdan itibaren bana hep şeyi söylerdi, "sen annecisin, sen annenle gidiyorsun hep" derdi, bunu söylerdi yani "sen hep annenin tarafını tutardın". … Sürekli ağlayan ve sürekli üzgün, içine kapanık bir çocuk vardı yani, beni ağlatan şey daha çok aslında anneme dair olan şeyler, yani koruma içgüdüsü hissediyordum açıkçası, üzülme … keşke bir şeyler yapabilsem, keşke şunu yapabilsem, keşke bunu yapabilsem gibi şeyler hissediyordum. Hiçbir şeye gücüm yetmiyordu. (Tuna, E, 32)

Duha, Şifa ve Tuna, duygusal olarak yakınlık hissettikleri ebeveynlerini daha çok mazlum konumunda algılamakta ve onların eşleri tarafından hak etmedikleri bir muameleye maruz kaldıklarını düşünmektedir. Bu algıları doğrultusunda katılımcılar, söz konusu ebeveyni destekleme, yanında olma, şefkat ve merhamet gösterme gibi tutumlar sergilemekte; bununla birlikte çocuk olarak bu durumlara müdahale edememenin getirdiği çaresizlik duygularını da ifade etmektedirler. Diğer ebeveynle olan ilişkileri bütünüyle olumsuz olmamakla birlikte, yakın hissedilen ebeveyne duyulan duygusal çekim, diğer ebeveyne yönelik daha yoğun olumsuz duygulanımların ortaya çıkmasına zemin hazırlıyor gibi görünmektedir. Benzer biçimde Baha ve Luna'nın da yakınlık duydukları ebeveynleri destekleme ve koruma eğilimlerini aşağıdaki ifadelerinde açık bir şekilde dile getirdikleri görülmektedir.

> Ben annemi çok severdim çocukken. Babamın anneme olan davranışlarına bakıyordum annemi çok üzdüğü zamanlar oluyordu, umursamıyordu, tınlamıyordu. Bu durumlar hiç hoşuma gitmiyordu, üzülüyordum. … O yüzden ben annemi mutlu etmek istiyordum. Bunun için çabalardım. (Baha, E, 29)

> Annem benden destek alıyordu. Anneme üzülürdüm, acırdım ve kurtarmak isterdim onu. … Çocukken benim hakkımda annesine çok bağlı derlerdi, anneme şey derlerdi, sen bu kıza çok güveniyorsun. (Luna, K, 38)

Sonuç olarak, derinlemesine görüşmelerle elde edilen katılımcı ifadeleri, ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliğinin, çocukların eş ebeveyne yönelik algı ve duygulanımlarını biçimlendiren önemli faktörlerden biri olduğuna işaret etmektedir.

Buraya kadar ele alınan iki temada, tüm katılımcılara ait örnek ifadeler, ilgili tema ve kategori başlıkları altında topluca sunulmuştur. Ancak üçüncü temadan itibaren bulgular, tema temelli değil katılımcı temelli olarak ele alınmakta, dolayısıyla bulguların sunumunda bu noktadan itibaren metodolojik bir farklılaşmaya gidilmektedir. Öncelikle analizler sonucunda ortaya çıkan tema ve kategoriler tanıtılmış, kapsam ve içerikleri açıklanmış; fakat bu aşamada katılımcı ifadelerine yer verilmemiştir. Ardından *süreç ve kişi odaklı çözümlemeler* başlığında her bir katılımcı, ilgili temalar bağlamında ayrı ayrı incelenmiş ve ortaya konulan süreç modeli, katılımcı ifadeleri özelinde kendi süreçlerini yansıtacak şekilde bütüncül biçimde sunulmuştur. Bulgulamada böyle bir metodolojik tercihin temel gerekçesi, araştırma konusunun zamansal bir süreci ele alması ve sürece ilişkin bulguların bütüncül olarak ortaya konmak istenmesidir. Nitekim katılımcıların ifadelerinin yalnızca ortak tema başlıkları altında toplanması, anlatılar arasındaki bağlantıları, geçişleri ve süreç aktarımını sınırlamakta ve anlaşılmaz kılmaktadır. Bu nedenle daha işlevsel olması amacıyla, üçüncü temadan dokuzuncu temaya kadar olan bulgular vaka incelemesi formatında sunulmuştur. Araştırmada elde edilen son tema olan *aktarımın seyrini biçimlendiren kişiye özgü faktörler* ise yeniden ilk iki temada olduğu gibi tüm katılımcıların ortak ifadeleri üzerinden ele alınmıştır.

4.4. TEMA 3: EŞ EBEVEYN TEMSİLLERİ

Örtük ebeveyn teması, çocuğun yaşamında ebeveynler arası ilişkinin ne kadar yer edindiğini yansıtmıştır. Ayrıca çocukların anne ve babalarını, ebeveynlik ve eşlik yönleriyle birbirinden ayrıştırdıkları da ortaya konulmuştur. Bu ayrışmaya bağlı olarak, temel araştırma sorularından biri, çocukların ebeveynlerini eş olarak nasıl algıladıkları ve

tanımladıkları olmuştur. Derinlemesine görüşmelerde katılımcılara hem genel olarak hem de anlattıkları anıların uygun yerlerinde, *"Annen nasıl bir eş?", "Baban nasıl bir eş?", "Oradaki adamı eş olarak nasıl algılıyorsun?*" ve *"Oradaki kadın senin gözünden nasıl bir eş?"* gibi sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların bu sorulara doğrudan verdikleri yanıtların yanı sıra görüşmeler boyunca diğer başka sorulara verdikleri yanıtlar da satır satır incelenmiş ve ebeveynlerini eş olarak tanımladıkları her bir ifade kodlanmıştır.

Katılımcıların çocukluk dönemlerine ilişkin anlatılarında, ebeveynleri arasındaki etkileşimin doğasına bağlı olarak her iki ebeveyni de birer eş olarak nasıl tanımladıkları ve konumlandırdıkları görülmektedir. Bu tanımlamaların, ebeveynlerin eş kimliğine dair zihinlerde belirgin ve güçlü temsiller oluşturduğu anlaşılmaktadır. Her bir katılımcı ebeveynlerini eş olarak betimlerken, onların farklı yönlerine dair tanımlamalar ortaya koymakla birlikte, bazı temsillerin daha baskın biçimde öne çıktığı ve duygusal açıdan yüklü olduğu fark edilmiştir. Ayrıca, çocukluk dönemine yönelik anı çalışmaları, söz konusu temsillerin özellikle anılarda yer alan eş tanımlamaları aracılığıyla daha güçlü ve açık bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Ebeveynlerin, çocukları tarafından eş olarak nasıl algılandığını ve tanımlandığını ortaya koyan bu tema, "eş ebeveyn temsilleri" olarak adlandırılmıştır. "Eş ebeveyn" kavramı, çocuğun bakış açısından ebeveynlerin eşlik yönünü ön plana çıkaran bir kavramsallaştırma niteliği taşımaktadır. Çocuğun perspektifinden ebeveynlerin yalnızca anne-baba kimlikleriyle değil, aynı zamanda birbirleriyle kurdukları eşlik ilişkisinin niteliğiyle de algılandığını yansıtan bir kavramsallaştırma olarak değerlendirilmektedir. Mevcut literatürde böyle bir kavramsallaştırmaya rastlanmamıştır. Ebeveyni eş rolü üzerinden tanımlayan, daha öz ve özgün bir kavramsallaştırma olarak "eş ebeveyn" kavramı, bu araştırmanın bulgularından yola çıkılarak literatüre önerilmiştir.

Bu kavram, alışılmış terminolojinin dışında yeni bir kavram olarak ilk bakışta karmaşık bir anlam ve izlenim uyandırsa da yerine kullanılabilecek eş temsilleri kavramı, bu araştırma bulgularında ortaya çıkan çocuğun zihnindeki özgün temsilleri tam olarak karşılamamaktadır. Nitekim eş olarak oluşan temsil, aynı zamanda çocuğun ebeveynine ait olduğu için güçlü bir duygusal bütünlük ve bağ içermektedir. Diğer bir deyişle, eş temsilleri sadece tek başına bağımsız temsiller olarak yapılanmamaktadır. Ebeveyn ve eş temsilleri birbirinden ayrışan ancak aralarında güçlü bağlantıların olduğu temsillerdir. Daha somut bir ifadeyle, babasının eşi olan kadın aynı zamanda çocuğun annesi, annesinin eşi olan adam ise çocuğun babasıdır. Çocuk, o eşi konumlandırırken salt bir eş

olarak görememektedir. Çocukların ebeveynleriyle kurdukları ilişkilerinin, eş olarak ebeveynlerini algılama ve tanımlama biçimlerini etkilediğini ortaya koyan ikinci tema, bu duygusal bağlantıya işaret etmektedir. Eş temsilleri ifadesi ise çocukların zihinsel düzlemde oluşturdukları bu özgün temsillerin duygusal ve ilişkisel bütünlüğünü tam olarak yansıtmamaktadır. Ebeveynin eş olarak temsil edilmesi, yalnızca bir eşlik rolünü değil, aynı zamanda çocuğun ebeveyninin eş olması niteliğiyle derin bir duygusal bağ ve içsel yapı barındırmaktadır. Bu çok yönlü ilişkisel yapı dikkate alındığında, söz konusu temsillerin "eş ebeveyn" olarak nitelendirilmesi hem çocuğun öznel bakış açısını hem de kavramın kapsayıcılığını ve özgünlüğünü en iyi şekilde yansıtan bir ifade olarak değerlendirilmiştir.

"Temsil" kavramı ise psikanalitik teorilerde ve sosyal bilişsel perspektiflerde yaygın olarak ele alınan bir olgudur. Özellikle nesne ilişkileri kuramları, bireyin iç dünyasında oluşan ve şekillenen içsel nesneleri, nesne temsilleri aracılığıyla açıklamaktadır (Bell, 1995; Fairbairn, 1954; Gabbard, 1994; Greenberg ve Mitchell,1983; Jacobson, 1964; Kernberg, 1976; St. Clair 1996; Winnicot, 1965). Sosyal Bilişsel perspektifler ise şemalar aracılığıyla zihinsel temsillerin varlığını ortaya koymaktadır (Baldwin, 1992; Bartlett, 1932; Markus ve Zajonc, 1985; Westen, 1988; Young vd., 2003). Bu temsiller, erken dönem ebeveyn-çocuk ilişkisine dayalı olarak gelişen ve anne ile babaya ait önemli bir içsel nesne temsili niteliği taşıyan yapılardır. Daha somut bir ifadeyle, çocukların zihinlerinde ebeveynleriyle olan ilişkileri bağlamında "Nasıl bir anne?" ve "Nasıl bir baba?" sorularına yönelik tanımlamalar ve buna bağlı olarak şekillenen zihinsel temsiller bulunmaktadır.

Söz konusu kuram ve yaklaşımlarda olduğu gibi, katılımcıların anlatılarında eş ebeveynlerin çocuğun zihinsel ve içsel dünyasında belirgin temsiller olarak yer aldığı gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda, ortaya çıkan tema "eş ebeveyn temsilleri" şeklinde kavramsallaştırılmıştır. Eş ebeveyn temsilleri, çocukların zihinsel dünyalarında anne ve babaya dair farklı biçimlerde şekillenmiştir. Bu doğrultuda tema, "eş anne temsilleri" ve "eş baba temsilleri" olmak üzere iki alt kategoriye ayrılmıştır.

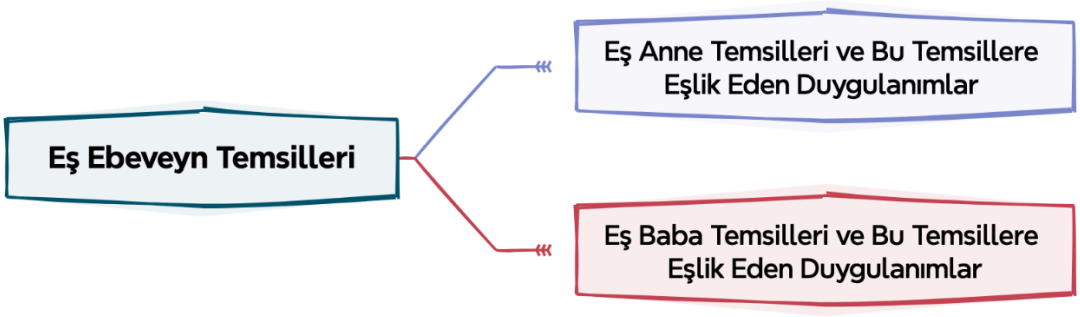

Şekil 4.5. Eş Ebeveyn Temsilleri Temasını Oluşturan Kategoriler

Katılımcıların deneyimlerinde, ebeveynler arası ilişki bağlamında çocukların zihninde yalnızca temsillerin oluşmakla kalmadığı, aynı zamanda bu temsillere eşlik eden duyguların da geliştiği görülmüştür. Bu duygular da bireyin ebeveyn olarak annesine ya da babasına bireysel olarak beslediği hislerden farklıdır. Daha çok, ebeveynlerin birbirlerine yönelik tutum ve davranışlarından kaynaklanan ve çocuğun eş anne ya da eş baba temsillerine yönelik geliştirdiği duygulanımları yansıtır. Çocuğun, ebeveynlerinin eşlik rollerine yönelik geliştirdiği bu duygulanımlar, ebeveynler arası ilişkinin çocuktan bağımsız bir olgu olmadığını ortaya koyan önemli göstergelerden bir diğeridir.

Derinlemesine görüşmelerde ve özellikle anı çalışmalarında, katılımcıların tanımlamalarına duyguların güçlü bir şekilde eşlik ettiği gözlemlenmiştir. Diğer bir deyişle katılımcılar, eş ebeveyn figürünü nitelendirirken yalnızca betimleyici ifadeler kullanmakla kalmayıp, bu tanımlamalara eşlik eden güçlü duygusal tepkiler de ortaya koymuşlardır. Örneğin zayıf, ezik ya da güçsüz olarak tanımlandıkları eş anneye yönelik öfke veya şefkat duyguları; şikayetçi, sabırlı ya da bencil olarak betimlenen eş babaya karşı ise tiksinti veya acıma gibi olumsuz duygular dile getirilmiş veya yansıtılmıştır. Genel olarak görüşmeler sürecinde açığa çıkan duygusal tepkiler incelendiğinde; kimi zaman hisler gibi daha yumuşak, kimi zaman duygular gibi daha yoğun şekillerde açığa çıktığı görülmüştür. Bu bağlamda, herhangi bir duygusal tepkiyi kapsayacak üst bir kategori olarak "duygulanım" kavramı tercih edilmiş ve katılımcıların deneyimlerini yansıtmak için bu kavram kullanılmıştır.

Katılımcıların eş ebeveyn temsillerine yönelik bu duygulanımlarının ise çeşitlendiği gözlemlenmektedir. Bu çeşitliliği beş grupta sınıflandırmak mümkün görünmektedir:

- Öfke, nefret, kızgınlık, tiksinti gibi uzaklaştırıcı duygulanımlar
- Şefkat, merhamet, üzüntü, acıma, koruma isteği gibi yakınlaştırıcı duygulanımlar

- Her iki zıt duygunun bir arada yaşandığı ambivalans duygulanım
- Sitem, hayal kırıklığı gibi kompleks duygular
- Duygusuzluk, hissizlik, boşluk, küntlük gibi bir duygusal tepkinin olmadığı durumlar

Bunlarla birlikte katılımcıların anlattıklarında dikkat çeken önemli durumlardan biri, ebeveynlere ve eş ebeveynlere hissedilen duygulanımlar arasındaki çelişkidir. Örneğin, bir çocuk babasına ebeveyn olarak hayranlık duyarken, onun eş rolüne karşı yoğun bir öfke hissedebilir. İkinci temada katılımcılardan örneklerle ortaya konulan bu tür çelişkili duygular, çocuk için duygusal olarak oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Aynı zamanda bu durum, çocuğun zihninde ebeveyn rolü ile eş rolünün nasıl ayrıştığını gösteren önemli bir duygusal işaret niteliği de taşımaktadır.

4.4.1. Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Eş anne temsilleri, katılımcıların annelerini bir eş olarak nasıl algıladıklarına dair kodlanan ifadeleri içermektedir. Bu temsiller, ebeveynler arasındaki ilişkiye bağlı olarak şekillenir ve annenin eş olarak nasıl bir kadın olduğu üzerine yapılan tanımlamaları yansıtır. Somut örneklerle ifade etmek gerekirse, katılımcılar eş annelerine ilişkin bu temsilleri; zayıf, güçsüz, ezik, yok sayılan bir kadın, çok öfkeli, huysuz, sürekli eleştiren ve aşağılayan veya her zaman memnuniyetsiz gibi nitelendirmelerle ortaya koymuşlardır. Ayrıca bu şekilde tanımladıkları eş anne temsillere yönelik ise acıma, şefkat, öfke, sitem, tiksinti, hissizlik gibi bir çok duygulanımlarını da dile getirmişlerdir. Katılımcıların, annelerini bir eş olarak algılama biçimlerinin; annelerinin babalarına karşı tutumları, babalarının annelerine yönelik tutumları, annenin bu tutumlara verdiği ya da vermediği tepkiler ve annenin evliliğindeki konumu doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Her bir katılımcıya ait eş anne ebeveyn temsillerini ortaya koyan ifadeler, *süreç ve kişi odaklı çözümlemeler* başlığı altında ayrıntılı biçimde sunulmuştur. Burada da katılımcıların söz konusu temsilleri nasıl ifade ettiklerini somutlaştırmak amacıyla aşağıda birkaç örneğe yer verilmiştir.

> Oradaki anne zavallı, pasif, gerçekten köle, yok sayılan, hiç, değersiz. Acıyorum ve şefkat duyuyorum o kadına. (Luna, K, 38)

> Bunu söylemek hiç istemiyorum ama hizmetçi gibi bir anne. Erkeğin ihtiyaçlarını her anlamda yerine getiren biri. Annem için çok üzülüyorum. … Dışarıdan

> baktığınızda annem babama itaat eden, ütüsünü yemeğini yapan biri. Babam için itaatkâr bir eş. (Neva, K, 29)
>
> Annem tek başına bir şey yapamazdı … hastaneye kendisi gidemezdi, babam götürene kadar beklerdi günlerce, bir keresinde anne seni ben götüreyim demiştim çocukken. Babamsız bir şey yapamazdı. Babama bağımlıydı. (Ayda, K, 28)

Görüşmeler ve analizler boyunca, bu temsillerin katılımcıların çocukluk dönemlerinde edindikleri algı ve deneyimlere dayanmalarına özellikle dikkat edilmiştir. Katılımcıların eş annelerine ilişkin şu anki mevcut durumlarına yönelik tanımları ya da annelerinin eş rolünden ziyade ebeveynlik yönünü öne çıkaran ifadeleri kodlama sürecine dâhil edilmemiş ve bu temsiller kapsamında değerlendirilmemiştir.

4.4.2. Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Ebeveynler arası ilişkiye dayalı olarak, eş anne temsiline benzer şekilde her katılımcının çeşitli eş baba temsilleri ve bu temsillere eşlik eden duygulanımları olduğu görülmektedir. Örneğin silik olarak tanımlanan bir eş baba figürüne karşı duyulan kızgınlık, gaddar olarak betimlenen bir eş babaya yönelik hissedilen öfke, sabırlı eş babaya karşı ise üzüntü gibi duyguların açığa çıktığı görülmektedir. Eş anne temsillerinde bahsedilen hususlar ve duygulanım türleri, benzer şekilde eş baba temsilleri için de geçerlidir. Her bir katılımcıya ait eş anne ebeveyn temsillerini ortaya koyan ifadeler, *süreç ve kişi odaklı çözümlemeler* başlığı altında ayrıntılı biçimde sunulmuştur.

4.5. TEMA 4: EŞ EBEVEYNLERİN GEREKSİNİMLERİ: ÇOCUĞA MİRAS KALAN İHTİYAÇLAR

Derinlemesine görüşmeler sürecinde katılımcıların anlatıları arasında doğrudan ve dolaylı bir şekilde kendini gösteren önemli temalardan biri de eş ebeveynlerden çocuğa miras kalan ihtiyaçlar olgusu olmuştur. Katılımcıların deneyimlerinde, eş ebeveynlerin karşılanmamış ihtiyaçlarının çocuklar tarafından fark edildiği ve içselleştirildiği gözlemlenmiştir. Örneğin Luna'nın eş annesini betimlerken ihtiyaca yönelik olarak kullandığı "Annemin benim gözümde en çok ihtiyacı saygın olmak, saygıya ihtiyacı varmış gibi." ifadesi, doğrudan eş ebeveynin ihtiyacını çocuğun gözünden ortaya koymaktadır.

Eş ebeveyn temsilleri ve bu temsile yönelik duyguların, aynı zamanda eş ebeveynlerin karşılanmamış bir ihtiyaçlarına karşılık geldiği görülmüştür. Bu tema, her bir temsilin

beraberinde aslında bir ihtiyacı da barındırdığını ortaya koymaktadır. Bu duruma, çocuğun gözünden zayıf ve ezik görülen eş annenin daha güçlü ve baskın olmaya; sevilmeyen eş babanın sevgiye; yok sayılan, görmezden gelinen eş annenin görülmeye ve saygıya; sürekli eleştirilen ve küçümsenen eş babanın saygıya ve onaylanmaya ihtiyacının olması gibi, katılımcılarda gözlemlenen örnekler verilebilir. Bu ihtiyaçların bir kısmının eş ebeveynin kendisinden *(örneğin güçlü ve baskın olma),* bir kısmının ise diğer eş ebeveynden *(örneğin sevilme ve onaylanma)* beklenen türde ihtiyaçlar olduğu görülmektedir.

İhtiyaçlar perspektifinden dikkat çeken bir diğer bulgu, katılımcıların kendi ilişkilerini anlatırken eş ebeveynlerin karşılanmamış ihtiyaçlarının yansımalarını açığa çıkarmaları ve bu ihtiyaçlara yönelik hassasiyetlerini belirgin bir biçimde ortaya koymalarıdır. Katılımcıların bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde dile getirdikleri; kendi ilişkilerindeki karşılanmayan veya karşılanmasına yönelik daha hassas ve beklenti içinde oldukları ihtiyaçlar, araştırmacının zihninde "bu ihtiyaçların nereye dayandığı ve nereden beslendiği" sorusunu şekillendirmiştir. Bazı katılımcılarda, kendi ilişkilerindeki ihtiyaçlarla eş ebeveynlerinin ilişkilerinde gözlenen ihtiyaçların benzerlik göstermesi, araştırmacıyı bu konuyu daha derinlemesine incelemeye yöneltmiştir. Katılımcılara sorulan sorular ve yapılan analizler sonucunda, ebeveynler arası ilişkiye bağlı olarak şekillenen eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillerin karşılanmamış ihtiyaçlarının, katılımcıların kendi evlilik ilişkilerindeki duyumsadıkları psikolojik ihtiyaçları ve hassasiyetlerini şekillendiren faktörlerden biri olduğu anlaşılmıştır.

Ayda'nın görüşmeler sırasında annesinin ve kendisinin ihtiyaçlarına dair fark ettiklerini dile getirdiği, "İhtiyaçlarımın anneminkiyle çok paralel olduğunu fark ettim. Gerçekten annem o zaman neye ihtiyaç duyuyorsa ben de şu an onlara duyuyorum. Görülmeye, değerli olmaya, ilgilenilmeye, merkezde olmaya, vakit ayırılmaya bunlara çok ihtiyaç duyduğumu fark ettim kendi ilişkimde de." şeklindeki ifadesi, bu temaya dair ön plana çıkan örneklerden biridir. Benzer şekilde diğer katılımcıların da açık ya da örtük bir şekilde miras aldıkları ihtiyaçları hem ebeveynlerinin ilişkilerini aktarırken hem de kendi ilişkilerini tanımlarken ortaya koydukları görülmüştür. Bu bulgular *süreç ve kişi odaklı çözümlemeler* bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Her bireyin bir takım temel evrensel psikolojik ihtiyaçları bulunmaktadır (Deci ve Ryan, 1985; Glasser, 1989; Maslow, 1943) ve yakın ilişkilerde karşılanmayan bu temel psikolojik ihtiyaçlar bireylerin yaşamı boyunca kendini açığa çıkarmaktadır (Young vd.,

2003). Bütün insanların sahip olduğu evrensel temel ihtiyaçlarının yanı sıra bu temada öne çıkan nokta, bireylerin bazı ihtiyaçların karşılanması konusunda diğer ihtiyaçlara kıyasla daha hassas olabildikleridir. Her katılımcının, kendi ilişkisi bağlamında ortaya koyduğu bazı baskın ihtiyaçları bulunmaktadır. Bireyde gelişen bu ihtiyaçların kaynağı doğrudan kendi yaşantısı ve çocukken ebeveynleri tarafından karşılanmayan psikolojik gereksinimleri değil, çocuklukta tanıklık ettiği şekilde eş ebeveynlerin birbirlerinin karşılamadıkları ihtiyaçlarıdır.

Analiz sürecinde katılımcılara ve ebeveynlerine ait ihtiyaçları yansıtan tüm ifadeler kodlanmış ve bu kodlar analiz edilerek çocuğa miras kalan ihtiyaçlar teması oluşturulmuştur. Mevcut literatürde insanın temel psikolojik ihtiyaçlarının neler olduğunu ortaya koyan çok çeşitli sınıflandırmalar bulunmaktadır (Ainsworth, 1985; Bowlby, 1969; Deci ve Ryan, 1985; Glasser, 1989; Greenberg, 2002; Greenberg ve Goldman, 2019; Maslow, 1943; Rogers, 1951; Young vd., 2003). Ancak bu araştırmanın bulgularında, katılımcıların ortaya koyduğu ihtiyaçların türleri *(örneğin sevgi, saygı, onaylanma, takdir edilme, görülme vb.)* ya da ihtiyaç alanları *(örneğin ilişki, kimlik, kendinden beklenen ihtiyaçlar, diğerinden beklenen ihtiyaçlar vb.)* üzerinden herhangi bir sınıflandırmaya gidilerek çeşitli kategoriler oluşturulmamıştır. Çünkü bu tema için önemli olan husus, ihtiyaçların keşfedilmeye çalışılan süreç modelindeki işlevi olmuştur. Daha açık bir ifadeyle, ebeveynleri arası ilişki ile bireyin kendi benliği ve ilişkisi arasındaki süreci ve bağlantıyı şekillendiren bir psikolojik dinamik olarak ortaya çıkmasıdır. Bu açıdan araştırma eş ebeveynlerin ihtiyaçlarının çocuklara aktarılmasına odaklanmaktadır. Ayrıca, ilgili araştırma sorusu ve amacı doğrultusunda mevcut veriler ihtiyaçların çeşitliliğini ve türlerini ortaya çıkarmaya yönelik bir veri doygunluğu hedeflenerek toplanmamıştır. Sonuç olarak hem amaca hizmet etmeyeceği hem de sunulacak kategorilerin bütünü yansıtmayacağı ve eksik kalacağı düşünülerek, bu tema için kategorik bir bulgulama yapılmamıştır. Benzer durum eş ebeveyn temsillerine eşlik eden duygulanımlar ve eş ebeveyne dönüşme korkusu temaları için de geçerlidir.

4.6. TEMA 5: İLİŞKİSEL TEHDİT SENARYOLARI: EŞ EBEVEYNE DÖNÜŞME KORKUSU

Katılımcı deneyimlerinde ortaya çıkan önemli temalardan biri de ebeveynler arası ilişkiye bağlı olarak katılımcıların geliştirdikleri kaygı ve korkulardır. Ebeveynler arasındaki olumsuz ilişki dinamikleri ve bu ilişkiye bağlı olarak oluşan eş ebeveyn temsilleri,

çocukların yaşamları boyunca zihinlerinde ve iç dünyalarında yer edinen ilişkisel tehdit senaryolarına dönüşmektedir. Bu tema, çocukların yalnızca ebeveyn ilişkisini gözlemlemekle kalmayıp aynı zamanda bu gözlemlerini duygusal düzeyde içselleştirerek ilişkisel tehdit algıları ve çeşitli korkular geliştirdiklerini göstermektedir. Katılımcıların en belirgin genel korkusu, kendi ilişkilerinde eş ebeveynleri gibi bir eşe dönüşme korkusudur.

Katılımcıların zihinlerinde canlanan bu tehdit senaryolarının *eş anne veya eş baba gibi bir eş olma, kendi ilişkisinde eş ebeveynlerine benzeme veya zamanla onlara dönüşme, kendi ilişkisinde eş ebeveynlerinin konumuna düşme veya onların yaşadıklarını yaşama, eş anne veya eş babaya benzer bir eşe sahip olma* ve *kendi evlilik ilişkisinin, ebeveynlerinin ilişkisinin tekrarına dönüşmesi* gibi çeşitli şekillerde ortaya çıktığı analiz edilmiştir. Katılımcıların ebeveynlerinin ilişkilerine ve nasıl bir eş olduklarına bakarak geliştirdikleri bu korkular, gelecekteki kendi ilişkilerine, ilişkide nasıl bir eş olacaklarına ya da eşlerinin nasıl biri olacağına dair beklenti ve kaygılar şeklinde kendini göstermektedir. Katılımcıların bu korkularına örnek olarak Neva, "Annemin konumuna düşmek, bu bana çok kötü hissettiriyor, içimi kasvet kaplıyor. Korkuyorum, kaygılanıyorum, içimde bombalar patlamaya başlıyor sanki. Öfke ve kaygı diyebilirim." sözleriyle yaşadığı duygusal yoğunluğu dile getirmiştir. Benzer şekilde Maya da korkularını ve kendisini kaçındığı tehdit senaryosunun içinde bulduğunu düşündüğünde verdiği duygusal tepkilerini "Bir tık abartılı olabiliyorum çünkü ciddi öfkeleniyorum, dışardan baktığımda bu kadar öfkelenmem anlamsız bir öfke belki ama içimde bunları hissedince çok haklı bir öfke bu. Bunu annenden dolayı yapıyorsun diyorum aslında. Biraz öfkeli, abartılı davranıyorsun ama bu yüzden. Böyle bir kadının çektiği acıları görerek büyüdüm ve buna maruz kalmayı bırak, maruz kalmayı düşünmek bile korkutucu bir şeydi. Cehennem fragmanı gibi. Sıkışmışlık, panik alarm veriyor, hemen kendini savunmalısın hemen cephaneyi çıkarmalısın. Benim duygularım alarm veriyor." ifadeleriyle ortaya koymuştur. Bu kaygı ve korkular, bazı katılımcılar tarafından doğrudan ve açık bir şekilde dile getirilirken, bazı katılımcılarda ise daha örtük biçimlerde, kendi ilişkilerine yönelik tetikte olma hâli veya artan bir duygusal hassasiyet şeklinde kendini göstermektedir. Her bir katılımcının ebeveynleri arasındaki ilişkiye bağlı olarak geliştirdiği kendine özgü korku ve kaygılar*, süreç ve kişi odaklı çözümlemeler* kısmında ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Eş ebeveyn temsillerine eşlik eden korku ve kaygıların, ihtiyaçlar ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bağlanma kuramı perspektifinden bakıldığında, bağlanma ihtiyaçlarıyla birlikte bağlanma korku ve kaygılarının da oluşması (Ainsworth, 1985; Bowlby, 1969); ayrıca Sharbanee ve arkadaşlarının (2019) bağlanma ve kimlikle ilgili ihtiyaçların her birine yönelik ilgili kaygıları tanımlaması göz önüne alındığında, bu araştırmada da ihtiyaç ve korkuların birlikte sürece hizmet eden psikolojik dinamikler olarak bulunması anlamlıdır. Bu bağlantı ve ilişkiselliğin yanı sıra bazı katılımcıların eş ebeveyn temsilleriyle ilgili ihtiyaçlarının daha çok ön plana çıktığı, bazı katılımcıların ifadelerinde ise bu temsillere bağlı olarak gelişen korku ve kaygıların daha baskın şekilde ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Katılımcılar arası bu farklılık, başka bireysel farklılıklardan ve ilişkisel faktörlerden kaynaklanıyor olabiliyor. Ancak bu, başka bir araştırma konusu olup, bu araştırmanın mevcut verilerinin açıklayabileceği bir durum değildir. Katılımcılar kendi deneyimlerinde ihtiyaç ya da korku ve kaygı dilinden hangisini belirgin bir şekilde ortaya koyarlarsa koysunlar, nihayetinde beslendikleri ve hizmet ettikleri yer, aynı noktaya çıkmaktadır. Her iki psikolojik unsur da ebeveynler arası ilişkiden ve eş ebeveyn temsillerinden beslenerek bireyin benliğini ve kendi ilişkisini şekillendiren bir dinamik olarak sürece dâhil olmaktadır.

Bu iki psikolojik dinamikle ilgili olarak fark edilen bir diğer durum, kimi katılımcılarda söz konusu dinamikler evlilik ilişkisi içinde ortaya çıkarken, kimilerinde ise evlenmeden çok daha önce kendini göstermektedir. Bu açıdan bazı katılımcılar ebeveynleri arasındaki ilişkiye bağlı olarak kendi ihtiyaçlarını ve korkularını net bir şekilde henüz kendi ilişkilerinde açığa çıkmadan önce tanımlayabilmektedir. Ayrıca ihtiyaçlar ve duygular, bireyi harekete geçiren temel motivasyon ve güdülerdir (Ekman ve Davidson, 1994; Greenberg, 2002, 2019) ve bu doğrultuda ilişkilere yönelik yönlendirici ve süreci şekillendirici bir işlev üstlendikleri görülmektedir.

4.7. TEMA 6: İLİŞKİSEL DENEYİMLERDEN SÜZÜLEN ÇIKARIMLAR: SUÇLU KİM, ÇÖZÜM NE?

Katılımcıların ifadeleri incelenip analiz edildiğinde, ihtiyaçlarından ve korkularından beslenen, bu ihtiyaçları karşılayabilmek ve korkularından kurtulabilmek adına çeşitli çıkarımlar yaptıkları görülmektedir. Bu çıkarımlar, kimi zaman bireylerin farkında oldukları bilinçli çıkarımlar iken, kimi zaman ise bilinçli olarak doğrudan temas etmedikleri gizil bir şekilde var olan çıkarımlar şeklindedir. Kimi katılımcılar, bu

çıkarımlarını açıkça ifade etmiş ve düşündüklerini belirtmiştir. Kimi katılımcılarda ise derinlemesine görüşmeler sırasında kendi ilişkilerine dair dinamikleri anlatırken, bu çıkarımlar dolaylı olarak ve dinamiklere gömülü şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bu çıkarımlar, çocuğun gözünden ebeveynler arasındaki ilişkinin neden böyle olduğuna dair kendince yaptığı açıklamaları, ilişkilerindeki sıkıntılar bağlamında hangi ebeveynin ne açıdan sorumlu veya suçlu olduğunu, hangi ebeveynin nasıl bir eş olması durumunda her şeyin farklı olabileceğine dair varsayımlarını, eş ebeveyn temsillerine dair oluşan ihtiyaç ve korkularının kendisine ne söylediğini yansıtmaktadır. Ayrıca, tüm bu değerlendirmeler sonucunda çözüm olarak, bireyin nasıl bir eş olması gerektiğine, nasıl biri olursa ihtiyaçlarını karşılayıp kaygı ve korkularından emin olabileceğine, ilişkisinde neler yapıp neler yapmaması gerektiğine ve nasıl bir eşle evlenmesi veya evlenmemesi gerektiğine dair güçlü duygusal ve bilişsel inançlarını da ortaya koymaktadır.

Katılımcıların bu süreçte geliştirdikleri değerlendirmeler, çocuklukta tanık oldukları ebeveyn ilişkilerini kendi algıları doğrultusunda anlamlandırma çabalarını ve bu ilişkilerden hareketle oluşturdukları açıklama, varsayım ve anlam örgülerini ortaya koymaktadır. Belirsiz veya eksik kalan noktaları, kendi bakış açılarına uygun şekilde tamamlamaları, neden-sonuç ilişkileri kurmaları ve ebeveynleri doğrudan ifade etmese de belirli anlamlar çıkarmaları bu sürecin bir parçasıdır. Ayrıca, katılımcıların bu çıkarımların ilerleyen yaşantılarında etkili olacağına dair bir beklenti geliştirmeleri de bu temanın temel unsurları arasında yer almaktadır. Bu nedenle, katılımcıların bu süreçte geliştirdikleri anlamlandırma biçimlerini en iyi yansıttığı düşünülen kavram "çıkarım" olarak belirlenmiş ve tema bu doğrultuda adlandırılmıştır. Psychology Lexicon (2025) psikolojide çıkarımı "mevcut kanıtlara, gözlemlere veya önceki bilgilere dayanarak sonuç çıkarma veya yargıda bulunma süreci" olarak tanımlar. Ayrıca çıkarımın, mantıksal bağlantılar kurmayı, eksik bilgileri doldurmayı ve davranışları, düşünceleri, duyguları veya diğer psikolojik olayları açıklamak veya tahmin etmek için hipotezler oluşturmayı içerdiğini ifade eder. TDK'ye (2025) göre ise çıkarım "bazı önermelerin doğruluğu ya da yanlışlığından yola çıkarak, başka önermelerin doğruluğunu ya da yanlışlığını belirleme süreci"dir. Katılımcıların yaptıkları tam olarak, mevcut gözlem ve deneyimlerine dayanarak ebeveyn ilişkilerine dair doğru-yanlış yargıları oluşturmak ve bu yargıları diğer ilişki ve yaşam alanlarına anlamlı şekilde aktarmaktır.

Eş ebeveyn temsillerinin oluşturduğu karşılıklı örüntünün bireylerin çıkarımlarını şekillendirdiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, ebeveyn temsilleri birbirinden izole bir

biçimde değerlendirilmemekte; oluşan temsillerin karşılıklı dinamiği, temsillere eşlik eden psikolojik dinamikleri ve böylece çıkarımları etkilemektedir. Bir örnek üzerinden somutlaştırılacak olursa, eş anne temsiline karşı yapılan çıkarımlar, sadece eş anneye yönelik algılarla değil, eş anne karşısında algılanan eş baba temsiliyle de ilişkili olabilmektedir. Sürekli eleştirel, suçlayıcı eş anne karşısında nasıl bir eş baba bulunduğu süreci ve çıkarımları çeşitlendirmektedir. Bu eş anneye karşı; umursamaz, sürekli uyumlanan, çaresiz, memnuniyetsiz, daha çok suçlayan ve eleştiren ya da bu tavırları karşısında eşine şiddet uygulayan bir eş baba temsillerinin her biri, bireyin şikayetçi ve suçlayıcı eş anne temsilini nasıl yorumlayacağını etkilemektedir. Bu farklı temsillere göre oluşan etkileşimler, çocukların çıkarımlarını şekillendirmektedir. Örneğin, sürekli uyumlanan bir eş baba ile gelen çıkarım *"Ben de eşim bana uyumlansın ve istediklerimi ona yaptırmak istiyorsam, şikayetçi ve suçlayıcı olmalıyım."* şeklinde olabilir. Çaresiz, beklentileri karşılanmamış ve sürekli hayal kırıklığı yaşayan bir eş baba figürüne yönelik gelişen empatik ve yakınlaştırıcı duygular ise bireyin *"Eğer annem gibi davranırsam, eşim de babam gibi hayal kırıklığına uğrayacak; bu nedenle eşimi memnun ve mutlu etmek için ben şikâyet etmemeli ve eleştirel olmaktan kaçınmalıyım."* şeklinde çıkarım yapmasına sebep olabilir. Bu bağlamda birey, eleştirel ya da talepkâr olmanın karşı tarafı duygusal olarak zedeleyeceği inancıyla, kendini sessiz ve uyumlu bir eş rolüne konumlandırabilir. Benzer şekilde, çocukluk döneminde gözlemlenen şiddet davranışlarının, annenin şikayetçi ve memnuniyetsiz tavırlarına atfedilerek *"Annem çok şikâyet ederdi, bu yüzden babam onu döverdi"* biçimindeki algı ve çıkarım ise bireyde *"şikâyet edersem annem gibi dayak yerim, o yüzden ben şikayetçi biri olmamalıyım."* çıkarımına dönüşebilir. Bu örnekler çocukların bu süreçte yaptıkları çıkarımların farklı etkileşim ve faktörlere bağlı olarak çeşitlenebileceğini göstermektedir.

Katılımcıların çıkarımsal ifadeleri incelenip kodlandığında, bu çıkarımların üç farklı kategoride yapılandığı tespit edilmiştir. Söz konusu kategoriler Şekil 4.6'da verilmiştir.

Şekil 4.6. İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar Temasını Oluşturan Kategoriler

4.7.1. İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Bazı katılımcılar, eş anne ve eş babalarının daha farklı bir eş olmaları yönündeki istek ve düşüncelerini *"Annem/babam böyle bir eş olsun isterdim."* veya *"Ebeveynlerim birbirlerine şöyle davransınlar isterdim."* gibi ifadelerle dile getirmişlerdir. Bu doğrultuda mevcut çıkarımları, *"Ebeveynleri daha farklı ve daha ideal eşler olsalardı, aralarındaki ilişki daha farklı olabilirdi."* şeklindedir. Bu çıkarımlar, çocuğun bakış açısından eş anne ve eş babanın istenmeyen yönlerini ortaya koyan ve aynı zamanda sorumlu veya suçlu olarak algılanan özelliklerini de açığa çıkaran değerlendirmelerdir. Değişmesi istenen eş ebeveyn ve özellikleri, çocuğun gözünden idealize edilen ve olması gereken temsiller olarak yapılan çıkarımı yansıtmaktadır. Ayrıca, eğer ebeveynleri daha iyi bir eş olup daha iyi bir ilişki sürdürebilselerdi, katılımcıların kendi ilişkilerinin de daha iyi olabileceği veya kendilerinin farklı bir eş olabilecekleri yönünde varsayımsal çıkarımlar geliştirdikleri görülmektedir. Bu çıkarım bazen doğrudan ifade edilirken, kimi zaman da mevcut ebeveynlerden farklı olarak "keşke şöyle olsalardı" şeklinde idealize edilen eş ebeveyn temsilleri üzerinden kendini göstermektedir.

Hüma'nın "İçimden hep şey geçiyor eğer annem daha farklı bir kadın olsaydı, babam ona âşık olabilirdi, babam onunla çok güzel ilgilenebilirdi gibi. Şey de diyebilirdim ama değil mi, babam annemi sevseydi, babam anneme ilgi göstermeyi beceremeyen bir adam gibi şeyler gelmiyor içimden. Sanki sorumlusu annemmiş gibi, annem becerememiş gibi. … O yüzden ben bunu becerebilmeliyim, yoksa biz de öyle olacağız gibi de bir şey var içimde." ifadesi, Maya'nın "Annemi suçladığım şeylerden biridir bu benim, sen bir kadınsın ve evliliğin içinde yapman gereken şeyler var. Çünkü benim zihnimde böyle,

onları yapmıyorsun diye annemi suçladığım noktalar, daha kadınsı olmak, daha naif olmak, sevecen olmak." ifadesi ve benzer şekilde Tuna'nın "Babamın, dinleyen, anlamaya çalışan, yargılamayan, daha az çalışan birisi olmasını isterdim. Daha az yargılayan bir insan olmasını isterdim. Hayatında şiddet olmamasını isterdim. Annemin varlığını tamamen tanısın isterdim. Bir şey söylediğinde, bir talepte bulunduğunda ya da kendini ifade ettiğinde, yargılamadan önce onu dinlemesini isterdim. Yaralarını sarmasını isterdim." ifadesi, bu kategoriye yönelik çeşitli örnek ifadelerdir. Bu çıkarımın gözlemlendiği katılımcılara yönelik ilgili örnekler, daha ayrıntılı olarak *süreç ve kişi odaklı çözümlemelerde* sunulmuştur.

4.7.2. Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Katılımcıların ifadelerinde en güçlü ve en sık rastlanan çıkarımlar, kendilerine yönelik yaptıkları çıkarımlardır. Bu çıkarımlar, eş anne ve eş baba figürlerine bakarak gelecekteki kendi ilişkilerinde nasıl bir eş olmaları ya da olmamaları gerektiği yönünde güçlü inançlarını temsil eder.

Katılımcılardan Maya'nın "Sonra ilişkimde annem ya da babam gibi olmayacağım düşüncesi çok net vardı. Bu konuda kendimle sanki bir sözleşme yapmış gibiyim" ya da "İlişkimde olmamak kısmında, birebir annem neyse o olmamalıyım" ifadeleri ile Ayda'nın "Asla annem gibi olmayacağım derdim. Annem kadar vermeyeceğim, annem kadar tolerans göstermeyeceğim, annem kadar kendimi ona bağımlı kılmayacağım" ve Tuna'nın "Zorba, kendimi hiçbir şekilde konumlandıramadığım bir nokta açıkçası. Yani babam gibi olmama mücadelesi verdim çoğu zaman" ifadeleri, daha somut olarak bu çıkarımlara örnek olarak verilebilir. Ayrıca katılımcıların bazen içlerinden gelen güçlü bir ses olarak tanımladıkları "annen gibi olma" ya da "baban gibi olma" şeklindeki içsel ifadeler de aslında çocukluk dönemindeki gözlemlerine dayanarak geliştirdikleri çıkarımların bir yansımasıdır.

Katılımcıların bu çıkarımlarının en önemli özelliği, güçlü duygusal ve bilişsel inançlar olarak ilişkilerinde nasıl bir eş olacaklarını ve ilişki dinamiklerini şekillendirmeleridir. Eş ebeveynin karşılayamadığı bir ihtiyacı, kendi ilişkisinde nasıl bir eş olursa karşılayabileceği düşüncesi veya korktuğu duruma düşmemek için ne yapması ya da yapmaması gerektiği algısı, bu çıkarımları şekillendirmektedir. İhtiyaç ve korku temelli olmalarının, bu çıkarımları daha güçlü kıldığı ve katılımcıların bu çıkarımlara daha sıkı sıkıya bağlanmalarına yol açtığı düşünülmektedir. Çünkü bu çıkarımların

gerekliliklerinin karşılanmaması durumunda, katılımcılar kendilerini korktukları ilişkisel tehdit senaryolarının içinde bulacakları duygusunu ve inancını taşımaktadır. Katılımcıların *"eğer ben böyle olmazsam, annem gibi olurum ya da zamanla ilişkimiz onların ilişkisine benzer"* veya *"eşimin ihtiyaçlarını karşılamalıyım, yoksa o da bana karşı babamın anneme hissettiği gibi hisseder"* gibi düşünceleri, çıkarımlarının temelinde yatan bu kaygı ve korkuyu yansıtmaktadır.

Eş ebeveyn temsili ve bu temsile yönelik duygulanımın, ayrıca çıkarımların altında yatan motivasyonu etkilediği görülmektedir. Doğrudan olumsuz algılanan bir eş ebeveyn temsili söz konusu olduğunda, birey bu ebeveyn gibi olmamak veya onun konumuna düşmemek yönünde bir çıkarım geliştirmektedir. Öte yandan, şefkat duyduğu ve eşinden dolayı hayal kırıklığı yaşadığını düşündüğü eş ebeveyn temsili karşısında ise kendi eşinin benzer bir hayal kırıklığı yaşamaması adına ideal, arzu edilen iyi bir eş olma isteği ve kurgusuyla şekillenen bir çıkarım ortaya çıkmaktadır. Burada, karşıt eş ebeveynin karşılanmamış ihtiyaçları temel alınarak, katılımcının kendi ihtiyaçlarından ziyade eşinin ihtiyaçlarına odaklandığı ve bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik bir motivasyonla idealleşme çıkarımı geliştirdiği görülmektedir. Örneğin Hüma'nın "Bu yüzden babamın hayal kırıklıklarına karşı içimde hep ben böyle bir kadın olmalıyım kuralları oluşmuş gibi. Ben güzel bir kadın olmalıyım, zayıf bir kadın olmalıyım, bakımlı bir kadın olmalıyım, çalışan, güçlü ve saygın bir kadın olmalıyım vs. gibi. … Eşim benden memnun olmalı gibi, benim gibi bir kadınla evlendiği için şükredebilmeli yani öyle bir kadın olmalıyım onun için, pişman olmamalı." şeklindeki anlatısı, ebeveynlerinin evliliğinde şahit olduğu babasının hayal kırıklığını, kendi evliliğinde eşinin de yaşamaması için nasıl bir kadın olması gerektiğine dair geliştirdiği çıkarımlara örnek teşkil etmektedir

4.7.3. Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Çıkarımlara dair verilerin analizi, çocukların ebeveynleri arasındaki ilişkiye şahit olurken yalnızca nasıl bir eş olacaklarına dair çıkarımlar yapmadıklarını, aynı zamanda nasıl bir eşe sahip olmaları gerektiği ve kimlerle evlenip evlenmemeleri konusunda da çıkarımlar geliştirdiklerini ortaya koymaktadır. Bazı katılımcıların, gelecekteki eşlerinin eş ebeveynlerinden birine benzemesi durumunda, ebeveynlerinin ilişkisine benzer bir ilişki yaşayacaklarına ya da eşlerinin kendilerini diğer eş ebeveynin konumuna düşüreceğine dair bir korku ve inanç taşıdıkları görülmektedir. Buradaki eş tahayyülü ve çıkarımları da benzer şekilde ihtiyaçlar ile korku ve kaygılardan beslenmektedir. Kişiler ihtiyaçlarını

karşılayabilecek ya da karşılamayacak, kendisi için bir tehdit oluşturup oluşturmayacak bir eş profilini, eş ebeveyn temsilleri üzerinden de yapılandırabilmekte ve buna bağlı olarak çeşitli çıkarımlar geliştirebilmektedir.

Bazı katılımcılar eş ebeveyn temsilleri bağlamında nasıl bir eş istediklerini daha somut ve ayrıntılı bir şekilde tarif ederken, bazıları ise *"Annem/babam gibi bir eşim olsun istemem."* şeklinde daha genel bir ifadeyle dile getirmiştir. Hira'nın "Bir eş olarak, çocukken de babam gibi bir eşim olsun istemiyordum. Babam eş olmayan, o konumda durmayan, bu anlamda karşılık vermeyen bir eşti.", Ayda'nın "Eşimin babam gibi sorumsuz davranmayan, gözeten, daha çok vakit ayıran, daha çok ilgi gösteren, beni önceleyen bir adam olmasını isterdim." ve Duha'nın "Annem gibi bir kadınla evlenmek istemezdim, bazı huylarını çok sevsem de karı koca ilişkisi bağlamında düşündüğümde istemezdim. Kendi fikirleri olan bana da bir şeyler katabilecek biriyle evlenmek isterdim. … Annem gibi bir insanla çok fazla ilerletebileceğimi sanmıyorum. Annem duygusal anlamda baskıcı, kendi duygudurumuna çok teslim olmuş durumda, zayıf. Birçok noktada hayata bakışımız farklı. Bu anlamlarda istemezdim." şeklindeki ifadeleri, eş ebeveynlere bağlı olarak bireylerin gelecekte nasıl bir eş tasavvuruna sahip olduklarına verilebilecek örneklerdendir.

Bu kategori, katılımcıların eşlerinin ebeveynlerine benzeyip benzemediğini ya da evlilik tercihlerinde nasıl bir seçim yaptıklarını kapsamamaktadır. Daha çok, çocukluk ve evlilik öncesi dönemlerde, zihinlerinde yer alan gelecekteki eşe yönelik tasavvurlarını ve isteklerini ifade etmektedir. Bazı katılımcılarda bu çıkarımlar, evlenmeden önce nasıl bir eş isteyip istemedikleri konusunda daha belirgin olup farkında oldukları bir düzeyde kendini gösterirken, bazı katılımcılarda ise bu çıkarımlar daha az bilinçli veya farkında olmadan şekillenmektedir.

Eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere eşlik eden duygulanımlar, ihtiyaçlar, korkular ve kaygılar ile çıkarımlar, bireyin yaşam boyu deneyimlerini şekillendiren psikolojik dinamiklere dönüşmektedir. Çocukların tanık oldukları ebeveynleri arasındaki ilişkiye ait çeşitli dinamikleri, kendi iç dünyalarına aldıkları görülmektedir. Söz konusu psikolojik dinamiklerin iç dünyada nasıl var olduğu, nasıl organize edildiği ve hangi yollarla dışavurum bulduğu ise sonraki temalarda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

4.8. TEMA 7: İÇSELLEŞTİRME: EŞ EBEVEYN TEMSİLLERİNİN BENLİK TEMSİLLERİNE DÖNÜŞÜMÜ

Katılımcıların, ebeveynleri arasındaki ilişkiye ait çeşitli dinamikleri kendi içsel dünyalarına taşıdıkları ve bu deneyimleri öznel bir biçimde içselleştirdikleri görülmektedir. Bu tema, ebeveynler arasındaki ilişkinin ve bu ilişkiye ait psikolojik dinamiklerin, bireyin iç dünyasına nasıl dâhil olduğunu ve benliğinin bir parçası hâline nasıl geldiğini ifade etmektedir. Derinlemesine görüşmeler ve verilerin analizi sürecinde, ebeveynler arası ilişkiden katılımcıların kendi ilişkilerine belirli unsurların aktarıldığı dikkat çekmiştir. Böylece bu araştırmanın amaçlarından biri de bireyin çocukluk döneminde tanık olduğu ebeveynler arası ilişkilerin, yetişkinlikteki benlik inşasına ve ilişki deneyimlerine nasıl taşındığını ve bu aktarımın ne şekilde gerçekleştiğini anlamak olmuştur. Bu doğrultuda, söz konusu unsurların nasıl aktarıldığı sorusu, araştırma sürecinde yeni bir inceleme alanı yaratmıştır. Katılımcıların deneyimlerine dayanarak, bu araştırma sorusuna verilen "içselleştirme" yanıtı ise bu temanın temelini oluşturmuştur.

Freud (1915) içselleştirme sürecini, bireyin iç dünyasında neyin yer alacağına ve bu içsel yapının nasıl biçimleneceğine karar veren psikodinamik bir süreç olarak tanımlamıştır. Bu süreç, bireyin dış dünyadan edindiği deneyim ve etkileri içsel psikolojik yapıya dâhil ederken, aynı zamanda dış dünya ile iç dünya arasında düzenleyici ve aracılık eden bir işlev üstlenmektedir (akt. Wallis ve Poulton, 2001). Bu bağlamda içselleştirme, dışsal ilişkisel deneyimlerin içsel psikolojik yapıya taşınmasını sağlayan bir dönüştürücü mekanizma olarak tanımlanabilir. Bu açıdan dışsal bir deneyim olan ebeveynler arası ilişkiye tanıklığın, çocuklar tarafından içsel bir deneyime dönüşmesi, içselleştirme kavramıyla açıklanabilmektedir. Bu çerçevede içselleştirme, yalnızca bir benzerlik kurma süreci değil, bireyin ebeveyn ilişkilerine dair edindiği temsilleri ve bu temsillere eşlik eden psikolojik dinamikleri, kendi ilişkisi bağlamında yeniden yapılandırmasına imkân veren, hem psikodinamik hem de gelişimsel bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Katılımcılar kendi ilişkilerini ve ilişkilerinde nasıl bir eş olduklarını anlatırken *"aynı annem gibiyim", "babam gibi davranıyorum", "annemin tam zıttıyım*" ya da *"babam gibi olmamak için mücadele ediyorum"* gibi ifadelere yer vermişlerdir. Bu tür ifadeler, analiz sürecinde araştırmacının dikkatini, bireylerin ilişkilerindeki bu eş ebeveynlere benzerliklerinin yalnızca model alma yoluyla ortaya çıkan genel bir benzerlik mi, yoksa daha derin bir psikolojik yapının göstergesi mi olduğuna yöneltmiştir.

Katılımcıların, eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillerden miras aldıkları ihtiyaçlar ve geliştirdikleri korkular, güçlü duygusal ve bilişsel çıkarımlarına rağmen ebeveynler arası ilişki örüntülerini ve eş ebeveyn temsillerini kendi evliliklerinde açığa çıkarmaları, istemeseler dahi zaman zaman eş ebeveynlerine benzerliklerini ya da benzememek adına güçlü gayretler gösterdiklerini ifade etmeleri, bu durumun yalnızca model alma ya da davranışsal düzeyde bir benzerlikle sınırlı olmadığına işaret etmektedir. Ayrıca ilişkili psikodinamik literatür de daha derin içsel bir sürecin işlediğini desteklemektedir. Çocuğun ebeveynleri arasındaki ilişkiye dair geliştirdiği duygulanımlar, ihtiyaçlar, korkular ve çıkarımlar, yalnızca geçici gözlemler olarak kalmamakta, bireyin benliğinde kalıcı dinamiklere dönüşerek içsel dünyasında kendilerine bir alan bulmaktadır. Bu dinamikler, bireyin ilerleyen yaşamında, özellikle kendi romantik ilişkilerinde ve evliliğinde benlik algısı, duygusal tepkiler, davranışsal ve ilişkisel örüntüler üzerinden yeniden açığa çıkabilmektedir.

Görüşmeler derinleştikçe katılımcıların, ilişkilerinde eş anne ve eş baba temsillerinin birer içsel öz olarak varlığını sürdürdüğü görülmüş, verilerin analizi sırasında yapılan kodlamalar da bu bulguyu desteklemiştir. Bu noktada nesne ilişkileri ve bağlanma kuramı ile diğer psikodinamik yaklaşımlarda ortaya konulan (Ainsworth, 1985; Bell, 1995; Bowlby, 1969;Fairbairn, 1954; Gabbard, 1994; Greenberg ve Mitchell, 1983; Jacobson, 1964; Kernberg, 1976; St. Clair, 1996; Winnicot, 1965) bireyin ebeveyn temsillerini içselleştirerek benliğinin bir parçası hâline getirmesiyle benzer şekilde, eş ebeveyn temsillerini de içselleştirdiği ve bu temsilleri benliğine dâhil ettiği düşünülmektedir. Benliği çok katmanlı ya da parçalı bir yapı olarak ele alan kuramsal yaklaşımlar (Berne, 1964; Hendrix, 1988; James, 1950; Markus ve Nurius, 1986; McConnell, 2011; Rowan, 1990; Schwartz ve Sweezy, 2020), bu içselleştirme sürecinin yalnızca ebeveyn figürleriyle sınırlı kalmayıp eş temsilleri bağlamında da benliğin farklı yönlerinin oluşumuna katkıda bulunabilecek temsilleri kapsayabileceği yönünde bir teorik zemine sahiptir. Bu bağlamda eş ebeveyn temsillerinin içselleştirilerek bireyin benlik temsillerine dönüştüğü düşünülmektedir.

Bu dönüşüm sürecine dair dikkat çekici bulgulardan biri, içselleştirilen eş ebeveyn temsillerinin yalnızca benliğe doğrudan dâhil edilen benzer temsillerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda bu temsillere karşıt nitelikte yeni temsillerin de benlik sistemi içerisinde yapılandığını göstermektedir. Katılımcıların deneyimlerinde bu durum; *"anneme benzeyen yönlerim", "babam gibi davranıyorum"* ifadelerinin yanı sıra

"babamdan farklılaştığım özellikler", "annem gibi biri olmamaya çalışıyorum", "annemin tam zıttıyım" gibi ifadelerle açığa çıkmaktadır. Görüşmeler sürecinde bu verileri derinleştirmek amacıyla, katılımcılara eş ebeveynlere benzerlikleri veya farklılıklarına dair özel olarak yöneltilmiş sorular eklenerek veriler toplanmıştır. Eş ebeveyn temsilleri ile birlikte içselleştirilen ihtiyaçlar, korkular ve çıkarımların, benlik sisteminde eş ebeveyn temsillerinin karşıt temsillerinin oluşturulmasına katkı sunduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ihtiyaçları karşılayabilmek ve korkulardan kurtulabilmek amacıyla gelişen çıkarımlar, katılımcılara eş ebeveynlerinden farklı ve hatta onların tam zıttı özelliklere sahip bir eş olmaları gerektiğini söylemektedir. Bu doğrultuda oluşan karşıt temsiller, çoğunlukla eş ebeveynlerin olamadığı kişi tasvirlerine, sahip oldukları özelliklerin tam tersi özelliklere veya idealize edilen eş ebeveyn temsillerine göre şekillenmektedir. Bu bağlamda benlik, hem içselleştirilen eş ebeveyn temsillerini hem de bu temsillere karşıt biçimde şekillenen alternatif temsilleri içermektedir.

Benlik temsillerine dönüşüm sürecine ilişkin bir diğer önemli bulgu, bu sürecin cinsiyet temelli bir içselleştirme ve dönüşüm üzerinden işlememiş olmasıdır. Katılımcıların içselleştirdikleri eş ebeveyn temsilleri incelendiğinde, aynı cinsiyetteki ebeveyne yönelik içselleştirmelerin daha yoğun olduğu görülmekle birlikte, benliğe dâhil olan temsillerin yalnızca hem cins eş ebeveynlerden gelmediği anlaşılmaktadır. Araştırma bulguları, katılımcıların hem eş anneye hem de eş babaya dair geliştirdikleri temsilleri içselleştirerek benlik temsillerine dönüştürdüklerini ortaya koymaktadır. Daha somut bir ifadeyle, kadın bir katılımcının eş babasına ait temsilleri içselleştirerek kendi evliliğinde babasına benzer özellikler sergilediği, benzer şekilde erkek bir katılımcının da eş annesine yönelik çeşitli içselleştirme ve aktarım süreçlerini deneyimlediği görülmektedir. Sonuç olarak bu bulgu, eş ebeveyn temsillerinin benlik yapısına aktarımında belirleyici olanın cinsiyet benzerliğinden ziyade, ilişki dinamikleri ve duygusal deneyimler olduğuna işaret etmektedir.

Elde edilen bu temaya dair vurgulanması gereken bir başka husus da içselleştirilen ve benliğin bir parçası hâline gelen bu temsillerin, bireyin yaşamındaki birçok farklı sosyal bağlamda açığa çıktığına dair katılımcıların çeşitli ifadelerine rastlanmış olmasıdır. Ancak bu araştırmanın kapsamı ve amaçları gereği analizler yalnızca katılımcıların evlilik ilişkisi bağlamında açığa çıkan eş ebeveyn temsilleri üzerinden yürütülmüştür. Bu doğrultuda araştırma sürecinde, katılımcıların anne ve babalarına dair geliştirdikleri eş ebeveyn temsillerinin, bireyin kendi evliliğindeki eş rolü bağlamındaki

benlik tanımlarıyla nasıl ilişkilendiği incelenmiştir. Görüşme soruları evlilik ve eş temsilleri çerçevesinde yapılandırılmış, katılımcı anlatıları da bu çerçevede kodlanmıştır. Evlilik ilişkisi dışındaki bağlamlara ya da benlik tanımlarına dair anlatımlar, araştırma amacının dışında kaldığı için kodlanmamıştır. Bu tür veriler, doğrudan analiz kapsamında yer almasa da araştırmacı tarafından not *(memo)* edilmiştir. Bu notlar gelecekteki çalışmalara ışık tutabilecek potansiyel bulgular olarak araştırma önerileri bölümünde paylaşılmıştır.

Sonuç olarak, bu temanın merkezinde yer alan benlik temsilleri, bireyin kendi ilişkisinde nasıl bir eş olduğunu ortaya koymakta ve bu nasıllığın içinde, içselleştirilmiş eş ebeveyn temsillerinin izlerini barındırmaktadır. Katılımcıların kendi ilişkilerinde sergiledikleri ve eş ebeveyn temsilleriyle bağlantılı olarak ifade ettikleri yönleri analiz edilerek kodlanmış, bu analiz süreci sonucunda dört alt kategori oluşturulmuştur. Söz konusu kategoriler, aşağıda Şekil 4.7'de sunulmaktadır.

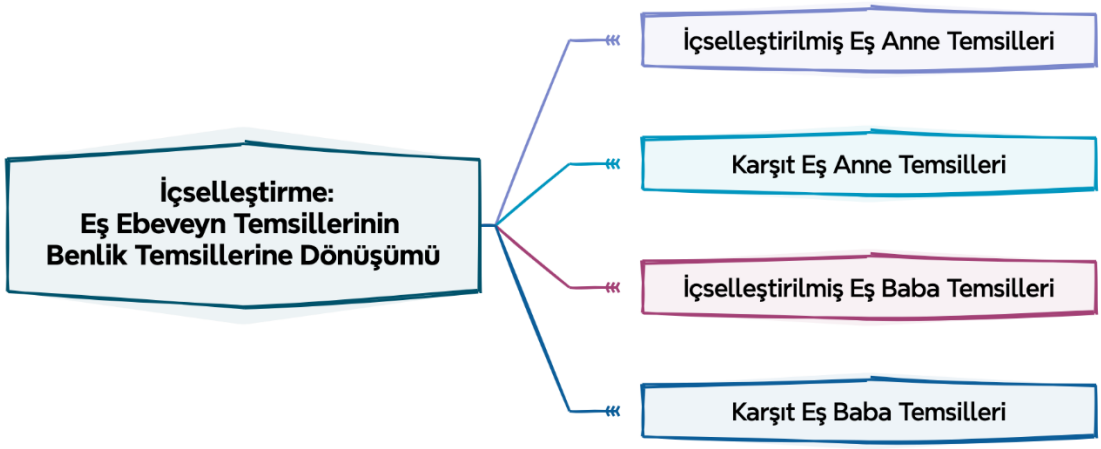

Şekil 4.7. Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü Temasını Oluşturan Kategoriler

4.8.1. İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Katılımcılar eş rolünde kendisini eş annesi gibi hissedebilmekte, onun gibi düşünebilmekte ve eşine karşı annesinin babasına gösterdiği tutumlara benzer davranışlar sergileyebilmektedir. Bir diğer ifadeyle, annenin eş rolündeki davranışsal, düşünsel, duygusal ve kişilerarası etkileşim örüntüleri birey tarafından kendi evliliğinde tekrarlanmaktadır. Bireyin evliliğinde annesine benzer bir eş profili sergilemesinin, içselleştirdiği eş anne temsilleri aracılığıyla gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu bağlamda

katılımcıların bazı eş anne temsillerini olduğu gibi içselleştirerek, bu temsilleri benlik temsillerinin doğrudan bir parçası hâline getirdikleri görülmektedir.

Eş ebeveyn temsillerine benzer şekilde, içselleştirilmiş eş anne temsilleri için de katılımcıların kendi ilişkisini ve ilişkisinde nasıl bir eş olduğunu anlatırken kullandıkları tanımlamalar ve ifadeler satır satır kodlanarak analiz edilmiştir. Öncelik olarak tanımlayıcı sıfatlar ele alınmakla birlikte diğer betimleyici ifadeler de kodlamalara dâhil edilmiştir. Her bir katılımcıya ait bu temsiller *süreç ve kişi odaklı çözümlemeler* başlığında ayrıntılı olarak sunulmuştur.

4.8.2. Karşıt Eş Anne Temsilleri

Karşıt eş anne temsilleri, annenin evlilikte sergilediği eş rolüne ilişkin tutum ve davranışlarının çocuk tarafından duygusal ve bilişsel düzeyde değerlendirilmesi ve eş annesinden daha farklı biri olması gerektiği yönünde yapmış olduğu çıkarımları sonucunda gelişen temsillerdir. Bu temsiller, annenin eş olarak ortaya koyduğu profilden uzak durma motivasyonuyla şekillenmekte; bireyin *"anne gibi bir eş olmamak", "annenin konumuna düşmemek", "annenin olmadığı ya da olamadığı bir eş olmak"* yönündeki çabalarıyla var olmaktadır. Bireylerin ebeveynler arası ilişkiye dair geliştirdikleri duygulanımlar, ihtiyaçlar, kaygı ve korkular ile bunlara bağlı çıkarımlar, eş ebeveynden farklılaşan temsillerin bireysel ilişkilerde ortaya çıkmasını sağlayan, bu temsilleri canlı tutan ve besleyen temel psikolojik dinamikler olarak işlev görmektedir.

Genellikle eş anne temsillerine karşı öfke, tiksinti, nefret, hayal kırıklığı, acıma, beğenmeme, küçümseme gibi olumsuz duyguların etkili olduğu durumlarda karşıt eş anne temsillerinin daha belirgin biçimde yapılandığı görülmektedir. Ancak katılımcılara ait bulgular, karşıt temsillerin ortaya çıkışı için olumsuz duyguların varlığının her zaman şart olmadığını göstermektedir. Olumsuz duygulanımların yanı sıra bu temsillerin, eş annenin karşılanmamış ihtiyaçlarının fark edilmesiyle ya da eş anne gibi bir eş olmaktan duyulan kaygı ve korkular doğrultusunda da şekillendiği görülmektedir. İhtiyaçlar ve korkulardan beslenerek gelişen *"ben böyle olmamalıyım"* biçimindeki çıkarımlarla, eş ebeveynlerden özellikle farklılaşan bu karşıt temsiller, aslında bireyin kendi ilişkisinde söz konusu ihtiyaçları karşılamak için ya da korktukları durumlardan emin olmak için nasıl bir eş olması gerektiğini tanımlamakta ve sergilemesi gereken davranışları örgütlemektedir. Katılımcıların ifadelerinde, bu karşıt temsillerin ya kaçınılması gereken eş temsillerini tanımladığı ya da eş olarak olunması gereken kişiyi yapılandırdığı görülmektedir.

Her ne kadar eş anne temsillerinden farklılaşsalar da bu karşıt temsilerin çıkış ve dayanak noktası, ebeveynler arasındaki ilişki bağlamında algılanan eş anne temsilleridir. Karşıt temsillerin, özünde içselleştirilmiş eş anne temsillerine karşı bir savunma hattı işlevi gördüğü, bireyin ilişkide kendini koruma biçimi olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu temsiller, çoğunlukla korku temelli bir yapıya sahip gibi durmaktadır ve bireye adeta *"Eğer böyle olmazsan, annen gibi bir kadına dönüşeceksin.", "Annenin yaşadıklarını sen de yaşayacaksın."* ya da *"Evliliğin, onların evliliğine benzeyecek."* gibi cümleler fısıldayarak var olmaya çalışmaktadır. Bu nedenle karşıt temsillerin, bireyin benliğinde sosyal olarak hayatta kalmak için güçlü bir şekilde varlık göstermek isteyen parçalar olarak konumlandığı düşünülmektedir. Ayrıca bireyler bazen sahip oldukları bu karşıt eş anne temsillerini, benliğinin dışa vurulan ve diğerleri tarafından görülen yüzü hâline getirmek için sürekli bir mücadele içinde olabilmektedir. Bu açıdan söz konusu karşıt temsiller, bireyin kendisini eş ebeveyn temsilerinden kaçarken sıkıştırdıkları bir benlik temsiline de dönüşebilmektedir.

4.8.3. İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

İçselleştirilmiş eş anne temsillerine benzer şekilde, katılımcıların aynı zamanda bazı eş baba temsillerini içselleştirdikleri ve bu temsilleri evlilik ilişkilerinde ortaya koydukları görülmektedir. Bu kategori, bireylerin kendi evliliklerinde eş babalarına benzer bir eş profili sergilemeleriyle ilişkilidir. Katılımcılar eş rolünde kendisini eş babası gibi hissedebilmekte, onun gibi düşünebilmekte ve eşine karşı babasının annesine sergilediği tutumlara benzer davranışlar geliştirebilmektedir. Diğer bir ifadeyle, babanın eş rolünde sergilediği kişisel ve kişilerarası tutumlar, bireyin evlilik yaşamında benzer şekillerde tekrar edebilmektedir. Bu durum, içselleştirilen eş baba temsillerinin benlik temsillerinin bir parçası hâline geldiğini ve bireyin ilişki örüntülerinde kendini gösterdiğini ortaya koymaktadır. İçselleştirilmiş eş anne temsilleri için belirtilen hususlar, içselleştirilmiş eş baba temsilleri için de geçerlidir.

4.8.4. Karşıt Eş Baba Temsilleri

Karşıt eş baba temsilleri, tıpkı karşıt eş anne temsillerinde olduğu gibi, bireyin babasının evlilikte sergilediği eş rolüne ilişkin tutum ve davranışlarını duygusal ve bilişsel düzeyde değerlendirilmesi ve eş babasından daha farklı biri olması gerektiği yönünde yapmış olduğu çıkarımları sonucunda gelişen temsillerdir. Karşıt eş baba temsilleri, yapısal ve işlevsel olarak karşıt eş anne temsilleriyle benzer dinamikler üzerinden şekillenmekte ve

karşıt eş anne temsilindeki bütün durumlar ve açıklamalar, karşıt eş baba temsilleri için de aynen geçerli olmaktadır.

4.9. TEMA 8: BENLİK ÖRGÜTLENMESİ: İÇSEL TEMSİLLER ARASINDA DİNAMİK ETKİLEŞİM ve MÜCADELE

Katılımcılar arasında benlik temsilleri ile kendilik ve ilişkisel deneyimler açısından dikkate değer bir çeşitlilik gözlemlenmektedir. Kimi katılımcılarda eş anne temsilleri baskınken, kimilerinde eş baba temsilleri daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, bazı katılımcılarda her iki eş ebeveyn temsili de eş zamanlı ve aktif biçimde varlık göstermektedir. Ayrıca, bazı bireylerde doğrudan içselleştirilmiş temsiller ön plana çıkarken, bazılarında ise ilişkilerine yön veren daha aktif benlik temsilleri, karşıt eş ebeveyn temsilleridir. Belirli temsiller öne çıksa da bireylerin neredeyse her bir temsile ait benlik parçalarına sahip oldukları görülmektedir. Söz konusu dört tür temsil, bireyin ilişkisinde farklı şekillerde ortaya çıkmakta veya farklı bağlamlarda kendini göstermektedir. Bu ortaya çıkma biçimleri, söz konusu benlik temsillerinin birbirleriyle etkileşim ve zaman zaman mücadele içinde örgütlendiğine ve bireyin içsel dünyasında dinamik bir benlik yapısı oluşturduğuna işaret etmektedir.

Öte yandan söz konusu tema ve bulgular, bireyin benlik örgütlenmesinin yalnızca bu dört temsil ile yapılandığını ifade etmemektedir. Aynı zamanda bireyin benliğinde ebeveyn temsilleri, önemli ötekilere ait temsiller gibi bir çok farklı temsil de yer almaktadır. Bu araştırma sadece bu dört tür yeni temsile odaklandığı için, sadece ilgili temsillerin kendi içindeki örgütlenme desenlerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, benliğin farklı temsillerle çok daha iç içe geçmiş ve karmaşık bir örgütlenme düzeyine sahip olduğu belirtilmelidir.

Sistem teorisinin bütünün parçaların toplamından çok daha farklı olduğu anlayışına (Worden, 2013) benzer şekilde, benlik de kendini oluşturan bütün benlik temsillerinden toplamından çok daha farklı bir yapıdır. Bireyin benliğinin bir parçası olan temsillerin, birbirlerinden bağımsız şekilde var olan temsiller değil, bireyi bütüncül ve bir takım dinamik etkileşimler ağı içinde örgütleyen bir yapı oldukları görülmektedir.

Her bir katılımcıya ait durumlar *süreç ve kişi odaklı çözümlemeler* başlığında sunulmakla birlikte, katılımcıların ifadeleri sonucunda bu temsillerin örgütlenmeleri hakkında ortaya çıkan bir takım genel hususlar bulunmaktadır. İlk olarak, benlik örgütlenmesi bağlamında

katılımcıların ilişkilerinde ön plana çıkan durumlardan biri, bireyin benlik sistemindeki karşıt temsillerin oluşturduğu çelişki ve çatışmalardır. Örneğin, çocuk tarafından zayıf ve ezik olarak algılanan eş anne, çocuğun iç dünyasında hem doğrudan içselleştirdiği zayıf ve ezik benlik temsilini hem de karşıt temsil olarak güçlü ve saygın bir benlik temsilini oluşturabilmektedir. Katılımcıların kendi evliliklerinde zaman zaman bu farklı temsilleri deneyimledikleri ve açığa çıkardıkları görülmüştür. Kimi durumlarda anne gibi kendini zayıf ve ezik hissederken, kimi durumlarda ise güçlü ve saygın bir eş rolünde kendini konumlandırmaktadır.

Temsillerin örgütlenişi, zamansal olarak birbirinden tamamen ayrışmış anlarda değil, çoğunlukla ardışık, süreğen ve dinamik bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Temsiller arasındaki geçiş, bireyin hem içsel deneyimini hem de dışa yansıttığı davranışlarını etkilemektedir. Böylece birey, aynı ilişkisel bağlam içerisinde hem *"annem/babam gibiyim"* hem de *"annem/babam gibi değilim"* duygu ve düşüncelerini eşzamanlı ya da art arda deneyimleyerek temsiller arası bir içsel mücadelenin parçası hâline gelmektedir. Bu dinamik yapı, benliğin durağan değil, bağlamsal olarak şekillenen bir örgütlenme biçimi sergilediğini ortaya koymaktadır.

Ayrıca zıt temsillerin deneyimlenmesinde karşılaşılan durumlardan biri de içte hissedilen ile dışa vurulan arasındaki farklılıktır. Kimi durumlarda birey, içsel olarak annesine benzer biçimde kendini zayıf hissetse de dışsal düzeyde savunma modunun devreye girmesiyle güçlü bir eş figürü konumunda davranış sergilemektedir. Dışarıdan bakan biri, o kişiyi güçlü ve baskın olarak tanımlarken, kişi kendisini zayıf ve ezik olarak hissetmekte ve tanımlayabilmektedir. Bu durumlar da aslında kişiler için bir ambivalans deneyimdir. Bu durumlarda bireyin hissettiği benlik deneyimi, hem eş anne gibi olmak hem eş anne gibi olmamaktır. Katılımcıların eş olarak kendileri tanımlamaları ile eşlerinin onları tanımlamaları arasında kimi zaman tam olarak zıtlıkların oldukları görülmüştür. Örneğin Hira, kendini oldukça zayıf bir kadın olarak tanımlarken, eşi kendisini baskın olarak tanımlamaktadır. Hira ilişkisinde kendisini ortaya koyarken içindeki temsiller çatışmakta, güçlü bir savunma modu olan baskın temsili yüzeye çıkmaktadır. Hira'nın bu içsel benlik deneyimi ile dışa vurumu arasındaki farklılık, anlatılarında görülmektedir ve ilgili anlatılarda Hira için her iki zıt tanımlamanın da doğru birer tanımlama olduğunu söylemek mümkündür.

Bu tür durumlarda her iki eş ebeveyn temsilinin de eş zamanlı olarak açığa çıktığı ve birbiriyle mücadele içinde oldukları düşünülmektedir. Ortaya çıkan temsil, bireyin öyle

biri olmaktan hoşnut olmadığı bir temsil olduğunda, içsel çatışmalar başlamakta ve bu çatışma sonucunda karşıt bir temsil devreye girebilmektedir. Bu süreçte benlik örgütlenmesinde hangi temsilin daha baskın ve söz sahibi olmasına bağlı olarak, o anda söz konusu temsilin deneyimlenme olasılığı artmaktadır. İçselleştirilmiş zayıf eş anne temsili daha baskınsa kişi kendisini daha zayıf ve ezik bir eş olarak hissederken, karşıt temsilin baskın olduğu durumlarda ise bireyin kendini daha güçlü bir eş rolünde ortaya koyabildiği gözlemlenmektedir.

İlişki sürecinde hangi içsel temsilin daha baskın olacağı ve evliliğe yansıyacağı ise hem içsel hem de dışsal faktörlere göre dinamik bir şekilde değişiyor gibi gözükmektedir. Hangi içsel temsilin canlandığı ve daha baskın hâle geldiği, içselleştirme süreçlerine eşlik eden duygulanımlar, ihtiyaçlar, korkular ve çıkarımlar gibi içsel faktörler ile ilişkide o an yaşanan durumların tetikleyiciliği, eşin ebeveynlere benzer özellikler sergilemesi ya da bu yöndeki davranışlarının uyarıcılığı gibi dışsal faktörler tarafından şekilleniyor gibi görünmektedir.

Katılımcı deneyimlerinde görülen ikinci bir örnek durum ise buraya kadar örnek verilen deseninin tersi bir durumdur. Örneğin Maya'da olduğu gibi bazı durumlarda katılımcıların, "annem gibi olmak istemiyorum, mücadele ediyorum ama sonunda yine annem gibi oluyorum" biçiminde bir deneyim yaşadıkları görülmektedir. Bu tür yaşantılarda süreç, çoğunlukla karşıt temsilin, yani annenin ol(a)madığı o güçlü ve saygın eş rolünün, baskın olmasıyla başlamaktadır. Birey, annesine benzemekten kaçınarak oluşturduğu bu güçlü eş temsilini, ilişkilerinde ortaya koyabilmektedir. Ancak bu güçlü temsil, çoğu zaman bir savunma biçimi olarak aşırı telafi mekanizmasına dayandığı için tepkisel bir nitelik taşımaktadır ve bu nedenle uzun vadede doğal bir şekilde sergilenmesi zor olmaktadır. güçleşmektedir. Diğer yandan, ilişkisel süreçte eşin tutumu ve etkileşimler, bireyde içselleştirilmiş olan zayıf ve ezik eş anne temsiline temas ederek bu temsili yeniden etkinleştirebilmektedir. Zayıf temsil devreye girdikçe, güçlü temsil ya tepkisel biçimde kendini daha çok ortaya koyma çabasına giriyor ya da süreç içinde geri çekilerek zayıf temsile alan açıyor gibi görünmektedir. Bu karşılıklı etkileşim, bireyin içsel dünyasında temsiller arasında bir salınıma ve benlik deneyiminde dalgalanmalara yol açabilmektedir.

Temsillerin örgütlenmesine ilişkin üçüncü husus, benlikteki bu örgütlenme ve temsiller arası etkileşimin yalnızca aynı ebeveyne ait karşıt temsiller arasında değil, farklı ebeveyn figürlerinden içselleştirilen temsiller arasında da gerçekleşebilmesidir. Örneğin Hira'nın

“Kavga anında ya da kavga çıkmasına sebep olacak bir şeyler anında, yapılması gerekenlerin, doğru davranışın kafamda net olması, o davranış sergilenmediğinde beni sevmediği beni önemsemediği ve değer vermediği düşünmem açısından babam gibiyim, kavga anı ve kavga öncesinde. Kavganın sonu ve özellikle kavgalardan sonra annem gibiyim. … Yarısına kadar annem yarısına kadar babam olup Hira olamadığımı düşündüm.” ifadesi hem eş anneden hem eş babadan içselleştirilen temsilleri bütüncül olarak ilişkisinde nasıl birlikte canlandırdığını ortaya koymaktadır. Bu açıdan bireyin ilişkisel deneyimi, yalnızca tek bir ebeveyne yönelik yapılan içselleştirmeler üzerinden değil, farklı ebeveyn temsillerinin dinamik ve bağlama duyarlı etkileşimi aracılığıyla da şekillenmektedir.

Bunlarla birlikte dördüncü husus olarak, temsillerin örgütlenme sürecinde ebeveyn figürleri arasında kurulan tematik karşıtlığın ve tamamlayıcılığın da rol oynadığı görülmektedir. İçselleştirilmiş bir eş ebeveyn temsili çoğunlukla diğer ebeveynin karşıt temsil özellikleriyle benzerlik göstermektedir. Örneğin zayıf ve ezik olarak algılanan eş anne temsilinin karşısında, sıklıkla güçlü ve baskın olarak algılanan bir eş baba temsili yer almaktadır. Aynı zamanda karşıt eş anne temsili de güçlü ve baskın olma özelliği taşımaktadır. Bu bağlamda *“eş anne gibi olmamak”* aynı zamanda *“eş baba gibi olmak”* şeklinde bir anlam kazanabilmektedir. Bu durum, temsillerin örgütlenmesinde hem karşıtlık hem de tamamlayıcılık içeren dinamik bir sürece işaret etmektedir. Dolayısıyla bireyin “*Annem gibi olmak istemiyorsam, onun konumuna düşmemek için babam gibi olmalıyım.”* biçimindeki içsel çıkarımı, söz konusu örgütlenmenin özünü yansıtmaktadır. Böylelikle anneye yönelik karşıt özdeşim ile babaya yönelik özdeşim eş zamanlı olarak devreye girerek temsillerin oluşumunu ve işleyişini şekillendirebilmektedir.

Sonuç olarak, temsillerin hem birbirinden ayrı yapılar olarak benlikte var olduğu hem de birbirleriyle etkileşim hâlinde daha karmaşık bir biçimde örgütlenebildiği görülmektedir. Bulgular, katılımcıların benlik örgütlenmesine dair deneyimlerinde ortaya çıkan belirli örüntülere işaret etmektedir. Bununla birlikte, süreçlerin ve benlik temsillerinin örgütlenme biçimlerine ilişkin gözlemler bazı genel eğilimleri ortaya koysa da bu çalışmanın kapsamı ve elde edilen veriler, söz konusu örgütlenmelerin bütüncül olarak sistematik işleyişini ya da farklı örgütlenme desenlerini ortaya koymaya ve sınıflandırmaya imkân verecek doygunlukta olmadığından, bu tema kapsamında bir kategorizasyona gidilmemiştir. Bulgular, daha çok temsiller arasındaki etkileşimlerin varlığına ve çeşitliliğine dikkat çekmektedir. Ortaya çıkan bu tema ise benlik temsilleri

arasındaki örgütlenme süreçlerini ve desenlerini inceleyecek gelecekteki araştırmalar için önemli bir zemin sunmaktadır.

4.10. TEMA 9: EŞ ALGISINDA EŞ EBEVEYN TEMSİLLERİNİN ROLÜ

Katılımcıların evlilik ilişkileri incelenirken, yalnızca kendilerini nasıl bir eş olarak gördükleri değil, aynı zamanda eşlerini nasıl algıladıkları ve bu algının içinde eş ebeveyn temsillerinin nasıl bir rol oynadığına dair anlatıları da dikkat çekmiştir.

Katılımcılara *"Nasıl biriyle evlenmek istiyordunuz?", "Eşiniz nasıl bir eş?", "Eşinizin ebeveynlerine benzeyen ya da onlardan farklılaşan yönleri nelerdir?"* gibi sorular doğrudan yöneltilmiş; bunun yanı sıra diğer anlatıları ve anı çalışmaları sırasında da bu sorulara yanıt niteliği taşıyacak ifadeleri de kodlanmıştır. Elde edilen bulgular, katılımcıların eşleriyle kurdukları ilişkisel dinamiklerde, eş ebeveyn temsillerinin eş algılarına yansıdığını göstermektedir.

Eş ebeveyn temsillerinin eşe yönelik yansımaları kodlandıktan sonra, elde edilen veriler iki temel kategori etrafında yapılanmıştır. İlk kategori, eş seçimi sürecinde eş ebeveyn temsillerinin nasıl devreye girdiğine; ikinci kategori ise evlilik içinde eşin, eş ebeveynlerden biriyle nasıl özdeşleştirildiğine ilişkindir. Ortaya çıkan bu iki temel kategori, Şekil 4.8'de sunulmaktadır.

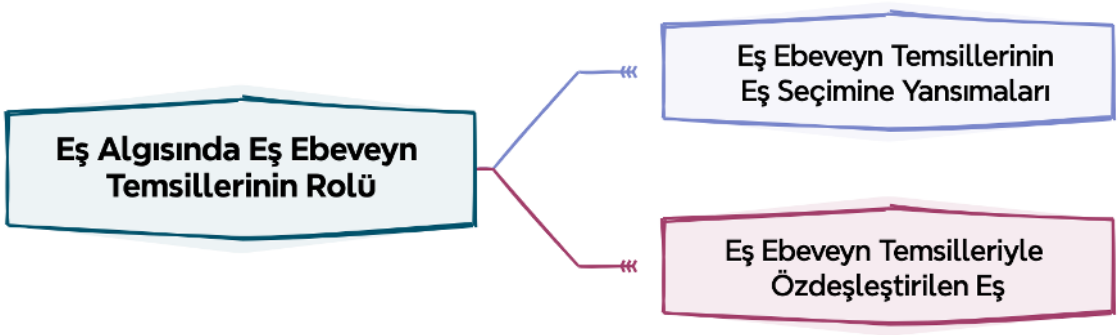

Şekil 4.8. Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü Temasını Oluşturan Kategoriler

4.10.1. Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Katılımcıların anlatılarında romantik ilişki veya evlenme kararı verme süresinde, eş ebeveyn temsillerinin eş seçimlerine ve evlilik kararlarına yansıdığı görülmüştür. Katılımcılara yöneltilen *"Nasıl bir eşle evlenmek isterdiniz?", "Eşinizin hangi yönü sizi*

çekti veya evlenme kararınızı etkiledi?" gibi sorulara alınan yanıtlarda da eş ebeveyn temsillerinin bu sürece yansımaları açıkça izlenmiştir.

Bazı katılımcıların, çocukluk döneminden evlilik öncesine kadar olan süreçte, eş ebeveynlerine bağlı olarak nasıl bir eşle evlenmek istedikleri ya da istemedikleri konusunda zihinlerinde belirli çıkarımlar geliştirdikleri bulgulanmıştır. Katılımcıların bu çıkarımları, *ilişkisel deneyimlerden süzülen çıkarımlar* temasında *gelecekteki eşe yönelik çıkarımlar* kategorisi altında sunulmuştur. Çocukların, eş ebeveyn figürlerini referans alarak *"nasıl bir eşim olmalı"* ya da *"nasıl bir eşim olmamalı"* şeklinde geliştirdiği bu çıkarımların, ilerleyen süreçte eş seçiminde devreye girebildiği görülmektedir.

Ebeveynler arası ilişki çocuğun gözlemlediği ilk evlilik ilişkisidir. Çocuk, bu ilişki aracılığıyla ilk defa *eş* kavramını algılamaya ve tanımlamaya başlar. Algıladığı bu eş olgusuna bağlı olarak çeşitli eş ebeveyn temsilleri geliştirmektedir. Katılımcılarla yürütülen görüşmeler sonrasında söz konusu temsillerin yalnızca bireyin kendisini şekillendirmekle kalmadığı, aynı zamanda kişilerarası düzeyde eşine yönelik bakış açısını, eş algısını ve böylece onunla kuracağı ilişkiyi de etkilediği görülmüştür.

Araştırmanın odaklandığı ebeveynler arası ilişki olumsuz olduğu ve buna bağlı olarak da eş ebeveyn temsilleri genellikle olumsuz temsiller olarak yapılandığı için, bu durum katılımcılarda daha çok eş ebeveynlerden daha farklı bir eş seçme yönünde bir motivasyonun gelişimine yol açmıştır. Katılımcıların *"Annem gibi biriyle evlenmek istemezdim."* ya da *"Babam gibi bir eşim olsun istemiyordum ve onun babam gibi olmaması beni çekmişti."* gibi ifadeleri, eş seçimi eğilimindeki yansımaları olarak dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bu bulgu, ebeveynler arasında farklı düzeydeki ilişkisel dinamiklere göre eş seçimde farklı tutumların olabileceğine de işaret etmektedir. Örneğin, olumlu eş ebeveyn temsillerine bağlı olarak, katılımcıların eş ebeveynleri gibi biriyle evlenme isteği duymaları ya da eşlerinin eş ebeveynlerine benzer özellikler taşıması nedeniyle evlenme kararı vermeleri de söz konusu olabilir.

Genel olarak katılımcılar, eş ebeveynlerinden farklı özelliklere sahip bir eş ile evlenmek istediklerini ifade etseler de bazıları farkında olmadan bir şekilde eş ebeveynlerine benzer özellikler taşıyan eşler seçtiklerini belirtmiştir. Bu bulgu, eş ebeveyn temsillerinin, eş seçiminde etkili olan çok sayıda faktörden sadece biri olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, eş ebeveyn temsillerinin eş seçimine yansıması konusunda dikkat çekici bulgulardan bir diğeri de eş seçimindeki çelişkili isteklere ilişkindir. Kişi, eş ebeveyn

temsillerini içselleştirirken nasıl karşıt temsilleri benliğinin bir parçası hâline getirebiliyorsa, benzer şekilde nasıl bir eşle evlenmek istediği konusunda da çelişkili karşıt istekler ortaya koyabilmektedir. Bu duruma somut bir örnek Luna'nın deneyimlerinde gözlemlenmiştir:

> … ıyyy ben hayatta böyle biriyle yapamam ama aynı zamanda böyle birine dair de isteğim var. Güçlü bir adam eşine karşı güçlü bir figür, dediğim dedik, önemli gibi biri hissederdim, yok sayamaz annem babamı, patron gibi. Güçlü bir adamla evlenmek isterim içten içe. Çocukken Luna, babasını çok güçlü görüyordu. Güçlü, önemli bir baba, herkes saygı duyardı babama. Öyle olsun hayatımda, sanki öyle olunca tam oluyor gibi. Önemli birilerine karşı hâlâ şey yapıyorum, bana tanıdık geliyor bu his … ama bir adamın yanımda güçlü olmasına da izin vermiyorum. Gerçekten o güç beni rahatsız ediyor, o güçlü oldu mu ben karısı olarak güçsüz oluyorum. Hayalim güçlü bir adam, onun bir parçası olmak, zayıf bir parçası olmak. Ona dayanan, ondan korunan falan filan ama eş olarak güçlü biri beni şey, yok sayılacakmışım gibi hissettiriyor, hiç izin vermiyorum buna. Güçlü bir kadın olmak da istediğim bir şey bir yönden. (Luna, K, 38)

Luna'nın ifadelerinden anlaşıldığı üzere, bir yandan babası gibi güçlü bir eş hayal etmekte ve bu güçlü eşe hayranlık duymakta; öte yandan ise böyle bir eşin kendisini annesinin konumuna, yani zayıf ve yok sayılan bir kadın rolüne iteceği korkusunu taşımakta ve bu nedenle babası gibi bir eşi olmaması gerektiğini düşünmektedir. Bu çelişkili istekler, Luna'nın benlik yapısında yer alan farklı benlik temsillerin, eş figürüne dair farklı beklenti ve ihtiyaçlarını yansıtıyor olabilir. Sonuç olarak çeşitli şekillerde yansımaları olmakla birlikte, eş ebeveyn temsillerinin eş seçimde etkili bir faktör olduğu görülmektedir.

4.10.2. Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Bu temanın ikinci kategorisi, katılımcıların evlilik deneyimlerinde eşlerinin tutum ve davranışlarının, kendi ebeveynlerinin eş olarak sergilediği tutum ve davranışlarla benzerlik gösterdiğini sıklıkla dile getirmeleriyle şekillenmiştir. Katılımcıların *"eşim aynı annem gibi", "onda babamı görüyorum"* gibi ifadeleri, eşleri ile eş ebeveynlerini özdeşleştirdiklerini göstermektedir. Bu kategori, eşe yönelik yapılan tanımlamaların ve duygulanımların, eş ebeveyn temsillerindeki tanımlamalar ve ebeveynler arası duygulanımlarla büyük ölçüde örtüşebildiğini ortaya koymaktadır.

Bu özdeşleştirmelerle ilgili vurgulanması gereken önemli bir husus bulunmaktadır. Nesnel bir gerçeklik olarak, eş ve eş ebeveyn birbirine benzeyen çeşitli tutum ve özelliklere sahip olabilir. Bu açıdan özdeşleştirme, yalnızca bireyin öznel algısı ya da

psikolojik tetiklenmesiyle ilişkili olmayıp, eşin gerçekten eş ebeveyne benzeyen tutum ve davranışlar sergilemesiyle, ilişkisel düzlemde sürekli olarak yeniden canlanan bir dinamiğe dönüşebilir. Bu kategoride ise ortaya konulmak istenen katılımcı deneyimleri, eşe dair belirsiz durumlarda veya nesnel bir benzerliğin olmadığı durumlarda da bireyin doğrudan eşinde eş ebeveyn temsillerini görmesi ve psikolojik olarak tetiklenmesidir. Diğer bir deyişle, eş ile ebeveyn arasındaki nesnel benzerliklerin ötesinde, bu kategoride asıl önemli olan, bireyin eşini öznel olarak ebeveyniyle özdeşleştirme eğilimidir. Bu durum ilişkisel tehdit senaryolarına dayalı korkuları, çıkarımları ve eş ebeveynleri üzerinden oluşan eş temsilleri algılarından kaynaklanıyor olabilir.

Ayrıca eşin, bu şekilde eş ebeveyn temsilleriyle öznel olarak benzetilmesi, bireyin içselleştirdiği eş ebeveyn temsillerinin artık kendi benlik temsilleri hâline gelmesinden kaynaklanıyor olabilir. Bireyin eşine yönelik bakışı ve değerlendirmesi, aslında bu içsel parçaların bakış açısı ve duygulanımlarıyla şekillenmiş bir algının ürünü gibi gözükmektedir. Örneğin bireyin içinde taşıdığı eş anne temsili, karşısındaki eşini, eş baba olarak algılamaya ve bu algıya karşı hassas ve tetiklenmeye hazır bir yapıda olmaya oldukça elverişlidir. Luna'nın, eşini "pislik bir adam" olarak tanımladığı anılarla, annesinin de babasını "pislik bir adam" olarak gördüğü anılar arasındaki çağrışımdan sonra kurduğu, "Eşimle o an yaşananlarda sanki annem gibi oluyorum, annemin gözlerinden bakmışım gibi. Burada ise ben ona karşı aynı duyguyu hissediyorum." ifadesi, içselleştirilmiş eş anne temsilinden hareketle kendi eşini, nasıl eş baba temsili gibi algıladığına iyi bir örnektir. Tetiklenen veya canlanan eş anne temsili, karşısındaki kişiyi kendi bakış açısı ve duygulanımı doğrultusunda yorumlamakta, dolayısıyla Luna eşini, annesinin gözünden baktığı eş baba olarak görmektedir.

Ayrıca eş ebeveyn temsillerine bağlı olarak gelişen ihtiyaçların, korkuların ve çıkarımların, bireyin eşini ebeveynlerine benzetme eğilimini artırmaya ve eşin nasıl bir eş olduğu değerlendirmesini, bağımsız bir şekilde değil de eş ebeveyn temsilleri süzgecinden geçirerek yapmasına neden olabileceği görülmektedir. Özellikle eş ebeveyn temsillerine bağlı olarak gelişen korku ve kaygılar, bireyin algı sistemini sürekli olarak aktif tutmakta ve ilişkisel deneyimlere yön vermektedir. Bu hususta da Hira'nın "Ben duygusal olarak annemle özdeşleşmiş bir karakter olduğumu düşünüyordum ilişkimde. Sanki eşim babam, babamın anneme yaptıklarını o da bana yapıyor, o yüzden ben de bunu asla yaptırmayacağım, yapamazsın der gibi sert duruyordum." ifadesi, eş ebeveyn

temsillerine bağlı gelişen korku ve kaygıların, bireyin eş algısı konusunda nasıl sürekli tetikte olduğuna ve bu algının ilişkisel tutumlarına nasıl yansıdığına bir örnektir.

Bu kategori kapsamında altı çizilmesi gereken bir diğer önemli nokta, bireyler eş ebeveyn temsillerini içselleştirirken nasıl cinsiyet temelli bir ayrışma olmuyorsa, eşe dair geliştirilen özdeşimlerin de cinsiyet temelli bir sınırlılığa sahip olmadığıdır. Genel eğilim karşıt cins ebeveyne benzetme yönünde olmakla birlikte, katılımcıların eşlerini hem eş annelerine hem de eş babalarına benzettikleri görülmektedir. Bu bulgular, algısal özdeşimin cinsiyetler arası geçirgenliğe sahip olduğunu ve katı ayrımlardan bağımsız olarak işlediğini ortaya koymaktadır.

4.11. SÜREÇ ve KİŞİ ODAKLI ÇÖZÜMLEMELER

Bu kısımda, araştırmanın süreç odaklı yapısına uygun olarak, elde edilen tema ve kategorilerin her bir katılımcı bağlamında ayrı ayrı ele alınması amaçlanmaktadır. Gömülü teori yaklaşımıyla elde edilen bu temalar, katılımcıların deneyimlerine dayanmakta olup aktarım sürecinin bireysel düzeyde nasıl biçimlendiğini ve ebeveynler arası ilişkiden kendi benliğine ve evlilik ilişkilerine uzanan dinamiklerin nasıl işlendiğini görünür kılmayı hedeflemektedir. Bu sunum biçimi, temalar arası bağlantıların her bir katılımcının ilişki örüntüsü içinde daha net bir şekilde takip edilebilmesini ve izlenebilmesini sağlayarak, ortaya konulan sürece dayalı kuramsal modelin anlaşılabilirliğini kolaylaştıracaktır.

Bu bölümde, 13 katılımcıya ait veriler *eş ebeveyn temsilleri* temasından başlayarak *eş algısında eş ebeveyn temsillerinin rolü* temasına kadar uzanan toplam yedi tema ve bunların alt kategorileri çerçevesinde ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Katılımcı ifadelerine kapsamlı biçimde yer verilmiş; bu ifadeler aracılığıyla temalar arasındaki ilişkiler açıklanmış ve yorumlanmıştır. Temalar arası bağlantıların katılımcı anlatımları üzerinden daha net biçimde izlenebilmesi amacıyla benzer içerikteki bazı ifadeler farklı tema başlıkları altında yeniden sunulmuştur. Verilerin birbiriyle bütüncül bir yapıda olması nedeniyle, bu ifadeleri tamamen birbirinden ayırmak hem yöntemsel olarak mümkün olmamış hem de analitik açıdan işlevsel bulunmamıştır. Dolayısıyla metinde yer alan tekrarlar, araştırmanın amacına uygun olarak temalar arası etkileşimi görünür kılmak amacıyla bu şekilde sunulmuştur.

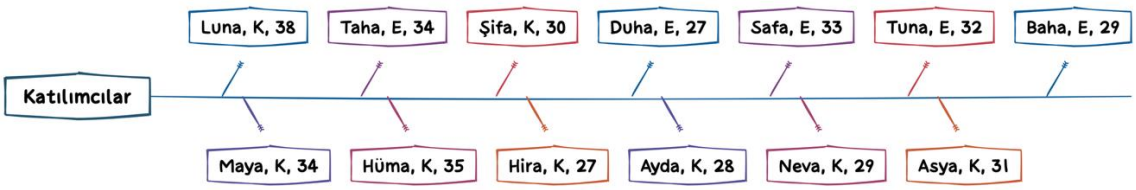

Şekil 4.9. Çalışma Grubunu Oluşturan Katılımcılar

4.11.1. Luna

Luna'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Luna'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, kaygılar ve korkular ile çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesine, benlik temsillerine dönüşerek benliğin bir parçası hâline gelmesine ve her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur. Luna'ya ait bu benlik temsilleri kendi evliliğinde nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Luna'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Luna'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

Luna'nın her iki ebeveynini nasıl bir eş olarak gördüğüne dair olan eş anne temsilleri ile eş baba temsilleri ve bu temsillere eşlik eden duygulanımlar sunulmuştur.

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Luna'nın çocukluk döneminde annesini bir eş olarak nasıl bir kadın olarak algıladığına ilişkin tanımlamalar açığa çıkarılmıştır. Bu tanımlamalar, Luna'nın zihninde eş anne temsillerini nasıl betimlediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca bu temsillere eşlik eden duygulanımlara da yer verilmiştir. Luna'nın eş anne tanımlamaları arasında benzerlik gösteren ve aynı yerden beslenen tanımlalar bir araya getirildiğinde üç ana grupta toplandığı görülmektedir. Derinlemesine görüşme sürecinde daha baskın olarak gözlemlenen ve en çok tekrar eden birinci grup eş anne temsilleri şu şekildedir:

> Annem baskın bir kadın değil hiç … annem köle bir kadın, hizmetçi, pasif, zayıf.
>
> Oradaki anne, zavallı, pasif, gerçekten köle, yok sayılan, hiç, değersiz. Acıyorum ve şefkat duyuyorum o kadına.

> Annem gibi bir kadın da olmak istemem, aşırı pasif … hiçbir fikri sorulmayan, yani aslında annemin dediği gibi it yerine koyulmayan, çok kötü, öleyim daha iyi.
>
> Annem insan yerine konulmadığını, değer verilmediğini düşünürdü. … Çocuk Luna için zavallı ve ezik anne.
>
> Anneme çok üzülmüştüm yok sayılıyordu, annem yok sayılırdı. Ben çok üzülüyordum. Annemin hiç yerine konulması, değeri ve kıymetinin olmaması, varlığının bir öneminin olmaması.
>
> Küçümsenen annem, yok sayılan annem. … Annem de yok sayılmayı umursamıyor, ihtiyacım yok der gibi. İlişkisiz, bağlantısınız, içine kapanmış. Mıy mıy bir silik değil ama silik de aynı zamanda.
>
> Annem o zaman yok, kimsesiz, sevilmez, yapayalnız.
>
> Babam anneme duygu bile hissetmiyor, yok onun için, yabancı, elin kızı gibi, evdeki bir hizmetçi kadar yabancı. … Sevmiyor. Babam anneme karşı duygusuz, uzak ve soğuk.
>
> Babamın yanına arabada polis bir kadın oturmuştu. Annem arkaya oturmuştu. Babamın onunla konuşması dikkatimi çekmişti. Saygı duyar şekilde konuşuyordu. Orada annem olmalıydı, bu beni öfkelendirmişti. Bence babamın annemi oradaki yok sayışını fark ediyordum ve bu beni rahatsız ediyordu. Orada annem için üzülmüştüm, babama öfkelenmiştim. Annem orada bir hiç, babam yine o güçlü figür, ana karakter bir başkasıyla konuşuyor, o kadın öne oturmuş bir de.

Bu ifadeler, Luna'nın zihninde belirginleşen eş anne temsillerini ortaya koymaktadır. Bu temsillerdeki kadın; zayıf, ezik, pasif, değersiz, yapayalnız, küçümsenen ve yok sayılan bir eş olarak betimlenmektedir. Luna, bu eş anneye bir yandan üzülüp acımakta; diğer yandan onun içinde bulunduğu hâl ve konumdan rahatsızlık ve huzursuzluk duymakta, olumsuz bir duygulanım yaşamaktadır. Bu temsillerin yanı sıra eş anne için gelen diğer tanımlamalar ise şu şekildedir:

> Annem babamın arkasından nefretle beddua ederdi, çok üzülürdüm. Nefretle beddua ettiğinde çok kızıyorum, nasıl bir sevgisizlik yaa. … Annemin bakışları, arada bir arkasından konuşması, anlıyorsunuz o nefreti. … Annem babam için pislik bir adam diye düşünür, tam olarak öyledir, içinden ve bildiğim bir şey. O bakışı, aşağılamanın, tiksintinin, nefretin göstergesi ... içten içe bir nefreti vardı.
>
> Annem de babamı sevmiyordu. Annem de babam için kötü, sevimsiz [diye düşünürdü], babamı sevmeyen, kötüleyen, küçülten. Arkasından dalga geçerdi. … Annem sevgisiz ve nefretle hizmet eden. Annemden babama özellikle nefret var. Hem öfke hem beğenmeme.

> Annem, dayımlarla babamın arkasından dalga geçerdi. Anneme ve diğerlerine öfke hissediyordum ve hepiniz pisliksiniz demek geliyor içimden. Başkalarına rezil etmesi, başkalarını karşısında küçük düşürmesi babamı, bu beni öfkelendiriyordu.
>
> Annem, çok güzel bir kadınmış gençken ve babamı hiç beğenmemiş, kendini ona layık görmemiş bir kadın. Annem babamın ailesini küçümserdi, beğenmezdi onları. Annemin baktığı yerden annem üstün, annem babamı hiçbir zaman beğenmedi. Sürekli eleştirirdi. Annem ezik beğenmeyen, zavallı beğenmeyen. Güçlü bir anne göremiyorum orada, beğenmiyor ama biraz da beğenmemek zorunda gibi. … Annem durumu yok sayardı.

Eş anneye dair Luna'nın zihinde yer edinen ikinci grup temsiller ise eşine karşı nefret dolu, sevgisiz, küçümseyen, beğenmeyen, eşini pislik bir adam olarak gören ve eşinden tiksinen bir kadın şeklindedir. Bu eş anneye karşı ise Luna üzülmekle birlikte öfke hissetmektedir. Luna, annesini sürekli eşini eleştiren, küçümseyen ve beğenmeyen bir kadın olarak tanımlanmakta ancak bu tanımlamaları eş annesinin ezik ve zavallı yönünün dışa vurumu olarak algılanmaktadır. Luna, eş annesinin kendini savunma ve koruma amacıyla içinde bulunduğu durumu yok saydığını ve böyle tutumlar sergilediğini düşünmektedir. Üçüncü grup temsillerde ise "soğuk, sevgisiz ve uzak" bir kadın figürü öne çıkmaktadır.

> Babam annemi soğuk biri olarak nitelendirirdi. Soğuk bir kadınsın sen, senden güzel bir söz duymadım ki ben, derdi. … Annem, sevgisiz, soğuk, uzak ve sert, duvar gibi bir kadın. Babam en çok annemin sevgisizliğinden şikâyet eder mesela. … Babam anneme karşı soğuk ve uzak, annem yapayalnızdı. Çünkü annem soğuk bir kadındı çünkü kendini sevdirebilecek bir kadın değildi. Çünkü annem bunu kıpırdaştıracak bir şey yapmazdı … annem sıfır cilveli bir kadın. Soğuk ve uzak bir kadındı. Hiçbir çaba bilmez, göstermemiştir, ben sevgi nedir bilmem, der.

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Eş anneye benzer şekilde, Luna'nın çocukluk döneminde babasını bir eş olarak nasıl algıladığına dair temsiller ve bu temsillere eşlik eden duygulanımlar ortaya konmuştur. Luna'nın eş babaya yönelik zihninde belirginleşen ve yer edinen temsiller üç grupta toplanmıştır. Eş babaya dair ön plana çıkan ilk grup temsiller şunlardır:

> Babam böyle anlayışsız ... şefkatsiz, yok sayan ve yabancı, soğuk ve uzak.
>
> Babam anneme duygu bile hissetmiyor, yok onun için, yabancı, elin kızı gibi, evdeki bir hizmetçi kadar yabancı. … Sevmiyor. Babam anneme karşı duygusuz, uzak ve soğuk.

> Babam da yok sayan adam. Babamın etrafında birileri var, babaannemle konuşur, her akşam odasına uğrar, öper yanağından. Babam öyle soğuk biri değil. Bizimle de halamlarla da muhabbet ederdi. Ciddi bir adam ama muhabbet ederdi, ama anneme karşı yok. Annemi yok sayardı. … Babamın annemi sevmediği, önemsemediği, yabancı biri gibi gördüğünü düşünürdüm. … Bayağı sevmediği duygusu geliyor. Onun sevdiği yanındaki babaanne ve halalardı. Sanki babaannemle birleşip annemi kötüleyen ve yabancılaştıran bir hâli vardı.
>
> Babamın anneme değer vermemesi, anneme haksızlık etmesi, yok sayması.
>
> Babam anneme karşı umursamaz … babam zaten kendi işinde gücünde, babam eve dair sorumluluklarını yerine getiren bir adam ama kişisel olarak annemi hastaneye bile götürmeyen bir adam. Götürmem demez ama annem de istemez zaten, ama yapılmaz zaten, hep kendi işi gücü vardır, yoğunluğu vardır hayatta yer açmaz anneme.
>
> Babam da bencil, kafasına koyduğunu yapar kimseyi umursamaz, kafasını koyduğunu yaptırmada diğerini yok sayardı.

Luna'nın hatırladığı ve tanımladığı eş baba temsilleri; anneyi yok sayan, ona değer vermeyen, onu yabancı, hizmetçi gibi gören, umursamaz, bencil ve anlayışsız olmakla birlikte, aynı zamanda sevgisiz, soğuk, uzak ve duygusal mesafeyle örülü bir temsillerdir. Bu temsiller; yok sayılan, değersiz, sevilmeyen gibi tanımlanan eş anne temsillerine karşılık eş baba temsillerini ifade etmektedir. Luna'nın eş babaya dair bir diğer tasviri ise anneye karşı küçümseyici ve itibarsızlaştırıcı davranışları hakkındadır.

> Babam insanların yanında hafife alan bir şeyler söyleyen bir adamdı, aşağıladığını çok hatırlamıyorum. Babam doğrudan saldırmaz öyle biri değil ama mesela dayımların yanında aman sizin bacınız da yemek yapmayı bilmez, beceriksiz gibi gömme çok vardı, babam sürekli annemi gömerdi.

Çocukluk yıllarında ebeveynleri arasındaki etkileşim bağlamında Luna'nın zihninde şekillenen eş baba temsillerinden biri de şu şekilde dile getirilmektedir:

> Güçlü bir adam eşine karşı güçlü bir figür, dediğim dedik, önemli gibi biri hissederdim, yok sayamaz annem babamı, patron gibi. … Güçlü, önemli bir baba, herkes saygı duyardı babama.

Güçsüz eş anneye karşı güçlü olarak algılanan eş baba temsili, Luna'nın zihninde karşıtlık üzerinden birbirini tamamlayan iki temsil olarak öne çıkmaktadır.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Luna'nın aktardığı temsiller ve duygulanımlar, eş ebeveynlerinin karşılanmayan psikolojik ihtiyaçlarına dair ipuçları sunmaktadır. Bu kapsamda Luna'nın bu ihtiyaçlarla ilişkili ifadeleri şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

> Anneme çok üzülmüştüm yok sayılıyordu, annem yok sayılırdı. Ben çok üzülüyordum. Annemin hiç yerine konulması, değeri ve kıymetinin olmaması, varlığının bir öneminin olmaması. … Annem gibi bir kadın da olmak istemem aşırı pasif, onu öyle yapan aslında babammış şimdi bakıyorum da ama öyle bir konuma dahi düşmek istemem, ayyy şimdi bakıyorum da asla istemem, hayal bile edemiyorum, hiçbir fikri sorulmayan, yani aslında annemin dediği gibi it yerine koyulmayan, çok kötü, öleyim daha iyi. … Annemin benim gözümde en çok ihtiyacı saygın olmak, saygıya ihtiyacı varmış gibi.

Luna, annesinin saygı görme ve saygın biri olma ihtiyacını açıkça dile getirmektedir. Bu bağlamda söz konusu ihtiyaç; bir birey olarak eş annenin değerinin ve kıymetinin bilinmesi, fikirlerine önem verilmesi ve yok sayılmaması üzerinden tanımlanmaktadır. Çocuk Luna için annesinin karşılanmayan bu ihtiyaçları, kendisiyle ilişkilendirilmekte ve ilerleyen yaşamında Luna'nın kendi ihtiyaçlarını şekillendirmektedir. Luna'nın eş ebeveynlerinden miras aldığı bu ihtiyaç, kendi evliliğine yönelik şu ifadesinde kendini göstermektedir.

> Eşimle olanda ise zavallı olan Luna yerine güçlü bir Luna, kabul edilen değil, güçlü, eşi tarafından dikkate alınan, eşim gelecek buraları bir toparlayayım diye beni dikkate alan, bunun için kaygılanan, çekinen, biraz önemseyen. … Umursanan ve saygı duyulan.

Luna'nın kendi evliliğinde nasıl bir kadın olmak istediğine ilişkisin betimlemesinin, eş anne temsilleri ve annenin karşılanmayan ihtiyaçlarıyla bağlantısı dikkat çekicidir. Güçlü, dikkate alınan, önemsenen, umursanan ve saygı duyulan bir Luna olmak; aynı zamanda Luna'nın kendi ilişkisindeki ihtiyaçlara da işaret etmektedir. Çünkü bu ihtiyaçların bir kısmı, kişinin nasıl bir eş olmak istediğine dair kurduğu hayallerde ya da olmasını istediği eş ebeveyn temsillerinde kendini göstermektedir.

> Çocuk Luna için zavallı ve ezik anne. Güçlü, sözünü geçiren anne olsun isterdim.

> Annemin sevilme konusunda bir çabası yok, ya benim de hayallerimde ayy eşimle şöyle olayım böyle olayım gibi yakın ilişkisel hayallerim yok, daha çok güçlü olmak üzerinden hayallerim, beraber şunu yapalım gibi değil de daha çok kendi hayatım ve planlarım şeklinde.

> Evliliğimizde eşit ilişkinin kurulduğu, birlikte karar veren, eğlenceli bir kadın olmak isterdim eş olarak. Mesela benimle eğlenebildiği, benden akıl alabildiği, saygı duyduğu bir kişi olmak.
>
> İlişkide kendimi kapatmasaydım eğlenceli, sıcak, konuşkan, hareketli, neşeli ve çocukluktan ideal kadın gördüğüm kadınlar gibi olumlu kanalda baskın, saygın bir kadın olurdum.
>
> Baskın biri olmak isterim çünkü kocası tarafından sevilen, sözü geçen, dediğini yaptıran, saygı duyulan, değer verilen kadınların öyle kadınlar olduğunu düşünürdüm.

Luna'nın bütün bu ifadeleri, güç ve saygı ihtiyacını yansıtmaktadır. Bu ihtiyaçların ise eş annenin evliliklerindeki konumu ve karşılanmayan ihtiyaçları ile ilişkili olduğu çeşitli ifadelerle somutlaşmaktadır. Bununla birlikte, Luna'nın güçsüz eş anne temsiline karşı, güçlü olan eş baba temsili ve buna bağlı babanın önemli olma, saygı duyulma gibi karşılanan ihtiyaçları, Luna'nın güç ihtiyacını pekiştiriyor gibi durmaktadır.

> Güçlü bir adam, eşine karşı güçlü bir figür, dediğim dedik, önemli gibi biri hissederdim, yok sayamaz annem babamı, patron gibi. … Güçlü, önemli bir baba, herkes saygı duyardı babama.

Eş anne ve baba temsillerinin yanı sıra ebeveynleri arasındaki ilişkinin dinamiği, Luna'nın ilişkilere dair ihtiyaç ve beklentilerini şekillendirmiştir. Aidiyet ve bütünleşme ihtiyacı, Luna'nın ebeveynleri arasındaki ilişkide eksikliğini net bir şekilde hissettiği ve karşılanmadığını düşündüğü temel duygusal gereksinimler olarak ortaya çıkmaktadır.

> Orada anne-baba ilişkisi yok. İki ayrı insan var. Sanki çocuk Luna olarak anne ve babasının evli olduğunu bilmeyecek kadar bir ilişki yoktu. İki yabancı gibiydiler. … Birbirleri arasındaki muhabbeti hiç hatırlamıyorum. O kadar yoklardı ki gözümde ilişkileri gelmiyor. … Soğuk, ilgisiz, birbirini sevmeyen hatta nefret eden zorla bir arada tutulan bir çift. Birbirini hiç sevmeyen, bağlı olmayan bir çift. … Akrabamız olan adam, eşini her yerde sevdiğini söylerdi, akraba makraba tanımaz öperdi. Yaşlılardı, onlara çok imrenirdim. İmrendiğim şey bütünlükleri ve kocası tarafından değer verilen bir kadın. Komşumuzun da ilişkileri, anne-baba bütün, çok imrenirdim çocukken, o bütünlüğe… Babamın anneme değer vermemesi, anneme haksızlık etmesi, yok sayması. Şunu çok net hatırlıyorum, bu duygum çocukken de var, sahip çıksın karısına onun yanında olsun, onun arkasında olsun. Komşumuz vardı karı koca çok bütünlerdi, bizimki çok ayrıktı, çok birbirine ait olma duygusu yok, bütünlük yok, şu an geçti içimden, o hisse ben çok özlem duymuşumdur. Ve hep tam tersini hissetmişimdir yani ait olmama, bütün olamama. … Anlayışlı, ne biliyim, eşimle böyle şeffaf, güvenilir, bir bütün gibi hissettiğimiz, ait olmayı istediğim bir ilişki istiyorum, kendimi bırakabildiğim bir yaşantı hayal ediyorum. Sevildiğimden emin olduğum, çok sevdiğim ve incinmediğim.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

İhtiyaçlara benzer şekilde, eş ebeveyn temsilleri ve ebeveynlerin ilişkideki konumlarının, Luna'nın çeşitli korkularını şekillendirdiği görülmektedir. Eş ebeveynine benzer bir eş olma ya da benzer bir konuma düşme korkusu, Luna'da da kendini göstermektedir.

> O yüzden ben baskın olmazsam, benim baskın olma duygumu birinin kırması için işte, orada var olduğumu bileyim ki ve koruma kalkanımı indireyim. Var olmam lazım. … Annem gibi biri olursam, annemin konumunda biri, kendimden utanırım, kendime öfkelenirim, ıyyy.

Pasif, zayıf, ezik, zavallı, küçümsenen, hizmetçi gibi görülen ve yok sayılan eş anne temsilleri düşünüldüğünde, Luna'nın kendi evliliğinde böyle bir kadın olma ya da böyle bir konuma düşme korkusu, onun zihninde güçlü ve baskın bir figür olma gerekliliğiyle ilişkilendirilmiştir. Diğer bir deyişle, Luna bu korkusundan baskın olma zorunluluğu ile kaçınmaktadır. Bu durumu destekleyen Luna'ya ait diğer ifadeler ise şunlardır:

> Bence ben karşı tarafın yeterliliklerini onaylamayı tam yapamıyorum, ben o kadar iyi olduğumu gösteriyorum ki karşı taraf yetersiz hissediyor. Beni rakip olarak görebiliyorlar. Daha iyi hissediyor beni. … Ben erkeklere hayranlık duymuyorum. Bazı kadınları görüyorum hayran olan oluyor ve onaylayacak bir şey buluyor ve karşı tarafa veriyor bunu. Ben öyle biri değilim, vermiyorum, sanki verirsem bunun ucu kaçacakmış gibi, verirsem beni yok sayacak, kısıyorum orayı, gözümde yüceleştirmiyorum, hep bir kusur buluyorum, yetersiz hissettirecek bir şeyler buluyorum, o hayranlık gitmiyor. Beni hiç beğenmez, sevmez, küçümser, yok sayar, ben yok olurum gibi, kasıtlı değil, onu o kadar beğenirsem özelliklerini falan, sanki ben onu yaparsam, ben ciddiye alınmam, yok sayılırım.
>
> …ama bir adamın yanımda güçlü olmasına da izin vermiyorum. Gerçekten o güç beni rahatsız ediyor, o güçlü oldu mu ben karısı olarak güçsüz oluyorum … eş olarak güçlü biri beni şey, yok sayılacakmışım gibi hissettiriyor, hiç izin vermiyorum buna. Güçlü bir kadın olmak da istediğim bir şey bir yönden.
>
> Benim ne kadar görülmeye çalıştığımın kaynağı ne kadar belli değil mi? Görünür olmazsam, yok olmaktan korkmak…
>
> Baskınlığım, gerçekten kendimi korumalı bir baskınlık var, çünkü güvenmiyorum. ... Eşim hem sorumsuz hem de beni sanki kötüye kullanacakmış, ben izin versem ezecek, sömürecek, o yüzden sert yanımı görmeli ve sınırı göstermeliyim gibi katıyım.

Korkunun geliştiği temsiller bağlamında, Luna'nın bu temsillere yönelik bir mücadele içinde olduğu görülmektedir. İnsanı hayatta tutma işlevine sahip olan korku duygusu, Luna'yı ilişkisinde psikolojik olarak var olabilmek ve hayatta kalabilmek için karşılaması

gereken ihtiyaçlar doğrultusunda harekete geçiriyor gibi durmaktadır. Luna'ya ait bu örnek ifadeler, ebeveynler arasındaki ilişki ve eş ebeveyn temsillerinin de bireyin ilişkisel korkularını şekillendirmede belirleyici bir rol oynayabildiğini göstermektedir.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

Luna'nın eş ebeveyn temsilleri ile bu temsillere eşlik eden duygulanımları, ihtiyaçları ve korkularından beslenen çıkarımları; daha önce yapılan sınıflandırmaya uygun olarak üç farklı çıkarım türü altında ele alınmış ve ilgili başlıklar çerçevesinde sunulmuştur.

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Luna, anne ve babasının eş olarak farklı olmasını istediği bazı yönleri şu ifadelerle ortaya koymaktadır:

> Çocuk Luna için zavallı ve ezik anne. Güçlü, sözünü geçiren anne olsun isterdim.
>
> Babam anneme karşı umursamaz. Karısını tutan, bütünleşen, onun yanında olan, değer veren bir adam olsun isterdim.
>
> Babamın anneme değer vermemesi, anneme haksızlık etmesi, yok sayması. Şunu çok net hatırlıyorum, bu duygum çocukken de var, sahip çıksın karısına, onun yanında olsun, onun arkasında olsun.

Bu ifadeler aynı zamanda çocuk Luna'nın, ebeveynler arası ilişki dinamiklerinde hangi ebeveyni hangi yönlerden sorumlu veya suçlu gördüğünü ifade etmektedir. Bu bağlamda Luna; annesinin pasif, zavallı, ezik olmak yerine güçlü bir kadın olmasını istediğini ya da babasının karısına sahip çıkan, arkasında duran, değer veren bir adam olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu konuda Luna'ya ait bir başka örnek ifade ise şu şekildedir:

> Annem, sevgisiz, soğuk, uzak ve sert, duvar gibi bir kadın. Babam en çok annemin sevgisizliğinden şikâyet eder mesela … babam böyle olması için bir şey yapmadı bence. İçimde sanki annem öyle bir kadın, sebep babam değilmiş annem öyle bir kadınmış gibi, bunun sebebini babama yükleyemiyorum. Babam anneme karşı soğuk ve uzak, annem yapayalnızdı çünkü annem soğuk bir kadındı, çünkü kendini sevdirebilecek bir kadın değildi. Çünkü annem bunu kıpırdaştıracak bir şey yapmazdı, bunu neden söylüyorum çünkü hayatımın ideallerinden biri. Bunu değiştirmek için çok çabalamışımdır. Hayatımdaki olmak istediğim kadın özelliklerinden biridir sevecen, cilveli … annem sıfır cilveli bir kadın. Soğuk ve uzak bir kadındı. Hiçbir çaba bilmez, göstermemiştir, ben sevgi nedir bilmem, der hep. Annemi suçluyordum sanırım, annem çok soğuk, uzak ve cilveli olsa daha farklı olurdu.

Luna, bu ifadesinde annesini suçlu gördüğü noktaları doğrudan dile getirmekte; eğer annesi soğuk ve uzak olmak yerine daha sevecen ve cilveli bir kadın olsaydı, ebeveynlerinin ilişkilerinin daha farklı olacağını belirtmektedir. Ayrıca Luna, annesinin hatalı olduğunu düşündüğü bu yönlerini, kendisi için bir çıkarıma dönüştürmüştür. Luna'nın anneyi suçlu görmesinde hem babanın anneye karşı bu konudaki sitem ve şikâyetinden hem de babanın anne dışında diğer kişilere karşı daha farklı biri olmasından kaynaklanıyor gibi gözükmektedir.

> …Babamın etrafında birileri var, babaannemle konuşur, her akşam odasına uğrar, öper yanağından. Babam öyle soğuk biri değil. Bizimle de halamlarla da muhabbet ederdi. Ciddi bir adam ama muhabbet ederdi, ama anneme karşı yok. Annemi yok sayardı.

Sonuç olarak bu değerlendirmeler, Luna'nın zihninde annesinin sorumlu ve suçlu olduğu gerekçesini pekiştirmiş ve şöyle olsaydı diye ifade ettiği eş anne temsilleri, Luna'nın kendi hayatındaki olmak istediği eş kadın tasavvurlarını da şekillendirmiştir.

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Luna'nın anne ve babasının ilişkisi bağlamında, nasıl bir eş olmak istediğine veya nasıl biri olması gerektiğine dair birçok çıkarımı bulunmaktadır. Bunlarda biri olan *"...Hayatımdaki olmak istediğim kadın özelliklerinden biridir sevecen, cilveli..."* çıkarımı, bir önceki başlıkta aktarılmıştır. Eş ebeveyn temsilleri bağlamında, Luna'nın kendine yönelik yaptığı diğer çıkarımlar ise şu şekildedir:

> Güçlü bir kadın, saygın bir kadın, eşinin değer verdiği, sözü geçen bir kadın. Annem gibi ezik bir kadın olmayacağım.
>
> Annem gibi bir kadın da olmak istemem aşırı pasif, … öyle bir konuma dahi düşmek istemem, ayyy şimdi bakıyorum da asla istemem, hayal bile edemiyorum, hiçbir fikri sorulmayan, yani aslında annemin dediği gibi it yerine koyulmayan, çok kötü, öleyim daha iyi. … Baskın kadınların, becerikli ve hayatta bir şeyleri başardıklarına yönünde bir algım vardı benim çocuklukta. Annem baskın bir kadın değil hiç. Benim işte o tarafım, öyle insanlara hayranım, sanki onlar daha başarılı, her şey karşısında daha kontrolcü, pasif değil. Çocukken hayalini kurduğum baskın, yöneten, çat çat konuşan, gerektiğinde çatır çatır kavga eden, aktif bir kadın olmak isterdim. ... Baskın biri olmak isterim çünkü kocası tarafından sevilen, sözü geçen, dediğini yaptıran, saygı duyulan, sevilen, değer verilen kadınların öyle kadınlar olduğunu düşünürdüm.
>
> Oradaki anne, zavallı, pasif, gerçekten köle, yok sayılan, hiç, değersiz. Acıyorum ve şefkat duyuyorum o kadına. Anneme karşı öfkem yok ama altta şey var, sen

> böyle olma, yık duvarları, yık bu evi. Sorun ve olay çıkarmak isteyen, boyun eğmek istemeyen bir ses. O ses oradan geliyor bence, o an böyle darmadağın et bu evi, herkes ölürse ölsün, bu kadar yok olma, bu kadar böcek olma. … O zaman içten içe böyle olmamam gerek, böyle olmamaya dair bir kararım vardı yok sayılmamaya karşı. Bence şu anki beni oluşturan duygular tam olarak bunlar.

Çocuk Luna'nın pasif, ezik ve yok sayılan eş anne temsiline karşı, kendisine yönelik oluşturduğu çıkarım 'baskın, güçlü ve tepki veren bir kadın olmalıyım, annem gibi olmamalıyım' şeklinde yapılanmıştır. Bu çıkarımların ihtiyaçlar ve korkularla bağlantısı oldukça görünür düzeydedir. Luna'nın kendi yaşamında ise bu çıkarımların yansıması şu şekilde ifadelendirilmiştir:

> Saygın biri olmalıyım, … ve kendini saygın hâle getirme, diğerlerinden izole olma ve dünyaya karşı hayatı kontrol, hepsini de yaşıyorum resmen ve resmen bunlar anneme aitmiş gibi geliyor.
>
> Babam için zaten annem yok bile. Yok sayılmayı ben oradan biliyorum bence. Yok bile aslında, yok gibi tam anneme uygun bir kelime. … Benim ne kadar görülmeye çalıştığımın kaynağı ne kadar belli değil mi? Görünür olmazsam yok olmaktan korkmak.
>
> Evliliğimizde eşit ilişkinin kurulduğu, birlikte karar veren, eğlenceli bir kadın. Mesela benimle eğlenebildiği, benden akıl alabildiği, saygı duyduğu bir kişi olmak.

Ayrıca eş anne temsilinin ve saygı duyulma ihtiyacının açıkça şekillendirdiği saygın biri olmalıyım çıkarımı ya da yok sayılma korkusunun beslediği görünür olmalıyım çıkarımı, Luna tarafından bilinçli bir şekilde dile getirilmiştir. Luna, görüşme sürecinde deneyimlerini dile getirirken, bunların kaynağının annesi olduğunu kendisi de fark etmiş ve *"... resmen bunlar anneme aitmiş gibi geliyor"* veya *"... kaynağı ne kadar belli değil mi?"* diyerek bu durumu açık bir şekilde ifade etmiştir.

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Eş ebeveyn temsilleri, Luna'nın kendisi için yaptığı çıkarımların yanı sıra aynı zamanda gelecekte evlenmek istediği eş temsiline yönelik çeşitli çıkarımları da şekillendirmiştir. Luna'nın nasıl bir eş istediğine dair ifadeleri şu şekildedir:

> Anlayışlı, ne biliyim, eşimle böyle şeffaf, güvenilir, bir bütün gibi hissettiğimiz, ait olmayı istediğim bir ilişki istiyorum, kendimi bırakabildiğim bir yaşantı hayal ediyorum. Sevildiğimden emin olduğum, çok sevdiğim ve incinmediğim.

Luna, burada hayal ettiği ilişkiyi tanımlarken, aynı zamanda eşinden beklentilerini ve istediği eş temsilini de ifade etmektedir. Bu açıdan idealize edilen eş ebeveyn

temsillerinde, babasıyla ilgili *"Babam anneme karşı umursamaz. Karısını tutan, bütünleşen, onun yanında olan, değer veren bir adam olsun isterdim."* ve *"Şunu çok net hatırlıyorum, bu duygum çocukken de var, sahip çıksın karısına, onun yanında olsun, onun arkasında olsun."* ifadeleri, Luna'nın görmek istediği eş baba temsili ile gelecekte istediği eş ve ilişki tasavvuru arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır. Bunların yanı sıra katılımcılar arasında Luna, eş ebeveyn temsillerine bağlı olarak eşe yönelik çıkarımları ile istekleri arasındaki çelişki ve çatışmayı dikkat çekici bir biçimde dile getirmiştir.

> … ıyyyy ben hayatta böyle biriyle yapamam ama aynı zamanda böyle birine dair de isteğim var. Güçlü bir adam, eşine karşı güçlü bir figür, dediğim dedik, önemli biri gibi hissederdim, yok sayamaz annem babamı, patron gibi. Güçlü bir adamla evlenmek isterdim içten içe. Çocukken Luna, babasını çok güçlü görüyordu. Güçlü, önemli bir baba, herkes saygı duyardı babama. Öyle olsun hayatımda, sanki öyle olunca tam oluyor gibi. Önemli birilerine karşı hâlâ şey yapıyorum, bana tanıdık geliyor bu his … ama bir adamın yanımda güçlü olmasına da izin vermiyorum. Gerçekten o güç beni rahatsız ediyor, o güçlü oldu mu, ben karısı olarak güçsüz oluyorum. Hayalim güçlü bir adam, onun bir parçası olmak, zayıf bir parçası olmak. Ona dayanan, ondan korunan falan filan ama eş olarak güçlü biri beni şey, yok sayılacakmışım gibi hissettiriyor, hiç izin vermiyorum buna. Güçlü bir kadın olmak da istediğim bir şey bir yönden.

Luna'nın eş ebeveyn temsilleri bağlamında, ortaya koyduğu güç ihtiyacı, ön plana çıkan ihtiyaçlarından biridir. Güçsüz eş anne ve güçlü eş baba arasında bir denge arayışı içinde olan Luna, bu ihtiyacı eşine dair beklentilerine de yansıtmaktadır. Bir yandan, babası gibi güçlü bir eş hayali kurarak, bu ihtiyacını istediği eş tasavvurunda somutlaştırmakta; diğer yandan, güçlü bir eş figürüyle birlikte, kendini güçsüz eş anne konumunda hissetme korkusunu dile getirmektedir. Babasına duyduğu hayranlık ve çekimle şekillenen güçlü bir eş fikri, aynı zamanda annesinin konumuna düşme korkusuyla Luna için rahatsızlık ve huzursuzluk veren bir profil hâline gelmektedir.

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

Luna'nın zihninde tanımlanan bu eş ebeveyn temsilleri, yalnızca ebeveynlerinin birer eş olarak dışsal tanımlarıyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda Luna'nın iç dünyasına dâhil olarak benliğinin bir parçası hâline gelmektedir. Luna'nın bu eş ebeveyn temsillerini içselleştirme süreci, bu temsillere eşlik eden duygulanımlar, oluşan ihtiyaçlar ve korkular ile yapılan çıkarımlar doğrultusunda şekillenmektedir. Analizler sonucunda elde edilen Luna'ya ait dört türe yönelik benlik temsilleri, kendi ifadeleriyle ortaya konulmuştur. Bu

temsiller, Luna'nın evliliği bağlamında nasıl bir eş olduğuna yönelik ortaya çıkan benlik temsilleridir.

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Luna'nın içselleştirerek benliğinin bir parçası hâline gelen eş anne temsilleri, Luna'nın ilişkisinde yer yer kendini göstermektedir. Bu temsiller, Luna'nın içindeki eş anne özünü yansıtmaktadır. İçselleştirilen eş anne temsillerinin farklı şekillerde açığa çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki, Luna'nın *"Anneme hissedilen duyguya babamın baktığı yerden, hissettiğim bir duygu."* olarak tanımladığı bir benlik parçasıdır. Bu temsil, babanın anneye karşı tutumları ve davranışlarına göre şekillenen bir eş anne temsilini ve bu eş annenin duygularını hisseden, içselleşmiş bir öz temsildir. Luna, kendi evliliğinde de bu duyguları yaşadığını ifade etmiş ve bu duyguların kendisine annesinden tanıdık geldiğini dile getirmiştir.

> Annem o zaman yok, kimsesiz, sevilmez, yapayalnız. … Babam anneme duygu bile hissetmiyor, yok onun için, yabancı, elin kızı gibi, evdeki bir hizmetçi kadar yabancı. … Babamın annemi sevmediği, önemsemediği, yabancı biri gibi gördüğünü düşünürdüm. … Bayağı sevmediği duygusu geliyor. Onun sevdiği yanındaki babaanne ve halalardı. Sanki babaannemle birleşip, annemi kötüleyen ve yabancılaştıran bir hâli vardı. … Bu duyguyu tanıdım, ben kendimi hep böyle her yerde sanki yabancı olan benmişim gibi hissederdim. Sanki herkes birbiri ile yakın ama ben yabancıyım gibi hissederim. Sanki herkes birbirine çok yakın, annem yabancı olan gibi. Ona babamın baktığı şey, sevilmeyen bir yabancı. Çok bildiğim bir duygu bu evliliğimde. Anneme hissedilen duyguya babamın baktığı yerden, hissettiğim bir duygu.

İçselleştirme perspektifinden bakıldığında bu yaşantı, Luna'nın içselleştirip kendi benliğine kattığı eş anne temsilinin, kendi evliliğinde canlanıp deneyimlerini ve duygularını şekillendirmesi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca bu araştırma bağlamında, söz konusu ifade Luna'nın ilişkisinde kendisine yönelik hissettiği bir duygulanımın kaynağına da işaret etmesi açısından kayda değerdir. Luna'nın içselleştirdiği anne temsillerini evliliğinde ortaya çıkarmasıyla birlikte, annesine benzer bir eşe dönüştüğünü ifade ettiği diğer örnek ifadeleri şunlardır:

> İzole olma duygum da annemden geliyormuş. Küçümseme ve nefret, ilişkilerin benzer yeri. Annemin duyguları bana çok benziyor.
>
> Annem, çok güzel bir kadınmış gençken ve babamı hiç beğenmemiş, kendini ona layık görmemiş bir kadın. Annem babamın ailesini küçümserdi, beğenmezdi onları. Annem babamdan nefret ederdi ve küçümserdi. ... Evliliğimde ben nasıl bir

> kadınım. Alaycı ve eleştirel bir kadın, özellikle eleştirel oluyorum ve zihnimde sürekli bir şey onu gömüyor. O bunu anlıyor, beğenmediğim kişiler olduğunu bilir ve onu da öyle gördüğümü fark eder.
>
> Annemin bakışları, arada bir arkasından konuşması, anlıyorsunuz o nefreti. Benim nefretle ve tiksinerek bakışım annemden gelen bir şey. Annem, babam için pislik bir adam diye düşünür, tam olarak öyledir, içinden ve bildiğim bir şey. O bakışı aşağılamanın, tiksintinin, nefretin, göstergesi ... içten içe bir nefreti vardı. Bende de o var, eşim mesela derdi, nefretle bakıyorsun. Nefretle bir bakış ve tiksinme. … Ona karşı hissettiğim duygu net olarak tiksinti, pislik gibi görme, nefret. Ne biçimsin böyle, küçümseme … ondan tiksinirdim ve ben utanırdım onun eşi olduğum için. Bence bu duygu da annemde var.

Luna'nın, babasının annesine karşı bakış açısı ve duygulanımı sonucunda oluşan eş anne temsillerini içselleştirmesinin yanı sıra annenin babaya karşı tutumu ve duygulanımları sonucunda oluşan eş anne temsillerini içselleştirdiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, Luna'nın kendi evliliğinde de annesinin babasına yönelik duygu ve tanımlamalarını içselleştirdiği ve bu temsiller aracılığıyla eşine karşı benzer duygulanım ve tanımlamalar geliştirdiği görülmektedir. Luna ile gerçekleştirilen anı çalışması sürecinde, kendi evliliğinde eşiyle yaşadığı anılara dayalı olarak, canlanan benzer duyguların aracılığıyla zihninin ebeveynlerinin evliliğine ve bu evlilikteki anne figürüne nasıl yöneldiğini açıkça ortaya koyan aşağıdaki örnek, durumu daha somut hâle getirmektedir. Luna somutlaşan bu durumu *"Eşimle o an yaşananlarda sanki annem gibi oluyorum, annemin gözlerinden bakmışım gibi. Burada ise ben ona karşı aynı duyguyu hissediyorum."* ifadesiyle dile getirmiştir.

> ... işe gidip geliyorum, o evde, hiçbir şeyle ilgilenmiyor akşama kadar keyfine bakıyor, televizyon izliyor, çekirdek çitliyor, keyfine bakıyor. Eşyaların toplanması lazım ben çalışıyorum, çok az kaldı ve biz taşınacağız, söyledim de ve sonra ben akşam gelince koliliyorum falan yani şok olmuştum. Bir gün geldim, ev darmadağın yatıyor o, bencil ve duyarsız, ııyyyyyy. O zaman ise pasif ve zayıf bir kızdım, donakalmıştım. Hayatım donma tepkisinden ibaretti. O an böyle büyük bir boşluğa düşüyordum. Hatırlıyorum o görüntüyü böyle geldim yatıyor, pislik gibi gelmişti bana. Oradaki hayal kırıklığını hiç unutmuyorum. Onu pislik gibi hissetmiştim, tiksinmiştim. … Donma ve büyük bir nasıl yaaa böyle, nasıl ya. … Annem de öfke diye bir şey görmemişimdir, öfke pek gelmezdi. İçten içe bir nefreti vardı. Bende de o var, eşim mesela derdi nefretle bakıyorsun. Nefretle bir bakış ve tiksinme… Umursamazlığı, sanki ben bir pislikle evliyim, hayatımın hatasını yapmışım ve bundan çıkış yok ve o an dünyanın en pislik insanı, benim hissettiğim. Umursamazlık, bencillik, tembellik, pisliklik. Orada ne hissettiğimi düşününce

benzer bir sahnede annem geldi, yok sayılmak, eşek yerine konulmak, böcek olmak köle olmak hiç olmak … oradaki konumum o şekildeydi.

Yine aynı sahne, memleketten gelmişim, yalvarmış barışalım diye böyle. Beni almadı, oysa yalvarıyor, mutfak darmadağın, toz şekeri dökmüş bütün mutfak karınca, bütün karıncalar gelmiş, böyle berbat bir hâlde, yine tiksindim, tiksinti duygum geldi. Tiksiniyorum senden duygum geldi, pislik bir adam. Oradaki Luna'ya karşı, zavallısın sen yaa, her şey senin başına kalıyor, acıma var. Yine desteksiz, zavallı, doğru düzgün birini bulamamış, yapayalnız kalmış, desteksiz. … bütün şey onun başına yığılmış gibi, çaresiz. Zavallı bir duruma düşmüş Luna. O durumdan nasıl çıkacağını bilemeyen bir Luna. Sinmişlik, donma, dinliyor sadece. Nefret ve kendime acıma. Zavallı Luna, zavallı, pasif, sinmiş Luna. Oradaki Luna eşine karşı nefret hissediyor. … Bir gün annem evde bağırıyordu öfkeyle değil de bu duygularla bağırıyordu. Saat 2-3 olmuş hâlâ yatıyorlar. Babama da kızmıştım o zaman, ben de lisedeyim okuldan gelmiştim, evde araba var, oğlu var, kocası var, kadın tek başına hastaneye gitmiş. Orada bir şey eksik olduğu için almamışlar, ayağı çok ağrıyor menisküsle ilgili, topallayarak gidiyor. Oradan o doktora, oradan o doktora, yapamamış işlerini. Saatlerce orada beklemiş geri gelmiş, şu an düşünüyorum, o zamanlar anneme de düşkündüm. Yani bence umursamazlığın uç noktası, bir kadın nasıl o hâlde, babam zaten kendi işinde gücünde, babam eve dair sorumluluklarını yerine getiren bir adam ama kişisel olarak annemi hastaneye bile götürmeyen bir adam. Götürmem demez ama annem de istemez zaten, ama yapılmaz zaten, hep kendi işi gücü vardır yoğunluğu vardır, hayatta yer açmaz anneme. Ve annemin gelip böyle yorgunluk terlemiş şeyiyle isyan edişini hatırlıyorum ve çok üzülmüştüm ve kadın çaresizce o kadar zor şeyler yaşamış ki, it yerine konulmak bence annemin dediği bu gerçekten. Haa annem onlardan ümidi keşmiş zaten kalkın yapın demez. Kalkar çıkar gider, bende o anlamda annem gibiyim ve bende demem. Aynı sahne geldi şu an, bence o gün annemin hissettiği duygunun aynısı benim hissettiğim duygunun aynısı. Iyyyy, çok kötü. Aaa çok ilginç yaaa zihnim nasıl getirdi onu oraya. Eşimle o an yaşananlarda sanki annem gibi oluyorum, annemin gözlerinden bakmışım gibi. Burada ise ben ona karşı aynı duyguyu hissediyorum.

Luna'nın kendi ilişkisi ve ebeveynlerinin ilişkisi hakkında aktardığı bu anılar ve deneyimleri, ilişkisinde eş annesi gibi ve eş annesinin konumuna düşmüş gibi hissettiğini ortaya koymaktadır. Luna'nın, eşinin davranışları karşısında kendi duygularını ve kendini nasıl biri olarak hissettiğini dile getirdiği, *"Orada ne hissettiğimi düşününce benzer bir sahnede annem geldi, yok sayılmak, eşek yerine konulmak, böcek olmak, köle olmak, hiç olmak ... oradaki konumum o şekildeydi."* ifadesi veya kendisini *"zavallı, pasif, zayıf, sinmiş Luna"* olarak nitelendirmesi, Luna'nın ebeveynler arası ilişki bağlamında gelişen eş anne temsilleri ile örtüşmektedir. Ayrıca eşe karşı tiksinti, nefret gibi duygulanımların ve pislik olarak görme şeklindeki bakış açısının hem annede hem de Luna'da benzer

şekillerde ortaya çıkması, içselleşen eş ebeveyn temsillerini yansıtan bir diğer durumdur. Luna'nın, çocukluk döneminde anne-baba ilişkisini yalnızca bir gözlemci olarak deneyimlemekle kalmayıp eşiyle yaşadığı anılarda bu ilişkisel dinamiklere zihinsel ve duygusal çağrışımlarla geri dönmesi, bu gözlemlerin bir içselleştirme süreci ile benliğine dâhil olduğunu ortaya koyan önemli bir bulgu olarak değerlendirilmektedir. İçselleşen eş anne temsillerini yansıtan diğer örnekler ise şu şekildedir:

> Benim tepkilerim annemle aynı … nefret etme, küçümseme, pislik olarak görme ve tiksinerek nefretle bakma, şanssız bir kadın olduğunu düşünme.
>
> Benim için dünya yaşanamaz, bana umduğumu, istediğimi vermeyen bir yer, ben şansız biriyim. Şansız bir kadınım, öyle biriyle evlendiği için ve böyle biriyle evlendiği için yanlış bir seçim yapmış hatalı biriyim. … Annem de ben şanssız biriyim, şanssız olduğum için bu adamla evlendim, der. Kendine acıyor, üzülüyor. Dünyayı sevmez, ben ölümü isterim der, … yaşanmaz ve sevilmez bir dünya.
>
> Pişmanlık benim hayatımın hikayesi, sürekli pişmanımdır. Hayatım pişmanlıktan ibaret. Kendimi eleştiriyorum ve pişman oluyorum. Yaptığım evlilik için ve uzun yıllardır bitirmediğim için pişmanım. ... Annem de benim gibi daimî bir pişmandır. Pişman derken aslında alternatifi de yok, hayatta şunu da yapsaydım dediği şey yok, pişman ve memnuniyetsiz. Annem yok olduğu bir ilişkiyi yaşıyordu, o da yok olarak yaşamayı biliyordu ve hayatı yaşamaktan pişmandı annem, gideceği yeri yoktu çünkü. Var olmak, öyle biriyle evli olmak.
>
> Kavga ve tartışmalarımızda o soğukluk, iticilik, sitem ve üzüntünün içinde olduğu içinde kalmışlık duygusu ve çok büyük kavgalarımızda ise annemin değersizliği ve kullanılmışlığı gelirdi içime. … Eşime karşı en çok hayal kırıklığı, pişmanlık, öfke, nefret hissediyordum. Aptal yerine konduğumu ve kullanıldığımı düşünüyordum.
>
> İlişkimde incinip kırıldıkça hızlıca farklı bir tarafıma dönüyorum, kendini koruyan birine dönüşüyorum, sonra onu yok sayan bir kişi hâline geliyorum, kendi mutluluğumu kendi hayatımı tasarlama, kendimle ilgili hayallerim, diğerini görmezden geliyorum, yok sayan, geri çekilen, soğuk bir kadın oluyorum. Annem de çok iyi yok sayar. Durumu yok sayar. … Anneminkisi babamı yok sayma gibi değil, durumu yok sayma gibi. … Annem de yok sayılmayı umursamıyor, ihtiyacım yok der gibi. İlişkisiz, bağlantısız, içine kapanmış. … İlişkilerimizde bazı yerler annemle çok aynı, mesela benim tepkilerimle, aynı şeyleri ben yaşatıyordum, kendimi ayırıyordum, annem gibiydim.
>
> …Ben erkeklere hayranlık duymuyorum. Bazı kadınları görüyorum hayran olan oluyor ve onaylayacak bir şey buluyor ve karşı tarafa veriyor bunu. Ben öyle biri değilim. … Annem de asla yapmazdı, annem hayran olmazdı.

Bu örnekler, Luna'nın içselleştirdiği eş anne temsillerinin, kendi benliğinde nasıl yer ettiğini ve ilişkilerinde tekrar eden bir deneyime dönüştüğünü açığa çıkarmaktadır. Luna'nın eş anne temsilini ortaya koyduğu, diğerlerinden farklılaşan bir başka örnek ise şu şekildedir:

> Eşim sevgisini çok güzel gösterir. Sevdiğini bilirim. Beni onunla evlenmeye ikna eden şey de onun sevgisi ve ilgisi oldu. Çıkamadım içinden ve ayrılmayı düşününce yapayalnız kalma duygusu kaplıyor. Ona mecburmuşum gibi. Mecbur. Eğer o olmazsa, silik, sevilmez, yok sayılan… sanki beni evrende tek seven o, beni evrende var kılan sadece eşimmiş gibi.

Luna'nın zihninde, sevilmeyen, yapayalnız, yok sayılan ve silik bir eş anne temsilinin bir köşede yer edindiği görülmektedir. Bu temsil, eşinin sevgisiyle bastırılmaya çalışılsa da eşinden ayrılmayı düşündüğü anlarda belirgin şekilde kendini hissettiren bir eş anne özü olarak ortaya çıkıyor gibi durmaktadır. Luna'nın eşine bu denli tutunması ve kendini mecbur hissetmesi, bir noktada kaçınmaya çalıştığı bu eş anne temsillerinden kaynaklanıyor olabilir.

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Luna'nın ilişkisinde, özellikle eş anne temsillerinden farklı bir eş olma yönünde yaptığı çıkarımların, benliğinde karşıt eş anne temsillerinin gelişimine zemin hazırladığı söylenebilir. Bu karşıt temsiller, aslında Luna'nın kendi evliliğinde nasıl bir eş kimliği inşa etmeyi istediğini yansıtmaktadır. Luna'nın eş anne temsilleri göz önünde bulundurulduğunda, bunlara karşıt olarak benliğinde yer edinen temsiller şu şekilde kendini göstermektedir:

> Kendini kesinlikle saygı duyulacak bir konuma çekme, mesela ben saygın olma kararını orada vermişim. … saygınlık mücadelesi, kendini kabullendirme ama yanaşma olarak değil, kişisel bir saygınlık alanı oluşturmak gibi, bence ben o yüzden okudum falan, çünkü gerçekten hep farklıydım dediğim yer burası, sanki o zamanlar bir karar almışım, annemin tersi işte, saygın olmak ve kimliğimi orada onarmak, güçlü olmak onlarla mücadele edecek şekilde. … Evliliğime baktığında Luna ezik değil, istediği şeylere sahip, sevgi olarak da değer olarak saygı olarak da. Kocasının başka şansı yok saygı gösteriyor, Luna saygın bir kadın olmayı öğrendi.
>
> İlişkimde güçlü, sevilebilir, görünür, sayılır olmak istiyorum. Annemden dolayıymış. … Eşim beni başarılı, yeterli görür. Zavallı, pasif görmez. Pasif bir insanı eşim beğenmezdi zaten, ben de çatır çatır başarılarımı ve iyi olduğum şeyleri gözüne sokarım ve onu eleştiririm.
>
> Benim ne kadar görülmeye çalıştığımın kaynağı ne kadar belli değil mi?...

İçselleştirilmiş eş anne temsillerinin yanı sıra Luna'nın bazı karşıt temsillerinin evliliğinde zamanla yaşadığı içsel ve dışsal mücadeleler aracılığıyla şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda Luna, evliliğinde zayıf, pasif ve ezik bir kadın imgesinin ötesine geçerek; kendisini daha baskın, güçlü ve tepkilerini ortaya koyabilen bir kadın olarak hissetmektedir.

> Oradaki anne, zavallı, pasif, gerçekten köle, yok sayılan, hiç değersiz. Acıyorum ve şefkat duyuyorum o kadına. Anneme karşı öfke yok ama altta şey var, sen böyle olma, yık duvarları yık bu evi. Sorun ve olay çıkarmak isteyen, boyun eğmek istemeyen bir ses. O ses oradan geliyor bence, o an böyle darmadağın et bu evi, herkes ölürse ölsün, bu kadar yok olma, bu kadar böcek olma. O zaman içten içe böyle olmamam gerek, böyle olmamaya dair bir kararım vardı, yok sayılmamaya karşı. Bence şu anki beni oluşturan duygular tam olarak bunlar. O yüzden ben baskın olmazsam, benim baskın olma duygumu birinin kırması için işte, orada var olduğumu bileyim ki ve koruma kalkanımı indireyim. … Oradaki Luna zavallı, sinmiş Luna yerine, böyle güçlü, bazı kızlar olur ya böyle, onlara yapmazsın böyle, artık öyle biri olmuştum, yapamıyordu artık böyle, başlarda çok korkakmışım. Gözü kara, korkmaz, cesur, kötü bir şey yapınca kötü insan olacakmışım gibi bir şeyden de korkmayan, bir kere ana avrat sövdüm, o kadar ortalığı yıktım ki komşular geldi, bunlar aslında yapamayacağım bir şeydi, o an umurumda değil, isterse polis gelsin, bütün dünya duysun, televizyona çıksın, çok özgürleştim. … Bağır orada, diğerleri varmış, köprünün ortasındaymış umurumda değil ve onu doğduğuna pişman et.

Luna'nın bu ifadesi, eş anne temsili karşısında içinden güçlü bir şekilde gelen "sen böyle olma" sesiyle şekillenen karşıt eş anne temsilinin yapılanmasını açıklayan bir örnektir. Luna'nın "*O zaman içten içe böyle olmamam gerek, böyle olmamaya dair bir kararım vardı, yok sayılmamaya karşı. Bence şu anki beni oluşturan duygular tam olarak bunlar"* sözleri, bu karşıt eş anne temsiline dair yapılanmayı açıklayan önemli bir anlatım olarak değerlendirilebilir. Luna'nın anneden farklılaşan bir diğer benlik temsili ise şudur:

> Annem soğuk bir kadındı çünkü kendini sevdirebilecek bir kadın değildi. Çünkü annem bunu kıpırdaştıracak bir şey yapmazdı, bunu neden söylüyorum çünkü hayatımın ideallerinden biri. Bunu değiştirmek için çok çabalamışımdır. Hayatımdaki olmak istediğim kadın özelliklerinden biridir sevecen, cilveli … ve benim de yakın, sıcak, samimi ve cilveli oluşum, annemden farklı olarak.

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Luna ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda, içselleştirilmiş eş baba temsillerine ilişkin herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Katılımcının daha çok anne temsilleriyle ilişkilendiği ve bu temsilleri içselleştirme

sürecinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Luna'nın ortaya koyduğu ihtiyaçlar, korkular ve çıkarımlar incelendiğinde de eş anne temsillerinin çok daha ön planda olduğu görülmektedir. Ayrıca aktarım seyrini biçimlendiren kişiye özgü faktörler teması altında, eş ebeveyn ile duygusal bütünleşme ve iç içe geçme kategorisinde yer alan Luna'ya ait anne ile iç içe geçme ifadeleri, annesinin içselleştirilmesindeki baskınlığı açıklar niteliktedir. Ancak diğer katılımcılarda da görüldüğü üzere, aynı süreçte farklı yönlerden farklı eş ebeveyn temsillerinin benliğe dâhil olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Luna'nın eş baba temsillerinin içselleştirmediğini söylemek doğru olmayacaktır. Görüşme sürecinde elde ettiğimiz verilerde yer almaması birçok farklı sebepten kaynaklanabilir. Bu doğrultuda, sadece yürütülen görüşme içeriği bağlamında Luna'da içselleştirilmiş eş baba temsilleri bulgularına rastlanmadığını ifade etmek yeterli olacaktır.

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

İçselleştirilmiş eş baba temsillerine benzer şekilde, görüşme içeriğinde Luna'nın eş baba temsillerine karşıt nitelikteki içsel temsillerine ilişkin herhangi bir ifadeye de rastlanmamıştır.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Luna'nın ilişkisinde zaman zaman içselleştirilmiş eş anne temsilleri, zaman zaman da karşıt eş anne temsillerini dışa vurduğu görülmektedir. Bu benlik temsilleri arasında bir etkileşim ve mücadele söz konusudur. Luna'da eş baba temsillerinin kendini göstermemesi nedeniyle, etkileşimlerin daha çok eş anne temsilleri üzerinden geliştiği gözlemlenmiştir. İçsel temsiller, deneyimlerin niteliğine göre farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Luna'nın ilişkisinin başlangıç aşamasında karşıt eş anne temsilini ön plana çıkardığı, ancak zamanla yaşadığı olumsuz deneyimlerin yol açtığı incinme ve kırılmalar sonucunda, içselleştirdiği eş anne temsillerinin benlik örgüsünde daha baskın bir konum kazandığı görülmektedir. Bu durumu şu şekilde dile getirmiştir:

> İlişkide kendimi kapatmasaydım eğlenceli, sıcak, konuşkan, hareketli, neşeli ve çocukluktan ideal kadın gördüğüm kadınlar gibi olumlu kanalda baskın, saygın bir kadın olurdum. İlişkinin başlarında böyleydim. Ancak olumsuz yaşantılar ve incinmelerle kontrolcü, eleştirel yönüm devreye giriyor. Olumsuz kanal geçtiğimde sevdiğimi hissettirmiyorum, yok gibi davranıyorum, yok sayma konusunda üstüme yok.

Karşıt eş anne temsili başlığı altında Luna'ya ait ifadeler incelendiğinde, bu temsillerin, eş anne temsillerine karşı verilen bir mücadele sonucunda şekillendiği belirtilmiştir. Bu durum, Luna'nın iç dünyasında her iki temsilin bir arada bulunduğuna dair önemli bir işaret olarak değerlendirilebilir. Eşiyle olan anılarına dair *"Orada ne hissettiğimi düşününce benzer bir sahnede annem geldi, yok sayılmak, eşek yerine konulmak, böcek olmak, köle olmak, hiç olmak… oradaki konumum o şekildeydi"* ve *"zavallı, pasif, sinmiş Luna"* şeklindeki ifadeleri, annesi gibi hisseden içindeki özü ifade etmektedir. Buna karşın *"Oradaki Luna zavallı, sinmiş Luna yerine, böyle güçlü, bazı kızlar olur ya böyle, onlara yapmazsın böyle, artık öyle biri olmuştum"* ya da *"Evliliğime baktığında Luna ezik değil, istediği şeylere sahip, sevgi olarak da değer olarak saygı olarak da. Kocasının başka şansı yok saygı gösteriyor, Luna saygın kadın bir olmayı öğrendi."* ifadesi de ilişkisinde güçlü ve saygın Luna'yı ortaya koymaktadır. Bu durum, Luna'nın tutarsızlığını değil, içinde bir arada var olan farklı temsillerin dinamik yapısını gözler önüne sermektedir.

Luna'nın ilişkisindeki deneyimlerine bakıldığında, içsel dünyasında oluşmaya çalışan bir örgütlenmenin resmi belirginleşmektedir. Bir yandan annesinden farklılaşarak saygın bir kimlik inşa etmeye çalışan tarafı, diğer yandan annesi gibi hisseden parçaları, tümüyle benlik örgüsünün yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu deneyimlerinin iç içeliğini şu ifadeleriyle tasvir etmektedir:

> Annem o zaman yok, kimsesiz, sevilmez, yapayalnız. … Babam anneme duygu bile hissetmiyor, yok onun için, yabancı, elin kızı gibi, evdeki bir hizmetçi kadar yabancı. … Babamın annemi sevmediği, önemsemediği, yabancı biri gibi gördüğünü düşünürdüm. … Bayağı sevmediği duygusu geliyor. Onun sevdiği yanındaki babaanne ve halalardı. Sanki babaannemle birleşip annemi kötüleyen ve yabancılaştıran bir hâli vardı. … Küçümsenen annem, yok sayılan annem, babamda yok sayan adam. Babamın etrafında birileri var babaannemle konuşur, her akşam odasına uğrar, öper yanağından. Babam öyle soğuk biri değil. Bizimle de halamlarla da muhabbet ederdi. Ciddi bir adam ama muhabbet ederdi, ama anneme karşı yok. Annemi yok sayardı. Annem de yok sayılmayı umursamıyor ihtiyacım yok der gibi. İlişkisiz, bağlantısız, içine kapanmış. … [Luna kendisi için] Saygın biri olmalıyım, eşini ötekileştirdi, onun yanında güçlü ve destek olacak biri yok, hepsi öteki oldu, dışarı çıktı, dışlanma duygum sanki buradan mı geliyor ne, dışarda olmak, sanki onlar bir yuvarlağın içindekiler, o yuvarlağın artık dışına gitti Luna. Kendini o yuvarlağın dışında hissediyor. Yeni bir dünya yapılandırmak, ötekiler, destek veremeyen kendi hâllerine bıraktığı ötekiler. Sizi kendi hâlinize bırakıyorum duygusu. İzole olma isteği ve kendini saygın hâle getirme, diğerlerine izole olma

ve dünyaya karşı hayatı kontrol, hepsini de yaşıyorum resmen ve resmen bunlar anneme aitmiş gibi geliyor.

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

Eş ebeveyn temsillerinin, Luna'nın gelecekteki eşine yönelik çıkarımlarını belirlediği ve nasıl bir eşle evlenmek istediğini şekillendirdiği daha önce belirtilmiştir. Bunun yanı sıra bu temsillerin hem eş seçimi sürecinde hem de evlilik sürecindeki ilişki deneyimlerinde etkili bir rol oynadığı görülmektedir.

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Luna'nın eş ebeveyn temsillerinin, eş seçim sürecindeki etkilerinden biri, aday eşin, bu temsillerden miras alınan ihtiyaçları karşılayabilecek bir eş olarak algılanması üzerinden kendini göstermiştir. Luna'nın iki yabancı gibi gördüğü ebeveynlerinin evliliğine dair *"Soğuk, ilgisiz, birbirini sevmeyen hatta nefret eden, zorla bir arada tutulan bir çift. Birbirini hiç sevmeyen, bağlı olmayan bir çift."* betimlemesinin ardından, eşine dair kullandığı şu ifade anlamlı görünmektedir.

> Eşim sevgisini çok güzel gösterir. Sevdiğini bilirim. Beni onunla evlenmeye ikna eden şey de onun sevgisi ve ilgisi oldu. Çıkamadım içinden.

Sevilmeyen, değersiz görülen ve yok sayılan eş anne temsili, içselleşen bu temsilin sevgi ve değer görme ihtiyacı ve bunu karşılayacak bir eş, Luna'yı bu ilişkiye çeken bir etken gibi görünmektedir. Ebeveynlerinin ilişkisine karşın Luna'nın *"... bir bütün gibi hissettiğimiz, ait olmayı istediğim bir ilişki istiyorum, kendimi bırakabildiğim bir yaşantı hayal ediyorum. Sevildiğimden emin olduğum, çok sevdiğim ve incinmediğim."* şeklindeki ilişki hayali ise Luna'nın eş tercihindeki bu durumu anlaşılır kılmaktadır. Öte yandan, Luna'nın diğer baskın ihtiyaçları olan güç ve saygınlığın, eş seçiminde devreye giriş şekli ise şu şekildedir:

> … ıyyyy ben hayatta böyle biriyle yapamam ama aynı zamanda böyle birine dair de isteğim var. Güçlü bir adam eşine karşı güçlü bir figür, dediğim dedik, önemli gibi biri hissederdim, yok sayamaz annem babamı, patron gibi. Güçlü bir adamla evlenmek isterim içten içe. Çocukken Luna, babasını çok güçlü görüyordu. Güçlü, önemli bir baba, herkes saygı duyardı babama. Öyle olsun hayatımda sanki öyle olunca tam oluyor gibi. Önemli birilerine karşı hâlâ şey yapıyorum, bana tanıdık geliyor bu his… ama bir adamın yanımda güçlü olmasına da izin vermiyorum. Gerçekten o güç beni rahatsız ediyor, o güçlü oldu mu ben karısı olarak güçsüz oluyorum. Hayalim güçlü bir adam, onun bir parçası olmak zayıf bir parçası olmak. Ona dayanan, ondan korunan falan filan ama eş olarak güçlü biri beni şey, yok

> sayılacakmışım gibi hissettiriyor, hiç izin vermiyorum buna. Güçlü bir kadın olmak da istediğim bir şey bir yönden. … Ben eşimi küçümsüyorum ama o da küçümsenmemek için elinden geleni yapıyor, güçlü duruyor ve bu olumlu bir şey hissettiriyor. Kocam babam gibiydi aslında, insanlar saygı duymak zorundaydı, dikkate alınan önemsenen biriydi. Dışarıdan böyle biri ama içeri girince beceriksizliklerini, pasifliklerini, sorumsuzluklarını gördükçe Luna saygısını yitirdi. Kişisel olarak onu küçümsemeye başladım, dışardan göründüğü gibi bir adam değil, gerçekte öyle değil. Ama o dışardaki saygın hâline göre evlenmiştim onunla.

Luna'nın eş anne ve baba temsilleriyle ön plana çıkan güç ve saygınlık ihtiyacı hem kendisi için hem de eşi için kendisini göstermektedir. Çelişkili bir istek hâline gelen güçlü ve saygın eş istemi, Luna'nın eşiyle evlenmeye karar vermesinde etken bir faktör olmuştur. Ayrıca Luna'nın eşini küçümsemesine rağmen eşinin bu duruma karşı güçlü bir duruş sergileyerek kendisini küçümsetmemesi, Luna tarafından olumlu bir şekilde algılanmaktadır. Luna'nın bu durumu olumlu değerlendirmesi, temsillerin yalnızca bireyin kendisini şekillendirmekle kalmayıp, aynı zamanda hayal edilen eş figürünü de belirlemesi açısından dikkat çekicidir. Luna her ne kadar güçlü bir eş ile annesinin konumuna düşeceği korkusu yaşasa da güçlü ve saygın bir eş tercihinde bulunmuş ve bu eşin karşısında karşıt eş anne temsilini canlandırarak var olmaya çalışmıştır. Sonuç olarak Luna'nın bu ifadeleri eş seçiminde ebeveyn temsillerinin devreye girdiğini göstermektedir.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Luna'nın içselleştirdiği eş ebeveyn temsilleri, yalnızca eş seçimi aşamasında değil, evlilik yaşamı boyunca çeşitli deneyimlerde açığa çıkmaktadır. Evliliği sürecinde zaman zaman Luna'nın eşini, eş baba temsilleriyle ilişkilendirerek onunla özdeşleştirdiği görülmektedir. Örneğin;

> Kocam arada yok sayarak hareket eder, yok saymak gibi bir niyeti yok, kasıtlı değil ama orada biri yok. Beni düşünmeden hesaba katmadan bir şeylere karar verir. Davranışsal olarak mesela kendine göre hayatını kurgular, çok sıkıştı diyelim gider kredi çeker, ben evliyim Luna'yla birlikteyim, bir konuşayım falan yok, kabul ettirmeye çalışır. Kendi kafasına koyduğunu yapar, fikrimi almaz, önemsemez. Yok saymayı düşünmez ama bu şekilde yok sayar, hayatının keyfi, konforu ve çıkarları için benim hayatımı benim kaynaklarımı ve bizim hayatımızı kullanır. Bencil biri. Babamda bencil, kafasına koyduğunu yapar kimseyi umursamazdı, kafasını koyduğunu yaptırmada diğerini yok sayardı.

Luna'nın ön plana çıkan eş baba temsillerinden biri, eşini "yok sayan bir adam" olmasıdır. Yok sayılmak, Luna için içselleştirdiği eş anne temsiliyle bağlantılı olarak hassasiyet geliştirdiği bir konu ve aynı zamanda korkularından biri olarak öne çıkmaktadır. Bu açıdan Luna'nın ilişkisinde ve eşine olan bakış açısında bu yönde bir algıda seçiciliğinin olduğu düşünülebilir. Luna, evliliğinde hem kendisini hem de eşini değerlendirirken ve eşlik deneyimlerini yorumlarken, anne ve babasının ilişkisinden edindiği değerlendirme perspektiflerini ve referans noktalarını kullanacaktır.

Luna'nın eşini babasıyla özdeşleştirmesinde etkili olan önemli unsurlardan biri, içselleştirdiği eş anne temsilleridir. Luna eşini değerlendirirken bu içselleştirilmiş anne temsillerinin duygu, düşünce ve bakış açısı üzerinden bir değerlendirme yapabilmektedir. Bu durum, Luna'nın eşini doğrudan babasına benzer şekilde algılama eğilimini artırmaktadır. Luna'nın *"Eşimle o an yaşananlarda sanki annem gibi oluyorum, annemin gözlerinden bakmışım gibi. Burada ise ben ona karşı aynı duyguyu hissediyorum."* ifadesi, bir yandan içselleştirdiği eş anne temsilini ifade ederken, diğer yandan aslında eşini babasıyla nasıl özdeşleştirdiğine de işaret etmektedir. Bu açıdan, eş annenin gözünden görülen eş baba figürü ile Luna'nın içselleştirdiği eş anne temsilinin bakış açısından gördüğü kendi eşi arasında, benzerlik kurma eğiliminin oldukça yüksek olması söz konusudur.

İçselleştirilmiş eş anne temsilleri başlığında yer alan bazı örnek ifadeler, bu durumu da yansıtan ifadelerdir. Luna'nın annesi, babasını nasıl "umursamaz" ve "pislik bir adam" olarak görüyor, nefretle ve tiksinerek bakıyorsa; Luna da eşini tam olarak "umursamaz" ve "pislik bir adam" olarak algılamakta, aynı nefret ve tiksintiyle bakmaktadır. Luna'nın bu konuya ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

> Benim tepkilerim annemle aynı, eşimin de babama benzer tepkileri var.
>
> Annem babam için pislik bir adam diye düşünür, tam olarak öyledir, içinden ve bildiğim bir şey. O bakışı aşağılamanın, tiksintinin, nefretin, göstergesi. … ona karşı hissettiğim duygu net olarak tiksinti, pislik gibi görme, nefret. Ne biçimsin böyle, küçümseme. … Bir gün geldim, evde ev darmadağın, yatıyor o, bencil ve duyarsız, ııyyyyyy. Pislik ve nefret edilesi gelirdi. Nefret, öfke ve tiksinme hissediyordum. … Tiksiniyorum senden duygum geldi, pislik bir adam. … aa çok ilginç yaaa zihnim nasıl getirdi onu oraya. Eşimle o an yaşananlarda sanki annem gibi oluyorum, annemin gözlerinden bakmışım gibi. Burada ise ben ona karşı aynı duyguyu hissediyorum.

4.11.2. Maya

Maya'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Maya'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, kaygılar ve korkular ile çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesine, benlik temsillerine dönüşerek benliğin bir parçası hâline gelmesine ve her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur. Maya'ya ait bu benlik temsilleri kendi evliliğinde nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Maya'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Maya'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Maya'nın annesini bir eş olarak nasıl gördüğüne dair ifadeleri incelendiğinde, ilk olarak öne çıkan temsillerin sindirilmiş, pasif, boyun eğmeye meyilli ve boyun eğdirilmiş bir kadın şeklinde olduğu görülmektedir. Bu özellikleri nedeniyle Maya eş annesine öfke duymakta ve onu, babasının baskın ataerkil ve bencil tutumuna zemin hazırlamakla suçlamaktadır.

> Annem sindirilmiş, boyun eğdirilmiş bir kadın.
>
> Babamda ataerkillik baskındı ama annemin pasifliğinden dolayı işleyen bir süreç. Annem boyun eğmeye zaten çoktan hazır bir kadın olduğundan, o fırsatı değerlendirme gibi.
>
> Bu kadar boyun eğip taviz verdiği için, o bencil adama bencil olma fırsatı verdiği için anneme ben de kızıyordum. Senin yüzünden sen yapmışsın gibi. Biraz bunun için de öfkem var … sen yapmışsın bu adamı böyle, sen her şeyine koşturuyorsun, sen izin veriyorsun gibi.

Maya, annesinin kendisini köle ya da robot gibi gördüğünü ifade ederken, bu durumun sorumluluğunu bir yandan annesine yüklemekte, onu kendisini köleleştirmiş bir kadın olarak tanımlamaktadır. Diğer yandan ise babasının annesini değersizleştiren, yok sayan ve ikinci sınıf bir konumda tutan tutumları nedeniyle annesi için yoğun bir üzüntü ve acıma hissetmektedir. Maya'nın anlatımlarında, annesine yönelik hem öfke hem de şefkat iç içe geçmiştir.

> Annem kendini köleleştirmiş bir kadın.

> Bıkmış eşine köle olmaktan, sürekli 7/24 hizmetten yorgun, kendini bulamamaktan yorgun ve eşine karşı nefret dolu bir kadın var.
>
> Kendini köle gibi, robot gibi görürdü. Hayatı boşa harcadığını söyler. … Devamlı babamın kontrolü altında sıkışmış ve boşa yaşanmış bir hayat. Her zaman diğerlerinin aşağısında olduğuna, diğerlerinin kendisinden daha üstte olduğuna inanıyor.
>
> Annem kendini değersiz biri olarak hissediyordu babamın karşısında. Babama karşı karmaşık ama en çok öfke hissediyor gibiydi. Değersiz hissettirmesine öfkeleniyordu. Her açıdan duygusal fiziksel değersiz hissettirmesine, yok saymasına.
>
> Annem var ama yok aynı zamanda, içsel yansıması yok. Olmayan bir kadın gibi. Varlığı yokluğu bir gibi.
>
> Annem, ilişkilerinde ikinci sınıf insan konumunda, duygusu düşüncesi sayılmayan öncelik olmayan insan konumunda. Haksızlık olduğunu düşünüyorum, üzüntü ve şefkatli bir acıma. Neredeyse kahrolmaya varacak kadar. Çok acımasızca geliyor, bir insanın bu muameleye maruz kalması.

Maya'nın bu ifadelerinde eş anne temsilleri arasında, eşine karşı nefret duyan ve öfkeli bir kadın figürü olduğu da görülmektedir. Maya'nın anlatımlarında annesine dair öne çıkan bir diğer özellik grubu ise trip atan, surat asan, sevecen olmayan ve sevgisiz bir kadın temsilleridir.

> Annemin sahip olduğu trip atması, suratını asıp oturması, sevecen olmaması. … Babamın annem için net hatırladığım iki cümlesi vardı, napayım anneniz böyle ve çok uğraştım onu değiştirmeye ama değiştiremedim. Trip atmasını, yakınmaları, devamlı olumsuz ve mutsuz oluşunu.
>
> Annem fiziksel ve somut olarak her şeyini vermiş duygusal olarak hiçbir şeyini vermemiş bir kadın … hiçbir şekilde sevgi göstermeyen, sevgisini belli etmeyen, hiçbir bir sıcaklık ve yakınlık vermeyen bir kadın. … Babam da bunları açıkça dile getiren, yakınan bir adam. Anneniz biraz daha şöyle olsa böyle olsa, biraz daha sevgisini gösterse, biraz dokunsa, cilveli olsa, bunun eksikliği. … Annemi suçladığım şeylerden biridir bu benim, sen bir kadınsın ve evliliğin içinde yapman gereken şeyler var. Çünkü benim zihnimde böyle, onları yapmıyorsun diye annemi suçladığım noktalar, daha kadınsı olmak, daha naif olmak, sevecen olmak.
>
> Kadın, o adamı daha çok sevebilirdi ve daha çok sevmiş olsa sevgi gösterisinde bulunabilirdi ve o adamı sevemedi. … Kadın sevginin tam olarak ne demek olduğunu bilmiyor, kadında bu yok.

Maya bu temsillerde annesini sorumlu görmekte ve suçlamaktadır. Babasının bu konulardaki şikayet ve yakınmalarına tanıklığının Maya'nın bu algılarını ve duygularını

etkilediği söylenebilir. Maya bu temsiller açısından annesinin daha farklı bir kadın olması gerektiğini düşünmektedir. Bunlarla birlikte, son grup temsiller ise annesinin bağımsız ve özgüvenli bir kadın olmayışı üzerinden şekillenmektedir. Maya, annesini kendi ayakları üzerinde duramayan, edilgen ve özgüvensiz biri olarak görmektedir. Bu bağlamda, babasının da annesini yetersiz ve cahil bulduğunu, onu beğenmediğini ifade etmektedir.

> Yaşamak için tek başına ayakları üzerinde durabilecek bir kadın değil çünkü kocasına bağımlı.
>
> Annemin katılımcı ve girişken olmaması, özgüvensiz olması, kendini arka plana atması, kendini gizlemesi.
>
> Bu kadın kocasının gözünden yetersiz, kültürel açıdan cahil, kocası beğenmiyor o kadını. O kadına karşı boş hissediyorum, bir duygum gelmiyor genel olarak … kadının haksızlığa uğradığına dair acıma koruma iç güdüsü gelmiyor. Öfkelenmem gerektiğine dair bir duygu var ama duygu yok.

Maya'nın eş anneye yönelik duygulanımlarının çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Bazı yönleriyle annesini suçlu ve sorumlu bularak öfke duymakta, bazı yönleriyle ise ona karşı üzüntü ve şefkat hissetmektedir. Bununla birlikte, zaman zaman her iki duygudan da uzaklaştığı, boşluk ve duygusuzluk hissettiği durumları da ifade etmiştir.

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Maya'nın babasını bir eş olarak nasıl gördüğüne dair temsiller kodlandığında, oldukça olumsuz tanımlamalara sahip güçlü temsillerin olduğu görülmektedir. Maya, bu eş baba temsillerine karşı öfke hissetmektedir.

> Narsist bir adam olması, kendini önceliklendirmesi, aşağılayan bir adam olması, ikinci sınıf gören bir adam olması. … Kimseyi düşünmeyen bencil bir adam, eşine değer vermeyen bir adam.
>
> Babanın sahip olduğu sığ düşünmesi, tek bir yerden bakması, baktığı yerde kendi tarafı olması, devamlı kendini öncelemesi, kendini düşünen, bencil bir adam olması.
>
> Babam annemi fiziği konusunda çok aşağılardı. İnanılmaz aşağılardı. Hiç lafını sakınmazdı bu konuda. Hatta sürekli anneme eskiyi hatırlatır, annem evlendiğinde 45-50 kiloymuş. Ben seni öyle aldım gibi suçlu hissettirme, kötü hissettirme çabasıyla bu söylenirdi.
>
> O adama ise öfke, bu davranışlarına karşı, annemi böyle görmeye böyle düşünmeye hakkın yok, haksızlık yapıyorsun gibi.

> Babamda ataerkillik baskındı ama annemin pasifliğinden dolayı işleyen bir süreç.
>
> Babam, itici baskıcı bencil bir adam. Empatisi olan bir adam olsun isterdim, kendini bu kadar üstün görmemesini isterdim, annemi adam yerine koysun isterdim. Öfkeleniyorum babama. Zulmediyor gibi.
>
> Babamın baskısı, ısrarcı tavrı…
>
> Babam gibi yani vicdansız, acımasız.
>
> Karısının gözünden de gaddar, vicdansız, adaletsiz bir adam.
>
> Babam vicdansız, düşüncesiz, empati kurmayan, anlayışsız bir eş.
>
> Adam kadına acımasız davranıyor. Bir hizmetçi modunda bana şunu getir, bana şunu yap, çay istiyor sürekli kadından, odaya çağ getir gibi.
>
> Babam annemi, genel olarak tavırları davranışları, en ufak aklıma gelen şey, anneme ev işlerinde hiçbir zaman yardım etmemiştir. Babam bir yere gidiyor eve para bırakmaz. O kadına para bırakmayı düşünmez, ben yokken bunlar ne yapacak düşüncesi yok.
>
> O adam, o kadın hakkında düşünmüyor. Boş yani kadına karşı, kadın adamın içinde alan kaplamıyor zihninde yer edinmiyor.

Çocukların ebeveynlerini eş olarak tek boyutlu değil, çok yönlü ve zaman zaman çelişkili biçimlerde algılayabildiklerine dair en iyi örneklerinden biri, Maya'dır. Maya, babasına yönelik yoğun öfke ve olumsuz tanımlamalara rağmen, onu bir yönüyle böyle bir evliliği hak etmeyen, daha iyisini hak eden bir eş olarak da görmektedir. Bu çelişkili temsiller arasında, duygusal olarak annesini daha sorumlu ve suçlu bulmakta, babasının olumsuz yönlerini ise kendi içinde yumuşatmakta ve bunu *"anlayışsızı anlamaya çalışma"* çabasıyla açıklamaktadır. Maya'nın bu yöndeki ifadeleri ise şu şekildedir:

> Babamın ses tonu bıkmış, yorulmuş, o yüzden o bahsettiğim acımada bu yüzden, inanılmaz bıkmış yorulmuş ve bu ilişki için elinden gelen her şeyi yapmış, daha ne yapabilirsin ki ama bir türlü düzeltememiş bu yüzden yorgun düşmüş.
>
> Babam çaba sarf eden taraf ama annem trip atan, şikâyetlenen bir kadın gibi gelirdi.
>
> O adama karşı duygum, anlayışsızı anlamaya çalışıyor, babaya acıma, anneye karşı his yok ama babaya bu evliliğin içinde olduğu için acıma var. Böyle bir evliliği hak etmiyordu daha iyisini hak ediyordu.

Bu durum, Tema 2'de ifade edilen ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliğinin, çocukların bir eş olarak ebeveynlerini nasıl algıladıklarını ve onlara karşı ne hissettiklerini etkilediği bulgusu ile de ilişkilidir. Maya'nın çocukluk döneminde babasına daha yakın hissettiği

görülmektedir ve bu duygusal yakınlık, babasını eş olarak algılayışını ve ona yönelik duygulanımını yumuşatan bir etken olarak işlev görmektedir.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Katılımcıların ihtiyaçlarını ifade etme biçimleri farklılık göstermektedir. Kimileri, eş ebeveynlerinin ihtiyaçlarını doğrudan tanımlayarak kendi ilişkilerinde bu ihtiyaçlara karşı duyarlılık geliştirdiklerini açıkça ortaya koyarken kimileri ise bu ihtiyaçları daha dolaylı yollarla yansıtmaktadır. Maya açısından, çocukken izlediği bir dizide hayranlık duyduğu kadın karakter ile eş anne temsilleri arasında bağlantı oldukça dikkat çekicidir. Annesinin olamadığı, olmasını istediği ya da ihtiyaç duyduğu tüm özelliklerin bu karakterde var olması, Maya'nın bu figüre duyduğu hayranlığı aynı zamanda kendi ihtiyaçlarının dolaylı bir ifadesine dönüşmektedir. Maya'nın bu konudaki anlatısı şu şekildedir:

> Vahşi Güzel diye bir dizi vardı. Başrolündeki kadına hayrandım. Her hareketini kopyalardım, onun gibi giyinirdim. Zengin bir ailenin evinde hizmetçi kızıydı. Zengin ailenin oğluyla birbirlerine âşık oluyorlardı ve bir ilişki yaşıyorlardı, birtakım zorluklar yaşıyorlardı. Kızın görüntüsü tam bir erkek Fatma idi, saçlarını toplayıp şapkanın içine tıkıp şapkayı ters takardı. Beline gömlek bağlardı pantolon tişört giyerdi. Ama ilişkisinin içinde inanılmaz feminen, inanılmaz güzel bir kadına dönüşüyordu. Bir şeyini hatırlıyorum çok net, kırmızı elbise giymişti böyle dekolteli falan ve inanılmaz güzeldi, herkesin çenesini böyle yere düşürecek şekilde olmuştu. Böyle bir şeyi vardı. Şu an nişan kıyafetimin kırmızı bir elbise olmasını düşündüm. Aldığım son elbiselerin hepsi kırmızı. … Sosyal hayatta çok maskülenim ama ilişkimde feminen yönüm baskın. Beni dışarıda tanıyan bir insan beni bu ilişkinin içinde tanıyamaz. Bu kim der hani. ... İşte daha feminen kendi cinsiyetinin ve cinsel kimliğinin farkında olan ve buna göre davranabilen, o kırmızı elbiseli yüksek topuklar giyip tık tık gezen bir kadın var. Hayranlığımın sebebi, erkek dünyasında çok rahat yer bulabilen bir kadındı. Onlara benzeyerek onların arasına karışıyordu. İstediğini de elde edebiliyordu ama özünü de unutmuyordu kendini de ortaya koyabiliyordu o beni çok cezbediyordu. Hayran olduğum o karakter normalde güçlü aynı zamanda kendi romantik ilişkisinde sevecen bir tipti.

Hizmetçi bir kız olan bu karakter, erkekler dünyasında var olabilen, istediğini elde eden, kendini ortaya koyabilen, güçlü bir "erkek Fatma" olmakla birlikte; aynı zamanda güzel, feminen ve çekici bir kadındır. Bu özellikler, Maya'nın annesinde eksik gördüğü yönlerin bir bütünü gibi gözükmektedir. Hizmet eden, güçsüz, kendi ayakları üzerinde duramayan, eşi tarafından beğenilmeyen, sevecen ve cilveli olmayan bir eş anne figürünün karşısında, Maya için bu dizi karakteri bir tür ideal temsile dönüşmektedir. Bu figüre duyduğu hayranlık hem güçlü olma hem de sevecen/feminen olma yönündeki ihtiyaçlarının

birleştiği noktayı temsil etmektedir. Nitekim Maya, kendi ilişkisinde de bu karakterin izlerini taşıyan bir rol benimsemekte hem maskülen hem feminen yönleriyle var olmaya çalışmaktadır.

Maya'nın annesinin nasıl biri olmasını istediğine dair anlatımında da çeşitli ihtiyaçlar ön plana çıkmaktadır. Bu anlatım, en temelde görülme ve değerli hissetme ihtiyacını yansıtmaktadır. Bununla birlikte, bu temel ihtiyaçların karşılanabilmesi için annesinin özgüvenli, cesur ve güçlü bir kadın olmasını istemesi, Maya'nın ikincil düzeydeki ihtiyaçlarını da ortaya koymaktadır. Bu ifadeler, Maya'nın yalnızca babası tarafından karşılanması gereken annesinin ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda annesinin kendisinden duyduğu ihtiyaçları yansıtmaktadır.

> Girişken, hareketli, çeşitli işlere koşturabilecek, özgüvenli birisi olsun isterdim. … Kendi ayakları üzerinde durabilen bir kadın olsun isterdim. … Şey geliyor içimden, güçlü ol, dışarı çık, bir şeylerin sorumluluğunu al, ben buradayım de, korkma, sesini çıkar. Yerinden kalkıp harekete geçmeye, biraz cesarete ihtiyacı var konuşmak için. Ben insanım, ben de buradayım, ben de sizin kadar değerliyim görülebilmek için.

Eş anne temsilleri ile birlikte eş baba temsilleri de Maya'nın ihtiyaçlarını şekillendirmede etkili olmaktadır. Maya'nın eşiyle ilgili kurduğu aşağıdaki cümle, bencil, anlayışsız, kendini önceleyen ve zaman zaman aşağılayıcı bir eş baba tarafından eş annenin karşılanamayan ihtiyaçlarının kendi ilişkisine nasıl yansıdığını göstermektedir.

> Destekleyici, kendini ve beni önceliklendirmesi gereken yerde dengeyi kuran, empati becerisi iyi olsun isterdim. Toplum içinde diğerleri varken beni daha çok düşünsün.

Bu ifadeler, Maya'nın kendi ilişkisinde duyduğu ihtiyaçların, geçmişte şahit olduğu ebeveynler arası dinamiklerle ve eş ebeveyn temsilleriyle bağlantılı olduğunu ve onlardan miras aldığını ortaya koymaktadır.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

Ebeveynler arası ilişki dinamiğine ve eş ebeveyn temsillerine bağlı olarak Maya'nın en belirgin korkularından birinin, kendi evliliğinde eş ebeveynlerinden biri gibi bir eş olma ihtimali olduğu görülmektedir.

> Sırf bu yüzden evlilik düşünmeyen biriydim. Sorulduğunda neden diye, etrafımda mutlu çift göremedim, neden kendime bunu yapayım diyordum. Şey korkusu vardı, ben evlenirsem ikisinden biri gibi olacağım korkusu vardı. Hangisi olurum

> bilmiyorum ama illaki ikisinden biri olacağım korkusu vardı. İkisi de çok olumsuz örneklerdi.

Daha spesifik olarak ele alındığında, Maya bu korkusunu ilişkisinde *"Babamlaşmaktan korkuyorum"* ifadesiyle daha somut ve doğrudan dile getirmiştir. İçinde babasına ait duyguları fark ettikçe ve onun gibi bir eş olma potansiyelini gördükçe, bu korku daha da belirginleşmekte, buna karşılık olarak ise ilişkide babasının yaptıklarından farklı davranma yönünde bilinçli bir çaba göstermektedir.

> O an bastırıp hemen başka bir yere geçiş yapıyorum, orada kalamıyorum. Orada kalsam, hmmm ilk gelen duygum acıma, küçümseme temelli. Babamın anneme karşı hissettiği duygu gibi … büyürse sanki onun fikirlerini duygularını yok sayabilecekmişim gibi geliyor. Babamlaşmaktan korkuyorum ve sürekli o yüzden bastırıyorum. Ben çalışma odasına geliyorum ve çalışırken bir şey belli bir noktada dürtüyor, git içeri adamın yanında otur 10-15 dk vakit geçir, sonra gel geri çalış, anne-baba görüşmesini yaptığımızda bahsettiğim o sahne canlanıyor gözümde. Baba o odadan çıkmıyor çünkü ve kadın içerde onun için yakınıyor. Bunun olmasına izin verme gibi bir şey beni dürtüyor ve ben onun için içeri gidiyorum.

Benzer şekilde, korku ve kaygı sisteminin alarm verdiği bir durumu oldukça çarpıcı şekilde betimleyen Maya için, ebeveyleri arasındaki ilişki dinamiği bir yönüyle ilişkisel tehdit senaryosuna dönüşmektedir. Maya için eş annesinin konumuna düşmek ya da onun maruz kaldığı şeylere kendi ilişkisinde maruz kalma ihtimali bile son derece korkutucudur. Bu duruma karşı kendini savunmak ve korumak amacıyla, zaman zaman kendisinin de abartılı bulduğu öfke çanları devreye girmektedir. Bir yönüyle bu savunma biçimi, Maya'nın annesinden beklediği tepkiyi vermesi gerektiğine dair inancından da beslenmektedir. Annesinin sessizliğine ve boyun eğiciliğine karşı duyduğu öfkenin, Maya'nın kendi ilişkilerinde daha güçlü, tepkisel ve savunmacı bir duruş sergilemesine zemin hazırladığı söylenebilir.

> Bir tık abartılı olabiliyorum çünkü ciddi öfkeleniyorum, dışardan baktığımda bu kadar öfkelenmem anlamsız bir öfke belki ama içimde bunları hissedince çok haklı bir öfke bu. Bunu annenden dolayı yapıyorsun diyorum aslında. Biraz öfkeli, abartılı davranıyorsun ama bu yüzden. Böyle bir kadının çektiği acıları görerek büyüdüm ve buna maruz kalmayı bırak, maruz kalmayı düşünmek bile korkutucu bir şeydi. Cehennem fragmanı gibi. Sıkışmışlık, panik alarm veriyor, hemen kendini savunmalısın, hemen cephaneyi çıkarmalısın. Benim duygularım alarm veriyor.

Bunların yanı sıra Maya eşi tarafından beğenilmeyen, yetersiz görülen, fiziği ve kilosu üzerinden aşağılanan bir eş anneye tanıklık etmiştir. Bu bağlamda, kendi ilişkisinde de

benzer şeyleri yaşayacağı ya da eşi tarafından bu şekilde görüleceği yönünde bir kaygı taşıdığı görülmektedir.

> Yetemediğimi düşünebiliyorum. Ev işi ya da diğer ailesiyle ilgili şeylerde vs. sanki belli bir beklenti var da ben bunu karşılayamıyorum yetemiyorum gibi bir algım var. Fiziken de aslında … beden algısıyla alakalı. Fiziken de bazen yetemediğimi düşünüyorum. Ondan bunun sinyalini arıyorum ama çok kilo aldık diyor, adam haklı birlikte çok aldık ama istiyorum ki sen almadın ben aldım desin istiyorum. Bana duyurmaya çalışıyormuş gibi algılamaya çalışıyorum ama ondan o gelmiyor, adam somut gerçeği söylüyor ama algımda şey gibi acaba iğneliyor mu, manken gibi bir fiziği olan eş mi isterdi, tabii ya her erkek onu ister gibi bir düşünce oluyor. Eşim bir kere bir arkadaşım için taş gibi kız demişti laf arasında, o kadar çok öfkelenmiştim ki. Babam annemi fizik konusunda çok aşağılardı. İnanılmaz aşağılardı. Hiç lafını sakınmazdı bu konuda.

Son olarak Maya'nın değersiz eş anne temsiline bağlı olarak değerli olma ihtiyacı ortaya çıkarken, aynı zamanda değersiz olma korkusu da açığa çıkmaktadır. Öncesinde de ifade edildiği üzere, ihtiyaçlar ve korkular birbirini beslemekte ve tamamlamaktadır.

> Maya talep ederse eşinin kendisini değersiz göreceğine inanıyor.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

Maya, derinlemesine görüşmelerde ebeveynler arası ilişkiye bağlı olarak yaptığı çıkarımlara dair farkındalığını şu şekilde ifade etmiştir:

> Onlardan yola çıkarak bu ilişkiyi kurguladığımı, sesli dile getirebilecek kadar bariz bir biçimde, artık buna eminim. Onların ilişkisini baz alarak taban tabana zıt ne varsa onu yapmalıyım gibi bir şey varmış yani zihnimde.

Maya ayrıca ebeveynler arası ilişki dinamiğine ve bu dinamiğin altında yatan nedenlere dair çeşitli çıkarımlarda bulunmakta, ilişki sürecini ebeveynlerinin bireysel özellikleri ve ilişkisel tutumlarıyla doğrudan ilişkilendirmektedir.

> Anne ve babam arasındaki ilişkide hissettiğim şey, huzursuzluk gerginlik diken üstüne olma. Sözlü tartışma olurdu hep, o ona bir şey diyor, o da ona bir şey diyor, adamın sus'u ile konu kapanıyor. Sonra kadın öteki odaya gidip yine anlaşılmaz bir şekilde söylenmeye başlıyor. Ama o gerginlik çok net yani. Oradaki çocuk Maya, şunu diyordu, oturup bi konuşsalar, açık açık konuşalar bu kadar kavga etmezler … anne ve babamın evliliğini sıkıntılı olmasının sebebi açık konuşmamak, ne hissettikleri yerine … çözüm aramak yerine probleme odaklanmaları. … Arada birbirini kahkahayla güldürdükleri zamanlar da var, demek ki bunu yapabiliyorsunuz, o zaman hep yapın. Nadir olarak yapabiliyorsanız hep yapın. Olması gereken her şey var, sadece bazı parçalar yanlış yere konulmuş gibi.

> Annenin sahip olduğu trip atması, suratını asıp oturması, katılımcı ve girişken olmaması, sevecen olmaması, özgüvensiz olması, kendini arka plana atması, kendini gizlemesi. Babanın sahip olduğu sığ düşünmesi, tek bir yerden bakması, baktığı yerde kendi tarafı olması, devamlı kendini öncelemesi, kendini düşünen, bencil bir adam olması.

Daha ayrıntılı olarak Maya'ya ait üç kategorideki çıkarımlar sırayla sunulmuştur.

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Maya, eş annesine yönelik olumsuz olarak algıladığı çeşitli özellikleri ve bu özelliklerin tam tersine sahip bir kadın olmasını istediğini açık bir şekilde dile getirmiştir.

> Girişken, hareketli, çeşitli işlere koşturabilecek, özgüvenli birisi olsun isterdim. Dışardaki hayatı bilmez, fatura nasıl ödenir, para nasıl kazanılır, ev nasıl tutulur bilmez. … Yaşamak için tek başına ayakları üzerinde durabilecek bir kadın değil çünkü kocasına bağımlı. Daha özgüvenli, kendi ayakları üzerinde durabilmeyi isterdi, o da isterdi. Ben de öyle bir kadın olsun isterdim. Evin sorumluluğunu aldığı kadar dışarının da sorumluluğunu alan bir kadın olmasını isterdim. Kendi ayakları üzerinde durabilen bir kadın olsun isterdim. … Şey geliyor içimden, güçlü ol, dışarı çık, bir şeylerin sorumluluğunu al, ben buradayım de, korkma, sesini çıkar. Yerinden kalkıp harekete geçmeye, biraz cesarete ihtiyacı var konuşmak için. Ben insanım, ben de buradayım, ben de sizin kadar değerliyim görülebilmek için. Bunların olmamasından kaynaklı çektiği acıların problemlerin yüzde seksen-doksanı giderdi.

Maya'nın son cümlesi aslında annesinin yaşadığı sorunlar için annesini sorumlu tuttuğu göstermektedir. Benzer şekilde annesini sevgisizliği ile kadınsı ve sevecen olmaması konusunda da suçladığı ifadeleri şu şekildedir:

> Annemi suçladığım şeylerden biridir bu benim, sen bir kadınsın ve evliliğin içinde yapman gereken şeyler var. Çünkü benim zihnimde böyle, onları yapmıyorsun diye annemi suçladığım noktalar, daha kadınsı olmak, daha naif olmak, sevecen olmak.

> Kadın, o adamı daha çok sevebilirdi ve daha çok sevmiş olsa sevgi gösterisinde bulunabilirdi ve o adamı sevemedi ve sonucunda da onun o davranışlarından, sevgi göstergelerinden tiksiniyor. Kadın sevginin tam olarak ne demek olduğunu bilmiyor, kadında bu yok.

Maya'nın eş babası için de farklı olmasını istediği özellikler empatik, anlayışlı ve eşine değer veren saygı duyan bir adam olması yönüyle ön plana çıkmaktadır.

> Babam, itici baskıcı bencil bir adam. Empatisi olan bir adam olsun isterdim, kendini bu kadar üstün görmemesini isterdim, annemi adam yerine koysun isterdim.

Ayrıca Maya, ebeveynleri arasındaki ilişkiye dair bir çocukluk hayalini dile getirmiş ve onlara dair bu çocukluk hayalinin şimdi kendi evliliğinde nasıl gerçekleştirdiğini ortaya koymuştur.

> Çocukken anne ve babamı, hep onları dans ederken, birbirlerine gülümserken sarılırken hayal etmişimdir. Aradaki sevgi bağı, birebir bu hayalim aslında. Evin içinde manyak manyak dans ediyoruz. Hem disko disko hem de slow romantik, tam o anda oluyorum. Başka hiçbir şey düşünmüyorum, tamamen huzurlu oluyorum.

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Maya, ebeveynleri arasındaki ilişkiye bağlı olarak geliştirdiği çıkarımların farkında olan ve bunları açık bir şekilde dile getiren katılımcılardan biridir. Bu durumu, *"İlişkimde annem ya da babam gibi olmayacağım düşüncesi çok net vardı. Bu konuda kendimle sanki bir sözleşme yapmış gibiyim"* ifadesiyle açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Maya'nın hangi yönlerden hem eş annesi hem de eş babası gibi olmak istemediğine dair çıkarımları, kendi ifadeleriyle somut bir şekilde sunulmuştur.

> Tamamen şey başladı ben onun gibi olmamalıyım, aslında ikisi gibi de olmamalıyım. … İlişkimde annem ya da babam gibi olmayacağım düşüncesi çok net vardı. Bu konuda kendimle sanki bir sözleşme yapmış gibiyim. Babam gibi özellikle kendi isteklerimi yapmak için insanların kalbini kırmayacağım. Her şeyde kendimi öncelemeyeceğim. Annem içinde suratsız olmayacağım, iki de bir kimseyle kavga etmeyeceğim, daha böyle sevecen, sıcak ve cilveli olacağım gibi bir tanımlama vardı zihnimde.
>
> Babamdan yola çıkarak … insanları ezmeyeceğim, kendimi önceliklendirip insanlara ikinci sınıf muamelesi yapmayacağım gibi şeyler… Bencil olmayacağım. Annemden ise sevgi gösterebilen bir eş olacağım. Tepkisel olmayan, söylenmeyen, çözüm bulmaya çalışan, suratsız değil, mutlu. Surat asmayacağım.
>
> İlişkimde olmamak kısmında, birebir annem neyse o olmamalıyım. Bir problem ortaya çıktığında trip atmamalıyım, susup somurtup oturmamalıyım, üzerine gidip çözmeliyim. Duygumu düşüncemi dile getirmek istiyorsam bunu sakin bir şekilde yakınmadan agresifçe yapmamalıyım. Sevgimi fiziken göstermeliyim, dokunmalıyım. Daha aktif, girişken [olmalıyım], dışarının her işini ondan beklememeliyim. Evlilikte paylaşmadığım bir yük olmamalı, onun yükünü paylaşmalıyım, kendi yükümünde bir kısmını ona verebilmeliyim.
>
> İleride annesi gibi olmayan bir kadın, boyun eğmeyen, köle olmaya razı olmayan, köleleştirmeye ses çıkaran, hiçbir şeyden korkmayan, korkmadan bir şeylere girişebilen, kaybedecek bir şeyi olduğuna inanmayan. En netçe güçlü bir kadın olmak isterim.

> İşte küçüklükten gelen ben güçlüyüm ve güçlü olmalıyım, kimseye boyun eğmemeliyim, annem gibi köle olmamalıyım, babam gibi zulmedici olmamalıyım düşünceleri. Konu kapanınca hep kendime şunu söylüyorum annem gibi, babam gibi olmayacağım. … Hiç kimse için kendini ikinci plana atma ama kendin için de hiç kimseyi ikinci plana atma. Ne kendini ezdir ne de başkalarını ez.
>
> Babam, itici baskıcı bencil bir adam … öfkeleniyorum babama. Zulmediyor gibi. İçimde şey var, bu kişilerle baş etmeliyim, karşı durmalıyım, zulmedicilerin bu zulmünü yapmasında izin vermemeliyim, diğerlerine ikinci sınıf insan muamelesi yapanlara karşı mücadele etmeliyim.

Maya'nın kendisine yönelik bu çıkarımlarının, eş ebeveyn temsilleri, duygulanımları, ihtiyaçları ve korkularıyla, ayrıca ebeveynler arasındaki ilişki dinamiğinde kimin nasıl bir sorumluluğu ve katkısı olduğu yönündeki değerlendirmeleriyle ilişkili olduğu görülmektedir.

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Maya'nın gelecekteki eş seçiminde öncelik verdiği kriterlerden biri, babasının bencil tutumlarına duyduğu tepki üzerinden şekillenmiştir.

> Babadan yola çıkınca asla evlenmeyeceğim derdim ya da bencil, kendini önceleyen bir adamla evlenmem diyordum.

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

Maya, evliliğindeki etkileşimi *"şölen yeri"* olarak betimleyerek hem kendi içindeki hem de eşinin içindeki eş ebeveyn temsillerinin ilişki dinamiklerine nasıl yansıdığını açık bir şekilde ifade etmiştir. Bu betimlemesi aynı zamanda eş ebeveyn temsillerinin benlikteki varlığına da işaret etmektedir.

> Bazen neden böyle bir evlilik yaptığımı düşündüğümde ve kendime üzülmeye başladığımda büyük bir suçluluk duygusu da hemen arkasından geliyor. O yüzden çok nadir gelir bu düşünce: Acaba hata mı yaptım, benim hayatım da ya babam ya annem gibi mi olacak? Her iki ihtimal de mümkün çünkü ikimizde de hem annem hem babam var. Onda bir de kendi anne babası da var. Ortalık şölen yerine dönüyor. Yaş ilerledikçe biz onlara benzersek, benzer problemleri yaşarsak diye düşündüğüm oluyor.

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Maya'nın her ne kadar çıkarımlarında ifade edildiği üzere eş ebeveynlerinden farklı bir eş olmayı istese de eş annesi ve eş babasına ait temsillerin de içselleştirilerek benliğine dâhil olduğu görülmektedir. Eşiyle yaşadığı somut bir olay üzerinden aktardığı anlatımda,

Maya bu içsel temsillerin, ilişkisinde nasıl canlandığını açık biçimde ortaya koymaktadır. Eşinin belirli bir tutumu karşısında, onu doğrudan babasına benzetmekte, kendisini ise annesinin konumunda hissetmektedir. Maya'nın bu yaşantısı, eş ebeveyn temsillerinin ilişkisel anlarda ne derece canlı ve etkili biçimde devreye girebildiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu durumu ayrıntılı şekilde anlattığı ifadesi şu şekildedir:

> Amcasıgilin oradayız, bahçede oturuyoruz, muhabbet ediyoruz. Ben bir şey söyledim, eşim de gelip hadii yaaa diyor hiç de öyle yapmıyorsun şöyle yapıyorsun dedi. İnanılmaz bir aşağılanmışlık duygusu, utanç hissediyorum. Ve beni eleştirecektin madem de insanların yanında olmasını mı bekledin, beni rezil etmeyi mi bekledin gibi bir hayal kırıklığı var. Ondan sonra kendimi savunmak zorunda kalıyorum. Orada canlanan şey, orada karşında baban var ve sen annensin. O anda gözümün önüne gelen annem, onun düştüğü konum, onun hissettiklerini hissetmek. Direkt olarak babamın toplum içinde onu aşağılarken ki bakışları falan. Doğrudan gözümde bunlar canlanıyor. Babamla evlenmişim de anneme dönüşmüşüm gibi hissediyorum. Evli olduğu adamın, kendisini en fazla savunması gereken adamın, toplum içinde diğerlerinin yanında aşağılıyor olması, diğerlerini daha çok önceliklendirmesi anlamına geliyor. Diğer insanların yanında aşağılanıyorsun, diğerlerinin gözünün önünde eleştiriliyorsun ve direkt olarak senin annen için üzüldüğün, acıdığın noktalar bunlardı zaten, sen şimdi bunu yaşıyorsun. Babam diğer insanların yanında çok sık annemi eleştirir aşağılardı. Diğerlerinin yanına anneme çok sıkça 'sus' der mesela. Konuşmasına fikrini ifade etmesine izin vermez. Diğer insanlar mahcup olup savunmak zorunda hisseder bazen hatta. Direkt öyle hissediyorum hatta şu an bile hissediyorum ve bacaklarımda bir alev yükselmesi hissediyorum, bir ısı hissediyorum şu an.
>
> Bir ara karar alırken benim yerime de konuşuyordu bana sormadan, arkadaşlarıyla, akrabalarıyla. Benim fikrimi almadan doğrudan uyumlanması gereken kişiymişim gibi. Yok sayıldığımı hissederdim, eşek başı mıyım ben. Çok öfkeleniyordum. Susuyordum, sabrediyordum.

Maya'ya ait içselleştirilmiş eş anne temsillerinin bir diğer göstergesi, içindeki eş anne temsillerine ait duygu, düşünce ve davranışların farkındalığıdır. Maya, bir yönüyle bu temsillerle mücadele ettiğini ifade etse de bunların iç dünyasında var olduğunu kabul etmesi ve kendisinde annesine benzer yönler bulunduğunu dile getirmesi, bu temsillerin benliğinde yer edindiğine işaret etmektedir.

> Genel olarak anneme çok benziyorum. Dışarı yansıtmıyorum, bunun için çabalıyorum ama içsel olarak çatışma yaşıyorum. İçsel olarak annemin attığı tripler, pasif agresif davranışlar. Annem bunlardan oluşur. Bunları içimde hissediyorum, bunların geldiğini fark ediyorum. … Annem gibi söyleniyorum ve aynı onun gibi mutfakta kendi kendime söyleniyorum, ama duyamayacağı bir ses tonuyla. Öfkeyle söyleniyorum.

Maya'nın içindeki eş anne temsilinin varlığını gösteren bir diğer durum, eşinin onun için yaptığı tanımlamalardır. Eşinin Maya'yı tanımlarken kullandığı ifadelerin, Maya'nın annesine yönelik eş anne tanımlamalarıyla benzerlik göstermesi dikkat çekicidir.

> Eşimin gözünden surat asan, suratsız, aşırı tepkisel, rahatsız edici tepkiler veren biri olabiliyorum.

Ayrıca Maya'nın kendini hizmetçileştiren, yardım istemeyen bir eş olma yönüyle annesine benzetmesi, ayrıca annesinin farklı davranması durumunda kendisinin de bugün farklı biri olabileceğini ifade etmesi, bu temsilin içselleştirildiğini ve kendi evlilik dinamiklerine taşındığını göstermektedir.

> Hizmetçileşen bir eşe dönüşüyorum … yardım istemeyen. … Eşim rahat, gevşek, duyarsız, düşüncesiz. Rahatlığı batıyor, bir şey yapılacak, "yaparız yaa". Hayat müşterek ikimizde çalışıyoruz ama bütün ev işlerini ben yapıyorum, çok rahat, düşüncesizlik, anlayamıyor sanırım burayı, çözemedi. … Ev işleri konusunda bir talepte bulunamıyorum, kırılacağını düşünüyorum, tartışacağımızı düşünüyorum. Ya da bende de işte kadın yapmalı gibi bir algı var sanırım, bunu konuşamıyorum onunla. Rahatlığı beni öfkelendiriyor. Onun rahat tavrı, işlerin ucundan tutmayan hâli annemin o köleliğine maruz kalmış gibi hissediyorum. Sanki ben kölesiymişim, hizmetçisiymişim gibi hissediyorum ve bunlar görülmüyor. Anne-baba ilişkisi sonuçta örnek alabileceğin, en yakınındaki en iyi bildiğin ilişki. Annem de babamdan talep etmezdi, babam da kalkıp yapayım yardım edeyim demezdi. Desem diyebilirim ama tartışma çıkmasın diye demiyorum. Annemi kabullenmiş gibiyim. Annem ev işlerinde yardım isteyen, talep eden bir kadın olsaydı, beni etkilerdi. Sonuçta zihnimdeki kalıplar kim neyi yapar, bu kadar sert olmayabilirdi. Babam yapıyorsa eşim de yapabilir, kendimde daha çok hak görürdüm. Babam yapsaydı annem yaptırabilseydi benim de rahatça istemem mümkün olurdu.

Eş babanın eş anneye yönelik tutum ve davranışları sonucunda annenin hissettikleri, konumu ve duygusal tepkilerinin içselleştirilerek Maya'nın kendi iç dünyasına taşındığına dair diğer örnekler de aşağıda sunulmuştur:

> Yetemediğimi düşünebiliyorum. Ev işi ya da diğer ailesiyle ilgili şeylerde vs. sanki belli bir beklenti var da ben bunu karşılayamıyorum yetemiyorum gibi bir algım var. Fiziken de aslında … beden algısıyla alakalı. Fiziken de bazen yetemediğimi düşünüyorum. Ondan bunun sinyalini arıyorum ama çok kilo aldık diyor, adam haklı birlikte çok aldık ama istiyorum ki sen almadın ben aldım desin istiyorum. Bana duyurmaya çalışıyormuş gibi algılamaya çalışıyorum ama ondan o gelmiyor, adam somut gerçeği söylüyor ama algımda şey gibi acaba iğneliyor mu, manken gibi bir fiziği olan eş mi isterdi, tabii ya her erkek onu ister gibi bir düşünce oluyor. Eşim bir kere bir arkadaşım için taş gibi kız demişti laf arasında, o kadar çok öfkelenmiştim ki. Babam annemi fizik konusunda çok aşağılardı. İnanılmaz

aşağılardı. Hiç lafını sakınmazdı bu konuda. Hatta sürekli anneme eskiyi hatırlatır, annem evlendiğinde 45-50 kiloymuş. Ben seni öyle aldım gibi suçlu hissettirme, kötü hissettirme çabasıyla bu söylenirdi. … Oradaki Maya bu durumu çok yüklenilmiş ve sahiplenilmiş hissediyordu. Annem üzerinden alınmış duygu çok ciddi bir üzüntü ve aşağılanma duygusu. Bu direkt olarak sempati gibi. … Babama karşı net bir öfke.

Ortaokuldayım. Evde koltukta annem oturuyor, babam kolunu atmaya çalışıyor annem de üff yapıyor, babam kolunu çekmiyor, şakalaşıyor ve babam bunu göstermelik yapıyor bize, annemi çok sevdiğinden değil bence orada yaptığı şey. … Çok net annemin suratı buruşuk, öff öff deyip kaçmaya çalışıyor. Babam, kaçmaya çalıştıkça iyice sıkıyor. Öbür kolunu da doluyor, hareket alanı bırakmıyor kadına. Annem istemiyordu. İyice kıpkırmızı oluyor, öfkeleniyor ve en son bağırıyor bırak bee diye. Babam ondan sonra çekilip yok sana iyilik yaramıyor sen zaten böyle şeylere gelmezsin, iyi sanki bir şey yaptık, öfff be kadın deyip yüksek sesle, o böyle başka bir tartışmayla sonuçlanıyor. Bu çok net, her defasında benzer birebir aynı ünlemler, cümleler vs. … İlişkimizi düşündüğümde biraz boğucu hissediyorum, sürekli eli kolu üstümdeymiş gibi, ilişkide alanım yokmuş gibi boğucu bir şeymiş gibi geliyor. Sürekli sarılıp durması, gelip gelip öpmesi, nefes alamıyormuşum gibi hissediyorum. Daralıyorum. Baskın bir karakteri var, manipülatif bir yapısı var. Onun sevgi gösterilerine karşılık vermezsem benim onu sevmediğim düşünülüyor, o yüzden karşılık vermek zorunda hissediyorum. İçimden gelmeyen bir şey için zorladığım için, mimiklerimden belli oluyor tabii ve o da sen beni sevmiyorsun, bana sarılmak istemiyorsun falan oluyor. Tekrar bir gönül alma süreci. Bir an önce yapılması gerekenleri yapıp işime gücüme ve kendime dönmeyi istiyorum.

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Maya'nın ebeveynlerinden farklı bir eş olma yönündeki çıkarımlarının oldukça açık ve belirgin olduğu görülmüştür. Bu çıkarımlar, çoğunlukla karşıt eş ebeveyn temsillerinin yapılanmasına hizmet etmektedir. Maya'nın annesinden özellikle farklılaşarak geliştirdiği karşıt eş anne temsillerine dair örnekler şunlardır:

Sonra ilişkimde annem ya da babam gibi olmayacağım düşüncesi çok net vardı. Bu konuda kendimle sanki bir sözleşme yapmış gibiyim. … Annem için de suratsız olmayacağım, iki de bir kimseyle kavga etmeyeceğim, daha böyle sevecen, sıcak ve cilveli olacağım gibi bir tanımlama vardı zihnimde. Şimdi ise benzememek için çabalıyorum, ilişki içinde oldukça güler yüzlüyüm. … Asık suratlı biri olduğumu düşünmüyorum, kavgacı değilim.

Sevecen olmak önemliydi ilişkimde ve eşim öyle de der.

Daha özgüvenli, kendi ayakları üzerinde durabilmeyi isterdi, o da isterdi. Ben de öyle bir kadın olsun isterdim. Evin sorumluluğunu aldığı kadar dışarının da

> sorumluluğunu alan bir kadın olmasını isterdim. … Bunların olmamasından kaynaklı çektiği acıların problemlerin yüzde seksen-doksanı giderdi. Ben evliliğimde bunları yapan bir kadınım. Hem evin hem dışarının sorumluluğu alan bir kadın. … Eşim, beni bırakmayacaksın değil mi hiçbir zaman, ömür boyu beni bırakmazsın değil mi diye sormaya başlıyor. Benim bunlara katlanmayacağımı düşünüyor çünkü, onun zihninde öyle bir Maya var çünkü, buna katlanmayacak bir Maya, işine karıştırmayan, bağımsız, yalnız ayakta duran biri olarak tanımladı bunca zamandır beni.

Karşıt eş anne temsillerinin, anneye benzememek ve onun konumuna düşmemek amacıyla savunma ve kendini koruma temelli bir biçimde nasıl şekillenebildiğini, Maya'nın aşağıdaki anlatısı açık bir şekilde yansıtmaktadır. Çocuk Maya'nın gözünden annenin nasıl birisi olması gerektiği, neler yapması ya da yapmaması gerektiği gibi durumların hepsi karşıt eş anne temsillerinin oluşumunu beslemiştir.

> Kendimi ben de hemen savunma moduna geçiriyorum ki annem olmayayım, bunu daha fazlasını yapamasın ya da bir daha böyle bir şeye cesaret edemesin. … Ben anında savunma moduna geçiyorum, öfkeleniyorum ve kendimi öfkeyle savunuyorum. Büyük bir hayal kırıklığı yaşıyorum. Bir tık abartılı olabiliyorum çünkü ciddi öfkeleniyorum, dışardan baktığımda bu kadar öfkelenmem anlamsız bir öfke belki ama içimde bunları hissedince çok haklı bir öfke bu. Bunu annenden dolayı yapıyorsun diyorum aslında. Biraz öfkeli, abartılı davranıyorsun ama bu yüzden. Böyle bir kadının çektiği acıları görerek büyüdüm ve buna maruz kalmayı bırak, maruz kalmayı düşünmek bile korkutucu bir şeydi. Cehennem fragmanı gibi. Sıkışmışlık, panik alarm veriyor, hemen kendini savunmalısın, hemen cephaneyi çıkarmalısın. Benim duygularım alarm veriyor. Annemle farkımız, tepkilerimiz. Annemin düşmüş olduğu durumlar, toplum içinde düşmüş olduğu durumlar, sonrasında kendisini savunmamasının, olayları daha da işin içinden çıkılmaz noktalara taşıdığını görmüşümdür. Annem o insanların yanında babama hadi be dese bile o insanların gözünde bir tık yukarıda olabilirdi, demişimdir. Babama karşılık vermemiş olmaması, babam 'sus' dedi diye susup oturması. Ben ise tepkimi verdikten sonra yumuşak bir mesaj da veriyorum ve sonrasında baş başa kaldığımızda bunun bana ne kadar kötü hissettirdiğini de açıklıyorum. Konuşuyorum yani onunla aynı zamanda. Annem de böyle yapsaydı bu kadar problem yaşamazlardı. Annem surat asıp söylenip anlaşılmayı bekliyor sadece. … Tepki vermezsem ikinci sınıf bir eş olurum, eşimi önceliklendirmiş olurum, artık köleleşmeye başlamış olurum algısı oluyor. Tepki verdiğimde ise haklı, kendini savunan güçlü bir Maya, kocam dahi olsa kendimi yedirmem mesajını etrafa veren bir Maya. Kendi hakkını savunan bir Maya. …Anneme içimden dediğim biraz daha cesur ol, tepki ver, ben buradayım de, şeylerini yapabilen bir Maya olmak.

Bunlarla birlikte, Maya'nın eş babasına dair *"Babaya evliliğin içinde olduğu için acıma var. Böyle bir evliliği hak etmiyordu, daha iyisini hak ediyordu"* düşüncesinin ya da

babanın söylemlerinden Maya'nın *"Babamın bana söylediği şeyleri düşündüğümde temelinde 'annen gibi olma' var"* şeklindeki çıkarımının, karşıt eş anne temsillerinin oluşumuna hizmet ettiği düşünülmektedir. Ayrıca eş babanın anneye yönelik açık yakınmaları, Maya'nın eş anne gibi olmamaya yönelik çıkarımlarını ve karşıt temsiller geliştirmesine zemin hazırlamaktadır.

> Bunu böyle düşünürsem çok güçlü bir suçluluk duygusu gelir ama babamın daha iyi birisiyle evlenmeyi hak ettiğine dair bir düşüncem var gibi. Mayanın feminen olmayan ama aynı zamanda ilişkide açığa çıkan feminen yönü … kırmızı elbise çünkü o adamın arzusu oydu. Çünkü ben malum cinselliğin ne olduğunu, kadın erkek ilişkilerini öğrenip kafada oturtmaya çalıştığım zaman bunları çok irdelemiştim ki babamda bunları açıkça dile getiren, yakınan bir adam. Anneniz biraz daha şöyle olsa böyle olsa, biraz daha sevgisini gösterse, biraz dokunsa, cilveli olsa, bunun eksikliği … annemi suçladığım şeylerden biridir bu benim, sen bir kadınsın ve evliliğin içinde yapman gereken şeyler var. Çünkü benim zihnimde böyle, onları yapmıyorsun diye annemi suçladığım noktalar, daha kadınsı olmak, daha naif olmak, sevecen olmak. … Bu da benim tersine geliştirdiğim bir şey sanırım, aman ben öyle olmalıyım. … Babamın talebini dile dökmesi. … Cinsellikten yarım saat sonra bir saat sonra gelir aklıma mesela şu, annemde böyle olsaydı bu kadar problem yaşamazlardı. Babamı çünkü bağlayabileceği şey buymuş gibi. Çünkü babanın dediği bu, böyle olsa gibi bir beklentisi buysa ve bu yerine getirilse daha çok sevecek, arada gelir bu aklıma ilişkiden sonra.
>
> Sosyal hayatta çok maskülenim, ama ilişkimde feminen yönüm baskın. Beni dışarıda tanıyan bir insan beni bu ilişkinin içinde tanıyamaz. Bu kim der hani. … İşte daha feminen kendi cinsiyetinin ve cinsel kimliğinin farkında olan ve buna göre davranabilen, o kırmızı elbiseli yüksek topuklar giyip tık tık gezen bir kadın var.

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Maya'nın eş babasından içselleştirdiği ve anlatılarda dile döktüğü yönleri şunlardır:

> Adamın ise net kadına karşı, 'sus!' öfkeyle 'sus' demesi. Tahammülsüz bir sus, artık katlanamıyor. Babam gibi benim içimden de geliyor o 'sus!', söylemiyorum söylediğimde de espriye vurarak söylüyorum. Ben odaklanmış çalışırken gelip, canı sıkıldığında gelip benim odağımı bozuyor. Bir şeyler anlatıyor, konuşuyor. Dişlerimi sıkıyorum, kırmak istemiyorum o yüzden bir şey demiyorum ama içimden 'sus artık, git artık' diye bağırıyorum resmen. 'Sus, konuşma artık.' … Çalışma odasındaki babam ve annem gibi. Babam çalışırken annem gidip şunun alınması lazım, gitmemiz lazım derdi, babam da öfkelenirdi.
>
> Eşime karşı öfke, kızgınlık, beğenmeme duygum oluyor. … Kültürel ve eğitim açısından babam annemi nasıl görüyorsa ben de onu öyle görüyorum, beğenmiyorum, küçümsüyorum. Net babama büründüğümü hissediyorum.

> İçimde babamın bencilliğini hissediyorum ve bunun dışarı çıkmasına asla izin vermeyeceğim…

Maya, her ne kadar dışsal olarak farklı bir kişi gibi davranmaya ve ebeveynlerinden farklı tutumlar sergilemeye çalışsa da içindeki eş baba temsilinin varlığını hissetmekte ve dile getirmektedir.

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

Maya'nın, eş babasına duyduğu öfkenin kaynağı olan bencillik ve kendini önceleme davranışlarına karşıt bir yapılanma geliştirdiğini ifade ettiği örnek ise şu şekildedir:

> Sonra ilişkimde annem ya da babam gibi olmayacağım düşüncesi çok net vardı. Bu konuda kendimle sanki bir sözleşme yapmış gibiyim. Babam gibi özellikle kendi isteklerimi yapmak için insanların kalbini kırmayacağım. Her şeyde kendimi öncelemeyeceğim…. Kimseye bir şey, insanlara bir şey dayatmıyorum. İnsanlara şey diye bakıyorum, ben birsem onlar da bir, kendimi öncelemiyorum.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Maya'nın benliğine dört kategorideki eş ebeveyn temsillerinin çeşitli yönleriyle dâhil olduğu görülmektedir. Görüşmelerde, bu temsillerin farkında olan Maya, özellikle eş ebeveynlerine benzer yönlerini kabul etmekle birlikte, onlardan farklı bir eş olabilmek için verdiği mücadeleyi de açık biçimde ifade etmektedir. Bu mücadele, aslında Maya'nın benlik örgütlenmesi içinde temsiller arasındaki çatışmayı ve yön bulma çabasını yansıtmaktadır. *"Şölen yeri"* olarak yaptığı ifadelendirme de aslında benlik örgütlenmesini ve temsiller arasındaki dinamik etkileşimi yansıtması açısından kayda değer bir benzetmedir. Greenberg'in (2014) parlamento ve Schwartz'ın (1987) orkestra benzetmelerine çağrışım yapmaktadır. Maya'nın bu içsel örgütlenme sürecine dair ifade ettiği örnek anlatıları şu şekildedir:

> Anne ve babamın dinamikleri içeride duruyor, şey gibi, içimde net iki kafes var. Anne ve babam arasındaki ilişkiler, örüntüler onların içine tıkılmış durumda ve aç bırakıyorum onları. Bilerek vicdan azabı çekmeden aç bırakmaya çaba sarf ediyorum. En ufak bir şeyle beslersem onları ki beslememe de aklıma gelen ilk et, çiğ et. Çiğ eti verirsem o kafesten kurtulacaklar, çünkü güçlenecekler. Gözlerinin içine baka baka fark ederek onları aç bırakıyorum. Onları beslersem beni de evliliğimi de çiğ çiğ yerler.
>
> Genel olarak anneme çok benziyorum. Dışarı yansıtmıyorum, bunun için çabalıyorum ama içsel olarak çatışma yaşıyorum. İçsel olarak annemin attığı tripler, pasif agresif davranışlar. Annem bunlardan oluşur. Bunları içimde hissediyorum,

bunların geldiğini fark ediyorum. Bunları yakalıyorum ve dışarıya olması gerektiği şekilde tepki veriyorum. Ama bunlar geliyor içeriden. Bir yere gitmek istedim çok heyecanlandım ve bu gayet doğal sebeplerle olmadı, içimde bir yön böyle surat asıp oturmak istiyor resmen. İçimde hissediyorum. Bununla savaşıyorum, ama savaşsam da yüzeye çıkıyor. Birden annem gibi tepki verdiğimi fark edebiliyorum. Yüzüm düşüyor, yol boyunca surat asabiliyorum. Suçlamaya yakınmaya yönelik doneler arıyorum ki surat asmaya kılıf arıyorum. Aslında buna teslim olmuş değilim ama tamamen engelleyebilmiş de değilim. Annem gibi söyleniyorum ve aynı onun gibi mutfakta kendi kendime söyleniyorum, ama duyamayacağı bir ses tonuyla. Öfkeyle söyleniyorum.

Bu benzerlikler, annemde en çok eleştirdiğim ama keşke böyle olmasaydı dediğim özellik. Tamam bunu dışarı yansımıyor olabilirim ama içeride bunun savaşını veriyor olmak bile olumsuz kötü bir şey. Annemin pasif agresif olması benim onun tam tersini yapmaya çalışmam. Duygulanım ve içsel yapım annem gibi çalışıyor, ama dışa yansıtma ve davranışlarım olarak annemden farklılaşıyorum.

İleride annesi gibi olmayan bir kadın, boyun eğmeyen, köle olmaya razı olmayan, köleleştirmeye ses çıkaran, hiçbir şeyden korkmayan, korkmadan bir şeylere girişebilen, kaybedecek bir şeyi olduğuna inanmayan. En netçe güçlü bir kadın olmak isterim. Şu an ki ilişkide ise kendimi net bir şekilde köleleştirmeye başlamış olmam. Evde çamaşır, bulaşık, yemek, temizlik, hiçbir konuda yardım talep etmiyorum ancak böyle anlık bir şey geliyor trip atıyorum ve o an durduruyorum kendimi hem talep etmeyip hem tribini atma diye. Annen gibi olma. Hemen bastırıp kafese tıkıyorum. Annemin de talep etmeyip sonucunda, sen bana hiç yardım etmiyorsun deyip trip attığını hatırlıyorum. Annemi ve babamı gözleme alırdım annem temizlik yapıyor babam ayaklarını uzatmış yatıyor, annem şu koltuğu çekiver şurayı sen siliver demedi, babam da yapmadı. Ve anlatmadan anlaşılmayı beklemek, anlaşılmadığında da trip atmak.

Aşağıdaki örnek anı, Maya'nın içsel temsillerini ve bu temsiller arasındaki dinamik etkileşim ile mücadeleyi bütüncül bir şekilde yansıtmaktadır. Anıya ait çeşitli kısımlar parça parça daha önceki tema başlıkları altında ele alınmış olsa da burada bir arada sunulması temsiller arası geçişi ve içsel çatışmayı daha net biçimde ortaya koyması açısından bütüncül olarak tekrar verilmiştir. Bu nedenle bazı ifadeler tekrar ediyor olsa da anlatının bütünlüğü ve dinamiğini daha iyi bir şekilde ortaya koymak için yeniden sunulmuştur. Bu anıda, Maya'nın eşiyle yaşadığı etkileşimde kendisini doğrudan annesinin konumunda hissetmesiyle birlikte içindeki eş anne temsilleri canlanmakta, bu durumdan rahatsız olan karşıt eş anne temsilleri ise savunma amacıyla devreye girmektedir. Aynı zamanda, çocuk Maya'nın gözünde eş annesinin zamanında

yapamadığı şeyleri şimdi Maya kendi ilişkisinde yapmaya çalışmakta, annenin olamadığı eş olmaya yönelik bir mücadele ortaya koymaktadır.

> Amcasıgilin oradayız, bahçede oturuyoruz, muhabbet ediyoruz. Ben bir şey söyledim, eşim de gelip hadii yaaa diyor hiç de öyle yapmıyorsun şöyle yapıyorsun dedi. İnanılmaz bir aşağılanmışlık duygusu, utanç hissediyorum. Ve beni eleştirecektin madem de insanların yanında olmasını mı bekledin, beni rezil etmeyi mi bekledin gibi bir hayal kırıklığı var. Ondan sonra kendimi savunmak zorunda kalıyorum. Orada canlanan şey orada karşında baban var ve sen annensin. O anda gözümün önüne gelen annem, onun düştüğü konum, onun hissettiklerini hissetmek. Direkt olarak babamın toplum içinde onu aşağılarken ki bakışları falan. Doğrudan gözümde bunlar canlanıyor. Babamla evlenmişim de anneme dönüşmüşüm gibi hissediyorum. Evli olduğu adamın kendisini en fazla savunması gereken adamın toplum içinde diğerlerinin yanında aşağılıyor olması, diğerlerini daha çok önceliklendirmesi anlamına geliyor. Diğer insanların yanında aşağılanıyorsun, diğerlerinin gözünün önünde eleştiriliyorsun ve direkt olarak senin annen için üzüldüğün acıdığın noktalar bunlardı zaten, sen şimdi bunu yaşıyorsun. Babam diğer insanların yanında çok sık annemi eleştirir aşağılardı. Diğerlerinin yanına anneme çok sıkça 'sus' der mesela. Konuşmasına fikrini ifade etmesine izin vermez. Diğer insanlar mahcup olup savunmak zorunda hisseder bazen hatta. Direkt öyle hissediyorum hatta şu an bile hissediyorum ve bacaklarımda bir alev yükselmesi hissediyorum, bir ısı hissediyorum ve kendimi ben de hemen savunma moduna geçiriyorum ki annem olmayayım, bunu daha fazlasını yapamasın ya da bir daha böyle bir şeye cesaret edemesin. Sen nerde gördün benim öyle yaptığımı dedim öfkeyle, çok biliyorsan bundan sonra kendin öyle yap deyip dönüp diğerlerine gülüyorum. O an şey gibi, hani sen şaka yaptın ya ben de şaka yaptım gibi... Ondan sonra bizimki direkt tersine döndü, yok ya şimdi düşündüm de aynen öyle oluyor, öyle yapıyorsun aslında. Ah be adam yapacaksan bunu başında yap, bu vakitten sonra şey annem gibi oluyor iş işten geçti bundan sonra bunun yapmanın sevgi vermenin desteklemenin bir anlamı yok gibi. Sen beni bir kere eleştirdin toplum içinde. Bu sık olan bir şey. Arkadaşlarımızla yemek olayı. ... Tedirginliğimi şimdi yakaladım. "Rezil eder mi acaba" diye düşünüyorum. Buna yüklediğim anlam, diğerlerini güldürmek onlarla sosyal muhabbeti devam ettirmek adına beni yem yapıyor olması, ikinci sınıf insan muamelesi gibi. Diğerlerini benden daha çok önceliklendiriyormuş gibi hissediyorum, acaba babamla mı evlendim korkusuna itiyor, diğerleriyle sosyalliğini devam ettirmek için beni yem olarak kullanıyormuş, dikkatleri üzerine çekmek için beni kullanıyor gibi ve çok bencilce geliyor. Ben anında savunma moduna geçiyorum, öfkeleniyorum ve kendimi öfkeyle savunuyorum. Büyük bir hayal kırıklığı yaşıyorum. Bir tık abartılı olabiliyorum çünkü ciddi öfkeleniyorum, dışardan baktığımda bu kadar öfkelenmem anlamsız bir öfke belki ama içimde bunları hissedince çok haklı bir öfke bu. Bunu annenden dolayı yapıyorsun diyorum aslında. Biraz öfkeli, abartılı davranıyorsun ama bu yüzden. Böyle bir kadının çektiği acıları görerek büyüdüm ve buna maruz kalmayı bırak, maruz kalmayı düşünmek bile korkutucu bir şeydi. Cehennem fragmanı gibi.

> Sıkışmışlık, panik alarm veriyor, hemen kendini savunmalısın hemen cephaneyi çıkarmalısın. Benim duygularım alarm veriyor. Annemle farkımız, tepkilerimiz. Annemin düşmüş olduğu durumlar, toplum içinde düşmüş olduğu durumlar, sonrasında kendisini savunmamasının olayları daha da işin içinden çıkılmaz noktalara taşıdığını görmüşümdür. Annem o insanların yanında babama hadi be dese bile o insanların gözünde bir tık yukarıda olabilirdi, demişimdir. Babama karşılık vermemiş olmaması, babam sus dedi diye susup oturması. Ben ise tepkimi verdikten sonra yumuşak bir mesaj da veriyorum ve sonrasında baş başa kaldığımızda bunun bana ne kadar kötü hissettirdiğini de açıklıyorum. Konuşuyorum yani onunla aynı zamanda. Annem de böyle yapsaydı bu kadar problem yaşamazlardı. Annem surat asıp söylenip anlaşılmayı bekliyor sadece. … Tepki vermezsem ikinci sınıf bir eş olurum, eşimi önceliklendirmiş olurum, artık köleleşmeye başlamış olurum algısı oluyor. Tepki verdiğimde ise haklı, kendini savunan güçlü bir Maya, kocam dahi olsa kendimi yedirmem mesajını etrafa veren bir Maya. Kendi hakkını savunan bir Maya. … Anneme içimden dediğim biraz daha cesur ol, tepki ver, ben buradayım de şeylerini yapabilen bir Maya olmak.

Maya'nın içinde hissettiği eş baba temsili ve babası gibi olmama konusunda verdiği mücadeleye dair ifadeleri ise şu şekildedir:

> Babam, itici baskıcı bencil bir adam. … Öfkeleniyorum babama. Zulmediyor gibi. İçimde şey var, bu kişilerle baş etmeliyim, karşı durmalıyım, zulmedicilerin bu zulmünü yapmasında izin vermemeliyim, diğerlerine ikinci sınıf insan muamelesi yapanlara karşı mücadele etmeliyim. … İçimde babamın bencilliğini hissediyorum ve bunun dışarı çıkmasına asla izin vermeyeceğim, bir kere izin verirsem ipin ucunu kaçırabilirim, buna bağlı olarak da insanları ezmeyeceğim, kendimi önceliklendirip insanlara ikinci sınıf muamelesi yapmayacağım, bencil olmayacağım gibi şeyler.

Maya, zaman zaman kendisini eş babası gibi hissetmekte ve eşini, babasının annesini gördüğü şekilde algıladığını fark etmektedir. Babasına ait duygu ve düşünceleri kendi iç dünyasında yakaladığını ifade eden Maya, her ne kadar bu eğilimleri davranışlarına yansıtmamaya çalışsa da bu benzerliğin farkındalığı ve davranışsal düzeyde benzeme ihtimali ona *"babamlaşmaktan korkuyorum"* ifadesini kullandırmaktadır. Maya, yalnızca kendisinin babası gibi olmasından değil, eşinin de annesi gibi hissedebileceği ve eş annenin yaşadığı olumsuz duygulanımı deneyimleyebileceği ihtimalinden de endişe duymakta ve bu nedenle babasından farklılaşma gayretiyle kendisini başka bir alana sıkıştırmaktadır.

> Olumsuz olarak çok olması, yalnız olmayışım aslında. Onun çoğu zamanda var olması, bunu söylemek çok acı ama son zamanlarda çok yoğun hissettiğim bir şey. Hiç yalnız kalamıyorum varlığı fazla biraz çünkü yoğun, baskın bir varlık. Diğer odada bile yalnız kalamamak. Kendine zaman ayıramamak, devamlı olması yani. Sanırım benim zihnimde onun varlığı düşüncesi daha baskın, çünkü devamlı iki

kişilik düşünmeye programlanmışım, tek kişilik düşünmemek, kendim odaklı bir şey yapmıyor olmak sanırım beni rahatsız eden şey bu. Devamlı yapışıkmış gibi hissediyorum fiziken bile. Eşim yapışık bir tip değil benden kaynaklanıyor, bunu ben böyle olması gerekiyormuş gibi hissediyorum. Bunu yapmazsam eğer sevilmediğini ya da değer verilmediğini hissetmesinden korkuyorum. Desem ki ben biraz kendi başıma vakit geçirmek istiyorum, kendi başıma bir şey yapacağım desem buna karşı çıkacağına ya da bozulacağına inanmıyorum. Hatta buna teşvik edeceğine inanıyorum ama içeride bir sistem şunu diyor ondan ayrı bir şey yaparsan o kırılacak üzülecek gönül koyacak, benim onu sevmediğimi düşünecek. Çabalıyorum o evde kendini yalnız, değersiz hissetmesin diye. Sanırım onların ilişkisinden yola çıkarak geliştirdiğim bir düşünce ya da his, çünkü birbirleriyle hiç ilgilenmedikleri ve hiç vakit geçirmedikleri için, konuşsalar halledebilecekler gibi algılarken, bunu hiç yapmadıkları için problem yaşadıklarına inandığım bir sistem var.

Bir şeyi mesela çok iyi bildiğini iddia ediyorsa, ben onun öyle olmadığını biliyorum, araştırmalara bakmışım dersini görmüşüm öyle olmadığını biliyorum ama ısrarla savunuyor, anlaması lazım ama anlamıyor, anlatamıyorum bazen vurup oraya geri dönüyor özellikle bilgi konusunda, öyle anlarda eşit düşünemiyor muyuz aynı taraftan bakamıyor muyuz böyle olursa ben ne yapacağım ilerleyen zamanlarda gibi [gibi düşünceler geliyor]. O an bastırıp hemen başka bir yere geçiş yapıyorum orada kalamıyorum. Orada kalsam, hmmm ilk gelen duygum acıma, küçümseme temelli. Babamın anneme karşı hissettiği duygu gibi. … Büyürse sanki onun fikirlerini duygularını yok sayabilecekmişim gibi geliyor. Babamlaşmaktan korkuyorum ve sürekli o yüzden bastırıyorum. Ben çalışma odasına geliyorum ve çalışırken bir şey belli bir noktada dürtüyor, git içeri adamın yanında otur 10-15 dk vakit geçir, sonra gel geri çalış, anne-baba görüşmesini yaptığımızda bahsettiğim o sahne canlanıyor gözümde. Baba o odadan çıkmıyor çünkü ve kadın içerde onun için yakınıyor. Bunun olmasına izin verme gibi bir şey beni dürtüyor ve ben onun için içeri gidiyorum. Ya da işte çağırıyorum bak ben şunu yaptım gibi, onu da içine dâhil etme isteği oluyor. Hiç anlamayacağına emin olduğum şeyler, konular oluyor ama yine de gel bi bak deme ihtiyacı hissediyorum ki kendini dışlanmış hissetmesin, küçümsenmiş hissetmesin. Böyle hissetmesin diye yaparken bir taraftan da kendi içimde o küçümseme temelli acımayı hissediyorum.

Eşim değerli olduğuna, şanslı olduğuna, sevildiğine inanıyordur, bunları hissediyordur. Esprisine şey diyor sen salaksın, Allah senin gözünden bu perdeyi kaldırmasın da sen böyle biriyken nasıl biriyle evlendiğini görme. … Bunu duymak, orada babamın dediği şeyi hissediyorum. Gerçekten orada kendini benden aşağı görüyor ya da gerçek böyle olduğu için bunu hissediyor. Çok ciddi bir olumsuzluk hissettiriyor, çok ciddi bir çabam var arka planda kendisini asla öyle görmesin diye, kendini değersiz hissetmesin gibi. O sebeple bana telaş veriyor bu durum, aslında eyvah ben böyle mi hissettirdim ben böyle bir şey mi dedim gibi. Eyvah babam gibi mi oldum. Hem babam haklıymış duygusu hem babam gibi olma korkusu var.

> Şey aklıma geldi evlilik sürecinde babam bana, annen gibi biriyle evleniyorsun hani bunun farkında ol, dedi direkt. Hem eşimin aile yapısından hem kendi eğitim seviyesinden dolayı. Bak benim yaşadıklarımı yaşayacaksın bu süreçte. Böyle bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmada çok üzülmüştüm annem için. Eşinin bunu dillendirebiliyor olması, öyle bir evlilik olması üzdü o anda beni. Babam için daha olumsuz hissetmiştim, şey gibiydi sen kendini ne sanıyorsun ki bunları söyleyebiliyorsun. Babama karşı çok narsist gibi hissettim, kendini yüceltme gibiydi, haaa yanlış mı söylediği orası tartışılır ya da haksız mıymış orası tartışılır. O an işte şey, anneme söylediği şey, annemi konumlandırdığı noktayı bu kadar açık şekilde dile getirebilmesi, bu cesareti üzdü ve babama karşı olumsuz hissettirdi. O da hani ne biliyim hadsizlik, fazla cesaret. Öfke çok yüksek değil. Bir yanım babama hak veriyor. Çok yüksek bir öfke yok. Kendi açımdan düşündüğümde acı bir haklılık, çok üzgünüm ama haklı modundayım işte eğitim seviyesi vs. bir sürü fark var. Üzülerek hak veriyorum, yaşantıladıkça hak veriyorum. Babam haklı. Babamın haklı oluyor olması beni öfkelendiren bir şey tabi. Kültür ve eğitim düzeyinin farklılığı gerçekten etkiliyor. Eşimin hâlâ değişebileceğini düşünüyorum, ama annem için hiç umudumuz yoktu, babam ne kadar uğraştığını söylese de annem değişmemişti.

Sonuç olarak, benlik örgütlenmesinin dinamik yapısı açısından değerlendirildiğinde, Maya'nın ilişkilerinde zaman zaman eş anne temsili, zaman zaman ise eş baba temsili tetiklendiği görülmektedir. Farklı bağlam ve olaylarda, kimi zaman eş annesi gibi, kimi zaman da eş babası gibi hissetmekte ve böylece o anlarda eş ebeveynlerine benzer bir eş konumunda hissetmektedir. Öte yandan, bu temsillerden herhangi biri belirginleştiğinde, öyle bir eş olmaması gerektiği yönünde savunmaya geçen karşıt eş ebeveyn temsillerinin devreye girdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Maya, bu içsel temsiller arası etkileşim ve çatışma üzerinden ilişkisini deneyimlemekte ve eşiyle olan ilişki dinamiğinde sürekli bir içsel mücadele yaşamaktadır.

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Maya'nın gelecekteki eşine yönelik *"Babadan yola çıkınca asla evlenmeyeceğim derdim ya da bencil, kendini önceleyen bir adamla evlenmem diyordum."* şeklindeki çıkarımının, evlilik kararını etkilediği görülmektedir.

> Hiçbir şekilde babama benzemediği için bencil olmadığı için açık yürekli açık elli olduğu için sevecen ve herkese eşit davranmak isteyen biri olduğu için onunla evlendim.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Maya, ilişkilerinde zaman zaman eşini hem eş babasına hem de eş annesine benzetmektedir. Maya'nın kendi içindeki eş ebeveyn temsilleri, eşini annesi veya babasıyla özdeşleştirmesine katkı sağlıyor görünmektedir. Ayrıca, eşinde gördüğü eş ebeveyn temsilleri, kimi zaman Maya'nın da kendisini diğer eş ebeveynin konumunda hissetmesine neden olmakta ya da karşıt eş ebeveyn temsillerinin devreye girmesini tetiklemektedir. İçselleştirilmiş eş anne temsilleri ve benlik örgütlenmesi başlıkları altında bu yaşantılar ayrıntılı olarak sunulmuştur. Maya'nın eşini babasıyla özdeşleştirdiği temsillere örnekler şu şekildedir:

> … Orada canlanan şey orada karşında baban var ve sen annensin. O anda gözümün önüne gelen annem, onun düştüğü konum, onun hissettiklerini hissetmek. Direkt olarak babamın toplum içinde onu aşağılarken ki bakışları falan. Doğrudan gözümde bunlar canlanıyor. Babamla evlenmişim de anneme dönüşmüşüm gibi hissediyorum. … Diğer insanların yanında aşağılanıyorsun, diğerlerinin gözünün önünde eleştiriliyorsun ve direkt olarak senin annen için üzüldüğün acıdığın noktalar bunlardı zaten, sen şimdi bunu yaşıyorsun. Babam diğer insanların yanında çok sık annemi eleştirir aşağılardı…
>
> Bencilce davrandığı için babama benzeme, dur öfkesi oluyor, hiçbir şekilde babama benzemediği için bencil olmadığı için açık yürekli açık elli olduğu için sevecen ve herkese eşit davranmak isteyen biri olduğu için onunla evlendim, kendisiyle çelişiyormuş gibi hissediyorum o an ve hayal kırıklığı. Destekleyici, kendini ve beni önceliklendirmesi gereken yerde dengeyi kuran, empati becerisi iyi olsun isterdim. Toplum içinde diğerleri varken beni daha çok düşünsün isterdim ama…
>
> …Sen beni bir kere eleştirdin toplum içinde. Bu sık olan bir şey. Arkadaşlarımızla yemek olayı. ... Tedirginliğimi şimdi yakaladım. "Rezil eder mi acaba" diye düşünüyorum. Buna yüklediğim anlam, diğerlerini güldürmek onlarla sosyal muhabbeti devam ettirmek adına beni yem yapıyor olması, ikinci sınıf insan muamelesi gibi. Diğerleri benden daha çok önceliklendiriyormuş gibi hissediyorum, acaba babamla mı evlendim korkusuna itiyor, diğerleriyle sosyalliğini devam ettirmek için beni yem olarak kullanıyormuş, dikkatleri üzerine çekmek için beni kullanıyor gibi ve çok bencilce geliyor.
>
> Bir yere gideceğimizde bir karar alınacağında benim yerime karar verebiliyor, bana soruluyormuş gibi olsa da arka planda aslında o karar verilmiş zaten. Konuşurken evden veya ilişkimizden bahsederken ben diyor, biz demiyor, biz dili yok hâlâ adamda. Ben dili beni öfkelendiriyor.
>
> …Hiç lafını sakınmazdı bu konuda. Hatta sürekli anneme eskiyi hatırlatır, annem evlendiğinde 45-50 kiloymuş. Ben seni öyle aldım gibi suçlu hissettirme, kötü hissettirme çabasıyla bu söylenirdi. … Şaka da yapmayacak mıyız gibi manipülatif

bir davranışı da var, karşı tarafı suçlu hissettirmek gibi bir hâli var ama bunu o fark etmiyor ama ben biliyorum. … Baskın bir karakteri var, manipülatif bir yapısı var.

Eşim rahat, gevşek, duyarsız, düşüncesiz. Rahatlığı batıyor, bir şey yapılacak, "yaparız yaa". Hayat müşterek ikimizde çalışıyoruz ama bütün ev işlerini ben yapıyorum, çok rahat, düşüncesizlik, anlayamıyor sanırım burayı, çözemedi…Ev işleri konusunda bir talepte bulunamıyorum, kırılacağını düşünüyorum, tartışacağımızı düşünüyorum. … Rahatlığı beni öfkelendiriyor. Onun rahat tavrı, işlerin ucundan tutmayan hâli annemin o köleliğine maruz kalmış gibi hissediyorum. Sanki ben kölesiymişim, hizmetçisiymişim gibi hissediyorum ve bunlar görülmüyor. … Babam da kalkıp yapayım yardım edeyim demezdi … annem temizlik yapıyor babam ayaklarını uzatmış yatıyor, annem şu koltuğu çekiver şurayı sen siliver demedi, babam da yapmadı.

Maya, eşini annesine ise aşağıda verilen yönlerde benzetmektedir.

… sürecinde babam bana, annen gibi biriyle evleniyorsun hani bunun farkında ol, dedi direkt. Hem eşimin aile yapısından hem kendi eğitim seviyesinden dolayı. Bak benim yaşadıklarımı yaşayacaksın bu süreçte. Böyle bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmada çok üzülmüştüm annem için. Eşinin bunu dillendirebiliyor olması, öyle bir evlilik olması üzdü o anda beni. … Bir yanım babama hak veriyor. Çok yüksek bir öfke yok. Kendi açımdan düşündüğümde acı bir haklılık, çok üzgünüm ama haklı modundayım işte eğitim seviyesi vs. bir sürü fark var. Üzülerek hak veriyorum, yaşantıladıkça hak veriyorum. Babam haklı. Babamın haklı oluyor olması beni öfkelendiren bir şey tabi. Kültür ve eğitim düzeyinin farklılığı gerçekten etkiliyor.

Ben odaklanmış çalışırken gelip, canı sıkıldığında gelip benim odağımı bozuyor. Bir şeyler anlatıyor konuşuyor. Dişlerimi sıkıyorum, kırmak istemiyorum o yüzden bir şey demiyorum ama içimden sus artık, git artık diye bağırıyorum resmen. Sus, konuşma artık. Yumuşakça söylesem çalışıyorum diye ya da espriyle geleceğimle oynuyorsun dersem vs. kırılıyor sonra ben de onun peşinden gönlü alma çabaları. Bütün dikkat çalışma vs. gitmiş oluyor anlayacağınız. Çalışma odasındaki babam ve annem gibi. Babam çalışırken annem gidip şunun alınması lazım, gitmemiz lazım derdi, babam da öfkelenirdi.

4.11.3. Taha

Taha'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Taha'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, korkular ve çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesi ve benlik temsillerini oluşturan her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur. Taha'ya ait bu temsiller kendi evliliği ve nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Taha'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Taha'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Taha'nın ebeveynleri arasındaki ilişkiye tanıklığı bağlamında öne çıkan ilk eş anne temsili saygılı, hürmetkâr, eşini önceleyen, sorun çıkarmaktan kaçınan ve talepkâr olmayan bir kadın figürüdür. Taha'ya göre bu kadın, kendisini değersiz hisseden ve eşi tarafından bir yük olarak görüldüğüne inanan mutsuz bir kadın olarak algılanmaktadır.

> Annem hep babama göre gününü planlardı, yemekte neyi severse onu yapardı, annem hep kocam ne derse ne isterse o şekilde yapalım derdi hep.
>
> Annem babamla ilişkisinde problem çıkarmak istemeyen, elindekiyle şükreden bir kadındı. Annem yolundaymış gibi davranırdı. Ama annemin mutsuz olduğunu hayal ederdim. El üstünde tutulan kendisine önem verilen bir kadın olabilirdi ama değildi, kendisini değersiz kıymetsiz ve yük gibi hissediyordu sanki. Yine de babama hizmetine devam ederdi, istediklerini yapardı. … Annem talep de etmiyordu, babamdan talep etseydi babam yapmayı tercih ederdi. Annem isteyemez, bu anlamda çekingen, kendi isteklerini öteleyen kıymetsizleştiren kendini gibi.
>
> Annem babama karşı bu ilişkide kendini değersiz kıymetsiz hissediyordu. Babam tarafından değer görmediğini düşünüyordu, hayal kırıklığı yaşardı.
>
> Annem babama karşı hürmetkar, saygılı ama sevgi ve cinselliği yansıtma ve yaşatmada yetersiz.

Çocuk Taha için annesi, eşine karşı saygılı, hizmet ve hürmet gösteren bir kadın olmakla birlikte, aynı zamanda soğuk ve mesafeli bir eş olarak tanımlanmaktadır. Taha, annesini güzel ancak cilveli olmayan bir kadın olarak nitelendirmekte ve babasının cinsel

ihtiyaçlarını karşılamadığını düşünmektedir. Bu algısının, annesini tutucu, soğuk ve mesafeli bir kadın olarak görmesiyle, ayrıca babasının onu aldatmış olmasına dair bilgisiyle bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Nitekim Taha, *"Annem daha cilveli olsa, erkeğinin istek ve ilgi ihtiyacına daha çok cevap veren biri olsaydı, belki de her şey daha farklı olurdu."* ifadesiyle bu konudaki algı ve düşüncelerini yansıtmıştır.

> Annem de çok güzel bir kadındı.
>
> Annem ise kontrollü, tutucu, daha donuk ve soğuk. Annem babamla evlenmeyi hiç istememiş babası zorladığı ve istediği için evlenmiş. Belki de en başından beri babama mesafeli ve soğuktu. Annem daha cilveli olsa, erkeğinin istek ve ilgi ihtiyacına daha çok cevap veren biri olsaydı daha farklı olabilirdi. Annemin şey dediğini hatırlıyorum biz ağır insanlarız, oturaklı insanlarız, öyle cilve falan yapmayız dediğini ve bunu bir meziyet olarak söylerdi.
>
> Kadın eviyle ilgileniyor, ara ara yüksek düzeyde öfkesi oluyor, kadının huzursuz olduğu, güvensiz hissettiği şeyler var. Öncesinden eşi kendisini aldattığı için onun verdiği geçmişten gelen bir huzursuzluk.

Taha, eş annesinin aldatılma deneyimi sonrasında yaşadığı huzursuzluk, mutsuzluk ve güvensizlik duygularını dile getirmiştir. Ayrıca annesinin babasına karşı beslediği hayal kırıklığı ve öfkeyi de aktarmıştır.

> Annem babama öfke de hissederdi çokça. Annem duygularını çok açığa vuran bir kadın değildi. Ama babama kızdığı zaman öfkesini açığa çıkartırdı babama değil de sonrasında bize söylenirdi, gıyabında.

Taha, annesini çaresiz ve gariban bir kadın olarak algılamakta, yaşadığı tüm bu olumsuzluklar nedeniyle ona karşı derin bir şefkat hissetmektedir.

> Anneme karşı şefkat hissediyorum. Annemin yerinde olsaydım çok güçlü bir kırgınlık ve öfke hissederdim. Annemi gariban, çaresiz bir kadın olarak görüyorum.

Bir diğer eş anne temsili ise çocukları ve ailesi için yuvasını dağıtmamayı tercih eden bir kadın figürü olarak öne çıkmaktadır. Taha, bu kadının sergilediği tutuma karşı takdir duygusu beslemektedir.

> Annemi takdir etmek gibi bir şey var orada. Her şeye rağmen annemin bu evlilikte kalması bırakıp gitmemesi bir yandan mutlu olduğum, takdir ettiğim bir şeydi. İnsanın ailesi için sabretmesi, bedel ödemesi bence annemin bu yaptığı şey önemli bir şey. Çocukken annemin yaptığı şeyi kıymetli bulurdum. Bir taraftan da çok şefkat duyuyordum, üzülüyordum. Ama bir yönden de sabrını takdir ediyordum.

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Taha'nın ifadeleri incelendiğinde, babasının nasıl bir eş olduğuna dair farklı yönlerde tanımlamalar yaptığı görülmektedir. Bu tanımlar bağlamında, Taha'nın eş baba figürüne yönelik hem olumlu hem de olumsuz algı ve düşünceleri bir arada taşıdığı, dolayısıyla ambivalans bir deneyim yaşadığı anlaşılmaktadır. Ön plana çıkan olumlu eş baba algıları ise şu şekildedir:

> Babam daha eğlenceli daha hayta, daha özgür ruhlu, daha sıcak temas seven.
>
> Babam şefkatli bir eşti, bonkör bir eşti.
>
> Babam naif, nazik, sevgisini gösteren, espriyle güldüren bir adam … karısını mutlu etmekten keyif alan, huzur bulan bir adam.
>
> Babam çok yakışıklı bir adamdı, iyi giyinir iyi konuşurdu, çok bonkördü, bir ortama girdiğinde bu adam kim diye dönüp bakarsınız öyle biriydi.

Taha'ya göre, olumlu niteliklere sahip babası, karısını mutlu etmekten keyif alan bir adamken; diğer yandan, bazı durumlarda eşini yeterince görmeyen, kendisini önceleyen, sınırlar çizen ve eşini-ailesini hayatına fazla dahil etmeyen bir eş olarak algılanmaktadır. Bu tanımlamalar, Taha'nın eş baba figürüne ilişkin farklı ve zaman zaman çelişkili algılara sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, yukarıda belirtilen olumlu tasvirlerin büyük ölçüde babasının genel kişilik özellikleriyle ilişkili olduğu ve doğrudan eşlik rolüne özgü nitelikler olarak değerlendirilemeyeceği de vurgulanmalıdır.

> Babam annemle vakit geçirmek yerine arkadaşlarını tercih edebiliyordu ya da annemin o kadar ona göre hazırladığı yemekler için de olumlu bir şeyler söylemiyordu. Bence bu anlamlarda babam annemi görmezdi.
>
> Babam kendi hayatını kendi istediği şekilde çekip çevirirdi, ailesini çok dâhil etmezdi.
>
> Belirli bir noktadan sonra özgür ve sınırları olan, kendi sınırlarına çok müdahale edilmesini istemeyen bir adam gibi de.
>
> Babam sever ama öncelemez, kendi istediklerini önceler. Annemi önceliğini hiç hatırlamıyorum. Kendi istediği ile uyuşursa ancak o şekilde olurdu.

Taha'nın yaşadığı ikilemlerden biri de babasının aldatması konusundadır. Bir yönüyle bu durum nedeniyle babasına karşı kırgınlık, sitem ve utanç hissetmekte; ancak diğer yönüyle babasını bir ölçüde anlayan bir hali ortaya koymaktadır. Taha, bu konuda kısmen annesini de sorumlu görmekte ve annesinin babasının ihtiyaçlarını karşılamadığı için

aldatmanın yaşandığı yönündeki algısını örtük bir şekilde yansıtmaktadır. Ayrıca, Taha ebeveynlerinin ilişki dinamiklerine dair betimlemelerinde en çok aralarındaki uyumsuzluğu vurgulamıştır. Bu noktada, sadakatsizlikten ziyade uyumsuzluğu temel sorun olarak görmesi de bu konudaki algısına ortaya koyan bulgulardan biridir. Bunlarla birlikte Taha bir yandan annesinin boşanmayıp sabretmesini takdirle karşılarken, diğer yandan babasının da annesini boşamamasını, onun sorumluluk ve şefkat duygusuna bağlamaktadır. Bu durum, Taha'nın ebeveynleri arasındaki ilişkiye dair iç dünyasında ve zihinsel temsillerinde yaşadığı düşünsel ve duygusal karmaşayı ortaya koymaktadır.

> Annem daha cilveli olsa, erkeğinin istek ve ilgi ihtiyacına daha çok cevap veren biri olsaydı daha farklı olabilirdi. Annemin şey dediğini hatırlıyorum biz ağır insanlarız, oturaklı insanlarız, öyle cilve falan yapmayız dediğini ve bunu bir meziyet olarak söylerdi. Bu annem için iyi bir şey, babam için olumsuz bir şeydi. Babam için bunun eksik kaldığını düşünürdüm. Babam temas severdi.
>
> Eksik kalan, doymayan bir adam gibi bir şey geliyor içimden. Karısının kendisine yetmediği. İhtiyacı olan sevgiyi ve ilgiyi göremeyen bir adam gibi.
>
> Bazen babamın sorumluluk ve şefkatten dolayı annemi boşamadığını düşünürdüm.
>
> Babamın yine annemi aldatması. … Babama sadakatsizliğinden dolayı çok kızdığımı hatırlamıyorum ama aralarındaki en büyük sorunu sadakatsizlik gibi değil de uyumsuzluk gibi algılıyordum. Sanki şey gibi de bu kadar uyumsuz olmasalardı bu sadakatsizlikle sonuçlanmazdı.
>
> Babama karşı kırgınlıkla karışık bir öfke oluşuyor. Sadakatsizliği yönünden babam hatalıydı. Sitem duyuyordum babama. Bir de babam maddi durumu iyi bir adamdı. Annem ona tabiydi sonuçta, sorumluluk ondaydı. Annemin kıymetini bilmeyişi sanırım bu sitemi çok etkiliyordu. Babamın annemi aldatmış olması beni utandırırdı.
>
> Annemin yaşadığı üzüntü ve hayal kırıklığının, bir kırgınlığı olurdu babama.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Taha ilişkisinde ortaya koyduğu ihtiyaçları incelendiğinde, bunlardan bazılarının eş ebeveynlerinin ilişkilerindeki ihtiyaçlarla bağlantılı olduğu görülmektedir. Taha ilişkisinde eşinin cilveli ve temas seven bir kadın olmayışı üzerinden yaşadığı eksikliğe değinmiştir. Bu açıdan duygusal ve cinsel yakınlık, dokunsal temas ve cilve beklentileri; görülme, onaylanma ve arzu edilme gereksinimleriyle iç içe geçmiştir. Çocukluk anlatılarında annesini sevgi ve cinselliği yansıtma bakımından yetersiz; babasını ise temas ve ilgi arayışı içinde görülmeyen ve doyurulmamış bir adam olarak betimleyen Taha,

yetişkinlik ilişkisinde aynı gereksinimleri eşinden talep etmekte ve bu talepler karşılanmadığında kendisini istenmeyen, görülmeyen ve duygusal-cinsel olarak doyurulmamış bir eş olarak hissetmektedir.

> Annem daha cilveli olsa, erkeğinin istek ve ilgi ihtiyacına daha çok cevap veren biri olsaydı daha farklı olabilirdi. Annemin şey dediğini hatırlıyorum biz ağır insanlarız, oturaklı insanlarız, öyle cilve falan yapmayız dediğini ve bunu bir meziyet olarak söylerdi. Bu onun için iyi bir şey, babam için olumsuz bir şeydi. Babam için bunun eksik kaldığını düşünürdüm. Babam temas severdi. … Eşim sevecen bir kadındır, arkadaşça bir sevecenlik, ama o da böyle cilveli veya temas seven bir kadın değil ve bu durum da beni çok olumsuz etkiliyor. Birçok kez konuştum beklentilerimi dile getirdim ama değişmiyor.

> Annem babama karşı hürmetkar, saygılı ama sevgi ve cinselliği yansıtma ve yaşatmada yetersiz. Babam eksik kalan, doymayan bir adam gibi bir şey geliyor içimden. Karısının kendisine yetmediği. İhtiyacı olan sevgiyi ve ilgiyi göremeyen bir adam gibi. … Cinsel hayattaki görülmek de bir görülmektir, takdir edilmek de bir görülmektir, taleplerinin yerine getirilmesi de bir görülmektir. Ben bu anlamda babamın görüldüğünü düşünmüyorum. Günlük hayatta annem her ne kadar elinden geleni yapsa da babamın eksik kalan bu kısmının da babamın annemi görmesine engel olduğunu düşünüyorum. … Benzer şeyler olması biraz tuhaf ama cinsellik benim için de çok önemliydi. Balayından itibaren evlilik hayatımda hep hayal kırıklığı yaşadığım bir konu oldu. Eşim hep isteksizdi, zorla yapıyormuş gibiydi, başlarda normal karşılamıştım tabi ki ama yıllar geçmesine rağmen hâlâ böyle olması. İstenilmeyen, beğenilmeyen bir adam gibi düşündüm kendimi. Bana karşı bir hevesi yok gibi. Hem eşime öfkeleniyordum hem de büyük bir hayal kırıklığı. Babam gibi ben de eksik kalan, görülmeyen olmuştum. … İlişkimizin duygusal ve cinsel yönü beni doyurmuyor. Daha farklı bir kadınla evlenmiş olmayı dilerdim. Eşim duygusal olarak yetmiyor, cinsel olarak yetmiyor, yaşam amacı gibi konularda yetmiyor. ... Babamın anneme karşı en çok sevgisizlik gibi bir duygu, tatminsizlik, aradığı ilgiyi bulamamak. Annemden istediği sevgiyi göremiyor. Aradığı ilgiyi ve tutkuyu bulamayan daha kadınsal olarak, yoksa ev işleri kıyafetleri vs. konularda günlük yaşantıda annem ilgiliydi.

Taha'nın anlatıları, çocuklukta gözlemlediği değersiz ve öncelenmeyen eş anne temsiliyle kendi ilişkisindeki deneyimleri arasında benzerlik olduğunu göstermektedir. Annesinin eşi tarafından önemsenmediğini ve isteklerinin dikkate alınmadığını dile getiren Taha, benzer şekilde eşinin de kendisini sevmediğini, değer vermediğini ve öncelik tanımadığını ifade etmektedir. Bu durum, Taha'nın sevgi, değer görme ve öncelenme ihtiyaçlarının çocukluk tanıklıklarıyla bağlantılı olabileceğine işaret etmektedir.

> Annem babama karşı bu ilişkide kendini değersiz kıymetsiz hissediyordu. Babam tarafından değer görmediğini düşünüyordu, hayal kırıklığı yaşardı… Babam sever

> ama öncelemez, kendi istediklerini önceler. Annemi önceledi̇ği̇ni̇ hiç hatırlamıyorum. Kendi istediği ile uyuşursa ancak o şekilde olurdu. … Eşim sevildiğimi hissettirmiyor. Ailesiyle bir durumda karşı karşıya kaldığında beni tercih etmiyor. Öncelendiğimi hissetmiyorum. … Eşime karşı genelde kırgınlık ve öfke hissediyorum. Ve onunla bu yaşantılarımızda değersiz hissediyorum. Dediklerimin önemli olmadığı, isteklerimin önemli olmadığı o kadar çok anımız var ki zihnimde. Kendime acıyorum sanırım garibim yaa gibi bir şey. Bak yine senin dediğin gibi olmadı, dediğine kıymet verilmedi, yine başkaları öncelendi. Bak gördün mü yine öncelenmedin, yine kıymetli olmadın, ikinci plana atılan bir kişi oldun. Eşimin istekli ve tam bir kabulle benim dediklerimi kabul etmesini isterdim, bunu yapsaydı görülmüş ve kıymet verilmiş hissederdim.

Taha'nın ilk olarak ifade ettiği ihtiyaç, eş baba figüründen; ikinci olarak dile getirdiği ihtiyaç ise eş anne figüründen miras alınmış görünmektedir. Bu durum, çocukların ebeveyn ilişkisini gözlemleme süreçlerinde, farklı temsiller aracılığıyla her iki ebeveynden de çeşitli ilişkisel ihtiyaçları içselleştirebildiklerini göstermektedir. Bununla birlikte Taha'nın aşağıdaki ifadeleri incelendiğinde, onun ebeveynleri arasındaki ilişkiyi gözlemleyerek bu ilişkiye bağlı biçimde kendi ilişkisel ihtiyaçlarını tanımladığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak söz konusu ihtiyaç, ebeveynler arası ilişkinin dinamiklerinden doğan ve örtük ebeveynden miras alınan ihtiyaç olarak değerlendirilebilir.

Taha'nın ebeveynlerine dair betimlemelerinde uyumsuzluk, duygusal kopukluk ve paylaşım eksikliği temaları öne çıkmaktadır. Ebeveynlerini "birbirine uygun olmayan ama iyi insanlar" olarak tanımlayan Taha, çocukluk döneminde bu uyumsuzluğu hissederek bir burukluk yaşamıştır. Bu deneyimin, onda uyumlu, birbirini anlayan ve duygusal olarak bağlı bir çift olma yönünde bir ilişkisel ihtiyaç geliştirdiği söylenebilir. Yetişkinlik ilişkisinde de benzer bir örüntü gözlenmekte; Taha, eşini ve kendisini uyumsuz, paylaşımsız, yavan, donuk, bütünleşmenin olmadığı bir çift olarak tanımlamaktadır. Çocuklukta ebeveyn ilişkisine dair yaşadığı burukluğu, kendi evliliğine karşı da hissettiğini dile getirmektedir. Bu burukluk Taha'nın umduğu ilişki ihtiyaçlarının karşılanmadığına işaret etmektedir.

> Eşimle ilişkimiz, zamanla ilişkide mutluymuşsunuz gibi ama mutlu olmadığınız, üzgün gibi olduğunuz ama üzgün olmadığınız gibi. Bu ilişki risksiz, yavan, donuk, amaçlı hedef doğrultusunda sürdürülen, yetersiz ve yavan. Mutlu gözüken, paylaşımsız, çoğu zaman yavan, birbirlerine karşı sevecen dışardan sevecen ama içerden öyle olmayan, bir de karı koca etkileşimi gibi değil, tutku ve arzunun olmadığı, içinde öylesine yürünülen, sürdürülen bir ilişki. En çok paylaşımsız bir ilişki olarak görüyorum. Paylaşımı epey az olan bir ilişki. Benlik paylaşımı gibi bir

şey eksik, beni ona onu bana katmak gibi. Bütünleştiğimiz bir ilişkimiz yok. Yoksa evdeki iş rol paylaşımı ustalıkla yapılıyor. Duygusal ve ruhsal paylaşımı olmamak anlamında. Paylaşılabilir ama paylaşılmayan gibi değil de paylaşılamayan gibi. Bazen senkronize olamazsınız, biz aynı şekilde deneyimleyip, aynı şekilde bakmıyoruz yaşantılarımıza. Muhabbet etmek, birbirimizi ve ne yaptığımızı merak etmek, önemsediklerimizi önemsemek gibi şeyler yok. Eşim benim çok iyi bir dinleyici olduğumu söyler ama ben onun beni dinlediğini ve dinlediklerini içine aldığını hiç düşünmüyorum. Bu yüzen yabancı ve kopuk hissediyorum. Aynı kanalda değiliz. Abim şey demişti bir keresinde siz birbirinize yapı olarak çok terssiniz. Gerçekten bizim özlerimiz çok ters. Bence eşleşemiyoruz, uyuşamıyoruz. Anne babamın ilişkisi de böyle bence, ikisi de ayrı ayrı iyi insanlar. Ama bence birbirlerine uygun insanlar değil. Birbirleriyle paylaşımı olan uyumlu olan bir çift değillerdi. Onlar da kopuk ve paylaşımsızlardı. İkisinin de iyi insanlar olup … birbirileri için uyumsuz olması ve iyi çift olmaması, başarısız bir ilişki olması beni üzerdi. Annemin tek başına ağladığı zamanlar, babamın tek başına yaşadığı zamanlar. Birbirlerine ihtiyaçları varken bunun o şekilde ilerlemesi. … İkisi de sonuç olarak evlilik açısından iyi konumda değildi. Asgari düzeyde devam etmesi için yeterli bir ilişki gibi. Uyumlu bir şekilde kenetlenemeyen özdeşleşen bir çift değiller. Farklı frekansların bir araya gelerek ortaya konulan bir evlilik olmuş. Birbirlerini besleyen çiftler değil. Sürdürülebilir bir ilişki. Sanki çocuklar için ve yaşanmışlıklar için. Sevgi odaklı değil de şefkat odaklı bir ilişki, o yüzden ilişki sürüyormuş gibi. … Onların bu uyumsuzluğu bu uyumun olmayışı çocukken burukluk hissettirirdi. Şimdi de kendi ilişkimde de buruk hissediyorum.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

Taha'nın anlatılarında dikkat çeken temel korkusu, babası gibi bir eşe dönüşme konusunda taşıdığı korkudur. Kendisini zaman zaman ilişkide ihtiyaçları karşılanmayan ve duygusal olarak doyurulamayan biri olarak tanımlayan Taha, bu durumun onu babasıyla benzer bir konuma sürüklemesinden kaygı duymaktadır. Özellikle ilişkide hissettiği duygusal uzaklık ve tatminsizlik karşısında, babası gibi aldatma eğilimi taşıyabileceğini fark etmesi, bu korkunun temelini oluşturmaktadır.

> Eşim sevecen bir kadındır, arkadaşça bir sevecenlik, ama o da böyle cilveli veya temas seven bir kadın değil ve bu durum da beni çok olumsuz etkiliyor. Birçok kez konuştum beklentilerimi dile getirdim ama değişmiyor. Babam gibi ben de bu ilişkiden kopuk gidiyorum sanki. Bazen içimdeki eşimi aldatma düşüncesini ve eğilimini fark ediyorum ve bundan korkuyorum. Babam gibi bir adam olmak düşüncesi beni rahatsız ediyor ve korkutuyor.

Taha'nın bir diğer temel korkusu, eşini kırmak ve üzmekle ilgilidir. Bu korkunun kökeninde, çocukluk döneminde annesinin sıkça yaşadığı üzüntüye tanık olmasının etkili olduğu görülmektedir. Bu açıdan, Taha'nın eşini üzmekten duyduğu endişe, bir yönüyle

babasına benzemek ve annesi gibi üzülen bir kadının oluşumuna neden olmaktan duyduğu korkunun bir yansımasıdır. Eşine karşı aşırı özenli ve telafi edici tutumları da bu korkunun ilişkideki davranış biçimlerine nasıl yansıdığını göstermektedir.

> Genelde eşim için önemli olan durumlarda, taleplerini yerine getirmeye çalışırım. Çünkü çok kırılacağını düşünürüm. Annem çok kırılırdı çünkü. Eşimi kırmaktan çok korkarım. Kırsam da telafi ederim hemen. Üzülen bir kadın görmek. Taha insanlara iyi gelmek için var. Eğer kırarsam oradaki Taha, orada Taha yok ki. Özüm gitmiş gibi geliyor. Yabancılaşıyorum, nasıl böyle yaptığıma şaşırıyorum. Evlilikte eşini razı etmeye çalışan, yapıvereyim yaa ne olacak diye düşünme eğilimi gösteren biriyim. … Üzülen bir kadın görmek evet buna dayanamıyorum. Annemin üzüntülerini ağlayışlarını hatırladıkça… Eşimi öyle bir duruma sokmak istemiyorum hiç. Ağladığında hemen kıyamam ve onu yatıştırıp değerli hissettirmeye çalışırım. Bir kişinin benden dolayı olumuz bir duygulanıma geçecek olması beni çok rahatsız eder. Oldukça dikkatli olmaya çalışırım. Eşime karşı da öyle, kendisini kötü hissetmesin diye yıllarca kendimi kapattım, kapattıkça geri çekildim. Kendi hislerimi, beklentilerimi geri plana atarım tamamen. Sanırım evet, babam gibi olmamalıyım gibi bir şey. ... Babam gibi kendi isteklerimi öncelememeliyim.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Taha'nın ifadeleri incelendiğinde, eş ebeveyn temsillerine dair algılarında her iki ebeveyni de belirli yönlerden sorumlu gördüğü anlaşılmaktadır. Taha, annesini duygusal açıdan soğuk ve mesafeli, babasını ise bu duruma karşı yeterince çaba göstermeyen bir figür olarak değerlendirmektedir. Ona göre annesi daha cilveli ve ilgi gösteren bir kadın olabilseydi, babasının ilgisini koruyabilir ve yaşanan sadakatsizlik de engellenebilirdi. Babasının da annesinin istek ve beklentilerine karşı kayıtsız kalmaması gerektiğini dile getirmiştir. Taha'nın ebeveynleri arasındaki sorunu asıl olarak sadakatsizlik bağlamında değil, daha derinde duygusal uyumsuzluk olarak anlamlandırdığı görülmektedir. Ona göre eğer ebeveynleri "birbirine uygun ve uyumlu insanlar" olsaydı, sadakatsizlik durumu muhtemelen yaşanmayacaktı.

Taha, özellikle babasının annesinin taleplerine duyarsız kalmasından rahatsızlık duymuş; babasından, annesini rahatlatacak ve güven verecek şekilde davranmasını beklemiştir. Bununla birlikte Taha annesinin boşanmayarak sabır göstermesini bir yönüyle takdir etmekte, ancak aynı zamanda bu tutumunu zayıflık olarak değerlendirmektedir. Onun

gözünde idealize ettiği güçlü kadın, tepkisini açıkça ortaya koyabilen ve gerektiğinde boşanma kararı alabilen bir kadındır. Taha'nın bu konudaki ifadeleri şunlardır:

> Belki de en başından beri babama mesafeli ve soğuktu. Kadın daha cilveli olsa, erkeğinin istek ve ilgi ihtiyacına daha çok cevap veren biri olsaydı daha farklı olabilirdi.
>
> Oradaki çocuk "baba bunu niye yaptın" diyor. Babama karşı bir sitem vardı, sonuçta yapabileceği bir şeyi yapmıyor. … Daha çok babam böyle yapmasaydı geliyor.
>
> Babama sadakatsizliğinden dolayı çok kızdığımı hatırlamıyorum ama aralarındaki en büyük sorunu sadakatsizlik gibi değil de uyumsuzluk gibi algılıyorum. Sanki şey gibi de bu kadar uyumsuz olmasalardı bu sadakatsizlikle sonuçlanmazdı. Normalde ikisi de çok iyi insan, çevrelerine karşı da iyiler, kendileri için de iyiler ama aralarında bir bağ yoktu sanki.
>
> O an babamın, annem öyle istediği için o kadını işten çıkarmasını isterdim ve bunu annemi ikna edici bir şekilde yapmasını isterdim. Aslında annemin isteyip de babamın iş yerindeki o kadını işten çıkarmaması da annemi es geçmesi anlamına geliyor. Kadının hayatımızdan bütünüyle çıktığı yönüne net bir güvence ile bir şey olması. Bu o an rahatlatırdı beni. Annemin rahatlayacak olması da rahatlatırdı sanırım. Orada kırgınlık, güvensizlik ve sıkışmışlık hissetmiştim.
>
> Annem güçlü olup orada tepkisini çok daha açıkça ortaya koysaydı, sonra bu iş burada bitti deyip o olaydan sonra boşansaydı, zayıf bir kadın olarak görmezdim. Annem babama bir yaptırım uygulasaydı boşanma gibi o zaman güçlü algılardım.

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Taha'nın kendine yönelik çıkarımlarını yansıtan doğrudan veya dolaylı ifadelerine rastlanmamıştır.

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Taha'nın gelecekteki eşine yönelik çıkarımlarını yansıtan doğrudan veya dolaylı ifadelerine rastlanmamıştır.

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Taha'nın, evliliğinde nasıl bir eş olduğunu ortaya koyduğu anlatılarında eş annesinden çeşitli özellikler ve örüntüler taşıdığı görülmektedir. Bu örüntüler, Taha'nın benliğine dâhil ettiği ve ilişkisel dinamiklerinde ortaya koyduğu içselleştirilmiş eş anne temsilleri olarak değerlendirilmektedir. Taha'nın kendisine yönelik ilişkisinde değersiz,

öncelenmeyen ve ikinci planda hisseden, taleplerini dile getirmeyen, problem çıkarmak istemeyen ve bu yüzden de duygularını içine atan bir eş şeklindeki tanımlamaları, eş anne tanımlamalarıyla benzeşmektedir. Bunun yanı sıra, Taha'nın çocukluk döneminde her şeye rağmen evliliğini sürdüren annesine duyduğu takdir duygusu, bu tutumu olumlayan bir inanç olarak içselleşmiştir. Bu doğrultuda, Taha'nın kendi evliliğinde ihtiyaçları karşılanmasa dahi boşanmayı bir çözüm olarak görmemesi, annesinden aktardığı bu temsilin ilişkilerini sürdürmede rol oynadığını düşündürmektedir.

> Annem babama karşı bu ilişkide kendini değersiz kıymetsiz hissediyordu. Babam tarafından değer görmediğini düşünüyordu, hayal kırıklığı yaşardı. … Annem bir şeylere kızmıştı ama o kadınla ilgili idi, hâlâ niye burada diye annem kızıyordu. Orada ben de annem sana demişti baba, neden hâlâ işten çıkarmadın, neden annemin dediğini yapmıyorsun gibi şeyleri içimden geçirdiğimi hatırlıyorum. … Eşime karşı genelde kırgınlık ve öfke hissediyorum. Ve onunla bu yaşantılarımızda değersiz hissediyorum. Dediklerimin önemli olmadığı, isteklerimin önemli olmadığı o kadar çok anımız var ki zihnimde. Kendime acıyorum sanırım, garibim yaa gibi bir şey. Bak yine senin dediğin gibi olmadı, dediğine kıymet verilmedi, yine başkaları öncelendi. Bak gördün mü yine öncelenmedin, yine kıymetli olmadın, ikinci plana atılan bir kişi oldun. Eşimin istekli ve tam bir kabulle benim dediklerimi kabul etmesini isterdim, bunu yapsaydı görülmüş ve kıymet verilmiş hissederdim.
>
> Annem babamla ilişkisinde problem çıkarmak istemeyen, elindekiyle şükreden bir kadındı. Annem yolundaymış gibi davranırdı. Ama annemin mutsuz olduğunu hayal ederdim. El üstünde tutulan kendisine önem verilen bir kadın olabilirdi ama değildi, kendisini değersiz kıymetsiz ve yük gibi hissediyordu sanki. … Annem problem çıkarmak istemiyordu orası tamam ama problem çıkarmadan eşinden talep edebilirdi bir şeyler. … Annem isteyemez, bu anlamda çekingen, kendi isteklerini öteleyen, kıymetsizleştiren kendini gibi. Bunu fedakârlık olarak algılamıyorum, talep edebilirdi ama etmiyor. Düşündüm de ben de ilişkimde talep edebilirim ama etmiyorum, sanırım bir süre sonra kırılganlık ve geri çekilmeye başlıyorum, o talep etme isteği de ölüyor. İsteseydi yapardı zaten gibi bir düşünceyle. Babam farkında mıydı bunların bilmiyorum ama daha çok eşim sorun etmiyor talep etmiyor ya da bir şey demiyor zaten gibi düşünüp ilişkilerini yürütmüş. … Sanırım benim eşimde böyle düşünüyor, zaten talep etmiyor ve sorun etmiyor, o zaman böyle devam.
>
> … biz bir sıkıntı yaşadığımızda ben yıllarca bunu içime atarım, sorun etmem, lafını etmem, kırılacak üzülecek yük olacak diye sessiz kalırım. … Annemden şeyi çok görmüşümdür ben yük olmayım diye içine attığını. Ayrıca babamın maddi olarak zor dönem geçirdiğinde babama yük olmamak için çok çabaladığını. … bu anlamda kendimde şimdi bakıyorum da eşime yük olacağım, sıkıntılı olacağım düşüncesi benim için mayınlı tarlalar oluyor.

> Annemi takdir etmek gibi bir şey var orada. Her şeye rağmen annemin bu evlilikte kalması bırakıp gitmemesi bir yandan mutlu olduğum, takdir ettiğim bir şeydi. İnsanın ailesi için sabretmesi bedel ödemesi bence annemin bu yaptığı şey önemli bir şey. Çocukken annemin yaptığı şeyi kıymetli bulurdum. Bir taraftan da çok şefkat duyuyordum, üzülüyordum. Ama bir yönden de sabrını takdir ediyordum. … şu an kendi evliliğimde mutlu olmasam da boşanmak benim için hiçbir zaman bir alternatif olmadı. Bu evliliği ne olursa olsun sürdürmeliyim, bedeli kendi hayatımdan ve ihtiyaçlarımdan vazgeçmek olsa da.

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Taha'nın karşıt eş anne temsillerine dair doğrudan veya dolaylı ifadelerine rastlanmamıştır.

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Taha, ilişkisinde zaman zaman kendisini babasıyla benzer bir konumda hissettiğini ifade etmiştir. Onun ilişkisindeki iki temel korkudan biri, babasına benzediğini fark ettiği ve babasına dönüşüyor olduğunu düşündüğü anlarla ilişkilidir. Diğeri ise babasından tamamen farklı bir eş olma isteğiyle şekillenmiş ve karşıt bir eş baba temsilinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Taha'nın özellikle duygusal ve cinsel açıdan doyurulmadığı, eşinin kendisine yetmediğini düşündüğü zamanlar, onun kendisini babasıyla benzer bir konumda hissettiği anları temsil etmektedir. Evliliğinde ilişkiden kopuk gittiğini hissetmesi ve zaman zaman aklından geçen aldatma düşüncelerini fark etmesi, onun içselleştirilmiş baba temsilinin duygusal ve zihinsel düzeyde nasıl varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

> Babam eksik kalan, doymayan bir adam gibi bir şey geliyor içimden. Karısının kendisine yetmediği, ihtiyacı olan sevgiyi ve ilgiyi göremeyen bir adam gibi. … Cinsel hayattaki görülmek de bir görülmektir, takdir edilmek de bir görülmektir, taleplerinin yerine getirilmesi de bir görülmektir. Ben bu anlamda babamın görüldüğünü düşünmüyorum. … Babam gibi ben de eksik kalan, görülmeyen olmuştum. … ilişkimizi duygusal ve cinsel yönü beni doyurmuyor. Daha farklı bir kadınla evlenmiş olmayı dilerdim.
>
> Babam gibi ben de bu ilişkiden kopuk gidiyorum sanki. Bazen içimdeki eşimi aldatma düşüncesini ve eğilimini fark ediyorum ve bundan korkuyorum. Babam gibi bir adam olma düşüncesi beni rahatsız ediyor ve korkutuyor.

Taha'nın ilişkide babasına benzer hissettiği bir diğer nokta ise evliliği sürdürme motivasyonuna ilişkindir. Evliliğini babası gibi şefkat ve sorumluluk duygusuyla sürdürdüğünü ifade eden Taha, aynı zamanda hem kendisini hem de babasını, eşlerini

kendilerine muhtaç kişiler olarak tanımlamıştır. Bu durum, Taha'nın benliğinde babasıyla benzer bir eşlik temsilinin varlığını yansıtmaktadır.

> Birbirlerini besleyen çiftler değil. Sürdürülebilir bir ilişki, sanki çocuklar için ve yaşanmışlıklar için. Sevgi odaklı değil de şefkat odaklı bir ilişki, o yüzden ilişki sürüyormuş gibi. Bazen babamın sorumluluk ve şefkatten dolayı annemi boşamadığını düşünürdüm. Benim de şu an evliliğimi sürdürme motivasyonum sorumluluk ve şefkat. … Babam şefkatinden annemi bırakmadı. Babam da koruma kollama duygusu olan bir insandı bence. Sorumluluk hissiyatı, ortada bırakmama. Benzediğimiz yön, bende de öyle babamda da. Sorumluluk. Annem babama muhtaçtı, boşanamazdı. Ben de öyle, eşim de bana muhtaç.

Taha, babasının eşine yönelik olumlu özelliklerini de dile getirmiş ve kendisinin de benzer biçimde eşiyle ilişkisinde bu özellikleri taşıdığını ifade etmiştir. İlişkisinde ortaya koyduğu bu olumlu temsiller ise şu şekildedir:

> Babam şefkatli bir eşti, bonkör bir eşti. Eksik kalan, doymayan bir adam gibi bir şey geliyor içimden. Karısının kendisine yetmediği. İhtiyacı olan sevgiyi ve ilgiyi göremeyen bir adam gibi. Karısını mutlu etmekten keyif alan huzur bulan bir adam. … Babam naif, nazik, sevgisini gösteren, espriyle güldüren bir adam. Düşünüyorum da babam gibiyim, benziyorum ona. Eşime karşı saygılı dinleyen, imkânı nispetinde bonkör, genellikle sevecen şefkatli nazik biriyim ben de.

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

Taha'nın öncesinde ifade edildiği üzere ebeveynleri arasındaki ilişki bağlamında geliştirdiği temel korkulardan biri, babası gibi bir eşe dönüşmek ve eşinin de annesi gibi sürekli üzülen bir kadın haline gelmesidir. Bu nedenle Taha ilişkilerinde babası gibi bencil, kendini önceleyen ve duygusal olarak duyarsız bir erkek olmamaya özen göstermesi ve eşini üzmemek için çaba göstermesi gerektiği yönünde bir çıkarım geliştirmiştir. Bu korku ve çıkarımlar, Taha'nın benliğinde karşıt bir eş baba temsilinin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Taha bu durumu aşağıdaki ifadeleriyle dile getirmiştir.

> Babam sever ama öncelemez, kendi istediklerini önceler. Annemi öncelediğini hiç hatırlamıyorum. Kendi istediği ile uyuşursa ancak o şekilde olurdu. Oradaki çocuk "baba bunu niye yaptın" diyor. Babama karşı bir sitem vardı, sonuçta yapabileceği bir şeyi yapmıyor. Annem öfkesini çok yansıtan bir kadın değildi. Annem içine atardı. Hayal kırıklığıyla sessizce ağlardı. … Babam eşine çok kıymet verseydi bütünüyle işini bile değiştirirdi, değil bu, annem için iş yerinde çalışan bir kadını bile işinden uzaklaştırmadı. Annemin tepkisi de aslında babama sitemle bu kadın neden hâlâ burada şeklinde idi. … Genelde eşim için önemli olan durumlarda, taleplerini yerine getirmeye çalışırım. Çünkü çok kırılacağını düşünürüm. Annem çok kırılırdı çünkü. Eşimi kırmaktan çok korkarım. Kırsam da telafi ederim hemen.

Üzülen bir kadın görmek. Taha insanlara iyi gelmek için var. Eğer kırarsam oradaki Taha, orada Taha yok ki. Özüm gitmiş gibi geliyor. Yabancılaşıyorum, nasıl böyle yaptığıma şaşırıyorum. Evlilikte eşini razı etmeye çalışan, yapıvereyim yaa ne olacak diye düşünme eğilimi gösteren biriyim. … Üzülen bir kadın görmek, evet buna dayanamıyorum. Annemin üzüntülerini ağlayışlarını hatırladıkça… Eşimi öyle bir duruma sokmak istemiyorum hiç. Ağladığında hemen kıyamam ve onu yatıştırıp değerli hissettirmeye çalışırım. Bir kişinin benden dolayı olumuz bir duygulanıma geçecek olması beni çok rahatsız eder. Oldukça dikkatli olmaya çalışırım. Eşime karşı da öyle, kendisini kötü hissetmesin diye yıllarca kendimi kapattım, kapattıkça geri çekildim. Kendi hislerimi, beklentilerimi geri plana atarım tamamen. Sanırım evet, babam gibi olmamalıyım gibi bir şey. ... Babam gibi kendi isteklerimi öncelememeliyim.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Taha'nın bazı anlatılarında, ilişkisinde ortaya koyduğu benlik temsillerinin birbirine geçtiği ve etkileşim halinde olduğu görülmektedir. Bu durum, Taha'nın ilişkisel yönelimlerinin yalnızca tek bir eş ebeveynden değil, aynı anda hem eş anne hem de eş baba temsillerinden beslendiğini göstermektedir. Dolayısıyla, Taha'nın eşlik tutumlarında her iki temsili bir arada içselleştirerek ilişki sürecine yansıttığı, bu durumun ise bazı benlik temsillerinin ilişkisel dışavurumlarını daha görünür ve belirgin hale getirdiği söylenebilir.

Eşime karşı en çok şefkat, sorumluluk ve nötr bir duygu hissediyorum. Bağlılık duygusu yok. Varlığının iyi oluşu ama yokluğunun çok bir şey ifade etmeyişi gibi bir şey. Evde sanki kendimden sunduğum verdiğim şeyin bir kıymetinin olmayışı gibi, karşılık bulmuyor, boşluğa gidiyor ne ona varıyor ne de sahipleniyor. Ben boşluğa dokunuyorum, boşluğu kucaklıyorum. Bu ilişkide böyle hissediyorum. Ben onda hiç yokum gibi hissediyorum. Sadece çok az varmış gibi. Bana geliyor ama sadece kendisi için geliyor bana. Babamın anneme hissettiği duygular gibi. Annemin de babama karşı en yoğun duygusu nötrlük olabilir, yokluğunda onu aramayan, varlığında çok sorun olmayan, ama zaman zaman da rahatsız olan. Hissiz, kopuk, rahatsız, yabancı. Annemin bu duyguları da benim içimde.

Evliliğimizde sorunlar olsa da çatışmalarımız pek olmuyor. Kavgadan ikimiz de beslenmiyoruz bence ya da ben eşime bu hâlimle yetiyorum, onun açısından bu evlilikte bir sıkıntı yok, o yüzden çatışma yaşamıyoruz. Ama ben ona yetmeseydim, o çatışma başlatırdı. Kavga ederdik. Eksik kalan taraf ben olduğum için orayı bastırıyoruz, tamamlanan taraf o olduğu için o yüzden çok problem çıkmıyor diye düşünüyorum. Tam tersi olsaydı problem çıkardı. Bazı tartışmalarımızdan bunu fark ediyorum ve buralarda o eksik kaldığında ve hemen bir tartışma çıkartınca ben onu bencil olarak görüyorum. Çünkü ben eksik kaldığım noktalar için yıllardır susuyorum ve lafını etmiyorum. Kendini baskılayan susturan taraf ben oluyorum.

> … Zamanla anlatma konusunda geri çekildim. Bıraktım. Kıymet görmeyeceğini düşündüğüm için kendimle ilgili bir şeyleri daha az paylaşır oldum. Bu konularda anneme benziyorum, ama bence babam da böyle. İkisi de bir süre sonra geri çekilen, kendi içlerine çekilip birbirlerinden istediklerini, rahatsızlıklarını ve beklentilerini dile getirmeyen iki insan gibiydiler.

Taha'ya ilişkin bir diğer örnek ise bir etkileşim sürecinde başlangıçta eş annesi gibi davrandığını, ancak eşinden gelen tepkiler sonrasında bu tutumundan uzaklaşıp, bu kez eş babasına benzer bir yaklaşım sergilediğini ifade ettiği durumdur. Bu örnek, Taha'nın ilişki içinde eş anne ve eş baba temsilleri arasında geçişler yaşadığını ve bu temsiller arasında salındığını göstermektedir.

> Eşime karşı paylaşımı az, zaman zaman sert, agresif, kızgın olduğumda da umarsız davranabilirim. Mesela eşime karşı çok diğergâm davranırım, sonra ondan bunu görmeyince öfkelenirim ve sonrasında kendimi gere çekerim o öfkeyle bencilleşir ve umarsız olabilirim. Önce annem gibi oluyorum sonra babam gibi.

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Taha, soğuk ve mesafeli olarak algıladığı eş anne figürünün aksine, eşinin güler yüzlü ve sevecen bir kadın olmasının kendisini etkilediğini belirtmiştir. Ebeveynleri arasındaki ilişkiye dair yaptığı betimlemeler ve bu bağlamda şekillenen ihtiyaçları göz önüne alındığında, güler yüzlü ve sevecen bir eşin, annesi gibi olmayan ve kendi duygusal-cinsel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir kadın olabileceği yönünde Taha'nın algısını şekillendirmiş olması muhtemeldir.

> Annem daha net ve mesafelidir, daha soğuk ama fedakâr. Eşim güler yüzlü, sevecen. Evlenmeden önce o süreçte sevecenliği, güler yüzü çok hoş gelmişti, hâlâ da gelir.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Taha'nın anlatılarında, eşiyle babasını benzeştirdiği çeşitli yönlerin olduğu görülmektedir. Taha, babasının annesine karşı sergilediği değersizleştirici, ilgisiz ve kendini önceleyen tutumlarını, eşinin de zaman zaman kendisine karşı benzer biçimde davranmasıyla ilişkilendirmektedir. Eşinin kendi ihtiyaçlarını ön planda tutması, Taha'nın istek ve sözlerine yeterince önem vermemesi gibi durumlar, onun zihninde babasının eş rolündeki tutumlarıyla örtüşmektedir. Bu benzetmeyi yansıtan ifadeleri ise şu şekildedir:

> Bence bu anlamlarda babam annemi görmezdi. Annem babama karşı bu ilişkide kendini değersiz kıymetsiz hissediyordu. Babam tarafından değer görmediğini düşünüyordu, hayal kırıklığı yaşardı. … Babam kendi hayatını kendi istediği şekilde çekip çevirirdi, ailesini çok dâhil etmezdi. … Belirli bir noktadan sonra özgür ve sınırları olan, kendi sınırlarına çok müdahale edilmesini istemeyen bir adam gibi de. … Babam sever ama öncelemez, kendi istediklerini önceler. Annemi önceliğini hiç hatırlamıyorum. Kendi istediği ile uyuşursa ancak o şekilde olurdu. ... Babamın ayakkabı atölyesi vardı. Oraya bir kadın işe girmişti. Annem o kadını gördükten sonra orada istememişti. Hatırlıyorum da hakikaten çok cilveli bir kadındı. Kızı benim yaşlarımda idi, kadın gerçekten dişil bir kadındı. Bir keresinde atölyeye gitmiştik de orada bir şeyler olmuştu. Annem bir şeylere kızmıştı ama o kadınla ilgili idi. Hâlâ niye burada diye annem kızıyordu. Orada ben de annem sana demişti baba, neden hâlâ işten çıkarmadın, neden annemin dediğini yapmıyorsun gibi şeyleri içimden geçirdiğimi hatırlıyorum. … Eşimin bana karşı sürekli ben özgürlüğüne düşkünüm ifadesini sıkça kullanması, benim istediğim şey özgürlüğünü kısıtlayıcı olmasa da sırf ben bir şey söylüyor olmam mı onu rahatsız ediyor bilmiyorum. Eşinin istekleri insanı her seferinde kısıtlayıcı bir şey gibi gelir mi? Bence başkası için olamıyor, diğergâmlığı yok. … Hassas olduğum konularda şöyle yapma ya da böyle yapmasan dediğim durumlarda bunlara dikkat etmiyor, önemsemiyor olması, beni çok öfkelendirdi. Benim hassas olduğumu biliyorsun, önemsemiyorsun ve önemsememeni haklı görüyorsun. Buna çok öfkeleniyordum. Yaptığı hatayı savunmaya devam etmesi, umarsız, kıymet vermeyen bir eş. Senin fikrin çok önemli değil senin istediğin çok önemli değil benim için gibi. Değersiz ve kıymetsizmişim gibi. … Eşim sevildiğimi hissettirmiyor. Ailesiyle bir durumda karşı karşıya kaldığında beni tercih etmiyor. Öncelendiğimi hissetmiyorum. Eşim ben ona iyi geldiğim ve iyi davrandığım için beni seviyor, ben ona iyi gelmesem hemen tavır ve tutumu değişirmiş gibi. Bir şey istemediği gibi olduğunda hemen değişiyor. Beni ben olarak sevmiyor. Sırf ben istiyorum diye yaptığı bir şey yok. Benim için özellikle yaptığı bir şey yok.

Taha aynı zamanda soğukluk ve sevecenlik konusunda eşiyle annesini birbirinden farklı görse de dokunsal temas, cilveli olma ve cinsellik konusunda eşlerini doyuramayışları konusunda eşiyle annesini birbirine benzetmektedir.

> Annem … sevgi ve cinselliği yansıtma ve yaşatmada yetersiz. … Eksik kalan, doymayan bir adam gibi bir şey geliyor içimden. Karısının kendisine yetmediği, ihtiyacı olan sevgiyi ve ilgiyi göremeyen bir adam gibi. … Eşim sevecen bir kadındır, arkadaşça bir sevecenlik, ama o da böyle cilveli veya temas seven bir kadın değil ve bu durum da beni çok olumsuz etkiliyor. Birçok kez konuştum beklentilerimi dile getirdim ama değişmiyor. … Eşim hep isteksizdi, zorla yapıyormuş gibiydi, başlarda normal karşılamıştım tabi ki ama yıllar geçmesine rağmen hâlâ böyle olması. … Babam gibi ben de eksik kalan, görülmeyen olmuştum. … İlişkimizi duygusal ve cinsel yönü beni doyurmuyor. Daha farklı bir kadınla evlenmiş olmayı dilerdim.

4.11.4. Hüma

Hüma'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Hüma'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, korkular ve çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesi ve benlik temsillerini oluşturan her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur. Hüma'ya ait bu temsiller kendi evliliği ve nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Hüma'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Hüma'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Hüma'nın annesini bir eş olarak nasıl algıladığına ilişkin ifadeleri incelendiğinde, öne çıkan temsillerden birinin uyum sağlayan, boyun eğen ve çatışmadan kaçınan bir kadın olduğu görülmektedir. Hüma'nın betimlemelerine göre annesi, talep etmeyen, duygusal tepkilerini açıkça ifade edemeyen ve kavgadan çekinen bir eştir. Hüma'nın annesine yönelik kızgınlığı, bu temsili güçsüz ve pasif bir kadın figürü olarak algılamasından kaynaklanmaktadır.

> Annem uyumlanan alttan alan taraf. Annemde biraz daha boyun eğme gibi bir uyumlanma da olabiliyordu. O esnalarda sinirleniyordum, anneme böyle boyun eğen bir kadın olduğu için kızıyordum. Pasif ve güçsüz gelirdi.
>
> Annem de uyumlu bir kadındı ve talepkâr değildir.
>
> Annemi de düşünüyorum bir kere bile trip attığı bir şey görmedim. … Annem de hiç kavga edemez çekinir çünkü.

Hüma'nın eş anne temsillerinde öne çıkan figürlerden biri, eşi tarafından sürekli cahilliği ve fiziksel görünümü üzerinden eleştirilen, alay edilen ve değersizleştirilen bir kadındır. Hüma'nın anlatılarında, bu eleştiriler karşısında babasına kısmen hak verdiği, her ne kadar ona kızdığını ifade etse de annesini bu durumdan daha fazla sorumlu tuttuğu görülmektedir. Özellikle annesinin cilveli olmamasını ve babasının annesinin beğenmeyişinin sorumluluğunu annesine yüklediğini doğrudan dile getirmiştir. Hüma, annesini babasına uygun bir eş olarak görmemektedir.

> Kocası tarafından özel bir ihtimam gören kişi değildi, üstüne eleştirilirdi.

> Babam annemi eğitimsiz, cahil bulurdu. Sürekli kitap okusana diye annemi eleştirirdi. … Annemle babamı bu konuda birbirine denk görmüyordum. Babamı hep daha iyi buluyordum. Annemi zamanını boş şeylere harcayan bir kadın olarak görüyordum ki, babamdan dolayıymış.
>
> Annem ben kendimi bildim bileli şişman bir kadın. Babam annemi bu konuda açık açık eleştirirdi, dalga geçerdi. Bir şeyler söyleyip gülerdi. Annem her seferinde bozulurdu, yüzü düşerdi, üzülürdü. O zamanları hatırlıyorum da o esnada ben de her ikisine de kızardım içimden. … Öte yandan anneme de adam işte seni böyle istemiyor, beğenmiyor ve sürekli eleştirip duruyor niye bir çaba sarf edip vermiyorsun şu kiloları da yıllardır çekiyorsun bu dırdırı, bu kadar mı zor kilo vermek, bu kadar mı iradesizsin diye kızıyordum. Annemin çabasızlığını anlayamıyordum.
>
> Annem üzülürdü, bazen sinirlenirdi. Soğurdu bence babamdan, gözlerinde o hayal kırıklığı olurdu. Bazen gözlerinin yaşardığını hatırlıyorum, bazen yüzünde babama karşı donuk bir öfke olurdu, belki biraz nefret ya da sen nasıl bir adamsın gibi bir tiksinme.
>
> Annem hiç böyle cilveli bir kadın değildi. … Babamın annemi beğenmeyişinin sorumluluğunu biraz anneme bu yüzden de yüklüyordum sanırım, sen babamı kendine çekmeyi bilemedin, sen babamı memnun etmeyi bilemedin diye.
>
> Bilmiyorum tam olarak öyle mi hissediyordum emin değilim, ama sanki böyle annem babam için tam bir eş, yoldaş değilmiş de işte evlenmişler işte bir şekilde ve böyle devam ediyorlarmış gibi bir his.

Hüma, babasının eleştirel ve küçümseyici tavırları karşısında annesinin yaşadığı üzüntü, öfke, hatta nefret ve tiksinti duygularını dile getirmiştir. Ancak genel olarak Hüma, annesini duygularını dışa yansıtmayan bir kadın olarak tanımlamaktadır. Ebeveynlerinin ilişkisinde annesini daha çok ev işleri ve hizmetle ilişkilenen, görünmez ve geri planda kalan bir figür olarak görmektedir. Hüma'nın kendi ifadeleri, annesinin ev içindeki konumunun belirsizliğini ve gölgede kalmışlığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Hüma'nın annesine yönelik duygusal yaklaşımı da net bir çizgiye sahip değildir, çoğu zaman duygusuzluk olarak tanımladığı bu tutumun altında, yer yer üzüntü ve kızgınlığın iç içe geçtiği ambivalans bir duygulanım dikkat çekmektedir.

> Annem ise bence gölgede kalan kişiydi.
>
> Annemin varlığı gibi bir şeyi hissetmiyordum, sanki annem evde etkisiz eleman gibiydi. Robot gibiydi. Annem evin temizliği, yemeği, düzeni gibi konuları yerli yerince halleden genel anlamda süreci işleten, bizlere hizmet eden, bizim programlarımıza göre şekillenen, kalan zamanlarda da kendi istediklerini yapan, komşularla akrabalarıyla zaman geçiren bir kadındı. Annem görülmeyen, hizmet

> eden eş. Anneme karşı ise hissizlik, bir duygum yoktu. Bazen de çaresizlik gibi, üzülme, acıma, bazen kızgınlık, sitem.
>
> Annem bence kendisini çok ortaya koyabilen biri olmayınca duygularını da çok dışarı yansıtmazdı. Annemi o açıdan tanımlamak zor. Annem bazen evde şey der, ben kimim ki, benim ne önemim var ki, ben okumamış bir kadınım, ölsem de bir rahatlasanız, hizmetçinizim ya ben.
>
> Bazen de sitemle şöyle cümleler kurardı o an ve ardından susardı: Ben kimim ki, ben cahilim zaten, ben ne anlarım ki, bir şey söylemek benim neyime.

Annesinin, ev içindeki konumuna ve kendisine dair algısına ilişkin düşüncelerini zaman zaman dile getirdiği, bu söylemlerin ise Hüma'nın zihninde yer ederek onun annesine dair eş temsillerinin oluşumunda etkili olduğu görülmektedir.

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Hüma'nın eş baba temsilleri ve bu temsillere yönelik duygulanımları incelendiğinde, öne çıkan temsillerden birinin baskın, inatçı, katı, otoriter ve cezalandırıcı bir eş olduğu görülmektedir. Bu temsil, uyumlu ve boyun eğen eş anne algısıyla birlikte değerlendirildiğinde, iki ebeveyn figürünün birbirini tamamlayan karşıt özellikler üzerinden yapılandığı anlaşılmaktadır. Hüma'nın bu bağlamda annesinin güçsüzlüğü ve pasifliğine yönelik kızgınlığını açıkça ifade ederken babasına yönelik herhangi bir duygusal tepki ya da değerlendirme dile getirmemiş olması dikkat çekicidir. Hüma'nın ebeveyn olarak babasıyla arasının oldukça iyi olması, bu duygusal tepkileri şekillendiriyor gibi gözükmektedir.

> Babam baskın, inatçı, katı, esnemeyen tarafken…
>
> Babam otorite idi evde.
>
> Babamın bir de şey huyu vardı, cezalandırma. Mesela istediği bir şey olmadı mı, anneme derdi ki sen de bunu yapamazsın şunu yapamazsın o zaman, şuraya gitmeyeceksin gibi kısıtlamalar getirirdi.

Hüma'ya göre eş baba figürü, eleştirel ve küçümseyici bir karaktere sahiptir. Babasının annesine yönelik cahillik ve şişmanlık konusundaki eleştirileri, Hüma'da sitem ve hayal kırıklığı duygularını uyandırmıştır. Bununla birlikte, Hüma'nın babasına kısmen hak veren bir yönü ve baba-kız ilişkilerinin genel olarak yakın olması, onun bu olumsuz tutumlara karşı yoğun öfke ya da nefret yerine daha çok kızgınlık, sitem ve hayal kırıklığı gibi daha ılımlı duygulanımlar yaşamasına kaynaklık etmektedir.

Babamın annemi çok önemsemediğini düşünürdüm.

Babam annemi küçümserdi, bazen söylediklerine alaycı şekilde gülerdi, dalga geçerdi. Annemi beğenmezdi, eğitimsiz ve cahil bulurdu. Annem iyi yaptığı bir şeyi falan söylesin ya da kendini övsün, babam kahkaha atardı.

Annem ben kendimi bildim bileli şişman bir kadın. Babam annemi bu konuda açık açık eleştirirdi, dalga geçerdi. Bir şeyler söyleyip gülerdi. Annem her seferinde bozulurdu, yüzü düşerdi, üzülürdü. O zamanları hatırlıyorum da o esnada ben de her ikisine de kızardım içimden. Babama kadına niye böyle yapıyorsun hiç hoş değil diye kızardım, sonuçta kabullenebilirsin, eşini böyle de sevebilirsin diye. Yaptığı çok çirkin gelirdi.

Bazen annemin yanında bazen annem yokken babama kızardım niye böyle yapıyorsun diye, çok yoğun bir öfkeyle değil de sitem edercesine. Babamı normalde çok severdim, hatta hayrandım ve o anlar beni çok zorluyordu. Babam da ne yaptım ki yaa, bir şey demedim ki, annen alıngan der güler ya da yaptığı yorumlarda ne kadar haklı olduğunu ve gerçekleri söylediğini anlatmaya devam ederdi. Verdiği bu tepki beni daha çok hayal kırıklığına uğratırdı ona karşı, ciddiye almazdı ya da ciddiye alıyorsa da bunu bize asla yansıtmazdı o an.

Hüma, babasının evliliğinde ihtiyaçlarının karşılanmadığını, bu durumun onda pişmanlık yarattığını ve zamanında farklı bir evlilik yapmış olmayı dilediğini ifade etmektedir. Hüma, babasının zihninde nasıl bir eş arzuladığını da kendi algısı üzerinden tanımlamakta ve bu tanımların, babasının annesine yönelttiği eleştirilerle doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Bu durum, babasının eleştirilerinin Hüma'nın iç dünyasında oldukça yer edindiğini göstermektedir. Ayrıca Hüma, babasının evliliğini duygusal bir birliktelikten ziyade bir sorumluluk olarak sürdürdüğünü düşünmektedir.

Babamın annemle evlendiği için pişman olduğunu düşünürdüm. Babamın annemden utandığını düşünürdüm. Arzu ettiği gibi görünüşte, güçlülükte ve eğitim seviyesinde bir eşi olmadığı için üzgün ve pişman olduğunu sanırdım. Hayal kırıklıkları yaşadığını, şu an yeniden tercih etme imkânı olsaydı annem gibi bir kadınla değil de böyle daha alımlı daha güzel bakımlı kendine güvenen çalışan hem dişil hem güçlü, ailesinin de sosyoekonomik ve eğitim düzeyi daha iyi bir kadınla evlenmeyi tercih edeceğini düşünürdüm.

Sanki daha babam iyi bir kadına layıkmış gibi bir düşünce de vardı içimde, onun öyle düşündüğünü düşünürdüm yani.

Babamın evliliğinde istek ve ihtiyaçlarının karşılanmadığını, bu yüzden böyle olduğunu düşünürdüm çünkü hep.

…Bu yüzden babamın sorumluluk olarak devam ettirdiği bir evlilik.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Hüma'nın anlatılarında, ebeveynlerinin karşılanmayan ihtiyaçlarına karşı hassas olduğu ve bu ihtiyaçları içselleştirdiği görülmektedir. Eş ebeveyn temsilleri değerlendirildiğinde, Hüma'nın özellikle babasını ihtiyaçları giderilmeyen bir eş olarak tanımladığı anlaşılmaktadır. Ebeveynleri arasındaki eleştiri temelli ilişki dinamikleri, Hüma'nın bu ihtiyaçları daha somut biçimde fark etmesine ve içselleştirerek kendi ilişkisel örüntüsüne aktarmasına zemin hazırlamıştır. Hüma, bir yandan annesi gibi edilgen ve önemsenmeyen bir kadın olmaktan kaçınırken, diğer yandan ilişkide ihtiyaçları karşılanmayan eş babasının yaşadığı hayal kırıklıklarını telafi edercesine eşini memnun eden bir kadın olma yönünde güçlü bir eğilim geliştirmiştir. Diğer bir ifade ile Hüma'nın, ihtiyaçları karşılanmayan eş babadan aldığı en önemli miras, eşinin ihtiyaçlarını karşılayan ve memnun eden bir kadın olması gerektiği olmuştur.

> Kocası tarafından özel bir ihtimam gören kişi değildi, üstüne eleştirilirdi. İçimde ne kadar annem gibi biri olmaya yönelik korkuları taşısam da saygın bir kadın olmaya, eşini memnun eden bir kadın olmaya ne kadar çok çaba sarf ediyormuşum.
>
> Bu yüzden babamın hayal kırıklıklarına karşı içimde hep ben böyle bir kadın olmalıyım kuralları oluşmuş gibi. Ben güzel bir kadın olmalıyım, zayıf bir kadın olmalıyım, bakımlı bir kadın olmalıyım, çalışan, güçlü ve saygın bir kadın olmalıyım vs. gibi. … Eşim benden memnun olmalı gibi, benim gibi bir kadınla evlendiği için şükredebilmeli yani öyle bir kadın olmalıyım onun için, pişman olmamalı.

Hüma'nın bu ihtiyacı ebeveynlerinden ne ölçüde içselleştirip kendi benliğiyle ilişkilendirdiği, aşağıdaki anlatısında açık biçimde görülmektedir. Hüma, annesinin güçlenmesi, kilo vermesi ve babasının bu değişime yönelik takdir edici tutumunu, kendi benliğiyle özdeşleştirerek deneyimlemiştir. Annesinin beğenilmesi ve onay görmesi, Hüma'da da aynı biçimde değerli, güçlü ve yeterli hissetme duygularını tetiklemiştir. Bu durum, Hüma'nın ebeveynleri arasındaki ilişki dinamiklerinde yer alan beğenilme, takdir edilme ve onaylanma ihtiyacını kendi kimliğiyle bütünleştirerek içselleştirdiğini göstermektedir.

> Annem bir dönem çok iyi kilo verdi çok zayıfladı. Sonra kendi işini kurdu, kafe açtı kendisi de kafeyi işletmeye başladıkça, annem güçlendikçe kendimi daha iyi daha güçlü bir kadın olarak hissettim. Bence babamın da anneme takdiri arttı ve bunu görmek de iyi geldi bana. Annemin çok zayıflaması üzerine babamın yahu çok zayıfladın bu kadar yeter gibi hem onaylayıcı hem takdir verici ifadeleri vs. bana o

> kadar iyi gelmişti ki, aşırı keyiflenmiştim. Tuhaf ama sanki ben zayıflamış, ben güzelleşmiş ve ben de güçlenmiş gibiydim.

Hüma'nın ebeveynleri arasındaki ilişkiye bağlı olarak geliştirdiği ihtiyaçlardan biri de önemsenme ihtiyacıdır. Bu ihtiyacın, önemsenmeyen bir eş olarak algıladığı annesinden aktarıldığı ve annesinin söyleminin Hüma'nın ihtiyaç ve söylemini şekillendirdiği görülmektedir.

> O zamanlarda sinirleniyorum, kendimi eşek başı gibi hissediyorum. Yok sayıldığımı ve bir önemimin olmadığı. … Benim düşüncelerim ve isteklerim kayda değer değil mi diye geçiriyorum içimden. Ayy resmen annemin ben eşek başı mıyım deyişi canlandı kulağımda. Babamın annemi çok önemsemediğini düşünürdüm. Annem de böyle düşünürdü.

Hüma'nın zihninde şekillenen bir diğer ihtiyaç alanı, otorite-boyun eğme dinamiğinden kaynaklanan duygusal bütünleşme ihtiyacıdır. Ebeveynleri arasındaki ilişkinin hiyerarşik yapısını, güç ve otorite dengesizliği üzerinden tanımlayan Hüma, bu durumu eşler arası sağlıksız bir ilişki biçimi olarak değerlendirmiştir. Ancak bu değerlendirme, Hüma'da güç dengesine yönelik bir ihtiyaçtan ziyade, duygusal eşitlik ve karşılıklı yakınlık arzusuna işaret etmektedir. Hüma, babasının otoriter tavrı ve annesinin gölgede kalan konumu nedeniyle, kendi ilişkisinde benzer bir güç dengesizliği ortaya çıktığında duygusal bütünlüğünü kaybettiğini ve yakınlık hissinin azaldığını ifade etmektedir.

> Karı-koca arasında boyun eğme gibi bir durumun oluşuyor olması çok çirkin geliyor, eş olmak böyle bir şey değil diye, siz nasıl karı kocasınız böyle karı koca mı olunur gibi düşünüyordum. Anne ve babam arasında bir hiyerarşi vardı, babam otorite idi evde. Annem ise bence gölgede kalan kişiydi. … Eşimin otoriter yönü biraz ön plana çıktığında, rahatsız oluyorum. Orada çok güçlü bir ayrışma hissediyorum, bütün duygusal yakınlığım gidiyor.

Hüma'nın aşağıdaki anlatısı, ebeveynleri arasındaki ilişkiye bağlı olarak geliştirdiği ihtiyaçlar ile korkular arasındaki karşılıklı ilişkiyi ortaya koymaktadır. Yaşanan deneyimler bir yandan Hüma'nın ilişkisel ihtiyaçlarını beslerken diğer yandan bu korkularını da şekillendirmektedir.

> Evlilikle ilgili düşüncelerimi ve hayallerimi konuşurken arkadaşlarla şeyi fark etmiştim, diğerleri eşlerinin nasıl bir insan olmasını istediklerini eşlerinin onlara sunduklarını, kendi mutluluklarını hayal ederken ben aksine kendimin nasıl bir eş olacağını sürekli hayal ettiğimi, eşimin benimle evlendiği için kendisini ne kadar şanslı bir adam olarak gördüğünü söylediği o anları ve benim onu mutlu edişlerimi hayal ediyordum hep. Bazen olumsuz olarak da onun benimle evlendiği için pişman

olduğunu, benden dolayı hayal kırıklığına uğradığını hissettiğini düşündüğüm, hayal ettiğim sahneler olur, acı çeker ve ağlardım. Bunu neden yapardım bilmiyorum ama bazen bunları hayal edip ağlardım. O duygu o kadar tanıdık ve o kadar acı vericiydi ki. … Sanki annemin duygusunu yaşıyor ve annemin yerine ağlıyor gibiyim. Evliliğe dair en temel isteğim sanırım eşimin uyanınca yanında yatan kadına bakıp, yani bana, o an gerçekten içinin bana karşı sıcacık olması ve benimle evlendiği için mutlu olması, bunu şükredilesi görmesi. En büyük korkum da aynı sahnede kocamın o an bana karşı yabancı ve soğuk hissetmesi, hayatını harcadığı gibi bir hisse sahip olup keşke evlenmeseydim diye içinden geçirmesi. … Sanırım bazen onu bu konularda yokluyorum, bazen açık açık soruyorum bazen üstü kapalı duygularını almaya çalışıyorum.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

Ebeveynleri arasındaki ilişki dinamiklerine bağlı olarak, Hüma'nın zihninde çeşitli tehdit senaryolarının oluştuğu görülmektedir. Bu senaryolardan en belirgini, babasının evliliğinde hissettiği pişmanlık ve hayal kırıklığı duygularının bir gün eşinin de kendisi için hissedeceği yönündeki korkusudur. Hüma'nın bu korkusu oldukça derin görünmektedir, eşi tarafından sevildiğini bilmesine rağmen iç dünyasında sanki bu durumun kaçınılmaz biçimde gerçekleşeceğini bekleyen bir taraf varlığını sürdürmektedir.

> … En büyük korkum da aynı sahnede kocamın o an bana karşı yabancı ve soğuk hissetmesi, hayatını harcadığı gibi bir hisse sahip olup keşke evlenmeseydim diye içinden geçirmesi. … Sanırım bazen onu bu konularda yokluyorum, bazen açık açık soruyorum bazen üstü kapalı duygularını almaya çalışıyorum.
>
> Çok yakışıklı bir kocam var. Onun beni sevmesi ve beğendiğini söylemesi. … Bir taraftan o kadar iyi geliyordu ki, o kadar rahatlamış ve mutlu hissediyorum ki, bir taraftan da yıllarca ben üzülmeyim diye yalan söylüyor gibi geliyordu. Hâlâ ikna olmayan bir yanım var gibi, biliyor musunuz sanki bir gün bana beni beğenmediğini söyleyecekmiş gibi geliyor. Bazen babam gibi pişman mı, hayal kırıklığı yaşıyor mu acaba diye düşünüyorum. Bir gün bir şeyler ima edecek diye bekliyor gibiyim sanki.
>
> Sanki daha babam iyi bir kadına layıkmış gibi bir düşünce de vardı içimde, onun öyle düşündüğünü düşünürdüm yani. Bunu böyle hissetmek ve düşünmek çok ağır, anneme karşı da çok suçlu hissederdim, insan annesi için hiç böyle hisseder mi diye. Ama dürüstçe bir dönem içimden bunlar böyle geçiyordu. Kocam da böyle düşünür mü acaba diye düşünüyorum.

Hüma'nın bu korkuları, aslında annesinin evlilikteki konumuna düşme konusunda yaşadığı korku olarak da ele alınabilir. Bu nedenle Hüma, eşinin kendisinden pişman

olmaması için yoğun bir çaba göstermekte, bunun için annesinden farklı bir eş olarak, sürekli eşini memnun eden, onun isteklerine karşı çıkmayan bir kadın olma yönünde yoğun bir çaba ve eğilim sergilemektedir. Bu tutum, Hüma'nın eş anne temsiline karşı geliştirdiği savunmacı bir farklılaşma biçimi olarak değerlendirilebilir.

> İlişkimizde odağımda hep o var, ona hayır diyemiyorum ve sürekli bir çaba içindeyim. Bu durumun bir diğer yansıması aslında şu şekilde oluyor, onu sürekli memnun etmem gerekiyor gibi hissediyorum. Eğer memnun etmezsem ve istek ve ihtiyaçlarını karşılamazsam zaten direkt böyle hissedecek gibi. Babamın evliliğinde istek ve ihtiyaçlarının karşılanmadığını, bu yüzden böyle olduğunu düşünürdüm çünkü hep.
>
> Kocası tarafından özel bir ihtimam gören kişi değildi, üstüne eleştirilirdi. İçimde ne kadar annem gibi biri olmaya yönelik korkuları taşısam da saygın bir kadın olmaya, eşini memnun eden bir kadın olmaya ne kadar çok çaba sarf ediyormuşum. Sadece eşimin beni önemsemediğini düşündüğüm zamanlarda ben kimim ki, benim ne önemim var ki cümleleri geçer benim zihnimden de.

Hüma'nın ilişkisel tehdit senaryolarından biri de ilişkisinde küçümsenen ve alay edilen bir kişi olacağı yönündeki korkuya dayanmaktadır. Bu durum, onun için güçlü bir hassasiyet alanı ve kırmızı çizgi niteliğindedir. Hüma, böyle bir tutuma maruz kalmaktan büyük bir endişe duyduğunu ve ebeveynleri arasında tanık olduğu küçümseyici diyalogların kendi ilişkisi içinde tekrarlanmasından korktuğunu ifade etmiştir.

> Küçümsenmek, alay edilmek, ciddiye alınmamak, ilişkimizde benim için kırmızı bir çizgi. … Eşim gerçekten küçümseyen, alaycı bir kişi olsa ve bunu yapsa, o ilişkide duramam, ayrılırım. Eşim babama benzemiyor aslında, bu konuda babam gibi dersem haksızlık olur ona. Ama o an aynı babammış gibi geliyor kesinlikle. O babam, ben de annem gibi hissediyorum. Ben bence çok alınganım bu konuda. Çok hızlı kırılıyor ve bence korkuyorum, annem ve babam arasındaki o diyalog gibi bir şeyin bizim aramızda da olması, bunu hiç istemem. Sanırım o babam gibi ben de annem gibi olacak gibi bir endişe.

Hüma'nın bir diğer korkusu, ebeveynleri arasındaki ilişkide eksik kalan sevgi ve duygusal yakınlık bağının kendi evliliğinde de tekrarlanacağına yöneliktir. İlişkisinde duygusal yakınlık ve sevgi ihtiyacını açıkça dile getirmesine rağmen, bunun karşılanmayacağı yönünde kaygı taşımaktadır. Sevgi görmediğini hissettiği anlarda yaşadığı huzursuzluk, ebeveynlerinin ilişkisindeki duygusal mesafeyi yeniden deneyimleme korkusuyla yakından ilişkilidir.

> Ben çocukken anne ve babamın birbirlerine âşık olmadığını düşündüğüm için şimdi eşimle aramızdaki duygusal yakınlık kısmına aşırı önem veriyorum. Yani beni

sevmesini sevgisini sıkça göstermesini istiyorum. Ben de sıkça göstermeye çalışıyorum. Bunu yapmadığında hemen içimde bir huzursuzluk yaşıyorum. Sanki karı-koca gibi değil de bizimkiler gibi aynı evi paylaşan iki yabancı oluverecekmişiz gibi geliyor.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Hüma, ebeveynlerinin evliliğinde sorumluluğun büyük ölçüde annesine ait olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle annesinin farklı davranması ve daha farklı bir kadın olması gerektiği yönünde çıkarımlar yapmaktadır. Hüma, annesinin bu hâlinin babasında hayal kırıklığı yarattığını düşündüğünden, kendi beklentilerini de bu algı üzerinden temellendirmiş gibi gözükmektedir. Hüma eğer annesi daha farklı bir kadın olsaydı, ebeveynleri arasındaki ilişkinin de daha iyi olabileceğini düşünmektedir. Eş annesine dair yaptığı idealizasyon bir yandan Hüma'nın ebeveyn ilişkisindeki dinamikleri gerekçelendirme biçimini yansıtırken, diğer yandan da onun kendi evliliğinde nasıl bir eş olması gerektiğine dair içsel temsillerinin şekillenmesine zemin oluşturmaktadır.

> Annem uyumlanan alttan alan taraf. Annemde biraz daha boyun eğme gibi bir uyumlanma da olabiliyordu. O esnalarda sinirleniyordum. Anneme böyle boyun eğen bir kadın olduğu için kızıyordum. Pasif ve güçsüz gelirdi. Daha saygın ve güçlü olmasını isterdim, kocasının varlığını saydığı, ağırlığı olan bir kadın olmasını…
>
> Bunlar dışında mesela annem okumuş bir kadın olsaydı, çalışan bir kadın olsaydı daha farklı olabilirdi gibi. Babam anneme daha çok saygı duyardı bence. Babam anneme daha çok saygı duydukça biz de anneme daha çok saygı duyabilirdik. Ya da annem kendi varlığını daha çok ortaya koyabilirdi. Evdeki varlığı ve fonksiyonu sadece iş, güç, düzen, yemek üzerinden tanımlanmazdı.
>
> Babamın annemi beğenmeyişinin sorumluluğunu biraz anneme bu yüzden de yüklüyordum sanırım, sen babamı kendine çekmeyi bilemedin, sen babamı memnun etmeyi bilemedin diye.
>
> … babamdaki düşünüp hissettiğim bu şeylerin sorumlusu sanki babam değil de annem gibiydi, annem kocasının istediği gibi bir kadın değildi ve olmuyordu. Annemi suçluyordum sanırım üstü kapalı bir şekilde. … İçimden hep şey geçiyor eğer annem daha farklı bir kadın olsaydı, babam ona âşık olabilirdi, babam onunla çok güzel ilgilenebilirdi gibi. Şey de diyebilirdim ama değil mi babam annemi sevseydi, babam anneme ilgi göstermeyi beceremeyen bir adam gibi şeyler gelmiyor içimden. Sanki sorumlusu annemmiş gibi, annem beceremediği gibi…

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Hüma'nın gelecekte nasıl bir eş olması gerektiğine dair çıkarımları, annesi ve babasıyla kurduğu ilişkisel temsillerin etkileşimi içinde şekillenmiştir. Bir yandan ilişki sorunlarının sorumluluğunu annesine yükleyerek eş anneden farklı bir kadın olma arzusunu geliştiren Hüma, diğer yandan eş babasının hayal kırıklıklarını ve pişmanlığını telafi etme yönünde bir eğilim göstermektedir. Babasının annesine yönelttiği eleştirileri temel alarak Hüma, ideal eş tanımını güzellik, bakımlılık, zarafet, eğitim ve güç gibi özellikler üzerinden yapılandırmıştır. Bu doğrultuda eşini sürekli memnun eden, değer gören ve pişmanlık yaratmayan bir kadın olmayı içselleştirmiştir. Böylece Hüma'nın nasıl bir eş olması gerektiğine dair algısı, hem annesinin eksik gördüğü yönlerden uzaklaşma hem de babasının özlemini duyduğu eşi temsil etme isteğiyle biçimlenmiştir.

> Babamın annemle evlendiği için pişman olduğunu düşünürdüm. Babamın annemden utandığını düşünürdüm. Arzu ettiği gibi görünüşte, güçlülükte ve eğitim seviyesinde bir eşi olmadığı için üzgün ve pişman olduğunu sanırdım. Hayal kırıklıkları yaşadığını, şu an yeniden tercih etme imkânı olsaydı annem gibi bir kadınla değil de böyle daha alımlı daha güzel bakımlı kendine güvenen çalışan hem dişil hem güçlü, ailesinin de sosyoekonomik ve eğitim düzeyi daha iyi bir kadınla evlenmeyi tercih edeceğini düşünürdüm. Babam hiç böyle şeyleri ifade etmedi, böyle bir cümle kurduğunu hiç hatırlamıyorum ama bu konulardaki eleştirilerinin karşılığı bende hep buydu. Mesela babam işyerinden bir kadın arkadaşını övünce herhangi bir şeyden dolayı, direkt işte tam böyle bir kadınla evlenmek istiyor herhalde diye düşünürdüm. Sonuçta hiç karısını övmeyen ama iş yerinden bir kadını öven bir adam. Annem ölse babam çok üzülmez, hemen istediği gibi başka bir kadınla evlenir diye düşünürdüm. Bunlar bir taraftan çok ağır gelirdi ama bir taraftan da babama olan o yakınlığım ve hayranlığım annemin yanında konumlandırmıyordu beni. … babama hayrandım, onun istekleri ve duyguları benim için çok önemliydi, bir o kadar da annemi görmeyen bir çocuktum. Bu yüzden babamın hayal kırıklıklarına karşı içimde hep ben böyle bir kadın olmalıyım kuralları oluşmuş gibi. Ben güzel bir kadın olmalıyım, zayıf bir kadın olmalıyım, bakımlı bir kadın olmalıyım, çalışan, güçlü ve saygın bir kadın olmalıyım vs. gibi. … Eşim benden memnun olmalı gibi, benim gibi bir kadınla evlendiği için şükredebilmeli yani öyle bir kadın olmalıyım onun için, pişman olmamalı.
>
> İçimden hep şey geçiyor eğer annem daha farklı bir kadın olsaydı, babam ona âşık olabilirdi, babam onunla çok güzel ilgilenebilirdi gibi. Şey de diyebilirdim ama değil mi babam annemi sevseydi, babam anneme ilgi göstermeyi beceremeyen bir adam gibi şeyler gelmiyor içimden. Sanki sorumlusu annemmiş gibi, annem becerememiş gibi. … O yüzden ben bunu becerebilmeliyim, yoksa biz de öyle olacağız gibi de bir şey var içimde.

> Evlilikle ilgili düşüncelerimi ve hayallerimi konuşurken arkadaşlarla şeyi fark etmiştim, diğerleri eşlerinin nasıl bir insan olmasını istediklerini eşlerinin onlara sunduklarını, kendi mutluluklarını hayal ederken ben aksine kendimin nasıl bir eş olacağını sürekli hayal ettiğimi, eşimin benimle evlendiği için kendisini ne kadar şanslı bir adam olarak gördüğünü söylediği o anları ve benim onu mutlu edişlerimi hayal ediyordum hep…

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Hüma'nın gelecekteki eşe dair tasavvuru, dikkat çekici biçimde babasından farklı bir eş figürüne yöneliktir. Her ne kadar ebeveynleri arasındaki ilişki sorunlarını çoğunlukla annesine atfetse de özellikle eş seçiminde babasından farklı bir eğilim göstermesi başlangıçta ilginç gelmektedir. Bu durum Hüma'nın eş babasını değerlendirirken nesnel bir yanlılık sergilemediğini, ayrıca babasının ilişki içindeki tutumlarının sorunlu yönlerini örtük bir biçimde algıladığını ve eş babasını da sorumlu bulduğunu düşündürmektedir.

> ...Uyumlu ve yumuşak huylu, naif erkeklerden hoşlanırdım. Baskın, katı erkeklerden da hazzetmem pek. … Babama hayranken bile babam gibi bir eş istemediğim konusunda bence içim netti. Çok iyi adam, çok iyi baba ama onun gibi bir eş istemezdim. Bence babam çok iyi bir eş değildi. Sürekli eleştirildiğim küçümsendiğim bir ilişki, kesinlikle istemezdim.

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Hüma'nın ilişkisinde nasıl bir eş olduğuna dair anlatıları, eş annesinde gözlemlediği çeşitli temsilleri iç dünyasına aldığını göstermektedir. Hüma'nın her ne kadar annesini sorumlu görüp ondan farklılaşma eğilimi taşısa da ebeveynleri arasındaki ilişki dinamiklerinde tanık olduğu eş anne figürüyle özdeşleştiği temsillerin olduğu anlaşılmaktadır. Hüma'nın anlatılarında kendisini zaman zaman annesi gibi şişman, bakımsız, güzel olmayan, erkekler tarafından beğenilmeyen ve eşi tarafından pişmanlığa dönüşen bir kadın olarak algıladığı görülmektedir. Annesi güçlenip değiştiğinde kendisini de aynı şekilde güçlenmiş ve değişmiş hissettiğini ifade etmesi, Hüma'nın eş anne temsilini içselleştirerek benlik temsiline dönüştürdüğüne somut bir göstergedir. Bu yönüyle Hüma'nın duygusal deneyimi, içselleştirilmiş eş anne temsilinin benlik algısı üzerindeki etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır. Hüma'nın yansıttığı bu duygusal deneyim oldukça kayda değerdir.

> …annem bir dönem çok iyi kilo verdi çok zayıfladı. Sonra kendi işini kurdu, kafe açtı kendisi de kafeyi işletmeye başladıkça, annem güçlendikçe kendimi daha iyi

daha güçlü bir kadın olarak hissettim. Bence babamın da anneme takdiri arttı ve bunu görmek de iyi geldi bana. Annemin çok zayıflaması üzerine babamın yahu çok zayıfladın bu kadar yeter gibi hem onaylayıcı hem takdir verici ifadeleri vs. bana o kadar iyi gelmişti ki, aşırı keyiflenmiştim. Tuhaf ama sanki ben zayıflamış, ben güzelleşmiş ve ben de güçlenmiş gibiydim.

Ara ara işte sınıftan veya okuldan benden hoşlanan çocuklar için de hep başka gerekçeler buluyordum, onları beğenmiyordum. "Benim beğendiğim ve hayran olduğum erkekler asla beni sevmezler ve benimle evlenmek istemezler" yıllarca zihnimde olan düşünce bu idi. Gülümsetti şu an bu düşünce, babama hayrandım ve babam annemi beğenmezdi ve evlendiği için pişmandı, sanki bu durumu içselleştirmişim, beğendiğim erkekler babam ve ben annemim. Birileriyle flört ettiğimizde devamı gelmediğinde, hep olmayışı ile ilgili düşündüğüm şey ben güzel bir kadın değilim, zayıf değilim ve bence kusurlu bir kadınım o yüzden beni tercih etmedi, istemedi gibi düşünürdüm. Hatta flört ettiği için pişman mı acaba diye bile aklımdan geçerdi. Hiçbir zaman evlenemeyeceğimi düşünüyordum. Evlendim. Çok yakışıklı bir kocam var. Onun beni sevmesi ve beğendiğini söylemesi. … Bir taraftan o kadar iyi geliyordu ki, o kadar rahatlamış ve mutlu hissediyorum ki, bir taraftan da yıllarca ben üzülmeyim diye yalan söylüyor gibi geliyordu. Hâlâ ikna olmayan bir yanım var gibi, biliyor musunuz sanki bir gün bana beni beğenmediğini söyleyecekmiş gibi geliyor. Bazen babam gibi pişman mı, hayal kırıklığı yaşıyor mu acaba diye düşünüyorum. Bir gün bir şeyler ima edecek diye bekliyor gibiyim sanki.

Hüma'nın babasının küçümsediği, alay ettiği ve dalga geçtiği eş anneyi de içselleştirdiği görülmektedir. Bu durum ilişkilerinde eşinin benzer tutumlarını çağrıştıran davranışlara karşı geliştirdiği hassasiyet ve duyarlılığında açık bir şekilde kendini göstermektedir. Hüma, eşi tarafından küçümsendiğini hissettiği anlarda doğrudan kendisini annesi gibi hissettiğini ve annesinin o anlarda yaşadığı incinmeyi benzer biçimde deneyimlediğini ifade etmiştir. Ayrıca, annesinin babasına verdiği duygusal tepkilerin benzerlerini kendi ilişkisi için de sergilemesi, içselleştirilmiş eş anne temsiline işaret etmektedir.

Babam annemi küçümserdi, bazen söylediklerine alaycı şekilde gülerdi, dalga geçerdi. Annemi beğenmezdi, eğitimsiz ve cahil bulurdu. Annem iyi yaptığı bir şeyi falan söylesin ya da kendini övsün, babam kahkaha atardı. … Annem üzülürdü, bazen sinirlenirdi. Soğurdu bence babamdan, gözlerinde o hayal kırıklığı olurdu. Bazen gözlerinin yaşardığını hatırlıyorum, bazen yüzünde babama karşı donuk bir öfke olurdu, belki biraz nefret ya da sen nasıl bir adamsın gibi bir tiksinme. … Ben sürekli eşimin beni küçümseyip, alay edip etmediğine takılıyorum. Bir şeye güldüğünde hafif imalı bir şey olursa doğrudan küçümsediğini ve alaycı bir şekilde güldüğünü düşünüyorum. Eşim mizahı sever ve takılır ve ben bunları çoğu zaman ciddiye alıp kaldıramıyorum. O anlarda birden ondan o kadar soğuyorum ki, içimden ilişkimiz için artık bitti diyorum. O an çok kötü oluyorum gerçekten hem

> sinirleniyorum hem çok kırılıyorum. Donuklaşıyorum bir süre ona karşı ve aramıza bir duvar örüyorum. Bu durum aramızda sorunlar yarattığı için bunun hakkında konuşmaya başladık, o küçümsemediğini alay etmediğini söylüyor, mizahı seven bir yapısı var, o esnalardaki tepkisini ve gülmesini mizah vs. üzerinden açıklıyor ama ben sanırım tam ikna olmuyorum, o an hiç öyle gelmiyor. Yine olduğunda o an bu duyguları yine hissediyorum. Tartışmalarımızdan, konuşmalarımızdan sonra o anlarda olan duygularım bence azaldı bayağı ama yine olmuyor değil. Ne kadar bilsem de oluyor. Küçümsenmek, alay edilmek, ciddiye alınmamak, ilişkimizde benim için kırmızı bir çizgi. … Eşim gerçekten küçümseyen, alaycı bir kişi olsa ve bunu yapsa, o ilişkide duramam, ayrılırım. Eşim babama benzemiyor aslında, bu konuda babam gibi dersem haksızlık olur ona. Ama o an aynı babammış gibi geliyor kesinlikle. O babam, ben de annem gibi hissediyorum. Ben bence çok alınganım bu konuda. Çok hızlı kırılıyor ve bence korkuyorum annem ve babam arasındaki o diyalog gibi bir şeyin bizim aramızda da olması, bunu hiç istemem. Sanırım o babam gibi ben de annem gibi olacak gibi bir endişe. Ama annemin incinmişliğini de yaşıyorum o anlarda, çok inciniyorum ben de içime kapanıp soğuyorum annem gibi.

Hüma'nın ilişkisinde açığa çıkan bir diğer eş anne temsili, annesinin söylemlerini benzer biçimde ve içerikte tekrar ettiği anlatılarında görülmektedir. Hem annesinin hem de Hüma'nın "Ben kimim ki?", "Benim ne önemim var ki?" ya da "Eşek başı mıyım ben?" gibi ifadeleri, Hüma'nın annesinin ilişki içindeki değersizlik ve görünmezlik hissini içselleştirdiğini göstermektedir. Bu ortak dil, Hüma'nın iç dünyasında yer eden eş anne temsilinin, kendi benlik anlatılarında yeniden üretildiğini ve dışa vurulduğunu ortaya koymaktadır. Bir başka açıdan bu söylemlerin Hüma'nın içindeki eş anneye ait olduğu ve Hüma'nın dilinden dışarı yansıdığı söylenebilir.

> [Annem] bazen de sitemle şöyle cümleler kurardı o an ve ardından susardı: Ben kimim ki, ben cahilim zaten, ben ne anlarım ki, bir şey söylemek benim neyime. … Kocası tarafından özel bir ihtimam gören kişi değildi, üstüne eleştirilirdi. … eşimin beni önemsemediğini düşündüğüm zamanlarda ben kimim ki, benim ne önemim var ki cümleleri geçer benim zihnimden de.

> Eşim bazen bana sormadan kendi başına kararlar alır, birilerine söz verir, planlar yapar. Bazen benim söylediklerimi de göz ardı eder, sonra unuttum der. O zamanlarda sinirleniyorum, kendimi eşek başı gibi hissediyorum. Yok sayıldığımı ve bir önemimin olmadığı. … Benim düşüncelerim ve isteklerim kayda değer değil mi diye geçiriyorum içimden. Ayy resmen annemin ben eşek başı mıyım deyişi canlandı kulağımda. Babamın annemi çok önemsemediğini düşünürdüm. Annem de böyle düşünürdü. Böyle durumlarda ben de eşime aynı şeyi diyorum "eşek başı mıyım" ve annem gibi hissediyorum.

Bunların yanı sıra, Hüma her ne kadar annesinin ilişki içinde aşırı uyumlu ve boyun eğen tutumuna kızgınlık duysa da, kendi ilişkisinde benzer eğilimleri fark ettiğini belirtmiştir. Hüma, eşi karşısında zaman zaman uyumlanan, hayır diyemeyen, taleplerini dile getirmekte zorlanan ve çatışmadan kaçınan bir eş olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca talepkâr olmama, trip atmama, kavgadan çekinme, öfkesini açıkça gösterememe ve karşıt tepkiler verememe gibi tutumlarında da eş annesine benzediği görülmektedir.

> Annem uyumlanan alttan alan taraf. Annemde biraz daha boyun eğme gibi bir uyumlanma da olabiliyordu. O esnalarda sinirleniyordum. Anneme böyle boyun eğen bir kadın olduğu için kızıyordum. … Evliliğimde ben de uyumlanan tarafım, boyun eğen demek şu an zor geliyor ama aynı zamanda boyun eğen tarafım. Bir tarafım aslında çok baskın ve inatçı, ama kısa sürüyor ya da içsel olarak o an karşı çıkmak istesem de bir bakmışım yine uyumlanmışım.
>
> Talepkâr bir kadın değilim ve bence uyumlu bir insanım. Annem de uyumlu bir kadındı ve talepkâr değildi. Anneme benziyorum bu konularda.
>
> Ayrıca evliliğimde anneme benzediğim yönlerim trip atan biri değilim. Annemi de düşünüyorum bir kere bile trip attığı bir şey görmedim, bence ben bir kadın bir erkeğe nasıl trip atar bunu bilmiyorum. Annemden öğrendiğim ya da gördüğüm bir şey olmamış bu. Uyumlanan tarafım, duygularını kapatan ve içine kapanan yönüm. … Genel bu özellikler sanki… Bence kavga edememem kavgalardan çekinmem de annem kaynaklı olabilir, annem de hiç kavga edemez çekinir çünkü. Karşı çıkmak, bağırmak, öfkeyi ortaya koyabilmek çok tanımlı şeyler değil bizde.
>
> Ben karakter olarak öyle çok öfkelenen bağırıp çağıran bir insan değilim. Kavga edemem sanırım, çok huzursuz olurum. Nasıl kavga edildiğini de çok bilmem. Kendi aile ortamımda da gördüğüm bir şey değildi, kavga belki çok çok nadir olmuştur. Bence annem de böyle bir kadın, hiç kavga başlattığını, babama bir şeylerden dolayı bağırıp çağırdığını, öfkeyle şikâyetlenip durduğunu hatırlamıyorum. Bence kavga çıkmamasının sebepleri annemin uyumlanması da olabilir, annem alttan almasa babam agresifleşir çünkü.

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Hüma'nın eş anneye benzeme korkuları ve bu korkulardan türeyen çıkarımları, benliğinde karşıt eş anne temsillerinin yapılanmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte eş babasının karşılanmayan ihtiyaçlarından sorumlu tuttuğu eş annesine dair algısı da bu temsillerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Hüma, babasının yaşadığı hayal kırıklığı ve pişmanlıkları göz önünde bulundurarak, annesi gibi bir eş olmamayı; eş babasının annesine eleştirileri bağlamında, eş babanın talep ettiği gibi bir eş olması

gerektiği yönündeki çıkarımları da karşıt eş anne temsillerini beslemiştir. Hüma'nın bu konudaki ifadeleri şu şekildedir:

> İçimde ne kadar annem gibi biri olmaya yönelik korkuları taşısam da saygın bir kadın olmaya, eşini memnun eden bir kadın olmaya ne kadar çok çaba sarf ediyormuşum.
>
> Babamın annemle evlendiği için pişman olduğunu düşünürdüm. Babamın annemden utandığını düşünürdüm. Arzu ettiği gibi görünüşte, güçlülükte ve eğitim seviyesinde bir eşi olmadığı için üzgün ve pişman olduğunu sanırdım. Hayal kırıklıkları yaşadığını, şu an yeniden tercih etme imkânı olsaydı annem gibi bir kadınla değil de böyle daha alımlı daha güzel bakımlı kendine güvenen çalışan hem dişil hem güçlü, ailesinin de sosyoekonomik ve eğitim düzeyi daha iyi bir kadınla evlenmeyi tercih edeceğini düşünürdüm. … Bunlar bir taraftan çok ağır gelirdi ama bir taraftan da babama olan o yakınlığım ve hayranlığım annemin yanında konumlandırmıyordu beni. … babama hayrandım, onun istekleri ve duyguları benim için çok önemliydi, bir o kadar da annemi görmeyen bir çocuktum. Bu yüzden babamın hayal kırıklıklarına karşı içimde hep ben böyle bir kadın olmalıyım kuralları oluşmuş gibi. Ben güzel bir kadın olmalıyım, zayıf bir kadın olmalıyım, bakımlı bir kadın olmalıyım, çalışan, güçlü ve saygın bir kadın olmalıyım vs. gibi. … Eşim benden memnun olmalı gibi, benim gibi bir kadınla evlendiği için şükredebilmeli yani öyle bir kadın olmalıyım onun için, pişman olmamalı.
>
> … evliliğimde dişil tarafımın baskın olmasından keyif alıyorum. Kadın gibi kadın olmak, cilveli bir kadın olmak hoşuma gidiyor. İlk zamanlarda çok utanıyordum ama öyle oldukça eşimin tepkileri beni gerçekten sevdiğini ve beğendiğini hissettirdiği için ben de rahatlıkla o yönümü açığa çıkartabiliyorum. Annem hiç böyle bir kadın değildi ama sanki hep annemin olamadığı o kadını olmam gerekiyor ancak öyle olursam kocamı mutlu edebilirim ve o benimle evli olduğu için mutlu olur, minnet duyar gibi hissediyorum. Babamın annemi beğenmeyişinin sorumluluğunu biraz anneme bu yüzden de yüklüyordum sanırım, sen babamı kendine çekmeyi bilemedin, sen babamı memnun etmeyi bilemedin diye. Eşimi her anlamda memnun edebilmek, kendimi çok iyi hissettiriyor. Ona yetebilen bir kadın olmak. … İlişkimizde odağım da hep o var, ona hayır diyemiyorum ve sürekli bir çaba içindeyim. Bu durumum bir diğer yansıması aslında şu şekilde oluyor, onu sürekli memnun etmem gerekiyor gibi hissediyorum. Eğer memnun etmezsem ve istek ve ihtiyaçlarını karşılamazsam zaten direkt böyle hissedecek gibi. Babamın evliliğinde istek ve ihtiyaçlarının karşılanmadığını, bu yüzden böyle olduğunu düşünürdüm çünkü hep.

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Hüma, evliliğinde zaman zaman cezalandırıcı tutumlar sergilemesi ve başkalarını beğenmemesi gibi yönleriyle babasına benzediğini fark ettiğini aşağıdaki ifadelerinde dile getirmiştir.

> Babamın bir de şey huyu vardı, cezalandırma. Mesela istediği bir şey olmadı mı, anneme derdi ki sende bunu yapamazsın şunu yapamazsın o zaman, şuraya gitmeyeceksin gibi kısıtlamalar getirirdi. Annem sinir olurdu bu durumlara, o anlarda söylendiğini hatırlıyorum. Sanırım benim de var böyle bir yönüm, eşim istediklerimi üst üste yapmadığında ya da benimle yeterince ilgilenmediğinde, böyle cezalandırıcı bir modum aktif oluyor bence. Bunu doğrudan yapmıyorum aslında ama üstü kapalı çeşitli bahanelerle ben de onun isteklerini yapmıyorum. Umursamıyorum vs. Doğrudan öfkeyle sorun çıkarma bağırıp çağırma gibi olmuyor da pasif agresifçe bir tutum sergiliyorum bence.
>
> Babama benzediğim yönden ise erkeklerin eğitimli, kariyerli, başarılı, yakışıklı bir insan olup olmaması beni etkiliyordu. Eşimin de böyle birisi olmasını istiyordum hep. Diğerlerine karşı içimde bir beğenmeme duygusu oluyordu.

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

Hüma, her ne kadar ilişkisine dair anlatılarında kimi zaman örtük kimi zaman açık biçimde babasına hak verip annesini eleştiriyor olsa da, babasının annesini küçümsemesi, eleştirmesi ve aşağılaması karşısında annesinin yaşadığı üzüntü, kırgınlık ve acıya da tanıklık etmiştir. Bu durum, Hüma'da hem annesine hem de babasına yönelik karmaşık duyguların oluşmasına neden olmuştur. Özellikle eleştirel ve küçümseyici tutumlar konusunda babasına benzemekten duyduğu rahatsızlık belirgindir. Bu yönüyle Hüma'nın, babasının eleştirel eş tutumundan özellikle farklılaşmak isteyen bir tarafı bulunmaktadır. Nitekim Hüma, evlenmeden önce babasına benzeyeceğini düşündüğü bazı yönlerinin aksine, evlilikte tam tersi bir eş profili sergilediğini ifade etmiştir. Tüm bu durumlar, onun benliğinde yer alan karşıt eş baba temsilinin açık bir yansımasıdır.

> Annem ben kendimi bildim bileli şişman bir kadın. Babam annemi bu konuda açık açık eleştirirdi, dalga geçerdi. Bir şeyler söyleyip gülerdi. Annem her seferinde bozulurdu, yüzü düşerdi, üzülürdü. O zamanları hatırlıyorum da o esnada ben de her ikisine de kızardım içimden. Babama kadına niye böyle yapıyorsun hiç hoş değil diye kızardım, sonuçta kabullenebilirsin, eşini böyle de sevebilirsin diye. Yaptığı çok çirkin gelirdi. … Babamdan çok farklıyım eşimi hiç eleştiremem, olumsuz bir şey bile söyleyemem, hatta bir yorum yapacağımda ayrı bir hassasım bence, yanlış anlayacak o an çok kötü hissedecek, üzülecek diye. Kendisi hakkında bir şey söylemem ya da rahatsız olduğum bir şeyi dile getirmem gerekiyorsa kırk

> takla atıyorum. Babam gibi biri asla olmak istemiyorum. Karşıdakini bu kadar kötü hissettiren üzen biri olmak. Evlenmeden önce eşime karşı babam gibi olacağımı düşünürdüm eleştireceğimi, beğenmediğim özellikleri olursa hayal kırıklığı yaşayacağımı, evlendiğim için pişman olacağımı, işte sürekli daha iyi biri olması daha mükemmel olması konusunda talepkâr olacağımı sanırdım. Tam tersi oldum.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Hüma'nın benliğinde hem eş anne hem de eş baba temsillerinin güçlü biçimde yer aldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, karşıt temsillerinin de belirgin şekilde yapılandığı anlaşılmaktadır. Hüma, ilişkisel süreçlerinde bu temsillerin oluşturduğu dinamik bir benlik deneyimi yaşamaktadır. Farklı bağlamlarda kimi zaman annesiyle, kimi zaman babasıyla özdeşleştiğini, bazen hem annesi gibi hem de annesinden farklı biri gibi hissettiği karmaşık duygusal deneyimler yaşadığını ifade etmiştir. Bu durum Hüma'nın benlik örgütlenmesinde farklı eş ebeveyn temsilleri arasındaki etkileşimi ve mücadeleyi yansıtmaktadır. Hüma'nın bu duruma ilişkin anlatıları şöyledir:

> Babam baskın, inatçı, katı, esnemeyen tarafken annem uyumlanan alttan alan taraf. Annemde biraz daha boyun eğme gibi bir uyumlanma da olabiliyordu. O esnalarda sinirleniyordum. Anneme böyle boyun eğen bir kadın olduğu için kızıyordum. … Evliliğimde ben de uyumlanan tarafım, boyun eğen demek şu an zor geliyor ama aynı zamanda boyun eğen tarafım. Bir tarafım aslında çok baskın ve inatçı, ama kısa sürüyor ya da içsel olarak o an karşı çıkmak istesem de bir bakmışım yine uyumlanmışım.

> Kocası tarafından özel bir ihtimam gören kişi değildi, üstüne eleştirilirdi. İçimde ne kadar annem gibi biri olmaya yönelik korkuları taşısam da saygın bir kadın olmaya, eşini memnun eden bir kadın olmaya ne kadar çok çaba sarf ediyormuşum. Sadece eşimin beni önemsemediğini düşündüğüm zamanlarda ben kimim ki, benim ne önemim var ki cümleleri geçer benim zihnimden de.

Hüma'ya dair dikkat çekici örneklerden biri, kendi ilişkisine dair evlenmeden önce kurduğu hem arzularını hem de korkularını yansıtan hayalleridir. Psikodinamik açıdan bir tür fantezi olarak değerlendirilebilecek bu hayalleri, Hüma'nın ebeveynleri arasındaki ilişki dinamiklerinin kendi iç dünyasında farklı şekillerde yeniden kurgulandığını göstermektedir. Bu fantezide Hüma, bir yandan annesinden tamamen farklı bir kadın olarak, eşinin ihtiyaçlarını karşılayan ve eşi tarafından memnuniyetle takdir edilen bir eş olduğunu hayal ederken; diğer yandan annesi gibi bir kadın olarak ilişki yaşadığını, onun hissettiği üzüntü ve hayal kırıklıklarını içselleştirerek derin bir hüzün hissettiğini dile getirmiştir. Hüma'nın bu fantezisi, hem içselleştirilmiş hem de karşıt eş anne temsillerini

aynı anda görünür kılmakta, bu yönüyle Hüma'nın benliğinde her iki temsili de deneyimlediği bir *eş benlik* yaşantısına işaret etmektedir.

> Evlilikle ilgili düşüncelerimi ve hayallerimi konuşurken arkadaşlarla şeyi fark etmiştim, diğerleri eşlerinin nasıl bir insan olmasını istediklerini, eşlerinin onlara sunduklarını, kendi mutluluklarını hayal ederken ben aksine kendimin nasıl bir eş olacağını sürekli hayal ettiğimi, eşimin benimle evlendiği için kendisini ne kadar şanslı bir adam olarak gördüğünü söylediği o anları ve benim onu mutlu edişlerimi hayal ediyordum hep. Bazen olumsuz olarak da onun benimle evlendiği için pişman olduğunu, benden dolayı hayal kırıklığına uğradığını hissettiğini düşündüğüm, hayal ettiğim sahneler olur, acı çeker ve ağlardım. Bunu neden yapardım bilmiyorum ama bazen bunları hayal edip ağlardım. O duygu o kadar tanıdık ve o kadar acı vericiydi ki. … Sanki annemin duygusunu yaşıyor ve annemin yerine ağlıyor gibiyim. Evliliğe dair en temel isteğim sanırım eşimin uyanınca yanında yatan kadına bakıp, yani bana, o an gerçekten içinin bana karşı sıcacık olması ve benimle evlendiği için mutlu olması, bunu şükredilesi görmesi. En büyük korkum da aynı sahnede kocamın o an bana karşı yabancı ve soğuk hissetmesi, hayatını harcadığı gibi bir hisse sahip olup keşke evlenmeseydim diye içinden geçirmesi. … Sanırım bazen onu bu konularda yokluyorum, bazen açık açık soruyorum bazen üstü kapalı duygularını almaya çalışıyorum.

Hüma'nın benlik örgütlenmesine ilişkin dikkat çeken bir diğer durum, iç dünyasında olmak istediği kişiyle, yani karşıt eş anne temsiliyle, güçlü bir özdeşleşme içinde olmasına rağmen, hem kendisini algılayış biçiminde hem de dış görünüşünde annesine benzer yönler sergilediğini ifade etmesidir. Bu durum Hüma'nın içsel olarak annesinden farklılaşma çabası taşımasına karşın, dışsal ve fiziksel düzeyde annesiyle özdeşleşmekten tamamen kopamadığını göstermektedir. Bu nedenle, Hüma'nın benlik yapısında bir yandan annesinden farklı olma isteği, diğer yandan ondan tam olarak kopamamanın yarattığı bir içsel çatışma görülmektedir.

> Ve bu konularda aşırı kırılgan bir kadın oldum yaşım ilerledikçe. İçimdeki kadın sürekli zayıf ve bakımlı bir kadın olma isteği yönünde işlerken, dış dünyada hiç de öyle olmadı. Şişman biri hiç olmadım ama istediğim gibi zayıf da olamadım hiç. Ve yıllarca kendimi aynanın karşısında çok şişko, iğrenilesi ve çirkin gördüğüm zamanlar oldu. Kendimi hiçbir zamana güzel bir kadın olarak göremedim, güzel olmaya layık değildim sanki. Fiziksel olarak görünür olmaktan ve başkaları tarafından fiziksel olarak değerlendirilmekten çok korkardım. ... İçimdeki o dişil ve güçlü, ne istediğini bilen kendine güvenen, bakımlı alımlı güzel güzel giyinen kendini ortaya koyabilen ve diğerlerinin hayran olduğu o kadına rağmen, dış dünyada gram bakım yapmayan, kendine hiç dikkat etmeyen, kilo problemini çözemeyen, sürekli aynı şeyleri ve pespaye bir şekilde giyen, özensiz ve tamamen

eril bir duruş sergileyen bir kadındım. Yıllarım böyle geçti gerçekten. Hiçbir erkeğin benden hoşlanabileceğine ve bana âşık olabileceğine ihtimal veremedim.

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Hüma, birçok durumda hem ebeveyn hem de eş rolleri açısından babasına daha yakın hissetmekte, ilişki anlayışını ve nasıl bir eş olacağını büyük ölçüde babasının ihtiyaçları üzerinden şekillendirmiş görünmektedir. Öte yandan hem gelecekteki eşe dair çıkarımlarında hem de eş seçiminde babasından farklı bir eş isteği ve yönelimi sergilemesi oldukça dikkat çekicidir. Babasına duyduğu hayranlığa rağmen, onun gibi bir eş istemediğini açıkça ifade eden Hüma, bir yandan babasını idealize ederken bir yandan ondan kaçınmaktadır. Eş baba temsilleri, Hüma'nın içsel dünyasında çelişkili durumlara ve algılara yol açıyor görünmektedir. Hüma eş tercihinde ise babasından farklı olarak yumuşak huylu, uyumlu, hoşgörülü ve eleştirel olmayan birini tercih ettiğini dile getirmiştir.

> Eşim de aslında genel olarak babamdan farklı, daha yumuşak uyumlu ve ılımlı biri. Hatta sanırım ondan hoşlanmamı sağlayan yönlerinden bazıları bu olmuştu. Uyumlu ve yumuşak huylu, naif erkeklerden hoşlanırdım. Baskın, katı erkeklerden da hazzetmem pek. … Babama hayranken bile babam gibi bir eş istemediğim konusunda bence içim netti. Çok iyi adam, çok iyi baba ama onun gibi bir eş istemezdim. Bence babam çok iyi bir eş değildi. Sürekli eleştirildiğim küçümsendiğim bir ilişki, kesinlikle istemezdim. Eşim babama bence pek benzemiyor, hatta babamdan farklı olarak yapıcı, hoşgörülü olması, eleştirel olmayan biri olması benim için çok önemliydi. Onunla da öyle biri olduğu için evlendim sanırım.

Hüma eş babasının eleştirel ve otoriter özelliklerinden uzak, daha yumuşak ve hoşgörülü bir eş tercihinde bulunmakla birlikte, bir yandan da eşini tercih ederken eş babasının bakış açısından değerlendirdiği görülmektedir. Hüma'nın eşinin eğitim seviyesi konusundaki beğenisi, bu yönüyle içselleştirilmiş eş baba temsilinin etkisini yansıtmaktadır. Başka bir deyişle, Hüma hem babasından farklı özelliklere sahip bir eş tercihinde bulunmakta hem de eşini, içselleştirdiği eş baba figürünün bakış açısıyla değerlendirmektedir.

> Babama benzediğim yönden ise erkeklerin eğitimli, kariyerli, başarılı, yakışıklı bir insan olup olmaması beni etkiliyordu. Eşimin de böyle birisi olmasını istiyordum hep. Diğerlerine karşı içimde bir beğenmeme duygusu oluyordu. Eşim mühendis ve Amerika'da çok iyi bir üniversitede mastırını yapmış. Bu durum beni çok

etkilemişti. Bir yandan da ben Türkiye'de yaptığım için yüksek lisansımı acaba beğenmez ve küçümser mi beni diye düşünmüştüm.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Hüma'nın babasından miras aldığı en belirgin hassasiyetlerden biri, küçümsenmek ve alay edilmekle ilgilidir. Bu hassasiyet, onun eş annenin konumuna düşme korkusunda da açık biçimde görülmektedir. Hüma, eşi tarafından küçümsenme veya alay edilme olasılığı karşısında yoğun bir tetiklenme yaşadığını ve bu anlarda kendisini annesiyle eşini de babasıyla özdeşleştirdiğini dile getirmektedir. Her ne kadar eşinin bu tür bir tutuma sahip olmadığını bilişsel düzeyde kabul etse de benzer durumlarla karşılaştığında içsel olarak aynı duygusal tepkiyi yaşadığını belirtmiştir. Hüma bu durumu şu şekilde aktarmıştır:

> Ben sürekli eşimin beni küçümseyip, alay edip etmediğine takılıyorum. Bir şeye güldüğünde hafif imalı bir şey olursa doğrudan küçümsediğini ve alaycı bir şekilde güldüğünü düşünüyorum. Eşim mizahı sever ve takılır ve ben bunları çoğu zaman ciddiye alıp kaldıramıyorum. O anlarda birden ondan o kadar soğuyorum ki, içimden ilişkimiz için artık bitti diyorum. O an çok kötü oluyorum gerçekten hem sinirleniyorum hem çok kırılıyorum. Donuklaşıyorum bir süre ona karşı ve aramıza bir duvar örüyorum. Bu durum aramızda sorunlar yarattığı için bunun hakkında konuşmaya başladık, o küçümsemediğini alay etmediğini söylüyor, mizahı seven bir yapısı var, o esnalardaki tepkisini ve gülmesini mizah vs. üzerinden açıklıyor ama ben sanırım tam ikna olmuyorum, o an hiç öyle gelmiyor. Yine olduğunda o an bu duyguları yine hissediyorum. Tartışmalarımızdan, konuşmalarımızdan sonra o anlarda olan duygularım bence azaldı bayağı ama yine olmuyor değil. Ne kadar bilsem de oluyor. Küçümsenmek, alay edilmek, ciddiye alınmamak, ilişkimizde benim için kırmızı bir çizgi. … Eşim gerçekten küçümseyen, alaycı bir kişi olsa ve bunu yapsa, o ilişkide duramam ayrılırım. Eşim babama benzemiyor aslında, bu konuda babam gibi dersem haksızlık olur ona. Ama o an aynı babammış gibi geliyor kesinlikle. O babam, ben de annem gibi hissediyorum.

4.11.5. Şifa

Şifa'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Şifa'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, kaygılar ve korkular ile çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesine, benlik temsillerine dönüşerek benliğin bir parçası hâline gelmesine ve her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur. Şifa'ya ait bu benlik temsilleri kendi evliliğinde nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Şifa'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Şifa'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Şifa'nın eş anne tanımlamalarında öncelikle öfkeli, baskın, güçlü, ofansif, insafsız, saldırgan ve diktatör bir kadın profili öne çıkmaktadır. Şifa'ya göre eş annesi, haksız ve suçlu taraf olup babasına çok kötü davranan, ne yapacağı belli olmayan bir kadındır. Çocuk Şifa için annesinin öfke tarzı son derece yıkıcıdır, bu da annesine öfkelenmesine, ayrıca çaresiz ve korku hissetmesine yol açmıştır.

> Annem güçlü ve baskın olandı kesinlikle. Annem çok ofansif, güçlü olması onun için çok sesinin çıkması, kendi istediklerini, kendi hissettiklerini bağıra bağıra söylemesi ve sonunda annemin istediğinin bir şekilde olması. Baskın bir karakter, çok öfkeli idi biz çocukken.
>
> Annem diktatör.
>
> Annem eş olarak insafsız bir kadın, ne kadar kötü davranıyor adama, nasıl böyle davranabilir. Babama göre de annem insafsız olabilir ya da öfkeli, deli. Anneme karşı öfke hissediyordum, çaresizlik de vardı, değiştirmek isterdim ama yapacak hiçbir şey yok, telafi edecek hiçbir şey yok. Haksız buluyordum, suçlu buluyordum.
>
> Haklı olduğu hâlde ifade etme şekli o kadar saldırgan oluyor ki, kadın haksızmış gibi görülüyor ve ben bunu bu yaşıma kadar hiç anlamadım, bu yıl anladım. Ben annemin kızdığı insana kızamazdım, hep annem o insana haksızlık yapıyormuş gibi gelirdi. Çok öfkelenirdi çünkü. … Normal bir insana bu şekilde davranırsa o adam gider yani durmaz orada. Herhangi bir insana böyle davranırsa duramaz orada, o kadar kötü davranıyor. … Annem bir yerlere vurarak kapıyı tekmeleyerek kapının buzlu camını yumruklayarak, yüksek bir ses tonuyla bağırarak sonra sakinleşip

bağırmasına tepki alamadığı için daha da öfkelenerek, katlanarak öfkesini karşıya küfürle sen şöylesin sen böylesin diye söylenen bir kadındı.

Annem bağırıp çağırırdı. Babam çok ilginç bir şekilde şaşkınlık yaşıyordu. Annem bir kriz içinde ve babam böyle şaşkın bir hâlde, çünkü annem her defasında yapmaz dediğimiz bir davranışı daha yapıyordu. Duvara fırlatma, misafirlerden sonra meyve sofra bezini havaya bir fırlattı, her şey yerde, sonra sakin sakin süpürdüler. Babamın çok çaresiz hissettiği zamanlarda ağladığını biliyorum sadece. Çaresizce napıyım ben, ne istiyorsun. Annem de bunu yapmasına çok sinirleniyordu tekrar.

Annem babama öfkeliydi, hayal kırıklığı hissediyordu.

Şifa'nın annesine dair hatırladığı önemli noktalardan biri, annesinin öfkesini babasına bağlamasıdır. Annesinin babasına yönelttiği bir söylemi hatırlamış ve aşağıda dile getirmiştir. Şifa'ya göre annesi, babasını güçsüz ve yetersiz görmekte; varlığını işlevsiz bulmakta ve erkeğin yapması gerekenleri kendisinin yaptığını düşünmektedir. Bu nedenle sürekli olarak babayı suçlayan bir eş anne profili ortaya çıkmaktadır.

Annem, "Ferit bir şey söylesene, hep susuyorsun, sen hep sustuğun için böyle oluyor". Annemin bu söylemi, güçlü bir adama, öfkeli bir adama ihtiyacım var ve sen bu değilsin ve yetersizsin Ferit gibi bir şey bu aslında. Annemin öfkeli olmasını da babama bağladığı tarafları var, babanız böyle olduğu için ben böyle oldum gibi.

Annemin babama kurban olmasaydın güçlü olsaydın, bak ben çocuklarım için nasıl güçlü kalıyorum, sen de karın ve çocukların için karşı gelseydin insanlara şeyi var. Annem için şey, benim söyleyeceğim şeyi kocam söyleseydi, ben çocukları korumak yerine kocam korusaydı. Annem bahçede bizi korumak içinde fiziksel olarak çok mücadele etmiş. Ben koruyacağıma babaları korusaydı.

Annem kurban rolüne çok girer. Herkes ona kötü bir şey yapmıştır, anne babası suçludur, babam suçludur, kardeşleri eziyet etmiştir suçludur. Annem kurban ve güçlü bir kurban, sürekli kurban olmayı da tercih ediyor, aslında acızlanıyor, kendisine acımamızı istiyor ama ben annemle ilgili vav ne güçlü kadın ne kadar da güzel güzel ifade ediyor ne kadar da güzel yansıtıyor kendi duygularını asla kapatmıyor diye düşünüyorum.

Şifa, annesinin sürekli şikâyet eden, başkalarını suçlayan ve acizlenen tavırlarını, onun kurban rolüne girmesi şeklinde yorumlamaktadır. Ancak Şifa'ya göre annesi gerçekte kurban değildir, aksine bu ilişkide gerçek kurban olarak gördüğü kişi babasıdır.

Annem çok fazla duygularıyla hareket eder ve ani hareket eder … annem hep kendisi için doğru olan taraf açısından hareket eder, babam için şöyle olabilir ve onun bakış açısı ile şu taraftan haklı olabilir gibi hiç bakmaz. Sadece kendi bakış açısıyla bakar.

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Şifa'nın görüşme sürecinde eş babaya dair en sık kullandığı tanımlama, çaresiz bir adam olduğudur. Ona göre babası çaresiz, sabırlı, şaşkın, eşini idare etmeye çalışan, güç yetiremeyen, ne yapacağını bilemeyen ve çaresizlikten ağlayan bir adam olarak ön plana çıkmaktadır. Babasının *"napıyım ben"* ifadesi, Şifa'nın zihninde derin bir yer edinmiştir. Şifa, eş babası için üzülmekte, şefkat hissetmekte ve ona sarılarak teselli etme isteği duymaktadır.

> Annem bağırıp çağırırdı. Babam çok ilginç bir şekilde şaşkınlık yaşıyordu. Annem bir kriz içinde ve babam böyle şaşkın bir hâlde, çünkü annem her defasında yapmaz dediğimiz bir davranışı daha yapıyordu. … Babamın çok çaresiz hissettiği zamanlarda ağladığını biliyorum sadece. Çaresizce napıyım ben, ne istiyorsun.
>
> Babama çok acıma duygum olurdu, bu adam burada kalmaya mecbur sabretmek zorunda. Babam için üzülürdüm, çocukken babam için çok üzülürdüm, çünkü hep böyle bir kadının dırdırını çekiyor, bağırışlarını çekiyor, idare etmeye çalışıyor.
>
> Babam, annemin öfkesine cevap vermezdi, ne oluyor diye sormazdı, sadece geçmesini beklerdi. Annemin görülmemişliği değil de annemin öfkesini anlardık tabi. Babam üzülüyor yaa, annem böyle tepki veriyor ve babam üzülüyor, diye düşünürdüm. … Babam da bugünü nasıl sağ atlatırız, nasıl bu kadını çıldırtmadan günü geçiririz diye düşünüyordu.
>
> … Babam kesinlikle tepki vermedi, annem orada şey bekliyor, benim karıma bunu nasıl yaparsınız diye tepki vermesini bekliyor. Babam da hesap soramıyor … konuşamıyorum dediğini biliyorum babamın, karşılarında konuşamıyorum dediğini. … Babamın beklediğini, herhangi bir tepki vermediğini hatırlıyorum. Kriz çıktığında annemi sakinleştirmeye çalıştığını hatırlıyorum. Babam, problem olmasın, ağzımızın tadı kaçmasın modunda. Baş edemeyeceğim bir şey bana bu görevi yükleme modunda. Babam çocuk yaa duygusal olarak olgunlaşamamış, çocuk gibiymiş aslında, bir yetişkin ama çocuk duygusuna sahip bir yetişkin gibiymiş.
>
> Babamda çok çaresizlik hissi vardı, kilitleniyordu böyle zamanlarda babam ve napıyım napıyım napıyım dediğini hatırlıyorum babamın. Bazen çaresizlikten ağlıyordu.
>
> Çok çaresiz hissettiği zaman onu anlamak için gittiğimi hatırlıyorum, babam ağlayarak hissettirirdi duygusunu, ağlamazdı ama sesi titrerdi, napıyım yaa yapabilceğim bir şey yok yapamıyorum gibi söylerdi. Ben napıyım dediğini hatırlıyorum. Orada babama karşı çaresiz hissediyordum, sarılmak geliyordu ama dokunsal temasımız olmayınca sarılmıyordum ve şefkat hissediyordum.

> Babam, annemin onu beceriksiz olarak gördüğünü düşünüyordu. Annem öyle de görürdü zaten.
>
> Annem babama "pasifsin Ferit, ben erkek olucam var ya", "Pasifsin Ferit, beni duymuyorsun Ferit.", "Tepki ver be Ferit, tepki ver be adam" derdi.
>
> Annem, "Ferit bir şey söylesene, hep susuyorsun, sen hep sustuğun için böyle oluyor.". Annemin bu söylemi, güçlü bir adama, öfkeli bir adam ihtiyacım var ve sen bu değilsin ve yetersizsin Ferit gibi bir şey bu aslında.
>
> Babam fiziksel olarak da evden çok uzaktaydı. Sürekli yola gidiyordu ... babam yok. Babam varken de annemin istediği gibi değildi.
>
> Babam sessiz sakin kendi düşüncelerini söyleyemeyen bir adam. Kendi düşüncelerini soru işareti yaratacak kadar söylemeyen bir adam.
>
> Babama acıma, üzüntü ve şefkat, sarılsam yarası geçer mi hissi … Çaresizliği babamın gözümde gördüğüm için onu telafi etme, acıma. Babam sabırlı bir adam gibi gelirdi. Anneme göre ise babam duyarsız, kayıtsız bir eş.
>
> Babamı ben sabırlı atfediyordum ama kayıtsızmış. Çocukken sabırlı sanıyordum ama iyi sabrediyor anneme iyi katlanıyor diye düşünüyordum. … Normal bir insana bu şekilde davranırsa o adam gider yani durmaz orada. Herhangi bir insana böyle davranırsa duramaz orada, o kadar kötü davranıyor. … Annem bir yerlere vurarak kapıyı tekmeleyerek kapının buzlu camını yumruklayarak, yüksek bir ses tonuyla bağırarak sonra sakinleşip bağırmasına tepki alamadığı için daha da öfkelenerek, katlanarak öfkesini karşıya küfürle sen şöylesin sen böylesin diye söylenen bir kadındı. Babam da şaşkın bir şekilde nolduuu diyen bir adamdı.

Çocuk Şifa açısından annesi, öfkeli ve yıkıcı bir tarza sahipken, babası ise çaresiz, sessiz ve hatta çaresizlikten ağlayan bir figür olarak temsil edilmiştir. Bu nedenle Şifa, annesine karşı öfke, babasına karşı ise şefkat hissetmiştir. Ona göre ilişkide haksız ve suçlu olan taraf annesidir. Bununla birlikte, Şifa'nın *"Babamı sabırlı olarak atfediyordum ama kayıtsızmış"* ifadesi, yetişkinlikte babasına dair algısında önemli bir dönüşümü göstermektedir. Çocuklukta doğrudan bu şekilde düşünmemekle birlikte, annesinin babasını yetersizlik, pasiflik ve güçsüzlükle suçlayan ifadeleri Şifa'nın zihninde örtük temsiller bırakmış gibi görünmektedir. Yetişkin Şifa, bu temsilleri artık açıkça dile getirmekte ve babasını kayıtsız, duygusal olarak olgunlaşmamış, adeta çocuk gibi bir adam olarak tanımlamaktadır. Bu yönüyle kısmen annesine hak verdiği de söylenebilir. Şifa'nın şu ifadesi ise bu bağlamda dikkat çekicidir: "Haklı olduğu hâlde ifade etme şekli o kadar saldırgan oluyor ki kadın haksızmış gibi görülüyor. Ben bunu bu yaşıma kadar hiç anlamadım, bu yıl anladım. Annemin kızdığı insana kızamazdım, hep annem haksızlık

yapıyormuş gibi gelirdi. Çünkü çok öfkelenirdi…". Bu ifade, çocukluk döneminde eş anne ve eş babaya dair algılarının nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Eğer annesi bu kadar öfkeli ve ofansif bir tutum yerine daha farklı bir tavır sergileseydi, Şifa'nın ebeveynleri arasındaki ilişki dinamiğini çok daha farklı algılayabileceği düşünülebilir. Bu yönüyle Şifa'nın sunduğu bu örnek durum, çocuktaki algıların ve yorumlamaların yapılanmasına dair kıymetli bir örnek olmuştur.

Şifa'nın eş babasına dair ifade ettiği diğer temsiller ise babasının annesine karşı onu değerli ve özel hissettirecek bir şey yapmayışı, daha donuk ve hissiz bir adam olması, bir şeyler yapmaya çalışsa da bunun pek bir anlam ifade etmeyecek şekilde olması gibi özelliklerle gelmiştir. Ayrıca Şifa, evlilik bağlamında bir yönüyle babasını evlenmemesi gereken bir adam olarak görmüştür.

> Babamın annem için özel hissedecek bir şey yaptığını hiç hatırlamıyorum. Değerli hissettirecek.
>
> Babamdan anneme karşı boşluk, hissiz, tepkisiz, künt, donuk. Bir de umut, deniyordu, hediye alıyordu ama hiç anneme göre bir hediye değil ben görünce baba bunu niye aldın anneme diyordum içimden.
>
> Babam evlendirilmemesi gereken bir adammış, babam aile olma hissisini ve sorumlulukları kırk beş yaşından sonra görmeye başladı.
>
> Anneme göre babam kayıtsız, sohbet etmeyen, keyif almayan, gözü dışarda olan bir adam.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Şifa'nın ortaya koyduğu en belirgin ihtiyaç, evdeki öfke ve gürültü atmosferine karşılık huzurlu bir ortam arzusudur.

> Onların bu ilişkilerine karşı bezmiştim. Ergenliğe doğru boşanın diyordum. Huzur istiyordum, evde huzur ortamı hiç oluşmuyordu, sürekli gürültülü bir ortam vardı.

Şifa'nın eş ebeveynlerine dair vurguladığı bir diğer durum, eş babasının annesini özel ve değerli hissettirecek hiçbir şey yapmaması olmuştur. Benzer şekilde, kendi ilişkisinde de eşinin kendisini değersiz hissettirdiğini dile getirmektedir. Bu bağlamda, Şifa'nın özel ve değerli hissetme ihtiyacının eş ebeveynleriyle bağlantılı olduğu söylenebilir.

> Babam annemi değersiz hissettiriyordu, annem güçlü karakter ve çok güzelmiş gençliğinde. Annem sevgisini alışveriş yaparak güzel giydirerek güzel yemekler yaparak sevgisini hissettirir. Annem babama özenirdi, yoldan geleceğinde daha özenle yemek yapardı. Babamdan da bence bu kibarlıkları bekliyordu ve babam

bunları yapmayınca kendisini değersiz hissediyordu ve bence buna katlanamıyordu her şeyden öte. Babamın annem için özel hissedecek bir şey yaptığını hiç hatırlamıyorum. Değerli hissettirecek.

Karım sen hepsinin en iyisini hak ediyorsun, benim karım ne kadar güzel, seni çok kıskanırım böyle giyinme gibi jestleri olsun isterim ama eşim asla böyle bir şey söylemez. Bir şeylere layık görülmüyormuş gibi hissediyorum kendimi… bu noktada çok sinirleniyorum onun gözünde ben neyim diye. Şöyle bir şey hissediyorum özel muameleyi hak etmiyormuşum gibi hissediyorum özel birisi değilim, ben onun için Şifa'yım. Benim gözümde o eş olarak değer bilmez birisi.

Eşim benim hakkımda çok konuşmaz zaten böyle şeyleri çok yorumlamaz… değersiz hissetmek, üzerinde düşünmek, benim hakkımda bir şey söylemeye değer bulmamış gibi biraz değersizlik hissi. Böyle hissediyorum.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

Şifa için ebeveynler arası ilişki bağlamında oluşan korkularını doğrudan ifade ettiği ya da ima ettiği bir bulguya görüşme içeriğinde rastlanmamıştır. Şifa, ilk dönem görüşmelerinde yer alan ve sonrasında güncellenen sorular doğrultusunda kendisiyle yeniden görüşme yapılamayan bir katılımcı olduğu için bazı temalara ilişkin verilere ulaşılamamıştır.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

Korkular ve kaygılarda ifade edildiği gibi, Şifa için ebeveynler arası ilişki bağlamında gelişen çıkarımlarını doğrudan ortaya koyan bulgular görüşme içeriğinde yer almamaktadır. Sadece gelecekteki eşe yönelik Şifa'nın bir çıkarımına rastlanmıştır.

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Şifa'nın idealize edilen eş ebeveyn temsillerine yönelik çıkarımlarını yansıtan doğrudan veya dolaylı ifadelerine rastlanmamıştır.

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Şifa'nın kendine yönelik çıkarımlarını yansıtan doğrudan veya dolaylı ifadelerine rastlanmamıştır.

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Şifa'nın sadece gelecekteki eşine yönelik bir çıkarımına rastlanmıştır. Şifa ebeveyn olarak babasıyla ne kadar güzel bir ilişkileri olsa da eş olarak babası gibi eş istemediğini açık bir şekilde dile getirmiştir.

> Babamı düşündüğümde kendimi mutlu hissediyorum ama net babam gibi kocam olsun istemezdim, orası net.

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Şifa'nın bir eş olarak kendi ilişkisinde ortaya koyduğu benlik temsilleri incelendiğinde, bunların daha çok eş anne temsilleriyle örtüştüğü görülmektedir. Başka bir ifadeyle, Şifa'nın ebeveynler arası ilişki bağlamında içselleştirdiği eş anne temsilleri, kendi ilişkisinde aktif bir şekilde canlanmaktadır. Nitekim Şifa, annesinin öfkeli, baskın, ofansif, eleştirel ve şikâyetçi özelliklerinden hoşlanmadığını ve bu özelliklere karşı öfke duyduğunu belirtmesine rağmen, kendi ilişkisinde benzer yönleriyle annesine benzediğini açıkça dile getirmiştir. Hatta Şifa eşinin de bu özellikler açısından zaman zaman onu annesine benzettiğini söylediğini ifade etmiştir.

> Öfkelenme şeklim tıpa tıp annem. Eşim öfkemi çok söylüyor. Yemek yemem, nefes almam, konuşmam, toplum içine yaptığım aptallık ve şaşkınlıklarım. Annem bana der ki Şifa sen bana çok benziyorsun, kafanı toparlayamıyorsun … kafa dağınıklığım, dalgınlığım, ani refleksif hareketlerim anneme benzer. Kindarlık annemden gelen bir şey. Annem kendi için siz bana şunu yapmıştınız bunu yapmıştınız diye annem getirir ben de getiriyorum. Duygusallık olarak da annem gibiyim, annem çok öfkesini yansıtarak konuşur, ben çok mutsuzluğumu yansıtarak konuşuyorum farklı olan bu.
>
> Ben evliliğimizde daha otorite ve baskın kişi olarak algılanıyorum, dışarıdan da insanlar öyle diyor.
>
> Ben eşime karşı çok sert çıkışlarım, çok tepkisel olduğum dönemler çok oldu. Başarısız girişimlerini, deneyimlerini aşağıladığım oldu. Mesela bir şey deniyor, bu deneme benim için çok kötü bir tecrübe, ilişkiye yönelik deneyimleri, mesela bir hediye alıyor ve ben şey diyorum beni tanımıyor musun mesela. Böyle bir şeyi beğenmeyeceğimi sevmeyeceğimi bilmiyor musun? Şimdi bunu söylerken babama gittim. Annemin babama verdiği tepkiyi veriyorum. … Babam bir umut deniyordu, hediye alıyordu ama hiç anneme göre bir hediye değil ben görünce baba bunu niye aldın anneme diyordum içimden. Acaba bir şey değişir mi diye umut ediyordu ama

annem o hediyeyi gidip başkasına veriyordu, ben kırmızı başörtü takar mıyım hiç gidip bunu niye alıyorsun diye.

Eşim benim bencil olduğumu, bir kere böyle dedi, çok net dedi. Bence bu hissiyatı çok gerçekti. Kindar dediğini biliyorum. Şundan çok şikâyet ediyor, bir konuyu tuttuysam ve çözmek istiyorsam yakasını bırakmıyorum illallah ettiriyorum, bu duruma düşmemek için onun da hep kaçma modu var. Şikayetçi bir kadın der.

Eşime çok düz giderim netimdir. … Ne istiyorsam söylüyorum bence biraz acımasız oluyorum ve çok eleştirel oluyorum, aşırı eleştirel. Annem gibi.

Annesinin babasına sıkça dile getirdiği söylemleri hatırlayan Şifa, benzer duygu ve imalarla, farklı ifadeler kullansa da eşine karşı aynı türden cümleleri kurduğunu belirtmiştir. Bu durum, etkileşim sırasında içselleştirilmiş eş anne temsilinin doğrudan canlandığını ve Şifa'nın kendi ilişkisinde benzer bir söylem biçimini yeniden ürettiğini göstermektedir.

Annem babama "pasifsin Ferit, ben erkek olucam var ya", "Pasifsin Ferit, beni duymuyorsun Ferit", "Tepki ver be Ferit, tepki ver be adam" derdi. … Ben de eşime "senden hiçbir şey istemiyorum" mesajını çok veririm, "hayal kırıklığına uğratıyorsun beni" her defasında söylerim, senelerce "olmaz ya senden olmaz olmaz". Bunlar resmen şey gibi, kelimeler farklı ama verilen mesaj aynı aktarma şeklim bile aynı. Beceriksizsin Ferit, değişmiyorsun Ferit. Gerçekten çok çok tanıdık.

Babam, annemin öfkesine cevap vermezdi, noluyor diye sormazdı, sadece geçmesini beklerdi. Annem daha çok öfkelenirdi…. Çok mesafeli davranıyorum, bu çok net çok görünür, hayatım ne sorun var diye sormuyor mesela, çok garip. Ben böyle soğuyorum dokunmak istemiyorum sormak istemiyorum hadi gel birlikte bir şey yapalım demiyorum adam da normal yaşamaya devam ediyor şurada ölsem umurunda değil. Öküz bunlar öküz, resmen annem gibi söylüyorum vallahi var ya.

Şifa'nın içselleştirilmiş eş anne temsillerini ortaya koyduğu anlatılarında dikkat çeken önemli bir nokta, kendisini annesine oldukça benzetirken eşini ise birçok özelliği bakımından babasına benzetmesidir. Bu eğilim, yalnızca eşinin davranış özellikleriyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda Şifa'nın zihninde aktifleşen eş anne temsillerinin etkisiyle eşini ve durumları eş annesinin bakış açısına benzer bir biçimde algılamasından da kaynaklanıyor olabilir. Bu açıdan bu özdeşleştirmeler Şifa'nın içindeki içselleştirilmiş eş anne temsillerini yansıtmaktadır.

Babam annemi değersiz hissettiriyordu, annem güçlü karakter ve çok güzelmiş gençliğinde. Annem sevgisini alışveriş yaparak güzel giydirerek güzel yemekler yaparak sevgisini hissettirir. Annem babama özenirdi, yoldan geleceğinde daha

özenle yemek yapardı. Babamdan da bence bu kibarlıkları bekliyordu ve babam bunları yapmayınca kendisini değersiz hissediyordu ve bence buna katlanamıyordu her şeyden öte. Babamın annem için özel hissedecek bir şey yaptığını hiç hatırlamıyorum. Değerli hissettirecek. … [Eşimin de] Karım sen hepsinin en iyisini hak ediyorsun, benim karım ne kadar güzel, seni çok kıskanırım böyle giyinme gibi jestleri olsun isterim ama eşim asla böyle bir şey söylemez. Bir şeylere layık görülmüyormuş gibi hissediyorum kendimi… ama asla bunu vermiyor bu noktada çok sinirleniyorum onun gözünde ben neyim diye. Ama şöyle bir şey hissediyorum özel muameleyi hak etmiyormuşum gibi hissediyorum özel birisi değilim, ben onun için Şifa'yım. Benim gözümde o eş olarak değer bilmez birisi.

Babam fiziksel olarak da evden çok uzaktaydı. Sürekli yola gidiyordu. Yaşadığı olaylarla mücadele etmekte çok zorlanan annemin yalnız kaldığı için babama çok öfkelendiğini düşünüyorum, çok çaresiz olduğu zamanlar oldu. … Babam yok. Babam varken de annemin istediği gibi değildi. Annem "ee Ferit bir şey söylesene, hep susuyorsun, sen hep sustuğun için böyle oluyor". … Eşim mesafeli ve temkinli davranıyor. Onun bu mesafeli oluşu beni bazen çok yalnız hissettirdiği oluyor. … Aynı evi paylaşıyoruz ama tanıdığım birisi evet ama kocam gibi hissetmiyorum. İlişkideymiş gibi değil, farklı bir şefkat farklı bir yakınlık bekliyorum o dönemlerde, duygusal destek istiyorum. … Evde ev işlerinde çok destek oluyor ama yaşamımdaki duygusal zorlantılarımda kendimi çok yalnız hissediyorum. Konuşamıyoruz. Eşim kendiliğinden gelsin, bana bir şeyler söylesin, teselli etsin istiyorum ama şöyle oluyor oturuyoruz ben kendimi anlatıyorum anlatıyorum anlatıyorum, aşkım yorum yap, evet hayatım bu böyle zaten. Orada çok yalnız olduğumu hissediyorum ve o doyumu yaşayamıyorum.

Annem babama öfkeliydi, hayal kırıklığı hissediyordu. Ben de eşime karşı öfke hissediyorum, hayal kırıklığı hissediyorum. Öfkemi ve hayal kırıklığımı eşime hiç dilimin kemiği olmadan doğrudan söylüyorum olduğu gibi aktarıyorum ne hissediyorsam. … Suçlama yapıyorum, güya kendi duygumu ifade ediyorum ama ben böyle hissediyorum, böyle hissediyorum derken ama bunun kaynağı sensin mesajı gidiyor karşı tarafa, adam şunu anlıyor, Şifa böyle hissediyor diye anlamıyor, Şifa'ya böyle hissettiriyorum gibi algılıyor. … Eşimle bir tartışmamızda kızdığım zaman ya da kendimden uzaklaştırdığım zaman, şey dedim "senden bunu niye bekliyorsam" zaten. Eşim buna o kadar alındı ki, şöyle demeye başladı "ben zaten beceriksizim. Ben zaten seni anlamayı beceremiyorum". Kulağımda bunlar çınlıyor. Ben çıldırdım, bana bu şekilde gelme diye. Eşimde tahammül edemediğim tek şey bu. Bir sorun yaşadığımızda ben zaten yapamıyorum, ben zaten beceremiyorum ve ben zaten şöyleyim. Beni suçlasa ben bu kadar sinir olmam, kendini suçluyormuş gibi yapıyor ya, aslında şey demeye çalışıyor bana, sen beni böyle görüyorsun demeye çalışıyor. O kadar öfkeleniyorum ki bunu yapmasına. Söyleyiş şeklim onu acıtmayı istiyor gibi olabilir. Tamam artık senden beklemiyorum, öyle bir tonda söyledim. O bunu aldı ve beceriksizim diye çevirmesi, tepki vermesi, buna özellikle sinirleniyorum. … Babamın beceriksiz

imajına özellikle sinirleniyorum. … Babam, annemin onu beceriksiz olarak gördüğünü düşünüyordu. Annem öyle de görürdü zaten. … O da bence benim karşımda yetersiz duygusu yaşıyor, Şifa'ya yetmiyorum.

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Şifa'nın ilişkisinde içselleştirdiği eş anne temsillerinin daha baskın biçimde açığa çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte, karşıt eş anne temsili bağlamında dile getirdiği aşağıdaki bazı yön ve özellikler de ilişkisinde kendini göstermektedir.

Annem kurban rolüne çok girer. Herkes ona kötü bir şey yapmıştır, anne babası suçludur, babam suçludur, kardeşleri eziyet etmiştir suçludur. Annem kurban ve güçlü bir kurban, sürekli kurban olmayı da tercih ediyor, aslında acızlanıyor, kendisine acımamızı istiyor. … Ben bu yönden de benzemem. Baş ettiğimde ederim baş edemediğimde ağlarım sızlanırım ama başkasını suçlamam. Evliliğimde de çok sıkışmış hissettiğim zamanlar oldu, ama burada kalmayı tercih ediyorsun dedim kendime. Kurban gibi hissetmiyorum.

Annem çok fazla duygularıyla hareket eder ve ani hareket eder. Bende duygularımla hareket etmek isterim ama bunu ifade noktasında bırakırım. Annem hep kendisi için doğru olan taraf açısından hareket eder babam için şöyle olabilir ve onun bakış açısı ile şu taraftan haklı olabilir gibi hiç bakmaz. Sadece kendi bakış açısıyla bakar. Farklı olduğum taraf da ben hep eşimin bakış açısıyla da anlamaya çalışırım. Kendi başıma gelenler için birçok çözüm yolu denerim, annem çözüm için bir şey yapmaz hep başkalarından bir şey yapmasını ister. Ben elimi taşın altına koyarım.

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Şifa'nın aşağıdaki ifadesi duyarsız, kayıtsız ve ilgisiz eş baba temsillerini kendi ilişkisinde canlandırdığını göstermektedir.

Artık duyarsız ve ilgisiz eşim. Benim ona ne söylediğimin çok bir değeri yokmuş gibi geliyor, ne dersem diyeyim aslında onun hayatında vereceği kararlar konusunda etkisiz eleman gibi hissettiğim için o yüzden ilgisizleştim son dönemde. … Anneme göre babam duyarsız, kayıtsız bir eş.

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

Görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Şifa'nın karşıt eş baba temsillerine yönelik doğrudan veya dolaylı ifadelerine rastlanmamıştır.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Şifa'nın aşağıdaki her iki anlatısında da eş annesi gibi olmak ile ondan farklılaşmak arasındaki mücadelesi açık bir şekilde görülmektedir.

Ben ona bir şeyleri değiştiremeyeceğini hissettiriyordum, o da değiştiremeyince öfkeleniyordu. Aile konusunda her gece kendime telkin veriyordum olmak istemediğin kişiye dönüşme başkası için, alışmadın sen böyle birine, böyle başlama böyle devam eder, sen değişirsin. Her gece ağlıyordum çok mücadele ettim, çok böyle takdir ettim kendimi, çok mücadele ettim yoksa dönüşecektim. Eşim uyum sağlamamı bekliyordu, istiyordu ama olmayınca öfkeleniyordu. Bunu bana kazandıran şey annemin öfkesi oldu kesinlikle, çünkü annem yaşadığı hayattan o kadar mutsuzdu ki keşke yapmasaydın, keşke yapmasaydın diye diye anneme ve ben de şimdi keşke yapmasaydım diyebileceğim bir hareket yapmamak için çok mücadele ettim, kendimle de çok çatıştım çünkü ben de ailede uyumlu olan çocuğum aileme göre, normalde direkt uyum sağlarım.

Haklı olduğu hâlde ifade etme şekli o kadar saldırgan oluyor ki. … Ben annemin kızdığı insana kızamazdım, hep annem o insana haksızlık yapıyormuş gibi gelirdi. Çok öfkelenirdi çünkü. İnsanlara öfkeleniyorum diyorum ama öfke beni daha çok üzüyor. Karşı taraftan istemediğim bir şey gördüğüm zamana bedenim sinirleniyor ama öfkelendim diye de ifade ediyorum. Ağlamama sebep olan şey bu, üzüntü olarak kendisini gösteriyor. Bedenim öfkeli bunu öfkeliyim diye de ifade ediyorum aslında ama öfkelenince ne beklersin sesin yükselir vs. ya ben öfkelenince sesim titreyip ağlamaya başlıyorum. … Annem, duygularını çok öfkeli bir şekilde o an yansıtır, yaşadığı o an hemen yansıtır ve bir sakinliyim bir durayım biraz bir geçsin demez hemen. Bende çok kötü hissediyorum hemen bunu konuşmam lazım halletmem lazım diye düşünürüm. … Ben ağlayarak annem öfkeyle bağırarak, saldırganlaşarak karşı tarafa yansıtıyor. Anında o anda.

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Şifa'nın eş seçimine yansıyan eş ebeveyn temsillerine ilişkin bir ifadesine rastlanmamıştır.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

İçselleştirilmiş anne temsilleri kısmında da ortaya konulduğu üzere, Şifa ilişkilerinde birçok yönüyle annesine benzer bir eş profili sergilemekte, aynı zamanda eşini de sıklıkla babasıyla özdeşleştirmektedir. İçselleştirdiği eş anne temsilleri bu özdeşleştirmeyi beslemekte, bu özdeşleştirme de içselleştirilmiş eş anne temsillerini canlandırmaktadır. Şifa'nın bu döngüsü de belirgin bir şekilde açığa çıkmaktadır. İçselleştirilmiş eş anne temsillerini ortaya koymak için sunulan anlatıları bu yüzden burada tekrardan olduğu gibi verilmiştir.

Eşim fark ettiğim kadarıyla babam, babamla evlenmişim. … Ketum, paylaşımı az, derinliği olmayan, mesafeli, değer bilmez, özel hissettirmeyen bir koca. Kadir kıymet bilmez, mesafeli, herkese olduğu kadar bana kendini açan, özel hissettirmeyen. Maddi anlamda çok destekleyici, evde destekleyici, anlayışlı falan ama bunlar dışında benim duygusal olarak hissettiğim şey duyarsız.

Babam fiziksel olarak da evden çok uzaktaydı. Sürekli yola gidiyordu. Yaşadığı olaylarla mücadele etmekte çok zorlanan annemin yalnız kaldığı için babama çok öfkelendiğini düşünüyorum, çok çaresiz olduğu zamanlar oldu. … Babam yok. Babam varken de annemin istediği gibi değildi. Annem "ee Ferit bir şey söylesene, hep susuyorsun, sen hep sustuğun için böyle oluyor". … Eşim mesafeli ve temkinli davranıyor. Onun bu mesafeli oluşu beni bazen çok yalnız hissettirdiği oluyor. … Aynı evi paylaşıyoruz ama tanıdığım birisi evet ama kocam gibi hissetmiyorum. İlişkideymiş gibi değil, farklı bir şefkat farklı bir yakınlık bekliyorum o dönemlerde, duygusal destek istiyorum. … Evde ev işlerinde çok destek oluyor ama yaşamımdaki duygusal zorlantılarımda kendimi çok yalnız hissediyorum. Konuşamıyoruz. Eşim kendiliğinden gelsin, bana bir şeyler söylesin, teselli etsin istiyorum ama şöyle oluyor oturuyoruz ben kendimi anlatıyorum anlatıyorum anlatıyorum, aşkım yorum yap, evet hayatım bu böyle zaten. Orada çok yalnız olduğumu hissediyorum ve o doyumu yaşayamıyorum.

Babam annemi değersiz hissettiriyordu, annem güçlü karakter ve çok güzelmiş gençliğinde. Annem sevgisini alışveriş yaparak güzel giydirerek güzel yemekler yaparak sevgisini hissettirir. Annem babama özenirdi, yoldan geleceğinde daha özenle yemek yapardı. Babamdan da bence bu kibarlıkları bekliyordu ve babam bunları yapmayınca kendisini değersiz hissediyordu ve bence buna katlanamıyordu her şeyden öte. Babamın annem için özel hissedecek bir şey yaptığını hiç hatırlamıyorum. Değerli hissettirecek. … [Eşimin de] Karım sen hepsinin en iyisini hak ediyorsun, benim karım ne kadar güzel, seni çok kıskanırım böyle giyinme gibi jestleri olsun isterim ama eşim asla böyle bir şey söylemez. Bir şeylere layık görülmüyormuş gibi hissediyorum kendimi… ama asla bunu vermiyor bu noktada çok sinirleniyorum onun gözünde ben neyim diye. Ama şöyle bir şey hissediyorum özel muameleyi hak etmiyormuşum gibi hissediyorum özel birisi değilim, ben onun için Şifa'yım. Benim gözümde o eş olarak değer bilmez birisi.

Babam, annemin öfkesine cevap vermezdi, ne oluyor diye sormazdı, sadece geçmesini beklerdi. Annem daha çok öfkelenirdi. … [Ben de eşime karşı] Çok mesafeli davranıyorum, bu çok net çok görünür, hayatım ne sorun var diye sormuyor mesela, çok garip. Ben böyle soğuyorum dokunmak istemiyorum sormak istemiyorum hadi gel birlikte bir şey yapalım demiyorum adam da normal yaşamaya devam ediyor şurada ölsem umurunda değil. Öküz bunlar öküz, resmen annem gibi söylüyorum vallahi var ya.

Şifa, eşinin "ben beceriksizim zaten" tepkisini hem eş babası hem de eş annesiyle özdeşleştirmektedir. Bu tepki, bir yandan eş babasının annesi karşısındaki beceriksiz

konumunu çağrıştırırken, diğer yandan gerçek bir kabullenme yerine kurban rolüne girmesiyle eş annesine benzemektedir. Bu açıdan, eşinin bu iki ebeveyne yaptığı çağrışım Şifa'nın içsel yapısındaki farklı benlik temsilleri eşzamanlı olarak tetikleniyor gibi durmaktadır.

> Eşimle bir tartışmamızda kızdığım zaman ya da kendimden uzaklaştırdığım zaman şey dedim "senden bunu niye bekliyorsam zaten". Eşim buna o kadar alındı ki, şöyle demeye başladı "ben zaten beceriksizim. Ben zaten seni anlamayı beceremiyorum". Kulağımda bunlar çınlıyor. Ben çıldırdım bana bu şekilde gelme diye. Eşimde tahammül edemediğim tek şey bu. Bir sorun yaşadığımız zaten ben zaten yapamıyorum ben zaten beceremiyorum ve ben zaten şöyleyim. Beni suçlasa ben bu kadar sinir olmam, kendini suçluyormuş gibi yapıyor ya, aslında şey demeye çalışıyor bana, sen beni böyle görüyorsun demeye çalışıyor. O kadar öfkeleniyorum ki bunu yapmasına. Söyleyiş şeklim onu acıtmayı istiyor gibi olabilir. Tamam artık senden bekliyorum, öyle bir tonda söyledim. O bunu aldı ve beceriksizim diye çevirmesi, tepki vermesi, buna özellikle sinirleniyorum. Babamın beceriksiz imajına özellikle sinirleniyorum. Beceriksizim dediğinde bence şunu yapıyor, gerçek bir kabullenme değil ben zaten beceriksizim deyip kendini kurban rolüne sokuyormuş gibi geliyor. Beceriksizim yapamıyorum böyle bir adamın ve sorumluluktan kaçıyormuş gibi geliyor. Kendisiyle yüzleşmiyor.

Şifa, konuşmamaları ve düşüncelerini paylaşmamaları noktasında eşini babasına benzetmektedir. Ayrıca bu durumun farklı olması için başlangıçta yoğun bir çaba gösterdiğini, ancak zamanla bu çabasından vazgeçtiğini ifade etmiştir.

> Babam sessiz, sakin, kendi düşüncelerini söyleyemeyen bir adam. Kendi düşüncelerini soru işareti yaratacak kadar söylemeyen bir adam. … Ben her şeyi konuşalım istiyorum, açık iletişimle her şeyi çözebiliriz, bunu istiyorum. Anlayış istiyorum, anlaşılmamış gibi hissediyorum vs. bunları söylüyorum. Ben söylüyorum, o söylemezdi ben hep anlamaya çalışırdım, niyet okuyorum, okumayı bıraktım, kendisi söylesin. … Bu ketumluluk, mesafe bana biraz sinir bozucu geliyor. Bazen hiçbir şey paylaşmayacak kadar mesafeli, hiçbir şey. Ne anlatayım diyor. Halbuki ben benimle paylaşmasını istiyorum, bu taraf beni çok yoruyor.

Şifa, eş baba temsillerinde annesinin tutumları karşısında babasının çaresizliğini sıkça vurgulamıştır. Bu bağlamda özellikle dikkat çekici olan, Şifa'nın eşinin gözünden bakarak, eşinin kendisini annesi gibi bir kadın olarak gördüğünü ve bu nedenle eşinin kendisini de tıpkı babası gibi çok çaresiz hissettiğini düşündüğü zamanlar olmuştur. Bu durumda yine şifa kendisini annesiyle, eşini de çaresiz hissetme açısından babasıyla özdeşleştirmiştir.

> Eşime karşı öfkeliyim kızgınım. Sitem doluyum. Eşim beni kabul etmedi bu özelliklerimle değiştirebilse değiştirirdi, bu kadın olmamış, ben başka bir evlilik yapacağım diyebilecek bir gücü olsa bunu derdi. Çok çaresiz kaldığını hissettiğini düşündüğüm zamanları oldu. Eyvah ben ne yaptım gibi çaresiz hissettiğini düşündüğüm zamanlar oldu benim gibi birisiyle evlendiği için.

4.11.6. Hira

Hira'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Hira'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, kaygılar ve korkular ile çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesine, benlik temsillerine dönüşerek benliğin bir parçası hâline gelmesine ve her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur. Hira'ya ait bu benlik temsilleri kendi evliliğinde nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Hira'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Hira'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Hira'nın anlatılarında, ilk olarak ön plana çıkan eş anne temsili ezilen, zayıf, kendini koruyamayan, çaresiz bir eştir. Aynı zamanda anlaşılmayan ve sürekli kendini anlatmaya çalışan bir eş olarak da Hira'nın zihninde yer edinmiştir. Hira bir taraftan bu eş anneye karşı merhamet ve acıma hissederken, bir diğer taraftan da öfke hissetmekte ve onu yaşadıkları konusunda sorumlu bulmaktadır. Hira, aile içi çatışmaların çözümüne ilişkin olarak, değişmesi gereken kişinin babası değil, annesi olduğu yönünde bir algıyı zihninde yapılandırmıştır.

> Ezilen bir eş, kendini savunamayan, kendine koruyamayan, zayıf, istismara açık, yazık bir eş, çaresiz bir eş. Anneme karşı derinlerde merhamet ve acıma var ama bunu dışarı yansıtırken öfke de var gibi.

> Annemi aciz diye tanımlarım, anneme acıyorum.

> Kocasından destek görmediği için yükü sırtına alan ve hep her şeyi kendisi halleden bir kadındı.

> Anlaşılmayan bir eş. Sürekli yanlış anlaşılan bir eş, sürekli vallahi niyetim o değildi vallahi şu şöyle diye açıklama yapan bir kadına dönüşüyor.

> Annem anlaşılmıyor, anlaşılmak için çok çabalıyor biraz daha babama sıçrıyor, bir tartışma ortamı oluyordu. Ben de anneme şey diyordum anne artık babamı tanımıyor musun bir türlü öğrenmedin mi bunu söyleme. Annemin de sıkıntılı, hatalı olduğunu düşünüyordum.
>
> Öncesinde hep annemi suçlardım. Sen böyle söyleme, sen böyle konuşma, sen babamı tanımıyor musun, şöyle böyle mi diye.
>
> Çocukken anneme daha yakın hissediyordum. Annem tüm bu yaşananların mağduruymuş gibi hissediyordum. Anneme karşı çok merhamet duyuyordum. Kırmızı çizgimdi benim için. Olayın mağduru annem ama hani şey gibi annem daha çok örselenip daha çok böyle ezilmemesi için, alttan almalıymış gibi düşünen bir Hira var. Aslında şu an objektif baktığımda babamın anneme yaptığı eziyet ama annem sakin olsa annem konuşmasa annem şöyle tepki verse bu olay büyümeyecek. Annem hani o yüzden çok örselenip daha sessiz kalsaymış diye düşünen Hira vardı.

Hira'nın, annesinin değişmesi ve farklı davranması gerektiğine ilişkin algısı, bir taraftan annesini doğrudan suçlu olarak görmesinden değil, babasının olumsuz tutumları karşısında annesini mağdur olarak algılamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle annesinin değişimine yönelik Hira'nın talebi, onun daha az zarar görmesi ve daha az örselenmesi için gerekli bir uyum çabası gibi anlaşılmaktadır. Diğer taraftan ise annesinin de tartışmayı uzatan ve besleyen tarafına karşı rahatsızlığını dile getirmektedir.

> Annem de geçmişteki şeyler sıralamaya başlardı sen şöylesin böylesin böyle yapmıştın gibi. Eskileri de ortaya getirip, o an sıkıntı olan konunun dışındaki her konudan tartışmaya başlıyorlardı. Annem bunu yaptığında bu hiç hoşuma gitmezdi, o an tartışılan başka bir şey var. Tartışmayı uzatan bir şeydi. Annemin susması gerektiğini düşünüyordum ben.

Hira, annesini sevilmeyen ve değer verilmeyen bir eş olarak algıladığını ifade ederken, aynı zamanda aldatılmasına rağmen eşini sevmeye devam eden ve ondan ayrılmayan bir eş olarak tanımlamaktadır.

> Bana göre annem sevilmeyen, değer görmeyen bir eş. Beni sevmiyor der.
>
> Annem babama hâlâ kuvvetle bağlı ve seviyor. Babamdan ayrılamayacağını ve ayrılmak istemediğini düşünüyorum. Annem babamı seviyor, ayrılmak istemeyen annem.
>
> Aldatma konusunda anneme çok üzülüyordum bir kadın ne yapar da aldatılır ki diye düşünüyordum, annemin suçu olduğunu düşünmüyordum.
>
> Annem gibi babamın dediğini ve babamın yaptığına katlanmış, onunki gibi kabul etmiş, aman sorun çıkmasın zaten ayrılmıyoruz, ayrılamıyoruz diye sineye çekmiş bir kadın olarak…

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Hira'nın gözünde eş babası; öfkeli, eşinden nefret eden, sayıp söven, otoriter, eşini dinlemeyen ve umursamayan bir adamdır. Hira sıkça bu adamın eşi hakkında kötü şeyler söylediğini dile getirmiştir.

> Hem çok öfkeli, agresif, tepkisel, otoriter hem de annemin kötü niyetli ve kasıtlı yaptığını düşünüyor.
>
> Babam hoşlanmadığı bir şey davranış gördü sövdü saydı ve bitti. Annem dünyadaki en kötü insan, en anlayışsız insan.
>
> Babam annemden nefret ediyordu. İğrendiğini de düşünürdüm bazen şey gibiydi elinden gelse öldürürdü. Bazı durumlarda bazı kavgalarda o nefreti görürdüm, sen nerden çattın bana, biz niye evlendik, lanet olsun o güne, ya da çok daha ağır şeyler söylediği olurdu.
>
> Anneme aşırı kızar, sayar söver ne adiliği kalır ne bir şeyi kalır, sonra direkt kavga ederler. Hiç dinlemiyor, konuşmuyor, bunu mu demek istedin, niye böyle söylüyorsun vs. hiçbir soru, açıklama şey yok.
>
> O tartışma bitmiyordu, babamın hiç umurunda değil, kale bile almazdı. Çünkü babam öyle söylüyordu zaten. Zaten dinlemiyordu, kes, sus, annemin söylediği şeyin hiçbir değeri ve önemi kalmıyordu, karşında seni dinleyen bir insan yok, o yüzden susması gerekiyordu.

Hira da babasını, annesinin onu gördüğü gibi görmektedir. Öfkeli, düşüncesiz, anlayışsız ve sevgisiz bir eş figürü olarak algılanmaktadır.

> Annem babamı işte öfkeli, düşüncesiz [olarak görürdü]. Mesela bir kere şey hatırlıyorum, binlerce defa kavga etmişlerdir, bir kere bile gönlümü almadı dedi. Anlayışsız, sevgisiz yani duygusal şeyleri yokmuş gibi davrandığını düşünüyor, ki yok.

Hira babasının annesini ve kendisini hangi gerekçelerle nasıl bir eş olarak tanımladığını farkındalıkla ifade edebilmektedir. Bu farkındalığın, babasının, anneye ve kendisine yönelik düşünce ve söylemlerini Hira'nın da tanık olacağı biçimde sıkça dile getirmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak Hira, babasının annesi hakkındaki bakış açısını paylaşmamaktadır. Öte yandan, Hira'nın babasına da hak verdiği zamanların olduğu ifadelerinde görülmektedir.

> Babam annemi anlayışsız yani böyle şey annemi bencil görüyor. Kendi hayatını kendi annesini kendi babasını kendi rahatlığı kendisiyle alakalı her şeyi önemseyip onu gerçekleştirmeye çalışan babamı görmeyen önem vermeyen babam için çabalamayan birisi olarak görüyor ... bence annem tam olarak babamın söylediği

> gibi değil. Babam yani tamamen sadece babam olsun hayatında istiyor. … Annem, babanın gözünden, kötü bir eş, eş olmayı, karı koca arasında karı olamayan ama anne olan, eş olmayı beceremeyen bir eş. Babama kanalize olmadığı için, hayatı babamdan ibaret değil diye.
>
> Babama göre kendisi varını yoğunu ailesi için adayan bir eş, karısına yaranamayan yeterli hissedemeyen, canım kocam da şunu yapmış, benim kocamda şöyle bir insandır tepkisini alamayan bir eş. Bir türlü memnun edemeyen.
>
> Bana göre babam, öfkeli, anlayışsız bir eş, anlaşılmayan bir eş. Bazen annemin de babamı anlamadığını düşünürdüm, babama hak verdiğim zamanlar olurdu.

Hira'nın zihninde yer eden bir diğer eş baba temsili ise, eşini küçümseyen, onunla alay eden, kilosu ve ailesi üzerinden aşağılayan bir erkek figürü şeklindedir. Hira'ya göre babası, eş olma rolünü yerine getiremeyen bir adamdır. Bu nedenle Hira, babasına karşı yoğun bir öfke ve hayal kırıklığı hissetmektedir.

> Genelde babam annemi küçümser. İşte bazen kelimelerine takılıyor onla dalga geçer. Bazen kilosuna takılıyor. Ne bileyim işte onların köyünde olan bir şeye takılıyor. İşte ne bileyim anne babasıyla olan bir ilişkiye bir şeye takılıyor. Dayımın davranışları üzerinden yine anneme yürüyor. Kardeşin şöyle siz şöyle yapıyorsunuz böyle yapıyorsunuz falan gibi böyle hep. Babam mesela anneme şey demişti işte seni şeye götüreyim sanayiye hizarla etlerinin yarısını kestirelim. Böyle şeyler ya da kilo aldığına dair işte ne bileyim kaç karış olduğunu bir ölçelim şöyle olsun böyle olsun moduyla bir şeyler. Babam bu şekilde annemi aşağılardı.
>
> Babam eş olmayan o konumda durmayan bu anlamda karşılık vermeyen bir eşti. Babama karşı çok net bir şey hissetmiyorum, babama duygum gelmiyor. Sadece hafif bir hayal kırıklığı ve öfke var, nasıl böyle davranır gibi.

Hira'nın eş baba temsiline ilişkin vurgulanması gereken bir diğer tanımlaması ise, babasını annesini aldatan bir eş olarak adi ve şerefsiz biçiminde nitelendirmesidir.

> Adi ve şerefsiz olduğunu söylerim. Babama karşı acımasız diyebilirim, dinlemeyen, kale almayan, anlayışsız. … Babam da bencil denilebilirmiş.
>
> Aldatma konusunda anneme çok üzülüyordum bir kadın ne yapar da aldatılır ki diye düşünüyordum annemin suçu olduğunu düşünmüyordum. Tamamen babamın adiliği olduğunu düşünüyorum.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Hira'nın anlatılarında, ilişkisel ihtiyaçlarının ilgi görme, sevgi deneyimleme, değerli hissetme ve önemsenme olma ekseninde şekillendiği görülmektedir. Bu ihtiyaçlar, eş anne temsilleri bağlamında değerlendirildiğinde, Hira'nın annesini sevilmeyen, değer

verilmeyen, aldatılan ve umursanmayan bir eş olarak tanımlamasıyla anlamlı bir biçimde ilişkilendirilebilir. Dolayısıyla Hira'nın ilişkisel ihtiyaçlarının, eş anne temsillerinin izlerini taşıdığı söylenebilir.

> İlgi konusunda benim talebim çok fazla. Ara ara o gösteriyor aslında ilgisini tatlı tatlı mesajlar atıyor, sözler söylüyor. Ama ben onu zorluyorum daha fazlasını isteyip yeterince ilgilenmiyor olduğunu söylüyorum. Ben kim olsa sanırım zorlardım ama.
>
> Hira'nın istediği kadın olabilmesi için kendisini sevmeye ihtiyacı var bence. Kendisini sevmeye, kendisini önemsemeye, kendisine değer vermeye, kendini gerçekleştirmeye ihtiyacı var. En başta kendimi seviyor olsam ve sevilesi olduğumu düşünüyor kendime değer veriyor olsam en başından beri ya ben bunu nasıl kabul ettim ya bunu nasıl atlamışız, şu nasıl olmuş diye diye söylediğim şeylerin hepsinde aslında ortaya koymam gereken tepkiyi koyup belki de eşimle yolları ayırırdım. Kendi sevgisini kendi değerini kendiyle alakalı şeyleri eşimin gözünde arayan bir insan olmasaydım ben tamamen içimden gelen şeyleri yapardım. Şimdi bu yaşadığım hayatta içimden neyin geleceğini eşimin bana davranışı belirliyor ve bu hiç hoş bir şey değil.

Hira, yalnızca eş anne figüründen değil, aynı zamanda eş baba figürünün ilişkide ortaya koyduğu beklenti ve ihtiyaçlardan da belirli örüntüleri kendine miras edinmiştir. Hira, eş baba temsiline benzer biçimde merkezde olma, önceliklenme, önemsenme, değer verilme ve umursanma yönündeki ihtiyaçlarını, aşağıdaki ifadesinde dile getirmiştir.

> Babam dışarıdayken oturup evde onu beklemesine hani beklemesi derken sürekli her şey için hazır annemin babama ait olmasını istiyor tam olarak. Bütün önceliği, hayatı babam olsun istiyor. … Ben de eşimin sürekli beni öncelemesini istiyorum. En çok bana vakit ayırmasını, arkadaşlarından ailesinden daha ziyade. Öncelik tamamen ben hissetmezsem, ailesini veya başkalarını önceliyor, ben de babam gibi bir gerilebiliyorum, kötü hissediyorum. … Oysaki her gün benimle kalmasını her gün birlikte bir şey yapmayı, hayatının merkezi olmayı istiyorum. Ben de merkezime koyuyorum zaten. … Beni asla tınlamadığını, beni asla önemsemediğini, beni takmadığını, kaale almadığını çünkü beni öyle yapsa böyle hissetse geleceğini, şöyle olacağını böyle olacağını falan çok şey söylemiştim. Bana değer vermediğini düşünmüştüm. Beni tınlasa değer verdiğini görürdüm. Değer verse böyle yapmazdı. Ben onu aradığımda çağırdığımda gelirdi. Kendi kafasına estiğinde değil diye. Babam sanki annem görevini yerine getirmiyor gibi ben kimim, işte gelip giderim aynı şeymiş işte. Ben kimim diyor o da. Hani o da beni tınlamıyorsun diyor. O gelip gidiyor. Sanki babam dışarıda çalışırken işte o kadar çabalarken o kadar uğraşırken onun hâlinden anlamadığını ona işte değer verip rahat ettirmek için ona işte ne bileyim yemek hazırlamadığını şunu yapıp bunu yapmadığını işte bir sürü şey söylüyordu. Değer vermediğini düşünüyordu. O değer verse zaten evde işte onları yapacağını düşünüyordu. Benzer bir şeymiş.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

Hira'nın en belirgin biçimde ortaya çıkan ve ilişkilerini önemli ölçüde etkileyen korkusu, eşinin kendisini sevmemesi ve ilişkilerinin ebeveynlerinin evliliğine benzer bir biçim almasıdır. Sevginin olmadığı bir ilişkide, babası gibi eşinin de kendisini aldatabileceğinden endişe etmektedir. Bu nedenle, ilgisizlikle ilgili en küçük bir çağrışım bile Hira için birçok ilişkisel tehdit senaryosunu canlandırmaktadır. Hira bu senaryoları *"büyük bir cehennem"* olarak tasvir etmiştir. Ayrıca Hira'nın bu korku ve kaygısı, eşinin davranışlarına karşı sürekli tetikte olmasına ve bu davranışları hızlıca farklı biçimlerde algılayıp yorumlama eğilimi göstermesine neden olmaktadır.

> Aslında sevdiğini biliyorum ama tam anlamıyla inanmıyorum sanırım. İlgi ve sevgiyi görmediğim zaman, sanki anne ve babamın evliliğe dönecekmiş gibi bir his oluyor içimde. O yüzden sürekli bunu görmek istiyorum sürekli, olmazsa da beni sevmediğini düşünüp ayrılmak istiyorum. İlgi yoksa beni sevmiyordur ve beni sevmiyorsa her şeyi yapabilir gibi geliyor. Başkasına bakabilir. Babam annemi sevmiyordu. Ve ben babamın annemi aldattığını da biliyorum. O yüzden ilgi göstermediğine dönmediğinde ya da arıyorum meşgul vs. direkt başkasıyla konuştuğunu ve böyle bir ihtimal olabileceğini düşünüyorum. Gerçekten büyük bir cehennem ve ben oraya düşüp duruyorum. Düşmemek için çabalıyorum ya da işte bana ilgisini sevgisini göstersin ve bana bunu kanıtlasın istiyorum. Buradan çok hızlı tetikleniyorum. O yüzden bu ilgiyi kaybedince ne olacağını düşündüğüm, korktuğum şeyler bunlar oluyor. Çünkü malum.

Hira, korkusunu daha somut bir biçimde ifade ederek eşinin babasına benzemesinden endişe duyduğunu belirtmiştir. Eşiyle babası arasında benzerlik kurduğu en küçük bir durumda dahi bundan ne kadar rahatsız olduğunu ve etkilendiğini dile getirmiştir. Bu bağlamda Hira'nın temel korkusu, tıpkı annesinin yaşadığı gibi, eşinin ilgisinin ve sevgisinin zamanla azalacağı yönündedir. Söz konusu korkular, Hira'nın ilgi ve sevgi ihtiyacının ne denli derinleştiğini ve bu ihtiyaç ve korkuların onun içsel dünyasında kökleşmiş bir duygu haline geldiğini göstermektedir. Öyle ki Hira'ya göre bu korktuğu bir gün başına gelecek bir gerçeklik olarak algılanmakta ve kendisini çaresiz hissetmektedir.

> Eşimle babamın benzemesinden de çok korkuyorum. Benzer bir şey yakaladığımda ya da benzer bir söylem duyduğumda tüylerim ürperiyor ve canım sıkılıyor. Hastayım karnım ağrıyor burnum akıyor vs. dediğimde yaa bunlar psikolojik diyor, hasta değilsin öyle dersen öyle olur. Bu babamın anneme yaptığı şey. Annem hastalıktan ölüyor olsa, babam annemin yanına girip neyin var diye sormaz. Annem iki kat daha kahrolup üzülürdü. Babam annemin hastalığını hiç önemsemiyor. Tam hasta olmadan işte karnım ağrıyor burum akıyor sanırım ilgi alabilmek için de

> söylüyorum ben de bunları, tam hasta olmadan önceki süreci, o senin bunlar psikolojik dedi yaa, babam da annemin hastalığına inanmıyor, o kadar kötü oldum ki. … Onun da aynı babam gibi olacak olması ve mesela 10 yıl sonra geber moduna gelebileceğini düşünüp çok korktum. Ucu karanlık bir tüneldi. İlişkimizin onların ilişkisinden benzemesinden çok korktum. Eyvah babama benzeyecek bu adam ilgi göstermeyecek. Yıllar geçtikçe sevgisi ve ilgisinin azalıp biteceğinden çok korkuyorum.
>
> Onların ilişkisi bağlamında aslında içimde bir yerde çaresiz hissettiğimi fark ediyorum. Sanki ben de bunları yaşayacakmışım gibi, sanki evlilik dediğin şey bu ve böyle olacakmış gibi.

Hira'nın, eşinin babasına benzemesi yönündeki korkusunun yanında, kendisinin de annesinin konumuna düşmekten, yani aşağılanmaya ve küçümsenmeye yönelik bir korku taşıdığı görülmektedir. Bu nedenle Hira, benzer bir durumu yaşamamak adına ilişkilerinde savunmacı, tetikte ve kontrolcü bir tutum sergilemektedir.

> Genelde babam annemi küçümser. İşte bazen kelimelerine takılıyor onla dalga geçer. Bazen kilosuna takılıyor. … Babam mesela anneme şey demişti işte seni şeye götüreyim sanayiye hizarla etlerinin yarısını kestirelim. Böyle şeyler ya da kilo aldığına dair işte ne bileyim kaç karış olduğunu bir ölçelim şöyle olsun böyle olsun moduyla bir şeyler. Babam bu şekilde annemi aşağılardı. … Eşimin beni aşağıladığını da düşünürüm. Onunla bunun için kavga da ettim ben, sen beni aşağılıyorsun, diye. O beni aşağıladığını kabul etmiyor ama ben öyle hissediyorum. Eşime de hemen sen nasıl böyle bir şey yaparsın, o kadar keskin bir tepki veriyorum ki. Sen burada ne demek istedin, sen beni önce zaten ilk anda ben de fark etmiyorum ki o kadar canım sıkılıyor bozuluyorum. Sert bir tepki veriyorum ya telefonu kapatıyorum ya konuşmuyoruz ya bir şey oluyor. Sonrasında düşünüyorum ya dedim, sen beni burada aşağılamışsın. Aşağılanmış gibi hissettiğim için ben böyle bir tepki verdim diyorum. ... Kilo ile ilgili konularda vs. Bir şey oldu kahvaltıya gidecektik onunla dışarıda. Sonra işte buluştuktan sonra ben iki tane çikolata yedim mi dedim ona, işte şey onları yediysen sana kahvaltı yok dedi. Bu aslında kilo vermek istediğimi söylediğim için olabilecek bir şey. Ama o an ben dedim ki, sen kimsin sen ne diyorsun da bana kahvaltı yok diyorsun, ben senin evcil hayvanın mıyım sen bana yemek verip vermemeyi tercih edeceksin. Bir kavga çıkardım ama çocuk böyle ne söylesem diye şok oldu. Ben de bu kadar tepki vermeme sonra şok oldum. Tetiklendim öyleydi. Benzeri duygu hissedip çok keskin tepkiler verip hep kavga ediyorum. Yani şey oluyor zaten o bana bunu yapamaz, o babam gibi bir adam olamaz. Ben bunu şey yaptırmıyorum, ben ona yaptırmıyorum oluyor. Belki hissiyat annemin konumuna düşmemek içindir ama bunu bana yapamaz oluyor.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Hira'nın ebeveynlerinin daha farklı bir eş olmaları yönündeki algısı, büyük ölçüde eş anne figürüne yönelik değerlendirmeleri üzerinden şekillenmiştir. Hira annesini çeşitli yönleriyle ilişkilerdeki sorunlardan ziyade sorunların çözümünden tutmuş ve onun farklı tepkiler vermesi, daha farklı davranışlar sergilemesi gerektiğini düşünmüştür. Aşağıdaki ifadeleri bu bakış açısını yansıtmaktadır. Ayrıca Hira'nın *"kaynayan kazan"* benzetmesi de, annesinin ilişki içindeki tutumuna ve çözüm konusundaki sorumluluğuna, kendi algısı perspektifinden dikkat çekici bir metafor niteliğindedir.

> Ben de anneme şey diyordum anne artık babamı tanımıyor musun bir türlü öğrenmedin mi bunu söyleme. Annemin de sıkıntılı hatalı olduğunu düşünüyordum. Sanki babam kaynayan bir kazan da onun başında aşçı annem ve taşırmaması gereken annemmiş gibi hissediyorum. Onun sorumlusu annemmiş gibi görüyordum. O ateş alttan yandığı sürece kazan kaynamaya devam edecek ve taşmayabilir. Babam için ama sen böyle yapıyorsun şöyle yapıyorsun diye babamla savaşmıyorum, hâlâ anneme söylüyorum. Annemi suçlu da görüyordum. … Ben annemin daha sakin olmasını, daha yumuşak olmasını isterdim. Mesela babam orada kızıyor ya babam onu beş dakika sonra unutuyor. Sonra normale dönecek. Ama annem sürdürüyor ve anneme diyorum ki sen ona kızdığında sanki değiştirecek mi babam, hiçbir faydası olmuyor, konuşmuyor da açıklamıyor da. Babamı bilerek kışkırttığını, o büyütmese büyümeyeceğini annemin böyle sesiz sakin olan olması gerektiğini düşünüyordum.
>
> Aslında anneme de ol dediğim kişi olmaya çalışıyorum. Daha az umursayan, takmayan, anlatmayan, çabalamayan, olduğu kadarı kabul eden, he he deyip geçen. … Yani öyle olması gerektiğini düşünüyorum.

Hira için eş anne temsiline ilişkin öne çıkan önemli idealizasyonlardan biri, boşanabilen bir anne imgesidir. Hira, annesinin geçmişte babasından ayrılabilen bir kadın olabilmesi halinde, bugün kendisinin de çok daha farklı bir yaşam ve benlik gelişimi göstereceğine inanmaktadır.

> Annemin babama vermesi gereken tepki annem çoktan boşanmış olmalıydı, ben annemi sürekli yönlendiriyorum, başka bir hayat kurmalıydı ve kurabildiğini de ona göstermeliydi. Annem boşanan bir kadın olsaydı ve kendi hayatını kursaydı, bugünkü Hira daha güçlü bir kadın olurdu. Eşini o kadar yaşadığımız sorunlarda terk edebilmiş, ben bunu yapacağım diyen ve yapan bir kadın olurdu.

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Hira'nın idealleştirdiği anne temsili, aslında güçsüz olarak algıladığı eş anne temsilinin karşısında, babasını terk edebilecek kadar güçlü bir kadın imgesidir. Bu bağlamda Hira'nın kendisine yönelik yaptığı en belirgin çıkarımlardan biri de güçlü bir kadın olma yönündeki isteğidir.

> Asla böyle bir kadın olmak istemiyorum dediğim, güçsüz bir kadın olmak istemiyorum…. Güçlü bir kadın olmak isterdim. Annemi çok güçsüz görüyorum. Böyle bir kadın olmak istiyorum diye düşündüğüm o kadın, annemin güçlü versiyonu. Babamı boşayacak versiyonu.

Hira'nın nasıl bir eş olması gerektiğine dair çıkarımlarının gelişimine ilişkin önemli bir ifadelendirmesi aşağıda yer almaktadır. Hira, nasıl bir kadın olması gerektiği yönündeki anlayışını şekillendirirken, babasının annesine yönelttiği eleştirilerin bu süreçte belirleyici bir rol oynadığını açık bir biçimde vurgulamıştır.

> Zihnimde şey var, şey gibi nasıl deyim, kilolu kadın güzel değil, kilo almamam lazım. Mesela kiloyla dalga geçiyorsa hayır kilo almamam lazım. Onu şöyle söylüyorsa mesela kardeşin senin şöyle yaptı diyorsa kardeşimin öyle olabilecek bir davranışı benim ona göstermememem lazım ya da öyle davranmaması lazım. Yani her şeyin üzerinde bir kontrolümün olması. Babamdan gitmiş olan o eleştirilerin hepsi aslında benim nasıl bir kadın olmam gerektiğini bana gösteriyormuş gibi…. Babamın eleştirdiği kadın olmayayım diye düşünmüşüm.

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Hira'nın gelecekteki eşine ilişkin çıkarımları, eşinin babasından farklı bir kişi olması yönünde şekillenmiştir. Özellikle çevresinde hoşlandığı erkeklerde gördüğü anlayış, naiflik, hoşgörü ve yumuşaklık gibi, babasında gözlemlemediği özelliklerden etkilenmesi bu yönelimin önemli bir göstergesidir. Bunların yanı sıra, Hira bir yönüyle, babası gibi bir eş modeline duyduğu olumsuz algı nedeniyle, iyi bir eş profili hayal etmediğini ve böyle bir eşe sahip olmayı isteyebileceğini dahi düşünmediğini ifade etmiştir.

> Bir eş olarak, çocukken de babam gibi bir eşim olsun istemiyordum. Babam eş olmayan, o konumda durmayan, bu anlamda karşılık vermeyen bir eşti.
>
> Bir adam vardı, hiç kim olduğunu bile bilmiyorum adamın hem konuşmasından hem zaten dışarıdan gördüğüm naif yumuşak tavrından şey diye düşünmüştüm ya hani eşim de bu adam gibi olmalı, çünkü gerçekten çok yumuşak olduğunu düşündüm o adamın. Bana bağırmayacağını düşündüm. O adama karşı böyle bir duygu ya da böyle bir fikir aklımdan geçtiği için bunu aradığımı düşündüm. Yumuşaklık, naiflik, hoşgörü, anlayış böyle sakin böyle minnoş şeyler. Hiç

sesimizin yükselmesini istemiyorum mesela, güzel güzel anlaşırız bilmiyorum hayalim bu herhalde. Babamın zıttı yani.

Mesela bana çiçekler alan, bana çok güzel davranan gibi babamın aksini hayal edemiyordum. Babam evde bir yumurta dahi kırmamıştır, benim için kahve yapan, birlikte oturup konuşabileceğimiz bir eş hayalim yoktu benim. Ben bunu isteyebileceğimi bile düşünmüyordum. Bu benim zihnimde canlanan bir şey değildi.

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Hira'nın eş anne figüründen miras aldığı ihtiyaçlar ile annesinin konumuna düşme yönündeki kaygı ve korkuları, onun içselleştirdiği eş anne temsillerine işaret eden önemli göstergelerdir. O başlıklarda ifade edilenlerin yanı sıra Hira aşağıdaki anlatılarında da içselleştirmiş olduğu eş anne temsillerini yansıtmaktadır.

Aslında eşim bana saygı duymuyor, bir dakika önce söylediğim şeyi sen bana yeniden soruyorsan sen beni dinlemiyorsundur, ben de kızıyorum anlatıyorum çabalıyorum, birisini beni anlasın diye ben kendimi yırtıyorum, bin bir tarafından anlatıyorum şöyledir böyledir şu oluyordur vs. ve orada dinlemediğini düşündüğümde asıl saygısızlığı o yapmış oluyor. Annem gibi aslında, annem de kendini anlatmak için uğraşıp dururdu, didinirdi, babam dinlemezdi ve annemi suçlardı yine. Bence ben de bu yüzden bu kadar tepkisel oluyorum, mesela o sıra belki başka bir şey söylüyordu anlamadı vs. ama ben direkt beni kale almadığını ve dinlemediğini düşünüyorum. Bir şeyi dinlemiş olsa bile netleştirmek için birkaç defa daha soruyor böyle bir huyu var. Birçok farklı sebepten bunu yapmış olabilir ama ben direkt beni dinlemediğini, bunun bana saygısızlık olduğunu ve değersiz olduğumu düşünüp, yapmaması gereken bir şeyi yaptığını düşünüp ben de ona çok daha sert bir tepki veriyorum. Ben de annem gibi bir kadın oluyorum, tınlanmıyorum ve ben de annem gibi olmayacağım deyip ben de telefonu suratına kapatıyorum. Kızdıracağını bile bile yapıyorum. Kavgayı başlatıyorum. Kızacağını bile bile telefonu kapatıyorum ben de onu kaşıyorum, tartışmayı alevlendiriyorum o süreçte. … Bu süreçte annem gibi olmayacağım diye istediğini söyleyen yapan biriyken, sonra yine annem olup tekrardan ben gidiyorum ben arıyorum. Suratına kapattıktan sonra eğer on beş yirmi dakika sonra beni aramıyorsa ben arıyorum onu.

Bende de oluyor ve annemde de oluyordu, bence bu boşanma ve terk etme aşmasına gelmemek için böyle olmasın diye o ayrılık şeyini hissettiğimde hemen alttan alan, hemen yumuşayan, hemen taviz veren kendisine saygısını yitiren, ona kendisi bağırıp kızmış olsa bile kendisi arayan insan oluyorum ve bundan hiç hoşlanmıyorum. Annem de böyle olurdu.

> Aldatmaya asla katlanamayacağımı, asla dayanamayacağımı, ne yaparsa yapsın beni aldatmaması gerektiğini düşünüyordum. Geri dönüşü olmayacağını. Çünkü insanın onurunu, gururunu çok yok sayan bir şey olduğunu düşünüyordum. Annem gibi kabul etmeyip de çok keskin davranacağımı düşünüyordum ve diyordum. Böyle olmaz bana şöyle yaparsa şöyle olur hayatta başka insan mı yok gibi çok çok nettim ve annemi bunu öğrendikten sonraki davranışları için çok eleştirdiğim olmuştu. Ama öyle yapılamadığını da gördüm. Eşim beni doğrudan aldatmadı ama aldatma da sayılabilecek özellikle Hira'nın eşinin paçasından ateşe verebileceği şeyler oldu ama Hira eşinin paçasından tutuşturmadı. Çok ağladım. … Yıkıldım falan, yeminler etti başka bir şey olmadığına dair, sonra işte seni çok özledim seni bir daha göremeyecek miyim, sürekli bunları söylüyordu ama sürekli ve ben de kabul ettim bir şey demedim ve böyle oldu ve devam ettim. Bir başkası deseydi böyle olacak ve sen böyle yapacaksın, netçe derim ki uydurma, ona da öfkelenirdim ama böyle yaptım. Annem gibi olduğumu düşünüyorum. Ayrılamadığımı. Annem babama hâlâ kuvvetle bağlı ve seviyor. Babamdan ayrılamadığını ve ayrılmak istemediğini düşünüyorum. Annem babamı seviyordu, ayrılmak istemeyen annem. Cesaret etmediğimi, kopamadığımı bir sürü şey, tamamen annem gibi olduğumu düşünüyorum ve bu biraz şey gibi hissettiriyor aşağılık. Kötü bir şey ama öyle.
>
> Sen gursuz, sen ne bekliyorsun, seni sevmiyor, seni istemiyor, sen niye boşanmıyorsun. … Sen aciz bir kadınsın, güçsüzsün, bunları söyledim [anneme]. Aynı cümleleri kendime kendimi kırbaçlayarak kuruyorum kendi ilişkimde. Anneme ne kadar öfkeli söylediysem kendime daha da kötü şekilde söylüyorum. Sürekli bir fısıltı zihnimin içinde yayılan ve kendini ele geçiren. Bütün hücrelerimle bunu hissediyorum. Ben aciz bir kadınım, gursuz bir kadınım.

Hira'nın eş anne temsilleri düşünüldüğünde, anneye dair yaptığı tanımlamaların bir kısmını kendisi için de yaptığı görülmektedir. Hira ifadeleri arasında birçok kez tutumlarının kendisine annesinden tanıdık geldiğini ve annesine benzediğini dile getirmiştir.

> Sonra kendime kızıyorum sanki aciz bir insanım ve eşimin orada olmasına muhtacım. O yüzden kim olursa olsun, ne yaparsa yapsın, onu oradan uzaklaştırmıyormuşum gibi çünkü muhtacım, kendime de aciz bir insan olduğum için kendime kızıyorum. Eşime muhtaç olmak, böyle hissetmek, aciz hissettiriyor. Bu duygu annemden tanıdık geliyor. Babamı bırakamıyor, babama muhtaçmış gibi yaşıyor. Dönüp annemi aciz diye tanımlarım, anneme acıyorum. Kendime öfkeleniyorum, anneme de öfkeleniyordum. Ama hem de kıyamıyorum, merhamet hissediyorum yaşadıkları için. Bu kadın bunu kendisine nasıl yaptırıyor senin gururun yok, ben bunları annemin yüzüne de çok saydım, sen şöyle bir kadın mısın böyle bir kadın mısın falan diye.

Hira'nın aşağıdaki ifadesi, annesinin eğer boşanıp kendi hayatını kurabilen bir kadın olsaydı, kendisinin de benzer şekilde bunu başarabilen bir kadın olabileceği düşüncesi

üzerine kuruludur. Bu varsayımsal durum, bir yönüyle Hira'nın boşanmayan, kendi hayatını kuramayan ve bağımlı bir eş anne temsilini içselleştirdiğini,, dolayısıyla bu temsilin sınırlarının dışına çıkmakta zorlandığını düşündürmektedir.

> Annemin babama vermesi gereken tepki annem çoktan boşanmış olmalıydı, ben annemi sürekli yönlendiriyorum, başka bir hayat kurmalıydı ve kurabildiğini de ona göstermeliydi. Annem boşanan bir kadın olsaydı ve kendi hayatını kursaydı, bugünkü Hira daha güçlü bir kadın olurdu. Eşini o kadar yaşadığımız sorunlarda terk edebilmiş, ben bunu yapacağım diyen ve yapan bir kadın olurdu. Ben de hayatımda yapmak istediğim ve kendi gücüme bağlı olan şeyleri yaptığımı düşünüyorum ama bunu yapamadım ve ben eşimden zamanında neden ayrılamadım mesela. Anne senin yaşadığını ben yaşadığımda sen ben kocamdan boşanmayım istiyorsun öyle mi dedim, ben ayrılamıyorsam yapamıyorsam biraz da sorumlusu sensin falan demiştim anneme, çok ağladı, çok üzüldü ve sonra bunu kabul etmedi ben yapamıyorsam bu anlama mı geliyor vs. dedi bir şeyler söyledi. Benim davranış şeklimi annemin etkilediğini ona söyledim. Ve ben boşanmayacağım anne sen de bana boşanma diyorsun aslında öyle gösteriyorsun. Ben sanırım ilişkinin bitmemesi gerektiğini sanıyorum annemlerin ilişkisinin ne kadar boktan olduğunu anlattım size, bu kadar boktan bir ilişki bile bitmiyorsa sanırım ilişki bitmemeli diye düşünüyorum bir yönden. Bitmemesi gerektiğini düşündüğüm için de ayrılma hissi gelince annem gibi davranmam gerektiğini düşünüyor gibiyim ve ilişki bitmemesi için ne yapmam gerekirse onu yapıyorum. İlişkim bitince sanki orası kıyamet ve orada hayat bitiyor gibi. Sonuçta annem bir kıyametin içinde kaldı ve sanki ayrılması daha büyük bir kıyamet gibiydi. Anneme ne kadar başka adamı mı yok, kendi hayatını kurmaz mısın moduna giren ben, kendi ilişkimde sanki başka hiçbir ihtimal yok ve sanki böyle ben kör kuyulardayım ve kel, topal ve sakatım, körüm işte ne biliyim sanki başka hiçbir insan beni sevmeyecek istemeyecek, bu ilişkiyi sanki bir daha bulamayacak gibi hissediyorum. Bence annem de babama çok patolojik bir şekilde bağlı ve ben de eşime patolojik bir şekilde bağlıyım. Ve bence annem de ben gibi hissettiği için böyle oluyor o kadar şeye rağmen boşanıp gitmemiş.

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Hira'nın ilişkisinde, içselleştirilmiş eş anne temsillerinin daha baskın olduğu görülmektedir. Ancak Hira, zaman zaman annesiyle benzer duygular yaşadığında savunmaya geçmekte ve annesinin düştüğü konuma düşmemek için tepkisel davranışlar sergilemektedir. Her ne kadar Hira içsel olarak kendisini annesiyle benzer biçimde deneyimlese de, dışsal olarak zaman zaman eş anne figüründen farklı tepkiler ortaya koyduğu da görülmektedir.

> … Sanki eşim babam, babamın anneme yaptıklarını o da bana yapıyor, o yüzden ben de bunu asla yaptırmayacağım, yapamazsın der gibi sert duruyordum.

Bunun bana saygısızlık olduğunu ve değersiz olduğumu düşünüp, yapmaması gereken bir şeyi yaptığını düşünüp ben de ona çok daha sert bir tepki veriyorum. Ben de annem gibi bir kadın oluyorum, tınlanmıyorum ve ben de annem gibi olmayacağım deyip ben de telefonu suratına kapatıyorum. Kızdıracağını bile bile yapıyorum.

Asla böyle bir kadın olmak istemiyorum dediğim güçsüz bir kadın olmak istemiyorum. … Güçlü bir kadın olmak isterdim. Annemi çok güçsüz görüyorum. Böyle bir kadın olmak istiyorum diye düşündüğüm o kadın, annemin güçlü versiyonu. Babamı boşayacak versiyonu. İlişkimde annem gibiyim. Olmayan hâli eşimi terk ederdi ama terk etmiyorum. Dıştan güçlü, baskın bir kadın gibi dursam da içsel olarak bakarsan hani göründüğüm değil de içsel olarak baktığımızda güçlü bir kadın değilim, zayıfım.

Aslında anneme de ol dediğim kişi olmaya çalışıyorum. Daha az umursayan, takmayan, anlatmayan, çabalamayan, olduğu kadarı kabul eden, he he deyip geçen. ... Yani öyle olması gerektiğini düşünüyorum.

Aşağılanmış gibi hissettiğim için ben böyle bir tepki verdim diyorum. … Bir kavga çıkardım ama çocuk böyle ne söylesem diye şok oldu. Ben de bu kadar tepki vermeme sonra şok oldum. Tetiklendim öyleydi. Benzeri duygu hissedip çok keskin tepkiler verip hep kavga ediyorum. Yani şey oluyor zaten o bana bunu yapamaz, o babam gibi bir adam olamaz. Ben bunu şey yaptırmıyorum, ben ona yaptırmıyorum oluyor. Belki hissiyat annemin konumuna düşmemek içindir ama bunu bana yapamaz oluyor.

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Hira'nın içselleştirdiği eş anne temsillerinin yanı sıra içselleştirdiği eş baba temsillerine ilişkin ifadeleri ise şu şekildedir:

Eşim şey diyor, sen beni hep suçluyorsun. Hem çok fevri davranıyorsun, beni hep suçluyorsun, hiç mi iyi bir şey yapmıyorum, hem de ön yargılı davranıyorsun. Onu eleştirdiğimi anlamadığımı, yargıladığımı düşünüyor.

Eşinin gözünden, ben duygusuz, anlayışız, katı, çok keskin fevri. Her seferinde çok fevrisin deyip duruyor.

Eşimde aslında niyetim o değildi onu kastetmemiştim, yanlış anladın diyen bir eş aslında. Çok hızlı ve fevri çıkışlarla kendimizce çıkarımlar yapıyoruz. Babamda öyleydi direkt anlamak istediği yerden anlardı ve hemen buna tepki verirdi. Ben de da var. O yüzden çok fevrisin diyor eşim. O yüzden karşı taraf hep yanlış anlaşıldığını düşünüyor.

Eşinin Hira'ya yönelik yaptığı tanımlar incelendiğinde, bu tanımların bazı eş baba temsilleriyle örtüştüğü görülmektedir. Bunlarla birlikte Hira'nın babasına benzediğini dile getirdiği diğer ifadeleri de şunlardır:

> Babam annemden nefret ediyordu. İğrendiğini de düşünürdüm bazen şey gibiydi elinden gelse öldürürdü. Bazı durumlarda bazı kavgalarda o nefreti görürdüm, sen nerden çattın bana, biz niye evlendik, lanet olsun o güne ya da çok daha ağır şeyler söylediği olurdu. Benim de eşimden nefret ettiğim, tiksindiğim oluyor, insanın sevdiğini söylediği birisine bunları hissetmesi garip ama hissediyorum. Şu an konuşunca şunu anlıyorum babamın kafasındaki dünya düzeni benim de kafamdaki dünya düzeni olmuş. Ve öyle davranmalı ve öyle davranmadığında da beni sevmiyor, babamda da direkt sevgisizlik ve değersizlik algısı çok hızlı geliyor ve artık onda iyice oturup kemikleşmiş, 45 yaşında sonuçta. Şöyle ki annemin verdiği tepkiyi, söylediği sözü söylediğinde babamın o nefreti öfkesi, başka biri aynı şeyi babama yapsa ve söylese babam asla aynı tepkiyi vermiyor. Anneme bunu yapıyor. Ben de mesela sadece eşime yapabiliyorum.
>
> Eşim bana karşı çıktığında sanki bana düşmanlık ediyormuş gibi görüyorum. Ona defalarca şu cümleyi kurdum, beni karşına alma, benimle savaşma, benimle uğraşma, ben seninle savaşmıyorum. Ama sanki bana özellikle düşmanlık ediyormuş gibi tamamen karşımda benim karşımda yer alıyor ve bu benim canımı çok sıkıyor. Beni sevmediğini, değer vermediğini, sevse benim dediğimi yapacağını beni ve söylediklerimi önemseyeceğini düşünüyorum ve küsüyorum. Trip moduna giriyorum beni sevmediğini düşünüp. Böyle zamanlarda ben de ona karşı aşırı öfke duyuyorum, çünkü onun kötü niyetle bunu yaptığını gerçekten beni sevmediğini bana karşı bilerek isteyerek kötü davrandığını düşündüğüm çünkü çok net bir şey ve bunu anlamadığı için, bazen hiç bağırmayacağım şekilde bağırıyorum çok büyük tepkiler veriyorum, genelde kestirip atadabiliyorum, tamam öyleyse ayrılalım, sen bunun böyle olduğunu söylüyorsan diye. Çok keskin tepkiler veriyorum ve çok çok öfkeleniyorum. Bu aşikâr ve sen bunu yapmıyorsan o zaman kasıtlı diye düşünüyorum. … Kavgayı ben çıkarıyormuşum gibi gözüküyor ama bence her kavgayı eşim başlatıyor. Çünkü bunun böyle olacağını bilip de yapmadığı için, ne yapması gerektiğini bilip yapsa böyle kavga çıkmayacağını düşünüyorum. O yüzden o başlatıyor. … O kadar kötü ki ama babamın anneme yaptığı da buymuş, şu an anladım. Benimkisi yavaş yavaş farkındalığa dönüyor ama babamınkisi çok dürtüsel ve direkt. O hiç düşünmüyor o niyetle yapmamış olabilir mi diye, ben biraz düşünüyorum ama çok da işlemiyor, öyle. Şu an bunu anlatırken fark ettim ki bence mesela babam da böyle yapıyor. Hem çok öfkeli, tepkisel, otoriter hem de annemin kötü niyetli ve kasıtlı yaptığını düşünüyor. O yüzden anneme hiçbir şey açıklamıyor, anlatmıyor yani. Bir şey olunca babam şey davranışını bekliyor, burada benim ondan nasıl bir davranış beklediğimi biliyor ve doğru davranması gerektiği davranış bu ve bunu yapmıyorsa, o zaman bilerek yapmıyor. Babam hemen küfrediyor nefret ediyor, bırakıp gidiyor. Babam şöyle mesela … annem için işte bu kadının karakteri bu, şöyle kötü bir kadın böyle kötü bir kadın diye

düşünüyor. Anneme aşırı kızar, sayar söver ne adiliği kalır ne bir şeyi kalır, sonra direkt kavga ederler. Hiç dinlemiyor, konuşmuyor, bunu mu demek istedin, niye böyle söylüyorsun vs. hiçbir soru, açıklama şey yok. … Babam hoşlanmadığı bir şey davranış gördü sövdü saydı ve bitti. Annem dünyadaki en kötü insan, en anlayışsız insan.

Babam yani tamamen sadece babam olsun hayatında istiyor. … Babam annemin teyzeme kahvaltıya gittiğini öğrense laf eder, canı sıkılır. Eve geldiğinde annem evde olsun, işte yemek hazır olsun, her şey düzenli olsun istiyor. … Babam dışarıdayken oturup evde onu beklemesini hani beklemesi derken sürekli her şey için hazır, annemin babama ait olmasını istiyor tam olarak. Bütün önceliği hayatı babam olsun istiyor. Duygusal olarak değil ama artık hizmet için mi ney içinse sürekli orada olmasını istiyor demek istediğim. Ben de eşimin sürekli beni öncelemesini istiyorum. En çok bana vakit ayırmasını, arkadaşlarından ailesinden daha ziyade. Öncelik tamamen ben hissetmezsem, ailesini veya başkalarını önceledeğini, ben de babam gibi bir gerilebiliyorum, kötü hissediyorum. Çok yakın geldi bana şu an bu davranış. Çocukken babamın bu düşüncesini olması gereken olarak tanımlardım. Bunu da kocamdan bekliyormuşum. Ya ben şu an bu farkındalıkları yaşamak istemiyorum zor olacak gerçekten. Yani evet kocamın da hayatını tamamen bana endekslemiş olması. Ben onun sosyal hayatını hep kısıtlamaya çalışıyorum, bunun için hep kavga ediyoruz. Oysaki her gün benimle kalmasını her gün birlikte bir şey yapmayı hayatının merkezi olmayı istiyorum. Ben de merkezime koyuyorum zaten. … İkisinin de hayatı birbirine göre endekslemesi. Babam bunu talep ediyor ben de annemin bunu yapması gerektiğini düşünüyormuşum. … Bir kere hatırlıyorum arkadaşıyla tenis oynuyordu ve benim yanıma gelmesini beklediğim bir anda gelmemişti. Ben sinir krizleri geçirip gerçekten hani böyle normalde sövmem ama söverek böyle çığlıklar falan atarak yanıma geldi sonrasında onu yanımdan kovmuştum. Demediğim, söylemediğim şey kalmamıştı. Beni asla tınlamadığını, beni asla önemsemediğini, beni takmadığını, kaale almadığını çünkü beni öyle yapsa böyle hissetse geleceğini, şöyle olacağını, böyle olacağını falan çok şey söylemiştim. Bana değer vermediğini düşünmüştüm. Beni tınlasa değer verdiğini görürdüm. Değer verse böyle yapmazdı. Ben onu aradığımda çağırdığımda gelirdi. Kendi kafasına estiğinde değil diye. Babam sanki annem görevini yerine getirmiyor gibi ben kimim işte gelip giderim, aynı şeymiş işte. Ben kimim diyor o da. Hani o da beni tınlamıyorsun diyor. O gelip gidiyor. Sani babam dışarıda çalışırken işte o kadar çabalarken o kadar uğraşırken onun hâlinden anlamadığını, ona işte değer verip rahat ettirmek için ona işte ne bileyim yemek hazırlamadığını, şunu yapıp bunu yapmadığını işte bir sürü şey söylüyordu. Değer vermediğini düşünüyordu. O değer verse zaten evde işte onları yapacağını düşünüyordu. Benzer bir şeymiş. Allah kahretmesin. Ben babam olarak oturuyorum senin karşında. Allah kahretmesin gibi hissediyorum, çok kötü.

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

Görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Hira'nın karşıt eş baba temsillerine yönelik doğrudan veya dolaylı ifadelerine rastlanmamıştır.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Hira'nın ilişkisine dair anlatılarında hem içselleştirilmiş eş anne hem de içselleştirilmiş eş baba temsillerine benliğinde güçlü bir biçimde yer açtığı görülmektedir. Bu temsillere ilişkin olarak Hira'nın benlik örgütlenmesinde gözlemlenen temel dinamik, eş anne ve eş baba temsilleri arasındaki salınım biçiminde ortaya çıkmaktadır. Hira, bazı durumlarda dışsal olarak karşıt eş anne temsilini ortaya koyuyor ya da annesi gibi olmamak adına farklı tepkiler sergiliyor gibi görünse de, sonunda yine annesine benzer davranış kalıplarına yöneldiğini ifade etmiştir. Bu durum, Hira'nın benlik örgütlenmesinde yaşadığı temsiller arası içsel çatışmayı ve bu temsiller arasında süregelen mücadeleyi yansıtmaktadır. Hira bu konudaki deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

> … Annem gibi aslında, annem de kendini anlatmak için uğraşıp dururdu, didinirdi, babam dinlemezdi ve annemi suçlardı yine. Bence ben de bu yüzden bu kadar tepkisel oluyorum, mesela o sıra belki başka bir şey söylüyordu anlamadı vs. ama ben direkt beni kale almadığını ve dinlemediğini düşünüyorum. … Bunun bana saygısızlık olduğunu ve değersiz olduğumu düşünüp, yapmaması gereken bir şeyi yaptığını düşünüp ben de ona çok daha sert bir tepki veriyorum. Ben de annem gibi bir kadın oluyorum, tınlanmıyorum ve ben de annem gibi olmayacağım deyip ben de telefonu suratına kapatıyorum. Kızdıracağını bile bile yapıyorum. Kavgayı başlatıyorum. Kızacağını bile bile telefonu kapatıyorum ben de onu kaşıyorum, tartışmayı alevlendiriyorum o süreçte. … Bu süreçte annem gibi olmayacağım diye istediğini söyleyen yapan biriyken, sonra yine annem olup tekrardan ben gidiyorum ben arıyorum. Suratına kapattıktan sonra eğer on beş yirmi dakika sonra beni aramıyorsa ben arıyorum onu.
>
> Kavga anında ya da kavga çıkmasına sebep olacak bir şeyler anında, yapılması gerekenlerin, doğru davranışın kafamda net olması, o davranış sergilenmediğinde beni sevmediği beni önemsemediği ve değer vermediği düşünmem açısından babam gibiyim, kavga anı ve kavga öncesinde. Kavganın sonu ve özellikle kavgalardan sonra annem gibiyim. Şu an bu farkındalığı ben de yaşadım, çok garip şey oldum. Yarısına kadar annem yarısına kadar babam olup Hira olamadığımı düşündüm. Ve kendim gibi savaşmadım, kendimin ne olduğunu bile bilmiyorum. Bu biraz beni üzdü.
>
> Sosyal hayatımda dişli, baskın bir kadınım. İnsanlar içinde çok güçlü olan bu benim canımı yakmadı ki, ne olmuş ki, üzmedi ki moduyla takılan bir insanım, kararlarını alabilen güçlü, net, iradeli bir insandım. Ama eşime karşı bu kadın değilim,

ilişkimde böyle bir kadın değilim. Ona sorsan sen bana kök söktürüyorsun diyor, alakası bile yok. Baksan ben eninde sonunda eşini terk edemeyen, ondan kopamayan, dediği yere giden ve aldatma mı ama başka ne bekliyorum ki diye kendine ve ona soran bir kadınım. İçerde böyle annem iken, eşime babam gibi saldırdığım için beni baskın, kök söktüren biri gibi algılıyor. Hiç saldırmadan olur aşkım, tamam aşkım diye kabul etmiyorum önce babam gibi saldırıp savaşıyorum, sonra annem gibi geri gidiyorum peşinden.

Asla böyle bir kadın olmak istemiyorum dediğim güçsüz bir kadın olmak istemiyorum. … Güçlü bir kadın olmak isterdim. Annemi çok güçsüz görüyorum. Böyle bir kadın olmak istiyorum diye düşündüğüm o kadın, annemin güçlü versiyonu. Babamı boşayacak versiyonu. İlişkimde annem gibiyim. Olmayan hâli eşimi terk ederdi ama terk etmiyorum. Dıştan güçlü, baskın bir kadın gibi dursam da içsel olarak bakarsan hani göründüğüm değil de içsel olarak baktığımızda güçlü bir kadın değilim, zayıfım.

Hira'nın benlik örgütlenmesi ve ilişkisel örüntüsü incelendiğinde, duygusal olarak kendisini eş anne konumunda hissettiği, ancak davranışsal düzeyde daha çok eş baba rolüne benzer bir tutum sergilediği görülmektedir. Bu durum, onun ilişkide bir yandan eş anne, diğer yandan eş baba gibi davrandığı ikili bir dinamiğe işaret etmektedir. Hira, eş annenin konumuna düşmemek için sürekli bir mücadele içindedir; ancak bu mücadele, paradoksal bir biçimde, onu babasına benzer bir konuma taşımaktadır.

Ben duygusal olarak annemle özdeşleşmiş bir karakter olduğumu düşünüyordum ilişkimde. Sanki eşim babam, babamın anneme yaptıklarını o da bana yapıyor, o yüzden ben de bunu asla yaptırmayacağım, yapamazsın der gibi sert duruyordum. Ama yine en sonunda annem gibi babamın dediğini ve babamın yaptığına katlanmış, onunki gibi kabul etmiş, aman sorun çıkmasın zaten ayrılmıyoruz, ayrılamıyoruz diye sineye çekmiş bir kadın olarak, hatta böyle kendime hiç saygı duymayan, kendisinden hiç hoşlanmayan bir kadın olarak hayatıma ve ilişkime devam ediyorum. Bir tartışmadan sonra benim istediğim olmadan ve ben eşimle barışan, arayan tarafsam böyle hissediyorum.

İlişkimde daha böyle daha relaks daha kabullenici, daha yumuşak bir kadın olmak isterim. Bence ben biraz tepkisel bir kadınım. … Yani bir şey olduğunda o konuda ya aman diyemiyorum, umurunda olmamak hâline gelemiyorum. Ona açıklamaya çalışıyorum, öyle olmadığını göstermeye çalışıyorum, ne bileyim tepki veriyorum işte tepkisiz olmak isterdim ve umursamamak isterdim. Normal makul ya da ne bileyim benim olmak istediğim kadın tamam, öyle yaparım o zaman, hiç sıkıntı değil gibi şeyler deyip, iç huzuruyla devam eden bir kadın olmayı isterdim, ama orada işte kendini anlatmak için neden bunu böyle yaptığını işte kendisinin şöyle bir insan olduğunu böyle bir insan olduğunu anlatmak için kendini yırtan çabalayan bir kadın değil. Aslında anneme de ol dediğim kişi olmaya çalışıyorum. Daha az umursayan, takmayan, anlatmayan, çabalamayan, olduğu kadarı kabul eden, he he

deyip geçen... Yani öyle olması gerektiğini düşünüyorum. … Eşimle bu ilişkiye devam edeceksem, onun bu söylediklerini takmamam lazım. Çünkü şey demem lazım ha tabanında bu çocuk beni seviyor mu seviyor, dinlemek istediğini anlamak istediğini söylüyor mu çabalıyor mu çabalıyor, o zaman bu söylediklerini ben takmayacağım derim demeliyim. Ama hoş anneme de aynı şeyi söylüyormuşum sen babam burada mı burada, şöyle mi söylüyor söylüyor, sana kötü bir şeye dokunuyor mu dokunmuyor, o zaman sende takma diyordum aynı yere çıkıyor. Yani aslında kendimce çok şey değiştirdiğimi değiştirmeye çalıştığımı çok akıllı olduğumu daha güzel yapabileceğimi düşündüğüm hâlde annemin aynı tepkilerini verdiğimi görmek beni biraz üzüyor. Bir de kendi kendime o kadar boşuna aptalca çaba harcadığım için öfkeleniyorum. Ben burada da mesela annemmişim gibi. … Farklı versiyonlarını yaşayan, varyasyonları yaşayan annemmişim.

Hira'nın aşağıdaki anısı, eşinin tepkisi karşısında kendisini doğrudan eş annesi gibi aşağılanmış ve küçümsenmiş hissettiği bir durumu yansıtmaktadır. Bu anlatı, Hira'nın benliğinde yer eden içselleştirilmiş eş anne temsili ile bu konuma düşmemek için ortaya çıkan karşıt eş anne temsili arasındaki etkileşimi açık biçimde ortaya koymaktadır.

Genelde babam annemi küçümser. İşte bazen kelimelerine takılıyor onla dalga geçer. Bazen kilosuna takılıyor. … Babam mesela anneme şey demişti işte seni şeye götüreyim sanayiye hizarla etlerinin yarısını kestirelim. Böyle şeyler ya da kilo aldığına dair işte ne bileyim kaç karış olduğunu bir ölçelim şöyle olsun böyle olsun moduyla bir şeyler. Babam bu şekilde annemi aşağılardı. … Eşimin beni aşağıladığını da düşünürüm. Onunla bunun için kavga da ettim ben, sen beni aşağılıyorsun, diye. O beni aşağıladığını kabul etmiyor ama ben öyle hissediyorum. Eşime de hemen sen nasıl böyle bir şey yaparsın, o kadar keskin bir tepki veriyorum ki. Sen burada ne demek istedin, sen beni önce zaten ilk anda ben de fark etmiyorum ki o kadar canım sıkılıyor bozuluyorum. Sert bir tepki veriyorum ya telefonu kapatıyorum ya konuşmuyoruz ya bir şey oluyor. Sonrasında düşünüyorum ya dedim, sen beni burada aşağılamışsın. Aşağılanmış gibi hissettiğim için ben böyle bir tepki verdim diyorum. ... Kilo ile ilgili konularda vs. Bir şey oldu kahvaltıya gidecektik onunla dışarıda. Sonra işte buluştuktan sonra ben iki tane çikolata yedim mi dedim ona, işte şey onları yediysen sana kahvaltı yok dedi. Bu aslında kilo vermek istediğimi söylediğim için olabilecek bir şey. Ama o an ben dedim ki sen kimsin, sen ne diyorsun da bana kahvaltı yok, ben senin evcil hayvanın mıyım sen bana yemek verip vermemeyi tercih edeceksin. Bir kavga çıkardım ama çocuk böyle ne söylesem diye şok oldu. Ben de bu kadar tepki vermeme sonra şok oldum. Tetiklendim öyleydi. Benzeri duygu hissedip çok keskin tepkiler verip hep kavga ediyorum. Yani şey oluyor zaten o bana bunu yapamaz o babam gibi bir adam olamaz. Ben bunu şey yaptırmıyorum, ben ona yaptırmıyorum oluyor. Belki hissiyat annemin konumuna düşmemek içindir ama bunu bana yapamaz oluyor.

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Hira, eşinin babasından özellikle farklı olduğunu düşündüğü kibarlık, nezaket ve tatlı dillilik gibi özelliklerin, kendisinde aradığı türde bir eşe sahip olduğu duygusunu uyandırdığını belirtmiştir. Bu özellikler, Hira'ya aynı zamanda bu ilişkide güvende olabileceği hissini vermiştir. Çünkü ona bu eş, annesinin evliliğinde yaşadığı olumsuz deneyimleri kendisine yaşatmayacak bir eş olarak algılanmaktadır. Hira, eş babasının bu algı ve duygularına etkisi olduğunu kendisi de dile getirmiştir.

> Düşünüyorum da bu ilişkiye de eşimin ilk zamanlardaki tatlı dili sayesinde başlamıştık zaten…. Böyle eşimde tatlı tatlı konuştuğu anlarda, nazik kibar biri olduğunda gözlerim kalp emojiden oluyor. Ayy çok güzel çok güzel tam aradığını bulmuş biri gibi hissediyorum. Babamdan dolayı sanırım böyle bir insan, eşim olsun gibi bir istek ve beklentim varmış sanırım ve böyle olduğunda çok iyi ve güvende hissediyorum. Mutlu oluyorum aradığını bulmuş bir insan oluyorum. O nazik ve kibar insan daha iletişime açık olur, ona tek tek anlatırsın hepsini dinler, anlar ve daha konuşulabilir olur o kişi, önemser.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Hira, ilişkilerinin başlangıcında her ne kadar eşinin babasından farklı olmasıyla güven ve tam aradığını bulma duygusu yaşamış olduğunu ifade etse de, ilişki sürecinde zaman zaman eşini, eş babasına benzetmeye başlamıştır. Bu özdeşleştirmenin, Hira'nın eşinin babasına benzemesi konusundaki güçlü kaygı ve korkularından beslendiğini söylemek mümkündür. Söz konusu korkular, Hira'nın eşini babasıyla benzer biçimde algılama eğilimini artırmakta ve onu ilişkide sürekli tetikte tutmaktadır. Bu perspektiften Hira'nın eşini, eş babasıyla özdeşleştirdiği başlıca yönler şu şekildedir:

> Eşim bencil bir adam. Sen beni görmüyorsun, sen bana söylemiyorsun. Babam da bencil denilebilirmiş.
>
> Mesela babama bir şey söylüyorsun babamın kafasında olan babamın istediği şeyi söylemediğin anda sövüp yani senin kim olduğuna, nerede olduğunuza, ne yaptığınıza bakmadan, kalbinin kırılacağına hiç bakmadan sövüp sayıp telefonu kapatır ya da oradan çekip gider. Eşimin de üslubu, söyleyiş tarzı babam kadar olmasa da sert. Babamın çok sertti zaten. Eşimden bunu böyle yapma gibi mesela, böyle cümleler kurulmasından hiç hoşlanmıyorum. Sinir katsayımı yukarı çıkıyor. Bir şey konuşuyoruz mesela, ben araya girince sertçe lafımı kesme, lafımı kesme, gibi ters bir tepki veriyor, kesmiyorum kardeşim moduna geçiyorum ben de.

> Genelde babam annemi küçümser. İşte bazen kelimelerine takılıyor onla dalga geçer. … Babam bu şekilde annemi aşağılardı. … Eşimin beni aşağıladığını da düşünürüm. Onunla bunun için kavga da ettim ben, sen beni aşağılıyorsun, diye. O beni aşağıladığını kabul etmiyor ama ben öyle hissediyorum.
>
> Kocam kendisi ise kılıbık, ben ne dersem yapan, mülayim [biri olarak görür], o senin için bir ağzımla kuş tutmadığım kaldı der. O bu ilişkide verici ve her şeyi yapan kişi olduğunu düşünüyor. Baskı altında onu çürüttüğümü düşünüyor. Hanım köylü, benim için her şeyi yapan, baskıya maruz kalan olduğunu. … Babama göre kendisi varını yoğunu ailesi için adayan bir eş, karısına yaranamayan, yeterli hissedemeyen, canım kocam da şunu yapmış, benim kocamda şöyle bir insandır tepkisini alamayan bir eş. Bir türlü memnun edemeyen.

4.11.7. Duha

Duha'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Duha'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, kaygılar ve korkular ile çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesine, benlik temsillerine dönüşerek benliğin bir parçası hâline gelmesine ve her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur. Duha'ya ait bu benlik temsilleri kendi evliliğinde nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Duha'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Duha'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Duha'nın eş annesine dair aklına gelen ilk temsiller, eğitimsiz olduğu için sürekli babası tarafından küçümsenen, eleştirilen, ezilen ve susturulan bir kadın olmasıdır. Duha, bu tutuma maruz kalan eş annenin ilişkisinde yaşadığı hayal kırıklıklarını görmüş ve ona karşı koruma-kollama isteğini, üzüntüsünü ve şefkatini dile getirmiştir.

> Annem ev hanımı, ilkokulu da tam bitirmemiş bir kadın. Annem babam tarafından ezilirdi bu konuda.
>
> Annem herhangi konuda bir şey söylese babam sustururdu. Bunu bazen başkalarının yanında da yapardı, "hanım sen bir sus ne anlarsın ki" derdi. Annem bozulurdu tabii, yüzü düşerdi. Çok bir tepki vermezdi. Hayal kırıklığını yaşardı.

> Her seferinde bir adım atıp her seferinde o hayal kırıklığını yaşadığını çok defa şahit oldum.
>
> Annemi çocukluğumdan beri koruma kollama ihtiyacı hissederdim. Şefkat duyardım. Ben annemi küçümsediğinde babama kızıyordum. Niye böyle yapıyorsun gibi. Anneme de üzülüyordum. Böyle korumak kollamak istiyordum.

Duha, annesi için kendisinin de absürt bulduğu yorum ve bakış açıları karşısında annesine karşı olumsuz hissetmediğini, ona yönelik eleştirel ya da küçümseyici bir tutuma sahip olmadığını dile getirmiştir. Öte yandan, aşağıdaki ifadelerine bakıldığında Duha'nın kimi durumlarda içsel olarak örtük bir şekilde babasına da hak verdiği düşünülebilir. Gelecekteki eşine yönelik yaptığı çıkarımlar da aslında annesinin bu yönüne karşı Duha'nın aslında olumsuz bir bakış açısına sahip olduğunu yansıtmaktadır.

> Annemin de bazen çok absürt, konuyla hiç olayla alakası olmayan yorumları da vardır. Yaa bunu da bilir buna da bu yorum yapar, bilmiyorsa hiç yorum yapmasın şeklindedir babamın bakış açısı da. Annemin de böyle her konuya dair bir fikri vardır ve konuyu kendine çeker böyle, her şeyde kendine bir pay çıkarma vardır, babamın da en çok kızdığı şeylerden biridir bu. Ben şunu yaptım o yüzden böyle oldu, kendisiyle ilişkisiz konularda da buraya çeker mevzuyu. Babamı rahatsız ederdi bu durum.
>
> Ne kadar benim için saçma sapan bir şeyler yapmış da olsa anneme karşı hiç öyle eleştirel küçümseyici düşünmedim. Ben öyle hiçbir zaman yaa anne sen de bilmiyorsun gibi bir şey demezdim.

Duha, annesini küçümsemese de zaman zaman babasının eleştirileri karşısında kendisini geliştirmemesi ve mücadele etmemesi nedeniyle ona kızgınlık hissetmektedir. Annesinin güçlü olmak yerine ezilen, boyun eğen, muhtaç ve edilgen bir konuma girmesi, Duha'yı kızdıran bir durum olarak görünmektedir.

> … ama anneme de kızıyorum hiç harekete geçmediği için. Keşke babamın bu kadar eleştirisini biraz hırs sebebi sayıp kendini geliştirmeye daha önem verseydi. Deseydi ki ben bu eğitimi alırsam eşimle olan ilişkimde de sosyal hayatımdaki ilişkilerde de beni başka bir noktaya taşır diye düşünseydi bazen diye, içimden sitemle geçirirdim.
>
> Annem ilişkisinde boyun eğen, ezilmiş, aşağıda kalan, muhtaç bir kadın gibi. Anneme kızdığım nokta bu, annem bunların hiç birisine mecbur değil. Böyle hissetmeye mecbur değil, bu pozisyonlara düşmeye mecbur değil. Sanki bunu mecburmuş gibi davranması benim canımı sıkardı. Bazı durumlarda annemin eli daha güçlü ama hep bu moda giriyor.

Duha'nın annesine dair bir diğer temsili ise başlangıçta coşkulu ve neşeli bir kadınken, babasının küçümseyici tavırları sonrasında bu enerjisini ve coşkusunu kaybetmiş, kendine güvenini yitirmiş, mücadeleyi bırakmış ve pes etmiş bir figüre dönüşmüş olmasıdır.

> Duygusal, çoşkulu ve neşeli bir kadın. Babam annemi eleştirir küçümserdi. Babam modunuzu darmaduman edebilir. Ama böyle saldırganca kızarak söylemezdi. Daha çok küçümserdi, beğenmezdi. Annem çoşkulu bir kadındı ama bunlar karşısında coşkusu yıllarca törpülenmiş durumda. Coşkusunu kaybetti. Babamla tartışmalarının sonucuna varamayacağını fark ettiği için annem pes etmiş ve bırakmış gibi. Kendini, kendi doğrularını savunma gibi bir çabası yoktu. Annem de şuna dönmüştü, yaaa baban daha iyisini bilir. Babamın bileceği konuda da babam daha iyisini bilir, babamın bilmediği konuda da babam daha iyisini bilir. Mesela yıllardır yemek yapan annem, babam yemeği de eleştirir ve babam daha iyisini bilir. Annemin bir konuda hâkim olması babam için bir anlam ifade etmez, bu annem için de artık böyle. Kabullenilmiş bir gerçekliğe dönüştü annem için de bu böyle yapılır demekten hep bir geri duran bir kadına dönüştü annem.

Duha ayrıca eş annesini, aşırı verici ve yüzde yüz uyum sağlayan, ancak bunun karşılığını ve takdirini alamayan bir kadın olarak tanımlamaktadır. Annesinin bu tavrını ise babasına olan muhtaçlığı ile ilişkilendiriyor gözükmektedir.

> Annem ise babama karşı aşırı verici bir eşti. Dünya bir tarafa, eşine karşı şeyi bir tarafa. Birazda muhtaç. Babama muhtaçlığı ile geçen bir yirmi yıl var sonuçta.
>
> Annem yüzde yüz babama uyum sağlamaya çalışan kişiydi. İzlediği televizyon tutun da tatil yapacakları yere kadar. Babamın sınırlandırdığı şeylere uyum sağlayan annemdi.
>
> Aşırı bir konfor alanı vermiş annem, babama ve ailesine. Annem vermiş bir noktada. Herkese karşı amcam babaannem vs. Annemin yapması gereken birçok şey var, ama anneme karşı hiçbir şey yok ve yaptıkları için de takdir yok.

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Duha'nın zihnindeki eş baba temsilleri incelendiğinde, ilk olarak eleştirel, küçümseyen, beğenmeyen, katı, dikte edici, kişinin moralini bozan ve destekleyici olmayan bir eş profili ön plana çıkmaktadır.

> Babam içe dönük, sessiz, aynı zamanda eleştirel bir adam. Babam öğretmen. Ayrıca babamın öğretici vasfı eve de yansırdı. Evde de dikte edici bir yapısı vardı. Annem bir şeyler hakkında yorum yaptığında o böyle olur mu sen ne anlarsın gibi şeyler söylerdi. Bunu küçümseyerek yapardı. Babama göre sadece kendi doğruları doğrudur, diğerlerinin doğrularını algılamaz. Katıdır. Anneme bu konuda sıkça bir şeyler söylediği olurdu. Biz ilkokuldayken anneme şey falan da derdi sende çocuklarla birlikte çalış, bir şeyler öğren kendini geliştir falan. Annem babam

> tarafından ezilirdi bu konuda. Annem çok güzel bir kadın, babam annemle isteyerek ve eğitimi de bilerek evlenmiş ama yine de bir şeyler hep söylerdi bu konuda.
>
> Babam annemi eleştirir küçümserdi. Babam modunuzu darmaduman edebilir. Ama böyle saldırganca kızarak söylemezdi. Daha çok küçümserdi beğenmezdi. … Babam annemi eleştirirdi ama hiç geliştirmesi için elinden tutmazdı. Mesela annemin ehliyet alması konusunda babam bunu istemezdi, anneniz evhamlı çok stres yapıyor onun için iyi olmaz der kapatırdı. Hem de kendini bir şeylerde geliştirmediği için kızardı.

Duha, babasının davranışlarını zorbalık olarak nitelendirmektedir. Duha, annesini küçümseyerek susturan ve bunu kimi zaman başkalarının yanında dahi yapan zorba eş baba tutumlarına karşı tepki geliştirdiğini ifade etmiştir.

> Babamı yaptıklarını zorbalık olarak tanımlarım. Kadını susturmaya yönelik bir tavrı var. O yüzden ortamlarda hep annemi susturmaya çalışırdı. Duruma göre kibar, ama ev aileden birisi varsa yavv hanım öyle de değil bir sus derdi. Annem herhangi konuda bir şey söylese babam sustururdu. Bunu bazen başkalarının yanında da yapardı, hanım sen bir sus ne anlarsın ki derdi. Ben babamın anneme karşı sen ne anlarsın tavrına kesinlikle çok karşı oldum.

Duha, tanımladığı eş baba temsillerine karşı öfke ve hayal kırıklığı hissettiğini dile getirmiştir. İfadelerinde ise özellikle kızgınlığın daha baskın bir duygu olarak öne çıktığı görülmektedir.

> Babam anneme göre eleştirel, beğenmez, uyuz. Bana göre de umarsız, ilgisiz, hiçbir şeyi beğenmeyen, tembel bir eş. Babama karşı öfke ve hayal kırıklığı var içimde.
>
> Babama annemi sürekli eleştirdiği için kızıyorum.
>
> Ben annemi küçümsediğinde babama kızıyordum. Niye böyle yapıyorsun gibi. … aşağılama, babamın anneme sürekli yaptığı şey…

Duha'nın zihnindeki bir diğer eş baba temsili ise tembel, eşine hiç yardım etmeyen, umursamaz ve ilgisiz, sürekli hizmet bekleyen, eşini ise adeta bir hizmetçi, mutfak robotu ya da kendi maaşlı işçisi gibi gören bir figürdür. Duha, babasının annesine karşı olan bu tavırlarına kızdığını ve bu nedenle onunla tartışmalar yaşadığını ifade etmiştir.

> Babama göre annem mutfak robotu, maaşlı işçi, hiçbir şeyden anlamayan okumamış bir kadın. "Eğer ben bu işleri yapacaksam ben zaten çalışan biriyle evlenirdim", cümlesine çok şahit oldum babamın, annemin yardım beklediği noktalarda. Annemi bu görev ve işleri yapması gereken kişi olarak görüyordu. Maaşlı işçisi gibi görüyordu. Aralarında duygusal bağ vardı belki, ama daha çok böyle görüyordu.

Babam annem için umarsız bir kocaydı. Babam aşırı tembel bir adamdı, asıl kavgalarımızdan biri de bu yüzden olurdu. Anneme hiçbir konuda yardımcı olmaz. Evde yemek konulur yenilir, sofradan bir tane bardağı sen götür be adam. Ben bu noktaya da kızarım hiçbir şey yapmaz, ama istekleri de hiç bitmez, çay nerde şu nerde, bu nerde hani sürekli bir şey ister. Annemin yorgun olduğu günden anlamaz, hâlsiz olduğunu anlamaz. Bu noktalarda hiç şey yapmaz. Babamın hiçbir sorumluluğu yok, o kadar insanı topla eve ama kendisinin de şunu şuradan şuraya götürüyüm kafası yoktur.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Duha, babasının annesine yönelik sürekli eleştirel, küçümseyici ve aşağılayıcı tavırlarıyla bağlantılı olacak şekilde saygı ihtiyacını açıkça dile getirmiştir. Saygısızlığa kesinlikle tahammül edemeyeceğini ve bu konudaki keskin tavrını net bir biçimde ortaya koymuştur. Ebeveynleri arasındaki ilişkide özellikle annesinin karşılanmayan temel ihtiyacının saygı olduğu söylenebilir. Babasının genel tutumlarının annesinin kimlik temsiline zarar verici nitelikte olması, kimliğin en temel ihtiyaçlarından biri olan saygıyı doğrudan ön plana çıkarmış gibi durmaktadır.

Saygısını yitirmek istemem eşimin hiçbir şekilde. Gözünde böyle aşağılık bir konumda olmayı da hiç istemem. Bu hani aşağılayıcı bir tavırla sürekli şey yapan insanlar var, öyle bir pozisyonda olmayı hiç istemem, kaldıramazdım. … Sevgi, saygı ve aşağılanma hissi. Eşim saygısızlık yapsa tahammül edemem. Sevgi tolere edebilir, insan bazen soğur eşine tekrar ısınır vs., bunlar olur ama bazı saygısızlıkların dönüşü yok. Hele başkalarının yanında yapılan saygısızlıklar, gelemem bunlara. … Bu aşağılanma babamın anneme sürekli yaptığı şey, orada görüyorum.

… böyle en ufak bir şey olduğunda ben çok tetikleniyordum, yani eğer söz sahibi ben değilsem ben o ortamda olmam mesela bir arkadaş ortamında benim dediğim aşağılanıyorsa, aşağılayıcı bir tavır takınırsa derhal uzaklaşıyordum. Ama ilişki böyle yürümüyor. Bunun mizahını dahi kaldıramıyordum. Eşimde böyle neşeli bir insan, her şeyin de mizahını da yapabilir. Benim tavırlarımla alay ettiği zamanlarda oldu. Belki bunu şaka amaçlı yaptı ama bu bana çok dokunuyordu. Ben de bunlara gereksiz çok tepkiler verdim. Tat kaçıracak şekilde en ufak bir şekilde küçümsendiğimde ben farklı boyutlarda daha öfkeleniyordum. Ben annem gibi boyun eğmeyeceğimi, saklanmayacağımı da biliyorum. Eşim tarafından babam gibi bir muameleye küçümseyici bir tavra maruz kalırsam, boşanırım. Bu konularda en ufak bir şey yaşasaydım küçümseme beğenmeme gibi, ben kendimi biliyorum, bu ilişkiyi devam ettiremezdim. En ufak bunun iması bile ilişkiyi bu noktaya getirmeden biterdi. Öyle onu çok seviyorum gibi vs. takılmam oraya.

Duha bu ihtiyacını, net bir şekilde karşılanmaması düşünülemez şeklindeki bir tutumla ortaya koymaktadır. Bulgular, ihtiyaçlar kadar katılımcıların bu ihtiyaçları ifade etme ve karşılama biçimlerinin de çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Duha'nın bir diğer ihtiyacı ise güçsüz olarak algıladığı eş annesine bağlı olarak gelişen güçlü olma ihtiyacıdır. Güç ihtiyacının, saygı ihtiyacıyla bağlantılı olduğu söylenebilir. Duha, bu ihtiyacını hem ilişkisinde güçlü ve otoriter taraf olma, hem de güçlü bir eşle evlenme isteği şeklinde ortaya koymuştur.

> Aslında ben çok daha şanslı hissettim, sadece şey beni korkuttu eşim avukat, ben gardiyanım. Ben bir de gereksiz bir gurura, kırılgan bir gurura sahibim. İnsanlar bir şeyler der diye işte kız avukat, oğlan memur gardiyan gibi der diye bir stresim olmuştu. Annem de başlarda bunu sorun etmişti. Aman oğlum sen de ben gibi olursun derdi. Ben hep ezildim ikinci planda kaldım ama sen kaldıramazsın bak sen çok da fevrisin, hayatta sen de kendi şeylerinin arkasında duruyorsun bu durum siz de problemler olur gibi geçmişti. … Eşimin bana tabi olmaması boyun eğmemesi beni yetersiz hissettiriyordu. İlişkide baskın olanın benim olmam gerektiği gibi bir düşüncem vardı. Erkeksin, senin lafının üzerine laf söylenmez, her şeyi sen bilirsin, her şey senin kontrolüne olur. Buna bir tehdit aldığımda bunu bertaraf etmen lazım, bunun gibi oluyordu ve de o şey ne olursa olsun söylemek istediğini söyleyen bir yapısı var. İnatlaşması beni çok öfkelendiriyordu, benim yaptıklarımı abartması, ağlaması, üzülmesi ben daha çok öfkeleniyordum ve ben de patlıyordum. İlişkide konuşuyoruz anlaşamıyoruz konuşuyoruz anlaşamıyoruz, normalde ben söylerdim karşı taraf kabul ederdi, bu böyle yürümeyince, ben de patlıyordum öfkeyle, bir yerlerde vuruyordum. Eşim güçlü bir karakter, güçlü bir eş. İstediğim bir şeydi ama bu seferde sana tabii olmuyor. Hayatındaki diğer alanlarda, önceki ilişkilerimde, diğer şeylerde hep ben ne diyorsam istiyorsam o oluyordu, ama eşimde öyle olmuyordu. Burada bazı çatışmalar yaşıyorduk. O an böyle eşime karşı güçlüce tepki vermemim sebebi mevcut konumumu korumaya çalışmak olabilir. İstediği yapılan, sözü dinlenen bir kişi olmak.

Duha'nın güç ihtiyacını hem kendisi hem de eşi üzerinden karşılamaya çalışması, aynı zamanda bu ihtiyacın karşılanmasında bir zorluk da yaratmıştır. Bununla birlikte, bu deneyim Duha'nın söz konusu ihtiyacını daha somut ve belirgin hâle getirmiştir. Duha'nın, aşırı verici ve uyum sağlayan eş anne figüründen yola çıkarak geliştirdiği bir diğer ihtiyacı ise sınır koyabilmek ve kendi isteklerini ortaya koyabilmektir. Bu ihtiyacı da ifadelerinde görülmektedir.

> Annem yüzde yüz babama uyum sağlamaya çalışan kişiydi. İzlediği televizyon tutun da tatil yapacakları yere kadar. Babamın sınırlandırdığı şeylere uyum sağlayan annemdi. Babam ne istiyorsa mesela, babam netçe bir şey izlemek ister annem onu izlemek istemese de bir ortak nokta bulunmaz. Biz de, eşim de bana

uyum sağlama çalışıyor ben de ona uyum sağlamaya çalışıyorum. Ama eşim benim dediğim olacak dediğinde, mesela o an eşim başka bir şey yapmak istediğinde, onu yapmam, kendi yapmak istediğim ne ise onu arkadaşlarımla yaparım.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

Duha'nın anlatılarında korkular ve ihtiyaçlar oldukça iç içe geçmiş durumdadır. Saygı ihtiyacını dile getirirken, örtük biçimde saygı görmeyen, küçümsenen ve aşağılanan bir konumda olmaya dair olan korku ve kaygısını da ortaya koymaktadır. Bu korku ve kaygı, annesinin yaşadığı konuma düşme, babasının annesine yaptıklarını, eşinin de kendisine yapabilme ihtimaline dair endişesiyle ortaya çıkmaktadır.

> Saygısını yitirmek istemem eşimin hiçbir şekilde. Gözünde böyle aşağılık bir konumda olmayı da hiç istemem. Bu hani aşağılayıcı bir tavırla sürekli şey yapan insanlar var, öyle bir pozisyonda olmayı hiç istemem, kaldıramazdım. … Sevgi, saygı ve aşağılanma hissi. Eşim saygısızlık yapsa tahammül edemem. Sevgi tolere edebilir, insan bazen soğur eşine tekrar ısınır vs., bunlar olur ama bazı saygısızlıkların dönüşü yok. Hele başkalarının yanında yapılan saygısızlıklar, gelemem bunlara. … Bu aşağılanma babamın anneme sürekli yaptığı şey, orada görüyorum.

Duha'nın küçümsenme konusundaki tetiklenmesi, bu konudaki net tutumu da ilişkisel tehdit senaryolarından doğan korku ve kaygısının yansımasıdır. Ortaya koyduğu net tutumu ve mücadelesi ise korkunun verdiği güçlü bir kaçınma davranışı olabilir.

> Annem ilişkisinde boyun eğen, ezilmiş, aşağıda kalan, muhtaç bir kadın gibi. Anneme kızdığım nokta bu, annem bunların hiç birisine mecbur değil. Böyle hissetmeye mecbur değil, bu pozisyonlara düşmeye mecbur değil. Sanki bunu mecburmuş gibi davranması benim canımı sıkardı. … Şu an böyle kötü bir noktaya düştüğümü bilsem, böyle bir durumum varlığı ve ihtimali kesinlikle beni orada tutmaz. O ilişkinin içinde kalamam. İlişkimde bu duruma düşmemek için çeşitli önlemler alıyorum ama eşime karşı veya ailesine karşı böyle bir şey olacak olsa sınırımı çizerim, tavrımı netçe koyarım, o yüzden o pozisyona düştüğümü hiç hatırlamıyorum, hiç böyle hissetmedim.

> … böyle en ufak bir şey olduğunda ben çok tetikleniyordum, yani eğer söz sahibi ben değilsem ben o ortamda olmam mesela bir arkadaş ortamında benim dediğim aşağılanıyorsa, aşağılayıcı bir tavır takınırsa derhal uzaklaşıyordum. Ama ilişki böyle yürümüyor. Bunun mizahını dahi kaldıramıyordum. Eşimde böyle neşeli bir insan, her şeyin de mizahını da yapabilir. Benim tavırlarımla alay ettiği zamanlarda oldu. Belki bunu şaka amaçlı yaptı ama bu bana çok dokunuyordu. Ben de bunlara gereksiz çok tepkiler verdim. Tat kaçıracak şekilde en ufak bir şekilde küçümsendiğimde ben farklı boyutlarda daha öfkeleniyordum. Ben annem gibi

> boyun eğmeyeceğimi, saklanmayacağımı da biliyorum. Eşim tarafından babam gibi bir muameleye küçümseyici bir tavra maruz kalırsam, boşanırım.
>
> Küçümsendiğimi düşündüm sanırım. … Eşim kendi fikrini beyan ettiği zaman bunu kendi otoriteme bir saldırı gibi algılıyordum ve böyle tepkiler veriyordum. Herhangi bir konuda veya bana karşı şeyler oluyordu.

Duha'nın güç ihtiyacıyla ilişkili ifadelerinde, eş annesinden farklı güçlü bir kadınla evlenmenin olumlu motivasyonun yanı sıra diğer yandan eşinin kendisinden daha güçlü, daha eğitimli ve baskın olmasının kendisini ezebileceği ve otoritesini kaybettirebileceği korkusu ve kaygısı oluşturduğu görülmektedir. Duha, eşinin güçlü duruşunu zaman zaman kendi otoritesine ve gücüne karşı tehdit olarak algılamaktadır. Babasının annesini en çok eleştirdiği konulardan biri olan eğitim meselesi de kendi aralarında da gündeme gelen ve kaygı oluşturan bir unsur hâline gelmiştir. Duha'nın ebeveynleriyle yaşadığı deneyimlere bağlı olarak kendisinden daha eğitimli bir eş seçmiş olması dikkat çekicidir. Bu bağlamda, Duha'nın ihtiyacını karşılama yolu olarak seçtiği güçlü eş figürünün, aynı zamanda korkularını tetikleyen bir unsur hâline gelmesi de ayrı bir husustur.

> Aslında ben çok daha şanslı hissettim, sadece şey beni korkuttu eşim avukat, ben gardiyanım. Ben bir de gereksiz bir gurura, kırılgan bir gurura sahibim. İnsanlar bir şeyler der diye işte kız avukat, oğlan memur gardiyan gibi der diye bir stresim olmuştu. Annem de başlarda bunu sorun etmişti. Aman oğlum sen de ben gibi olursun derdi. Ben hep ezildim ikinci planda kaldım ama sen kaldıramazsın bak sen çok da fevrisin, hayatta sen de kendi şeylerinin arkasında duruyorsun bu durum siz de problemler olur gibi geçmişti. … Eşimin bana tabi olmaması boyun eğmemesi beni yetersiz hissettiriyordu. İlişkide baskın olanın benim olmam gerektiği gibi bir düşüncem vardı. Erkeksin, senin lafının üzerine laf söylenmez, her şeyi sen bilirsin, her şey senin kontrolüne olur. Buna bir tehdit aldığımda bunu bertaraf etmen lazım, bunun gibi oluyordu ve de o şey ne olursa olsun söylemek istediğini söyleyen bir yapısı var. İnatlaşması beni çok öfkelendiriyordu, benim yaptıklarımı abartması, ağlaması, üzülmesi ben daha çok öfkeleniyordum ve ben de patlıyordum. İlişkide konuşuyoruz anlaşamıyoruz konuşuyoruz anlaşamıyoruz, normalde ben söylerdim karşı taraf kabul ederdi, bu böyle yürümeyince, ben de patlıyordum öfkeyle, bir yerlerde vuruyordum. Eşim güçlü bir karakter, güçlü bir eş. İstediğim bir şeydi ama bu seferde sana tabii olmuyor. Hayatındaki diğer alanlarda, önceki ilişkilerimde, diğer şeylerde hep ben ne diyorsam istiyorsam o oluyordu, ama eşimde öyle olmuyordu. Burada bazı çatışmalar yaşıyorduk. O an böyle eşime karşı güçlüce tepki vermemim sebebi mevcut konumumu korumaya çalışmak olabilir. İstediği yapılan, sözü dinlenen bir kişi olmak.
>
> Eşimle evlenirken ben burada kalmayacağımı bilerek evlendim. Kendimi geliştireceğimi ilerleyeceğimi biliyordum. Ama annem kendisini geliştirmek için

> hiçbir harekette bulunmuyordu ve babamın onu küçümsemesi hep devam ediyordu. Kendime olan inancım aslında bu evlilik için endişemi ortadan kaldırıyordu.

Duha, annesinin babasının tepkileri karşısında coşkusunu, neşesini kaybeden bir kadın hâline gelmesinden etkilenmiştir. Bu nedenle, kısmen babasına benzer bir tutum sergilemekten ve bunun sonucunda eşinin de annesi gibi bir kadına dönüşmesine katkıda bulunmaya ilişkin kaygısı davranışlarında kendini göstermektedir.

> Onun o yüz ifadesinden veya tepkisinden fark ettiysem gidip onun gönlünü almaya çalıştım. Üzgün bir kadın gördüğümde çok tepki veriyorum, çok zorlanıyorum. Eşim bazen yorgun oluyor. Başlıyorum niye böyle duruyorsun, niye suratın asık vs. mutsuz görmeye şey yapamıyorum. Aşırı tepki veriyorum. Ben sanki eşimi mutlu etmek zorundaymışım gibi görüyordum. Annemde böyle enerji dolu, coşkun, güler yüzlü neşeli, benzetiyorum ikisini. Neşeli, enerjik görmediğinde ilk başlarda çok zorlanıyorum, bir şey mi var, bir şey mi var diye darlıyordum. Ne yaptım da böyle oldun, bir şey mi yaptım, bir şey mi oldu gibi tepkiler veriyordum.

Duha için ebeveynleri arasındaki ilişkisizlik ve iletişimsizlik temel sorunlardan biridir. Bu nedenle, eşinin geri çekilme gibi herhangi bir davranışı onu tetiklemekte ve ebeveynlerinin ilişkisine benzer bir durumu kendi evliliğinde de yaşayacağı kaygısını ortaya çıkarmaktadır.

> Herkes kendi işiyle ilgilenir kendi odasına alanına çekilirdi. Annem ve babam arasında olumlu bir eş ilişkisi yoktu ama böyle kavgaların sıkıntıların olduğu bir ilişkide değildi, aslında aralarında bir ilişki yoktu. … Ortak yaptıkları ve yaptığımız şeyler minimuma inmişti. Bizim ailedeki en büyük sorun iletişimdi. … Anne babamın kendi içinde çok bir iletişimi yoktu. O yüzden ben kendi ilişkimde bunu çok önemsiyorum. Eşim yorgunluktan geri çekilse hemen çok kötü hissediyorum.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Duha'nın özellikle babasının daha farklı bir eş olması yönünde istekleri bulunmaktadır. Ona göre, babası farklı bir eş olsaydı annesi de daha farklı bir eşe dönüşebilirdi. Bu bağlamda, Duha'nın annesinden çok babasının farklı biri olmasını hayal ettiği görülmektedir.

> Çocukluk döneminde annemin daha farklı olmasını düşünmezdim, daha farklı davransın gibi olmazdı. Sadece babam bunları yapmasın böyle davranmasın isterdim. Annem babama karşılık versin gibi istemezdim de babam biraz daha iyi bir tavırda olsun isterdim. Babam daha neşeli daha hayat dolu olsun isterdim, aile kendi kendine kaldığında neşeli bir şeyler paylaşan bir aile olsun isterdim.

> Kuzenimin ailesi öyle idi çok özenirdim, ev şenlik havasında. Babam anneme daha romantik davranabilirdi. Bazı noktalarda böyle annemi karşısında alıp konuşsaydı bizim yanımızda o saygıyı gösterseydi, annemin de hayatın içine karışmasında önünü açsaydı bence daha mutlu olurdum.
>
> Babam keşke hep böyle daha pozitif, daha destekleyici, annemi taşıyan bir insan olsaydı biraz daha yüreğini, kalbini açan bir insan olsaydı, çok daha sağlıklı iletişim kuran çok daha birlikte bir şey yapmaktan keyif alan bir aile olabilirdik. Babam böyle bir insan olsaydı annem çok daha cıvıl cıvıl bir kadın olurdu. Daha renkli hayata da daha pozitif bakan psikolojik olarak sağlıklı. Bizim üzerimizde de farklı bir hâli olurdu. Daha özgüvenli, kendi ayakları üzerinde duran, şu an bir işi gücü olan bir kadın olabilirdi. Bu anlamda anemin kendine olan özgüvenini de yitirmesine sebep olduğunu düşünüyorum babamın bu tutumunun.

Duha, eşinin eleştirileri karşısında kendisini değiştirmeyen ve mücadele etmeyen bir kadın olarak gördüğü eş annesine kızdığı noktalarda, annesinin daha farklı olabileceğine dair beklentisini dile getirmiştir.

> Aslında bir noktada babama kızıyorum, bir noktada da anneme kızıyorum. Kendi hayatına asla endekslenmemiş bir insan hem eşi için hem ailesi için. Annemin bütün hayatını kendi annesine babasına arkadaş çevresine kaptırdığını düşünüyorum. Babama annemi sürekli eleştirdiği için kızıyorum ama anneme de kızıyorum hiç harekete geçmediği için. Keşke babamın bu kadar eleştirisini biraz hırs sebebi sayıp kendini geliştirmeye daha önem verseydi. Deseydi ki ben bu eğitimi alırsam eşimle olan ilişkimde de sosyal hayatımdaki ilişkilerde de beni başka bir noktaya taşır diye düşünseydi bazen diye, içimden sitemle geçirirdim. Keşke bunu hayatındaki kimi şeyin önüne koyabilseydi.

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Duha, evliliğinde annesi ve babasından ayrışan yönlerini ortaya koysa da görüşme içeriğinde Duha'nın öncesinde nasıl bir eş olmak ya da olmamak istediğine dair çıkarımlarına veya bu yönde aldığı kararlara işaret eden doğrudan ya da dolaylı ifadelerine rastlanmamıştır.

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Duha, eş anne temsillerinde annesinin absürt bulduğu yorum ve bakış açıları karşısında ona yönelik olumsuz bir duygu hissetmediğini, eleştirel ya da küçümseyici bir bakış açısına sahip olmadığını ifade etmiştir. Ancak aşağıda dile getirdiği eşe dair hayali, dışsal olarak annesine karşı sergilediği bu tutumun altında, aslında annesinin bu yönünü olumsuz algıladığını göstermektedir. Duha'ya göre annesi bu yönleriyle güçsüz ve zayıf bir kadın olarak görünmektedir. Dolayısıyla Duha annesine karşı açık bir öfke ya da

beğenmeme duygusu hissetmese de annesi gibi bir eş istemediği yönündeki tutumu oldukça nettir.

> Annem gibi bir kadınla evlenmek istemezdim, bazı huylarını çok sevsem de karı koca ilişkisi bağlamında düşündüğümde istemezdim. Kendi fikirleri olan bana da bir şeyler katabilecek biriyle evlenmek isterdim. Öyle birini gördüğümde ben bunu daha netçe hissettim böyle biriyle evlenmem gerekiyor gibi. Annem gibi bir insanla çok fazla ilerletebileceğimi sanmıyorum. Annem duygusal anlamda baskıcı, kendi duygudurumuna çok teslim olmuş durumda, zayıf. Birçok noktada hayata bakışımız farklı. Bu anlamlarda istemezdim. Eş olarak ne istediğimi biliyordum, kafamda bir kadın varmış.

Duha, eşe yönelik tanımlamalarını çoğunlukla annesi üzerinden yapsa da anlatılarında örtük biçimde ortaya çıkan bir diğer çıkarımı, babası gibi küçümseyen ve aşağılayıcı bir eş istemediği yönündedir. Nitekim eşini tanımlarken, *"onu sevsem de böyle olduğunu hissettiğim an boşanırım"* ifadesi bu inancı açıkça yansıtmaktadır. Aslında Duha'nın bu konuda da en başından itibaren net bir çıkarıma sahip olduğu söylenebilir.

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Duha kendi evliliğinde eş annesinin içinde bulunduğu küçümsenme, aşağılanma, eleştirilme ve saygı görmeme konumuna düşmemek için son derece net bir tutum sergilemektedir. Bu tutum ve bu konudaki mücadelesi, içselleştirilmiş eş anne temsillerini bastırmaya ve onların varlığını hissetmemeye yönelik yoğun bir çaba ve duygusal tepkisellik içerdiğini açıkça göstermektedir. Söz konusu temsiller, Duha'nın onlara dönüşmekten yoğun şekilde çekindiği temsiller olduğundan, bu kaçınma motivasyonu doğrultusunda ilişkisel deneyiminde bu temsillerin aktif bir biçimde bastırılması anlaşılır görünmektedir. Benlik örgütlenmesi temasında verilen örnekler üzerinden bu husus daha net biçimde anlaşılacaktır. Büyük ölçüden aynı ifadeler tekrarlanacağı için burada yer verilmemiştir.

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Duha, eş annesinden özellikle farklılaştığını düşündüğü noktaları şu şekilde ifade etmiştir:

> Annemden farkım annem kendi bildiği şeyler için de babam ne diyorsa doğrudur, eşimde ise eğer kendim doğru olduğuna inanıyorsam mücadeleden kaçmam,

savunurum, diğerlerinin varlığını önemsemem, ben böyle düşünüyorum, o da senin bu konudaki fikrin deyip olayı böyle bağlarım.

Annem yüzde yüz babama uyum sağlamaya çalışan kişiydi. İzlediği televizyon tutun da tatil yapacakları yere kadar. Babamın sınırlandırdığı şeylere uyum sağlayan annemdi…. Ama eşim benim dediğim olacak dediğinde, mesela o an eşim başka bir şey yapmak istediğinde, onu yapmam, kendi yapmak istediğim ne ise onu arkadaşlarımla yaparım.

Annem ilişkisinde boyun eğen, ezilmiş, aşağıda kalan, muhtaç bir kadın gibi. Anneme kızdığım nokta bu, annem bunların hiç birisine mecbur değil. … İlişkimde bu duruma düşmemek için çeşitli önlemler alıyorum ama eşime karşı veya ailesine karşı böyle bir şey olacak olsa sınırımı çizerim, tavrımı netçe koyarım, o yüzden o pozisyona düştüğümü hiç hatırlamıyorum, hiç böyle hissetmedim.

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Duha, her ne kadar eş baba temsillerine karşı öfke ve hayal kırıklığı gibi duygular beslese de özellikle onun eleştirel ve küçümseyici yönlerine dair izler taşımaktadır. Ayrıca insanların kültür seviyesine verdiği önem ve kültürsüz bir kadınla duygusal bağ kuramayacağına dair söylemi, babasının annesine yönelik eğitimsizlik eleştirisiyle oldukça ilişkili durmaktadır. Gelecekteki eşine yönelik yaptığı çıkarım da aslında bir yönüyle içindeki eş babanın bir ifadesi ve isteği gibi algılanabilir. Bu bağlamda, Duha'nın babasına ait baskın temsilleri kendi içinde ve ilişkisinde yeniden canlandırdığı görülmektedir.

İnsanların kültür seviyesine çok takılan bir insanım, ukalalık yapmam istemem ama kültüre saygıya çok önem veriyorum. Genelde kültürsüz insanlarla arkadaşlık kurabiliyorum ama duygusal bir bağ kurabilmem mümkün değil, böyle bir kadınla duygusal bir ilişki yaşayamam. … Ben insanların sürekli kendini geliştirmesi gerektiğine inanıyorum, kendini geliştirirse hayata daha adapte olmuş biri olacağına.

Annem gibi bir kadınla evlenmek istemezdim, bazı huylarını çok sevsem de karı koca ilişkisi bağlamında düşündüğümde istemezdim. Kendi fikirleri olan bana da bir şeyler katabilecek biriyle evlenmek isterdim. Öyle birini gördüğümde ben bunu daha netçe hissettim böyle biriyle evlenmem gerekiyor gibi.

Eşim eleştirel küçümser bir tavrım olduğunu söylüyor, ben bunu kabul etmiyorum ama benim amacım eleştirip şey yapmak değil de ama oluyor sanki yaa. O an neşeli bir tavır sergiliyor bir konudan bahsediyor, ben de o esnada amacım eleştiri değil ama söylediğim şeyler ona eleştiri gibi geçiyor. O diyor ki bütün modumu bozuyorsun, anlattığım şeylerin içinde eleştirecek bir şey buluyorsun diyor.

Duha, ayrıca inatçılık, karşılıklılık, erteleme, gıcık biri olma, eleştiriyi kaldıramama ve eleştiri karşısında verdiği tepkiler gibi konularda da kendisini babasına benzetmektedir.

> Benim ısrarcı olduğum konularda eşim beni kırmayıp yapıyorsa ben de yaparım, ama o beni kırmıştır ve ısrarcı olmuştur, ben de onun için kılımı bile kıpırdatmam öyle deyim. Sen benim dediğimi yapmadın, ben de senin dediğini yapmıyorum şimdi. Babam da bunu yapar. Annem babaannemi dedemi o hafta görmeye gitmedi, karşı komşuyuz. Ama babam da anneannemi ve dedemi görmeye gitmez o hafta. İnatçı biraz, ben de inatçıyım. Bazen günlerce inatlaşıyoruz.
>
> Eşimin gözünden, çok hızlı gaza gelen, erteleyen, öfkeli biriyim. Eş olarak ben gıcık biriyim. Normalde yapacağım şeyi, mesela benden habersiz bir yere gitme planı yapmıştır vs. ayak direrim, uğraşırım onunla. Yaa gelmiyim falan, o da sevdiğini bildiğim için, aslında şaka temeli ama söylerken bir anda ciddileşiyorum karşı tarafın tepkisiyle ciddilik devam. Babam da gıcıktır, bayağı gıcık. Çok basit şeyleri zorlaştırır. Uzatır, erteler, en sonunda hevesiniz kaçar o şeye karşı.
>
> Mesela arkadaş grubu içinde eşim bana takılıyor, ben de onlara takılırım yüklenirim, oklar bana döndüğünde ben surat da asarım, tatlarını kaçıracak da bir şey söylerim. Duracağınız yeri bilmiyorsunuz vs. derim. Ortamın neşeni keyfini bozacak şeyler yaparım, telefonu alıp çekilirim, siz bakın içinize derim. En ufak bir şaka da konu kendinin eleştirilmesine döndüğünde babam da çok o muhabbeti sürdürmez. Babam da aynen falan der geçiştirir, ondan sonra ne yapıyorsa umursanmadığınızı hissedersiniz. Babam da keyfini kaçıracak bir tepki verir sonra geri çekilir. Aslında birebir benziyoruz sorunca daha bariz anlaşılıyor. Benim de böyle önce milletin moralini bir bozarım sonra aynen falan der geri çekilirim. Hiç o konu konuşulmamış gibi telefonu alır çekilirim başka bir oyalanacak bir şey bulurum.

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

Duha, babasının annesinin fikirlerine saygı duymaması ve onu susturması gibi tutumları nedeniyle babasını zorba olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, kendisi için böyle bir eş olmamaya dikkat ettiğini ifade etmiştir.

> İnsanları zorbalamanın hiçbir anlamı yok. Her fikre her düşünceye saygısı olan bir insan oldum bence ben. Benim çok iyi çok hâkim olduğum bir konuda bile eşim abes bir şey söyleyebilir, çok komik de yanlış da gelebilir, ya ben kalkıp da yaa o öyle olur mu dememek için çok dikkat ediyorum.

Duha, aynı zamanda tembel, eşine yardım etmeyen, sürekli hizmet bekleyen ve eşini bir mutfak robotu ya da maaşlı işçi gibi gören eş baba figüründen ayrışan bir temsili de kendi evliliğinde ortaya koymaktadır.

> Eşimle müşterek bir hayat yaşıyoruz, ev işi olsun yemek olsun bunlarda birlikte yaparız. Ben bunları yapıyorum, babam gibi değilim. Eşimle ben bir şeyleri konuştuğumda ortak bir şeyleri beraber paylaşamayacak olmak daha ağır bence. Ben bunların olmasını istemem olursa da olur olmazsa da olur yemek temizlik vs.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Duha, ilişkilerinin özellikle başlangıç döneminde içselleştirdiği eş baba temsillerini açığa çıkarmaktadır. Eşinin tepkileri aracılığıyla zaman zaman eş babası gibi davrandığını fark ettiğini ifade etmiştir. Diğer yandan ise babasına benzediğini hissettiği anlarda bu davranışlarından pişman olmakta, telafi etmeye çalışmakta ve karşıt eş baba temsillerini aktif hâle getirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Duha'nın içselleştirilmiş eş baba temsilleri ile karşıt eş baba temsillerinin karşılıklı olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

> Ben babamın anneme karşı sen ne anlarsın tavrına kesinlikle çok karşı oldum. Babamı yaptıklarını zorbalık olarak tanımlarım. Kadını susturmaya yönelik bir tavrı var. O yüzden ortamlarda hep annemi susturmaya çalışırdı. Duruma göre kibar, ama aileden birisi varsa yavv hanım öyle de değil bir sus derdi. Annem herhangi konuda bir şey söylese babam sustururdu. Bunu bazen başkalarının yanında da yapardı, hanım sen bir sus ne anlarsın ki derdi. Annem bozulurdu tabii, yüzü düşerdi. Çok bir tepki vermezdi. Hayal kırıklığını yaşardı, her seferinde bir adım atıp her seferinde o hayal kırıklığını yaşadığını çok defa şahit oldum. İnsanları zorbalamanın hiçbir anlamı yok. Her fikre her düşünceye saygısı olan bir insan oldum bence ben. Benim çok iyi çok hâkim olduğum bir konuda bile eşim abes bir şey söyleyebilir, çok komik de yanlış da gelebilir, ya ben kalkıp da yaa o öyle olur mu dememek için çok dikkat ediyorum. Her erkek çocuğu bir nebzede olsa babasından bir şeyler taşıyor. Ben ona ait kötü bir özelliğimi gösterdiğimde bundan aşırı rahatsız oluyorum ve çabuk o durumu değiştirmeye çalışıyorum. Başlarda eşime sürekli çatacak bir yer arıyordum, sürekli problem çıkaracak bir yer arıyordum, acaba bu durum [eşin avukat kendisinin gardiyan olması durumu] aramızda problem olacak mı gibi bir şey hâlim vardı. Bir konuda farklı bir şey geldiğinde yaa sen mi çok biliyorsun, senin dediğin mi olacak sürekli gibi tepkiler veriyordum. Aslında hiç öyle şeyler ortada yokken, aslında ortak karara vardığımız şeyleri buraya çekiyordum, hayırdır sen avukatsın da çok mu anlıyor oldun gibisinden tepkiler verdim. Bir süre bunları yaşadık. Ben sen buradan mı büyükseniyorsun diye ara ara kavgalar çıkarırdım. Küçümsendiğimi düşündüm sanırım. Öncesine ne hissederek bunu yapıyordum bilmiyorum ama sonrasında bir pişmanlık hissediyordum. Karşı tarafın böyle bir niyeti yok, benim de eşimin bir fikrinin olmasına bir fikir beyan etmesine tahammülüm yokmuş ben de onu fark ettim ilk başlarda. Eşim kendi fikrini beyan ettiği zaman bunu kendi otoriteme bir saldırı gibi algılıyordum ve böyle tepkiler veriyordum.

Babam gibi eleştiriye kapalıydım, kendinden emin ve sadece kendi fikirlerinin olması gibi konularda, bu şeyi korumaya çalışmak bende de kendini gösterdi. Babam gibi kuruyormuşum aynen o cümleleri de. İnsan yapmayacağım dediği şeyleri bilinçli olmasa da yapabiliyor. Babamdan farkım ise eşinin üzülüyor olmasını görmek, onu kastetmediğini bilmek. Ben biraz daha açığım babama göre iletişime, olayları kestirip atma, surat asma olmadığı için konuşarak çözüyorduk sonrasında. Öncesinde böyle davrandığım için pişman oluyordum. Babam pişman olmazdı.

Eşim eleştirel küçümser bir tavrım olduğunu söylüyor, ben bunu kabul etmiyorum ama benim amacım eleştirip şey yapmak değil de ama oluyor sanki yaa. O an neşeli bir tavır sergiliyor bir konudan bahsediyor, ben de o esnada amacım eleştiri değil ama söylediğim şeyler ona eleştiri gibi geçiyor. O diyor ki bütün modumu bozuyorsun, anlattığım şeylerin içinde eleştirecek bir şey buluyorsun diyor. Aslında amacım eleştirmek değil ama mesela işiyle ilgili komik bir şeyler anlatıyor, ben işin yapılması gereken ama yapılmayan kısmıyla ilgileniyorum daha çok, …. o an olayla ilgili onun anlattığı komik şeye değil de orada daha çok iş tarafıyla ilgileniyorum. Onu yapmadın, işini niye savsaklıyorsun gibi sorduğum oluyor. Bu konuda da babamla benziyoruz. Fark olarak ise sadece sonrasında ben bunları daha çabuk sezinleyip, telafi etmeye çalışıyorum. Babam bunları bir yanlış olarak görmediği için sonrasında bir çabası olmuyor. Ben yanlış bir şey yapığımı hissettiğimde anlık ben de düzeltmek için onarmak için çabalıyorum. Haklısın, kusura bakma, amacım seni üzmek ya da olayı başka bir tarafa çekmek falan değildi ben seni dinliyorum, istemsizce refleks olarak verdiğim bir şeydi dinliyorum diyorum. O an yine aklımdan bir şeyler geçse de onu blurluyorum ve karşıdaki ne söyleyecekse ona odaklanıyorum.

Duha'nın eş babası gibi olmak istemeyip, eşine babası gibi tepki vermesi, bir yandan böyle bir tepki vermesine sebep olan şeyin eş annesi gibi bir konuma düşme konusundaki hassasiyeti gibi durmaktadır. Bu durum, Duha'nın içsel duygulanımlarında anneye benzer bir deneyim yaşarken, dışsal davranışsal tepkilerinde ise babasına benzer bir tutum sergilediğini göstermektedir. Duha'nın annenin karşılanmayan ihtiyaçlarını miras alması ve annenin konumuna düşme korkusu ile bu konudaki net tutumları, aslında içselleştirilmiş eş anne temsillerine işaret etmektedir. Duha bir yandan eş babası gibi olmamak için mücadele verirken, bir yandan da eş annesinin konumuna düşmemek için mücadele vermektedir.

Eşimin bana tabi olmaması boyun eğmemesi beni yetersiz hissettiriyordu. İlişkide baskın olanın benim olmam gerektiği gibi bir düşüncem vardı. Erkeksin, senin lafının üzerine laf söylenmez, her şeyi sen bilirsin, her şey senin kontrolüne olur. Buna bir tehdit aldığımda bunu bertaraf etmen lazım, bunun gibi oluyordu ve de o şey ne olursa olsun söylemek istediğini söyleyen bir yapısı var. İnatlaşması beni

> çok öfkelendiriyordu, benim yaptıklarımı abartması, ağlaması, üzülmesi ben daha çok öfkeleniyordum ve ben de patlıyordum. İlişkide konuşuyoruz anlaşamıyoruz konuşuyoruz anlaşamıyoruz, normalde ben söylerdim karşı taraf kabul ederdi, bu böyle yürümeyince, ben de patlıyordum öfkeyle, bir yerlerde vuruyordum. Eşim güçlü bir karakter, güçlü bir eş. İstediğim bir şeydi ama bu seferde sana tabii olmuyor. Hayatındaki diğer alanlarda, önceki ilişkilerimde, diğer şeylerde hep ben ne diyorsam istiyorsam o oluyordu, ama eşimde öyle olmuyordu. Burada bazı çatışmalar yaşıyorduk. O an böyle eşime karşı güçlüce tepki vermemim sebebi mevcut konumum korumaya çalışmak olabilir. İstediği yapılan sözü dinlenen bir kişi olmak. … Küçümsendiğimi düşündüm sanırım. … Benim de eşimin bir fikrinin olmasına bir fikir beyan etmesine tahammülüm yokmuş ben de onu fark ettim ilk başlarda. Eşim kendi fikrini beyan ettiği zaman bunu kendi otoriteme bir saldırı gibi algılıyordum ve böyle tepkiler veriyordum. Herhangi bir konuda veya bana karşı şeyler oluyordu.

> … böyle en ufak bir şey olduğunda ben çok tetikleniyordum, yani eğer söz sahibi ben değilsem ben o ortamda olmam mesela bir arkadaş ortamında benim dediğim aşağılanıyorsa, aşağılayıcı bir tavır takınırsa derhal uzaklaşıyordum. Ama ilişki böyle yürümüyor. Bunun mizahını dahi kaldıramıyordum. Eşimde böyle neşeli bir insan her şeyin de mizahını da yapabilir. Benim tavırlarımla alay ettiği zamanlarda oldu. Belki bunu şaka amaçlı yaptı ama bu bana çok dokunuyordu. Ben de bunlara gereksiz çok tepkiler verdim. Tat kaçıracak şekilde en ufak bir şekilde küçümsendiğimde ben farklı boyutlarda daha öfkeleniyordum. Ben annem gibi boyun eğmeyeceğimi, saklanmayacağımı da biliyorum. Eşim tarafından babam gibi bir muameleye küçümseyici bir tavra maruz kalırsam, boşanırım. Bu konularda en ufak bir şey yaşasaydım küçümseme beğenmeme gibi, ben kendimi biliyorum, bu ilişkiyi devam ettiremezdim. En ufak bunun iması bile ilişkiyi bu noktaya getirmeden biterdi. Öyle onu çok seviyorum gibi vs. takılmam oraya.

Duha'nın temsilleri arasındaki etkileşim, eş tercihiyle birlikte daha karmaşık bir hâle gelmiş ve bu temsiller arası mücadele yukarıdaki anlatılarında kendini göstermiştir. Bunun yanı sıra Duha aşağıdaki ifadelerinde hem eş annesine hem de eş babasına benzer biçimde kendini geliştirme, tembellik ve hem kendisi hem de başkaları için bir şeyler yapma konularında farklı temsiller arasında nasıl içselleştirme olduğunu dile getirmiştir.

> Eşimle evlenirken ben burada kalmayacağımı bilerek evlendim. Kendimi geliştireceğimi ilerleyeceğimi biliyordum. Ama annem kendisini geliştirmek için hiçbir harekette bulunmuyordu ve babamın onu küçümsemesi hep devam ediyordu. Kendime olan inancım aslında bu evlilik için endişemi ortadan kaldırıyordu. Ama bunlar sizi harekete de geçirmiyor, çok fırsatta vardı şu ana kadar kendimi sıyırabileceğim. Hem üzüntü hem öfke hem pişmanlık var. Ben kendimi çok şeyim bilmiyorum ama ne yapmam gerektiğini biliyorum, yapılacak şeyi biliyorum ama üstüne gidemiyorum, kendim mi mazeret uyduruyorum, kendime çok zaman ayırmaya kendi üstüme bir şeyler koymuyorum. Anneme kızdığım konu …

kendime kızgınlığım var olmaz mı, hiç bu açıdan düşünmemiştim ama anneme kızdığım şeyleri kendim de yapıyorum. Konfor alanından mı bilmiyorum çünkü mantıklı değil, yapmam gereken her adımı biliyorum ama onun sorumluluklarından kaçıyorum.

Ben kendimle ilgili konurlarda tembelim. Babam evdeki işleyiş konusunda tembel. Anneme hiç yardım ettiğini hatırlamam. Evdeki süreçlere dâhil olmaz. Ben elimden geldiğince dâhil olurum. Kendisiyle ilgili konularda asla tembellik yapmaz. Üniversite okuyacaktır, ikici üniversitesini, bütün ilgisini vaktini ayırır ya da kitap okuyacak başka bir şey yapacak onları netçe halleder ama evdeki işlere dâhil olmaz. Babam kendisi için harekete geçen bir insan ama diğerleriyle ilgili işlerde tembel, annem de kendisiyle ilgili konularda tembel ama diğerlerine karşı yardımsever harekete geçen bir şeyler yapan biri. Ben de annem gibiyim kendimi geliştirme konusunda tembel, âtıl ama eşime ev işlerine vs. yardım eden biriyim.

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Duha, eş annesi gibi bir eşle evlenmek istemediğini açıkça ifade etmiştir. Eş seçiminde ise tam da eş annesinden farklı olarak güçlü, baskın, iyi eğitimli ve kültürlü bir eş tercihinde bulunmuştur. Bu bağlamda, Duha'nın eş tercihinde hem eş anne hem de eş baba temsillerinin etkili olduğu görülmektedir. Babasının eş annesini eleştirmesi, küçümsemesi ve aşağılamasına karşın, Duha'nın eş anneden farklı bir eş profiline duyduğu hayranlık duygusu dikkat çekicidir. Ayrıca Duha, eşini açık fikirli ve farklı görüşlere saygılı biri olması bakımından eş babasından da ayrışan bir figür olarak algılamaktadır.

Eşim çok çok çok güçlü bir karakter. Çok aktif. Kendisi avukat, dişlidir kolay kolay doğrusunu şey yapamazsın, kendi doğrularına sadıktır benden çok daha tecrübeli ve bilgi birikimi açısından dolu, kültürlü. İnsanların kültür seviyesine çok takılan bir insanım. … Eşimin dolu, kültürlü tarafını gördüğümde direkt ilişkimiz bu noktaya geldi, hayranlık duydum. … Eşim donanım olarak kültür olarak kendini geliştirme olarak aşırı bir hayranlıkla peşinden gittiğim kişi oldu.

Eşimin açık fikirli olması, diğer görüşlere saygı duyabilmesi, öğrenmeye olan hevesi açlığı … bunları eşimde gördüğümde seviyorum.

Öte yandan, Duha eş tercihinde gelgitler yaşamıştır. Bir yandan eş ebeveyn temsillerini telafi edici bir eş tercihinde bulunurken, diğer yandan kaçındığı annesinin konumuna düşme ihtimalinden çekinmiştir. Nitekim annesi de bu durumu o süreçte doğrudan Duha'ya ifade etmiştir.

> … Aslında ben çok daha şanslı hissettim, sadece şey beni korkuttu eşim avukat, ben gardiyanım. Ben bir de gereksiz bir gurura kırılgan bir gurura sahibim. İnsanlar bir şeyler der diye işte kız avukat, oğlan memur gardiyan gibi der diye bir stresim olmuştu. Annem de başlarda bunu sorun etmişti. Aman oğlum sen de ben gibi olursun derdi. Aman sen de benim gibi olursun ben hep ezildim ikinci planda kaldım ama sen kaldıramazsın bak sen çok da fevrisin hayatta sen de kendi şeylerinin arkasında duruyorsun bu durum sizde problemler olur gibi geçmişti.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Duha'nın eşini eş ebeveyn temsilleriyle benzeştiren doğrudan ya da dolaylı bir ifadesine rastlanmamıştır. Aksine Duha'nın ifadeleri, eşinin ebeveynlerinden farklı özelliklere sahip olduğunu vurgulamasıyla, süreci etkileyen faktörlerden biri olan 'eşin eş ebeveynlerden farklı oluşuyla ortaya çıkan değişim ve dönüşüm' kategorisine örnek teşkil etmektedir.

4.11.8. Ayda

Ayda'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Ayda'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, kaygılar ve korkular ile çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesine, benlik temsillerine dönüşerek benliğin bir parçası hâline gelmesine ve her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur. Ayda'ya ait bu benlik temsilleri kendi evliliğinde nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Ayda'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Ayda'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Ayda'nın ifadeleri incelendiğinde, annesinin nasıl bir eş olduğuna dair çok çeşitli tanımlamalar yaptığı görülmektedir. Bu tanımlar bağlamında, Ayda'nın eş annesine yönelik hem öfke hem de şefkat temelli acıma hislerini bir arada yaşadığı ve bu nedenle ambivalans bir duygulanım deneyimlediği anlaşılmaktadır. Ön plana çıkan ilk eş anne temsil grubunda ise sinik, ezik, zayıf, güçsüz, bağımlı, pasif, itaatkâr ve boyun eğen bir eş profili yer almakta ve Ayda'nın bu eş anneye karşı öfke duyduğu görülmektedir.

> Annem itaatkâr, sinen, ezik biri. Annem çok itaatkâr, boyun eğen bir kadın.
>
> Annem çok pasif her şeyi babam hallediyor, annem zayıf, güçsüz ve bağımlı bir kadın.
>
> Annem tek başına bir şey yapamazdı. … Hastaneye kendisi gidemezdi, babam götürene kadar beklerdi günlerce, bir keresinde anne seni ben götüreyim demiştim çocukken. Babamsız bir şey yapamazdı. Babama bağımlıydı.
>
> Elçin [babanın iş arkadaşı] ve annemi yan yana düşündüğümde, taban tabana çok zıtlar. Elçin çok güçlü, tuttuğunu koparan, dominant, çekip çeviren, her şeyi toparlayan bir kadın. Annemse bunun tam tersi tek başına hastaneye markete gidemeyen, tek başına işini halledemeyen zayıf bir kadın. Elçine karşı hayranlık … duyardım, hiç tanımadığım bir kadın ve böyle vaaavvvvv. … Anneme kızardım, öfkelenirdim kendi ihtiyaçlarını karşılayamadığı bütün her şeyi babamın hallettiğini fark ettiğimde. Ne var herkes yapıyor sen neden yapamıyorsun, niye bu kadar siniksin, zayıfsın diye.

Diğer yandan ise Ayda, annesini mağdur ve kurban bir eş olarak algılamaktadır. Bu bağlamda onu zayıf, muhtaç, hayır diyemeyen, fedakâr, verici, yalnız, kendini eşine adayan, ilgi ve sevgi bekleyen ancak yeterince ilgi görmeyen ve sevilmeyen, ihtiyaçları karşılanmayan, ihmal edilen, değersiz görülen, görülmeyi hak eden ama görülmeyen, ikinci plana atılmış ve öncelenmeyen bir kadın olarak tanımlamaktadır. Çocuk Ayda ise bu kadın figürüne merhamet ve şefkat duymakta, onun için üzülmekte ve ona destek olmayı istemektedir.

> Annem zayıf, hayır diyemeyen bir kadın. Anneme acıyordum. Kurban ve mağdur olarak gördüğüm için yardım etmeye çalışırdım ve annem için üzülürdüm.
>
> …Annem tüm bunlara rağmen kızsa da üzülse de ne yapabilirdi ki, babama bağımlıydı, iyi olmak zorundaydı.
>
> Annem, verici kadın, hürmet ederek eşinin sevgisini kazanmaya çalışan bir kadın, bir eş. Yalnız kadın, eşi olmadan bir şey yapamayan, anlamını hayatını ona yüklemiş bir kadın. … İlgi isteyen, ihtiyaçları karşılanmayan bir kadın.
>
> Annemin sevdiği adamdan istediği desteği göremiyor oluşu, değersiz hissedişi. Masum bir kadın, aciz, güçsüz, zayıf, görülmeyi hak eden, fedakâr çünkü. Anneme karşı üzüntü bazlı acıma, izliyorum ama elini tutmak isterdim ama yapamıyorum ama istediğimi hatırlıyorum.
>
> …Annem bu cümleleri söylediğinde anneme üzülürdüm çünkü mağdur gibi gelirdi.
>
> İhmal edilmiş bir kadın. Acıma, şefkat temelli bir acıma hissediyorum.

> Annemin gece ikiye üçe kadar babamı bekleyen, bazen çatıya çıkan, kocasını bekleyen elinin çenesinin altına koymuş bekleyen o resmi gözümün çok önünde. Annem yalnız, üzgün, babamın annemi ihmal ettiğini düşünürdüm. … Üzülürdüm, ihmal edildiğini düşünürdüm. … Annemin yerinde olsam bende üzülürdüm, değersiz hissederdim. İlgi gösterilmiyor, şefkat gösterilmiyor, zaman ayrılmıyor, ikinci plana atılmış hissederdim, üzülürdüm. Muhtaç bir kadın, fedakâr bir kadın, bağımlı bir kadın. Üzgün bir kadın. Yeteri kadar sevilmeyen, görülmeyen bir kadın.

Ayda, babasının annesine değer vermeyişi ve onu önceliklendirmeyişinin yanı sıra annesinin de aynı tutumu kendisine karşı sergilediğini dile getirmektedir.

> Annem de kendisine hiç değer vermemiş, kendisini hiç önemsememiş, kendisini hiç ön plana koymamış.

Ayda'nın zihninde yer eden eş annesine dair bir diğer temsil ise kendisini zamanında iyi ve doğru bir şekilde ifade edemeyen ve savunamayan, bu yüzden sonrasında öfkeli tepkiler gösteren, sinir krizlerine giren, bayılan ve trip atan bir eş figürüdür.

> Babam annemi önemsemeyip bu şekilde davrandığında, annem sineye çekiyordu, hiçbir şey demiyordu, kabul ediyordu. … Annem o an bir şey demiyor, sonrasında öfkeleniyordu babama. Annem yine hakkını savunmuyordu. Annem sadece öfkesini yansıtıyordu, kendini savunmuyordu.
>
> Annem öfkelenerek, trip atarak, evden giderek tepkisini belli ediyor babama. Sadece annem ölsem de kurtulsam gibi cümleleri çok tekrarlardı… annem hep mutsuz, üzgün ve çatık kaşlı.
>
> Annem, sinir krizi geçirip bayılan bir kadın…

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Ayda'nın eş babaya dair tanımlamalarında, ihmalkâr, sorumsuz, eşini öncelemeyen, kendi kök ailesini daha çok önemseyen, bencil, düşüncesiz, anlayışsız ve ilgisiz bir eş profili ön plana çıkmaktadır. Ayda'nın *"orada olmayan bir adam"* ifadesi, babasının bu genel profilini özetlemektedir. Bu eş temsillerine karşı Ayda'nın öfke ve hafif bir tiksinti hissettiği görülmektedir.

> Annem babamın onu ihmal ettiğini, ona karşı sorumsuz davrandığını, isteklerini göz ardı ettiğini düşünüyor. İhmalkardı babam.
>
> Orada olmayan bir adam.
>
> Babam ise sevecen, iyi davranan ama vakit ayırmayan, sevgi kırıntısı veren, başka önceliklerine devam eden, kök ailesine ve işine çok fazla zaman ayıran ama kendi ailesini göz ardı eden bir adam.

> Babam çok sır sakladı annemden hatta kendi ailesi için ona yalanlar söyledi.
>
> Babam dışa dönük, verici, merhametli, ince bir adamdı ama anneme karşı böyle değildi. Kendi ailesine hayır diyemiyordu. Anneme karşı çok sorumsuz ve ihmalkardı. Babam normalde anneme karşı çok sorumsuz, bencil biri, iyi olmayan bir adamdı.
>
> Babam bencildi, düşüncesiz, anlayışsız. … Babama öfke, hafif bir tiksinti hissediyorum.
>
> Anneyi ihmal eden bir baba. Sorumsuz, ihmalkâr, ilgisiz. Kızıyorum, öfkeliyim babama.

Ayda, ebeveynleri arasındaki ilişkide babasını net bir şekilde suçlu olarak görmektedir. Bununla birlikte, eş babaya dair suçlamalarında ve onun nasıl bir eş olduğuna ilişkin algısında, annesinin babasına yönelik tanımlamalarının ve ifadelerinin de önemli ölçüde etkili olduğu görülmektedir. Nitekim Ayda, zaman zaman bu söylemlerden etkilendiğini kendisi de dile getirmiştir.

> Bu olanlar babamın suçlu … babam yüzünden … anneme karşı babamı suçluyordum, yoğun hissettiğim bir şeydi hep, annem de sürekli bunu derdi, baban şöyle baban böyle, ihmal ediyor, baban şunu yapıyor, çok olumsuz konuşurdu. Hoca arkadaşlarından başka bir şey bilmez, ailesinden başka bir şey bilmez, biz kimiz onun için ki. … Baban yok, bize vakit ayırmıyor, bizi sevmiyor, annem ara ara bunları derdi.
>
> Annem atak geçirdiğinde mesafeli ve soğuk olurdum babama karşı, onu suçlardım.
>
> Yürüyüşe çıktıklarında, annem öfkeli dönerdi, bizi yanında gezdirmiyor, bizden utanıyor diye, yan yana yürümezdi babam … babamın iş yerinde annemi yanında bulandırmazdı. Baban bizden utanıyor bizi yanında gezdirmiyor ama Elçinle tatile gidiyor, annem öfke ile söylerdi ama üzgün olduğunu da anlardım.

Ayda'nın temel olarak anımsadığı bir diğer eş baba temsili ise sürekli eşini öfkelendiren ancak bu öfkeyi görmezden gelen, sorunları ciddiye almayan, karşı tarafı suçlayan ve kendisini durumu idare ediyormuş gibi gösteren, pişkin bir adam figürüdür. Eş ebeveyn temsillerine bakıldığında, Ayda'nın hem eş anne hem de eş baba temsillerinde karşılıklı olarak birbirini suçlayan eş profilleri dikkat çekmektedir.

> Babam annemi öfkelendirir, annem delirir sonra güler yüzüyle gönül alır ve olay çözülürdü. Kırsa da gönül almayı bilirdi. Aslında babamın gülen yüzü ve annemi yumuşatma çabaları, daha doğrusu annemi hem delirtip hem de onu idare edermiş gibi sakinlikle onu teselli edişi var gözümün önünde.
>
> Babam annemi hep öfkeli ve bağırıp çağıran bir kadın olmakla suçlardı.

> Aksine ortaya bir hüzün ve öfke çıktığında en kısa sürede nasıl üstünü kapatırız gülerek ahahah olur öyle şeyler diyerek, galeye almadan üstünü kapatıyor. … Annem haklı, annem doğru söylüyor, neden annem bu saatlere kadar seni bekliyor, diye kızardım babama içimden.
>
> Babamın pişkin tavırları, babamın annemin öfkesini ve ihtiyaçlarını görmeyişi, annemin kızmaları karşısında bir şey yokmuş gibi devam etmesi, babam gülerdi, her zamanki pişkinliği, annen de böyle işte, anneni de böyle seviyoruz. … Babama kızıyordum böyle zamanlarda. Babam, pişkin bir adam hiçbir şey olmamış gibi, umursamaz, sorumsuz.

Ayrıca bir diğer temsil olarak itaatkâr ve boyun eğen eş anne temsilinin karşısında, otoriter bir eş baba figürü de Ayda'nın zihninde yer almaktadır.

> Aralarındaki ilişki otorite-itaat ilişkisiydi. Annem boyun eğer, babam hâkimiyet sağlardı. Evdeki otoriter kişi babaydı. Genelde babamın istekleri olduğunda bir sorun çıkmazdı fakat istediği olmadığında pasif agresif bir tutum sergiler, kızar, bir şeyleri yere atar, bir eşyaya zarar verir ve tepkisini böyle ortaya koyardı.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Ayda'ya göre eş babası, eş annenin ihtiyaçlarını karşılamayan bir adamdır. Ayda'nın kendi ilişkisinde ise özellikle annesinin karşılanmamış ihtiyaçlarını içselleştirdiği ve ihmal edilme, görülmeme, öncelenmeme, ilgilenilmeme gibi durumlara karşı oldukça hassas olduğu görülmektedir. Nitekim *"İhtiyaçlarımın anneminkiyle çok paralel olduğunu fark ettim. Gerçekten annem o zaman neye ihtiyaç duyuyorsa ben de şu an onlara duyuyorum*" ifadesiyle de, annesinin ihtiyaçlarını miras aldığını doğrudan kendisi dile getirmiştir. Ayda, kendi ilişkisinde ise bu ihtiyaçların karşılanmadığını hissettiği anda öfkelendiğini belirtmiştir.

> İhtiyaçlarımın anneminkiyle çok paralel olduğunu fark ettim. Gerçekten annem o zaman neye ihtiyaç duyuyorsa ben de şu an onlara duyuyorum. Görülmeye, değerli olmaya, ilgilenilmeye, merkezde olmaya, vakit ayırılmaya bunlara çok ihtiyaç duyduğumu fark ettim kendi ilişkimde de.
>
> İlişkimde beklenti içerisinde, değerli olmak, öncelenmek, görünmek. … Kendi ilişkisinde, eşimin kendi ailesinin yanında beni övmesini, sahip çıkmasını, beni ön plana çıkarmasını çok isterdim. Anne ve babası bana bir şey dediğinde beni savunmasını, onlara karşı beni savunmasını çok isterdim. … Öfke çok yoğun bir yaşadığım duygu. İlişkimde öfkeli bir kadınım, öncelenmediğimde, ötekileştirildiğimde, reddedildiğimde, geri plana atıldığımda, değersiz hissettirildiğimde öfkeleniyorum.

> Seviyordu, sevdiğinden yüzde yüz emindim. Sevgisi bana yetmiyordu. Yeteri kadar sevdiğini, yeteri kadar önemsediğini, yeteri kadar öncelik aldığını, yeteri kadar hayatının merkezinde tuttuğunu düşünmüyordum. Benim hayatımın merkezinde o vardı, ama onda ben yoktum. O konuda da yetmiyordu. Annem de babama bağımlıydı ve hayatının merkezinde babam vardı, ama babam annemi ihmal ederdi. … Annem de sürekli bunu derdi, baban şöyle baban böyle, ihmal ediyor, baban şunu yapıyor, çok olumsuz konuşurdu. Hoca arkadaşlarından başka bir şey bilmez, ailesinden başka bir şey bilmez, biz kimiz onun için ki. … Baban yok, bize vakit ayırmıyor, bizi sevmiyor, annem ara ara bunları derdi.

Ayda, annesinin babası tarafından karşılanmayan ihtiyaçlarının yanı sıra annesinin kendisini savunmaması, karşı çıkmaması, zayıf ve ezik bir kadın olması gibi öfke duyduğu yönleri üzerinden de daha güçlü olma ve bunun için karşı çıkma, baş kaldırma ve sınırlarını çizme gerekliliğini kendinden beklediği ihtiyacı olarak ortaya koymuştur.

> İzin vermemek için ise karşı çıkmak, ifade etmek, baş kaldırmak, sınır çizmek. … İçerde kendimi yiyip bitirmemden ziyade dışarı ifade etmek.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

Ayda, babasının köken ailesini ve kardeşlerini annesinden daha çok öncelemesi ve annesini ikinci plana atması deneyiminden hareketle, kendi evliliğinde benzer durumlarla karşılaştığında yaşadığı tetiklenmeyi aşağıdaki anlatılarında ortaya koymuştur. Bu bağlamda Ayda'nın *"Sanırım bunu çok içselleştirdiğim için bu konularda ekstra hassas, kırılgan veya bu duyguları yaşamaya eğilimli oluyorum. Daha hassas ve duyarlı"* sözleri, onun hassasiyet ve duyarlılığının, annesinin yaşadıklarını kendisinin de yaşayacağına dair korku ve kaygılarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir.

> Babam çok fazla iş teklifleri vardı ama babam hiçbirisini değerlendirmedi, daha konforlu yaşayabileceğiz, bizimle daha çok vakit geçirebileceği iş teklifleri vardı ama aile işini tercih etti yani, abileriyle çalışmayı ve onlardan daha çok çalışmayı tercih etti ve biz de burada yok olduk. İhmal edildik. Tercih etmedi, annem defalarca söylerdi gelen iş tekliflerini değerlendirmesini ve bir aile olduğumuzu daha çok hissetmeyi istediğini. Annem de çok kızdığı için ben de kızardım içten içe, baban işte abisinin işinde çalışıyor, o yüzden böyle, bizi hep ihmal ediyor, bayramda yine bizimle değil yine şu gün bizimle değil diye. … Babam işini kaybetti her şeyini kaybetti. Annem de ona senin kardeşim dediğin o kadar peşine gittiğin, beni dinlemediğin insan neler yaptı, işte senin akılsızlığın yüzünden bu hâldeyiz. … Babam, biraz acımasızca olacak ama akılsız adam. Biz de eşimle hep kardeşine yardım etmesi ve sürekli arabamızı onlara vermesi yüzünden bir türlü kavga etmeyi bitirememiştik. Eşime hep bu konuda "sen niye bu kadar akılsızca davranıyorsun, aklım almıyor, bu davranışın çok anlamsız ve saçma" diyordum. Eşimi kullanıyorlar, abisi de ailesi de kullanıyor o da izin veriyor bu çok akılsızca

diyordum. O da benim onlara yardım etme isteğine karşı olan bu tepkimi anlamıyordu, abarttığımı düşünüyordu. Eşim hep bu çok küçük bir şey, bu senin değersiz olduğun anlamına gelmiyor. Bu senin önemsenmediğin, ikinci plana atıldığın anlamına gelmiyor. Bak şunlar şunlar da var seni önemseyip ön planda tuttuğum neden sen buraya takılıyorsun, neden arabayla kendine değer verilmesini eş değer görüyorsun, bu çok alakasız bir şey. Sanırım bunu çok içselleştirdiğim için bu konularda ekstra hassas, kırılgan veya bu duyguları yaşamaya eğilimli oluyorum. Daha hassas ve duyarlı.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Ayda'nın hem eş anne hem de eş baba temsillerine yönelik olumsuz duygulanımlara sahip olduğu görülmektedir. Bu açıdan, her iki ebeveynin de daha farklı olmasını istediği özellikleri dile getirmiştir. Ayda, özellikle babasını suçlu bulduğunu ifade etmekle birlikte, babasına dair daha farklı olmasını istediği özellikler sınırlıdır. Belirttiği sınırlı özellikleri şu şekilde dile getirmiştir:

> Babam daha anlayışlı, daha toleranslı, daha verici, elini taşın altına koyan biri olabilirdi. … Orada dâhil olan, zorlandığında işlerini kolaylaştıran, yardımsever, anlayışlı, karşıdakini de düşünen bir eş [baba] görmek isterdim.

Öte yandan, Ayda'nın annesinin nasıl bir eş olmasını istediğine ilişkin ifadelerinin, daha belirgin ve yoğun biçimde yapılandığı görülmektedir. Ayda, mevcut eş anne temsillerinden farklı olarak, idealize ettiği bir eş anne figürünü aşağıda çeşitli ifadelerle dile getirmiştir. Bu idealize edilmiş temsiller, Ayda'nın ilişkisel düzeyde ortaya koyduğu ihtiyaçlarla yakından bağlantılı görünmektedir.

> Direnen bir anne, kendi istekleri doğrultusunda hareket eden, karşı tarafa yaptırabilen bir anne, güçlü bir anne görmek isterdim.

> Annem, sinir krizi geçirip bayılan bir kadın yerine bağırıp çağıran ve bunu dışarı o şekilde atan bir kadın olsun isterdim. Beni sevmiyorsun, değersiz hissettiriyorsun, beni görmüyorsun, senin için ne kadar çabalıyorum ama bunu görmek yerine yine başkalarını önceliyorsun diye annem olay çıkarsaydı isterdim. … Mücadele eden, baş kaldıran bir kadın olduğunu hissederdim öyle yapsaydı.

> Babam annemi önemsemeyip bu şekilde davrandığında, annem sineye çekiyordu, hiçbir şey demiyordu, kabul ediyordu. Sineye çekmesini doğru bulmuyordum, karşılık verme gerektiğini düşünüyordum. Hayır deseydi, öylesine kabul etmek yerine gerekirse olay çıkarsaydı. Annemin hayır demek için o gün orada olay çıkarıyor olması. Bugün benim hayatımı daha da iyi yönde etkileyebildi hayır demekle. Hayır sen bu mutfağı yaptıran kadar ben misafir ağırlamıyorum deseydi.

> Mutfağı yaptırsaydı. Annem o an bir şey demiyor, sonrasında öfkeleniyordu babama. Annem yine hakkını savunmuyordu. Annem sadece öfkesini yansıtıyordu, kendini savunmuyordu. Sen mutfağı yapana kadar misafir ağırlamıyorum dese, hakkını arayan güçlü bir anne olur ama burada sadece dışa vurulan bir öfke var.
>
> Orada şöyle bir kadın görmek isterdim, babamla ortaklaşa bildiği kadar ortaklaşan ve babamın olmadığı zamanlarda bunu o kadar büyütmeyen, bu kadar ilgiye sevgiye aç olmayan, kendi kendine de yetebilen, babamın olmadığı zamanlarda kendi kendini başka bir şeyle besleyebilen, annem o saatleri kitap okuyarak geçirseydi bambaşka bir şey olurdu bence benim için. Annem de bu kadar babamı öncelemeyip kendi hayatını da önceleyebilirdi. O kadar saatler babamı beklemektense yatıp uyuyabilir ya da kendisi için bir şeyler yapabilirdi. Bu kadar babam odaklı yaşaması üzücü bir şey. Orada acınılacak, üzülünecek bir kadın değil de yine eşini bekleyen ama bunu kendi için de bir şeyler yaparak bekleyen bir kadın olurdu. Kendisini bu kadar hiçe sayıp, yok sayıp tamamen babama bağımlı olmasını istemezdim. Kendisi için de bir şeyler yapan, kendisini de önceleyen, kendisini hiçe saymayan bir kadın isterdim. Kendisini geliştiren kadın, benim gözümde güçlü bir kadın. Annem de kendisine hiç değer vermemiş, kendisini hiç önemsememiş kendisini hiç ön plana koymamış.

Ayda'nın, eş annesinin güçlü, bağımsız, karşı koyabilen, kendini savunabilen ve kendini önemseyen bir kadın olabilseydi, bugünkü yetişkin Ayda'nın da daha farklı bir kadın olabileceğini ifade etmesi oldukça önemlidir. Bir yönüyle bu hayal ettiği eş anne temsilleri, Ayda'nın karşıt eş anne temsillerinin yapılandırılmasına zemin hazırlayan çıkarımları da içermektedir.

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Ayda'nın kendisine yönelik yaptığı en temel ve net çıkarım, annesi gibi bir eş olmak istemediği yönündedir. Bu bağlamda, daha somut olarak nasıl bir kadın olmaması gerektiği ya da nasıl bir kadın olması gerektiği ve bunun için neler yapması gerektiğine dair çıkarımlarını şu şekilde dile getirmiştir:

> Annem gibi de olmayı istemezdim hiç. Annem çok pasif, her şeyi babam hallediyor, annem zayıf, güçsüz ve bağımlı bir kadın.
>
> Ben, beni bu kadar ihmal eden bir adamla yaşamak istemezdim, terk ederdim kendime bunu yapmazdım belki bir süre yapardım katlanırdım ama bu kadar ihmal edildiğim, görmezden gelindiğim bir yerde durmazdım. Asla annem gibi olmayacağım derdim. Annem kadar vermeyeceğim, annem kadar tolerans göstermeyeceğim, annem kadar kendimi ona bağımlı kılmayacağım.
>
> Hiçbir şeyin beni sinir krizi geçiren, bayılan bir hâle sokmasına izin vermeyeceğim. İzin vermemek için ise karşı çıkmak, ifade etmek, baş kaldırmak, sınır çizmek. …

> İçerde kendimi yiyip bitirmemden ziyade dışarı ifade etmek. … Görülmediğim, karşılık almadığım bir şeyi yapamaya devam etmeyeceğim. Bu kadar fedakâr olmayacağım.
>
> Annem gibi asla boyun eğmek istemezdim. Sürekli boyun eğen ve bu yüzden göz ardı edilebilen kişi olmak asla istemezdim.
>
> Konuşabilen, kendisini ifade edebilen Ayda olmak isterdim. Her şeyi ifade edebilen, kırmadan dökmeden, sakin biri olarak ifade edebilen bir kadın olmak isterdim. Dengeli olmak isterdim. Karşılıklı söz sahibi, birlikte bir şey yapalım, ortak. Kolaylaştıran, paylaşabilen.

Tıpkı farklı olmasını hayal ettiği eş anne temsilleri gibi, eş anneye benzememek yönündeki çıkarımları da Ayda'nın benliğinde yer alan karşıt eş anne temsillerini beslemektedir.

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Eş babasından farklı olarak istediği eş profilini, Ayda şu şekilde tanımlamıştır:

> Eşimin babam gibi sorumsuz davranmayan, gözeten, daha çok vakit ayıran, daha çok ilgi gösteren, beni önceleyen bir adam olmasını isterdim.

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

Ayda, görüşmeler sürecinde anne ve babasına ait pek çok unsuru kendi ilişkisine taşıdığını fark etmiş ve bunu kendi ifadeleriyle açık ve somut bir şekilde dile getirmiştir.

> Eşimle ile ilişkim ve anne ve babam arasındaki ilişkinin bu kadar bağlantılı olduğunu hissetmek. Gerçekten bana ait olmayan çok fazla şey varmış, çok fazla duygu varmış. Bu davranışları fark etmiş oluyorum ve bunlardan nasıl kurtulabilirim ve nasıl ayrışabilirim bunu bilmiyorum. Ailemden ne kadar çok şey aldığımı, aydınlandım, kendimi yaşamayıp anne ve babamı yaşadığımı fark ettim.
>
> Anlatırken zihnimde hep bu canlanıyor ve ne kadar paralel bir ilişki diyorum annem babam, ben ve eşim. Annemden ve babamdan ne çok şey aldığımı ama bir yerde de ayrıştığım ya da ayrışmaya çalıştığım noktalar olduğunu ve kendi kendime çabaladığımı fark ettim. Ayrıca çok paralel bir evlilik yaşadığımı ve babamın neredeyse aynısı olan bir adamla evlendiğimi fark ettim.

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Ayda'nın hem eş anne temsilleri hem de kendi evliliğinde sergilediği eş profili değerlendirildiğinde, içselleştirdiği eş anne temsillerinin diğerlerine kıyasla çok daha baskın olduğu görülmektedir. Ayda'nın ihtiyaçlarının, korkularının ve çıkarımlarının

özellikle eş anne temsilleri üzerinden şekillenmesi de bu temsillerin baskınlığını destekleyen bir nitelik taşımaktadır. Bu temsiller, kimi yönleriyle doğrudan annesine benzer özellikler göstermekte, kimi yönleriyle ise Ayda'nın evliliğinde annesinin konumuna benzer bir durumu deneyimlemesiyle açığa çıkmaktadır. Ayrıca bazı temsiller, eşini tanımlarken benzer duygu, düşünce ve algılara sahip olması ya da annesininkine benzer ifadeler dile getirmesi üzerinden kendini göstermektedir. Bu bağlamda, Ayda'nın içselleştirdiği tüm bu temsilleri ortaya koyan anlatıları aşağıda detaylıca sunulmuştur.

> Baban bize vakit ayırmıyor zaten, babanın hoca arkadaşları var zaten başka kimsesi yok, ne gecesi belli be gündüzü belli, sürekli kardeşleri için çalışıyor, kardeşleri de kıymetini bilse keşke, işte baban çalışıyor onlar yatıyor, baban bizi hiçe sayıyor, bilmem ne. Annem babam için sorumsuz, umursamaz, galesiz, hiçbir şey umurunda değil, dünya yansa bir avuç toprağı yanmaz bir adam derdi. Aynı bu cümleleri de ben eşime kuruyorum şimdi. Bu kadar benzerlik olmaz yaa, neden niçin nasıl.

> Ben annemi tanımlarken aslında zihnim hep kendime olan tanımlarıma kayıyor. Eşimle olan ilişkime baktığımda, hep benzer şeyleri hissettim. Eşim kardeşiyle buluşmaya veya ailesiyle görüşmeye gittiğinde ben evde güya kendi işimi yapardım, güya ders çalışmak için evde kalırdım, sürekli eşim ne zaman gelecek, 12'den önce gelse bari, niye ailesiyle birlikte bu kadar vakit geçiriyor ki, gelsin benimle vakit geçirsin, otursak birlikte film izlesek. Ben de o zamanlar kendimi ikinci plana atılmış, değersiz hissediyordum. Eşine bağımlı, bir noktada ilgi sevgi bekleyen biri olarak hissediyordum. Aynı durum aslında çok benzer.

> Kendimi ifade edemeyişim, alınganlığım, kırılganlığımla, güçsüzlüğümle, öfke nöbetlerimde, beklentilerimle, özellikle romantik ilişkimde anneme çok benzediğimi fark ettim. Özellikle öfkeli oluşum, bağırıp çağırmalarım, kontrolcü kurallı oluşum, düzen takıntım. Annem çok kuralcı bir kadındı, evlendiğim de sürekli kural koyuyordum ben de eşime. Annem gibi davranıyordum.

> İlişkimde beklenti içerisinde, değerli olmak, öncelenmek, görünmek. … Kendi ilişkisinde, eşimin kendi ailesinin yanında beni övmesini, sahip çıkmasını, beni ön plana çıkarmasını çok isterdim. Anne ve babası bana bir şey dediğinde beni savunmasını, onlara karşı beni savunmasını çok isterdim. Öfke çok yoğun bir yaşadığım duygu. İlişkimde öfkeli bir kadınım, öncelenmediğimde, ötekileştirildiğimde, reddedildiğimde, geri plana atıldığımda, değersiz hissettirildiğimde öfkeleniyorum. Kırılgan bir insanım ve o kırılmaları yaşadığımda öfkeleniyorum.

> Bence verici bir kadınım, farkında olmadan kendimi karşımdakine uyumluyorum onun planları onun hayatı oluyor, çok sonra fark ediyorum, akıştayken uyum sağlayan tarafım. İtaat eden diyemiyorum, karşımdaki mutlu olsun kendi duygularımı hiçe sayan bir insan olabiliyorum, ilişkide ben merkezli değilim.

Eşimle yaptığımız kavgalarda hep ona şey diyorum, beni öncelemiyorsun. … İlişkimizde beni en çok üzen, ön planda ailesinin olması, benim olmamam, ikinci planda kalışım. Bana karşı duyarsız, maddi olarak beni düşünmezdi, kardeşlerini ve anne babasının ihtiyaçlarını bizim evimizdeki ihtiyaçlardan daha çok önemserdi. Düşündüm de annem de babam için aynı cümleleri kuruyordu sanki. … Annem de sürekli bunu derdi, baban şöyle baban böyle, ihmal ediyor, baban şunu yapıyor, çok olumsuz konuşurdu. Hoca arkadaşlarından başka bir şey bilmez, ailesinden başka bir şey bilmez, biz kimiz onun için ki… Baban yok, bize vakit ayırmıyor, bizi sevmiyor, annem ara ara bunları derdi.

Eşimin suçlayıcı tavırları. Suçlanmak istemiyorum ve suçlandığımda çok öfkeleniyorum. Bende bir problem varmış gibi davranılması, karşı tarafın bir sorumluluk ve kabul almaması … hatalı problemli olmak, bu şekilde söylenmesi, bunlar beni çok öfkelendiriyor. Babam annemi çok öfkeli, bağırıp çağıran bir kadın olmakla suçluyor. Annemi delirten babam ve sonrasında sanki hiç etkisi payı yokmuş gibi, annen işte onu da öyle kabul edelim ne yapcaz bağırıp çağırır işte falan gibi bir tavır sergiliyor olması. Annemi de bu kızdırıyor ve annem de aynı şeyi söylüyor, sen yapıyorsun aslında sen kızdırıyorsun beni. Ve evet aslında çok bağdaşıyor. Beni de eşim delirtiyordu ve sonra diyordu ki sen delisin. Eşim anneme çok benzediğimi söylerdi ve bunu defalarca kez dile getirirdi, sende annen gibisin.

Beraber seyahat ederken, sadece ikimiz, kardeşlerini dâhil ettiğimizde öfkeleniyordum. Üçüncünün gelmesi, başka kimseyi istemiyorum, diğer kişiyi fazlalık gibi hissediyorum. … Üçüncü kişi gelince eşim onu önceliyor, ben geri plana atılmış oluyorum. Çok benzer şeyler gerçekten, babamın izin günlerinde evde olduğunda biz köye giderdik. Babam da bunu çok yapardı. Amcamlar babamın arkadaşları da gelirdi, babam çağırırdı gelin gelin diye, annem de çok rahatsız olurdu bundan. Senle vakit geçirmek istiyoruz neden başkalarını çağırıyorsun diye. Ya işte dediğim gibi ben aslında bir şey hissetmiyordum çocuk olarak ve uyumlanmışım ki annemin hissettiği şey benim hissettiğim şey olmuş orada. Kendimi şu an şey gibi görüyorum, sürekli anneyi izleyen, gözleyen, annenin mimiklerine odaklanan, annenin duygudurumuna odaklanan bir çocukmuşum aslında. Annem ne hissediyorsa ben de onu sırtlanmışım yüklenmişim, dememişim benim ben ne hissediyorum, benim gerçek duygum ne, ben nasıl bakıyorum bu olaya falan. Annem böyle hissettiği için ben de böyle hissediyordum. O kadar kopyala yapıştır olmuş ki. … Benim gerçek duygum mu bilemem ama annem bunu hissettiği için ben de onu hissediyordum, istemiyordum onların gelmesini çünkü annem de istemiyordu, ben de istemiyordum. Ben de babama kızıyordum niye geliyorlar falan. Şimdi de eşime kızıyorum niye diğerleri geliyor diye.

Babam çok fazla iş teklifleri vardı ama babam hiçbirisini değerlendirmedi, daha konforlu yaşayabileceğiz, bizimle daha çok vakit geçirebileceği iş teklifleri vardı ama aile işini tercih etti yani, abileriyle çalışmayı ve onlardan daha çok çalışmayı tercih etti ve biz de burada yok olduk. İhmal edildik. Tercih etmedi, annem defalarca söylerdi gelen iş tekliflerini değerlendirmesini ve bir aile olduğumuzu

daha çok hissetmeyi istediğini. Annem de çok kızdığı için ben de kızardım içten içe, baban işte abisinin işinde çalışıyor, o yüzden böyle, bizi hep ihmal ediyor, bayramda yine bizimle değil yine şu gün bizimle değil diye. … Babam işini kaybetti her şeyini kaybetti. Annem de ona senin kardeşim dediğin o kadar peşine gittiğin, beni dinlemediğin insan neler yaptı, işte senin akılsızlığın yüzünden bu hâldeyiz. …Babam, biraz acımasızca olacak ama akılsız adam. Biz de eşimle hep kardeşine yardım etmesi ve sürekli arabamızı onlara vermesi yüzünden bir türlü kavga etmeyi bitirememiştik. Eşime hep bu konuda "sen niye bu kadar akılsızca davranıyorsun, aklım almıyor, bu davranışın çok anlamsız ve saçma" diyordum. Eşimi kullanıyorlar, abisi de ailesi de kullanıyor o da izin veriyor bu çok akılsızca diyordum. O da benim onlara yardım etme isteğine karşı olan bu tepkimi anlamıyordu, abarttığımı düşünüyordu. Eşim hep bu çok küçük bir şey, bu senin değersiz olduğun anlamına gelmiyor. Bu senin önemsenmediğin, ikinci plana atıldığın anlamına gelmiyor. Bak şunlar şunlar da var seni önemseyip ön planda tuttuğum neden sen buraya takılıyorsun, neden arabayla kendine değer verilmesini eş değer görüyorsun, bu çok alakasız bir şey. Sanırım bunu çok içselleştirdiğim için bu konularda ekstra hassas, kırılgan veya bu duyguları yaşamaya eğilimli oluyorum. Daha hassas ve duyarlı.

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Ayda'nın evliliğinde, eş annesine benzer yönlerinin yanı sıra özellikle ondan farklılaşan özelliklere sahip olduğu da görülmektedir. Bu farklılık, eş annenin eş baba tarafından karşılanmayan ihtiyaçlarından ziyade, eş annenin kendisinden beklenen ya da kendisinde eksik kalan yönleri üzerinden şekillenmektedir. Ayda hayır diyebilme, güçlü olma, karşı koyma, sınır çizme, hesap sorma, tepki verme, kendini ifade etme ve savunma, bağımsız bir kadın olabilme gibi nitelikleriyle annesinden ayrışmaktadır. Karşıt eş anne temsilleri de daha çok bu bağlamda yapılanmıştır. Bu bulgu, alanda dikkate değer bir farklılığa işaret etmektedir. Gelecek araştırmalarda, eşlerin kendilerinden kaynaklanan ihtiyaçları ile partnerlerinden bekledikleri ihtiyaçlar arasındaki ayrımın incelenmesi, bu konuya dair önemli katkılar sağlayabilir.

Annemle ayrıştığımız yönler sinme, hayır diyebilme, başkasının hayatını değil kendi hayatımı yaşama. Annem tek başına bir şey yapamazdı. Annem gibi itaatkâr, sinen, ezik biri değilim. Farklı olarak da annem çok itaatkâr bir kadın, ben değilim.

Annem gibi de olmayı istemezdim hiç, annem çok pasif her şeyi babam hallediyor, annem zayıf güçsüz ve bağımlı bir kadın. Ben böyle değilim.

Annem, zayıf, hayır diyemeyen bir kadın. Anneme acıyordum. Kurban ve mağdur olarak gördüğüm için yardım etmeye çalışırdım ve annem için üzülürdüm. Direnen bir anne, kendi istekleri doğrultusunda hareket eden karşı taraf yaptırabilen bir anne, güçlü bir anne görmek isterdim. Ben annem gibi olmadım. Eşim içerde

> oturduğunda bunun için hesap soruyordum, bağırıyordum. Annem gibi asla boyun eğmek istemezdim. Sürekli boyun eğen ve bu yüzden göz ardı edilebilen kişi olmak asla istemezdim.
>
> Eşimle ilişkimiz ilk başladığında ona karşı aşırı duvarlarım vardı benim, ona hep şey diyordum, ben sensiz de yaşarım, ben bir erkeğe muhtaç değilim, bir erkek beni tamamlayacak değil, bir erkek beni değerli kılmayacak, benim kendi değerim var zaten hani bu tarz şeyleri o kadar sarf ettim ki.

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Ayda'nın içselleştirilmiş eş baba temsillerine yönelik doğrudan veya dolaylı ifadelerine rastlanmamıştır.

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

İçselleştirilmiş eş baba temsillerine benzer şekilde, görüşme içeriğinde Ayda'nın eş baba temsillerine karşıt gelişen içsel temsillere yönelik ifadelerine de rastlanmamıştır. Ayda, ilişkileri konusunda ebeveynlerinden daha çok babasını suçlu gördüğünü ifade etse de nasıl bir eş olup olmaması gerektiğine dair çıkarımlarının, esasen annesiyle kurduğu özdeşim ve annesine ilişkin süreçleri daha yoğun biçimde içselleştirmesiyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, ifadelerinde babasını suçlu olarak tanımlasa da daha derinlerde annesini de sorumlu ya da suçlu gördüğü düşünülebilir. Ayrıca, Ayda'nın babasıyla olan ilişkisini annesine kıyasla çok daha olumlu algılaması, bu içsel eğilimini destekleyen bir unsur olarak değerlendirilebilir.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Ayda'nın benlik organizasyonunda, içselleştirilmiş eş anne temsilleri ile karşıt eş anne temsilleri arasında bir etkileşim ve mücadele olduğu, bu bağlamda zaman zaman birinin, zaman zaman ise diğerinin açığa çıktığı görülmektedir.

> Annemle ayrıştığımız yönler sinme, hayır diyebilme, başkasının hayatını değil kendi hayatımı yaşama. Annem tek başına bir şey yapamazdı. Annem gibi itaatkâr, sinen, ezik biri değilim. Farklı olarak da annem çok itaatkâr bir kadın ben değilim.

Yukarıdaki tanımında Ayda, bir bağlamda eş annesi gibi bir kadın olmadığını ifade ederken, aşağıdaki ifadesinde ise farklı bir bağlamda, aslında ne kadar eş annesine benzediğini betimlemiştir.

> Bence verici bir kadınım, farkında olmadan kendimi karşımdakine uyumluyorum onun planları onun hayatı oluyor, çok sonra fark ediyorum, akıştayken uyum

> sağlayan tarafım. İtaat eden diyemiyorum, karşımdaki mutlu olsun kendi duygularımı hiçe sayan bir insan olabiliyorum, ilişkide ben merkezli değilim.
>
> Annem gibi öfkeli olmayacağım diyorum hep ama öyleyim.
>
> Hiçbir şeyin beni sinir krizi geçiren, bayılan bir hâle sokmasına izin vermeyeceğim. İzin vermemek için ise karşı çıkmak, ifade etmek, baş kaldırmak, sınır çizmek. … İçerde kendimi yiyip bitirmemden ziyade dışarı ifade etmek. … Görülmediğim karşılık almadığım bir şeyi yapamaya devam etmeyeceğim. Bu kadar fedakâr olmayacağım. Ama ilişkimde ben de bunları yapıyorum resmen. Kendimi ifade edemeyişim, alınganlığım, kırılganlığımla, güçsüzlüğümle, öfke nöbetlerimde, beklentilerimle, özellikle romantik ilişkimde anneme çok benzediğimi fark ettim. Özellikle öfkeli oluşum, bağırıp çağırmalarım…

Ayda, aşağıdaki anlatısında annesinin babasına karşı sergilediği bir tutumdan hem haz duyduğunu hem de babasının durumuna üzüldüğünü dile getirmektedir. Kendi evliliğinde de benzer biçimde, eş annesi gibi davrandığında aynı anda hem haz hem de pişmanlık hissettiğini ifade etmiştir. Bu durum, Ayda'nın eş anne ve eş baba algılarının kendisinde farklı ve çelişkili duygulanımları eşzamanlı olarak tetiklediğini göstermektedir.

> Anneme hak veriyordum ama annem bunu uzun sürdürdü yıllarca bunu söyleyip durdu, eline fırsat geçmişken bunu sonuna kadar kullanan bir kadın. Eşimin arabayla ilgili yalanını yakalayınca, ben bu yalanı her seferinde ısıtıp ısıtıp önüne getirdim, sen böyle yaptın şöyle yaptın ben böyle yapıyorum ama sen de böyle yaptın. Annem de işte ısıtıp ısıtıp babamın önüne getirirdi. Bir taraftan annemin böyle konuşan bir kadın olması haz veriyordu. Babama karşı üzülüyordum ama hak ettiğini de düşünüyordum. Şimdi ben de hem böyle onu sıkıştırdığımda hem haz alıyorum hem de pişman olup üzülüyorum.

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Ayda'nın eş seçiminde ebeveyn temsilleriyle ilişkili doğrudan veya dolaylı bir ifadesine rastlanmamıştır.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Ayda, eşini birçok yönüyle eş babasına benzetmektedir. Diğer katılımcılarda da görüldüğü üzere, bu benzerlik yalnızca nesnel özelliklerle sınırlı kalmamakta, Ayda'nın içselleştirdiği eş anne temsilleri de eşini eş baba figürüyle özdeşleştirme olasılığını artırmaktadır. Nitekim Ayda'nın *"Düşündüm de annem de babam için aynı cümleleri kuruyordu sanki"* ifadesi bu durumu desteklemektedir. Ayda, kendisini annesi gibi

hissettiği durumlarda eşini babasıyla özdeşleştirebilmekte, aynı şekilde eşi babası gibi davrandığında da kendisini annesiyle özdeş hissedebilmektedir. Bu süreç döngüsel ve karşılıklı bir etkileşim içinde işlemektedir. Ayda'nın eşini babasına benzettiği yönler aşağıdaki anlatılarında sunulmuştur. Bu ifadelerin büyük kısmı içselleştirilmiş eş anne temsillerinde de sunulmuştur.

> Eşimin, babam gibi sorumsuz davranmayan, gözeten, daha çok vakit ayıran, daha çok ilgi gösteren, beni önceleyen bir adam olmasını isterdim. Eşimle yaptığımız kavgalarda hep ona şey diyorum, beni öncelemiyorsun. … İlişkimizde beni en çok üzen, ön planda ailesinin olması, benim olmamam, ikinci planda kalışım. Bana karşı duyarsız, maddi olarak beni düşünmezdi, kardeşlerini ve anne babasının ihtiyaçlarını bizim evimizdeki ihtiyaçlardan daha çok önemserdi. Düşündüm de annem de babam için aynı cümleleri kuruyordu sanki. … Annem de sürekli bunu derdi, baban şöyle baban böyle, ihmal ediyor, baban şunu yapıyor, çok olumsuz konuşurdu. Hoca arkadaşlarından başka bir şey bilmez, ailesinden başka bir şey bilmez, biz kimiz onun için ki. … Baban yok, bize vakit ayırmıyor, bizi sevmiyor, annem ara ara bunları derdi. … Ayrıca çok paralel bir evlilik yaşadığımı ve babamın neredeyse aynısı olan bir adamla evlendiğimi fark ettim.
>
> Eşimin suçlayıcı tavırları. Suçlanmak istemiyorum ve suçlandığımda çok öfkeleniyorum. Bende bir problem varmış gibi davranılması, karşı tarafın bir sorumluluk ve kabul almaması… hatalı problemli olmak, bu şekilde söylenmesi, bunlar beni çok öfkelendiriyor. Babam annemi çok öfkeli bağırıp çağıran bir kadın olmakla suçluyor. Annemi delirten babam ve sonrasında sanki hiç etkisi payı yokmuş gibi, annen işte onu da öyle kabul edelim ne yapcaz bağırıp çağırır işte falan gibi bir tavır sergiliyor olması. Annemi de bu kızdırıyor ve annem de aynı şeyi söylüyor, sen yapıyorsun aslında sen kızdırıyorsun beni. Ve evet aslında çok bağdaşıyor. Beni de eşim delirtiyordu ve sonra diyordu ki sen delisin.
>
> Kendi ilişkisinde, eşimin kendi ailesinin yanında beni övmesini, sahip çıkmasını, beni ön plana çıkarmasını çok isterdim. Anne ve babası bana bir şey dediğinde beni savunmasını, onlara karşı beni savunmasını çok isterdim. Ama o babam gibi ailesini öncelerdi.
>
> Yeteri kadar sevdiğini, yeteri kadar önemsediğini, yeteri kadar öncelik aldığını, yeteri kadar hayatının merkezinde tuttuğunu düşünmüyordum. Benim hayatımın merkezinde o vardı, ama onda ben yoktum. O konuda da yetmiyordu. Annem de babama bağımlıydı ve hayatının merkezinde babam vardı, ama babam annemi ihmal ederdi. Eşim de evliliğimizin ilk zamanlarında beni çok ihmal etti.
>
> Baban bize vakit ayırmıyor zaten, babanın hoca arkadaşları var zaten başka kimsesi yok, ne gecesi belli be gündüzü belli, sürekli kardeşleri için çalışıyor, kardeşleri de kıymetini bilse keşke, işte baban çalışıyor onlar yatıyor, baban bizi hiçe sayıyor, bilmem ne. Annem babam için sorumsuz, umursamaz, galesiz, hiçbir şey umurunda

değil, dünya yansa bir avuç toprağı yanmaz bir adam derdi. Aynı bu cümleleri de ben eşime kuruyorum şimdi. Bu kadar benzerlik olmaz yaa, neden niçin nasıl.

4.11.9. Safa

Safa'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Safa'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, kaygılar ve korkular ile çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesine, benlik temsillerine dönüşerek benliğin bir parçası hâline gelmesine ve her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur. Safa'ya ait bu benlik temsilleri kendi evliliğinde nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Safa'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Safa'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Safa'nın ebeveynleri arasındaki ilişki dinamiğine bağlı olarak ortaya çıkan eş anne temsilleri incelendiğinde, daha olumlu duygular hissettiği ve beğeniyle değerlendirdiği bir profil olarak iş bitirici, işini iyi yapan, lider ruhlu, karar merci konumunda ve baskın bir kadın öne çıkmaktadır.

> Annem işini iyi yapan bir kadındı, ne yapılacağını bilirdi, yük annemdeydi. Ayrıca biz mesela araba alacağımız da annem de orada olur, biz çöp alacak olsak o çöpü ailecek alırdık. Annem fikir beyan ederdi, babam bu konularda biraz daha kendi başına karar almazdı ya da alamazdı. Ortak hareket etmeyi seviyordu babam belki ya da annemin baskınlığıydı bilmiyorum. Bence bu biraz daha annemin baskınlığından kaynaklıydı. Annem daha konuşkandır.

> Annemin bu kadar baskın olması, bana çocukken normal gelirdi. Herkes böyle sanırdım. … Annemin beklenti cümlelerini hatırlıyorum "bir işi de bensiz yapın, bir iş de bensiz olsun" gibi derdi ama işin sürecin içinde olmayı da severdi. Annem lider ruhlu yönetmeyi de seven birisi. Bensiz de bazı şeylerin yürümesini isterdim derdi ama bence dâhil olmayı daha çok severdi.

> Anneme karşı olumlu hissediyordum, iş bitiriciydi ve böyle olması güzel.

> Annem babamdan şikayetçiydi. Annem, babamın işleri yarım yapması, sorumsuz olması gibi şeylerden şikâyet ederdi.

Safa'nın annesine yönelik algısı hem olumlu hem de olumsuz değerlendirmelerin iç içe geçtiği bir nitelik taşımaktadır. Bir yandan annesinin aile içindeki baskınlığı, iş bitiriciliği ve her şeye dâhil oluşunu olumlu bir özellik olarak algılamakta ve annesinin de bu durumdan örtük bir memnuniyet duyduğunu düşünmektedir. Öte yandan eşinden şikâyet eden bir kadın temsili de Safa'nın zihninde yer etmektedir. Bu bağlamda Safa, annesinin babasının çabalarını yeterince görmediği ve onu anlamadığı yönünde bir değerlendirme de yapmaktadır. Dolayısıyla, Safa'nın eş anne temsilleri hem beğeni hem de eleştiri barındıran bir çeşitlilik göstermektedir.

> Annem de babamın yapıp ettiğini görmüyor, yaptığı şeylerin farkında olmuyor. O yüzden anlamadığını düşünüyorum.

Bunlar dışında eş olarak annesine dair Safa'nın zihninde yer edinen diğer tanımlamalar ise sürekli yorgun, kuralcı, soğuk ve duygularını ifade etmeyen bir kadın şeklindedir.

> Annem çocukken hep yorgundu. Yorulmuş, bitkin.
>
> Annem baskındır, kuralcıdır, bu böyle ise öyle olacak.
>
> Annem soğuk duygularını çok ifade etmez.

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Safa baskın, lider ruhlu ve iş bitirici eş anne figürünün karşısında, pasif, tek başına karar ve inisiyatif alamayan, herhangi bir işi bağımsız olarak yapmayan ya da yapamayan bir eş baba temsili betimlemektedir. Bu eş babaya karşı kızgınlık hisseden Safa, onu sorumsuz ve beceriksiz olarak algılamaktadır. Bu temsiller bağlamında, Safa'nın anneye yönelik duygularının daha olumlu, babaya yönelik duygularının ise daha olumsuz olduğu görülmektedir.

> Biz de annemin baskın olması bana normal gelirdi, bence annemin baskın olması anormal değil de babamın pasif olması anormal. Babamın baskın olmasını düşündüğüm zamanlar vardı, babamın biraz daha önde olmasını, karar vermesini istediğim zamanlar vardı. Mesela bir yer aranacaksa babam şey yapmazdı, annem daha iyi konuşur, o yüzden annem hemen girişirdi. Müşteri hizmetleri aranacak ama annem daha iyi konuşur, babam derdini anlatana kadar.
>
> … babam bu konularda biraz daha kendi başına karar almazdı ya da alamazdı.
>
> Babam böyle bir inisiyatif alayım da şu işleri tek başıma yapıyım gibi bir şeyi yoktur. Annem bundan rahatsız oluyordu. Babamın tek başına bir iş bitiriciliği yoktur, hep ailecek bir şey yapmışızdır araba alınacaksa, arabayı tek başıma alıyım demez. Yorgan alınacaksa, halı alınacaksa, yastıklar kılıflar birlikte gezeriz.

> Babamın tek başına inisiyatif alıp da yaptığını bilmem. Annem bensiz de bir işi de hallet diye ara ara söylenirdi. Babama bazen ben de kızardım, rahatsız ederdi. Sorumsuzluk. Beklenilen sorumluluklarını yapmaması. Annem, babamın bu davranışlarına karşı öfkelenirdi, üzülürdü. Anneme karşı olumlu hissediyordum, iş bitiriciydi ve böyle olması güzel, babamın da bir o kadar da şey olması. … Babam daha çok girişken değildi, annem daha girişken. Babam daha az konuşkan anneme oranla. Babam daha o konularda becerisi yok.

Safa yukarıdaki gibi bazı bağlamlarda babasını sorumsuz olarak algılamakla birlikte başka yönlerden ise eş babasını oldukça sorumlu ve iyi bir koca olarak değerlendirmektedir. Çocukların ebeveynlerini tek bir boyutta değil, bağlama göre farklı şekillerde değerlendirdiklerinin göstergeleri, aslında bu tanımlarda ve duygulanımlarda gelen çeşitliliktir ve bunlar bütün kalıtımcılarda yer yer görülmektedir. Ayrıca konuşkan olma, becerikli olma, iş bitirici olma gibi hususlar Safa'nın ebeveynlerinin eş olmaktan ziyade daha bireysel karakter özellikleri gibi değerlendirilebilir. Öte yandan, Safa ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler sürecince, ebeveynlerine dair atıfta bulunduğu bu özelliklerin onun perspektifinden evlilik ilişkili ile bağlantılandırıldığı görülmüştür. Nitekim Safa'nın, kendi evliliğinde de hem kendisinin hem de eşinin, nasıl bir eş olduğunu değerlendirirken; beceriklilik, çalışkanlık, baskınlık, iş bitiricilik gibi özellikler üzerinden de değerlendirdiği fark edilmiştir. Bu doğrultuda bu tanımlamalar eş ebeveyn temsilleri tanımlamalarına dâhil edilmiştir.

Bir diğer eş baba temsili olarak, Safa'nın annesini şikâyetçi ve babasını anlamayan bir eş olarak tanımladığı noktalarda; eş babasını ise iyi ve özverili bir koca olmasına rağmen yaptıklarının karşılığını alamamış, daha mazlum, mağdur ve mülayim bir karakter olarak algıladığı görülmektedir

> Babam evdeki sorumluluklarını yerine getiren bir adamdı. İyi bir koca ama görülmüyor … niyeyse aklıma mazlum mülayim gibi tanımlar geldi. Babam, mazlum, mağdur, mülayim gibi, çocukken böyle tanımladığımı anımsamıyorum ama öyleymiş gibi geldi.

> Babam bir kadının yapabileceği her türlü işi yapar, eşine yardımcı olur. Ev işleri noktasında söylüyorum. Bence bir kadının isteyip isteyebileceği erkek profilidir gibi düşünüyorum, o yüzden babamın bu noktada özverili olduğunu fakat karşılığını alamadığını düşündüğüm zamanlar vardı. Çok şey yapmasına rağmen bir karşılığı olmaması. … Babam eşine hep yardım eden biriydi, ben de öyleyim. Bir kadının yapıp da babamın yapamayacağı bir iş yoktur, anneme her zaman yardımcı olan bir adamdı çünkü annem çalışan bir kadındı. İşten yorgun gelirdi annem ve babam ona hep destek olurdu, ev işleri, yemek yapma konusunda vs.

Safa, eş babasına yönelik algısındaki içsel gelgitlerini ve bu konudaki farkındalığını, aşağıdaki ifadesinde açık ve etkileyici bir şekilde dile getirmiştir.

> Babama hafif silik, ezik diyebiliriz ama böyle demek yerine daha ziyade annem daha baskın demeyi tercih ediyor gibiyim. Anneme baskın diyerek babamı daha çok mağdur algılayıp babama kötü bir sıfatlama yapmak istemiyor gibiyim. Babama kızdığım yerler de vardı, hep mazlum değildi. Babama belki de mazlum, mülayim dememin sebeplerinden birisi kendinden çok bizi düşünmesi, kendine almayıp bize alması…

Her ne kadar bu şekilde bir sıfatlama yapmak istemese de silik ve ezik tanımı Safa'nın zihninde eş babasıyla ilişkili tanımlar olarak yer edinmiştir. Bunlar dışında eş olarak babasına dair Safa'nın zihninde yer edinen diğer tanımlamalar ise daha rahat, küsen, geri çekilen, eşini anlamak ve problemleri çözmek gibi mücadelesi olmayan bir adam şeklindedir.

> Babam biraz daha rahattır, olur bir şekilde halledilir şeklindedir.
>
> Babam da mülayim, sessiz bir adam ama eşimi anlayım, konuşuyum, problemlerimizi konuşarak çözelim, duygularımızı yansıtalım gibi biri değil. … Küsme ve geri çekilme, babamda da vardı. Babam da kenara çekilir, bazen ağlardı, babam da küserdi, konuşmazdı.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Safa, kendi ilişkisindeki bir deneyimi ve karşılanmayan ihtiyaçlarını dile getirirken anımsadığı eş babaya dair görüntü ve anılar, ebeveynler arası ilişki bağlamında eş babanın ihtiyaçlarını ve Safa'nın bunu nasıl miras aldığını yansıtmaktadır. Bu noktada ihtiyaçlar arasındaki bağ, söz konusu anılar arasında çağrışımı sağlayan bir psikolojik unsur olarak değerlendirilebilir. Safa, eş babasının anlaşılma ve haklı görülme ihtiyacını ifade etmekte ve benzer ihtiyaçları kendi ilişkisinde de ortaya koymaktadır.

> Ben de haksızlığa uğradığımı düşündüğüm zaman daha yüksek bağırıyorum. Sonra evden çıkmak istiyorum, o hayır gidersen böyle olur deyip gitmemi istemiyor, bırak gidiyim işte ve rahatlayım, ama bu rahatlamayı önemsemiyor, gidersen gelme diyor. Anlaşılmamak beni çok öfkelendiriyor. Haksızlığa uğramak öfkelendiriyor. Babamın bir kavgada ağladığını biliyorum. O da herhalde benim gibi düşünmüştür diye düşünüyorum. Şu an cümlelerini hatırlamıyorum, bir şey anlatırken ağladığı gözümün önünde. Öyle bir şey geldi şu an. Duygu olarak hissettiğim sanki babam haklı ama haklılığı anlaşılmıyor ve babam bunun için ağlıyor. Ama genel olarak babamın daha çok anlaşılmadığını düşünüyorum.

Çocuk Safa tarafından eş babası, bir yönüyle çok iyi bir koca ve bir kadının isteyebileceği ideal bir erkek profili olarak görülmektedir. Ancak eş anne, bu adamı takdir etmemekte, eleştirmekte, yaptıklarını görmemekte ve beğenmemektedir. Bu bağlamda Safa açısından, eş babasının bu ilişkideki ihtiyaçları; görülmek, fark edilmek, yaptıklarının karşılığını almak ve takdir edilmek gibi durmaktadır. Safa, bu ihtiyaçları ise hem eş babası hem de kendisi için dile getirmiştir.

> Bence bir kadının isteyip isteyebileceği erkek profilidir gibi düşünüyorum o yüzden babamın bu noktada özverili olduğunu fakat karşılığını alamadığını düşündüğüm zamanlar vardı. Çok şey yapmasına rağmen bir karşılığı olmaması. Annem de babamın yapıp ettiğini görmüyor, yaptığı şeylerin farkında olmuyor. O yüzden anlamadığını düşünüyorum. … Kendim de örtüşen nokta bunu görüyorum. Benzer ilişki bende de var, ben de eşimin ailesinin yaşantılarına baktığımda, ben de o maaile içerisindeki eşine yardımcı olan, en anlayışlı, en onu dinleyebilen kişiyim. Ailede dinleme, saygı vs. yok. Ben onlardan daha farklı davrandığımı düşünüyorum, ona rağmen, belki biraz daha takdir bekliyorum, övgü bekliyorum ama. … Biz ilişkimizde, anlaşıldığımızı hissetmiyorum. O beni anlamıyor ben onu anlamıyorum. … Ben de o yüzden haksızlığıma uğradığımı düşünüyorum iyice. Ben de eşim açısından görüp görebileceği en iyi eşlerden biriyim ama ben de karşılığını alamıyorum.
>
> Ben haksızlığa uğradığımda kenara çekilip haklı olduğumu görmesini istiyorum ama o da görmüyor. Haklısın diye gelip söylediği çok nadirdir. Ben yapılanın takdir edilmesi beklentisi içindeyim, takdir edilmiyor hatta tenkit edilebiliyor.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

Safa için ebeveynler arası ilişki bağlamında oluşan korkularını ve kaygılarını ifade veya ima ettiği bir bulguya görüşme deşifrelerinde rastlanmamıştır.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Safa olumsuz olarak algıladığı eş baba temsillerine karşı aslında nasıl bir eş baba görmek istediğini aşağıdaki ifadesinde tasvir etmiştir.

> Babamın da iş bitirici, becerikli olmasını isterdim. Kendi inisiyatif alıp bazı şeyleri tek başına yapabilmesi, evin erkek tarafından yürütülmesi gereken bazı işlerini tek başına yürütmesini, annem kanalından değil de ailecek değil de ben bunu böyle istedim, böyle sevdim deyip onu yapmasını isterdim. Babam hep şeydi hepimizin gönlünü alma, diğerlerinin rızasını alma peşinden giderdi. Ama daha çok tek başına beceremediği için böyle yapardı bence, razı etmek için değil. … Böyle siz sorup

> açtıkça daha da hatırlıyorum küçükken başka babaları gördüğüm zaman, böyle kendi zevkleri olan, hobileri, etkinlikleri olan, kahveye gidenler vs. vardı, o zaman şey derdim, benim babam da böyle olsaydı yaa diye. Sanki babamın daha kendini ön plana çıkarmasını istediğim, daha girişken, daha kendi fikirlerini öne sürebilen, kendi zevklerini yaşayabilen bir adam olsun isterdim. Daha güçlü olan bir baba olsun isterdim ama kefeye koyduğumuz zaman da annem daha ağır gelir zaten. Annemin baskınlığının rahatsız ettiğini hatırlamıyorum ama babamın daha baskın olmasını netçe istediğimi hatırlıyorum. Annenin baskınlığının azalması gibi şeyler geçmemişti aklımdan.

Safa, eş babasına dair çok fazla temas etmek istemediği silik ve ezik gibi algılarının karşısında, aslında çok daha güçlü, baskın ve bağımsız bir birey olarak var olabilen bir eş baba görmek istediğini ortaya koymuştur.

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Eş ebeveynlerini algılama şekli ve aralarındaki ilişki dinamiğine bağlı olarak Safa'nın kendisi ve gelecekteki ilişkileri için yapmış oldukları çıkarımlar şu şekildedir:

> Evlendiğimde, eşiyle anlaşabilen, konuşabilen, muhabbet edebilen, sosyal, diğer ortamlarda da bunu yapabilen bir koca olmak isterdim. Ben eşimin hep şanslı olacağını düşünürdüm, böyle duygusuz, duyarsız şey bir adam değildim, karşı tarafın düşüncelerine önem verdiğimi düşünürüm. Çalışkan bir adam olacağımı düşünürdüm, evle ilgili, işle ilgili yardımcı olacağımı düşünürdüm, sorumluluk sahibi olacağımı düşünürdüm.

Safa'nın nasıl bir eş olmak istediğine dair bu ifadesi, ebeveynleri arasında eksik bulduğu anlaşabilme ve muhabbet edebilme gibi ilişki dinamiklerini kendi evliliğinde sağlayabilen bir koca olma niyetini yansıtmaktadır. Bu bağlamda, yer yer takdir ettiği yönleriyle eş ebeveynlerine benzeyen, yer yer ise sıkıntılı bulduğu özellikler açısından onlardan farklılaşan bir eş olacağını düşündüğü görülmektedir.

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Safa'nın gelecekteki eşine dair hayali ve çıkarımlarının, eş anne temsilleriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Safa özellikle eş annesine yönelik beğeni duyduğu özellikleri ilerideki eşinde görmek istediği beklentilere çevirmiş gibi durmaktadır.

> İsteğim, hayalim hep güçlü bir kadın olsun, ayakları üzerinde durabilen bir kadın olsun şeklindeydi. Ve çevremde de baktığımda bu tarz kadınlar ilgimi çekiyor, hoşuma gider. Bu da annemden kaynaklı olabilir, böyle kadınları sevmem.

> …Daha güçlü daha kendi ayakları üzerinde duran, isteklerinin farkında olan, bunları ifade edebilen. Annem gibi biri işte.
>
> Ben eşimin daha kıvrak, akıllı, iş bitirici, konuşkan, ilişkisi güçlü dışarıya karşı da içeriye karşıda, güvenilir, güzel, birbirimizi taşıyabileceğimiz bir eş olması hayalim vardı. Annemle benzer yönleri var bu profilin. Annem işini iyi yapan bir kadındı, ne yapılacağını bilirdi.

Safa, bu noktada diğer katılımcılardan kısmen ayrışmaktadır. Katılımcıların çoğu, eş ebeveynlerinin olumsuz özelliklerine odaklanarak bunların zıddı ya da farklı özelliklere sahip eş profillerine dair çıkarımlar yaparken; Safa, eş annesinin olumlu yönlerine odaklanmış ve bu doğrultuda bir eş isteğini dile getirmiştir.

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Safa'nın doğrudan içselleştirdiği temsiller arasında ilk olarak baskın, iş bilen ve becerikli eş anne temsilleri yer almaktadır. Safa da tıpkı annesi gibi baskın olmaktan memnuniyet duymakta ve bu yönüyle annesine benzemekten hoşnut görünmektedir.

> İlişkimizde baskın taraf benim. Her anlamda beceri, akademik zekâ, iş anlamında birçok şeyde ben baskınım. … İlişkide baskın olmak hoşuma gidiyor.
>
> Ben anneme çekmişim daha girişkenimdir. İletişimi ben kurabilirim, başlatabilirim.

Bununla birlikte kuralcılık konusunda da içindeki eş anne temsili, ilişkilerinde kendisini göstermektedir.

> Benim de kendimce birtakım takıntılarım var. İşte ekran izlemeyecek, bir yudum çay zararlıysa bir yudumdan bir şey olmaz demiyorum, o beş dk bir şey olmaz diyor, sağlığa zararlı ise olur. Benim de öyle saçma sapan takıntılarım var. ... Annem gibi biraz kuralcı biriyim, ilginç prensiplerim de vardı. … Onu anlıyorum göz yumuyorum ama olacak gibi değil. Anlatıyorum bak zararlı vs. diye. Eşim kurallara uymadığında, öfke duyuyorum.

Öncesinde de değinildiği üzere, Safa'nın ilişki algısı ve değerlendirmesi iş bitiricilik, kuralcılık, çalışkanlık gibi söz konusu özelliklerden etkilenmektedir. Bu durum, ebeveynleri arasındaki ilişkinin bu dinamikler üzerine kurulmuş olmasıyla ya da Safa'nın kendi algı süreçlerinde bu özelliklere atfettiği önem nedeniyle hem ebeveynlerinin ilişkisini hem de kendi ilişkisini bu çerçevede anlamlandırmasıyla ilişkili olabilir.

Eşini ve ailesini çeşitli yönlerden eleştiren, beğenmeyen ve şikâyet eden eş anne temsilleri, benzer şekilde Safa'nın da hem eşine hem de eşinin ailesine karşı olan düşünce ve duygularında açığa çıkmaktadır.

> Biraz öfke hissediyorum ve cahillik, cahil bir kadın olarak görüyorum. Bazı şeyleri söylememe rağmen hâlâ böyle dikine gittiği zaman oluyor. Yoğunluk olarak öfke ve üzüntü var. Ara ara eşime karşı beğenmeme, küçümseme de oluyor.

> Babamın ailesi, kardeşleri de beceriksizdi, böyle iki lafı bir araya getirebilen insanlar değillerdi. En iyileri babam deyim. Annem de beğenmezdi. Sözel olarak eleştirirdi. … Onların incitmelerinden, yanlışlarından, yanlış üsluplarından bahsederdi. Annemde de tiksinti gibi şey vardı onlara karşı. Eşimle de köken ailelerimiz birbirinden çok farklı. Ailesine göre ben daha kibar naziğim ve daha sertler, cahiller. Küfür, tartışma, sürekli bir kaos ortamı.

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Gerçekleştirilen görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Safa'nın karşıt eş anne temsillerine yönelik ifadelerine rastlanmamıştır.

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Safa'nın ilişkisinde kendisini eş babasına benzettiği ve babası gibi hissedip davrandığı durumlara dair ifadeleri, onun içselleştirdiği eş baba temsillerini yansıtmaktadır. Bu temsillerin özellikle anlaşılmayan, haksızlığa uğrayan ve haklılığı görülmeyen; özverili ve yardımsever olmasına rağmen takdir edilmeyen; haksızlığa uğradığında ise geri çekilen, küsen ve kenara çekilen temsiller olduğu görülmektedir. Safa'nın içselleştirdiği ve ilişkisinde açığa çıkardığı bu eş baba temsillerine yönelik ifadeleri şunlardır:

> Babam bir kadının yapabileceği her türlü işi yapar, eşine yardımcı olur. Ev işleri noktasında söylüyorum. Bence bir kadının isteyip isteyebileceği erkek profilidir gibi düşünüyorum, o yüzden babamın bu noktada özverili olduğunu fakat karşılığını alamadığını düşündüğüm zamanlar vardı. Çok şey yapmasına rağmen bir karşılığı olmaması. Annem de babamın yapıp ettiğini görmüyor, yaptığı şeylerin farkında olmuyor. O yüzden anlamadığını düşünüyorum. Babam eşine hep yardım eden biriydi, ben de öyleyim. Bir kadının yapıp da babamın yapamayacağı bir iş yoktur, anneme her zaman yardımcı olan bir adamdı çünkü annem çalışan bir kadındı. İşten yorgun gelirdi annem ve babam ona hep destek olurdu, ev işleri, yemek yapma konusunda vs. Babamla kendimde örtüşen nokta bunu görüyorum. Benzer ilişki bende de var, ben de eşimin ailesinin yaşantılarına baktığımda ben de o maaile içerisindeki eşine yardımcı olan, en anlayışlı, en onu dinleyebilen kişiyim. Ailede dinleme, saygı vs. yok. Ben de o yüzden haksızlığıma uğradığımı düşünüyorum iyice. Ben de eşim açısından görüp görebileceği en iyi eşlerden biriyim ama bende

de karşılığını alamıyorum. Babamdaki benzer düşünceye sahibim, ikimizin de bakış açısı aynı.

Anlaşılmamak beni çok öfkelendiriyor. Haksızlığa uğramak öfkelendiriyor. Babamın bir kavgada ağladığını biliyorum. O da herhalde benim gibi düşünmüştür diye düşünüyorum. Şu an cümlelerini hatırlamıyorum, bir şey anlatırken ağladığı gözümün önünde. Öyle bir şey geldi şu an. Duygu olarak hissettiğim sanki babam haklı ama haklılığı anlaşılmıyor ve babam bunun için ağlıyor. Ama genel olarak babamın daha çok anlaşılmadığını düşünüyorum.

Ben haksızlığa uğradığımda kenara çekilip haklı olduğumu görmesini istiyorum ama o da görmüyor. Haklısın diye gelip söylediği çok nadirdir. Ben yapılanın takdir edilmesi beklentisi içindeyim, takdir edilmiyor hatta tenkit edilebiliyor. Böyle olduğu zamanlar geriye çekiliyorum, küsüyorum. Yapıp ettiklerim görülmediğinde geri çekiliyorum yaa madem öyle, iyi bende kenarı çekiliyim, kıymetimi anlarsınız gibi oluyor. Küsme ve geri çekilme, babamda da vardı. Babam da kenara çekilir, bazen ağlardı, babam da küserdi, konuşmazdı. Annemin babamın küsmelerine şey yaptığını bilirim. Barışırlardı, bir süre sonra bir şey olmamış gibi devam edebiliyorlardı. Sanki daha çok annem takip eder, arayı annem düzeltirdi. Küstüğümde, genelde haksızlığa uğradığımı düşündüğümde, eşimin bunu halletmesini, önlem almasını istiyorum.

Bir problem yaşadıysak konuşmayız, bir şekilde yumuşarız zamanla, konuşup da çözmeyiz problemleri. Tartışmayı büyütmemek adına bazı zamanlarda sessiz kalırım, susarım. Uzamamasını istediğim için sessiz kalmayı tercih ederim. Haklıysam küserim. ... Babam da mülayim, sessiz bir adam ama eşimi anlayım, konuşuyum, problemlerimizi konuşarak çözelim, duygularımızı yansıtalım gibi biri değil.

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

Yürütülen görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Safa'nın karşıt eş baba temsillerini doğrudan yansıtan ifadelerine rastlanmamıştır. Öte yandan, Safa'nın benliğinin bir parçası olarak açığa çıkan bazı eş anne temsilleri, aynı zamanda karşıt eş baba temsilleri ile örtüşmektedir. Örneğin, eş anne ve eş baba için baskın ve silik olmak gibi temsiller açısından; Safa'nın baskın olmayı hem baskın eş annesinden içselleştirdiği hem de silik eş babasına karşıt bir temsil olarak yapılandırdığı düşünülebilir. İdealize edilen eş ebeveyn temsillerinde de Safa'nın eş babanın silik olmak yerine daha baskın, bağımsız ve güçlü bir adam olmasını istediğini ifade etmesi de bu düşünceyi desteklemektedir. Benzer şekilde bunlara iş bitirici, işini bilen, çalışkan, sorumluluk sahibi, becerikli biri olma gibi özellikler örnek olarak verilebilir. Bu özellikler hem eş

anneden içselleştirilerek hem de eş babadan dışsallaştırılarak gelerek Safa için güçlü ve önemli benlik temsillerine dönüşmüş gibi görünmektedir.

Bu husus Safa üzerinden ortaya konulmuş olmakla birlikte, birçok katılımcı için de geçerlidir. Bu açıdan, eş ebeveyn temsillerinin ise kendi içlerinde karşıtlık ve tamamlayıcılık dengesiyle işlediği düşünülmektedir.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Safa'ya ait görüşme içeriği kodlanıp analiz edildiğinde, benlik parçaları arasındaki etkileşimleri doğrudan ortaya koyan anlatılara rastlanmamıştır. Bununla birlikte, karşıt eş baba temsilinde görüldüğü üzere, kimi zaman karşıt eş baba temsilleri ile içselleştirilmiş eş anne temsillerinin iç içe geçtiği özellikler ve durumlar bulunmaktadır. Ayrıca Safa, evliliğinde olmasa da önceki romantik ilişkilerinde babasından farklı bir partner profili çizdiğini ve oldukça romantik bir erkek olduğunu ancak evliliğinde babasına benzer biçimde romantik yönü olmayan bir eşe dönüştüğünü ima etmektedir.

> Ben kendimi evlilikte romantik addederdim, öyle olacağımı düşünürdüm. Flörtlerimde romantik bir adam olduğum zamanlar olmuştu, şiir yazardım şarkılar söylerdim. Duygusal bir adamım ve duygu yoğunluğu yaşadığım zamanlarda ağlardım, olumlu duygularda da titrediğimi bilirdim. Ama evliliğimde hiç öyle olmadım. Evliliğim de hiç olduğu bir evre yok, eşime karşı bunları yapmışlığım hiç yok. Eşime aşık değilim, makul mantıklı olur gibi hayat, gaye, amaç ortak yaşanabilir, nispeten bir duygu da vardı ve biraz daha mantıklı bir temel üzere evlilik yaptım. Babam da romantik bir adam değildi.

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Safa'nın eş tercihi ve bu tercihindeki eş anne temsillerinin rolü şu ifadede yer almaktadır:

> Hayal ettiğim evlilikten farklı. Hayal ettiğim kişiyle evlendiğimi düşünmüyorum. Evlenmeden önce gözlemlediğim kadın güçlüydü, müdüre cevabını verir, bir sıkıntısı olduğunda hallederdi. Evlendikten sonra ise yaşadığı en ufak sıkıntılarda karamsarlığa düşmesi, ümitsizliğe kapılması, bunlar beni daha sonrasında hayal kırıklığına uğrattı. Ben daha farklı bir şey beklerken. Daha güçlü, daha kendi ayakları üzerinde duran, isteklerinin farkında olan, bunları ifade edebilen. Annem gibi biri işte.

Safa'nın gelecekteki eşe yönelik çıkarımlarında, annesi gibi bir eş istediği açıkça ifade edilmişti. Bu doğrultuda da Safa eşinin annesine benzediğini düşünerek evlilik kararı

almış ve yaptığı tercih sonrasında eşinin öyle biri olmadığını fark etmesiyle birlikte hayal kırıklığı yaşamış ve aslında istediği eşin ve hayal ettiği evliliğin bu olmadığını açıkça dile getirmiştir.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Safa, eşinde annesine dair olumlu bulduğu özellikleri görmek istemiş ancak evliliğinde bu beklentilerinin karşılığını alamamıştır. Öte yandan, eş annesinin olumsuz olarak değerlendirdiği özellikleri eşinde görmekte ve bu yönlerden eşini annesiyle özdeşleştirmektedir.

> Annem babamdan şikayetçiydi. Annem babamın işleri yarım yapması sorumsuz olması gibi şeylerden şikâyet ederdi. Ben eşimde de bunu görüyorum, mutfağı siliyorum ama işte tam istediği gibi olmazsa, yaptığımın da bir önemi olmaz, görülmez, üzerine bir de laf işitirim. Aynı, annemde aynı şeyi yapardı. Ben de adam yapmış işte daha ne istiyorsun gibi düşünürdüm. Annem, babama yapıp ettiği şeyler için … neden teşekkür etmek yerine şikâyet ediyor gibi şeyler düşündüğüm oluyordu.
>
> … Annem de babamın yapıp ettiğini görmüyor, yaptığı şeylerin farkında olmuyor. O yüzden anlamadığını düşünüyorum. … Ben de eşim açısından görüp görebileceği en iyi eşlerden biriyim ama bende de karşılığını alamıyorum… Nankör, yapıp ettiğim şeyleri görmediğini düşünüyorum.

Safa kendisini babasıyla özdeşleştirdiği deneyimlerde, aynı zamanda eşini de annesiyle özdeşleştirmektedir. Annesi için açık bir şekilde nankör şeklinde bir tanımlama yapmasa da eşine karşı benzer özellikleri için açık bir şekilde öfke ile nankör ifadesini kullanmıştır. Safa ayrıca annesi ve eşini, kurban rolüne girme ve sürekli yorgunluk üzerinden yakınmaları konusunda da benzetmekte ve bu duruma karşı rahatsızlığını dile getirmektedir.

> Ama kurban rolüne girdiğinde de beni rahatsız eder. Ablasına anlatır bütün gece çocuk durmuyor da şöyle de böyle de tamam hani böyle kurban olmana gerek yok, bu kurbanlıktan çık diyorum. Eşimin bu kurban rolüne girmesi beni rahatsız ediyor, öfkeleniyorum, daha güçlü olması gerekiyor gibi, zayıf yönleri ön plana çıkıp insanlara karşı bunu göstermemeli. … bu durumlarda şefkat duymuyorum, aksine öfkeleniyorum. Annemin de acındırmaya alakalı, annemi yorgunluğuyla tanımlıyorum ya bazen, sürekli yorgunum derdi, yorgun hissederdi. … Annem çocukken hep yorgundu. Yorulmuş, bitkin. … Çocukken hiç hoşlanmazdım bu durumdan. Annemin da kurban rolüne girdiği olurdu. Annemin yorgunluğu, bitkinliği ile eşimin benzer şekilde yoruldum, bittim demesi hoşuma gitmiyor.

> Eşimin daha canlı, daha aktif olmasını [isterdim], yorulduğunda tükendiğinde bunu yansıtmasını istemezdim.

Safa'nın anne gibi bir eş hayali, aynı zamanda baba gibi olmayan bir eş hayalini ifade etmektedir. Bu bağlamda, annesine benzemeyen eşin oluşturduğu hayal kırıklığı bir yandan eşinin babasıyla benzeştiği için duyduğu rahatsızlığa karşılık gelmektedir. Bu konuda Safa'nın ifadesi şu şekildedir:

> Eşim girişken değil, daha hantal. … Eşimde rahatsız olduğum konu, onun daha baskın, daha çözümcül, pratik olmasını istememle alakalı, işin içine girse sorunları çözse gibi. Mesela rahatsız olduğum konulardan bir tanesi de onun her işi benimle yapmak istemesi. Aslında ailemdeki babamın durumunu, evliliğimde yaşayınca rahatsız oluyormuşum.

4.11.10. Neva

Neva'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Neva'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, kaygılar ve korkular ile çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesine, benlik temsillerine dönüşerek benliğin bir parçası hâline gelmesine ve her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur. Neva'ya ait bu benlik temsilleri kendi evliliğinde nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Neva'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Neva'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Neva'nın anlatılarında, ilk olarak ön plana çıkan eş anne temsili güçsüz ve yalnız bir kadındır. Bu kadın eşiyle yaşadıklarıyla baş edemeyen, eşine doğrudan tepki veremeyen, öfke ve üzüntüsünü başkalarına anlatan bir kadın olarak tanımlamaktadır. Çocuk Neva ise bu eş kadını koruma isteği taşımaktadır.

> Benim için güçsüz ve yalnız bir kadın. … Anneme hep koruma içgüdüsüyle yaklaşıyordum. Kendimi bildim bileli babam bir şey mi der, babamın suratı asıldıysa, gözüm hep annemdeydi.
>
> Annem kendisini bu ilişkide yalnız hissediyordu, [babam] onu anlamayan ve üzerinde baskı kuran bir eş.

…annem hep işte sessiz sakin, babam tarafından biraz böyle ezilen…

Annem babamla yaşadıkları ile başa çıkamıyordu, bana anlatıyordu, ağlıyordu bazen. … Bazen üzgün anlatırdı, bazen öfkeli anlatırdı. Ama genelde sitemkâr ve üzgün oluyordu.

Babaannem ile ilgili, herhangi bir şeyle ilgili bir şey olduğunda bana anlatırdı, öfkesini hissederdim ama babama yansıtamazdı. … Annemin babama karşı doğrudan öfkesine hiç şahit olmadım, bana ya da başkalarına anlatıyordu oradan duyuyordum. Ama ikisini çatışırken vs. görmedim hiç. Annem, babaanneme ve ona o müsaadeyi de babam verdiği için babama da kızgın.

Neva'nın eş anne temsilleri incelendiğinde hem tanımlamalarında hem de bu temsillere yönelik duygularında belirgin bir ambivalans hâli göze çarpmaktadır. Bir yandan eş anneyi güçsüz, yalnız, kendini savunamayan, baskılanan, boyun eğen, itaatkâr ve hizmetçi konumunda bir kadın olarak algılayıp ona karşı üzüntü ve acıma hissetmektedir. Öte yandan ise pasif, güçsüz, kendini ezdiren ve kendini savunamayan bir eş olmasıyla da ona öfke duymaktadır.

Bunu söylemek hiç istemiyorum ama hizmetçi gibi bir anne. Erkeğin ihtiyaçlarını her anlamda yerine getiren biri. Annem için çok üzülüyorum. … Dışarıdan baktığınızda annem babama itaat eden, ütüsünü yemeğini yapan biri. Babam için itaatkâr bir eş.

Annem, boyun eğen, her şeyi kabul eden, olaylar onun isteği dışında gerçekleşen bir kadın. … Annem olmak böyle hissettiriyor.

Babamın gözünden annem itaat etmesi gereken, hizmet etmesi gereken bir kadın. Annem ise yorulmuş bir kadın. Bana göre ise pasif. Kendini savunamadığı koruyamadığı için acıyorum. Aslında öfke de aynı şeyden dolayı sanırım.

Babamın akrabaları falan gelirdi, kalırdı işte ya da arada bir gerginlik olduğu zaman babam hep annemi eleştirirdi, ben çok sinirlenirdim, annem niye cevap vermiyor, annem işte niye böyle yapıyor.

Anneme de çok öfkeliyim, neden bu kadar seni ezmesine izin verdin. Tamam anneannemler bu kadar arkanızda durmamış ama teyzem var benim, teyzem annem gibi değil o da çok fevri. Tamam karakter farklılıkları biliyorum ama öfke hissediyorum sadece sen neden bu kadar baskılandın, sen de neden bu kadar üzerine gelmesine izin verdin, niye.

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Neva'nın gözünde eş babası; baskın, baskıcı, otoriter, dediği dedik, bencil, talepkâr ve eşini yok sayan bir figürdür. Neva bu adama karşı bir yandan öfke hissetmekte; bir yandan

da baba-kız olarak aralarının iyi olmasından dolayı eş olarak böyle gördüğü babasına yönelik hayal kırıklığı yaşamaktadır. Neva bu hayal kırıklığını, "*Benim babam böyle olmamalıydı"* ifadesiyle dile getirmiştir.

> Anneme karşı baskın otoriter bir eş.
>
> Genelde babamın istediği olur, babam bir şey ister, annem yerine getirir. Annem yapmak istemediğinde ters davrandığında da herhangi bir konu hiç fark etmez babam tepki gösterir, onun dediği istediği olacak. Bu şekilde bir ilişki döngüsü vardı. Babama çok kızıyordum, neden annemin üzerine bu kadar yükleniyor diye babama sinirleniyordum.
>
> Babam talepkâr biri, her şeyin kendi istediği gibi olmasını isteyen, o söylediğinde olan. Benim babam böyle olmamalıydı. Hayal kırıklığı hissediyorum. Karşıdaki insanı yok sayan, sadece kendi ihtiyaçlarının giderilmesi için birlikteymiş gibi.
>
> … annemi anlamayan ve üzerinde baskı kuran bir eş.

Neva'nın zihninde yer eden *"garı"* ifadesi hem eş anne hem de eş baba temsilleri açısından önemli bir anlam taşımaktadır. Bu ifade, hizmetçi konumuna indirgenen anne ile talepkâr ve bencil baba figürünü yansıtmaktadır.

> Tek hatırladığım babam anneme "garı" Anadolu şeyi öyle seslenirler ya, anneme öyle hitap ederdi. Bu kadar. Garı çayımı getir, onu götür, genelde istek cümlesi olur. Talepkâr bir şeyleri isteyen adam seslenişi. Öfke hissediyorum hep. Yani neden babam bu kadar annemin üzerinde baskı uyguluyordu, bunu hissediyordum zaten.
>
> Babam, annem için bencil, çünkü dediğim dedik biri. Bana göre de öyle, otoriter, dediğim dedik. Annem neyse ben de onu görüyorum galiba. Annem zaten babam için bencil derdi, bunu bilirdim.

Neva, bu ifadesinde babasını nasıl bir eş olarak gördüğünü aktarırken, bu temsillerin şekillenmesinde annesinin bakış açısının da etkili olduğunu ortaya koymuştur. Neva'nın ortaya koyduğu eş baba temsillerinden biri de annesinin duygularını görmezden gelen, eşine karşı herhangi bir duygu hissetmeyen, umursamayan, sevgisiz ve duygusuz bir adam figürüdür.

> Babam ben çocukken çok bencildi. Annem üzülüyormuş, ağlıyormuş, kırılmış, sanki hiçbir şey hissetmiyor. 4-5 yaşlarımda çocukluğumda sanki umurunda değilmiş gibi, duygusuz, bencil bir adam. Babam anneme karşı duygusuzdu. O zaman sevgisini göstermiyordu, olumsuz bir duygulanımı da yoktu.
>
> Babam umursamıyor muydu bilmiyorum ki çünkü konuşmuyordu. Duygusunu belli etmiyordu, göstermiyordu.

> Babamın annemi görmemesi, onun duygularını, hüzünlerini, kırgınlıklarını anlamaması. Çocuk Neva şöyle cevap verirdi; annem üzülüyor, babam onu önemsemiyor. Yani annemin duygularını yok sayan bir baba.

Son olarak, Neva'nın hatıralarında ve zihninde, babanın anneye yönelik eleştirileri, kendi anne ve kardeşlerini eşinden öncelemesi ve onlara karşı eşini korumaması gibi tutumlarının yer edindiği görülmektedir.

> Babamın annemi hiçbir yere götürmemesi çıkarmaması hep evde olması, işte amcamın, eşinin anneme bir şey söylemesi, babamın tepkisiz kalması, ya da onlar bir şey söylediğinde babamın doğru mu yanlış mı diye düşünmeden anneme kızması gibi hep böyle şeyleri …
>
> … Arada bir gerginlik olduğu zaman babam hep annemi eleştirirdi.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Neva'nın en baskın şekilde ortaya çıkan ihtiyacı, güçsüz eş anne figürüne bağlı olarak gelişen güçlü olma ve kendine güvenme ihtiyacıdır.

> Hayalimdeki istediğim annem bence daha özgüvenli, daha kendine güvenen, daha mutlu bir kadın olurdu. Çünkü ben hep annemin güçsüzlüğünü gördüm. Ben de güçlü duran ama içeriden hiç güçlü olmayan, dışarıdan duvar gibiyim ama içim öyle değil. Çünkü öyle olmam gerekiyormuş gibi hissettim. Bence ben muhtemelen daha mutlu olurdum yani daha güçlü hissederdim.
>
> Annem, boyun eğen, her şeyi kabul eden, olaylar onun isteği dışında gerçekleşen bir kadın. … Annem olmak böyle hissettiriyor. Bu yüzden tam tersi oluyorum ve bu şekilde olmak bazen bana kendimi güçlü hissettiriyor bazen uyumsuz hissettiriyor.
>
> …çünkü ben bu kadar güçsüz anne ve otoriter bir babayla büyüdüğüm için şu an özgüvenim çok düşük. … Benden daha güçlü bir anneyle büyüseydim, annem daha benim sığınabileceğim bir liman olsaydı, hep ben onu korumak değil de o beni korusaydı, ben böyle olmazdım, daha özgüvenli olurdum.
>
> Ben ilişkimde baskın bir karakterim, annem kadar pasif birisi değilim. Benim için güçlülük ifade ediyor, annem gibi olmamak. Özgürlük hissediyorum.

Neva'nın güçlü olma ve kendini güçlü hissetme ihtiyacı, annesinin güçlü bir kadın olmasını istemesi, kendi ilişkisinde güçlü bir kadın olmaya çalışması ve aynı zamanda eş annesinden miras alarak içinde hissettiği güçsüzlük ile güvensizlik hisleriyle birlikte kendini göstermektedir. Ayrıca Neva, eş ebeveynlerine bağlı olarak onaylanma ve kabul görme ihtiyacını da şu şekilde ifade etmiştir:

> Annem de babamın onayını isterdi, çoğunlukla babam onaylamazdı. Mesela annem bir şey mi alacak, işte ne gerek var ya da bir yerde bir şey mi söyledi, işte ne gerek var, hep böyle bir kestirip atma, bir fikrine ya da onun istediği şeye önem vermeme gibi bir şeyi vardı babamın. Ben de hep onaylanma ihtiyacı arıyorum. Yani işte mesela bir şey giydiğimde insanların güzel olmuş demesi, konuştuğumda fikrimin mesela onaylanması ya da güzel olmuş, iyi konuştu gibi denmesi. Bu onaylanma, kabul görme dediğim gibi bu var bende.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

Neva'nın en belirgin biçimde ortaya çıkan ve ilişkilerini ciddi bir şekilde etkileyen korkusu, kendi evliliğinde annesine benzer bir eş olma ya da benzer bir konuma düşme korkusudur. Bu korkusunu, yoğun duygusal deneyimlere eşlik eden fizyolojik tepkilerle de deneyimlemektedir. Neva ilişkisindeki bazı yaşantıları, tehlike çanlarının çalmasına benzetmektedir ve *"bazen gardımı bir kere yıksam çökecekmişim gibi geliyor"* ifadesi ile korkusunu somut bir şekilde betimlemektedir. Özellikle eşinin ailesiyle kurduğu ilişkilerde bu korku ve kaygının daha da tetiklendiği; Neva'nın, annesinin yaşadığı ezilme, boyun eğdirilme, değersizleştirilme ve yok sayılma deneyimlerini yeniden yaşayacakmış gibi hissettiği görülmektedir. Bu durumda Neva, korku ve öfkesinin verdiği motivasyonla annesi gibi bir eş olmamak ve onun konumuna düşmemek için soğuk ve mesafeli durma, duvar örme, kendi sınırlarını koruma gibi savunma ve baş etme mekanizmalarını devreye sokmaktadır. Diğer bir ifade ile Neva'nın bu korkusu, nasıl bir eş olması gerektiğini çeşitli şekillerde kendisine tekrar tekrar söylemektedir. Böylelikle kendini daha güçlü, bağımsız ve özgür bir eş olarak hissetmektedir. Öte yandan, bu tutumlarının zaman zaman kendisini uyumsuz biri gibi hissetmesine yol açtığını, sıcak ve daha yakın bir ilişki kurmasını da engellediğini ifade etmektedir. Neva'nın yaşadığı bu korku ve kaygıyı şu ifadelerinde oraya koymuştur:

> Annemin konumuna düşmek, bu bana çok kötü hissettiriyor, içimi kasvet kaplıyor. Korkuyorum, kaygılanıyorum, içimde bombalar patlamaya başlıyor sanki. Öfke ve kaygı diyebilirim.

> Kendi evliliğimde aksine annem gibi olmamak için olabildiğimce sınırlarımı koruyorum eşime karşı ve özellikle eşimin ailesine karşı. Koruma kalkanım var sanırım, onu geçmesine çoğu zaman kimsenin geçmesine izin vermiyorum, buna eşim de dâhil. Çok eşimin ailesine gidip gelmeyi tercih etmiyorum. Özel alanıma gireceklermiş gibi geliyor, annemin yaşadıklarını yaşayacakmışım gibi geliyor. Aslında yaşamayacağımı biliyorum ama duygularıma engel olamıyorum. O yüzden çok mesafeli yaklaşıyorum ne kadar üsteleseler de ne kadar laf söyleseler de yine de dönüyorum oradan kendi bildiğimi okuyorum. Annemin yaşadığı şey de şuydu,

hep akrabalarımız gelir kalırdı, uzun süreli değildi ama babam fikrini alamazdı aslında eşim öyle bir insan değil ama yani bilmiyorum. Annem hep güçsüz bir kadındı benim için ve ben onun gibi olmak istemediğim için, eşim ne derse tam tersini yapıyorum.

Annem, boyun eğen, her şeyi kabul eden, olaylar onun isteği dışında gerçekleşen bir kadın. … Annem olmak böyle hissettiriyor. Bu yüzden tam tersi oluyorum ve bu şekilde olmak bazen bana kendimi güçlü hissettiriyor bazen uyumsuz hissettiriyor. İkisi arasında … bazen gardımı bir kere yıksam çökecekmişim gibi geliyor ama bazen de çok abartıyormuşum gibi geliyor. Bazen güçlü, kararlarının arkasında duran bazen de abartma bunu biraz tolere edebilirsin diyen bir taraf. Arada. Başka arkadaşlarımın ya da çevremdeki insanların hikayelerini dinlediğimde daha kötülerini ya da ne bileyim ilişkilerinin daha iyi olduğunu gördüğüm, o sıcaklığı dışardan benim gözlemlediğim insanlar. Belki sende daha iyi olabilirdin onlar gibi daha iyi bir ilişkiniz olabilirdi. Ama o anda hissettiğimde sınırımı koyuyorum, beynimde tehlike çanları çalışıyor sanki, dursunlar, buraya geliyorlar, gelmemeleri lazım. ... Ben soğuk mesafeli bir insan olduğum için ve az önce bahsettiğim gibi bir duvar olduğu için çok yaklaşmak istemiyorum.

En çok tetiklendiğim zamanlar kayınvalidemlerin evine giderken oluyor. Aklıma direkt bir söz, cümle gelmedi ama. İnanılmaz bir ağrı giriyor mideme, bütün vücudum kasılıyor. Hem fiziksel olarak hem ruhsal olarak modum düşüyor. Yansıtmamaya çalışıyorum ama ben ne kadar yansıtmamaya çalışsam da illaki yansıyor. Orada olmak istemiyorum, oraya ait hissetmiyorum. Aslında bunun olmadığını ve olmayacağını biliyorum ama eziklenmekten, küçük düşmekten, daha doğrusu bunlar da değil, bana istemediğim bir şeyler yaptırılacağından, kalıba sokulmaktan, bunlardan korkuyorum. Bunlar evet annemin hissettiği şeylere çok benziyor.

Ben eşimin ailesiyle hiçbir şekilde anlaşamıyorum. Aslında kötü insanlar değil, iyi insanlar. Ama benim aile dinamiğimden çok farklılar ve biraz daha İç Anadolular, kültürleri daha böyle iç içe geçmiş, daha işte büyüklere hürmet, saygı. … Onlar öyle değil, sürekli iç içe olmak istiyorlar. Birbirlerinin her şeyinden haberdar olmak istiyorlar. Beni buna dâhil etmek istiyorlar. Bunlar beni bu kadar üsteledikçe benim annemde yaşadığım korkularım iyice tetikleniyor. Ben onlardan iyice kaçıyorum. O yüzden o ortamda çok geriliyorum.

Pasif bir kadın olmak, asla olmak istemediğim bir kadın profili. Yani yorulabiliriz ama bu kadar pasif, bu kadar karşısındakine itaat eden, benim için kötü, yok sayılmış, değersiz. Öyle olmak istemiyorum. Öyle o hayatı yaşamak istemiyorum. Herkesin üstüme çullanmasını, herkesin bir şey beklemesini, herkesin istediği gibi davranıp istediği gibi biri olmayı. Bütün bunları yaparken kendimi kaybetmekten, Neva'yı kaybetmekten korkarım çünkü.

Ben böyle bir konuma düşmemek için her şeyi yaparım. Çünkü ben bunu annemde gördüğüm için bu bana çok kötü, acı geliyor. Yok sayılmış, değersiz geliyor. Böyle

bir noktaya gelmektense ben bitiririm ilişkimi. Orada kendimi hizmetçi gibi bir konumda hissetmiyorum ama benim kendi değer ve doğrularım var, onların da kendi değer ve doğruları var. Onlar bana saygı göstermiyorlar, kendileri gibi olmamı istiyorlar. Belki bu konuda bu kadar tetiklenmeseydim, onlar gibi olmazdım ama uyum sağlamaya çalışırdım. Ama ben sanki beni kendi kalıplarına sokacaklarmış gibi bundan çok korktuğum için onlara karşı çok hırçınım, kalıpların girmemek için her şeyi yapıyorum. … Kaygı, kontrolü kaybetmek, ipler benim elimden gidecek, bir kere duvarım yıkılırsa onu toparlayamam. Genelde evliliğimde açığa çıkıyor.

… Kendim daha rahat olurdum. Bence hem daha özgüvenli olurdum hem de bazı konularda eşime karşı bu kadar önyargılı olmazdım. İşte babam annemi bazı yerlerde ezdi ya yani eşimin böyle bir şey yapmayacağını mantık olarak bilsem de duygusal olarak ona da böyle bir duvar ördüğüm oluyor. Bazen yapamazsın, edemezsin, sen benim sınırım aşamazsın, benim çizgilerim var gibi bir duvar oluyor bu.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

Neva, bugün ilişkisinde nasıl biri olduğunu ve yaşadıklarını anlamlandırırken, bunu kısmen eş ebeveynleri ve onların ilişkisiyle de bağlantılandırmaktadır. Ebeveynlerinin kendisini nasıl etkilediğini ve eğer daha farklı olsalardı hem kendisinin hem de ilişkisinin nasıl şekilleneceğine dair çıkarımlarını şu şekilde dile getirmiştir:

İlişkileri iyi olsaydı bence ben daha hayat dolu olurdum, bazı şeylere, eşimin ailesine, bazı ilişkilere bu kadar önyargılı olmazdım. Daha rahat bir çocuk olurdum. Yani duygularını daha rahat yaşayan bir insan olurdum galiba. Eşimin ailesine çok önyargılı yaklaştım çünkü. Ben ne kadar mesafeli olursam ne kadar sınırımı koyarsam o kadar benim üstüme gelemezler, o duvarı aşamazlar gibi. Hayatımda çoğu zaman böyleyim, eşimin ailesine bu belki on belki yüz kat daha fazla. Çünkü hep çocukluğumdan büyüyene kadar babaannem vefat edene kadar babamın ailesinin annemin üzerine geldiğini hissettim.

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Neva'nın eş anneye dair hayali, daha güçlü ve kendine güvenen bir kadın figürüyken; eş babaya dair hayali ise daha anlayışlı ve hayat dolu bir erkek figürü şeklindedir. Neva, bugün yaşadığı özgüvensizliği eş ebeveyn temsillerine bağlamaktadır. Ona göre, eğer ebeveynleri daha farklı olsaydı, kendisi de bugün daha farklı biri olacak ve ihtiyaç duyduğu özgüveni hissedebilecekti.

…çünkü ben bu kadar güçsüz anne ve otoriter bir babayla büyüdüğüm için şu an özgüvenim çok düşük…. Benden daha güçlü bir anneyle büyüseydim, annem daha

benim sığınabileceğim bir liman olsaydı hep ben onu korumak değil de o beni korusaydı ben böyle olmazdım, daha özgüvenli olurdum.

Hayalimdeki istediğim annem bence daha özgüvenli, daha kendine güvenen, daha mutlu bir kadın olurdu. Çünkü ben hep annemin güçsüzlüğünü gördüm.

Annem daha güçlü bir kadın olsaydı, istenilen her şeyi yapmasaydı, itaatkâr olmasaydı, annemi hep korumak zorunda olmasaydım. Tamam annem babamdan dayak yemedi, psikolojik şiddete de uğramadı ama ben hep annemi koruma yani hep gözüm annemdeydi. Bence bir çocuk için bu ağır bir şey. Sanki bu güçsüzlük, acizlik bana da yansıdı.

Mesela şeye çok özenirdim. Annesiyle alışverişe çıkanlar annesiyle bir yerlere gidenler ben de annem güzel giyinsin, güzel olsun isterdim. Çocukken bunu şey olarak da düşünürdüm. Açık olsun mesela saçı boyalı anneler bana çok güzel gelirdi küçükken. Annem böyle olsaydı hem güven verici hem de kendimi böyle daha havalı hissederdim. O zaman çocuk aklıyla yani daha iyi, daha havalı hissettiren bir şeydi. Annemin kendine güvenen, öz güvenli bir kadın olmasını isterdim.

Babamın biraz daha böyle hayat dolu, eleştiren ve yargılayan değil, anlayışlı olmasını isterdim.

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Neva'nın kendine yönelik en belirgin çıkarımı, ihtiyaç ve korkularını yansıtan ifadelerinde de görüldüğü üzere, kendi ilişkisinde annesi gibi bir eş olmamak ve annesinin düştüğü konuma düşmemek gerektiğidir. Neva'nın zihninde güçlü, kendini savunan, karşı çıkan, sınırlarını koruyan ve boyun eğmeyen bir kadın olması gerektiği çıkarımının oldukça net ve hatta katı bir şekilde yer aldığı söylenebilir. Neva bu tanımlamaların dışına çıkmayı, gardını düşürmek veya duvarlarının yıkılması gibi algılamaktadır. Neva'nın kendisine yönelik bu çıkarımları, ilişki dinamiğinde açık biçimde ortaya çıkmakta ve ilişkisel deneyimlerini şekillendirmektedir. Bu çıkarımlar özellikle Neva'nın benliğinde yer edinen karşıt eş anne temsillerini beslemektedir.

Kendi evliliğimde aksine annem gibi olmamak için olabildiğimce sınırlarımı koruyorum eşime karşı ve özellikle eşimin ailesine karşı. … Annem hep güçsüz bir kadındı benim için ve ben onun gibi olmak istemediğim için, eşim ne derse tam tersini yapıyorum.

…çünkü ben hep annemin güçsüzlüğünü gördüm. Ben de güçlü duran … çünkü öyle olmam gerekiyormuş gibi hissettim.

Pasif bir kadın olmak, asla olmak istemediğim bir kadın profili. Yani yorulabiliriz ama bu kadar pasif, bu kadar karşısındakine itaat eden benim için kötü, yok

sayılmış, değersiz. Öyle olmak istemiyorum. Öyle o hayatı yaşamak istemiyorum. Herkesin üstüme çullanmasını, herkesin bir şey beklemesini, herkesin istediği gibi davranıp istediği gibi biri olmayı.

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Neva'nın gelecekteki eşine dair isteği, babasına benzer bir eş profili üzerinden şekillenmiştir. Ancak aşağıdaki ifadesi dikkate alındığında, bu isteğin babasının "eş olma" yönünden ziyade işi ve sosyal statüsü bağlamında olduğu görülmektedir. Neva bu açıdan babasına hayranlık duymaktadır. Dikkat çekici olan, babasını eş olarak değerlendirdiği olumsuz yönlerinin, babası gibi bir eş isteğini etkilememesidir. Neva'nın ihtiyaçları, korkuları ve çıkarımları bütüncül olarak incelendiğinde ise sürecin daha çok eş anne üzerinden işlediği anlaşılmaktadır. Bu durum, Neva'nın algısında ilişkinin farklı bir seyir izlemesi için örtük bir biçimde sorumluluğun daha çok eş anneye yüklendiğini göstermektedir.

> Ben hep babam gibi birisiyle evlenmek isterdim. Ciddi bir insandır. Babam ağır ceza müdürü benim. İşinde herkes tarafından sevilir, saygı görür, tanınır. Hep takım elbise giyerdi, o yüzden hep hayran olurdum babama. Kesinlikle bu benim aradığım bir duygu.

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Neva, her ne kadar eş annesinin konumuna düşme konusunda ciddi bir korku yaşasa ve annesi gibi olmamak için yoğun bir mücadele verse de çeşitli yönlerden eş annesine benzemektedir. Neva'nın tetiklenmeleri ile karşı tarafın ona yaptığı ya da yapacağını düşündüğü davranışlara verdiği tepkiler, içselleştirdiği eş anne parçasının algı ve duygularını yansıtmaktadır. Başka bir ifadeyle, Neva eş anne temsillerini eğer içselleştirmemiş olsaydı, onun ilişkisinde bu tür tetiklenmeleri yaşamayacağı düşünülmektedir.

> En çok tetiklendiğim zamanlar kayınvalidemlerin evine giderken oluyor. … Aslında bunun olmadığını ve olmayacağını biliyorum ama eziklenmekten, küçük düşmekten, daha doğrusu bunlar da değil, bana istemediğim bir şeyler yaptırılacağından, kalıba sokulmaktan, bunlardan korkuyorum. Bunlar evet annemin hissettiği şeylere çok benziyor.
>
> Çok eşimin ailesine gidip gelmeyi tercih etmiyorum. Özel alanıma gireceklermiş gibi geliyor, annemin yaşadıklarını yaşayacakmışım gibi geliyor. Aslında yaşamayacağımı biliyorum ama duygularıma engel olamıyorum.

Zayıf hissetmek açığa çıktığında öfkeli tarafım canlanıyor.

... eşimin ailesine gittiğimde cevap veremiyorum, donma tepkisi yaşıyorum. O an söyleyeceğim şeyler aklıma gelmiyor ya da böyle çok öfkeleniyorum. Hani normal bir tepki veremiyorum ya tamamen susup kalıyorum ya da çok öfkeleniyorum. Problem çıkarmamak için susuyorum. … Annem kavga olmasın, huzursuzluk çıkmasın diye susuyordu. Ben donma tepkisi veriyorum. O an aklıma hiçbir şey gelmiyor. Sonrasında cevap veremediğim için 'şöyle olacak, böyle olacak' diye öfkeleniyorum.

Annem de babamın onayını isterdi, çoğunlukla babam onaylamazdı. … Ben de hep onaylanma ihtiyacı arıyorum.

Neva, güçlü bir eş olma konusunda annesinden farklılaşmaya çalışsa ve her ne kadar dışarıdan güçlüymüş gibi görünse de içsel olarak annesi gibi güçsüz hissettiğini dile getirmektedir.

…Çünkü ben hep annemin güçsüzlüğünü gördüm. Ben de güçlü duran ama içeriden hiç güçlü olmayan, dışarıdan duvar gibiyim ama içim öyle değil.

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Neva'nın kendi ilişkisinde bir eş olarak, büyük ölçüde karşıt eş anne temsillerini canlandırma motivasyonu içinde olduğu söylenebilir. Eş annesine karşı duygulanımları, sahiplendiği ihtiyaçları, yoğun korku ve kaygıları ile nasıl bir eş olmalıyım yönündeki çıkarımları, büyük oranda bu karşıt temsilleri yapılandırmıştır. Neva'nın ilişkisinde olmak istediği eş profili; güçlü, baskın, kendini savunan, karşı çıkan, sınırlarını koruyan ve boyun eğmeyen bir kadındır. Bu doğrultuda, evliliğinde böyle bir kadın olabilmek için Neva'nın savaşma ve savunma mekanizmalarını oldukça aktif bir şekilde kullandığı görülmektedir.

Ben ilişkimde baskın bir karakterim, annem kadar pasif birisi değilim. Benim için güçlülük ifade ediyor, annem gibi olmamak. Özgürlük hissediyorum.

Annem, boyun eğen, her şeyi kabul eden, olaylar onun isteği dışında gerçekleşen bir kadın. … Annem olmak böyle hissettiriyor. Bu yüzden tam tersi oluyorum ve bu şekilde olmak bazen bana kendimi güçlü hissettiriyor bazen uyumsuz hissettiriyor.

Annemden farklılaşan duygum, o ne kadar bir şeylerin üstünü kapatmaya çalışıyorsa, ben kapatmamaya çalışıyorum ama ben onun gibi olmamak için çok hırçın davranıyorum. Anneden farklılaşan nokta olarak hırçınlık, anne konumunda olmamak için açığa çıkan öfke. Zayıf hissetmek açığa çıktığında öfkeli tarafım canlanıyor.

> Kendi evliliğimde aksine annem gibi olmamak için olabildiğimce sınırlarımı koruyorum eşime karşı ve özellikle eşimin ailesine karşı. Koruma kalkanım var sanırım onu geçmesine çoğu zaman kimsenin geçmesine izin vermiyorum buna eşim de dâhil. … Annem hep güçsüz bir kadındı benim için ve ben onun gibi olmak istemediğim için, eşim ne derse tam tersini yapıyorum. Bazen bunu yaparken çok öfkeli davranabiliyorum karşı tarafa.
>
> … Ama ben sanki beni kendi kalıplarına sokacaklarmış gibi bundan çok korktuğum için onlara karşı çok hırçınım, kalıpların girmemek için her şeyi yapıyorum.

Ayrıca annenin kendi yapamadığı ancak kızına verdiği "kendini ezdirme" tavsiyesi, Neva'nın içindeki karşıt eş anne parçasına ait bir ifade olarak değerlendirilebilir.

> Yani annem şey dedi, kendini ezdirme herkes biraz duracağı yeri bilsin gibi.

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Neva, ilişkisinde eş babasına ait temsilleri çeşitli şekillerde sergilemekte ve bunu *"ilişkideki babam sanki bizim ilişkimizdeki ben gibiyim"* ifadesiyle açık bir şekilde dile getirmektedir. Özellikle bencillik, talepkârlık, surat asma, problem çıkarma, tartışma sonrası uzun süre konuşmama ve yok sayma, eşini sevmeme, beğenmeme, desteklememe, anlayışsızlık ve duygusuzluk gibi özellikler, evliliğinde canlanan ve benliğine içselleştirdiği eş baba temsillerini yansıtmaktadır. Neva bunları şu ifadelerle aktarmıştır:

> Anne ve babamın ilişkisine alma verme ilişkisi diyebilirim. Babam annemden bir şeyler ister, annemin görevleri vardır. Annem görevleri yerine getirdiği müddetçe babam da iyidir. Annem onun istemediği bir şey yaparsa babam gerilir, suratını asar yani bana alma verme ilişkisi gibi geliyor. … Almaya yönelik yatkınlığım var. Yani ilişkideki babam sanki bizim ilişkimizdeki ben gibiyim. Tabii ki eşim annem kadar verici değil ama bizim ilişkimize baktığımız zaman, ben babam olmaya çalışıyorum. Ben ne istersem eşimden onu almasını, onu doğru bulmasını, yani onun yapmasını istiyorum. Yapmadığı zaman ben de duygu durumum bozuluyor, düşüyor işte suratımı asıyorum mesela ben de sorun çıkarabiliyorum.
>
> Babamın otoriter yapısı probleme yol açmaktaydı. Benim de bencillik sanırım, her şey benim istediğim gibi olsun istiyorum. Hayatımızdaki düzenimiz, nereye gideceğimiz, o hafta neler yapacağımız, her şeyi benim istediğim gibi olsun istiyorum. Olmadığında problem çıkarıyorum, suratımı asıyorum. Bu tepkim babama ait. Babama benziyorum, bencillik yapıyorum. Bu bencilliğin çoğunluğu eşime karşı.
>
> Babam bir şeye kırıldığını ya da sinirlendiğinde hiç konuşmaz. On gün belki bir hafta yani değişir duruma göre. Bunu yapmayı hiç istememiştim yani çünkü bu beni, annemi çok yıpratıyordu, üzüyordu. Çünkü ya evde birisi var ama sizinle hiç konuşmuyor, yok sayıyor. Hani duvar gibi aynı, var ama. … Eşimle bir gerginliğim,

bir kavgam olduğunda ben de aynı şeyi yapıyorum. Direkt içime kapanıyorum. En son bunu yaptığımda neredeyse bir ay sürdü. Konuşmuyorum, yok sayıyorum. … Yine aynı tartışmaya başladık ve ben tamamen çektim kendimi. Yine üç haftanın sonunda o benimle konuştu. Belki benimle konuşmasa bu daha da uzayacaktı bilmiyorum.

Ben de kendi ilişkimde babamla aynıyım. Eşimin işini sevmiyorum, beğenmiyorum ve babam anneme ne yapıyorsa dedim ya hani desteklemiyor, anlayışlı davranmıyor, ben de onu desteklemiyorum.

Babam ben çocukken çok bencildi. Annem üzülüyormuş, ağlıyormuş, kırılmış, sanki hiçbir şey hissetmiyor. 4-5 yaşlarımda çocukluğumda sanki umurunda değilmiş gibi, duygusuz, bencil bir adam. Babam anneme karşı duygusuzdu. O zaman sevgisini göstermiyordu, olumsuz bir duygulanımı da yoktu. Neva olarak baktığımda da bende de duygusal küntlük var. Kolay kolay ağlamam, üzülmem, biraz bence bencilim, eşimle çok empati kuramam. Ben de duygusal tepki vermem.

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

Görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Neva'nın karşıt eş baba temsillerine yönelik doğrudan veya dolaylı ifadelerine rastlanmamıştır.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Neva'nın benlik örgütlenmesinde ilk olarak dikkat çeken etkileşim, içselleştirilmiş eş anne temsilleri ile karşıt eş anne temsilleri arasındaki mücadeledir. Neva, ilişkisinde içselleştirilmiş eş anne temsillerinin açığa çıkmasından büyük ölçüde kaçınmakta; bu nedenle karşıt eş anne temsillerini canlı ve etkin biçimde sürdürmeye özel bir çaba sarf etmektedir. Neva'nın deneyimlerinde, içselleştirilmiş eş anne temsillerini hissettiği ve buna bağlı duygusal tetiklenmeler yaşadığı; ancak kendisini annesi gibi hissettiğinde ya da bu durumun dışsal olarak açığa çıkmaması için doğrudan savunmaya geçtiği görülmektedir. *"Annem olmak böyle hissettiriyor. Bu yüzden tam tersi oluyorum"* ifadesi, bu durumu yansıtan oldukça öz bir betimlemedir.

…Çünkü ben hep annemin güçsüzlüğünü gördüm. Ben de güçlü duran ama içeriden hiç güçlü olmayan, dışarıdan duvar gibiyim ama içim öyle değil. Çünkü öyle olmam gerekiyormuş gibi hissettim…. Bence hem daha özgüvenli olurdum hem de bazı konularda eşime karşı bu kadar önyargılı olmazdım. İşte babam annemi bazı yerlerde ezdi ya yani eşimin böyle bir şey yapmayacağını mantık olarak bilsem de duygusal olarak ona da böyle bir duvar ördüğüm oluyor. Bazen yapamazsın, edemezsin, sen benim sınırım aşamazsın, benim çizgilerim var gibi bir duvar oluyor bu.

> Kendi evliliğimde aksine annem gibi olmamak için olabildiğimce sınırlarımı koruyorum eşime karşı ve özellikle eşimin ailesine karşı. Koruma kalkanım var sanırım, onu geçmesine çoğu zaman kimsenin geçmesine izin vermiyorum, buna eşim de dâhil. Çok eşimin ailesine gidip gelmeyi tercih etmiyorum. Özel alanıma gireceklermiş gibi geliyor, annemin yaşadıklarını yaşayacakmışım gibi geliyor. Aslında yaşamayacağımı biliyorum ama duygularıma engel olamıyorum. O yüzden çok mesafeli yaklaşıyorum ne kadar üsteleseler de ne kadar laf söyleseler de yine de dönüyorum oradan kendi bildiğimi okuyorum. Annemin yaşadığı şey de şuydu, hep akrabalarımız gelir kalırdı, uzun süreli değildi ama babam fikrini alamazdı aslında eşim öyle bir insan değil ama yani bilmiyorum. Annem hep güçsüz bir kadındı benim için ve ben onun gibi olmak istemediğim için, eşim ne derse tam tersini yapıyorum.
>
> Ben böyle bir konuma düşmemek için her şeyi yaparım. Çünkü ben bunu annemde gördüğüm için bu bana çok kötü, acı geliyor. Yok sayılmış, değersiz geliyor. Böyle bir noktaya gelmektense ben bitiririm ilişkimi. Orada kendimi hizmetçi gibi bir konumda hissetmiyorum ama benim kendi değer ve doğrularım var, onların da kendi değer ve doğruları var. Onlar bana saygı göstermiyorlar, kendileri gibi olmamı istiyorlar. Belki bu konuda bu kadar tetiklenmeseydim, onlar gibi olmazdım ama uyum sağlamaya çalışırdım. Ama ben sanki beni kendi kalıplarına sokacaklarmış gibi bundan çok korktuğum için onlara karşı çok hırçınım, kalıpların girmemek için her şeyi yapıyorum. … Kaygı, kontrolü kaybetmek, ipler benim elimden gidecek, bir kere duvarım yıkılırsa onu toparlayamam. Genelde evliliğimde açığa çıkıyor.
>
> Annemden farklılaşan duygum, o ne kadar bir şeylerin üstünü kapatmaya çalışıyorsa, ben kapatmamaya çalışıyorum ama ben onun gibi olmamak için çok hırçın davranıyorum. Anneden farklılaşan nokta olarak hırçınlık, anne konumunda olmamak için açığa çıkan öfke. Zayıf hissetmek açığa çıktığında öfkeli tarafım canlanıyor.

Bunların yanı sıra Neva, duygularını göstermeme konusunda hem eş anne hem de eş baba temsilleriyle benzerlik taşıdığını ifade etmiştir. Benlik örgütlenmesinde bu benlik temsilini hem eş anne temsilinin hem de eş baba temsilinin beslediği söylenebilir.

> Annem de duygularını çok belli eden olabildiğince yaşayabilen değildir. Annem de babam da sevgisini üzüntüsünü duygularını gösteren insanlar hiç olmadılar. Ben de eşime duygularımı gösteremiyorum. Hatta bazen evlenmeden önce ya da ilk zamanlarda seni çok seviyorum vs. dediğimde, gerçekten mi yaa falan oluyordu, çünkü ben de öyle bir insan değilim. Yeri geliyor öfkemi yeri geliyor sevgimi, ben de genelde içimde yaşamayı tercih ediyorum.

Neva'nın ilişkisinde içselleştirdiği eş baba temsillerini farklı şekillerde açığa çıkardığı görülmektedir. Özellikle baskınlık ve bencillik gibi özellikler, Neva için bir yönüyle eş

baba ile özdeşleşmeyi ifade ederken, diğer yönüyle eş anne gibi bir konuma düşmemeyi ve karşıt eş anne temsillerini canlı tutmayı sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında Neva için 'annesi olmamak adına babası gibi olmak' şeklinde temsiller arası bir bağlantı ve iç içe geçme durumu söz konusudur. Bu yönüyle özellikle baskınlık ve bencillik gibi özelliklerin, onun benlik yapısında güçlenen temsiller hâline geldiği söylenebilir. Bu yüzden de Neva kendini korumak için gerekliği olduğu düşündüğü bencil yönü için olumlu duygulanımlara sahiptir. Bu durumu Neva aşağıdaki ifadesinde dile getirmiştir.

> İlişkimizde ben bencilim, eşimde bencil olduğumu söyler. Bu konuda kendime karşı, kötü bir duygum yok, sanki iyi hatta. Sanki böyle olursa kendini daha iyi koruyabilirmişsin gibi geliyor, yani böyle yaparsan daha kendini iyi hissedersin, kimse seni ezemez, üstüne gelemez çünkü sen zaten hep kendini düşünüyorsun. Kendi önceliklerini düşünüyorsun bu bana kötü hissettirmiyor. Bencillik kötü bir şey. Hani kelime olarak bencillik dediğinizde aslında kötü bir şey. Ama bu bana kötü hissettirmiyor.

Neva'nın aşağıdaki aktardığı deneyimi de bütüncül bir şekilde eş ebeveyn temsilleri ve duygulanımları kendi içsel sisteminde etkileşimli olarak nasıl deneyimlediğini ve dışa vurduğunu göstermektedir.

> Sadece şunu düşünüyorum acaba babam annemden utanıyor muydu? Annem de köyden gelmiş, kıyafeti ona göre, yazması ona göre. Babam adliyede çalışan, işte hakimler savcılarla bir arada çalışan biriydi. Acaba oradakileri görüp annemden utanıyor muydu? Bunu bilmiyorum, bu bir ihtimal olarak hep aklıma gelir. Eğer utanıyorsan da neden gidip güzel kıyafetler almadın? E utanıyorsan neden ona göre bir şeyler almıyorsun. Annem bir şey almak isterdi, borcumuz var gerek yok, bir tane var o yeter. … Adliyenin iftarları olurdu, babam asla annemi götürmezdi. Çocukken bunu düşündüğüm çok oldu. Çocukken neden babam hiç bizi iş yerine götürmüyor, neden annemi iftara götürmüyor merak ederdim. Utandığı için herhalde derdim. Bu bana çok kötü hissettirirdi, kızardım. Utanıyorsan neden ona güzel alışveriş yapmadın? Çünkü bazen ben de utanırdım, okulda arkadaşlarımın anneleri gelirdi güzel güzel giyinmişler, annem basma etek giyerdi. Üzülürdüm, bazen ben de utanırdım. Annem bazen anlardı, üzülürdü. Çok kızardım babama. Çünkü ben alamam, çocuğum. Annem de üzülürdü, eline para geçerdi, evin eksiklerini kapatmaya çalışırdı her anne gibi. Kendine ayıramıyordu, bir düğüne gitmiştik, anneme bir kere şey demişlerdi "eşin güzel giyinmiş, çocuğu da giydirmişsin, sen niye böyle geldin?". Annem hepsinin farkındaydı ama çalışan bir kadın değil, maddi özgürlüğü yok. Ara ara şöyle derdi "bir tane eteğin mi var ikincisine gerek yok, bir tane bluzü eskiyene kadar giyersin o zaman" gibi. Babama sitem vardı aslında burada. Biliyor musunuz, ilk atandığımda, üniversitede falan birisinin üstünde bir şey görüyordum, hemen alıyordum. O kıyafetleri giydiğimde güçlü, güzel, mutlu hissediyorum. Sanırım bu durum bugünkü beni çok kıyafet

> almaya sevk etti. Çok kıyafet alıyorum. Bu kadar kıyafet alma isteğimin altında böyle bir şeyin yatacağını hiç düşünmemiştim. … İşimden, eşimden, evliliğimden utandığım zamanlar oluyor çok…

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Neva'nın babası gibi bir eş isteme yönündeki çıkarımları daha önce ifade edilmiştir. Babasında hissettiği hayranlık duygusunu eşinde de yakalamak istemekte, ancak bu duyguyu hissedememektedir. Evlenirken bu konuda kendisini kısmen ikna etse de bir yönüyle bu durum hâlâ hoşuna gitmeyen ve kabullenemediği bir durum olarak varlığını sürdürmektedir. Öncesinde de ifade edildiği gibi bu özellik doğrudan babasının eş olarak nasıl biri olduğuyla ilişkili değil, daha çok onun işi, saygınlığı ve sosyal statüsü ile ilişkilidir. Ancak Neva'nın annesinden kaynaklanan güçlü ve kendine güvenen biri olma ihtiyacı, bu noktada baba figürüyle bağlantılı görünmektedir. Nitekim baba gibi bir eş, Neva'nın kendine güvenini ve güçlü hissetmesini destekleyebilecek bir yapıya sahiptir. Ayrıca her ne kadar Neva'nın eş babaya dair öfke ve hayal kırıklığı içeren olumsuz algıları bulunsa da eş baba temsillerini büyük ölçüde içselleştirmesi ve anlatılarında karşıt eş baba temsillerine rastlanmaması, bir bakıma babası gibi bir eş isteme yönündeki eğilimini de desteklemektedir. Bu durum, Çocuk Neva'nın eş babasını yalnızca olumsuz algılamakla kalmayıp, aynı zamanda örtük bir şekilde olunması gereken kişi olarak görme eğilimini de yansıtmaktadır.

> Ben hep babam gibi birisiyle evlenmek isterdim. Ciddi bir insandır. Babam ağır ceza müdürü benim. İşinde herkes tarafından sevilir, saygı görür, tanınır. Hep takım elbise giyerdi, o yüzden hep hayran olurdum babama. Kesinlikle bu benim aradığım bir duygu, çünkü babamdan evet buna aşinayım ve eşimle de bunun yaşamayı çok istedim. Eşim ben de hayranlık uyandırmıyor, çünkü hayran olduğum bir işi yok. Bu durum çok rahatsız ediyordu, yani düğünüme kadar sürekli aklımda bu soru işaretiydi ama eşimi çok seviyordum. Yani böyle bir şey yüzünden ondan ayrılmak mantıklı gelmiyordu ama aynı zamanda bundan dolayı da onu bir türlü kabul edemiyordum. Hâlâ da eleştiriyorum.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Neva, babasının annesinden ziyade kendi kök ailesini öncelemesi ve onların söylediklerine daha çok önem vermesi nedeniyle, eşinin de ailesine bağlılığını babasıyla benzeştirmektedir. Bu benzerlik, Neva'da annesinin konumuna düşeceğine dair bir algı

oluşturmaktadır. Bir başka açıdan ise içselleştirdiği eş anne temsili eşini böyle algılama eğilimini artırıyor olabilir.

> Annem, babaanneme ve ona o müsaadeyi de babam verdiği için babama da kızgın. … işte amcamın, eşinin anneme bir şey söylemesi, babamın tepkisiz kalması, ya da onlar bir şey söylediğinde babamın doğru mu yanlış mı diye düşünmeden anneme kızması gibi hep böyle şeyleri …
>
> Annemin yaşadığı şey de şuydu, hep akrabalarımız gelir kalırdı, uzun süreli değildi ama babam fikrini alamazdı aslında eşim öyle bir insan değil ama yani bilmiyorum.
>
> Yani her ilişkide olduğu gibi tartışmalarımız oluyor ev işi gibi ama bizim çatışmalarımızın en büyük sebebi aile. … ailesi ile duygusal bağı çok kuvvetli ve bu beni biraz rahatsız ediyor.

4.11.11. Tuna

Tuna'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Tuna'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, kaygılar ve korkular ile çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesine, benlik temsillerine dönüşerek benliğin bir parçası hâline gelmesine ve her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur. Tuna'ya ait bu benlik temsilleri kendi evliliğinde nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Tuna'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Tuna'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Tuna'nın eş anne temsilleri ve duygulanımları incelendiğinde içindeki farklı yöndeki düşünceler ve duygulanımlar kendini göstermektedir. İlk olarak Tuna eş annesini, sanki babasının gözünden annesini tanımlarmış gibi betimlemiştir. Babanın gözünden yetersiz, beceriksiz, inatçı, işleri doğru ve tam yapamayan, lakayt bir kadın olarak yapılan tanımlar, bir yönden Tuna'nın da eş anne temsillerini yapılandırmıştır. Tuna 'annem beceriksiz bir kadındı' gibi kendi perspektifinden bunu açık ve net biçimde ifade etmese de bunları böyle hatırlıyor ve ifade ediyor olması, aslında bu temsillerin yapılandığına işarettir.

> Annem zihinsel olarak bir şeyleri yapabilme gücü kendisinde yoktu … baktığınızda ben şunu yaptım, bunu yaptım diyor ama yaptığı şeylerin babam açısından yeterli olmazdı. … Annem babamın istediği gibi yapmazdı.
>
> Babam annemi tanımlarken genelde hiçbir şeyi beceremediği üzerinden tanımlardı. "Ben şunu yap diyorum işte yaptım ya diyor, şu işi şöyle yap diyorum böyle yapıyor ya da işte babam bir şey söylüyorum inat ediyor, doğru olduğu hâlde kabul etmiyor, inatçılık yapıyor" gibi tanımlamalar yapardı. … Kendisine yardım etmediği üzerinden ve beceriksizliği üzerinden olurdu. Hep bir şeyler eksik olurdu.
>
> Babam annemden bir şey istiyordu mesela annem de biraz daha böyle artık lakayt davrandığı için ya da işte onun istediği gibi yapamadığı için, ee o öyle yap diyor, annem de genellikle ee ben yapıyorum, dedikçe böyle karşılıklı bir şeyler olurdu.

Bir başka yönden Tuna için annesi şiddet gören, yalnız, ezilmiş, sindirilmiş, iyi bir eş statüsünde görülmemiş, bu yaşananları hak etmeyen, varlığına değer verilmeyen mahsun bir kadındır. Çocuk Tuna ise bu annesine üzülmekte, merhamet duymakta ve onu koruyup kollamak istemektedir.

> Benim gözümden annem aslında yanlış bir evlilik yapmış birincisi. İkincisi yalnız bir eş hem akrabaları yönünden yalnız hem eş yönünden yalnız bir eş. Yalnız, bastırılmış, sindirilmiş bir eş. Annemi yalnız bir kadın olarak görüyorum. Bunlarla tanımlayabilirim, yani bir eş olarak. Anneme karşı merhamet hissediyordum. Yani yaşadıklarını hak etmeyen. Keşke daha iyi şartlarda yaşasaydı ya da işte keşke bu yaşadıklarını yaşamasaydı.
>
> Beni ağlatan şey daha çok aslında anneme dair olan şeyler, yani korunma içgüdüsü hissediyordum açıkçası, üzülme.
>
> Anneme dair hatırladığım şeyler daha çok hüzünle ilgili şeyler oluyor. Annem ağlardı … ya arka odaya çekilirdi ya da kendi odasına çekilirdi.
>
> Annem daha çok işte evde yemeği yapan, bulaşığı yıkayan, çocuk doğuran kişi, onun haricinde de çok fikri alınan, paylaşılan, hayata ortak olan bir insan değildi yani.
>
> Diğer tarafta zihnen ailesinden getirdiği şeylerden dolayı zihni bulanık, bir şeyleri başaramamış ya da bir eş statüsünde iyi bir eş statüsünde görülmemiş, daha çok ezilen, işte yanlış yaptığı şeylerden dolayı en ufak şeyde şiddete uğramayı hak eden bir kişi olarak izliyorum annemi.

Bu algılarının yanı sıra Tuna'nın bir yönünün, ebeveynleri arasındaki yaşananlarda eş anneyi de sorumlu gördüğü anlaşılmaktadır. Tuna'ya göre annesi alttan almayı bilmeyen, eş nasıl idare edilir, nasıl huyuna gidilir gibi yönlerden eksik, mücadele etmek yerine kaçmayı terk etmeyi seçen bir kadın olarak tanımlanmaktadır. Bu yönleriyle Tuna'nın eş

anneye yönelik gizil bir sitemi var gibi durmaktadır. İleride daha farklı bir eş anne olmasını istediği çıkarımlarda da bu durum hissedilmektedir.

> Anne de bir yandan ezilen, bir yandan da bir koca nasıl idare edilir ya da işte nasıl huyuna gidilir yönlerine daha çok gidemediği için…
>
> Annem bir şeyleri yanlış yapıyor ama kabul de etmediği için hâliyle babam da çok sinirleniyordu. Tabii annemde hâliyle karşılık veriyordu. O da bağırıyordu. Karşılıklı oluyordu … bir taraf alttan almadığı için bu da hâliyle daha ileriye gidiyordu yani.
>
> Babanın şiddetinden sonra tepkileri genelde evden gitmek şeklinde olurdu. Yani tamam o da bağırırdı çağırırdı işte tartışma yaşanırdı aralarında ama bu olaylar bittikten sonra o evi terk etmeyi tercih ederdi. Yani kurtulmayı tercih ederdi, gitmeyi, kaçmayı tercih ederdi. Yani hep bir yerlere sığınmayı tercih ederdi.

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Eş anneye dair algılar, eş babanın gözünden nasıl beceriksiz, yetersiz, iş bilmez, lakayt gibi yönüyle betimleniyorsa; eş baba da bu anlamda tam tersi şekilde becerikli, sürekli çalışan ve mücadele eden, her şeyi tam ve en iyi şekilde yapmaya çalışan ve eşinden de bunu bekleyen ama bir türlü istediğini alamayan bir adam olarak tasvir edilmektedir.

> Genellikle babam biraz daha becerikli olduğu için … babam annem tanımlarken genelde hiçbir şeyi beceremediği üzerinden tanımlardı. Kendisine yardım etmediği üzerinden ve beceriksizliği üzerinden olurdu. Hep bir şeyler eksik olurdu. Babam da eksikliği kabul etmezdi hiçbir zaman. Her şey dört dörtlük olsun isterdi. Yaptığı işi en iyi şekilde yapmaya çalışırdı ve bu da anlaşmazlığın en temel etkenlerinden birisiydi.
>
> Babam, hiçbir zaman istediği gibi davranılmayan ya da işte söylediği şey söylediği gibi yapılmayan biriydi.
>
> Aslında hatırladığım babam kendine ait hiçbir dünyası olmayan birisiydi. Yani şöyle tüm gün çalışma dersiniz ya tüm hayattın şeyini yüklenme o tarz birisiydi. Yani sürekli kendini, ailesini geçindirmeye çalışan, sürekli güçlü olmaya çalışan, mücadele etmeye çalışan biriydi.

Becerikli ve sürekli gayretli bir babaya olan olumlu algının yanı sıra Tuna bu durumun getirdiği olumsuz yönleri de dile getirmiştir.

> Baba çalışan, yorgun, hayata ve eşine karşı öfkeli. Maddi ihtiyaçların her zaman daha önemli olduğunu düşünen. Maddi olarak hiçbir zaman kaybetmemek için uğraşan. Maddi olarak kimseye muhtaç olmamak için uğraşan.

> Bir taraf [babam] çok becerikli, bir şeyleri başarmak isteyen, geçmişin hırsıyla yüklü. Aynı zamanda biraz şiddet yüklü.

Tuna'nın babasına yönelik gelgiti özellikle şiddet uygulayan bir eş olması yönüyle olumsuz bir yönde güçlüce açığa çıkmaktadır.

> En ufak şeyde kızan, sinirlenen, işte şiddet uygulayan bir tavır içerisindeydi. … Her zaman babam baskındı.
>
> Daha çok benim içimdeki duygu o şiddet uygulayan babaya karşı duygu genellikle korku ve öfke … korku baskındı. Yani aşırı derecede korku baskındı. Annem de babamdan korkardı.
>
> Şiddet uygulayan, zalim, çok çektiren bir koca. Annem nefret ederdi. … Bana kalırsa babam iyi değildi. Hiç iyi değildi koca olarak, zorba diyebilirim yani. … Zorba adama karşı hislerim, biraz korku, biraz öfke, bazen üzülme.

Tuna, bir yandan babasını zalim ve zorba olarak tanımlayıp olumsuz duygular beslerken, diğer yandan ona üzülen ve kısmen anlayıp hak veren bir yön taşımaktadır. Bir yandan kendileri için bu kadar uğraşan, kendi hayatı olmayan becerikli bir eş baba algısı, diğer yandan hem annesine hem de babasına yönelik yaşadığı gelgitler, onun algı ve duygulanımlarının farklı yönlerde çeşitlendiğini göstermektedir. Tuna bu durumu kendi ifadeleriyle şöyle aktarmıştır:

> Babama karşı da nasıl diyeyim bir nefret değil de daha çok yani böyle nasıl ifade etsem, anlamak şeklinde oluyordu. Acaba neden? Biraz hak verme, biraz hak vermeme. Hani insan babasına da çok kızamıyor böyle durumlarda. Yani tamamen ona suçu yükleyemiyorsunuz çünkü onun da hayatın getirdiği bir şey var ona.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Tuna, ebeveynlerinin ilişkisine bakarak eş babasının nasıl biri olmasını istediğini ifade etmiştir. Eş babaya yönelik bu betimlemeler, ilişkideki ihtiyaçları gördüğüne ve özellikle eş annenin karşılanmayan ihtiyaçlarına işaret etmektedir. Bu ihtiyaçlar arasında anlaşılma, dinlenilme, yargılanmadan kabullenilme, varlığının tanınması ve saygı duyulma gibi temel ihtiyaçlar yer almaktadır.

> Babamın dinleyen, anlamaya çalışan, yargılamayan, daha az çalışan birisi olmasını isterdim. Daha az yargılayan bir insan olmasını isterdim. Hayatında şiddet olmamasını isterdim. Annemin varlığını tamamen tanısın isterdim. Bir şey söylediğinde bir talepte bulunduğunda ya da kendini ifade ettiğinde yargılamadan önce onu dinlemesini isterdim. Yaralarını sarmasını isterdim. … Mutlu ve huzurlu olmalarını isterdim.

Ayrıca Tuna hem annesi hem de babası üzerinden mutluluk ve huzur ihtiyacını dile getirmiştir. Sürekli üzgün ve ağlayan bir anne temsili ile bu duruma karşı geliştirdiği mutluluk ihtiyacı ve umudu, özellikle yeni taşındıkları ev bağlamındaki ifadelerinde kendini göstermiştir.

> Ona dair anneme dair hatırladığım şeyler daha çok hüzünle ilgili şeyler oluyor. Annem ağlardı. … Tekrar kendi evimize taşındık. Ben o evde şöyle düşünmüştüm yani, o cümleyi de hiç unutmuyorum inşallah bu sefer ikinci kez bu eve gelişimizde çok mutlu oluruz düşüncesi hakimdi. Yani çok mutlu olmalarını isterdim. Birbirlerini daha çok anladıkları…
>
> Çok basit şeyler üzerinden tartışma olsun istemiyorum yani. Gerginliği, gerginliği ve kavgayı sevmediğim için eşimin zıddına gidecek şeyler yapmama gayreti içinde oluyorum.
>
> O yüzden en ufak bir huzursuzluğa dahi şeyim olmuyor. Huzursuzluk beni çok huzursuz ediyor açıkçası.

Huzursuzluktan kaynaklanan gerginlik ve kaçınma davranışları, huzur ihtiyacına işaret etmektedir. Ayrıca bu ihtiyacının karşılanmaması ihtimaline yönelik yaşadığı gerilim de Tuna'nın aynı zamanda huzursuzluk ve mutsuzluk konusundaki kaygı ve korkularının da bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

Tuna'nın korku ve kaygıları, özellikle babası gibi şiddet uygulayan, zalim ve zorba bir eşe dönüşme ihtimali etrafında yoğunlaşmaktadır.

> Asla zorba olmamalıyım işte, asla şiddeti ya da kendini ifade etme tarzını bir şiddet olarak ifade etmemeliyim, eğer öyle birisi olursam kötü birisi olacağım. Hatta eşimle tanıştığım zamanlarda dahi kendi kendime bu duayı etmiştim yani. Allah'ım hiçbir şekilde birlikteliğimizde aynı hatalara beni düşürme ya da bana bu kapıları açma diye dua etmiştim yani. Şiddet olduğunda, o dünya yıkılıyor tamamen yani. Karşınızdaki kişiyle bir şiddet olayı olduğu zaman aranızdaki saygı duvarı tamamen yıkılıyor. Sadece maddi bir beraberlik yaşıyorsunuz, geride size karşı yaşanılan şeylerde bir nefret, bir sevgisizlik hâli hâkim oluyor. Bunları hep gördüğüm için bir kadının gözünde, evlilik sürdürdüğüm insanın gözünde bu konuma hiçbir şekilde düşmek istemem yani.

Tuna'nın ifadelerinde, zorba olarak tanımladığı babası gibi zalim ve zorba olmama düşüncesi ve evlilik sürecinde ettiği dualarda babasının davranışlarına atıfta bulunması, bu konudaki kaygısını somut biçimde ortaya koymaktadır. *"Bunları hep gördüğüm için"* ifadesi ise ebeveynler arası ilişkinin, bu korku ve kaygıların içselleştirilmesi konusundaki

etkisini yansıtmaktadır. Tuna'nın eş annesinin yaşadığı yalnızlık, ümitsizlik, nefret ve korku gibi olumsuz duygulara karşı duyarlılık geliştirdiği ve bu nedenle eşinin de kendisine veya ilişkilerine dair benzer duygular yaşayan bir kadın olmasından yoğun şekilde kaygı duyduğu görülmektedir. Eş annesine aşırı üzülen bir çocuk olarak, babası gibi bir eş olmamayı kesin bir şekilde hedeflediğini ve bu konuda aşırı hassas davrandığını ifade etmiştir.

> Ben, ben hiçbir şekilde şiddete gitmemeliyim yani. Çünkü şiddet beni onu düşünmek bile, beni o istemediğim bir kişi olmaya zorladığı, zorlayacağı için orası benim için hep kapalı yani. … Aynı şartlarda değiliz ama onun korkusu bile beni şey yapıyor yani. Ben kesinlikle oraya hiçbir şekilde oraya dönmek istemiyorum yani. Onu, onu karşımdakine yaşatmak istemiyorum.

> İlişkimizde şeyi fark ediyorum, eşimin benden asla korkmasını, çekinmesini istemem. … Daha çok kendi sınırlarımı bilip o sınırlar içerisinde olmaya çalışıyorum. Bu hiçbir şekilde hayata karşı böyle ümitsizlik içine düşürmemeye çalışıyorum. O yalnızlığı hissettirmemeye çalışıyorum. Annemin ümitsizliği ve yalnızlığı. Eşimin bana karşı bu duyguları yaşamaması için, nefret korku vs. bunun olmaması için çok mücadele ediyorum yani. Çok aşırı hassas davranmaya çalışıyorum. Ufak şeyleri mesele etmiyorum açıkçası yani.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Tuna'ya göre annesi daha farklı biri olsaydı, ebeveynlerinin ilişkisi de farklı bir şekilde gelişebilirdi. Çocukluk dönemindeki Tuna, annesinin daha güçlü, daha dışadönük, eşini yönetmeyi bilen ve kendi ifadesiyle 'şimdiki hâlinin en az iki üç tık üstü' bir karaktere sahip olması gerektiğini düşünmüştür. Bu ifadeler, Tuna'nın anne temsilleri ve bu bağlamda oluşan ihtiyaçlarıyla doğrudan ilişkili görünmektedir. Bir boyutuyla bu ifadeler, Tuna için ebeveynlerinin arasındaki ilişkide annesinin sahip olduğu ya da olamadığı bu özelliklerin sorun kaynaklarından biri olarak görüldüğü anlamını taşımaktadır. Bu durum, Tuna'nın kendi ilişkisinde de benzer ihtiyaç ve korkulara dayanan çıkarımların etkisiyle farklı bir eş rolüne yönelme eğilimini ortaya çıkartabilmektedir.

> Babam için daha farklı birisi lazımdı. Yani kesinlikle biraz daha güçlü çünkü annem geçmişine yönelik çok yaralı. … Annem yani şöyle söyleyeyim … eşini yönetmeyi daha iyi bilen, ona göre yani onun en az iki üç tık üstünde birisi olsaydı daha farklı olabilirdi.

> Annemin yaşadığı sıkıntıları ben mesela başka kadınlarda da görüyorum. İşte onlar da şiddet görmüş ya da işte onlar da ezilmiş, bastırılmış ama getirdikleri artık o fotoğraf mı diyeyim daha dışa dönükler, daha farklılar yani. Biraz daha dışadönük bir anne olmasını isterdim ya, farklı olmasını isterdim annemin yani.
>
> Yine şiddetli bir kavga. Tabii annemde hâliyle karşılık veriyordu. O da bağırıyordu. Karşılıklı oluyordu … bir taraf alttan almadığı için bu da hâliyle daha ileriye gidiyordu yani.

Tuna hem annesinin hem de babasının değiştirmesi gerektiğini düşündüğü yönleri dile getirirken, bunları ebeveynleri arasındaki çatışmaların çözülmesi için gerekçe olarak sunmuştur. Bu bağlamda, annesinin eşini yönetebilen bir kadın olmasını isterken; babasının ise eşini dinleyen, anlayan ve şiddet uygulamayan bir erkek olmasını hayal ettiğini ifade etmiştir. Bu hayaller, Tuna'ya göre bir yandan babasının ilişkideki sorunlara yol açan tutum ve davranışlarını temsil etmektedir.

> Babamın dinleyen, anlamaya çalışan, yargılamayan, daha az çalışan birisi olmasını isterdim. Daha az yargılayan bir insan olmasını isterdim. Hayatında şiddet olmamasını isterdim. Annemin varlığını tamamen tanısın isterdim. Bir şey söylediğinde bir talepte bulunduğunda ya da kendini ifade ettiğinde yargılamadan önce onu dinlemesini isterdim. Yaralarını sarmasını isterdim.

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Tuna'nın ifadelerinde kendine yönelik en güçlü ve net çıkarım şiddet uygulayan, zalim ve zorba eş baba temsiline karşı gelişmiştir. Bu temsil, Tuna'nın korku ve kaygılarını belirgin biçimde şekillendirmiş ve "ben böyle bir eş olmamalıyım" yönündeki çıkarımını beslemiştir.

> Babamdan farklı olmalıyım olarak ilki şiddet. … Ben, ben hiçbir şekilde şiddete gitmemeliyim yani. Çünkü şiddet beni, onu düşünmek bile, beni o istemediğim bir kişi olmaya zorladığı, zorlayacağı için orası benim için hep kapalı yani.
>
> Zorba, kendimi hiçbir şekilde konumlandıramadığım bir nokta açıkçası. … Yapmamam gereken şeyleri daha çok düşünüyorum. Evet, evet ya kesinlikle asla zorba olmamalıyım düşüncesi bende her zaman hâkim. Asla zorba olmamalıyım işte, asla şiddeti ya da kendini ifade etme tarzını bir şiddet olarak ifade etmemeliyim, eğer öyle birisi olursam kötü birisi olacağım…

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Tuna'nın ebeveynler arası ilişki temelinde oluşan eş anne algısı ve bu anneye yönelik duygulanımları, çocukluğundan itibaren eş seçimlerini ve karşı cinsle kurduğu ilişkileri şekillendirmiştir. Tuna, diğer katılımcılardan farklı olarak, tam anlamıyla eş anneye

benzeyen, zayıf, yaralı ve korunma ihtiyacı duyan bir eş hayali kurmaktadır. Pek çok katılımcıda eş hayali ve çıkarımında ebeveynlerinden farklı bir eş temsili ön plana çıkarken, Tuna için bu süreç farklı işlemiştir. Bu durum çocukken tam olarak koruyup kollayamadığı eş anne için bir telafi etme çabası ve süreci olabilir. Bir yandan annesinin daha güçlü ve dışadönük bir kadın olması hâlinde ebeveynlerinin ilişkisinin daha farklı olabileceğini düşünürken, diğer yandan tam olarak böyle bir eşle anlaşamayacağını da ifade etmektedir.

> Ben de küçüklükten itibaren şu hakimdi. Annem çok ezildiği için ya ezilen ya da mahsun olan insanlara ya da bu tarz kişilere yani bu ilişki yönünde meylim daha yoğundu. Dışa daha açık ne bileyim daha farklı olan insanlara yönelimim hiç olmadı yani. Biraz kendimde hep bunu fark ettim. İlkokulda benim sınıfımda iki üç tane kız arkadaşım vardı, onların yaşadığı ciddi sıkıntılar vardı mesela. Hep yanlarında olmak istedim işte onları korumak, kollamak, sahiplenmek istedim. Biraz da sevgi arayışım hep bu yönde oldu. Annem gibileri koruma, kollama, sevme, hayatımda hep bu motivasyonu yüklendim aslında yani. Mesela dönüp baktığımda bu insanlara karşı neden acaba onları sevme gereği duydum ya da neden hayatıma dâhil etmek istedim gibi düşünceleri sorduğumda hep ortak payda yalnız olmaları, işte birilerinden yara almış olmaları ve işte tedavi etme gibi şeyler bende annemden kalan bunlar oldu yani. Açıkçası çocuk yaşımda anneme karşı koruma isteği çok hissedemediğim şeylerdi ama biraz yaşım ilerledikçe kurtarma isteği daha netti. Biraz yaşım ilerledikçe keşke koruyabilsem isteği ben de çok hâkim oluyordu. Dışadönük güçlü kadınlara meylim yoktu, daha çok onların iyi bir eş olamayacağı ya da işte mutlu olamayacağım gibi duygular olurdu. Yani şöyle bir şey hakimdi bende, yarın bir gün işte üzülebilirim bunla.

Tuna'nın bu ifadesi, eş ebeveyn temsillerinin etkisini yansıtmakla birlikte, bu etkinin farklı boyutlarda ve çeşitli şekillerde açığa çıkabileceğini göstermesi açısından dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir.

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Tuna'nın annesine dair yaptığı baskın tanımlardan biri, onun yalnızlığı olmuştur. Ayrıca annesini sürekli ağlayan, içine kapanan ve zihinsel olarak dağınık bir kadın olarak betimlemiştir. Benzer şekilde, kendisine yönelik yaptığı aşağıdaki tanımlamalar da içselleştirdiği eş anne temsillerine işaret etmektedir.

> Kendimi biraz yalnız olarak tanımlıyorum açıkçası. Aşırı duygusalım, dış dünyada yaşananlar, bir şeyler yapamamak. Bunlar beni biraz hareketsiz kılan şeyler. Aile bağları, çevre, bunlar biraz beni hareketsiz kılan şeyler.

> Daha böyle şey içine kapanığım. Biraz daha sohbet etme, kendi maddi manevi ihtiyaçlarını giderme noktasında biraz daha zayıfım. Biraz sanki anneme benziyorum gibi. O da biraz içine kapanıktı. Bunu bu şekilde ifade edebilirim aslında çok paylaşan, çok konuşan biri değilim, anne ve babam gibi değil bizim iletişimiz ama yine de iyi değil biraz benden dolayı. Şu şekilde ifade edebilirim, oturup böyle saatlerce mesela sohbet edemiyoruz. Genelde kendimi açmıyorum. Biraz daha işte ben biraz daha az sosyalim ona göre işte biraz daha istekleri karşılama noktasında planlama noktasında biraz daha zayıfım.

Tuna'nın zihninde annesi, eşler arası tartışmalardan sonra evi terk eden ve kaçan bir kadın olarak şekillenmiştir. Bu süreçlerde çoğu zaman annesinin kendisini de yanında götürdüğünü ifade etmektedir. Şimdi kendi evliliğinde ise annesine bu yönüyle benzediğini dile getirmektedir.

> Annem hep giden tarafta olduğu için ve ben de onla birlikte olduğum için evliliğimin ilk zamanlarında eşimle bunu çok yaşıyordum. Bir şey olduğu zaman kaçan taraf hep bendim. Git ya da ayrı duralım işte. Evden git gibi söylemler hep zihnimde … annemden daha çok bana geçmiş gibi. Annemden bana kalan buydu yani. Daha çok kaçma, kurtulma. Annemle benzer hissettiğim şey, kaçma hissi. Hayata karşı mücadele etmeme hissi. İşte başka bir yere sığınma şeyi bende uzun süre hakimdi. Böyle git, yalnız bırak ya da işte bu evden git gibi şeyler vardı bende de. Anne gibi git, anne gibiydi yani. Çünkü o, o kalmış bende yani. Hep giden taraf o olduğu için ve ben de hep yanında olduğum için ben de çok hâkim kalmış yani.

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Tuna'nın annesinden farklılaştığını ifade ettiği yönlerden biri, huzursuzluktan kaçınan tarafıyla alttan alma ve eşinin hoşlanmadığı davranışlardan uzak durma eğilimidir. Ona göre annesi, babasına karşılık veren, alttan almayan, idare edemeyen ve eşinin isteklerini yerine getirmeyen, inatçı bir eştir. Çocuklukta evde günlük küçük meselelerden dahi huzursuzluk ve büyük kavgaların çıkmasına tanık olan Tuna, bu durumdan kaçınmak amacıyla, söz konusu özelliklerin zıddını kendi evliliğinde sergilemeye çalışmakta ve böylece annesinden farklı bir temsili açığa çıkarmaktadır.

> Çok basit şeyler üzerinden tartışma olsun istemiyorum yani. Gerginliği ve kavgayı sevmediğim için eşimin zıddına gidecek şeyler yapmama gayreti içinde oluyorum. Yani eşimin hoşlanmadığı şeyleri yapmama gayretinde oluyorum, alttan alıyorum.

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Tuna'ya göre babası, şiddet uygulayan zorba bir eştir. Tuna, babası gibi bir adam olmaktan korkmakta ve öyle bir adam olmaması gerektiğine dair net çıkarımlarıyla kendi içinde güçlü bir mücadele sürdürmektedir. Bununla birlikte, davranışlarında ortaya

koymasa da babasından içselleştirdiği bu temsillerin potansiyellerini kendi içinde hissettiğini belirtmiş, *"zihnimde tanımlanıyor"* sözüyle bunu ifade etmiştir. Nitekim babası gibi sinirli ve fevri bir yapıya sahip olduğunu, doğrudan eşine karşı olmasa da eşyalar üzerinden şiddet eğilimi sergilediğini de dile getirmiştir.

> Babamdan farklı olmalıyım olarak ilki şiddet. Ben kesinlikle inşallah tabii ki daha sonra da olmaz, şiddeti kesinlikle hayatıma hiçbir şekilde almıyorum. Zihnimde hep tanımlanıyor ama hiçbir şekilde ona yönelik bir şeyim olmuyor yani.
>
> Babamdan kalan da biraz çevredeki eşyaların parçalanması, işte sinir harbiyle elimdeki bazı şeylerin parçalanması gibi şeyler oldu yani. O da daha çok öğrenilmiş şeyler yani. Yaptığım eşyalara karşı olan şiddet dahi aynısını birebir kopyaladığımı fark ettim yani. Ya mesela işte elimdeki bir telefonu duvara vurup parçalama meselesi, aynısını babam yapmıştı mesela. … Şu an açıkçası çoğu şeyi aştım ama eşime bazen babam gibi davrandığımı hissediyordum yani. Birebir hatta aynısı olduğumu hissediyordum yani şiddet hariç.
>
> Eşim biraz sinirli olduğumu söyler, çünkü demin bahsettiğim konulardan dolayı her ne kadar şey olsa da ani tepkilerim olabiliyor, sinirlenmeler olabiliyor. Sinirli olduğumu söyler fevri kararlar aldığımı söyler. … Fevrilik de şöyle, yani istediğim şeyi hemen olsun istiyorum. Hemen yapma girişiminde bulunuyorum. O da biraz benim için zor oluyor. Babam da fevriydi, aynı şekilde aslında benzeyen yönlerimiz var ya. İstediğinin hemen yapılması gibi şeylerden dolayı biraz o noktalarla benziyoruz, yapılmazsa sinirlenme vs.

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

Tuna'nın, ilişkisi içerisinde babası gibi bir eş olma ve eşinin de annesi gibi hisseden bir kadın olma olasılığına dair kaygı ve çıkarımları, onun benliğinde yer alan karşıt eş baba temsilleri yapılandırmaktadır. Ayrıca Tuna'nın "babam şöyle bir adam olsaydı" şeklindeki ifadeleri de aşağıda görüleceği üzere, karşıt eş baba temsillerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

> Babamın dinleyen, anlamaya çalışan, yargılamayan, daha az çalışan birisi olmasını isterdim. Daha az yargılayan bir insan olmasını isterdim. Hayatında şiddet olmamasını isterdim. Annemin varlığını tamamen tanısın isterdim. Bir şey söylediğinde bir talepte bulunduğunda ya da kendini ifade ettiğinde yargılamadan önce onu dinlemesini isterdim. Yaralarını sarmasını isterdim. … Yapamadığım zamanlar oluyor ama hemen hemen hepsini hayatıma hâkim kılmaya çalışıyorum. Yani dinleme noktasında her zaman dinliyorum, yani dinlemek dediğim şey şöyle daha çok anlamaya çalışıyorum, … isteklerini, arzularını anlamaya çalışıyorum. Hayata karşı hedeflerini, yapmak istediklerini anlamaya çalışıyorum. Ona destek olmaya çalışıyorum. Eğer bir ihtiyaç varsa kendi ihtiyacımdan önce eşimin ihtiyacını giderme yönüne gidiyorum. Ona karşı böyle bir fedakârlık göstermeye

çalışıyorum. Anlayışlı olmaya çalışıyorum. … Yani tam tersi bir tablo bizde hâkim şu an. Öyle bir eş olmaya çalışıyorum. Eşim, merhametli olduğumu söyler, anlayışlı olduğumu söyler.

Babamın yönünden hep söylüyorum zaten de. Beni onun gibi olmama noktasına itti aralarındaki ilişki. Bu şekilde ifade edebilirim yani. Daha çok beni merhamet üzerine itti.

Babamdan farklı olmalıyım olarak ilki şiddet. Ben kesinlikle inşallah tabii ki daha sonra da olmaz da şiddeti kesinlikle hayatıma hiçbir şekilde almıyorum. Zihnimde hep tanımlanıyor ama hiçbir şekilde ona yönelik bir şeyim olmuyor yani. Ben kendimle bunla mücadele eden bu sürekli zihnimde olan bir şey olduğu için artık bende bu negatife dönmüş vaziyette yani. Evliliğimin başında da olmadı şu anda da yok yani. Bunu ben hep kötü bir şey olarak zihnimde kodladığım için bu bende hiç olmadı yani. Ben bunu eşime de söyledim. Benim için kavga etmek, tartışmak insanlığın gereği bir şey ama bunu şiddete taşımak benim için dedim evliliğin sonu gibi bir şey yani. Ben, ben hiçbir şekilde şiddete gitmemeliyim yani.

Anne ve babamın arasındaki o kavga, o şeyler olmuyor, neden yok derseniz, ilişkimizde şeyi fark ediyorum, eşimin benden asla korkmasını, çekinmesini istemem. Onu kendisine de söylüyorum zaten. Yansıtıyorum da hayatımda. Yani hiçbir şekilde benden korkmanı istemem diyorum yani. Baskı ve korkuya yönelik hiçbir şekilde ona mahal vermemeye çalışıyorum yani. Öyle bir yapım yok yani, işte şuraya gidersen şöyle olur, dışarı çıkarsan şu olur, şunu yaparsan. … Ama daha çok kendi sınırlarımı bilip o sınırlar içerisinde olmaya çalışıyorum. Bu hiçbir şekilde hayata karşı böyle ümitsizlik içine düşürmemeye çalışıyorum. O yalnızlığı hissettirmemeye çalışıyorum. Annemin ümitsizliği ve yalnızlığı. Eşimin bana karşı bu duyguları yaşamaması için, nefret korku vs. bunun olmaması için çok mücadele ediyorum yani. Çok aşırı hassas davranmaya çalışıyorum.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Tuna'nın anlatılarında dikkat çeken özelliklerden biri farkındalık düzeyidir. Eş ebeveynlerine benzememek için verdiği mücadele, benzerlikleri fark ettiği anda bunları değiştirme gayreti ifadelerinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda, Tuna'nın içselleştirdiği eş ebeveyn temsilleri zaman zaman ilişkisi içinde görünür hâle gelmekte, ancak hemen ardından karşıt eş ebeveyn temsilleri devreye girerek, onun ilişkisinde sürekli kendi ile bir mücadele içinde olmasına neden olmaktadır.

> … şiddeti kesinlikle hayatıma hiçbir şekilde almıyorum. Zihnimde hep tanımlanıyor ama hiçbir şekilde ona yönelik bir şeyim olmuyor yani. Ben kendimle bunla mücadele eden bu sürekli zihnimde olan bir şey olduğu için artık bende bu negatife dönmüş vaziyette yani

> … şu an açıkçası çoğu şeyi aştım ama eşime bazen babam gibi davrandığımı hissediyordum yani.
>
> O da biraz böyle şey açıkçası biraz miras kalmış gibi hissediyorum. Yani ilk başlarda şöyle düşünüyordum. Maddi ihtiyaçları karşılamak ya da işte bir şeyleri yerine getirmek yeterli diye düşünüyordum ama bir zaman sonra aslında bunların da babamdan öğrendiğim şeyler olduğunu keşfedince yani biraz daha maddi şeylerin dışında manevi şeylerin de önem vermeye çalışıyorum. Ya sadece giysiyi, kıyafeti, evin ihtiyacını karşılamakla olmayacağı gibi.

Tuna'nın hem annesine benzeyen, içselleştirilmiş anne yönüne sahip olması hem de eş baba gibi yıkıcı olmamaya yönelik eğilimi, onun içselleştirdiği eş anne parçasını güçlendiriyor gibi görünmektedir.

> Annem hep giden tarafta olduğu için ve ben de onla birlikte olduğum için evliliğimin ilk zamanlarında eşimle bunu çok yaşıyordum. Bir şey olduğu zaman kaçan taraf hep bendim yani. Git ya da ayrı duralım işte. Evden git gibi söylemler hep zihnimde … annemden daha çok bana geçmiş gibi. Annemden bana kalan buydu yani. Daha çok kaçma, kurtulma. Annemle benzer hissettiğim şey, kaçma hissi. Hayata karşı mücadele etmeme hissi. Babam tam tersiydi. … Babam gibi yıkıcı olma tarafı ben de hiç hâkim olmadı ama bende daha çok olayların ağırlığından işte kaçma eylemleri oldu yani. Daha çok yalnızlık isteği gibi.

Tuna'nın içindeki parçalar arası etkileşimi ortaya koyan durumlardan biri, ebeveynlerinden kaynaklı olarak olayları büyütmek istememesi, ancak en ufak şeylerden huzursuzluk çıktığında ise eş babasına benzer sinirlilik yönünün devreye girmesidir.

> Olayları büyütmüyorum yani bazen çok sinirlendiğim ya da çok yanlış bir durum olsa bile buna çok büyük tepkiler vermiyorum. Sadece ufak ve önemsiz şeyler büyütülünce biraz tepkilerim şey yapıyor. Daha çok böyle benim takıldığım şeyler basit şeylerden huzursuzluk çıkmasına, gelmesine hemen sinirleniyorum yani. Annem ve babamda hatırladığım basit şeylerden kavga çıkmasıydı yani … mesela diyor ki bu pantolon ütülü değil ya da bu pantolon iyi ütülenmemiş ya da bu gömlek kırışık. Annem de yaptığını iddia ettiği için hâliyle, bu durum sen yaptın, yapmadın, sonrasında kavga, gürültü. Benim gözümden basit gözüken şeylere çok takılınmasına biraz şey yapamıyorum, …, basit şeyleri gündem etmemek istiyorum, çok basit şeyler üzerinden tartışma olsun istemiyorum yani. Gerginliği ve kavgayı sevmediğim için eşimin zıddına gidecek şeyler yapmama gayreti içinde oluyorum.

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Gelecekteki eşe yönelik çıkarımlarında Tuna, eş annesine benzer şekilde ezilen, mahzun ve yaralı bir eş figürünü koruyup kollama arzusuyla sevgi arayışında olduğunu dile getirmiştir. Bir yönüyle, annesinin içe dönüklüğü ve mücadele etmeyen taraflarıyla kendisini ona benzetmekte, fakat aynı zamanda hem kendisinin hem de annesinin daha farklı olmasını istediğini de ifade etmektedir. Öte yandan, böyle bir kadınla birlikte olduğu takdirde, kendisinin de annesi gibi güçsüz ve yalnız bir konuma düşebileceği endişesini taşıyor olabileceği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Tuna'nın evliliğinde hem annesine sunamadığı koruma duygusunu eşine sunabileceği bir telafi sistemi, hem de kendisini annesine kıyasla daha güçlü hissedebileceği bir dinamik söz konusu olabilir. Bu tercihinin eş seçimindeki yansıması ise duygusal ve yaralı bir eş tercihi ile olmuştur.

> Eşim, o da benim gibi biraz duygusal açıkçası. Geçmişe dönük yaralı. Ailesinden kaynaklı yaralı. Ama aynı zamanda sorumluluklarını eksiksiz yerine getiren, seven, fedakârlık yapan. Hayata neşeyle bağlı bir insan yani. Her şeye rağmen bu şekilde tanımlayabilirim.

Ayrıca Tuna'nın eşi için sorumluluk sahibi, seven, fedakâr ve neşeli gibi vurguladığı özellikler ise sürekli üzgün, mutsuz ve işleri yeterince iyi yapamayan eş anne temsillerinden farklılaşan yönler olarak dikkat çekmektedir.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Tuna'nın anlatılarında, eşini ebeveynleriyle doğrudan özdeşleştirdiğine dair ifadelere rastlanmamıştır. Hatta sürecin seyrine etki eden faktörler bağlamında, eşinin eş ebeveynlerden farklı biri olmasının getirdiği değişim ve dönüşümü ifade eden katılımcılardan biri olmuştur.

4.11.12. Asya

Asya'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Asya'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, kaygılar ve korkular ile çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesine, benlik temsillerine dönüşerek benliğin bir parçası hâline gelmesine ve her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur. Asya'ya ait bu benlik temsilleri kendi evliliğinde nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Asya'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Asya'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Asya'nın annesini nasıl bir eş olarak algıladığına dair çeşitli tanımları bulunmaktadır. Bunların ilki, mutsuzluğu ve memnuniyetsizliği ile ön plana çıkan bencil, şımarık, öfkeli ve asık suratlı eş anne temsilidir. Asya ayrıca eş annesine karşı çocukken duyduğu öfke ve nefreti açıkça dile getirmiştir.

> Çok öfkeli ve sinirli, asık suratlı bir kadın vardı. Mutsuz, memnun edilemeyen bir kadın. Narsist, bencil. Memnuniyetsiz. Yani babam dâhil kimseyi görmezdi, şımarık davranırdı. Memnuniyetsizdi zaten. Çocukken anneme çok büyük bir öfke ve nefret hissederdim.

Asya'nın bir diğer eş anne algısı, kavgacı ve çatışmayı seven bir figür olarak ortaya çıkmaktadır.

> Annem çekişmeyi seven bir eşti. Sürekli çatışma, kaostan beslenen bir kadındı. Kavgayı seven bir kadındı.

Bir diğer baskın eş anne temsili ise eşini beğenmeyen, küçümseyen, aşağılayan ve görmezden gelen bir kadın olarak öne çıkmaktadır. Bu kadın aynı zamanda eşine karşı öfke, nefret ve tiksinti duyan bir eş olarak tasvir edilmektedir.

> Annem babamı görmezden gelen bir eşti. Görmezden gelen, umursamayan. Küçümseyen, beğenmeyen bir yapısı da vardı.
>
> Annem, babama öfke hissederdi. Tiksinti duyardı, sürekli koktuğunu söylerdi. Nefret de vardı bazen. Yani sevgi, olumlu bir şey hatırlamıyorum. Çoğunlukla

> aşağılama, küçümseme vardı. … Annem mesela her tartışmada muhakkak şeyi söylerdi: "Benim babam beni sana vermeyecekti de işte ne taliplerim vardı, işte imamlar, imam olacak kişiler ama beni sana verdi, sen seyyar satıcısın." Çok böyle söylerdi bunu, küçümserdi. Annem babamı beğenmiyordu. Yani koşullarını, ekonomik olarak ona sunduğu şeyleri beğenmiyordu. Küçümsüyordu işte araba iteklediği için, seyyar satıcılık yaptığı için annem çok aşağılardı. Annem babama "beni sana mı layık gördü, okumadın, aklını kullanmadın, sen de imam olabilirdin, seyyar satıcısın" derdi. O zamanlar karpuz satıyordu babam, annem de "bir karpuzcusun, ben de karpuzcu karısı oldum" derdi. "Benim babam imam hani onun gibi işte başka taliplerim vardı. İşte sende akıl yok olsaydı zaten imam olurdun, karpuzcu karısı olarak kalacağım ben" derdi.

Asya, ebeveynlerinin ilişkisini *"Birbirlerini ezme, bir güç savaşları vardı"* şeklinde tanımlamıştır. Bu güç savaşının yaşandığı ilişkide ise Asya'nın annesini daha güçlü ve baskın bir figür olarak algıladığı görülmektedir. Bu baskın anne figürü, Asya'nın bir diğer eş anne temsilini oluşturmaktadır.

> Evde annem baskın görünürdü. Annem babamı eziklerdi, annem babama göre daha baskındı.

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Asya'nın babasını nasıl bir eş olarak gördüğüne dair eş baba temsilleri incelendiğinde, ilk baskın temsilin güç dengesi bağlamında şekillendiği görülmektedir. Güç savaşının yaşandığı ilişkide, baskın olarak algılanan eş anneye karşı, eş baba oldukça silik, etkisiz elaman, pasif ve işe yaramaz bir temsil olarak algılanmaktadır.

> Adam zaten çok pasifti. Bir baskınlığı yoktu, çok silik bir karakterdi. Babam silikti.

> Duruşu işte kendine güvensiz bir duruşu vardı. Çok konuşmazdı, sesi çok cılızdı. Koruyup kollama tarafı yoktu. Yani çok silikti … güçlü bir adam değildi. Böyle bütünlük, tamlık yoktu yani onda. … Babama karşı benim de hissettiğim acıma, ezik görme, bir de beğenmiyordum aslında bende de bir beğenmemezlik vardı. … İçten içe benim de bir öfkem vardı. … Babamın evdeki konumu görünmezdi. Silik, görünmez, işe yaramaz, pasif, hiçbir işe yaramayan bir adam, konumu böyleydi.

> Annem babamı, etkisiz eleman yani pasif bir koca [olarak tanımlardı]. Pasif, işe yaramaz, silik. En çok silik olarak tanımlardı. Aslında ben de silik olduğunu düşünürdüm, beğenmeme duygusu. Babama karşı kızgınlık hissediyorum.

Bu temsil için dikkat çeken bir husus, annenin babayı eş olarak tanımlayış şekli ile Asya'nın babayı tanımlayış şekli arasındaki bağdır. Asya da babasını eş olarak, annesinin gördüğü gibi algılamaktadır. Ayrıca, Asya bu eş baba temsiline karşı acıma, ezik görme, beğenmeme ve öfke gibi duygular beslemektedir. Bu duygulanımlar da Asya'nın

annesinin babasına karşı hissettiği duygulanımlardan izler taşıyor gibi görünmektedir. Bu temsillerle bağlantılı olarak, Asya'nın babasına dair bir diğer algısı ise şu şekildedir:

> Babam biraz annem tarafından görülmek istiyordu. Sevgi, olumlu bir şey görmek istiyordu babam. Onun bu açlığı hissettiğini düşünüyordum. Bir güzel bir şey, güzel bir adım, bir ilgi bekliyordu, görmek istiyordu annemden, yani acınası bir duruma geliyordu babam. Ben de o hâlimle bazen ona acıdığımı hatırlıyorum. Bir enerjisi düşerdi, sessizleşirdi, ne biliyim çok sık uyurdu. Yani kabuğuna çekiliyordu babam.
>
> Babam sürekli annemden bir onay arardı. Bir şeyler yaparak annemin onayını alma, takdirini alma, onu memnun etme çabaları vardı. Onu memnun edemiyordu zaten hiçbir şekilde, hep aşağılandığı için. Yani hiçbir şey, yani iyi bir koca olamadı bence o da ayrı bir mesele tabi ama.

Asya'nın eş baba temsillerinden bir diğeri ise soğuk ve sevgisiz bir eş figürüdür. Bu eş, Asya için aynı zamanda eş anne gibi sinirli ve çatık kaşlı bir adamdır.

> Bana göre babam soğuk bir koca, soğuk. Mesafeli. Sevgisiz. Sevgi veremeyen.
>
> Adam da aynı şekilde çatık kaşlı, sinirli, çok az konuşan bir adam.

Eş ebeveyn temsilleri ve duygulanımları bağlamında, Asya'nın her iki eş ebeveynine karşı, onların birbirlerine yönelik eşlik rolleri ve konumları nedeniyle olumsuz duygulanımlara sahip olduğu görülmektedir.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Asya'nın verilerinde, ihtiyaçlarını ya da korkularını açık veya örtük bir şekilde dile getirdiği ifadelere rastlanmamıştır. Ancak bu durum, Asya'nın ihtiyaçlarının veya korkularının olmadığı anlamına gelmez. Aksine, bu unsurların ifade edilmemesi, farkındalık düzeyi, görüşmenin derinliği ve bağlam gibi çeşitli etkenlerle ilişkilendirilebilir.

Araştırma bulguları analiz edildiğinde, ihtiyaç ve korkuların bu süreçte ön plana çıkan temel içsel yapılar olduğu belirlenmiştir. Ancak her katılımcı için bu unsurların net bir şekilde ortaya çıkmaması, çeşitli sebeplerden kaynaklanıyor olabilir. İhtiyaçlar ve korkular bireylerin daha derin içsel katmanlarında yer aldığı için, bazı katılımcıların bu tarz içsel dinamikleri nispeten kısa sürede ifade edememiş olması ya da bu ihtiyaç ve korkularının farkında olmamaları nedeniyle yansıtamamış olmaları mümkündür. Kimi insanlar için bu ihtiyaç ve korkularını açığa çıkarmak uzun seanslar sonucunda gerçekleşmektedir.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

İhtiyaçlarda ifade edildiği gibi, Asya'nın ebeveynler arası ilişki bağlamında oluşan korkularını ifade veya ima ettiği bir bulguya görüşme içeriğinde rastlanmamıştır.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

Asya'nın ebeveynlerine, kendisine ve eşine yönelik olan çıkarımları sırasıyla kendi ifadeleri ile desteklenerek sunulmuştur.

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Asya hem annesi hem de babası için "şöyle olsalardı, şöyle davransalardı takdirimi kazanırlardı" şeklinde dile getirdiği ifadeler ile ebeveynlerinin olmasını istediği profile dair çıkarımlarını ortaya koymuştur.

> Annem babamı aşağılamasaydı, belki babamı böyle göklere çıkarsaydı, her çocuğun babası onun ilk kahramanıdır ya, çok ezmeseydi işte hakaretlerle sözcüklerle ezmeseydi daha takdirimi alırdı. Böyle yapmasaydı, büyük ihtimalle bende de şu an o kadının bu olumsuz özelliği olmazdı.
>
> Babam da yani sevgisini çok sık belli etseydi, sözlerle davranışlarla annemi sevdiğini gösterseydi ya da aktif olması gereken yerde aktif olsaydı çok takdirimi alırdı. Babam böyle olsaydı … belki bu kadar sinirimi bozmazdı eşimin bir şeyleri yapmaması, sorumluluk almaması bu kadar gözüme batmazdı ya da tolere edebilirdim belki…
>
> Benim işte o boyun eğiciliğim bence oradan geliyor. Yani sessizliğim, her şeyi kabul etmem, çok fazla uyum sağlamam oradan geliyor. Belki babam o yönde sınır koyabilseydi anneme daha farklı olurdu.

Asya, anne ve babasının eş olarak farklı özelliklere sahip bireyler olmaları durumunda, kendisinin de bugün olduğundan farklı bir eş olacağına dair inancını yansıtmıştır. Ayrıca bu ifadeler, Asya'nın ebeveynlerinin eş yönlerinin, kendi ilişkisini ve nasıl bir eş olduğunu ne ölçüde şekillendirdiğine dair bir içgörü sağladığını ortaya koymaktadır.

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Asya, annesinden hangi yönleriyle daha farklı bir eş olmak istediğine dair net bir çıkarım yapmış ve ileride nasıl bir eş olmak istediğine ilişkin bir hayale sahip olduğunu ifade etmiştir.

> Peri masalı gibi şeyler her kız çocuğu kurar ya, annem gibi olmayacağım, annem gibi bir eş olmayacağım. Annem gibiden kastım yani suratsız, öfkeli, mutsuz bir

kadın olmayacağım derdim. Mutlu, neşeli, keyifli, esnek, akışkan bazen yani öyle mutlu bir kadın olacağım derdim. Eşime sevgiyle yaklaşacağım derdim hep. Sevgiyle, keyifle, mutlulukla yaklaşacağım derdim. … Sürekli adamı dürtüp adamı ittireceğim bir kadın olmayacağım derdim. Yani ezmeyeceğim, ezmemeliyim derdim.

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Asya, kendisi için annesine benzememe yönünde yaptığı çıkarımların yanı sıra eş seçiminde de babası gibi bir eşle evlenmek istemediğini ve bu konuda zihninde bir karara sahip olduğunu ortaya koymuştur.

> Babam gibi bir eşle evlenmeyeceğim derdim. … Yani erkeğin daha çok baskın olmasını isterim ben, isterdim…

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Asya, görüşmeler sırasında içselleştirdiği anne temsillerini fark etmiş ve bunları kendisi de açık bir şekilde dile getirmiştir. *"Annem gibi bir kadın olmayı sanırım içselleştirmişim, yani çok benzeriz", "Bunlar benim anneme yaptığım tanımlamalara benzer çok", "Çok fazla annemden gelen tarafım konuşuyor"* ve *"Böyle çok konuştukça benzer şeyleri, şimdi kendi evliliğimde de görüyorum"* gibi ifadeler, Asya'nın içselleştirdiği anne temsilini somutlaştırırken kullandığı dikkat çekici ifadeler olmuştur.

> Annem gibi bir kadın olmayı sanırım içselleştirmişim, yani çok benzeriz. Şu an işte sizinle konuştuğumuz şeyler üzerine çok odaklandığım için çok yakalıyorum şu an, yani benzer taraflarımın çok olduğunu fark ediyordum ki burada da zaten çok netleşti. Memnuniyetsizlik, bencillik de olabilir. Karşı tarafı işte eleştirme, ağır eleştirme. … Eşim beni, narsist, hırslı, kendi amaçları için bir şeyleri bir çırpıda silebilecek kadar gözü kara ve saygısız olarak tanımlar. En çok narsist. Bencil olduğumu, kendimi beğendiğimi, kibirli olduğumu, burnum havada olduğunu söyler. Bunlar benim anneme yaptığım tanımlamalara benzer çok.
>
> Anneme benzediğim kısım mutsuz, huzursuz bir kadın, üzgün bir kadın. Bakışları hep böyle öfke hayal kırıklığıyla dolu bir kadın. Ben de şu an böyleyim.
>
> Annem kendisini hamarat, mükemmel, yükseklerde böyle el üstünde tutulabilecek, kıymetli ama istediği kıymeti görmeyen bir kadın olarak tanımlardı. Ben de kendime şunları söylediğim oluyor, yani bu mu hak ettiğin hayat bu mu, sen daha çok iyilerine layıksın, çok kıymetli birisin, bununla mı yetineceksin, çok fazla annemden gelen tarafım konuşuyor.

> Babama karşı benim de hissettiğim acıma, ezik görme, bir de beğenmiyordum aslında bende de bir beğenmemezlik vardı. Annemden belki bulaşmış da olabilir beğenmemezlik vardı. Beğenmezdim babamın o tavrını. İçten içe benim de bir öfkem vardı. Evde annem baskın görünürdü. Annem babamı eziklerdi, annem babama göre daha baskındı. Babamın evdeki konumu görünmezdi. Silik, görünmez, işe yaramaz, pasif, hiçbir işe yaramayan bir adam konumu böyleydi. Yani hiçbir işe yaramadığını annem söylerdi sık sık tabi bu söylediklerimde annemin de katkıları var, benim de annemin fikrine katılıp aynı şekilde görmem. … Böyle çok konuştukça benzer şeyleri şimdi kendi evliliğimde de görüyorum. Birazcık tuhaf oldum. Eşimin karakter yapısından çok memnun değilim. O da çok pasif. Bir şey halledemez, benim halletmem gerekir... Koca olarak babamla benziyorlar, şimdi konuştukça bu kadar benzerlik de benim hoşuma gitmedi şu an. O da çok mesela duygularını dışa vurmuyor, sessizleşiyor. O da işte can yakan şeyler söylüyor. Bir adım bir şey atmıyor. İçine o da kapanıyor. Çok tuhaf şu an. Silik, pasif, işe yaramaz, çok kullandığım olmuştur eşime karşı. Kendisine de ifade ettiğim çok olmuştur. Direkt tartışmalarda eğer çok canımı sıktıysa söylerim. Ki onun halletmesi gereken erkek işi olan şeyleri benim halletmem benim artık canımı çok sıkmaya başladığı için işte niye bu kadar siliksin, niye bu kadar işte biri seni itmeden hareket etmiyorsun diye çok söylerim. Pasifsin, eziksin, görünmezsin. Bunları söylerken öfkeli sert oluyorum genelde. Annem gibi hatta belki daha öfkeli de olabilir.

Asya'nın içselleştirdiği anne temsillerini ortaya koyarken birçok yönden annesine benzediğini net bir şekilde tasvir ettiği görülmektedir. Asya, eş anne temsillerine karşı öfke ve nefret gibi olumsuz ve uzaklaştırıcı duygular hissetse ve eş annesine benzer bir eş olmaması gerektiği yönündeki çıkarımları bulunsa da, bu psikolojik dinamikler söz konusu eş anne temsilleri içselleştirmesini engellememektedir. Bu durum, bireylerin isteseler de istemeseler de eş ebeveyn temsillerini içselleştirmeye yatkın olduklarını ortaya koymaktadır,

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Asya, açık bir şekilde ileri de annesinden farklı bir eş olmak istediğini ortaya koymuştur. Her ne kadar içselleştirilmiş anne temsilleri güçlü bir şekilde açığa çıksa da bir yönüyle annesinden farklılaştığı yönlerinin de olduğunu ifade etmiştir.

> … ama farkımız da var bence. Yani tamam benzeyen taraflarım var ama farklı olsun diye çok çabaladığım durumlarda oldu. Öyle bir kadın olmak istemiyordum. Başta işte bizim geleceğimiz için kendi aileme sevgi pıtırcığı gibi işte. Mesela annem çok göstermezdi sevgisini, ben her şekilde dokunsal bir insan değilim ama sürekli temas ederek, sarılarak işte öperek, yemekler hazırlayarak, pek çok şeyi farklı yaptığım oldu. Eşime dokunsal daha çok dokunsal olacağım, soğuk olmayacağım, onu çok

önemseyeceğim, sevgi fazlasıyla vereceğim, annemin veremediği şeyleri ben kendi ilişkimde vereceğim. Onu sevindirmek mutlu etmek için ufak hediyeler, bir şeyler. Her ilişkiyi besleyen şeyler …

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Asya görüşmeler sürecinde evliliğinde babası gibi olduğu yönleri fark etmiş ve içselleştirdiği eş baba temsillerini şu ifadelerle dile getirmiştir:

> Babama tamamen nefret ve öfke duygularım çok aktif olduğu için babama benzeyen taraflarımı hiç düşünme fırsatımın olmadığını fark ettim. Ama babama benzeyen taraflarımda varmış. Boyun eğme, susma, kabuğuna çekilme var.
>
> ... yani aslında biz çatışmayı beceremiyoruz yani sorunu çözmeyi, konuşmayı beceremiyoruz. Ben onun çenesine yetişemiyorum. Susmayı tercih ediyorum, konuyu geçiştirmeyi, konuyu kapatmayı, ortamdan kaçmayı. Sorunu konuşmak istemiyorum artık ben artık hiç konuşmak istemiyorum bu arada. … Babam gibi galiba. Ortamdan uzaklaşıyorum, kabuğuma çekiliyorum.
>
> Yok sayıldığımda … kendimi başarısız, kötü, işe yaramaz, bir şeyi sürdüremeyen, depresif ve böyle kabuğuma çekiliyorum. Ben de onu yok saymaya çalışıyorum. O başlattığı için ben de onu yok saymaya görmemeye başlıyorum.

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

Görüşme içeriğinde Asya'nın eş baba temsillerine karşıt gelişen temsillerine yönelik anlatılarına rastlanmamıştır.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Asya'nın ilişkisinde hem içselleştirdiği eş anne temsillerinin hem de karşıt eş anne temsillerinin farklı zaman ve bağlamlarda ortaya çıktığı görülmektedir. Asya özellikle ilişkinin başlangıç döneminde, karşıt eş anne temsillerinin daha baskın ve canlı olduğu, ayrıca kendisinin de ilişkisinde annesi gibi olmama yönündeki çabasını ifade etmiştir. Ancak zamanla, *"yetmiyor, tek taraflı yetmiyor"* sözleriyle yansıttığı ilişkide annesi gibi bir eş rolüne yöneldiği ve hayalini kurduğu farklı eş modelini uzun süre sürdüremediği görülmektedir. Ayrıca Asya annesi gibi olmamak adına mücadele ederken ve eşi babası gibi hissetmesin isterken; zamanla kendisinin eş babası gibi aşırı uyumlu, boyun eğici bir profile dönüştüğünü ifade etmiştir. Diğer bir deyişle, eş anne olmaktan kaçarken eş babaya dönüşme durumunu betimlemiştir. Eşi açısından ise babası gibi bir konuma itmek istemezken eşini, ilişkilerinde kendisi baba konumunda eşi de annesi gibi bir konuma yerleşmiştir. Asya'nın tüm bu deneyimlerini yansıtan ifadeleri aşağıda sunulmuştur.

> Annem gibi olmayacağım, annem gibi bir eş olmayacağım. Annem gibiden kastım yani suratsız öfkeli mutsuz bir kadın olmayacağım derdim. Mutlu neşeli keyifli esnek akışkan bazen yani öyle mutlu bir kadın olacağım derdim. Eşime sevgiyle yaklaşacağım derdim hep. Sevgiyle keyifle mutlulukla yaklaşacağım derdim. Yetmiyor, tek taraflı yetmiyor.
>
> Annem gibi bir kadın olmayı sanırım içselleştirmişim, yani çok benzeriz. … Memnuniyetsizlik, bencillik de olabilir. Karşı tarafı işte eleştirme, ağır eleştirme … ama farkımız da var bence. Yani tamam benzeyen taraflarım var ama farklı olsun diye çok çabaladığım durumlarda oldu. Öyle bir kadın olmak istemiyordum. Başta işte bizim geleceğimiz için kendi aileme sevgi pıtırcığı gibi işte. Mesela annem çok göstermezdi sevgisini, ben her şekilde dokunsal bir insan değilim ama sürekli temas ederek, sarılarak işte öperek, yemekler hazırlayarak, pek çok şeyi farklı yaptığım oldu. Eşime dokunsal daha çok dokunsal olacağım, soğuk olmayacağım, onu çok önemseyeceğim, sevgi fazlasıyla vereceğim, annemin veremediği şeyleri ben kendi ilişkimde vereceğim. Onu sevindirmek mutlu etmek için ufak hediyeler, bir şeyler. Her ilişkiyi besleyen şeyler … ee bu sefer ne oldu? Bu sefer eşimin her istediğine göre ben hayatımı şekillendiren oldum, arkadaş çevresi, yaşayacağımız yer, evimiz, ne bileyim cam tabağa kadar ona danışıyorum. Yani pek çok şey onun da onayı, onun da gönlü olmasını isterdim. … Uyum sağlama, boyun eğicilik birçok şey götürdü benden. İşte annem gibi olmayacağım deyip de uyumlanan, sınırlarını çizmeyen, korumayan biri oldum. Asya'nın bence sağlıklı sınırlara ihtiyacı vardı, farkındalığa ihtiyacı vardı. Bu kadar her şeyi kabullenmek değil de kendinin de bir fikri olduğunu önce görmesi lazımdı. … İçe kapanıp, o boyun eğicilik kısmı var ya, babam da annemin her konuda her şeyini kabul edip uyumluymuş gibi davranırdı. … Benim işte o boyun eğiciliğim bence oradan geliyor. Yani sessizliğim her şeyi kabul etmem çok fazla uyum sağlamam oradan geliyor. Belki babam o yönde sınır koyabilseydi anneme daha farklı olurdu.

Ayrıca Asya annesi ve babasında ortak olarak gözlemlediği bazı özellikleri tanımlamış ve bu özelliklerin kendi evliliğinde de ortaya çıktığını ifade etmiştir. Söz konusu özelliklerin, aynı esnada hem eş anne hem de eş baba temsillerini yansıtması nedeniyle, benliğinde güçlü ve baskın bir temsil hâline gelmiş olabileceği düşünülmektedir.

> Annemle babam birbirlerine çok beddua ederdi … Allah belanı versin, Allah seni kahretsin çok sık kullanırlardı. … Annem ya pişmanım derdi bu adamla evlendiğime pişmanım derdi. Yani ben de eşime Allah belanı versin diyorum, senin de ailenin de belasını versin, niye keşke evlenmeseydim falan çok sık kullanıyorum. Pişmanım evlenmekten çok pişmanım.
>
> Yani annemle babam daha çok işte senin annen baban şöyle, işte bana şöyle yaptılar, bunlar böyle yaptı gibi birbirlerinin ailelerini çok suçlarlardı. … Çok fazla canımı sıkarsa ben de senin ailen böyle şöyle, hiçbirini istemiyorum, hepsinden nefret ediyorum, hiçbirini kabul etmiyorum, diyorum.

> Anne ve babamın ilişkisi, mesafeli ve soğuk … yok saymalarla dolu bir ilişki. Görülemeyen yani görünmezlik yani herkesin bir görünmez olduğu ilişki. … Yok sayıldığımda…. Ben de onu yok saymaya çalışıyorum. O başlattığı için ben de onu yok saymaya, görmemeye başlıyorum…

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Asya baskın olarak algıladığı eş anne temsiline karşılık, eş babasını silik, pasif, etkisiz ve işlevsiz bir adam olarak değerlendirmektedir. Bu algısından hareketle, Asya kendi ilişkisinde babasından farklı olarak baskın bir eş istediğini ifade etmiştir.

> Babam gibi bir eşle evlenmeyeceğim derdim. … Yani erkeğin daha çok baskın olmasını isterim ben, isterdim ama tam tersi bir seçim yaptım.

Asya her ne kadar farklı bir tercih de bulunmuş olsa da zihninde eş ebeveynlerine bağlı olarak bir eş seçim kriterinin yapılandığının görülmesi bu yansımayı ortaya koymaktadır.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Asya'nın eşini, babasına net bir biçimde benzettiği yönler bulunmaktadır. Bu benzerliklerin bir kısmı, annesinin babasını gördüğü biçimde kendisinin de eş babasını algıladığı ve şimdi de eşini ilişkilerinde benzer şekilde değerlendirdiği özelliklerden oluşmaktadır. Bu durum, eş annenin eş babayı tanımlama biçiminin, çocuğun hem eş babasına yönelik algısını hem de ileride kendi evliliğinde eşini nasıl değerlendireceğini etkilediğini göstermektedir. Asya'nın kendisini özellikle annesine benzettiği hususlarda eşini de babasına benzetmesi, içselleştirdiği eş anne temsilinin gözüyle eşini algıladığına dair önemli bir işarettir.

> Babama karşı benim de hissettiğim acıma, ezik görme, bir de beğenmiyordum aslında bende de bir beğenmemezlik vardı. Annemden belki bulaşmış da olabilir beğenmemezlik vardı. Beğenmezdim babamın o tavrını. İçten içe benim de bir öfkem vardı. Evde annem baskın görünürdü. Annem babamı eziklerdi, annem babama göre daha baskındı. Babamın evdeki konumu görünmezdi. Silik, görünmez, işe yaramaz, pasif, hiçbir işe yaramayan bir adam konumu böyleydi. Yani hiçbir işe yaramadığını annem söylerdi sık sık tabi bu söylediklerimde annemin de katkıları var, benim de annemin fikrine katılıp aynı şekilde görmem. … Böyle çok konuştukça benzer şeyleri şimdi kendi evliliğimde de görüyorum. Birazcık tuhaf oldum. Eşimin karakter yapısından çok memnun değilim. O da çok pasif. Bir şey halledemez, benim halletmem gerekir... Koca olarak babamla benziyorlar, şimdi konuştukça bu kadar benzerlik de benim hoşuma gitmedi şu an. O da çok mesela

> duygularını dışa vurmuyor, sessizleşiyor. O da işte can yakan şeyler söylüyor. Bir adım bir şey atmıyor. İçine o da kapanıyor. Çok tuhaf şu an. Silik, pasif, işe yaramaz, çok kullandığım olmuştur eşime karşı. Kendisine de ifade ettiğim çok olmuştur. Direkt tartışmalarda eğer çok canımı sıktıysa söylerim. Ki onun halletmesi gereken erkek işi olan şeyleri benim halletmem benim artık canımı çok sıkmaya başladığı için işte niye bu kadar siliksin, niye bu kadar işte biri seni itmeden hareket etmiyorsun diye çok söylerim. Pasifsin, eziksin, görünmezsin. Bunları söylerken öfkeli sert oluyorum genelde. Annem gibi hatta belki daha öfkeli de olabilir.
>
> Babam gibi bir eşle evlenmeyeceğim derdim ama şu an zaten baktığımda eşimin da bazı yönleri çok benziyor babama. Onun sorumluluk almayan tarafı çok benziyor. Hiçbir zaman çok zorunda kalmadıkça asla sorumluluk almaz, bir işi halletmez. Yani adres bile sormaya utanır… Babam da böyleydi yani. İki kelimeyi bir araya getirip bir şey yapamazdı benim çocukluğumda hatırladığım kadarıyla, beceremezdi. Etkisiz eleman. Silik.
>
> Eşim, ya çok ailesine çok düşkün çok aşırı düşkün. Ailesini benim üstümde çok tutar. Babamda da vardı.
>
> Annem bir iki defa babam hakkında benimle konuşmuştu. Bunların kardeşleri de böyle, babanı istemiyorlar, bu gidip onlara yanaşıyor yaranıyor, onu kullanıyorlar falan derdi annem, hâlâ da der. Ben de eşim hakkında böyle düşünüyorum evet ama çok ifade etmiyorum

Asya'nın eş babayla özdeşleştirmelerinin yanı sıra eşini, küçümseyici olması yönüyle eş annesine benzeştirmektedir.

> Eşimin bana aktardığı yoğun hissettiği duygular bence onda da bir küçümseme var. Yani en yoğun hissettiğim o. Yani her anlamda küçümser, yetersiz bulur. Mesleğimden tutunda her şeye kadar muhakkak küçümser yani.

Sonuç olarak, Asya'nın tüm bu anlatıları, ebeveynler arası ilişkinin onun benliğini ve evlilik dinamiklerini etkilediğini göstermektedir.

4.11.13. Baha

Baha'ya ait çözümlemelerin yapıldığı bu kısımda, Baha'nın çocukluk döneminde anne ve babası arasındaki ilişkiye bağlı olarak zihninde tanımlanan eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere yönelik hissedilen duygulanımlar, bu doğrultuda oluşan ihtiyaçlar, kaygılar ve korkular ile çıkarımlar incelenmiştir. Ardından bu temsillerin içselleştirilmesine, benlik temsillerine dönüşerek benliğin bir parçası hâline gelmesine ve her bir temsil arasındaki dinamik etkileşim ile yapılanan benlik örgütlenmesine dair bulgular ortaya konulmuştur.

Baha'ya ait bu benlik temsilleri kendi evliliğinde nasıl bir eş olduğu bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca Baha'nın eş algısında eş ebeveyn temsillerin rolü incelenmiştir. Baha'ya dair bu bulgular doğrudan kendi ifadeleri alıntılanarak ortaya konulmuştur.

A) Eş Ebeveyn Temsilleri

a) Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Baha'nın çocukluk döneminde bir eş olarak annesini nasıl bir kadın olarak algıladığına dair tanımlamalar ve bu eş anneye yönelik hissedilen duygulanımlar kodlanmıştır. Baha'nın zihninde eş olarak annesine ilişkin ilk temsil, eşi tarafından dayak diyen ve umursanmayan bir kadındır. Çocuk Baha, eş annesinin bu yaşadıkları için üzüntü hissetmektedir. Ayrıca bu kadın, Baha'nın zihninde maruz kaldığı şiddete rağmen korkan ve susan bir kadın değil; sesini çıkaran, itiraz eden, mücadele eden, inatçı bir kadın olarak yer edinmiştir.

> Babamın anneme olan davranışlarına bakıyordum, annemi çok üzdüğü zamanlar oluyordu, umursamıyordu, tınlamıyordu. Bu durumlar hiç hoşuma gitmiyordu, üzülüyordum. Dayak da vardı babamda.
>
> Annem de bir şeyler karşısında konuşur, talep eder, kavga eder, hakkını savunur. Öyle olunca babam da şiddete başvururdu. Evde kavga gürültü eksik olmazdı. Annem babamı bir konuda eleştirirdi, babam kızar döverdi.
>
> Annem de dişli, sesi çıkan, mücadele eden bir kadındı. Korkup kenara geçen, susan bir kadın değildi. İnatçıydı.

Doğrudan olumsuz bir duygulanım ifade edilmemekle birlikte, Baha'nın algısında, annenin de babasıyla yaşanan olumsuz ilişki dinamiklerinde payı olan taraflardan biri olduğu düşüncesi dikkat çekmektedir. Baha'nın *"Annem de bir şeyler karşısında konuşur, talep eder, kavga eder, hakkını savunur. Öyle olunca babam da şiddete başvururdu"* ifadesi, onun bu algısını neden-sonuç çerçevesinde ortaya koymaktadır. Ön plana çıkan diğer eş anne temsilleri ise şikayetçi, eleştirel, abartan ve eşini takdir etmeyen yönleriyle belirginleşen temsillerdir.

> Annem babamdan memnun değildi, şikâyet ederdi, değiştirmeye çalışırdı, bir de babam tarafındaki akrabaları sevmezdi, onların babamı sürekli kullandıklarını düşünürdü, kötü niyetli olduklarını düşünürdü o yüzden tartışırlardı. Annemi pek çok konuda şikayetçi, eşini takdir etmeyen, sürekli eleştiren, seven ama sevgisine göstermeyen, karşıdakine değerli olduğunu hissettirmeyen, tüm gücünü zamanını

> enerjisini çocukları için harcayan ama bir yandan da sürekli eşini eleştiren, yaptıklarını takdir etmeyen bir eş görürdüm.
>
> Annem abartıyordu 1'e 10 katıyordu. … Annem de fazla büyütüyordu.

Son olarak, Baha'nın zihnindeki bir diğer eş anne temsilinin, kocasına muhtaç, cahil ve tek başına hayatını sürdürmekte zorlanacak bir eş figürü olarak şekillendiği görülmektedir.

> Babamdan çok şikayetçi idi ama babamsız yaşayamazdı. Babam evin direğiydi onun için. Aslında zorunluluktan kaynaklı, kocasının başına bir şey gelsin bir başına kalacağını düşünür, çoktan boşanırlardı yoksa, biraz muhtaçlık gibi. Annem okuma yazması yok, Türkçe konuşmayı da bilmez. O yüzden cahil, geri kafalı derdi babam anneme. Tek varlığı, sabahtan akşama kadar evde olan dışarıyı görmemiş bir kadın. Onun için önceliği çocuklarıdır. Kendisini çocuklarına adayan bir kadın. … Bazı şeyleri birçok şeyi sineye de çekti yani. Küçükken hatırlıyorum annem babam için söyleyeceğim bunu polise hapse atsınlar, aklı başına gelsin biraz düzelsin isterdi bunu derdi annem. Annemin okuma yazması bile yoktu, kalkıp polisi aramasını bile bilmezdi.

b) Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

Baha'nın babasını nasıl bir eş olarak gördüğüne dair eş baba temsilleri incelendiğinde, ilk baskın temsillerin öfkeli, tahammülsüz, otoriter ve şiddet uygulayan bir adam olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Baha bu eş baba temsillerine karşı iğrenme ve tiksinme gibi duygulanımlar hissetmektedir.

> Babam şiddete başvurma eğilimi olan bir adam. Annem de bir şeyler karşısında konuşur, talep eder, kavga eder, hakkını savunur. Öyle olunca babam da şiddete başvururdu. Evde kavga gürültü eksik olmazdı. Annem babamı bir konuda eleştirirdi, babam kızar döverdi. Annem babamdan habersiz evdeki eşyayı demirciye satar mesela işe yaramaz diye, babam bunu duyunca sen benden habersiz nasıl iş yaparsın, sen beni nasıl yok sayarsın, diye kızar döverdi. Bir konuda bir tartışma çıkar keyfi bozuktur ve hemen kızar, öfkelenir vururdu.
>
> Babam karısına tahammül edemeyen, yeterince sevemeyen, bildiği tek çözüm yolu şiddet olan, kendi dediğinin her daim olması gerektiğini düşünen bir adam. Sanki onun her dediği olacak, bütün iktidar onda, o ne istiyorsa ne diyorsa o olacak, onun dediğinin üstüne tek bir laf edilmeyecek, onun sözünün üstüne söz söylenmeyecek, karşı gelinmeyecek öyle bir adam. İtici, iğreti, tiksinme gibi bir duygu uyanıyor içimde.
>
> Şiddet konusuna bence babama hata yaptığının farkındaydı ama şiddet yapıyordu, durduramıyordu kendini. … Babamın otoritesi yüksekti, babama bir şey yapamazdık.

> Babamın sesi iyice yükselince keşke büyük olsam da karşı çıksam, babama vursam gibi şeylerin içimden geçtiğini hatırlıyorum. Annemi koşulsuz koruma içgüdüm ve babama karşı şiddet uygulamak istiyordum.

Baha'nın eş babasına dair bu ifadelerinde altı çizilmesi gereken bir nokta, babasının annenin davranışları karşısında kendisini yok sayılmış hissettiğini vurgulamasıdır. Babasının bu konudaki hassasiyeti, Baha'nın zihninde yer edinmiş ve geçmişe dönük hatırları içerisinde akla gelen bir durum olmuştur. Benzer şekilde aşağıdaki ifade de eş babanın evlilikteki saygı beklentisi ortaya koymaktadır.

> Babam anneme hiç yardım etmezdi, duyarsızdı, algısı koca para kazanır, ailesini aç bırakmamak karşılığında da bir tas yemek ve saygı bekler. Babamın algısı buydu. Sevgisini göstermez. Babam sever ama sevdiğini çok göstermezdi, annem de öyle. Babam bir sürpriz falan yapmaz, canım karım seni çok seviyorum falan demezdi.

Ayrıca Baha'nın babasını, sevgisini göstermeyen, yardım etmeyen ve duyarsız bir adam olarak zihninde temsilleştirdiği görülmektedir.

B) Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Baha'nın ebeveynler arası ilişkiye ve bu gelişen eş ebeveyn temsillerine bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlarından biri, şu şekilde dile getirilmiştir:

> Şiddetten, kavgandan o kadar iğrendim ki ... Şimdi de öyle bir huzursuzluk, bir tartışma ve kavga olsun istemiyorum aramızda. Huzursuzluk asla istemiyorum ilişkide. Şiddetten ve huzursuz geçimden iğreniyorum, böyle uyumlu olacak ve sakin, dalgasız bir deniz gibi olacak.

"Evde kavga gürültü eksik olmazdı." diyen Baha şiddet, kavga, huzursuzluk karşısında hissettiği iğrenme duygusunu dile getirmiş; buna karşılık "*dalgasız deniz gibi"* benzetmesiyle huzur, uyum ve sakinlik yönündeki ihtiyaçlarını ortaya koymuştur. Eş ebeveyn temsillerindeki ifadelerinde, Baha'nın ebeveynlerinin ilişkisinin böyle olmasında her iki ebeveyninin de çeşitli yönleriyle katkı sağladığına ilişkin düşüncesi görülmektedir. Bu açıdan Baha'nın bu ihtiyacını karşılamak için her iki ebeveynden de ilgili yönleri açısından farklılaşma eğiliminde olacağı öngörülmektedir.

Bununla birlikte, Baha'nın ifadelerinde belirginleşen bir diğer ihtiyaç ise saygı görme ve umursanma olmuştur. Eş baba temsillerinde geçen *"...ailesini aç bırakmamak karşılığında da bir tas yemek ve saygı bekler."* ve "*...babam bunu duyunca sen benden habersiz nasıl iş yaparsın, sen beni nasıl yok sayarsın, diye kızar döverdi."* ifadeleri

bağlamında, Baha'nın şekillenen ihtiyaçları, babasının ilişkide ortaya koyduğu ihtiyaçlarla örtüşmektedir.

> Eşimi mesela bir konuda uyarırım, bir şey isterim ve onun beni umursamadığını düşündüğümde ciddi manada sinirlenirim. Normalde çok sinirli bir insan değilimdir ama bu durumda birden sinirleniyordum. Saygısızlık ya da saygı konusunda bir eksiklik görünce bu beni hem üzer hem de ciddi manada kızdırır. Sözümün bir ağırlığının olması lazım, sokaktan geçen birinin sözü gibi değerlendirilmemesi lazım.
>
> Saygı benim için kırmızı çizgi bir şey … Saygı net bir talebimdi, kadınlar sevilmek, erkekler saygı duyulmak ister. Sözümün bir ağırlığı olacak, bunu davranışlarınla da göstermen gerek, derdim. Saygıyı görmem lazım. Saygı görmediğim bir ilişkiyi istemem. Ben sorun yaşadığımız konularda, bana saygı duymadığını düşünüyordum.

Bu ihtiyaçlar bütün insanların temel ihtiyaçlarıdır, diğer bir ifade ile bütün herkes ilişkisinde saygıya ihtiyaç duyar. Ancak burada önemli olan bireylerin bu ihtiyaçlara karşı duyarlılık düzeyidir. Bu tema ile eş ebeveynlerinden miras aldıkları ihtiyaçlara karşı çok daha hassas ve seçici olabildikleri ortaya konulmak istenmektedir. Baha'nın da *"Saygı benim için kırmızı çizgi bir şey"* demesi aslında bu hassasiyetini yansıtmaktadır.

C) İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

Verilerin analizi sırasında Baha'nın ilişkiye dair korku dilini kullanmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum, katılımcılar arasında farklılık gösteren bir özellik olarak dikkat çekmektedir ve bireylerin içsel süreçlerini dışa vurma biçimlerinin çeşitlilik gösterebildiğini ortaya koymaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi, ihtiyaçlar ve korkular birbiriyle yakından ilişkilidir. Kimileri, içsel deneyimlerini daha çok ihtiyaç diliyle dışa vururken, kimileri ise bu durumları daha çok korkuları üzerinden deneyimliyor olabilir. Baha açısından saygı, temel bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, saygı duyulmayan bir eş konumunda olmak ya da yok sayılmak, ilişkisel korkular olarak deneyimlenmeye açıktır. Ancak Baha'nın doğrudan ya da dolaylı biçimde korku ya da sürekli tetikte olma durumunu dile getirdiği bir ifadesine rastlanmamıştır.

Örneğin, Tuna, babasının annesine şiddet uygulayan bir adam olmasından etkilenerek kendi ilişkisinde şiddet uygulayan bir adam olmaktan açıkça korktuğunu ifade etmiştir. Tuna, bu korkusunu şu sözlerle dile getirmiştir: *"Ben, ben hiçbir şekilde şiddete gitmemeliyim yani. Çünkü şiddet, beni onu düşünmek bile, beni o istemediğim bir kişi*

olmaya zorlayacağı için orası benim için hep kapalı yani… Aynı şartlarda değiliz ama onun korkusu bile beni şey yapıyor yani. Ben kesinlikle oraya hiçbir şekilde oraya dönmek istemiyorum yani. Onu, onu karşımdakine yaşatmak istemiyorum." Tuna'nın bu ifadeleri, şiddete yönelik korkusunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna karşın, Baha, şiddetten uzak durma isteğini, *"Şiddetin hiçbir şeyine asla başvurmak istemem. Şiddetten, kavgandan o kadar iğrendim ki…"* sözleriyle belirtmiş, ancak böyle bir insan olmaya dair bir korkusunu doğrudan dile getirmemiştir. Bu durum, Baha'nın söz konusu deneyimlerinin korku düzeyinde yapılanmadığını ya da korkularını dışa vurma biçimiyle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

D) İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

Baha'nın ebeveynlerine, kendisine ve eşine yönelik olan çıkarımları sırasıyla verilmiştir.

a) İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!

Baha, annesini sorumlu gördüğü ve daha farklı ve ideal bir tutum sergilemesi yönündeki isteğini şu şekilde dile getiriştir:

> Annemi pek çok konuda şikayetçi, eşini takdir etmeyen, sürekli eleştiren, seven ama sevgisine göstermeyen, karşıdakine değerli olduğunu hissettirmeyen, tüm gücünü zamanını enerjisini çocukları için harcayan ama bir yandan da sürekli eşini eleştiren, yaptıklarını takdir etmeyen bir eş görürdüm. Anneme karşı, bu yönü üzerinden bir şeyleri tamir etmek, düzeltmek varken sürekli böyle eleştirmek bir şey değiştirmiyor. Keşke şikâyet ettiği şeyleri düzeltmek için farklı bir yol deneseydi. Annem de çok şikayetçiydi, biraz suyuna gitse babamın aslında tartışmalar bitebilirdi. Annemin de bence bu konudaki yöntemi yanlıştı.
>
> Şiddeti çıkaracak olursak tartışmalarda annem de haksızdı. Babam 6o annem 40 haksız derim mesela. Annem abartıyordu 1'e 10 katıyordu. Babam ama genel olarak bir tık daha haksızdı.

Baha'nın ebeveynleri arasındaki ilişki için annesine yaptığı bu yükleme, kendisini şekillendirecek çıkarımlardan biri olmaktadır.

b) Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?

Baha'nın anne ve babasının ilişkisi bağlamında, nasıl bir eş olmak istediğine veya nasıl biri olması gerektiğine dair, eş ebeveyn temsillerinin şekillendirdiği çıkarımları şunlardır:

> Babamın annemin olan davranışlarına bakıyordum annemi çok üzdüğü zamanlar oluyordu, umursamıyordu, tınlamıyordu. Bu durumlar hiç hoşuma gitmiyordu, üzülüyordum. Dayak da vardı babamda. O yüzden ben annemi mutlu etmek

> istiyordum. Annemin üzüldüğünü görünce, ben böyle bir insan olmamalıyım şekilde bir düşünce oluşuyordu. … Babam yapmaman gerek şeyi bana göstererek öğretti aslında. Bir kadına karşı nasıl olmamam gerektiğini babam gösteriyordu.
>
> Babam anneme hiç yardım etmezdi, duyarsızdı. … Babam sever ama sevdiğini çok göstermezdi, annem de öyle. Babam bir sürpriz falan yapmaz, canım karım seni çok seviyorum falan demezdi. Ben tam tersi sevgisini göstersen bir eş olmak isterdim. Bir de duyarsız, elini kolunu taşın altına koymayan bir eş olmak istemezdim, bunun aksi duyarlı bir eş olmak isterdim.
>
> Eşine yardım eden, sorumsuz duyarsız biri olmayan, sorun çözen duyarlı bir eş olmayı hayal ediyordum. Pek çok konuda eşine yardımcı olan karşıdakini kısıtlamayan, ona özgürlük alanı vermek isteyen biri olmak isterdim. Desteklemek isterdim, gezmek olur sınav olur vs. Başarıya ulaşmasını sağlayan, onun kendini geliştirmesine destek olan bir eş olmak isterdim. Karşımdaki her daim mutlu etmek isterdim. Kendi ailemde yoktu bunlar, hep böyle bir eş olmak isterdim.

Baha'nın, nasıl bir eş olmak istediğine dair çıkarımları konusunda bilinçli olduğu görülmektedir. Çocukken zihninden geçen somut düşünceler ya da kurduğu hayaller buna işaret etmektedir. Baha'nın eş anne üzerinden gelen çıkarımı, 'annem şöyle bir eş olsaydı bunu yaşamazlardı' düşüncesi üzerinden şekillenirken, eş babaya dayanan çıkarımı ise doğrudan 'babamdan farklı bir eş olmalıyım' anlayışıyla yapılanmış gibi görünmektedir.

c) Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı?

Baha'nın, nasıl bir eş istediğine yönelik soruya verdiği cevap incelendiğinde, eş tasavvurunun anne figürüne göre şekillenen yönleri olduğu görülmektedir. Çocuk Baha'nın zihnindeki *"cahil, okuma yazması olmayan, babasına muhtaç ve hayatını kendi başına idame edemeyecek, sorunları abartan ve sürekli şikayetçi"* eş anne temsili ile gelecekteki eş hayali arasındaki karşıtlık fark edilir düzeydedir.

> Ben matematiği iyi olan bir eş isterdim hep. Zekâsı iyi, akıllı bir kadın olacağını düşünürdüm. Mantıklı düşünebilen biri olsun isterdim, yoksa ben tahammül edemezdim. Akıllı ve mantıklı olmayan bir kadınla asla evlenmeyeceğim derdim. Sorunlara mantıksal yaklaşabilen sorunları büyütmektense çözebilen, kendi ayakları üzerinde durabilen, iyi kalpli, güler yüzlü bir eş isterdim.

E) İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

Baha'nın ihtiyaçlar ve çıkarımlar bağlamındaki ifadeleri hem anneden hem de babadan farklılaşmaya yönelen benlik temsillerinin bir göstergesi olmaktadır. Bununla birlikte, eş babaya ait temsilleri de belli ölçülerde içselleştirildiği dikkat çekmektedir. Bu durum,

Baha'nın ebeveynlerinden farklılaşma arzusunu taşırken, aynı zamanda onların içselleşen temsillerini kendi benliğinde bir şekilde yapılandırdığını göstermektedir.

a) İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri

Gerçekleştirilen görüşme içeriği kodlanırken ve analiz edilirken, Baha'nın içselleştirilmiş eş anne temsiline yönelik ifadelerine ve ilişkisel deneyimlerine rastlanmamıştır.

b) Karşıt Eş Anne Temsilleri

Huzur ve sakinlik ihtiyacı ile anneye yönelik çıkarımının, Baha'nın içindeki karşıt eş anne temsilinin oluşumuna hizmet ettiği görülmektedir. Bu doğrultuda yapılanan bu karşıt temsil, Baha'nın kendi ilişkisine sürekli alttan alan ve uyumlanan taraf olmasını açıklayabilir.

> Anneme karşı bu yönü üzerinden bir şeyleri tamir etmek, düzeltmek varken sürekli böyle eleştirmek bir şey değiştirmiyor. Keşke şikâyet ettiği şeyleri düzeltmek için farklı bir yol deneseydi. Annem de çok şikayetçiydi biraz suyuna gitse babamın, aslında tartışmalar bitebilirdi. Annemin de bence bu konudaki yöntemi yanlıştı. Kendi ilişkimde suyuna gitme yönüm çok fazla. Daha ılımlı oldum, kırmızı çizgilerimden ödün verdim. Daha anlayışlı oldum.
>
> Ben uyumlu biriyim ve olabildiğince ben de onunla vakit geçirmek istediğim için, sorun olmuyordu. Uyumlanıyordum onun isteklerine. Genelde ilişkimizde alttan alan taraf, uyumlanan taraf ben oluyordum.

c) İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri

Baha'nın babasından farklılaşma arzusu ve hayalleri oldukça belirginken, ilişkisinde babasına benzer yönlerinin de kendini gösterdiği görülmektedir. Bu benzerliğin, Baha'nın içselleştirdiği eş baba temsili üzerinden şekillendiği düşünülmektedir. Saygı bekleyen, yok sayılma karşısında hemen öfkelenen, otoriter ve isteklerinin, sözünün üzerine laf söylenmeyecek bir eş baba temsili ile Baha'nın ilişkisinde sorun olarak ifade ettiği durumlar arasındaki bağlantı, bu içselleşen temsillere işaret etmektedir.

> Babam … kendi dediğinin her daim olması gerektiğini düşünen bir adam. Sanki onun her dediği olacak, bütün iktidar onda, o ne istiyorsa ne diyorsa o olacak, onun dediğinin üstüne tek bir laf edilmeyecek, onun sözünün üstüne söz söylenmeyecek, karşı gelinmeyecek öyle bir adam. … Annem babamdan habersiz evdeki eşyayı demirciye satar mesela işe yaramaz diye, babam bunu duyunca sen benden habersiz nasıl iş yaparsın, sen beni nasıl yok sayarsın diye kızar döverdi.
>
> İlişkimizde bazen fevri olabiliyorum. Çabucak sinirlenebilirim. Eşimi mesela bir konuda uyarırım, bir şey isterim ve onun beni umursamadığını düşündüğümde ciddi

manada sinirlenirim. Normalde çok sinirli bir insan değilimdir ama bu durumda birden sinirleniyordum. Saygısızlık ya da saygı konusunda bir eksiklik görünce bu beni hem üzer hem de ciddi manada kızdırır. Sözümün bir ağırlığının olması lazım, sokaktan geçen birinin sözü gibi değerlendirilmemesi lazım…

d) Karşıt Eş Baba Temsilleri

Ebeveyn ilişkileri bağlamında Baha'nın en çok ön plana çıkana yönü babadan farklı bir eş olmayı hayal etmesi olabilir. Nasıl bir eş olmak istediğine dair kendine yönelik yaptığı çıkarımların hepsi babadan farklı bir eş olmak istediği yönündeki ifadeleri olmuştur.

> Babamın annemin olan davranışlarına bakıyordum annemi çok üzdüğü zamanlar oluyordu, umursamıyordu, tınlamıyordu. Bu durumlar hiç hoşuma gitmiyordu, üzülüyordum. … Annemin üzüldüğünü görünce ben böyle bir insan olmamalıyım şekilde bir düşünce oluşuyordu. … O yüzden şimdi de eşimi mutlu etmeyi seviyorum. Sürekli onu mutlu etmeye çalışıyorum. … Eşim mutlu olmalı benim mutu olmam için. Onun mutlu olması için neler yapmam gerektiğini bulurum ve onları yaparım. Çok sabrederim.
>
> Babama bakıp böyle olmayacağım dediğim kişiyim. Babam yapmaman gerek şeyi bana göstererek öğretti aslında. Bir kadına karşı nasıl olmamam gerektiğini babam gösteriyordu. Babam annemi dinlemezdi, kendi dediği olsun isterdi. Ben eşimi dinliyorum, isteklerini önemsiyorum.
>
> Babam sever ama sevdiğini çok göstermezdi, annem de öyle. Babam bir sürpriz falan yapmaz, canım karım seni çok seviyorum falan demezdi. ... Sevgi gösterme konusunda cömerttim, babam gibi değilim. Onu sevdiğimi gösterecek şeyleri yaparım ve bunları yapmayı da severim. Hem davranış hem sözel olarak sevgimi göstermeye çalışıyorum. Onun da buna ihtiyacı olduğu için cömert davranmaya çalışıyorum hep.

Görüldüğü üzere, evlilik öncesinde şekillenen bu babadan farklılaşma hayalleri, Baha'nın evliliğinde de devam ederek sürdürülen bir farklılaşma sürecine dönüşmüştür.

F) Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

Baha'nın evliliğinde, hem içselleştirdiği eş baba temsillerinin izlerine rastlanmakta hem de bu temsillere karşıt bir duruş sergileyen eş baba temsillerinin daha belirgin şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu temsiller ve aralarındaki etkileşim, Baha'nın evliliğinde zaman zaman farklı yönlerinin açığa çıkmasına neden oluyor gibi durmaktadır. Bunlardan ilki isteklerinin yerine getirilmesi ve sözünün dinlenilmesi gereken noktada yaşanan gelgittir.

> Babam … kendi dediğinin her daim olması gerektiğini düşünen bir adam. Sanki onun her dediği olacak, bütün iktidar onda, o ne istiyorsa ne diyorsa o olacak, onun dediğinin üstüne tek bir laf edilmeyecek, onun sözünün üstüne söz söylenmeyecek, karşı gelinmeyecek öyle bir adam. … Babama bakıp böyle olmayacağım dediğim kişiyim. Babam yapmaman gerek şeyi bana göstererek öğretti aslında. Bir kadına karşı nasıl olmamam gerektiğini babam gösteriyordu. Babam annemi dinlemezdi, kendi dediği olsun isterdi. Ben eşimi dinliyorum, isteklerini önemsiyorum. … İlişkimizde bazen fevri olabiliyorum. Çabucak sinirlenebilirim. Eşimi mesela bir konuda uyarırım, bir şey isterim ve onun beni umursamadığını düşündüğümde ciddi manada sinirlenirim. Normalde çok sinirli bir insan değilimdir ama bu durumda birden sinirleniyordum. Saygısızlık ya da saygı konusunda bir eksiklik görünce bu beni hem üzer hem de ciddi manada kızdırır. Sözümün bir ağırlığının olması lazım, sokaktan geçen birinin sözü gibi değerlendirilmemesi lazım.

Baha'nın benliğinde yer alan iki farklı eş baba temsili, onun ilişki de hem babası gibi hem de babasından farklı bir eş olarak kendini deneyimlemesine neden olmaktadır.

Bu temaya yönelik bir diğer örnek ise anne ve babadan kaynaklanan Baha'nın uyumlanmaya eğilimli yönü ile sürekli uyumlanması beklenen ve değiştirilmek istenen kişi olmaya karşı geliştirdiği dirençtir. İlişkisinde sorun yaşamamak için uyumlu olması gerektiğine inanan Baha, bu yaklaşımıyla bir yandan ilişkisini sürdürme çabası sergilerken, diğer yandan uyumluluğunun karşılık bulmaması durumunda, eş baba temsiline özgü tepkiler göstermeye başlamaktadır.

> Genelde ilişkimizde alttan alan taraf, uyumlanan taraf ben oluyordum. Ben normalde uyumlu bir insanımdır ama eşimin beni değiştirmesine de direnirim. O pek çok konuda beni değiştirmeye çalışıyordu. … Bir yandan eşimi mutlu etmek istiyorum onun söylediklerini yapmak istiyorum ama bir yandan da birinin beni bu kadar değiştirmesini istemiyorum, kendi kararlarımı da vermek ve özgür olmak istiyorum. Çünkü eşim de pek çok konuda beni değiştirmeye çalışıyor, beni bir şeye zorlaması değiştirmeye kalkması hoşuma gitmiyor. Kabul etmiyorum kabul etmiyorum sonra ısrar ediyor ben de bir şekilde ona uyumlanıyorum. … Daha ılımlı oldum kırmızı çizgilerimden ödün verdim. Bu konuda anlayışlı davranması gerekirken her türlü şikayetçi davranıyor mesela. Eşim eleştirir, onun için kendimden bir şeyleri değiştirirdim bunu çok istemesem de ve o bunu takdir etmezdi daha fazlasını beklerdi. Hep daha fazlasını bekliyorsun derdim. Kendimi bir şeye zorluyordum ve artık oradan kaçasım ya da aksini yapasım geliyor, duymamış gibi yapıp istediğim gibi devam etmek. Annemin o şikayetleri karşısında kendi bildiğini okurdu babam da. Bu konuda biraz babamla benziyoruz.

Baha, eş annesi ve eş babasından farklı bir eş olmaya çalışırken, eşinin özellikle eş annesine benzer özellikler sergilediği durumlarda, kendisinin de eş babasına benzeyen yönlerinin devreye girdiği görülmektedir. Bu durum, Baha'nın ebeveynlerinden

farklılaşma çabalarına rağmen, ilişkide karşılaştığı dinamiklerin doğrudan içselleştirdiği eş ebeveyn temsillerini canlandırmasına neden olduğunu göstermektedir.

Bunların yanı sıra Bahanın içselleştirdiği eş baba temsilinde saygı görmediğini ve umursanmadığını düşündüğü durumlarda hemen gelişen öfke ifade edilmişti. Bu benzerliğin devamı olarak farklılaşan nokta ise gelişen bu öfke sonrası eş babanın ve Baha'nın davranışları olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Baha'nın ilişkide babasına benzer konularda hassasiyet ve duygulanımlar sergilediği, ancak bu duygulanımlar sonrasında davranış ve tutum düzeyinde babasından farklılaşma eğilimi gösterdiği görülmektedir

> Babam şiddete başvurma eğilimi olan bir adam. … babam bunu duyunca sen benden habersiz nasıl iş yaparsın, sen beni nasıl yok sayarsın, diye kızar döverdi.
>
> Şiddetin hiçbir şeyine asla başvurmak istemem. Şiddetten, kavgandan o kadar iğrendim ki. … Eşimi mesela bir konuda uyarırım, bir şey isterim ve onun beni umursamadığını düşündüğümde ciddi manada sinirlenirim. … Böyle zamanlarda ben de öfkeleniyorum ve tamamen kendimi geri çekiyorum. … Saygısızlık yaptığını düşündüğüm bir zamanda, onun önceliği sevgiyse benimki saygıdır, ben de o zamanlarda sevgimi gösteremiyordum. Tepki veriyordum. O esnada ilgi ve sevgimi gösterme isteğim kaçıyordu. Soğuk davranıyordum, geri çekiliyordum.

Baha, öfkeli durumlarda babası gibi sıcak öfke ve fiziksel şiddet uygulayan biri olmak yerine, tam tersi bir yaklaşım sergileyerek pasif agresif, soğuk öfke ve tamamen geri çekilme yoluyla eşini cezalandıran bir kişiye dönüşmektedir. Bu pasif agresif tutumu ve cezalandırma yöntemi, babası gibi bir adama dönüşmekten kaçınma çabasıyla gelişmiş olabilir.

G) Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

a) Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları

Baha'nın, eş anne temsilinden özellikle farklılaşan zeki, akıllı, iyi niyetli ve güler yüzlü bir eş isteği ifade edilmişti. Bu bağlamda, eşiyle tanıştığı süreçte eşinin onu etkileyen yönlerinin de bu isteğine uygun nitelikler taşıdığı görülmektedir.

> Eşimin de zeki bir kadın olması, hafızasının güçlü olması beni etkilemişti. Ayrıca iyi niyetli biri, şefkatli biri gibi olması.

b) Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

Baha, evliliğinde eşini annesine benzettiği yönlerini şu şekilde dile getirmektedir:

> Annem abartıyordu 1'e 10 katıyordu. … Annem de fazla büyütüyordu. Kendi ilişkimde de eşimin bir şeyleri fazla büyüttüğünü düşünüyorum. Çok kafaya takmaması gerektiğini düşünüyorum sanırım baskı hissediyorum. Benim çok üstünde durmayacağım önemsemeyeceğim bir şey, büyütülebiliyor, büyüttüğünde bir şeyleri mantıklı bulmuyorum. Daha az üzülmesi için dikkat ediyorum ama artık baskı da hissediyorum.

> Annemi pek çok konuda şikayetçi, eşini takdir etmeyen, sürekli eleştiren … yaptıklarını takdir etmeyen bir eş görürdüm. … Eşim de eleştirel biri, şikayetçi biri… Daha anlayışlı davranması gerekirken her türlü şikayetçi davranıyor mesela. Eşim eleştirir, onun için kendimden bir şeyleri değiştirirdim bunu çok istemesem de ve o bunu takdir etmezdi, daha fazlasını beklerdi.

> Annemde dişli, sesi çıkan, mücadele eden bir kadındı. Korkup kenara geçen susan bir kadın değildi. İnatçıydı. Annem babamdan memnun değildi, şikâyet ederdi değiştirmeye çalışırdı. … Eşim bana göre inatçı ve fevri bir kadın. Benim ona üzüldüğümü ve sinirlendiğimi bildiği halde inadında burnunun dikine dikine gitmesi beni umursamaması. Umursamıyor o an, benim üzülmem sinirlenmem umurunda değil. … Eşim de pek çok konuda beni değiştirmeye çalışıyor, beni bir şeye zorlaması değiştirmeye kalkması hoşuma gitmiyor.

Durumları büyütmesi, şikayetçi ve eleştirel olması, inatçılığı, eşini takdir etmemesi ve sürekli değiştirmeye çalışması, eşini annesine doğrudan benzettiği alanlar gibi gözükmektedir. Eşini böyle algıladıkça Baha'nın da içindeki eş baba temsilleri daha çok canlanmaktadır.

> … Eşim eleştirir, onun için kendimden bir şeyleri değiştirirdim bunu çok istemesem de ve o bunu takdir etmezdi daha fazlasını beklerdi. Hep daha fazlasını bekliyorsun derdim. Kendimi bir şeye zorluyordum ve artık oradan kaçasım ya da aksini yapasım geliyor, duymamış gibi yapıp istediğim gibi devam etmek. Annemin o şikayetleri karşısında kendi bildiğini okurdu babam da. Bu konuda biraz babamla benziyoruz.

Buraya kadar, on üç katılımcıya ait ebeveynler arası ilişkiler ile kendi ilişkileri arasındaki süreci ortaya koyan veriler bireysel olarak tek tek incelenmiş ve yorumlanmıştır. Sürecin çözümlenmesi sırasında, incelenen verilerde yer alan temaların dışında süreci etkileyen çeşitli faktörlerin de devreye girdiği tespit edilmiştir. Kişiden kişiye farklılık gösteren bu faktörlerin, aktarım sürecinin seyrini ve bireysel deneyimleri şekillendirdiği fark edilmiştir. Bu nedenle kişilere has bu faktörler, bir araya getirilmiş ve ayrı bir tama olarak yapılandırılmıştır. Bu tema kapsamında elde edilen bulgular, kişi odaklı değil, temaya ait kategoriler hâlinde sunulmuş ve ortak katılımcı ifadeleri ile desteklenmiştir.

4.12. TEMA 10: AKTARIMIN SEYRİNİ BİÇİMLENDİREN KİŞİYE ÖZGÜ FAKTÖRLER

İlk dokuz tema, araştırmanın amacı doğrultusunda gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde katılımcı anlatılarıyla ortaya çıkan ve aktarım sürecini yapılandıran ana temaları yansıtmaktadır. Bu süreç, bireyin çocukluk döneminde tanık olduğu ebeveynler arası ilişkiyi ve bu ilişkiye bağlı olarak geliştirdiği eş ebeveyn temsillerini, bu temsillere eşlik eden çeşitli psikolojik dinamikleri, bunların içselleştirilmesi ve benlik sistemindeki örgütlenmesini ve nihayetinde bu içselleştirilmiş benlik temsillerin bireyin yetişkinlik döneminde kendi evliliğinde nasıl ortaya çıktığını ifade etmektedir. Görüşme metinleri kodlanırken, süreci oluşturan bu temaların yanı sıra bazı katılımcıların deneyimlerinde aktarım sürecinin seyrine etki eden çeşitli kişiye özgü faktörlerin oldukları fark edilmiştir.

Bu araştırmanın, konusu itibariyle bireyin gelişimsel süreçlerine odaklanmaktadır. Gelişimsel süreçler çok boyutlu, dinamik ve birbirini karşılıklı olarak etkileyen çeşitli faktörlerin zaman içinde etkileşim hâlinde ilerlediği, farklı kombinasyonlar oluşturduğu, süreklilik ve değişim içeren bir yaşantılar dizisi olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar sürecin temel yapısı ve omurgası bireyler arasında benzerlik gösterse de çeşitli kişisel faktörler ve çevresel koşullar bu süreci farklı biçimlerde şekillendirebilmekte ve kişiye özgü deneyimlere dönüştürebilmektedir. Dolayısıyla süreçle birlikte, süreci etkileyen kişilere özgü değişkenler de dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda, kodlanan katılımcı deneyimleri, altı kategoriyi oluşturmuş ve bu kategoriler *aktarımın seyrini biçimlendiren kişiye özgü faktörler* temasını altında toplanmıştır. Söz konusu temaya ait altı kategori Şekil 4.10'da sunulmuştur.

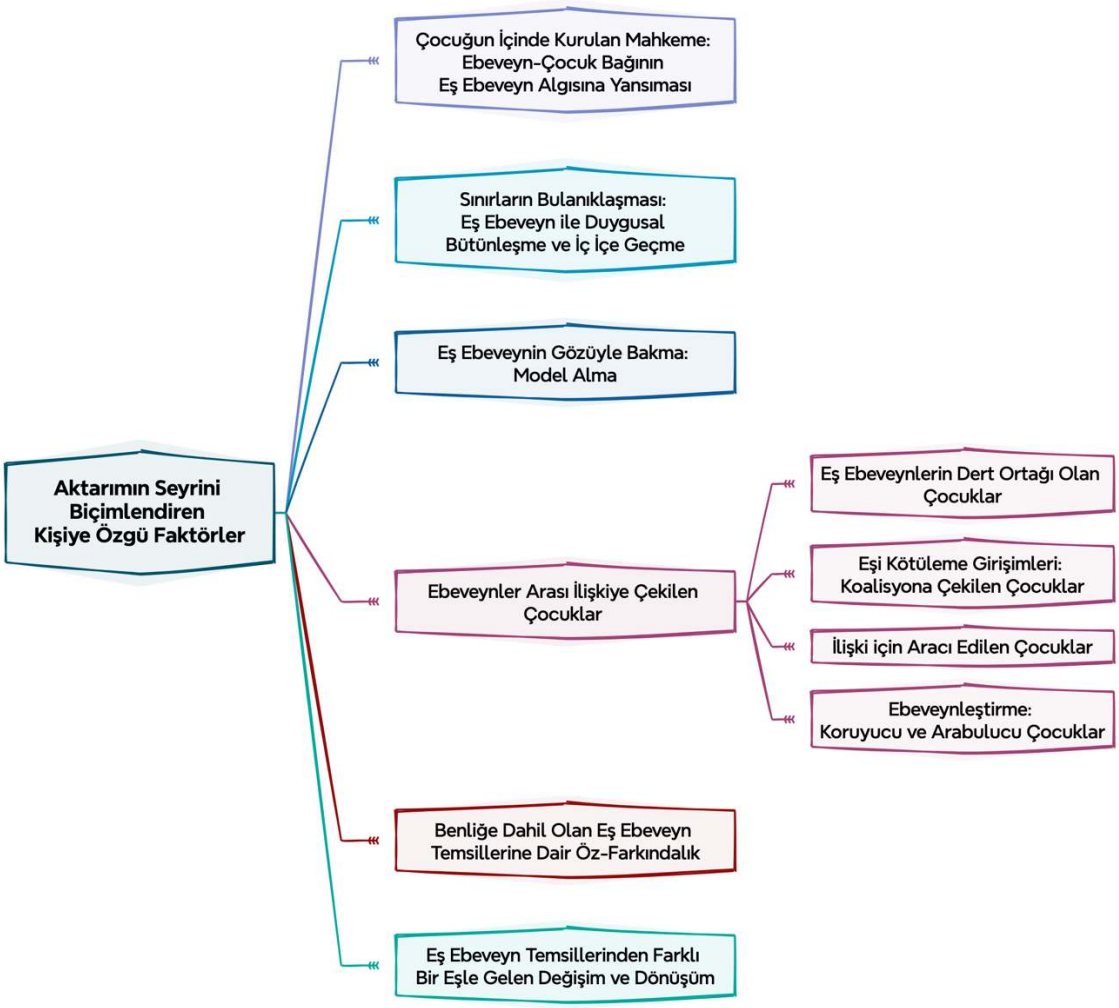

Şekil 4.10. Aktarımın Seyrini Biçimlendiren Kişiye Özgü Faktörler Temasını Oluşturan Kategoriler

4.12.1. Çocuğun İçinde Kurulan Mahkeme: Ebeveyn-Çocuk Bağının Eş Ebeveyn Algısına Yansıması

Bu kategori, aktarım sürecini etkileyen temel faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Psikoloji literatüründe ebeveyn-çocuk ilişkisinin merkezi bir konuma sahip olması ve eş ebeveyn temsilleri olgusunun çocuk için yalnızca eşlik rolünü değil, aynı zamanda çocuğun ebeveyninin eş olması niteliğiyle derin bir duygusal bağ ve içsel yapı barındırmasından dolayı, bu kategori Tema 2 olarak ayrıca yapılandırılmıştır. Bu kategori ebeveyn-çocuk bağının, çocukların eş ebeveyne yönelik algılarını, oluşturdukları eş ebeveyn temsillerini ve bu temsillere eşlik eden duygulanımlarını etkilediğini ifade etmektedir. İkinci tema başlığı altında, bu ilişkinin etkisinin nasıl olduğu katılımcı ifadeleriyle birlikte ayrıntılı biçimde ele alındığı için burada tekrarına yer verilmemiştir. Ancak süreci etkileyen önemli bir faktör olması nedeniyle, bu başlık altında da yeniden

zikredilmiş ve söz konusu kategorinin araştırma açısından taşıdığı önem bir kez daha vurgulanmıştır.

4.12.2. Sınırların Bulanıklaşması: Eş Ebeveyn ile Duygusal Bütünleşme ve İç İçe Geçme

Bazı katılımcılarda, içselleştirme sürecinin ötesine geçen ve eş ebeveynle yüksek düzeyde duygusal bir bütünleşmeyi içeren deneyimler gözlemlenmiştir. Çocuğun eş ebeveyn temsillerini yapılandırması ve bu temsiller üzerinden çıkarımlar yaparak içselleştirmesi sürecinden farklı olarak, bazı durumlarda çocuk, eş ebeveynin yaşadığı deneyimleri adeta kendi yaşıyormuş gibi hissetmektedir. Örneğin, eş anneye yöneltilen bir davranış, çocuk tarafından doğrudan kendisine yapılmış gibi algılanmaktadır. Bu durumlar, çocuğun eş ebeveyniyle duygusal olarak iç içe geçtiğini göstermektedir. Buradaki iç içe geçme, çocuğun benliğinin eş ebeveynleriyle arasındaki sınırlarının bulanıklaştığı, ayrışmanın yeterince gerçekleşmediğini ifade etmektedir. Bu durum, normal bir içselleştirmenin ötesinde, temsillerle daha yoğun bir duygusal bağ kurmayı ve güçlü bir aktarımı beraberinde getirerek süreci şekillendiren faktörlerden biri hâline gelmektedir. Aşağıda, bu tür bir duygusal bütünleşme ve iç içe geçme deneyimini yansıtan örnek katılımcı ifadelerine yer verilmiştir.

> Yok sayılma, anneme karşı üzülüyordum ve yok sayılan biraz da benmişim gibi. (Luna, K, 38)

> Annesinin duyduğu acı, yok sayılması, değersiz olması, haksızlığa uğraması. Annemin acısı benim canımı çok yakıyordu, o an öfkem geliyordu, aşırı öfke, herkese zarar vermek istiyordum, onu üzen herkese, nefret duyuyordum babama ve ötekilere karşı, şu an kocama hissettiğim kadar nefret ve öfke doluyordum o zamanda onlara. Pislik gibi görüyordum, ölsünler istiyordum. Ve anneme çok acıyordum. Annemle biz gibi düşünüyordum, sanki annem o an benim. Değersiz biz, yok sayılan benim. Sanki oradaki anne benim gibi hissediyorum. Kurtarma isteği. (Luna, K, 38)

> Ezik biz duygusu, ezik biz. Orada onlar büyük, bizi küçümseyen onlar, küçümsenen, ezik ve küçük olan biz. Ezik zavallı biz, çaresiz biz, büyük olan güçlü olan onlar … ama biz eziğiz, Luna orayı ezilme olarak algılıyor, biz ezilmişiz. Annemle biz, biziz. Merak ettim de diğer kardeşlerimde anneme karşı böyle hissetti mi acaba ama muhtemelen hissetmemişlerdir, anneme karşı en yakın bendim. (Luna, K, 38)

Luna'nın bu ifadeleri, annesiyle yaşadığı güçlü duygusal bütünleşmeyi açık biçimde ortaya koymaktadır. Bahsettiği yok sayılma ve ezilme gibi yaşantılar, gerçekte annesine

ait olmasına rağmen, Luna bu deneyimleri sanki kendisi yaşamış gibi içselleştirmiştir. Kendi çocukluk deneyimlerinde ebeveynleriyle ilişkisi olumlu olmasına rağmen, annesinin babası tarafından maruz kaldığı olumsuz yaşantılar Luna tarafından doğrudan kendi iç dünyasına alınmıştır. Annesinin yaşantıları ve temsili ile kurduğu bu iç içe geçme ilişkisi, Luna'nın içindeki eş anne temsilini son derece güçlü ve canlı kılmaktadır. Öte yandan, Luna'nın bireysel incelenmesinde görüleceği üzere, içselleştirme süreçlerinde ve ilişkisinde eş baba temsillerinin belirgin biçimde açığa çıkmaması, eş anne ile bu güçlü bütünleşmesinin eş baba temsiline alan açmamasıyla ilişkili olabilir.

> Hani annemlerden hissettiğim, o anda ikisinin arasında hissettiğim de sanki mesela babam anneme yaparken sanki bu bana yapılıyormuş gibi hissettiğim şeyler var. (Hira, K, 27)

> Babam annemi fiziği konusunda çok aşağılardı. İnanılmaz aşağılardı. Hiç lafını sakınmazdı bu konuda. Hatta sürekli anneme eskiyi hatırlatır, annem evlendiğinde 45-50 kiloymuş. Ben seni öyle aldım gibi suçlu hissettirme, kötü hissettirme çabasıyla bu söylenirdi. … Oradaki Maya bu durumu çok yüklenilmiş ve sahiplenilmiş hissediyordu. Annem üzerinden alınmış duygu, çok ciddi bir üzüntü ve aşağılanma duygusu. Bu direkt olarak sempati gibi. (Maya, K, 34)

Benzer şekilde Hira ve Maya da bu ifadeleriyle annelerinin yaşantıları üzerinden eş anne temsilleriyle kurdukları bütünleşmeyi ortaya koymuşlardır. Özellikle Maya, bu duygusal bütünleşmeyi kendi ifadesiyle "sempati" olarak adlandırmıştır. Hüma ise aşağıdaki ifadesinde, annesiyle yaşadığı duygusal bütünleşmeyi, annenin yaşadığı değişimi doğrudan kendisinde hissetmesi üzerinden ifade etmiş ve bu değişimi kendi iç dünyasında da deneyimlediğini dile getirmiştir.

> Annem ben kendimi bildim bileli şişman bir kadın. Babam annemi bu konuda açık açık eleştirirdi, dalga geçerdi. Bir şeyler söyleyip gülerdi. Annem her seferinde bozulurdu, yüzü düşerdi, üzülürdü. … Annem bir dönem çok iyi kilo verdi, çok zayıfladı. Sonra kendi işini kurdu, kafe açtı kendisi de kafeyi işletmeye başladıkça, annem güçlendikçe kendimi daha iyi, daha güçlü bir kadın olarak hissettim. Bence babamın da anneme takdiri arttı ve bunu görmek de iyi geldi bana. Annemin çok zayıflaması üzerine babamın yaa çok zayıfladın bu kadar yeter gibi hem onaylayıcı hem takdir verici ifadeleri vs. bana o kadar iyi gelmişti ki, aşırı keyiflenmiştim. Tuhaf ama sanki ben zayıflamış, ben güzelleşmiş ve ben de güçlenmiş gibiydim. (Hüma, K, 35)

Katılımcıların genel olarak ebeveynleriyle olumlu ilişkiler kurmuş bireyler olmalarına rağmen, Hüma ve Maya çocukluk dönemlerinde babalarına daha yakın olduklarını ifade etmişlerdir. Buna karşın, ilgili ifadelerinde babayla değil, anneyle kurdukları duygusal

bütünleşme ve iç içe geçme örüntüleri dikkat çekmektedir. Bu durum, iç içe geçmenin yalnızca duygusal yakınlıkla açıklanamayacağını göstermektedir. Ayrıca, duygusal bütünleşme ya da iç içe geçme her zaman ebeveynin tüm yönleriyle kurulan bütüncül bir birleşme biçiminde ortaya çıkmayabilir. Katılımcı ifadeleri, bu tür bir bütünleşmenin belirli yaşantılara ya da belirli temsillere özgü olarak da gelişebileceğine işaret etmektedir.

4.12.3. Eş Ebeveynin Gözüyle Bakma: Model Alma

Sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde, model alma çocuklar için en etkili öğrenme yollarından biri olarak kabul edilmektedir (Bandura, 1977, 1986). Bu araştırmanın bulguları bağlamında da model alma, süreci etkileyen bir diğer faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı çocuklar, eş ebeveynlerden birini daha yoğun biçimde model alarak, diğer eş ebeveyni model aldığı bu ebeveynin bakış açısı doğrultusunda değerlendirme eğilimi gösterebilmektedir. Bu durum ise çocuğun zihninde oluşan eş ebeveyn temsillerini ve bu temsillere eşlik eden duygulanımları doğrudan etkileyebilmektedir. Başka bir deyişle, eş ebeveynlerin birbirlerine yönelik tanımlamaları ve duygusal tepkileri, çocuğun diğer eş ebeveyne yönelik tanımlamaları ve duygulanımını etkileyebilmektedir. Nitekim etiketlerin ve duyguların aynaladığı ilişki kategorisinde de belirtildiği üzere, ebeveynlerin birbirlerine yönelik nitelemeleri ve duygusal tutumları çocuklar tarafından açık biçimde fark edilmekte ve ilişkinin dinamiklerini yansıtan önemli göstergeler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, ebeveynler arası etiketlemeler ve duygusal tepkiler çocuk tarafından model alınan ilişkisel temsillerin ve dinamiklerin zeminini oluşturabilmektedir. Katılımcıların model alma sürecine dair ifadelerinden bazı örnekler aşağıda sunulmuştur:

> Şu an bakıyorum aslında ve şeyi değerlendirebiliyorum, o kadar da tepki verilecek bir anı değilmiş, kızıp bir iki konuşulabilir bir şey. Anneme öyle gelmiyor ama benim için de annem öfkelendiği için öyle gelmiyor, o öfkeyi de oradan alıyorum. (Luna, K, 38)

> Bu olanlar babamın suçlu … babam yüzünden … anneme karşı babamı suçluyordum, yoğun hissettiğim bir şeydi hep, annem de sürekli bunu derdi, baban şöyle baban böyle, ihmal ediyor, baban şunu yapıyor, çok olumsuz konuşurdu. Hoca arkadaşlarından başka bir şey bilmez, ailesinden başka bir şey bilmez, biz kimiz onun için ki. … Baban yok, bize vakit ayırmıyor, bizi sevmiyor, annem ara ara bunları derdi. … Annem babamı suçladığı için ben de babamı suçluyordum, annem o kelimeleri hep sesli kurardı. Baban işte abisinin işinde çalışıyor, o yüzden böyle, bizi hep ihmal ediyor vb. Ben de olduğu gibi aldım, annem gibi

düşünüyordum. O ne düşünüyorsa ben de onu taklit ediyordum. Annem haklı, annem doğru söylüyor, neden annem bu saatlere kadar seni bekliyor, diye kızardım babama içimden. (Ayda, K, 28)

Annemin babama karşı duyduğu şeyleri bence ben de duyuyorum. Babamın iş bitirici olmasını istememdeki sebep belki de annemin istemesi. (Safa, E, 33)

Bugün baktığımda aslında annem hiç utanılası bir kadın değildi, çevremdeki birçok arkadaşımın annesine göre gayet hoş da bir kadınmış. Ama o zamanlar hiç öyle göremiyordum ve bence sebebi babamdı. Babamın annemden utanması, annemi beğenmemesi, annemin beğenilmez, utanılası olduğu hissini uyandırmıştı bende de bence. Yoksa bir çocuk olarak ben bunu nereden nasıl öğrenecektim ki. (Hüma, K, 35)

Babam, annem için bencil çünkü dediğim dedik biri. Bana göre de öyle, otoriter, dediğim dedik. Babam, annem için neyse ben de onu görüyorum galiba. Annem zaten babam için bencil derdi, bunu bilirdim. (Neva, K, 29)

Babamın izin günlerinde evde olduğunda biz köye giderdik. … Amcamlar babamın arkadaşları da gelirdi, babam çağırırdı gelin gelin diye, annem de çok rahatsız olurdu bundan. Senle vakit geçirmek istiyoruz neden başkalarını çağırıyorsun diye. Ya işte dediğim gibi ben aslında bir şey hissetmiyordum çocuk olarak ve uyumlanmışım ki annemin hissettiği şey, benim hissettiğim şey olmuş orada. Kendimi şu an şey gibi görüyorum, sürekli anneyi izleyen, gözleyen, annenin mimiklerine odaklanan, annenin duygudurumuna odaklanan bir çocukmuşum aslında. Annem ne hissediyorsa ben de onu sırtlanmışım, yüklenmişim, dememişim ben ne hissediyorum, benim gerçek duygum ne, ben nasıl bakıyorum bu olaya falan. Annem böyle hissettiği için ben de böyle hissediyordum. O kadar kopyala yapıştır olmuş ki … benim gerçek duygum mu bilemem ama annem bunu hissettiği için ben de onu hissediyordum, istemiyordum onların gelmesini çünkü annem de istemiyordu, ben de istemiyordum. (Ayda, K, 28)

Babama tepki vermezdim, annem tepki verdiğinde ben de tepki verirdim, annem vermediğinde ben de vermezdim. (Ayda, K, 28)

Ben direkt çok tepki verirdim babama ve babamın ailesine, annem üzüldüyse özellikle büyüdükçe terslerdim tepki verirdim, cevap verirdim. Öfkemi gösteriyordum. Annemin öfkesini ben de hissediyormuşum. (Duha, K, 27)

Annem bir iki defa babam hakkında benimle konuşmuştu. Bunların kardeşleri de böyle, babanı istemiyorlar, bu gidip onlara yanaşıyor yaranıyor, onu kullanıyorlar falan derdi annem, hâlâ da der. Ben de eşim hakkında böyle düşünüyorum evet ama çok ifade etmiyorum. (Asya, K, 31)

Bu kategori, çocukların ebeveynlerini model alarak kendi evliliklerinde ebeveynlerine benzer bireyler hâline geldiklerini açıklamaya yönelik değildir. Evliliklerdeki ve eş

rollerindeki benzerlik, bu araştırmada model alma yoluyla değil; daha çok içselleştirme süreçleri ve benlik temsilleri üzerinden işleyen bir aktarım dinamiğiyle ilişkili olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, model alma, çocuğun eş ebeveynlere ilişkin algı ve tanımlamalarının şekillenmesinde, ayrıca onlara yönelik duyguların oluşumunda etkili olabilen ve süreci bu doğrultuda biçimlendiren bir faktör olarak devreye girmektedir. Katılımcıların ifadelerinden de görüldüğü üzere, eş annenin ya da eş babanın tanımlamaları ve duygulanımları, çocuğun diğer ebeveyne yönelik algı, tanımlama ve duygulanımlarını etkilemektedir. Bazı katılımcılar, bu etkiyi açık biçimde *annemin duygusu, annemin isteği, babamın tanımlaması ya da babamdan dolayı* gibi ifadelerle dile getirerek, ebeveyn modellerinin kendi bakış açılarına nasıl yansıdığını ortaya koymuşlardır.

4.12.4. Ebeveynler Arası İlişkiye Çekilen Çocuklar

Ebeveynler arasındaki ilişkinin çocuğa yansımaları değerlendirilirken, bu süreçteki belirleyici olan en önemli faktörlerden birinin, ebeveynlerin çeşitli gerekçelerle ve farklı şekillerde çocuklarını kendi ilişkilerine dâhil etmeleri olduğu görülmüştür. Çocukların tanık olmalarının ötesinde, eş ebeveynler tarafından aralarındaki ilişkiye ya da ilişkideki yaşanan sorunlara çekilmeleri, çocuklar üzerinde belirgin izler bırakmaktadır. Ayrıca, söz konusu dâhiliyetlerin çocukların her iki ebeveyne yönelik algılarını, geliştirdikleri temsilleri ve duygulanımlarını da doğrudan şekillendirdiği görülmektedir.

Bu durum, çocukların zihninde ebeveynlere ilişkin temsillerin nasıl yapılandığını ve bu temsillerle bağlantılı duygusal örüntülerin nasıl geliştiğini doğrudan etkilemektedir. Başka bir deyişle, ebeveynlerin çocuklarını kendi ilişkilerine dâhil etme biçimleri, çocukların hem eş anne hem de eş baba temsillerinin içeriğini ve bu temsiller arasındaki dinamik dengeyi şekillendirmektedir.

Görüşmeler sürecinde katılımcıları bu hususa dair yanıtları ve anlatıları kodlanırken bu dâhiliyetin şekline dair dört durum belirlenmiş ve bunlar kategoriler olarak yapılandırılmıştır. Bu kategoriler katılımcıların ifadeleriyle birlikte sırayla ele alınmıştır.

4.12.4.1. Eş Ebeveynlerin Dert Ortağı Olan Çocuklar

Ebeveynlerin çocuklarını kendi ilişkilerine dâhil etme biçimlerinden birinin, çocukları eşiyle yaşadığı ilişki bağlamında bir tür "dert ortağı" konumuna yerleştirmeleri olduğu gözlemlenmiştir. Bu tema adını, Neva ve Duha'nın ifadelerinden almıştır. Bazı

katılımcıların ifadelerinde, ebeveynlerin eşleriyle yaşadıkları sorunları, ilişkisel çatışmaları ve baş edemedikleri duygusal yükleri çocuklarıyla paylaştıkları ya da bu duygusal yükü çocukları ile düzenlemeye çalıştıkları görülmektedir.

> Sanki ben annemin dert ortağı gibi olmuştum. Babamın tarafına karşı hep annemi koruma içgüdüm vardı. Çocukken annem sadece bana anlatıyordu, ben görüyordum zaten, görünce de tepki gösteriyordum. (Neva, K, 29)

> Annem babamla yaşadıkları ile başa çıkamıyordu, bana anlatıyordu, ağlıyordu bazen. … Babaannemin anneme böyle şey yapması, laf söylemesi, babaannem bizde kaldığında mesela üç ay kalıyorsa işte üç ay boyunca babaannem yalnız kalmayı sevmediği için babamın annemi hiçbir yere götürmemesi, çıkarmaması hep evde olması, işte amcamın eşinin anneme bir şey söylemesi, babamın tepkisiz kalması ya da onlar bir şey söylediğinde babamın doğru mu yanlış mı diye düşünmeden anneme kızması gibi hep böyle şeyleri sitemkâr anlatırdı. Bazen üzgün anlatırdı, bazen öfkeli anlatırdı. Ama genelde sitemkâr ve üzgün oluyordu. (Neva, K, 29)

> Annem babamı çok şikâyet ederdi bana, dert yanardı … kendi aralarında bir şey varsa annem duygularını babama aktaramadıysa gelip bana aktarırdı. … Babamla kuramadığı iletişimi benle kurmaya çalışırdı, ben de dinlemeye çalışırdım. Babamın onu dinlememesi ve iletişim kuramamasından dolayı bir üzüntüsü vardı. Söylenirken sinirli olurdu ve sinirini attıktan sonra normal hâline dönerdi. Sinirli, öfke ve kırgınlık. O esnada ben annemin yanında durmaya çalışıyordum. Anneme karşı derin bir sevgim olduğundan şefkat hissederdim, yanında durabilmek, onunla paylaşıyor olmak beni güzel ve güçlü hissettirirdi. Babama karşı çok duygusal bir şey olmuyordu, çok sık olduğu için bu artık çok bir şey hissettirmiyordu. Annem mesela babamın ailesi ile sorunlar yaşıyordu, babam bir şey diyemiyordu, sürekli anneme yapılan hareketler, yanlışlar olduğu zaman onlarla ilgili annem ağlardı, bir şey diyemiyorum, dediğimde ben kötü oluyorum, babanla aramız açılıyor diye gelip orada yaşadıklarını bana anlatırdı. Ben direkt çok tepki verirdim babama ve babamın ailesine, annem üzüldüyse özellikle büyüdükçe terslerdim tepki verirdim cevap verirdim. Öfkemi gösteriyordum. Annemin öfkesini ben de hissediyormuşum. (Duha, K, 27)

> Annem babam hakkında bir sürü şey, her şey, aklınıza gelebilecek her şey. Cinselliğinden tut, ihanet noktasında söylediğini biliyorum. … Hâlâ öfkeleniyorum anneme bunun için. Başka kime anlatacaktım diyor şimdi de. Kaynak olarak beni seçti, kimseye güvenmezdi, o yüzden sırlarını vermezdi ve bütün sırlarını bana verirdi. Annem rahatlamak için anlatırdı ki bir noktadan sonra karşıda benim olduğumu unuturdu bence, o kadar olayı derinine inerek anlatırdı ki nefes almadan. Duygularını bana karşı kusuyordu adeta. Biraz dursa aslında karşısında çocuğunun olduğunu fark etse anlatmazdı, nasıl anlatırsın çocuğun var karşında bütün detaylarıyla, manyak mısın sen ya. Kendine hâkim olamıyordu belki de. Bunu bana niye anlatıyorsun diyordum ısrarla, ağladığımı biliyorum. Bunun için

> yapabileceğim ve tepki verebileceğim bir şey yok senin için, ne tepki verebilirim diyordum, çare olmaya çalışıyordum ama yok zaten, boşan bari diyordum. Empati falan kurmaya çalışmıyordum, şok duygusu yaşıyordum. Kendimin duygusu ile baş etmeye çalışıyordum şimdi ben bu bilgi ile ne yapacağım diye. (Şifa, K, 30)

> Ama sonrasında o kadar kavgadan sonra madem ayrılmıyorsunuz bu sorunu bize yansıtma gibi öfkeleniyorum. Boşanmayacaksan, biz çözümde etkili değilsek sen bu sorunu bize yansıtma o zaman. Her gün her hafta bir sıkıntının içinde oluyorsun ve çaresiz hissediyorsun, çözmeye yetmiyor gücün. Anneme kızıyorum hem hiçbir şey yapmadığı için hem de sürecini bize yansıttığı için. (Hira, K, 27)

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, ebeveynlerin ilişkileri hususunda çocukları dert ortağı yapmaları, çocukların her iki ebeveyne yönelik çeşitli tutum ve duygularının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Örneğin Neva ve Duha'nın anlatımlarında anneleriyle kurdukları bu dert ortaklığı, annelerini koruma ve destekleme eğiliminin yanı sıra babalarına yönelik öfke duygularının gelişmesine neden olmuştur. Öte yandan, Şifa ve Hira'nın ifadelerinde ise eş babaya karşı oluşan olumsuz duyguların yanı sıra kendilerini bu sürecin ve ilişkinin bir parçası hâline getiren eş annelerine karşı da öfke geliştirdikleri görülmektedir. Sonuç olarak bu durum, ebeveynin çocuğu ilişkisel yüklerini taşımaya dâhil etmesinin, her iki ebeveyn temsili üzerinde karmaşık ve çelişkili duygulanımlara yol açabildiğini göstermektedir.

4.12.4.2. Eşi Kötüleme Girişimleri: Koalisyona Çekilen Çocuklar

Ebeveynler, çocuklarını yalnızca dert ortağı yapmakla yetinmeyip, eşlerine yönelik olumsuz düşünceleri ve öfke gibi yoğun duygularıyla hareket ederek çocukları kendi taraflarına çekme ve eşlerini kötüleme girişimleri içine girebilmektedir. Bu durum, ebeveynlerin bunu bilinçli veya duygusal yoğunlukla farkında olmadan yapmalarından bağımsız olarak, her türlü çocukların ebeveynler arası ilişkide bir tür koalisyon nesnesi hâline gelmesine yol açmaktadır. Nihayetinde bireysel olarak ebeveynleriyle ilişkileri olumlu olan çocuklar için, diğer ebeveyn tarafından bu şekilde ebeveynler arası ilişkiye dâhil edilmeye çalışılmaları oldukça zorlayıcı ve karmaşık bir deneyim oluşturmaktadır. Katılımcılar bu deneyimlerini şu ifadelerle dile getirmiştir:

> Annem ergenlikte bizi yanına çekmeye çalıştı. O zaman çok kötü çekmeye çalıştı, erkek figürünü kafamda sarsacak kadar kötüleyerek anlattı. Annem babam hakkında bir sürü şey, her şey, aklınıza gelebilecek her şey. Cinselliğinden tut, ihanet noktasında söylediğini biliyorum. Babama çok öfkelendiğim, suçladığım dönem, o dönem oldu. Baş edemediğim için niye bana bunu söylüyorsun, anlatıyorsun diyordum napayım diyordu. … Annem şey diyordu, yaa yaaa ben ne

> çektim, yaaa sizin için çektim yaaa … bak sen dinlemeye tahammül edemiyorsun ama ben bunları yaşadım. Şey bekliyordu sanırım, bir kurbanlığının onaylanması, bir de şey sen bunları yaşamana rağmen ayakta kalmışsın, vayy beee, ne kadar güçlüsün, katlanmış olma, teşekkür isteme. Babama karşı beni doldurmaya çalışıyor gibi hissediyordum hep. Annem galiba birisinin ona hak vermesini çok istedi ve beni seçti. Kim suçlu kim suçsuz diye annem yargıçlık yapmamızı isterdi. Her şeyi bizim yanımızda yapıyorlar ve yaşıyorlardı. Mahremiyet yoktu, kavgada da böyle başka şeylerde de böyle. Bu daha çok annem yüzümden böyle ama. (Şifa, K, 30)

Şifa'nın anlatımlarında, ebeveyni tarafından eşe yönelik kötüleme girişimi ve çocuğu kendi tarafına çekme yönündeki çabaları, oldukça yüksek düzeyde ve açık bir şekilde kendini göstermektedir. Aynı şekilde, Ayda'nın annesinin de benzer bir tutum içinde olduğu anlaşılmaktadır.

> Babam kavgalarında, annem delirir ortalığı yıkar, anneniz de böyle işte çocuklar, yapacak bir şey yok, onu da böyle kabul edelim gibi derdi. Babam bir şeyleri çaktırmama taraftarıdır. Babam çocuklara yansımasın diye uğraşırdı. Annem ise babamın yansıtmamak için uğraştığı şeyleri alttan alta yansıtırdı bize, bazen bunu kasti yaptığını düşünüyorum. Gerçekten annem beni çok huzursuz ederdi. Böyle oldu şöyle oldu, bütün dertlerinizi bilmek zorunda değilim. Çocukken annem bütün dertlerini bana aktarırdı. Bütün olumsuzluğu bana aktarırdı, hep bunlarla büyüdüm işte. Annemin o kadar hak verilmek istenen yanı vardı ki, bunu yansıtırdı, ben mağdurum bana destek olun, mağdur edildim, haksızlığa uğradım bana destek çıkın diye. Bunu 9-10 yaşında bir çocuktan bile bekliyordu, bunu söyleyebilirim. (Ayda, K, 28)

> Annem babamın arkasından söyleniyordu, babam söylemezdi, babamla ilgili bütün olumsuzluğu bana yansıtırdı. Annem çok küçük yaşımdan beri babamı sürekli kötülerdi, sen babanın kucağından inmiyorsun ama baban şöyle baban böyle gibi sürekli babamı kötülerdi. (Ayda, K, 28)

Ayda'nın annesi de açık bir biçimde eşine yönelik kötüleme girişimlerinde bulunmakta ve baba-çocuk ilişkisindeki olumlu dinamiklere müdahale etmektedir. Bununla birlikte, eşine dair şikayetlerini sürekli olarak kızına ifade etmektedir. Ayda'nın anlatımlarında, annesinin bu şikayetlerinin kendi evliliğinde benzer biçimde ortaya çıktığına dair ifadeler yer almakta; bu durum, annesinin bu tutumlarının Ayda'yı ve onun ilişkisini nasıl etkilediğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

> Babamın annem için net hatırladığım iki cümlesi vardı, napayım anneniz böyle ve çok uğraştım onu değiştirmeye ama değiştiremedim. Trip atmasını, yakınmaları, devamlı olumsuz ve mutsuz oluşunu… Babamın ses tonu bıkmış, yorulmuş. O yüzden, o bahsettiğim acıma da bu yüzden, inanılmaz bıkmış yorulmuş ve bu ilişki

için elinden gelen her şeyi yapmış, daha ne yapabilirsin ki ama bir türlü düzeltememiş, bu yüzden yorgun düşmüş. Babam çaba sarf eden taraf ama annem trip atan şikâyetlenen bir kadın gibi gelirdi. (Maya, K, 34)

… babamda bunları açıkça dile getiren, yakınan bir adam. Anneniz biraz daha şöyle olsa böyle olsa, biraz daha sevgisini gösterse, biraz dokunsa, cilveli olsa, bunun eksikliği … annemi suçladığım şeylerden biridir bu benim, sen bir kadınsın ve evliliğin içinde yapman gereken şeyler var. (Maya, K, 34)

Maya'nın çocukluk dönemine ilişkin anlatımlarında, ebeveyn ilişkilerine dair gözlemlerinin yanı sıra babasının annesi hakkında kendisine yönelttiği ifadeler ve tutumlar da önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum, Maya'nın babasıyla duygusal bir yakınlık kurmasına ve eş annesine karşı daha olumsuz bir algı geliştirmesine neden olmuştur. Nitekim Maya, başka bir bağlamda dile getirdiği ifadelerinde, ancak ilerleyen yıllarda babasını da sorunlu bir figür olarak algıladığını belirtmiştir. Fakat çocukluk döneminde eş annesine yönelik olumsuz algılar geliştirmesinde ve babasının tarafında konumlanmasında, büyük ölçüde babasının anneye yönelik tutumlarının ve tavırlarının etkili olduğu anlaşılmaktadır.

…İşte ergenlikte annenin de çektiği acıyı görmeye başladım. Hiç bakmadığım bir taraftı orası ve oraya bir kere bakınca bir daha görmezlikten gelemedim. Bunu yaşadığım anda doğal olarak savunduğun tarafı da irdelemeye başlıyorsun ve irdelemeye başladıkça onun hataları, onun aslında problem sebebi olduğunu gördüm. Oradaki problemde babamın devamlı kendini öncelemesi, narsisistik davranışları. Aa kadın acı çekiyor ve bunun sebebi bu. (Maya, K, 34)

4.12.4.3. İlişki için Aracı Edilen Çocuklar

Bazı katılımcıların ifadeleri, ebeveynlerin ilişkilerini sürdürme sürecinde çocukları hem birbirlerine karşı aracı olarak kullandıklarını hem de zaman zaman ilişkinin devamı için bir gerekçe olarak ifade ettiklerini göstermektedir. Bu bağlamda çocukların, ilişkiyi sürdürme aracı hâline getirilerek ebeveynler arası dinamiklere dâhil edildikleri anlaşılmaktadır.

Şunu hatırladım annemin babamla sorunlarını çözmeyip evi terk ettiğini, bence bizi koz olarak kullanıyordu, hepimizi giydirip hazırlayıp pıtı pıtı otele kalmaya gidiyorduk. Annem babamın bizi bırakmayacağını bildiği için bence peşimden gelsin diye bizi kullanıyordu. Bir çocuğun oyuncak ayısını taşıması gibi annem bizi taşırdı ne hissediyormuşuz ne düşünüyormuşuz yok … eğilip merak etmeyin endişelenecek bir şey yok hiç söylemezdi. Çok kötü bir duygu, annem babam kavga edince suçlu hissediyorduk, o hissiyat vardı, biz olmasaydık annem bırakıp

> gidecekti. Ama kendi için bırakmıyordu, biz büyüdük hâlâ sizin için diyor ne alakası var. (Şifa, K, 30)

Şifa, çocukluk döneminde annesinin kendilerini ilişkiyi sürdürmek için bir koz olarak kullandığını belirtmiş ve bu durumu "Bir çocuğun oyuncak ayısını taşıması gibi annem bizi taşırdı." benzetmesiyle ifade etmiştir. Ayrıca, ebeveynleri arasındaki kavgalardan ötürü kendini suçlu hissettiğini ve ilişkinin sürmesinin sorumluluğunun kendilerine ait olduğunu düşündüğünü dile getirmiştir. Yetişkinlik döneminde bu algının değiştiğini fark etmiş olsa da çocukluk yıllarında bunun için yoğun bir suçluluk duygusu yaşadığını belirtmektedir. Benzer biçimde, ilişkinin sürdürülmesine aracı edilen ve annesi tarafından bu ilişkinin devam gerekçesi olarak görülen Taha ise bu durum karşısında suçluluk yerine annesine karşı bir takdir ve minnettarlık duygusu geliştirdiğini ifade etmiştir.

> Babamın aldattığını bildikten sonra da tekrar babamla birlikte olması tiksinç gelirdi. Annemin tiksinmesinden dolayı ben de tiksiniyordum sanırım. Şey dediğini hatırlıyorum, kocamdan tiksiniyorum ama çocuklarım için mecburum sizin için mecburum. Çocukken annemin sizin için mecburum cümlesini olumsuz algılamazdım, annemin fedakârlığı, bizim için sabrı gibi algılardım. Annemi takdir etmek, minnet duymak gibi bir şey var orada. Her şeye rağmen annemin bu evlilikte kalması, bırakıp gitmemesi, bir yandan mutlu olduğum, takdir ettiğim bir şeydi. İnsanın ailesi için sabretmesi, bedel ödemesi bence annemin bu yaptığı şey önemli bir şey. Çocukken annemin yaptığı şeyi kıymetli bulurdum. Bir taraftan da çok şefkat duyuyordum, üzülüyordum. Ama bir yönden de sabrını takdir ediyordum. (Taha, E, 34)

Taha'nın, annesinin bu söylemleri karşısında annesini nasıl algıladığı ve bu algıya eşlik eden duygulanım, kendi evliliğine yönelik tutumlarının da temelini oluşturuyor gibi görünmektedir. Özellikle evliliğini sonlandırmamak, çocukları için sabretmek gerektiğine dair geliştirdiği inanç, çocukluk döneminde annesine ilişkin edindiği temsillerle bağlantılı bir biçimde şekillenmiş olabilir. Sonuç olarak, ebeveynlerin çocuklarını ilişkiye çeşitli biçimlerde dâhil etmelerinin hem çocuklukta hem de yetişkinlikte bireylerin ilişki örüntülerini ve duygusal yönelimlerini şekillendiren önemli bir faktör olabileceği görülmektedir.

4.12.4.4. Ebeveynleştirme: Koruyucu ve Arabulucu Çocuklar

Ebeveynleştirme kategorisi ise ebeveynler arasındaki ilişki nedeniyle yaşananlar karşısında, çocukların anne ve babalarına yönelik ebeveynlik rolü üstlenmelerini ifade etmektedir. Bazı katılımcıların deneyimlerinde görüldüğü üzere ebeveynleşme deneyimi yaşayan çocuklar, yalnızca ebeveynler arası olumsuz ilişkiye maruz kalmamakta, aynı

zamanda bu süreci yönetmeye çalışan, ebeveynleri arasında arabuluculuk yapan ya da onları koruma görevini üstlenen çocuklar olarak ebeveynler arası ilişkiye aktif biçimde dâhil edilmektedir. Bu durum, çocuğun hem eş ebeveynlerine hem de ebeveynler arası ilişkiye dair bakış açısını etkilerken, aynı zamanda çıkarım süreçlerine de etki etmektedir.

> Çocukken sadece benim hatırladığım şey çok uzun bir süre anneme üzüldüm. Annemi koruma çabam, hep bu arada kendimi bildim bileli çocukluğumdaki en hissettiğim şey bu, küçük çocukken bile gözüm hep annemdeydi. … Annem hep işte sessiz sakin, babam tarafından biraz böyle ezilen. Ben hep onu korumaya çalıştıkça böyle agresif, işte sinirli, uyumsuz çocuk olurdum. Ben korudukça annem mutlu oluyordu galiba ya da kendini yalnız hissetmiyordu belki. Çünkü annem de temelde aslında yalnız kalmış bir çocuk. … Belki ben onu koruyunca kendisini o da değerli hissediyordu. … Yani hep annemi koruma içgüdüm vardı, çünkü çocuklar annelerini korumaz bence, anneleri çocuklarını korur ama ben hep annemi korumak zorundaymışım gibi hissediyorum. (Neva, K, 29)

> Yanında birinin olduğunu hissediyordu. Mutlu oluyordu belki. Anneme hep koruma içgüdüsüyle yaklaşıyordum. Kendimi bildim bileli babam bir şey mi der, babamın suratı asıldıysa, gözüm hep annemdeydi. … Bence bir çocuk için bu ağır bir şey. Sanki bu güçsüzlük, acizlik bana da yansıdı. … Benden daha güçlü bir anneyle büyüseydim, annem daha benim sığınabileceğim bir liman olsaydı, hep ben onu korumak değil de o beni korusaydı ben böyle olmazdım. (Neva, K, 29)

> Annem, babam ve üçüncü ebeveyn ise benim işte. Ben onların arasında çocuk gibi hissediyorum gibi bir şey yoktu. Bu onların ilişkisinden mi kaynaklıydı yoksa benim onlara karşı hissettiğim şeyden mi kaynaklıydı bilmiyorum. Şöyle o ilişki benim aslında, onların ilişkisi beni o hâle getirmiş, ama o hâle gelen insan da onların arasında üçüncü bir ebeveyn kadar güçlenmiş. Bir ailede çocuk şey konumundadır ya çocuk, anne babanın otoritesi yönetimi altında olan, ne yapacağını bilmeden onlara soran, karar mekanizmasının anne-baba olduğudur. Ben öyle olmadım, kararları da ben veriyorum, onların vermesi gereken kararları da ben etkiliyorum. Onların artık çözümsüz bazı süreçlerin içinde olduğu ve ikisi sürekli tartışma içerisinde olduğunu düşündüğüm için ... ve o atılmış güzel fotoğraflardan kavga çıktı mesela bizim aile grubunda ikisi arasında. Ben yine şey konumunda, yatıştırıcı üçüncü ebeveyn konumunda dediğim gibi ‘dövüşmeyin guzum’ yazdım oraya. (Hira, K, 27)

> Sen aciz bir kadınsın, güçsüzsün, sen annesin ben senin çocuğunum, ben sana annelik yapmak istemiyorum … bunları söyledim. Onların ilişkisinin yükünü taşımakla geçti çocukluğum. (Hira, K, 27)

Neva ve Hira, ebeveynleri arasındaki ilişkide nasıl bir ebeveyn rolü üstlendiklerini ifadelerinde açık biçimde yansıtmışlardır. Özellikle Hira’nın kendisini “üçüncü ebeveyn” olarak tanımlaması ve “onların arasındaki ilişki benim işte” şeklindeki söylemi dikkat

çekicidir. Ayrıca her iki katılımcı da bu ilişkiye dayalı ebeveynlik yaşantılarının kendilerini nasıl etkilediğini doğrudan ifade etmiştir.

4.12.5. Benliğe Dâhil Olan Eş Ebeveyn Temsillerine Dair Öz-Farkındalık

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sürecinde dikkat çeken önemli hususlardan biri, bazı katılımcıların evliliklerinde açığa çıkan eş ebeveyn temsillerine ilişkin farkındalıklarıdır. Katılımcılardan bazıları, ilişkilerinde belirli biçimlerde davranmalarının nedenlerini sorgulamakta ve bu tutumlarının kökenine ebeveynleri arasındaki ilişkinin olduğuna dair bir farkındalığa sahip görünmektedir. Bu farkındalık, bireyin içsel temsillerini ve bunların dışavurumunu anlamlandırma biçimini, ayrıca temsiller arasındaki örgütlenme sürecinde ne ölçüde bilinçli hareket ettiğini ve bu süreçle nasıl bir mücadele yürüttüğünü belirleyebilmektedir.

Ayrıca bu farkındalık, katılımcıların ilişkilere dair yaptıkları çıkarımlarda da kendini göstermektedir. Bazı katılımcılar, ebeveynler arası ilişkilere bakarak geliştirdikleri çıkarımları bilinçli bir şekilde ifade etmiş ve bu çıkarımların kendi tutumlarını nasıl etkilediğinin farkında olduklarını belirtmiştir. Öte yandan, bazı katılımcıların ise bu süreçte edindikleri çıkarımların farkında olmadıkları görülmüştür. Bilinç düzeyine çıkmamış olsa da bu temsiller ve çıkarımlar, söz konusu katılımcıları da etkilemektedir. Bunun yanı sıra farkındalık eksikliği, bu temsillerin ilişkilerde nasıl açığa çıktığını ve nasıl dışa vurulduğunu da ayrıca şekillendirebilmektedir. Zira benliğin bir parçası hâline gelen bu temsiller, bilinçdışı yönlendirmeler yoluyla evlilik deneyimlerinde etkisini göstermeye devam etmektedir.

> Anne ve babamın dinamikleri içeride duruyor, şey gibi, içimde net iki kafes var. Anne ve babam arasındaki ilişkiler örüntüler onların içine tıkılmış durumda ve aç bırakıyorum onları. Bilerek vicdan azabı çekmeden aç bırakmaya çaba sarf ediyorum. En ufak bir şeyle beslersem onları ki beslememe de aklıma gelen ilk et, çiğ et. Çiğ eti verirsem o kafesten kurtulacaklar, çünkü güçlenecekler. Gözlerinin içine baka baka fark ederek onları aç bırakıyorum. Onları beslersem beni de evliliğimi de çiğ çiğ yerler. (Maya, K, 34)

Maya, yaptığı bu benzetme aracılığıyla, ebeveynleri arasındaki ilişkinin kendi ilişkisine nasıl yansıdığını ve bu duruma ilişkin farkındalığını dikkat çekici bir şekilde ortaya koymuştur. Bu konudaki içsel mücadelesini ise aşağıdaki ifadeleriyle somutlaştırmıştır:

> Sonra ilişkimde annem ya da babam gibi olmayacağım düşüncesi çok net vardı. Bu konuda kendimle sanki bir sözleşme yapmış gibiyim. Babam gibi özellikle kendi isteklerimi yapmak için insanların kalbini kırmayacağım. Her şeyde kendimi

> öncelemeyeceğim. Annem için de suratsız olmayacağım, iki de bir kimseyle kavga etmeyeceğim, daha böyle sevecen, sıcak ve cilveli olacağım gibi bir tanımlama vardı zihnimde. Şimdi ise benzememek için çabalıyorum, ilişki içinde oldukça güler yüzlüyüm. Kimseye bir şey, insanlara bir şey dayatmıyorum. İnsanlara şey diye bakıyorum ben birsem onlarda bir, kendimi öncelemiyorum. Asık suratlı biri olduğumu düşünmüyorum, kavgacı değilim. (Maya, K, 34)

> Genel olarak anneme çok benziyorum. Dışarı yansıtmıyorum, bunun için çabalıyorum ama içsel olarak çatışma yaşıyorum. İçsel olarak annemin attığı tripler, pasif agresif davranışlar. Annem bunlardan oluşur. Bunları içimde hissediyorum, bunların geldiğini fark ediyorum. Bunları yakalıyorum ve dışarıya olması gerektiği şekilde tepki veriyorum. Ama bunlar geliyor içeriden. (Maya, K, 34)

Maya'nın kendisiyle bir sözleşme yaparak yürüttüğü mücadelesi ve bu sürece ilişkin farkındalığı, araştırmada ele alınan temsiliyet, içselleştirme, örgütlenme ve bu temsillerin evlilikteki yansımaları açısından dikkat çekici bir farklılık ortaya koymaktadır.

> O da biraz böyle açıkçası biraz miras kalmış gibi hissediyorum. Yani ilk başlarda şöyle düşünüyordum. Maddi ihtiyaçları karşılamak ya da işte bir şeyleri yerine getirmek yeterli diye düşünüyordum ama sonra bir zaman sonra aslında bunların da babamdan öğrendiğim şeyler olduğunu keşfedince, biraz daha maddi şeylerin dışında manevi şeylerin de önem vermeye çalışıyorum. (Tuna, E, 32)

> … Aynısını babam yapmıştı mesela. Sonra ben bunları düşündüğümde, ben bunu nerden öğrendim diye düşündüğümde, aynısını oradan ister istemez haliyle aileden gelen şeyler olduğu için fark edene kadar, o şekilde şeyler oldu yani. Şu an açıkçası çoğu şeyi aştım ama eşime bazen babam gibi davrandığımı hissediyordum yani. Birebir hatta aynısı olduğumu hissediyordum yani şiddet hariç. … Babamdan farklı olmalıyım olarak ilki şiddet. Ben kesinlikle inşallah tabii ki daha sonra da olmaz da şiddeti kesinlikle hayatıma hiçbir şekilde almıyorum. Zihnimde hep tanımlanıyor ama hiçbir şekilde ona yönelik bir şeyim olmuyor yani. Ben kendimle bunla mücadele eden bu sürekli zihnimde olan bir şey olduğu için artık bende bu negatife dönmüş vaziyette yani. (Tuna, E, 32)

> Anne ve babamın arasındaki o kavga o şeyler olmuyor, neden yok derseniz, ilişkimizde şeyi fark ediyorum, eşimin benden asla korkmasını, çekinmesini istemem. Onu kendisine de söylüyorum zaten. Yansıtıyorum da hayatımda. Yani hiçbir şekilde benden korkmanı istemem diyorum yani. Baskı ve korkuya yönelik hiçbir şekilde ona mahal vermemeye çalışıyorum. (Tuna, E, 32)

Tuna'nın ifadelerinde görüleceği üzere, evliliğinde kendisine yönelik bir içe bakış geliştirmiş ve "Neden böyle davrandım?", "Ne yapmak istemiyorum?", "Ne oluyor?" gibi sorular aracılığıyla farkındalığını artırmıştır. Bu süreçte ilişkinin ilk dönemlerinde açığa çıkan eş baba temsilini fark etmiş ve bu farkındalık sayesinde söz konusu temsilin dışa

vurumunu düzenlemeye ya da temsilin içsel etkisini zayıflatmaya çalışmış görünmektedir. Tuna, farkındalığı doğrultusunda, babası gibi davranmak yerine, olmak istediği eş rolüne yönelme çabası içindedir. Bununla birlikte, "Zihnimde hep tanımlanıyor ama hiçbir şekilde ona yönelik bir şeyim olmuyor yani." ifadesi, bireyin bu temsili bilinçli olarak düzenlemeye çalışsa da içindeki eş baba temsilinin hâlen varlığını koruduğunu göstermektedir.

> Eşim eleştirel, küçümser bir tavrım olduğunu söylüyor, ben bunu kabul etmiyorum ama benim amacım eleştirip şey yapmak değil de ama oluyor sanki yaa. … O an neşeli bir tavır sergiliyor bir konudan bahsediyor, ben de o esnada amacım eleştiri değil ama söylediğim şeyler ona eleştiri gibi geçiyor. O diyor ki bütün modumu bozuyorsun, anlattığım şeylerin içinde eleştirecek bir şey buluyorsun diyor. … Bu konuda da babamla benziyoruz. Fark olarak ise sadece sonrasında ben bunları daha çabuk sezinleyip, telafi etmeye çalışıyorum. Babam bunları bir yanlış olarak görmediği için sonrasında bir çabası olmuyordu. Ben yanlış bir şey yaptığımı hissettiğimde anlık düzeltmek için, onarmak için çabalıyorum. Haklısın, kusura bakma, amacım seni üzmek ya da olayı başka bir tarafa çekmek falan değildi, ben seni dinliyorum, istemsizce refleks olarak verdiğim bir şeydi, dinliyorum diyorum. O an yine aklımdan bir şeyler geçse de onu flulaştırıyorum ve karşıdaki ne söyleyecekse ona odaklanıyorum. (Duha, K, 27)

Duha da ilişkisi içerisinde açığa çıkan eş baba temsilini fark etmekte ve bu farkındalığı doğrultusunda temsilin dışa vurumunu düzenlemeye çalışmaktadır. Tuna ve Maya'nın ifadelerinde olduğu gibi, Duha'nın "O an yine aklımdan bir şeyler geçse de onu flulaştırıyorum." şeklindeki ifadesi, eş baba temsilinin arka planda varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Ancak bu temsilin içsel varlığına rağmen, katılımcıların farkındalıkla yürüttükleri mücadele, temsilin ilişki içinde nasıl ortaya çıktığını ve sürecin nasıl şekillendiğini etkilemektedir.

4.12.6. Eş Ebeveyn Temsillerinden Farklı Bir Eşle Gelen Değişim ve Dönüşüm

Aktarım sürecinin seyrini etkileyen faktörlerin sonuncusu, bireylerin evlendikleri kişilerin eş ebeveyn temsillerinden farklı özellik ve karaktere sahip birileri olmasıyla birlikte, katılımcıların yaşadıkları değişim ve dönüşümdür. Bu değişim ve dönüşüm, aslında eşin bir tetikleyici olmaması nedeniyle, benlik temsili hâline gelmiş eş ebeveyn temsillerinin aktifleşmemesi ya da ilişkide dışa vurulmaması şeklinde kendini göstermektedir. Eş ebeveyn temsilleri zaman zaman açığa çıksa da eşin bu temsillere verdiği farklı tepkiler nedeniyle ilişkideki etkileşim biçiminin değiştiği; bu doğrultuda bireyin içindeki temsilin taşıdığı korkuların yatıştığı, ihtiyaçlarının karşılanacağına dair

güvenin arttığı ve geçmişten gelen çıkarımların yükü ile zorlantılarının hafiflediği görülmektedir. Katılımcı ifadelerine göre, eşin farklı kişilik özelliklerine sahip olması, bireylerin kendi ilişkilerini ebeveynlerinin ilişkilerinden ayrıştırmalarına ve daha farklı bir ilişki dinamiği geliştirmelerine olanak tanımaktadır.

> Sadece benim ilişkimde güzel şeylerde oluyordu, anne babamda iyi şeyler hiç yok. İlişkilerimizde bazı yerler annemle çok aynı, mesela benim tepkilerimle aynı şeyleri ben yaşatıyordum, kendimi ayırıyordum, annem gibiydim aynı ama biz kopuk değildik hiçbir zaman ama eşimden dolayı değildik, bana bıraksa bence ben sağlam kopuk olurdum. … İlişkiyi farklı kılan şey ise eşimin tutumu ve ilişkiselliği, bizimkilerde ilişki yoktu, kopuk ve uzaklardı, kavga bile etmezlerdi. Biz de ise sıcak duygular da var, birlikte eğlenirdik, kavgayı da aktif yapıyoruz. (Luna, K, 38)

> Anne ve babamın ilişkisine göre sevgi dilleri, sevgiyi hissetmek ve gösterme durumumuz farklı. O zaten böyle bir aileden geliyor, o benimle değil başka bir kadınla evlense, o yine sevgisini gösterebilirdi ama ben yapamazdım. O yüzden benimle alakalı bir şey. Ona gösteriyorum ve devam ediyorum, belli kalıpları kırarak devam ediyorum. … Sevecen olmak önemliydi ilişkimde ve öyle de der. Benim sevecen yanımı ortaya çıkaran onun bu hâli. Ondan o sıcaklığı yakınlığı almıyor olsam, bu bende olan asla açığa çıkmazdı. Teşvik edip ortaya çıkaran o, onun yakınlığı, dokunsallığı hem fiziksel hem duygusal teması. (Maya, K, 34)

> Eşim de aslında genel olarak babamdan farklı, daha yumuşak, uyumlu ve ılımlı biri. Hatta sanırım ondan hoşlanmamı sağlayan yönlerinden bazıları bu olmuştu. … Ayrıca benim eleştirilmek ve beğenilmek konularında hassas olduğumu fark ettikten sonra o da bana karşı çok hassas davranıyor. Bir de beni beğendiğini ve sevdiğini hissediyorum, bunlar beni dönüştürüyor. İçimde hâlâ korkan biri olsa da inanan biri de var. Kendimi ortaya koyma konusunda çok çekingenken onun sayesinde ilişkimizde istediğim feminen ve rahat kadın olabiliyorum. (Hüma, K, 35)

> Anne-baba ilişkisine dair hatırladığım şeyler, genellikle daha çok zihnimden çıkmayan şeyler, kavga görüntüleri oluyordu. ... Yani evde genel olarak bir huzursuzluk hâli hakimdi. Şiddet hâli hakimdi … tabii annemde hâliyle karşılık veriyordu. O da bağırıyordu. Karşılıklı oluyordu. Daha çok bunlar demin söylemiştim sürekli karşılıklı bir taraf alttan almadığı için, bu da hâliyle daha ileriye gidiyordu. … Eşim annemden daha farklı, mesela ben bunu çok hissediyorum yani. Yani benim bir sinirlenme durumumda işte benim yanlış yapma durumumda daha alttan alan anneme göre, daha çok biraz bekleyip yatışmasını bekleyen, daha çok gönül alan kısımda olduğu için, bu da beni çok farklı bir insan yapıyor yani. Değiştiriyor, dönüştürüyor açıkçası … farklı olduğumuz çok şey var açıkçası. Mesela eşim eğitimli bir insan olduğu için ve annemden farklı olduğu için benim artılarımı ve eksilerimi çok iyi bildiği için, bir şeyler konusunda hoşa gitme, bir şeyleri güzellikle anlatma noktasında çok çok farklı. O yüzden mesela bu da evliliği

> çok başka bir boyuta taşıyor yani. Bizim çocukluğumuzda yaşadığımız ailenin dışında bir ailede yaşıyoruz. Daha çok birbirine saygı duyulan, hakları daha çok göz edilen, daha çok işte dışarıdan birilerinin müdâhil olmadığı bir aile hayatı yaşıyoruz yani. (Tuna, E, 32)

> … Bu konuda da babamla benziyoruz. Fark olarak ise sadece sonrasında ben bunları daha çabuk sezinleyip, telafi etmeye çalışıyorum. … Eşim de açık sözlüdür, o an canı sıkıldıysa ve üzüldüyse onu söyler, annem söylemezdi. Eşim, küsülsün istemez çözülsün ister, der ki ben sana ne anlatıyorum sen bana ne diyorsun, bütün hevesimi kırdın, böyle konuşmak istemem diyor ve bende de şimşekler daha hızlı çakıyor bu sayede. (Duha, K, 27)

Luna, Maya, Hüma, Tuna ve Duha, eşlerinin kendi ebeveynlerinden farklı yönlerini vurgulayarak, eşleri sayesinde kendilerinde de bir değişim ve dönüşüm yaşandığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların, eşleriyle kurdukları ilişkinin ebeveyn ilişkilerinden farklılaştığını ve bu farklılığın, ilişkideki benlik deneyimlerini de dönüştürdüğü anlaşılmaktadır. Öte yandan, Safa ve Taha'da bu durum farklı bir biçimde ortaya çıkmıştır. Her iki katılımcı da ebeveynleri arasındaki ilişkide olumlu olarak algıladıkları ve kendilerini daha yakın hissettikleri eş ebeveynin temsilini, kendi eşlerinde görmek istemiş; ancak bu temsili bulamadıklarında, hayal kırıklığına bağlı olarak olumsuz yönde bir değişim ve dönüşüm yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

> Eşimin evlenmeden önce gördüğüm kişi gibi olmaması, kendi ayakları üzerinde duran, güçlü, iş bitirici biri gibi olmaması, hayal kırıklığıydı. Bunu nasıl göremedim buna nasıl düştüm diyebiliyorum. … Daha çalışkan, özverili, daha pratik zekalı, kıvrak … eşimle böyle olsa daha uyumlu olurduk. … Yanlış bir seçim mi yaptım, farklı biri olsa acaba daha mı iyi olurdu diye bunu sorgulamaya başlıyorum. Farklı biri ise daha güçlü, ayakları üzerinde duran, daha yoruldum demeyen, daha kıvrak, daha işcimen, daha çalışkan, daha sorumluk sahibi olan, bugünün işini yarına bırakmayan … aslında evet, annem gibi biri olsaydı. (Safa, E, 33)

> Annem daha net ve mesafelidir, daha soğuk ama fedakâr. Eşim güler yüzlü, sevecen. Evlenmeden önce o süreçte sevecenliği, güler yüzü çok hoş gelmişti, hâlâ da gelir. Ama daha az verici, daha bencil. Ben eşimi genel anlamda bencil algılıyorum. Mesela sofraya oturduğumda mesela sıcak yemek soğuyacak olsa da beklerim. Tek başıma sıcak yemektense herkes toplansın soğuk yiyelim bunu tercih ederim. O de gelecek öyle yiyeceğiz diye beklerim. Ama o bu konularda hep kendini düşünür, mesela ben içerde iş yapıyorumdur çalışıyorumdur, o çay yapar bana getirmez, ya da acıkır kendisi bir şeyler atıştırır ama bana sormaz. Ben de içerdeyim ben de açıkmış olabilirim, acıkmış olmasam da bana da sorabilirsin, sorması lazım. 1, 2, 3 … bunlar hep oluyor ben artık geçerken afiyet olsun deyip odaya geçiyorum. O saatten sonra getirse de istemiyorsunuz. … Bizim ailenin kadınları güçlü dururlar. Öyle dertlerini, sıkıntılarını çok paylaşmazlar, çok yardım

> talep etmezler, duygusalca ortaya koymazlar, diğerlerine etki etmesini istemezler. Bazı insanlar da şey olur derdimi paylaşayım da benden çıksın, bizde öyle değildir. Eşimin ailesinde biraz öyle ve eşimde öyle. Biz bir sıkıntı yaşadığımızda ben yıllarca bunu içime atarım, sorun etmem, lafını etmem, kırılacak üzülecek, yük olacak diye sessiz kalırım. O ise hemen paylaşıp ben bunu yaşıyorum, şunu yaşıyorum, sen şöylesin gibi ifade eder. İçimdeki derdi ben ifade edeyim de benden çıksın gibi düşünüp size gönderir. Ben de böyle durumlarda çok sinirleniyorum ve çok bencilce buluyorum. (Taha, E, 34)

Safa ve Taha'nın farklı şekilde ortaya koydukları eş özellikleri, eş anneleriyle yapılan kıyaslamalar sonucunda hoşnutsuzluk yaratan ve bu nedenle olumsuz duygulanımlar uyandıran niteliklere dönüşmektedir. Araştırma bağlamında bu bulgu, eşin değerlendirilmesinde kullanılan ölçütlerin eş anne ve eş baba temsillerinden beslenebildiğini göstermektedir.

5. TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırmanın amacı ve araştırma soruları doğrultusunda gerçekleştirilen analizler sonucunda geliştirilen kuramsal önermeler sunulmakta; bu önermeler, elde edilen bulgular ve mevcut literatür çerçevesinde kapsamlı biçimde tartışılmaktadır. Bulguların tartışılması, altı araştırma sorusunun her biri için oluşturulan altı kuramsal önerme başlığı altında yürütülmüştür. Bu çalışmanın yanıt aradığı araştırma soruları aşağıda sunulmuştur:

1. Katılımcıların çocukluk dönemindeki tanıklıklarına göre, çocuklar tarafından ebeveynler arasındaki ilişki nasıl algılanmakta ve deneyimlenmektedir?

   Kuramsal Önerme 1: Örtük ebeveyn olarak ebeveynler arası ilişki

2. Katılımcıların çocukluk dönemindeki tanıklıklarına ve deneyimlerine göre, çocuklar tarafından birer eş olarak ebeveynleri nasıl algılanmakta ve tanımlanmaktadır?

   Kuramsal Önerme 2: Eş ebeveyn temsilleri

3. Katılımcıların çocukluktaki ebeveynler arası ilişkiye dair tanıklıkları ve ebeveynlerinin nasıl bir eş olduklarına dair algıları, yaşamlarında hangi psikolojik dinamikler üzerinden ortaya çıkmakta ve deneyimlenmektedir?

   Kuramsal Önerme 3: Temsillere eşlik eden belirli psikolojik dinamikler

4. Katılımcıların çocukluktaki ebeveynler arası ilişkiye dair tanıklıkları ve deneyimleri, kendi içsel dünyalarıyla ilişkili deneyimlere nasıl dönüşmektedir ve benlik inşalarına nasıl yansımaktadır?

   Kuramsal Önerme 4: Eş ebeveyn temsillerinin içselleştirilerek benlik temsillerine dönüşümü ve benlik örgütlenmesi

5. Katılımcıların çocukluktaki ebeveynler arası ilişkiye dair tanıklıkları ve deneyimleri, kendi evlilik ilişkilerinde nasıl açığa çıkmaktadır?

   Kuramsal Önerme 5: Evlilikte açığa çıkan temsiller

6. Katılımcıların ebeveynler arası ilişkiye dair yaşadıkları deneyimleri farklılaştıran ve sürecin seyrini biçimlendiren kişiye özgü faktörler nelerdir?

   Kuramsal Önerme 6: Sürecin seyrini biçimlendiren kişiye özgü faktörler

Analizler sonucunda ulaşılan bulgular araştırma sorularıyla ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Verilerden elde edilen tema ve kategoriler katkı sağladıkları araştırma sorusuna karşılık gelen kuramsal önermeler bağlamında ele alınmış ve tartışılmıştır.

5.1. KURAMSAL ÖNERME 1: Örtük Ebeveyn Olarak Ebeveynler Arası İlişki

"Katılımcıların çocukluk dönemindeki tanıklıklarına göre, çocuklar tarafından ebeveynler arasındaki ilişki nasıl algılanmakta ve deneyimlenmektedir?" araştırma sorusu bağlamında yürütülen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler, araştırmanın birinci teması olan *"Örtük ebeveyn: Çocuğun dünyasında ebeveynler arası ilişki"* temasını ortaya çıkarmıştır. Bulgular, ebeveynler arası ilişkinin çocuklar tarafından fark edilen, gözlemlenen, betimlenen ve değerlendirilen bir olgu olduğunu ortaya koymuştur. Çocuklar net bir şekilde ebeveynler arasındaki ilişkiyi algılamakta ve algıladıkları bu ilişkinin etkisini yaşamları boyunca deneyimlemektedir. Bu ilişki, çocuğun yaşamında örtük bir ebeveyn olarak var olmaktadır.

Satir (2001) "Her çiftin üç parçası vardır. Sen, ben ve biz… İki kişi ve her biri kendi yaşamına sahip, her biri önemli üç parça…" (s. 156) sözleriyle eşler arasındaki ilişkide açığa çıkan üçüncü bir parçayı dile getirmiştir. Satir'e göre evlilik sürecinde, bireylerin kendisinden ve eşinden ayrı, aralarındaki ilişkinin doğasına göre şekillenen bir *biz olgusu* ortaya çıkmaktadır. Bireyler kadar aralarındaki ilişkinin de kendine has bir yaşamı ve karakteri vardır. İlişkilerin doğası, eşlerin öz değerlerinden ve birbirleriyle iletişim kurma şekillerinden etkilenmektedir. İyi bir çift olmak, biz adlı parçanın ben ve sen parçaları kadar önemsenmesiyle ilişkilidir.

Satir'in (2001) çiftler arasındaki biz olgusuna yaptığı vurgu, yalnızca çiftlerin ilişki kalitesiyle ilgili bir durum değil, aynı zamanda Norton'a atfedildiği üzere çocukların gelişiminde önemli bir yere sahip olan üçüncü ebeveyn kavramıyla da ilişkilidir (akt. Çalış, 2019; Rayana & Atak, 2022, s. 290; Tongar, 2022, s. 15). Benzer şekilde bu araştırmanın bulguları da çocukların yaşamında söz konusu ilişkinin örtük bir ebeveyn olarak konumlandığını göstermektedir. Örtük ebeveyn, çocuk için en az diğer iki ebeveyn kadar önemli ve etkili bir figür olmaya adaydır. Çünkü aile çatısı altında, ebeveynler

arasındaki ilişki, diğer iki ebeveyn kadar çocuğun her gün çeşitli şekillerde somut bir gerçeklik olarak şahit olduğu, gözlemlediği, zaman zaman içine dâhil edildiği ve maruz kaldığı bir olgu olmaktadır.

Ebeveynler arası ilişki kavramı, katılımcılarda bu ilişkiye dair çocukluk dönemi anılarında saklı zihinsel imgeleri ve görselleri doğrudan açığa çıkarmış, ayrıca erişilebilir birçok canlı anının çocuğun hafızında yer aldığını ortaya koymuştur. Elde edilen veriler, ebeveynler arası ilişkinin çocuğun yaşamında yer edinen önemli bir olgu olduğu desteklemektedir. Bu olgunun katılımcılarda yaptığı çağrışımlara göre gelen anlatılar, dört alt kategori çerçevesinde yapılanmıştır. Ulaşılan bu dört kategori "örtük ebeveyn" temasını oluşturmakta ve ebeveynler arası ilişkinin çocuk açısından örtük bir ebeveyn işlevi gördüğüne işaret eden kuramsal önermeyi temellendirmektedir.

Birinci kategori olan hatıralarda yer alan ebeveynler arası ilişki manzaraları, katılımcıların çocukluk dönemlerinde ebeveynlerinin ilişkilerine dair farklı ilişkisel dinamikleri algıladıklarını ortaya koymaktadır. Her bir katılımcı, hatıralarında yer edinen ebeveynleri arasındaki ilişkiye dair çeşitli etkileşim örüntülerinden söz etmiştir. Ebeveynleri arasındaki kopuk ve uyumsuz ilişki, ihmal ve yok sayılma yaşantıları, yoğun çatışmalar, şiddet anıları, küçümseme, beğenmeme ve aşırı eleştiri, otorite-itaat gibi ilişki dinamikleri, katılımcılar tarafından resmedilen bazı ebeveynler arası ilişki desenlerini yansıtmaktadır. Katılımcıların çocukluk deneyimleri, farklı biçimlerde ortaya çıkan pek çok ilişkisel dinamiğe tanıklık ettiklerini göstermektedir. Bununla birlikte, her bir katılımcının çocukluk döneminde baskın bir şekilde tanık olduğu, deneyimlediği ve etkilendiği belirli ebeveynler arası ilişki dinamiklerinin bulunduğu görülmektedir. Literatürde ebeveyn-çocuk ilişkisine dair çocukluk anıların otobiyografik bellekte yer edinip bireyleri çeşitli yönlerden etkilediği ifade edilmektedir (Fernández-Pérez vd., 2023; Kim vd., 2020). Benzer şekilde bu çalışmanın bulguları da ebeveynler arasındaki ilişkiye dair anıların çocukların otobiyografik hafızalarında duygusal içeriklerle harmanlanmış biçimde yer edebildiğini ve yaşamın çeşitli alanlarında etkisini sürdürdüğünü yansıtmaktadır.

Çiftler arasında birçok farklı etkileşim deseni olduğunu ortaya koyan çok çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Baldwin, 1992). İlgili literatür incelendiğinde, çiftler arasındaki kişilerarası ilişki tarzına (Finkel vd., 2017), bağlanma stilleri ve bağlanma davranışlarına (Mikulincer ve Shaver, 2016), eşler arasındaki kabul-red yaşantılarına (Rohner, 2021), talep eden-geri çekilen ilişki döngüsüne (Christensen ve Heavey, 1990),

ilişkilerdeki güç, kontrol ve baskınlık dinamiklerine (Knudson-Martin ve Huenergardt, 2010; Körner vd., 2024), çatışma ve çatışma çözme şekillerine (Gottman, 1994), ilişkilerdeki şiddete (Stith vd., 2011) ve küçümseme, eleştiri gibi olumsuz yıkıcı davranış örüntülerine (Gottman ve Silver, 1999) yönelik çeşitli ilişkisel dinamikleri farklı açılardan ele alan araştırma bulguları ve teorilerin mevcut olduğu görülmektedir. Bunlara benzer şekilde, eşler arasındaki ilişki dinamiklerini ortaya koyabilecek çok çeşitli etkileşimsel senaryonun var olabileceği söylenebilir. Elde edilen bu kategori, ebeveynler arasındaki bu çeşitli ilişkisel dinamikleri, doğrudan çocuklar tarafından algılanan ve gözlemlenen dinamikler olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuklardan ebeveynlerinin ilişkisini hatırlayıp anlatmaları istendiğinde, *"Nasıl bir ilişkileri vardı?"* sorusuna verdikleri ilk yanıtlar, genellikle bu araştırmalarca ortaya konulan ilişkisel dinamikleri yansıtmaktadır.

Mevcut literatürde çocukların ebeveynler arası ilişkiyi nasıl algıladığına dair çalışmalar, çoğunlukla ebeveyn çatışmalarının çocuk tarafından nasıl algılandığı, deneyimlendiği ve yorumlandığı üzerine odaklanmaktadır (Clements vd., 2014; Cummings ve Davies, 2010; Grych vd., 1992; Grych vd., 2000; Martin ve Clements, 2002; O'Brien ve Chin, 1998; Sağkal ve Türnüklü, 2017; Ulu ve Fışıloğlu, 2004). Bununla birlikte bu araştırmanın bulguları, çocukların ebeveynler arasındaki ilişkiye dair algılarının yalnızca çatışma ile sınırlı olmadığını; aynı zamanda ilişkisel kopukluk ve ilgisizlik *(Luna, Maya, Neva),* uyumsuzluk *(Taha)*, yok sayılma, sevgisizlik ve ihmal *(Ayda, Luna)* ile hiyerarşi, otorite, güç ve baskınlık *(Hüma, Safa, Ayda)* gibi çeşitli dinamikleri de içerdiğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla hem mevcut literatür hem de bu araştırma bulguları, çocukların ebeveynler arasındaki ilişkiyi fark ettiklerini göstermektedir. Hatta Cummings ve diğerleri (1981) küçük bebeklerin bile ebeveynleri arasındaki ilişki ve etkileşimlerin farkında olup duygusal tepkiler verdiklerini ortaya koymuştur.

Bu kuramsal önermeye ilişkin bulguların vurgulanması gereken önemli yönlerinden biri, elde edilen verinin ebeveynler arası ilişkinin nesnel bir yansımasından ziyade, çocuğun kendi bakış açısından algıladığı, fark ettiği ve tanımladığı ilişki biçimini yansıtmasıdır. Örneğin katılımcılardan Şifa'nın "Ben çocukken babamı çok sabırlı algılardım ama şimdi bakıyorum da kayıtsızmış." ifadesi, bu duruma somut bir örnektir. Bu açıdan aslında önemli olan da ebeveynler arası ilişkinin gerçek dinamiğinden ziyade çocuğun bu ilişkiyi nasıl algıladığıdır. Nitekim Grych (1997) çocukların ebeveynler arası çatışma hakkındaki düşünceleri ve bu tür çatışmalardaki kendi rolleri hakkındaki raporlarının, nesnel

doğruluk taşısın ya da taşımasın, anlamlı bilgiler sunduğunu belirtmektedir. Ayrıca literatürdeki çeşitli çalışmalar da çocukların, ebeveynleri arasındaki çatışmayı ebeveynlerinden farklı biçimlerde algıladıklarını ortaya koymaktadır (Holt vd., 2021; Miller vd., 2012; Taber, 2010). Araştırmalar, çocukların ebeveynler arası çatışmaya ilişkin algı ve raporlarının, sosyal, duygusal ve davranışsal uyumlarını; ebeveynlerin kendi çatışmalarına dair değerlendirmelerine kıyasla daha güçlü ve tutarlı bir biçimde yordadığını göstermektedir (DeBoard-Lucas vd., 2010; Grych vd., 1992).

Ebeveynler arası ilişkilerin çocuklar tarafından farklı biçimlerde algılanıp değerlendirilebildiğini ve bu doğrultuda farklı etkiler doğurabileceğini ortaya koyan göstergelerden biri de kardeşlerdir. Örneğin Luna'nın "Merak ettim de diğer kardeşlerimde anneme karşı böyle hissetti mi acaba ama muhtemelen hissetmemişlerdir, anneme karşı en yakın bendim." ifadesi, kardeşlerin aynı ebeveyn ilişkisini farklı algılayabileceğini ve bu öznel algıların bireysel deneyimlere göre şekillenebileceğini göstermektedir. Benzer şekilde Lucas-Thompson ve George (2017), ebeveyn çatışmasına ilişkin algıların, bireysel farklılıklar ve kardeşler arası değişkenlik bağlamında nasıl şekillendiğini inceledikleri çalışmalarında, çatışmanın genel özelliklerinin kardeşler tarafından büyük ölçüde benzer biçimde algılandığını belirtmişlerdir. Ancak öz suçlama ve tehdit algısı gibi bireye özgü içsel süreçlerde önemli farklılıklar gözlemlenmiş; bu durumun, aynı çatışma ortamında büyüyen kardeşlerin çatışmadan etkilenme biçimlerini farklılaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak ebeveynler arası çatışmanın yanı sıra çocukların bu çatışmayı nasıl değerlendirip yorumladıklarının ayrı bir öneme sahip olduğu ortaya çıkmıştır (Grych ve Fincham, 1990).

Örtük ebeveyn temasını oluşturan ikinci kategori, etiketlerin ve duyguların aynaladığı ebeveynler arası ilişki olarak yapılanmıştır. Yürütülen görüşmelerde ebeveynler arasındaki ilişkinin çocuklar tarafından algılanmasında, tanımlamalar ve duygulanımların önemli bir yeri olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin birbirlerine yönelik tanımlamaları ve hissettikleri duygular, aralarındaki ilişkiyi çocuklara görünür kılan önemli göstergelerdendir. Katılımcıların anlatılarında fark edildiği üzere, ebeveynler genellikle çocuklarının yanında duygu ve düşüncelerini açıkça ifade etmekte, hatta bazen doğrudan eşleri hakkında çocuklarına dert yanarak ebeveynleriyle ilgili olumsuz duygu ve düşüncelerini onlara aktarmaktadırlar. Katılımcılara ebeveynlerinin birbirleri hakkındaki duygu ve düşünceleri sorulduğunda, çocukken genellikle bunu net bir şekilde bildikleri ya da bu konuda çok güçlü algılara sahip oldukları görülmüştür. Benzer şekilde Dunn ve

Munn (1985) yaptıkları çalışmada çocukların aile üyelerinin duygularını ve niyetlerini anlayabildiklerini ve hem onların sergilediği duygulara hem de aile içi anlaşmazlıklara farklı tepkiler verdiklerini ortaya koymuştur.

Bulgular, çocukların ebeveynlerinin birbirlerine karşı hissettikleri duygularını ve birbirlerini nasıl biri olarak gördüklerini bilmelerinin, bu ilişkinin çocuk tarafından daha somut bir şekilde algılanmasına katkı sağladığını göstermektedir. Bulgular ayrıca çocukların bu durumu yalnızca algılamakla kalmadıklarını, ebeveynler arasındaki duygulanım ve tanımlardan etkilenerek, bir eş olarak ebeveynlerini benzer biçimde algılama ve onlara yönelik benzer duyguları hissetme eğilimi gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Duygu sosyalizasyonu kuramı (Eisenberg vd., 1998; Saarni, 1999), çocukların duyguları ve duygusal ifadeleri, ebeveynlerinin davranışlarını gözlemleyerek ve onlarla etkileşimde bulunarak öğrendiğini ifade eder. Bu kuramın perspektifinden değerlendirildiğinde, araştırma bulguları çocukların sosyalizasyon sürecinin yalnızca ebeveynlerin onlara doğrudan verdikleri duygusal tepkilerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda ebeveynlerin birbirleriyle kurdukları duygusal etkileşimler ve çocukların bu etkileşimleri gözlemlemelerinin de sürecin önemli bir boyutunu oluşturduğunu göstermektedir. Bu nedenle çocukların duygusal gelişimi, ebeveynlerin hem çocuklara yönelik hem de birbirlerine yönelik duygusal ifadeleri ve davranışlarıyla şekillenir. Benzer şekilde ebeveyn üst duygu felsefesi (Gottman vd., 1996) de bu bulguyu açıklamaya katkı sunabilecek kuramsal çerçevelerden biridir. Ebeveynlerin birbirlerine karşı sergiledikleri duygusal tepkiler ve bu tepkilere verdikleri yanıtlar, çocuklar tarafından gözlemlenmekte ve içselleştirilmektedir. Bu durum, çocukların aile içindeki duygusal iklimi öğrenmeleri ve kendi duygusal tepkilerini şekillendirmeleri açısından önemli bir rol oynamaktadır. Nihayetinde çocukların bir eş olarak ebeveynlerini nasıl algılayacakları ve onlara karşı ne hissedecekleri, içinde bulundukları bu duygusal iklimden de etkilenmektedir. Sosyal öğrenme kuramı (Bandura, 1977, 1986) çerçevesinde bakıldığında, çocukların ebeveynlerinin duygu, düşünce ve davranışlarını model alarak benzer tepkiler geliştirmeleri, araştırma bulgularını anlamlı kılmaktadır.

Bu teorilerin yanı sıra duygusal tepki bağlamında ebeveynler arası çatışmalara çocukların verdikleri duygusal tepkileri inceleyen araştırmalar bulunmaktadır (Crockenberg ve Langrock, 2001; Davies vd., 2015; El-Sheikh; 2005; Schermerhorn vd., 2021; van Eldik vd., 2020). Ancak bu çalışmadaki gibi ebeveynler arasındaki spesifik duygular ve tanımlamalara odaklanan ya da ebeveynlerinin ayrı ayrı nasıl bir eş olduklarına ilişkin

çocukların duygu ve düşüncelerini yansıtan araştırmalara literatürde rastlanmamıştır. Bu açıdan elde edilen bu bulgular, araştırmanın ortaya koyduğu özgün sonuçlardan biridir.

Örtük ebeveyn olarak ebeveynler arası ilişkinin olgusal varlığını destekleyen önemli bulgulardan biri de bu ilişkinin çocuklar üzerindeki yaşam boyu süren izlerini ortaya koyan üçüncü kategoridir. Bir fenomenin varlığı, en görünür biçimde onun kişiler üzerindeki etkileri aracılığıyla anlaşılabilir. Katılımcılar, ebeveynleri arasındaki ilişkinin hem çocukluk hem de yetişkinlik dönemlerinde kendilerini etkilediğini ifade etmiştir. Bu kategoriyi destekleyecek nitelikte, ebeveynler arası ilişkinin çocuklar üzerinde çok çeşitli etkiler yarattığını ortaya koyan geniş bir literatür bulunmaktadır. Çocuklardaki uyum kavramı, Grych ve Fincham (1990) tarafından çocuğun davranışları, duygudurumları ve kendilik algısı arasında işlevsel bir denge kurabilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Evlilik çatışmasının yoğun olduğu aile ortamlarında yetişen çocuklarda bu uyumun bozulduğu ve yüksek düzeyde farklı duygusal ve davranışsal problem alanlarının ortaya çıktığı görülmektedir (Brock ve Kochanska, 2016; Buehler vd., 2007; Cummings vd., 2004; Davies ve Lindsay, 2004; Fishman ve Meyers, 2000; Harold vd., 2016; McCoy vd., 2009; Oh vd., 2011; Shelton ve Harold, 2007). Benzer bulgular, Türkiye'de gerçekleştirilen çeşitli araştırmalarla da desteklenmektedir (Peksaygılı ve Güre, 2008; Şendil ve Kızıldağ, 2003; Ulu ve Fışıloğlu, 2002).

Ayrıca bu etkinin yalnızca çocukluk dönemiyle sınırlı kalmayıp, ilerleyen yıllarda bireyin yetişkinlik döneminde de devam ettiğini gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Fergusson ve Horwood, 1998; Fozard ve Gubi, 2020; Palmtag, 2022; Yu vd., 2010). Katılımcıların ifadelerini destekleyen bu bağlamdaki birçok araştırma, ebeveynlerin evlilik ilişkisinin çocukların kendi romantik ve evlilik ilişkileri üzerinde de etkili olduğunu ortaya koymaktadır (Alder vd., 2018; Amato ve Booth, 2001; Cui ve Fincham, 2010; Delos Santos, 2022; Kinsfogel ve Grych, 2004; Simon ve Furman, 2010; Steinberg vd., 2006; Sutherland, 2014).

Literatürdeki birçok araştırma ile ebeveynler arası ilişkinin etkisi ortaya konulmuştur. Bu kategorideki bulgunun literatürdeki bulgulardan farkı ve değeri, bilinen bu etkinin katılımcılar tarafından doğrudan kendi bakış açılarıyla ve ifadeleriyle ortaya konulmasıdır. Literatürdeki bu araştırmaların büyük çoğunluğu nicel yöntemlere dayanmaktadır. Çeşitli kavramlar ve olgulara yönelik ölçümler yapılmakta ve istatistiksel olarak ilişkisi veya farkı incelenmektedir. Ortaya çıkan etkiye ve ilişkiye dair, katılımcıların farkındalıklarına yönelik bilgi sunmamaktadır. İlişkiler bağlamında aktarım

genellikle bilinçaltında örtük bir şekilde gerçekleşmekte ve birey farkında olmadan kendini göstermektedir (Baldwin, 1992). Bu bulgu, bireylerin ebeveynleri arasındaki ilişkiye dair farkındalıklarını ve bu ilişkinin kendilerini nasıl etkilediğine yönelik bilinç düzeylerini de ortaya koymaktadır. Görüşmeler sürecinde tüm katılımcıların bu farkındalığa sahip olmadığı gözlemlenmiş ve notlara (*memo)* kaydedilmiştir. Bazı katılımcılar ise derinlemesine görüşmeler sırasında bu farkındalığı kazanmıştır. Ancak sınırlı bir süreçte gerçekleştirilen bu görüşmelerin ötesinde, katılımcıların ebeveyn ilişkilerinin üzerlerindeki etkisini henüz tam olarak fark etmedikleri ve zamanla açığa çıkabilecek birçok farklı bulgunun olduğu da söylenebilir. Sonuç olarak ebeveynler arası ilişki, çocuğu çok çeşitli yönlerden etkileyen önemli bir olgu olarak görülmektedir. Bu ilişkinin çocuğun yaşamında, ebeveynlerin kendileri gibi etkili olduğunu ve örtük bir ebeveyn olarak çocuğun kişisel ve kişilerarası dünyasını şekillendirdiğini söylemek mümkündür.

Bu temayı oluşturan son kategorisi ise çocuğun gözünden anne ve babanın, eş ve ebeveyn olarak ayrı şekillerde algılanması ve tanımlanmasıdır. Araştırma bulguları, katılımcıların çocukluk dönemlerinde anne ve babalarını bir yandan kendilerine ebeveynlik yapan bireyler olarak algılarken, diğer yandan onları birbirlerinin eşi olarak da nasıl kişiler olduklarını fark ettiklerini ve değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Daha somut bir ifadeyle, evdeki kadın yalnızca katılımcının annesi değil, aynı zamanda babasının eşi; benzer şekilde, evdeki erkek sadece babası değil, aynı zamanda annesinin eşidir. Katılımcılar, ebeveynlerinin birbiriyle kurduğu ilişkinin, kendi ebeveynleriyle olan ilişkilerinden farklı olduğunu çocukluk dönemi boyunca deneyimleyerek fark etmiştir.

Ebeveynlik ve eşlik arasındaki ayrım, anne ve babaların çocuk açısından yalnızca ebeveyn rollerinden ibaret olmadığının en belirgin göstergelerinden biridir. Bu doğrultuda ebeveynler arasındaki eş ilişkisi de çocuk tarafından ayrı bir ilişki olarak algılanmakta ve tanımlanmaktadır. Literatürde, bu ayrımı çocuğun bakış açısından ele alan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Aynı araştırma içinde hem ebeveynler arası ilişkiye hem de ebeveyn-çocuk ilişkisine yönelik çeşitli ölçümler içererek yürütülen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Brock ve Kochanska, 2016; Hazan ve Shaver, 1987; Osborne ve Fincham, 1996; van Dijk vd., 2020). Ancak bu araştırmalar iki ilişkinin farklı niteliklere sahip olması ve kıyaslanması, bu farklılığın çocuk tarafından nasıl anlamlandırıldığı veya bu ayrımın çocuk üzerindeki etkileri gibi faktörlere

odaklanmamaktadır. Bu bağlamda, özellikle söz konusu noktalara yönelik daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Çocuk açısından bu ayrışma ve ayrışmanın niteliğinin önemli olduğu düşünülmektedir. İlk olarak bu bulgu, çocuğun aile sistemi içindeki farklı alt sistemleri (Minuchin, 1974) algılayıp değerlendirdiğini göstermektedir. Böylece çocuklar, aile içindeki her bir alt sistemin hem bağımsız bir yapıya sahip olduğunu hem de karşılıklı etkileşim içinde işlediğini kavramaktadır. İkinci olarak, tutarsız ebeveynlik, çocukların psikolojik gelişimini nasıl olumsuz etkiliyorsa (Lippold vd., 2016; Luxton, 2007), ebeveynlik ve eşlik rolleri arasındaki tutarsızlıkların da çocuk üzerinde çeşitli olumsuz etkiler yaratabileceği düşünülmektedir. Araştırmanın bulgularından biri olan 'Çocuğun İçinde Kurulan Mahkeme' teması bu konuya kısmen değinmektedir. Bu bağlamda çocuğun hem ebeveyniyle kurduğu bireysel ilişkiyi hem de ebeveynler arasındaki ilişkiyi ve aralarındaki farkı nasıl kavrayıp anlamlandırdığı önemli bir noktadır. Özellikle ebeveynlerin sergilediği ebeveynlik rolleri ile birbirleriyle olan eş ilişkisindeki roller arasındaki belirgin farklar ve tutarsızlıklar, çocuğun zihinsel ve duygusal dünyasında nasıl yer bulacağı açısından temel bir mesele olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, ebeveynler arasındaki ilişkinin neden öyle olduğu, çocuğun hangi ebeveyni nasıl göreceği ve ne hissedeceği konusunda gelişecek süreçlerin zeminini oluşturacaktır. Ayrıca bu ayrımın yol açtığı en önemli bulgulardan biri, araştırmanın özgün ve ana temalarından biri olan *eş ebeveyn temsilleri*dir.

5.2. KURAMSAL ÖNERME 2: Eş Ebeveyn Temsilleri

"Katılımcıların çocukluk dönemindeki tanıklıklarına ve deneyimlerine göre, çocuklar tarafından birer eş olarak ebeveynleri nasıl algılanmakta ve tanımlanmaktadır?" araştırma sorusu doğrultusunda yürütülen görüşmelerde katılımcıların verdikleri yanıtlar *"Eş ebeveyn temsilleri"* temasını oluşturmuştur. Araştırmanın birinci kuramsal önermesi, çocukların ebeveynler arasındaki ilişkiyi nasıl algıladıklarına odaklanırken; bu kuramsal önerme, çocukların ebeveynlerini eş rolleri bağlamında nasıl algıladıkları ve tanımladıkları üzerine yoğunlaşmaktadır. Katılımcıların çocukluk dönemlerinde eş olarak ebeveynlerini net bir şekilde tanımladıkları *(örneğin zayıf, ezik, gaddar, anlayışsız, silik, sevilmeyen, yok sayan, soğuk vb.)* görülmektedir. Çocuklar bu tanımlamalarını hem eş anneye hem eş babaya yönelik ayrışmış şekilde ortaya koymaktadır. Mevcut literatürde, çocukların anne ve babalarını birer eş olarak nasıl algıladıkları, değerlendirdikleri ve

tanımladıklarına dair herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda, araştırmanın bu temaya ilişkin ortaya koyduğu bulguların literatüre özgün bir katkı sunduğu söylenebilir.

Araştırmanın bulgular kısmında da ifade edildiği üzere, "eş ebeveyn temsili" ifadesi, bu araştırmayla literatüre önerilen bir kavramsallaştırmadır. Bu kavram, önemli öteki temsilleri bağlamında, ebeveynler arası ilişkiye bağlı olarak şekillenen ve ebeveynin eş kimliğini ön plana çıkaran anlamıyla, en özlü ve özgün biçimiyle eş ebeveyn temsilleri şeklinde ifade bulmuştur. Bu kavram, çocuğun zihinsel dünyasında ebeveynlik ve eşlik rollerinin ayrışmakla birlikte aralarında güçlü duygusal bir bağın bulunduğunu, bu yönüyle ebeveynin eş kimliğini özgün bir bağlamda anlamlandıran temsilleri ifade etmektedir.

Çocukların günlük yaşamlarında en sık karşılaştıkları ve dolaylı olarak deneyimledikleri ilişkilerden biri, ebeveynleri arasındaki ilişkidir. Nitekim çocuklar günlük yaşamında anne ve babasını yalnızca birer ebeveyn olarak değil, aynı zamanda birer eş olarak da gözlemlemektedir. Araştırma bulguları, bu süreçte çocukların zihninde bilinçli ya da bilinçdışı düzeyde *"Nasıl bir eş?"* sorusunun belirginleştiğini ve bu soruya ilişkin yanıtlara sahip olduklarını ortaya koymuştur. İnsan zihni, karşılaştığı olguları tanımlamak ve anlamlandırmak için zihinsel kategorilere yerleştirme ve temsiller geliştirme eğilimindedir (Piaget, 1936/1952; Rosch, 1978). Bu doğrultuda çocukların ebeveynler arası ilişkileri gözlemlerken eş ebeveynlerini öncelikle içinde bulundukları bağlamda değerlendirdikleri, kendi bakış açılarıyla anlamlandırdıkları, tanımladıkları ve zihin dünyalarında eş ebeveynlerine yönelik temsiller oluşturdukları anlaşılmaktadır. Böylece çocuk zihin dünyasında sadece ebeveynleri olarak önemli öteki temsillerine değil, aynı zamanda eş ebeveyn olarak da önemli öteki temsillerine sahip olmaktadır.

Temsillerin oluşumuna ve işleyişine açıklık getiren başlıca kuramsal çerçevelerden biri nesne ilişkileri kuramıdır. Bu kuram, bireyin kendi iç dünyasından iki kişi arasında paylaşılan bir içsel dünyaya geçişi temel alır. Böylece bireyin hem kendisine ait içsel imgeleri hem de başkalarına yönelik temsilleri nasıl yapılandırdığı ve bu temsillerin kişilerarası etkileşimlerde nasıl ortaya çıktığı incelenir (St. Clair, 1996). Nesne temsilleri, bireyin ruhsal gelişiminde içsel nesnelerin oluşumunu ve gelişimini vurgular (Kernberg, 1976). Kurama göre, bireyin erken dönemde ebeveynleriyle kurduğu ilişkiler, kendilik ve öteki temsillerinin temelini oluşturur. Bu erken ilişki temsilleri, bireyin yaşamı boyunca kurduğu önemli yakın ilişkilerde duygu, düşünce, davranış ve beklentilerini hem bilinçli

hem de bilinçdışı düzeyde şekillendirir (Blatt vd., 1997; Calabrese vd., 2005). Araştırmanın eş ebeveyn temsillerini ortaya koyan kuramsal önermesi, Nesne İlişkileri Kuramı'nın temsillere ilişkin yaptığı açıklamalarla desteklenmektedir. Ebeveyn temsillerine benzer şekilde, eş ebeveyn temsilleri yapılanmakta ve bu temsiller de bireyi yaşamı boyunca hem benliği hem de yakın ilişkileri bağlamında şekillendirmektedir.

İlk iki kuramsal önerme, katılımcılar hem eş anne ve eş baba temsillerine ilişkin hem de ebeveynler arasındaki ilişkiye dair çeşitli değerlendirmeler ve tanımlamalarda bulunduklarını ortaya koymuştur. Bu bulgu, Baldwin'in (1992) bireyin kendisi, öteki ve bu ikisi arasındaki ilişkileri temel alarak oluşturduğu içsel temsilleri ifade eden ilişki şemaları kavramıyla örtüşmektedir. Benzer şekilde, birçok kuramcı da farklı kavramsallaştırmalar yoluyla temsil oluşumunu açıklayan teorik çerçeveler sunmuştur. Örneğin; Freud (1912/1958) ilişki şablonları, Bowlby (1969) içsel çalışma modelleri, Sullivan (1953) dinamikler, Horowitz (1989) rol-ilişki modelleri, Stern (1985) genelleştirilmiş etkileşim temsilleri ve Young ve diğerleri (2003) erken dönem uyumsuz şemalar kavramlarıyla temsil oluşumuna dair farklı kuramsal açılımlar geliştirmiştir.

Psikoloji kuramlarının büyük bir kısmı, bireyin gelişiminde temel bir yapı taşı olarak ebeveyn-çocuk ilişkisini merkeze almakta; bireyin *ben, öteki* ve *bu ikisi arasındaki ilişkisel desenlere* dair zihinsel temsillerini farklı teorik yaklaşımlar aracılığıyla açıklamaktadır. Bu araştırmanın bulguları doğrultusunda, söz konusu teorik çerçeveler genişletilmiştir. Bu çerçevede çocukların ebeveynler arası ilişkiyi sıkça gözlemlemeleri ve her iki ebeveynin de onlar için birer *önemli diğeri* olması nedeniyle; *önemli öteki, diğer önemli öteki, bu ikisi arasındaki ilişki ve tanık olan çocuğu* kapsayan dörtlü bir yapının gelişebileceği savunulmaktadır.

Zihinsel temsiller, bireyin hem kendisine hem de çevresindeki kişilere ilişkin önceki yaşantılarına dayanan ve yeni deneyimlerle birlikte şekillenen bilişsel ve duygusal şemalardır (Blatt vd., 1997; Westen, 1991). Bireyler, güven duygusu uyandıran ve tekrarlayan etkileşim kalıplarını zamanla tanımayı öğrenirler. Bu öğrenme süreci, bireyin karşılıklı ilişkilerde tekrarlayan *ben-sen desenlerini* fark etmesiyle gerçekleşir ve bu desenler doğrultusunda, kendisi ile başkası arasında birbirini tamamlayan rollerden oluşan zihinsel temsiller gelişir. Örneğin birey, kendisini özel biri olarak konumlandırırken, karşısındaki kişiyi hayran olarak algılayabilir; ya da kendisini yardıma muhtaç ama desteği hak eden biri olarak görürken, diğerini sihirli ve merhametli biri olarak temsil edebilir (Greenberg ve Mitchell, 1983). Benzer şekilde, katılımcıların eş

anne ve eş baba temsillerinin de ben-sen desenleri gibi, birbirini tamamlayan etkileşim kalıpları oluşturduğu görülmektedir. Örneğin, bir eş ebeveyn yok sayan olarak tanımlanırken, diğeri yok sayılan olarak temsilleşmekte; ya da biri gaddar ve zalim olarak konumlandırılırken, diğeri kurban veya zayıf olarak algılanabilmektedir.

Eş ebeveyn temsilleri konusunda önemli bir diğer nokta, bu temsillerin çocuğun algısına dayalı olarak subjektif bir şekilde şekillenmesidir. Burada önemli olan, ebeveynlerin gerçekte nasıl bir eş olduklarından ziyade, çocuğun onları nasıl algıladığı ve bu algının nasıl bir içsel temsile dönüştüğüdür. Luna'nın "Ezik olmak benim duygum belki annem orada hiç böyle bir duygu hissetmedi. Ezik bir anne yok ama ezilme yaşantısı… ama biz eziğiz, Luna orayı ezilme olarak algılıyor, biz ezilmişiz. Annemle biz biziz. Merak ettim de diğer kardeşlerimde anneme karşı böyle hissetti mi acaba ama muhtemelen hissetmemişlerdir, anneme karşı en yakın bendim." ifadesi, temsillerin oluşumunda çocuğun kendi algısının belirleyici rolünü ve hatta kendi algısına dair farkındalığını yansıtan iyi bir örnektir.

Greenberg ve Mitchell (1983), nesne ilişkileri kuramlarında içsel nesne temsillerini "gerçek, dışsal insanlar ile onlarla kurulan ilişkilerin içsel imgeleri" şeklinde ifadelendirmiştir (s. 14). Jacobson'a (1964) göre nesne, dış dünyadaki gerçek kişiler ve yaşantılar hiçbir zaman olamaz. Ona göre nesne olarak algılanan ve tanımlanan şey, kişinin öteki ile öznel etkileşimi sonucunda elde edilen içsel temsillerdir. Horner'a (1996) göre de bu içsel imgeler doğrudan deneyimlerin yansıması değildir; çünkü söz konusu imgeler, bilişsel kapasitesi kısıtlı ve ilkel zihinsel süreçlere sahip çocukların öznel biçimde kurdukları yapılardır. Jacobson ve Horner'ın nesne veya içsel imgeler kavramlarını ele alış biçimleri, Luna'nın bu ifadesini daha anlamlı hâle getirmektedir.

Sonuç olarak, ebeveyn temsillerini ifade eden nesne temsilleri gibi, bireyin zihinsel dünyasında eş ebeveyn temsilerinin de var olduğu ortaya konulmuştur. Temsillere ilişkin mevcut literatür, eş ebeveyn temsilleri kavramını ve bu kavramın işlevselliğini destekler niteliktedir. Katılımcı ifadelerinden elde edilen bulgular hem nesne ilişkileri kuramları hem de bilişsel şema yaklaşımlarının teorik çerçevesine uyum sağlamaktadır. Öte yandan bu araştırma sonucunda elde edilen temsillerin, bahsi geçen kuram ve yaklaşımların ortaya koyduğu temsillerden en temel farkı, temsilin dayandığı ilişkidir. Söz konusu kuram ve yaklaşımlar için ebeveyn-çocuk ilişkileri temel alınmaktadır ve çocuk bu ilişkiyi doğrudan deneyimleyen bir özne konumundadır. Bu araştırma ile ortaya koyulan temsiller ise ebeveynler arası ilişkiye dayanan eş ebeveyn temsilleridir. Bu temsiller,

çocuğun doğrudan öznesi olarak dâhil olmadığı ama gözlemleyerek dolaylı olarak deneyimlediği ilişki bağlamında gelişen güçlü ve birbirini tamamlayan temsillerdir. Bu önemli ötekilere ait eş ebeveyn temsillerin, bireyin yaşamında nasıl bir işleve sahip olduğu ise sonraki temalar ve kuramsal önermelerle birlikte ele alınmaktadır.

5.3. KURAMSAL ÖNERME 3: Temsillere Eşlik Eden Belirli Psikolojik Dinamikler

"Katılımcıların çocukluktaki ebeveynler arası ilişkiye dair tanıklıkları ve ebeveynlerinin nasıl bir eş olduklarına dair algıları, yaşamlarında hangi psikolojik dinamikler üzerinden ortaya çıkmakta ve deneyimlenmektedir?" araştırma sorusunun cevabı, derinlemesine görüşmelerin analizi sonucunda *duygulanımlar, ihtiyaçlar, kaygı ve korkular ile çıkarımlar* olarak belirlenmiştir. Katılımcıların bu dinamiklere dair kodlanan ifadeleri, *"Eş ebeveyn temsillerine eşlik eden duygulanımlar", "Eş ebeveynlerin gereksinimleri: Çocuğa miras kalan ihtiyaçlar"; "İlişkisel tehdit senaryoları: Eş ebeveyne dönüşme korkusu"* ve *"İlişkisel deneyimlerden süzülen çıkarımlar: Suçlu kim, çözüm ne?"* temalarını oluşturmuştur.

Bu dört tema, katılımcıların ebeveynleri arasındaki ilişkiye bağlı olarak gelişen eş ebeveyn temsillerine eşlik eden psikolojik dinamiklerdir. Katılımcılar bu dinamikler aracılığıyla, ebeveynler arası ilişkisinin ve eş ebeveyn temsillerinin kendi yaşamlarındaki yansımalarını şekillendirmektedir. Bu dinamikler ayrıca, ebeveynler arası ilişkiden bireyin kendi içsel süreçlerine geçişin yaşandığı aktarım sürecinde de yer alan unsurlar olarak ele alınabilir. Bu içselleştirme sürecinde aktif rol oynayarak şekillendirici bir işlev üstlenmektedirler. Sürecin eşlikçileri olan bu dinamiklerin kendi aralarında da güçlü bağlantılar ve etkileşimler olduğu görülmüştür. Bu dört psikolojik dinamik elde edilen bulgular bağlamında sırayla ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

5.3.1. Eş Ebeveyn Temsillerine Eşlik Eden Duygulanımlar

Katılımcıların, ebeveynlerini eş olarak algılayıp değerlendirirken yalnızca bilişsel tanımlamalarla sınırlı kalmadıkları; aynı zamanda anlatılarında, eş ebeveynlerine karşı çeşitli duygulanımlar geliştirdikleri görülmektedir. Bu bulguyla uyumlu olarak Bornstein (1993), bireyin önemli kişilere dair içselleştirdiği zihinsel temsillerin hem duygusal hem de bilişsel bileşenler taşıdığını belirtmiştir. Bir çocuğun doğrudan öznesi olmadığı ve yalnızca dolaylı olarak gözlemlediği bir ilişki bağlamında, eş annesine veya eş babasına

yönelik duygular beslemesi, ebeveynler arasındaki ilişkinin ve eş ebeveynlerin kendi dünyasında nasıl yer edindiğini gösteren bir diğer önemli bulgudur.

Bu duygulanımların kaynağının ebeveynlerinin birbirlerine karşı sergilediği tutumlar olması, altı çizilmesi gereken önemli bir husustur. Her duygu, kişi ile insanlar ya da çevre arasındaki bir ilişkiyi tarif eder (Oatley, 1992). Elde edilen bu temadaki duygulanımlar ise kişi için önemli diğer kişilerin arasındaki ilişkilere yönelik açığa çıkan ve onları bu ilişki bağlamında tarif eden bir anlam ve bağlam kazandırma işlevine sahiptir. Katılımcılar doğrudan bu ilişkinin içinde olmasa da hem bu ilişkiye hem de bu ilişkideki eş anne ve eş babalarına karşı duygusal tepki vermektedir. Bir açıdan bu durum, çocuğun ebeveynlerinin yaşadığı olayları ve deneyimleri, kendisiyle ilişkilendirdiği ve içselleştirdiğinin bir göstergesi olarak ele alınabilir. Bu bağlamda Kohut'un (1971, 1977) ebeveynleri birer 'kendilik nesnesi' olarak tanımlaması, ebeveynlerin çocuğun kendilik gelişimindeki rolünü ve bu figürlerin içselleştirilme biçimini anlamak açısından önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Araştırma sonuçlarına bağlı olarak ise bu kurumsal bakış açısı eş ebeveynlere yönelik olarak genişletilmiştir. Örneğin, kendileriyle ilgilenen babalarına karşı olumlu duygular hisseden katılımcılardan Luna, Ayda ve Neva'nın, babalarının annelerini yok sayması, ihmal etmesi ve umursamaması gibi durumlar karşısında öfke, sitem ve hayal kırıklığı gibi olumsuz duygular hissetmesi; eş anne ve eş babalarıyla ilgili meseleyi sadece kendilerinden bağımsız ve dışsal bir durum olarak algılamadıklarını, aynı zamanda bunu kendileriyle ilişkili bir deneyim olarak yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Daha somut bir ifadeyle, burada yaşanan duygusal deneyim, *"Annem bu nedenle babama kırgındı."* veya *"Babam bu nedenle anneme öfkeliydi."* gibi gözlemci konumunda kalınan durumlarla sınırlı değildir. Bunun yanı sıra *"Anneme karşı böyle davrandığı için babama kırgın ve kızgınım."* ya da *"Babama karşı böyle davrandığı için anneme öfkeliyim."* gibi, çocuğun özne olarak konumlandığı ve duygusal deneyimi kişisel bir yaşantıya dönüştürdüğü bir duygulanım durumu söz konusudur.

Literatürde çocukların ebeveynler arasındaki çatışmalara verdikleri duygusal tepkileri inceleyen çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Crockenberg ve Langrock, 2001; Cummings vd., 2002; Davies vd., 2015; El-Sheikh; 2005; Frankel vd., 2015; Grych vd., 2000; Katz ve Gottman, 1993, 1994; Schermerhorn vd., 2021; van Eldik vd., 2020). Hatta küçük bebeklerin bile ebeveynleri arasındaki ilişki ve etkileşimlerin farkında oldukları ve bu etkileşimlere duygusal tepkiler verdikleri (Cummings vd., 1981), özellikle yıkıcı

çatışmaları yapıcı çatışmalardan ayırt ederek yıkıcı çatışmalara daha fazla olumsuz tepki gösterdikleri (Du Rocher Schudlich vd., 2011) ortaya konmuştur. Uyku sırasında fMRI kullanılarak taranan bebeklerin, annelerinin daha yüksek düzeyde evlilik çatışması bildirdiği durumlarda öfkeli vokal tonlara karşı daha güçlü nöral tepkiler gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu bulgu, ebeveynleri arasındaki yüksek düzeyde evlilik çatışmasına maruz kalan bebeklerin, gelecekte olumsuz duygu tonlarını daha yoğun bir şekilde deneyimlemeye yatkın hâle geldiklerini göstermektedir (Graham vd., 2013). Literatürdeki birçok araştırma bebeklikten itibaren çocukların ebeveynler arasındaki olumsuz ilişkiye ve çatışmaya duygusal tepki verdiğini göstermektedir. Bu araştırmalar genel olarak ebeveynler arasındaki ilişkiden kaynaklanan çocukların hissettikleri korku, kaygı, suçluluk, öfke, üzüntü, hayal kırıklığı vb. duygusal tepkileri ele almakta ve ağırlıklı olarak nicel ölçümler ve yöntemler kullanmaktadır. Katılımcı anlatılarından ortaya çıkan bu duygulanım teması, ebeveynler arası ilişkiden kaynaklanan genel bir duygulanımdan ziyade, bu ilişki bağlamında doğrudan eş ebeveynlere yönelik hissedilen duyguları yansıtmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, çocukların eş anneye veya eş babaya karşı hissettikleri öfke, sitem, hayal kırıklığı, şefkat, korku, acıma gibi duygular, bu temada odaklanılan özgül duygusal deneyimlerdir. Literatürde ise duyguları ve duygusal deneyimleri doğrudan bu şekilde ele alan araştırmalara rastlanmamıştır.

Nesne ilişkileri perspektifinden bakıldığında, gelişimsel süreçte çocuklar yalnızca kendileri için bir nesne olan kişiyi değil, aynı zamanda bu nesneyle kurdukları ilişki biçimini de içselleştirmektedir. Nesneyle yaşanan deneyimler; kendilik temsili, nesne temsili ve bu ilişkiye eşlik eden duygulanım olmak üzere üç bileşenli bir zihinsel temsil şeklinde belleğe kodlanmaktadır (Gabbard, 1994). Benzer şekilde Kernberg (1976), içselleştirilmiş ilişkilerde duyguların rolünü vurgulayarak, bir içsel nesne ilişkisinin; diğer kişinin temsili, bu kişiyle etkileşim hâlindeki kendilik temsili ve bu etkileşime eşlik eden motivasyon ya da duygulanım olmak üzere üç bileşenden oluştuğunu belirtmektedir. Ayrıca, Blatt ve Auerbach (2000) zihinsel temsillerin yalnızca dışsal ilişkilere dair betimlemeler değil, aynı zamanda ruhsal yaşantıya ait dürtüler, duygular, güdüler ve fanteziler gibi temel içsel dinamikleri de kapsadığını ileri sürmektedir. Benzer bağlamda Sandler ve Rosenblatt (1962) bedensel duyumlar, duygular ve ihtiyaçlara ilişkin temsillerin, içsel dünyada yer alan benlik ve nesne temsilleriyle birlikte etkileşim içinde olduğunu vurgularken; Horner (1996) da içsel dünyada yer alan nesne imgelerine duyguların ve dürtülerin eşlik ettiğini belirtmiştir. Stern'e (1995) göre de temsiller,

duyum, algı, duygu, eylem, düşünce, güdü ve bağlam gibi birçok öğeyi birlikte barındırır. Stern, bu temsillerin duyu-hareket örüntüleri, algısal ve kavramsal şemalar, duygu biçimleri, senaryolar ve ilk anlatılar gibi çeşitli formatlarda yapılandığını belirtir. Tüm bu teorik bakış açıları, araştırma sonucunda ulaşılan eş ebeveyn temsillerine eşlik eden duygulanımların, içselleştirme ve aktarım süreçlerinde rol oynayan psikolojik dinamikler arasında yer almasını desteklemektedir.

Duygular, kişilerin özellikle ilişkisel bağlarının doğasını yansıtırlar ve ilişkilerdeki temel ilişkisel temaları ortaya çıkarırlar (Greenberg, 2002). İlişkisel şemaların duygusal ve motivasyonel eşlikçileri bulunmaktadır ve belirli bir ilişkisel şema etkinleştirildiğinde, ilişkili duygular da etkinleşmektedir (Fiske, 1982). İlişkisel şemaların duygusal bileşenleri içerdiği veya duygusal şemalarla bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda, temsillerle birlikte kodlanan ve içselleştirilen duygulanımlar ayrıca duygusal şema kavramıyla açıklanabilir. Greenberg ve Goldman'a (2019) göre insanlar yaşamları boyunca duygu şeması geliştirirler ve bu şemalar, yaşanan duygusal deneyimlerin ve duygu anılarının içsel olarak temsil hâline gelmesiyle gelişen, içsel yapı ve içsel bir ağ organizasyonu gibidir. Duygusal şemalar, kişinin duygusal deneyiminin birincil kaynağı olarak görülmektedir ve bu şemalar insanın duygusal tepkilerini belirler.

Katılımcıların, ebeveynler arası ilişkiye dair anılarını anlatırken deneyimledikleri duygular ile eşleriyle olan ilişkilerini anlatırken hissettikleri duyguların benzerlik göstermesi, duygusal şemaların göstergesi olarak değerlendirilebilir. Duygusal şemalar deneyimlerden oluşup geleceğe yönelik çeşitli beklentileri içerir (Greenberg, 2002). Duygu şemalarını tetikleyen yeni deneyimler, bireyin beklentileri doğrultusunda aktifleştiğinde, kişiler aynı yoğun duyguları yeniden hissetmeye başlarlar (Damasio, 1994). Örneğin, zayıf olarak görülen eş anneye karşı üzüntü veya güçlü, otoriter eş babaya karşı öfke şeklindeki duygusal deneyimlerin belleğe kodlanması ve içselleştirilmesi, evlilikte eşin davranışları sonucunda kendisini zayıf hisseden bir kadının, kendisine üzüntü ve eşine karşı olan öfke duygularını doğrudan şematik olarak uyandırmakta ve geçmişteki duygusal deneyimi canlandırmaktadır. Bu doğrultuda katılımcıların ebeveynleri arasındaki ilişkiye bağlı olarak yaşadıkları duygusal deneyimlerin zamanla bellekte örgütlenerek duygusal şemaların temelini oluşturan içsel organizasyonuna dâhil olduğu söylenebilir. Bu araştırmanın katılımcı ifadelerine dayanan mevcut bulguları ve ilişkiler arasındaki aktarımlar da bu düşünceyi desteklemektedir. Bu konuyla ilgili

ayrıntılar, benlik temsilleri başlığı altında daha kapsamlı ve bütüncül bir şekilde ele alınmaktadır.

5.3.2. Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

Katılımcıların, ebeveynleri arasındaki ilişkiyi ve eş ebeveyn temsillerini değerlendirirken, bilinçli veya bilinçdışı bir şekilde psikolojik ihtiyaçlar perspektifinden de değerlendirme yaptıkları görülmektedir. Katılımcıların deneyimlerinde, eş ebeveynlerin karşılanmamış ihtiyaçlarının çocuklar tarafından fark edildiği ve içselleştirildiği gözlemlenmiştir. Bu tema, çocukların sadece ebeveynlerinin birbirlerine yönelik davranışları ve duyguları gibi daha dışa yansıyan etkileşimsel dinamikleri değil, aynı zamanda daha derin, içsel ve motivasyonel dinamikleri da algılayıp fark ettiklerini ortaya koymaktadır. Eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillerin karşılanmamış ihtiyaçlarının, katılımcıların kendi evlilik ilişkilerindeki duyumsadıkları psikolojik ihtiyaçları şekillendiren faktörlerden biri olduğu bulunmuştur. Bir diğer deyişle çocuklar, eş ebeveynlerinin karşılanmayan ihtiyaçlarına mirasçı olmaktadır.

İhtiyaçlar, bireysel gelişimin ve kişilerarası ilişkilerin temelinde yer alan çekirdek kavramlardan biridir. Her bebek dünyaya bir takım duygusal ihtiyaçlarla gelir (Young vd., 2003). Farklı ihtiyaç türlerine ve sınıflandırmalara değinilse de birçok araştırmacı ve kuramcı her bireyin bazı temel ve evrensel psikolojik ihtiyaçlara sahip olduğunu vurgulamaktadır (Ainsworth, 1985; Bowlby, 1969; Deci ve Ryan, 1985; Glasser, 1989; Greenberg, 2002; Maslow, 1943; Rogers, 1951; Young vd., 2003). İnsanoğlu kurduğu ilişkiler ile temel ihtiyaçlarını karşılama imkânı bulur (Erden İmamoğlu ve Aydın, 2012). İlk olarak, ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında çocuk, kendi ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların karşılanma durumunu hisseder.

Bebek içine doğmuş olduğu etkileşimlerin ve deneyimlerin vermiş olduğu duygusal hislere göre ihtiyaçlarını sürekli yeniden yapılandırır (Greenberg, 2019). Jacobson (1964)'a göre, nesne ilişkileri, anne ile bebek arasındaki deneyimlerin tatmin edici olup olmamasına bağlı olarak, iyi veya kötü anne imgeleri ile bunlara bağlı duygusal tutumlardan oluşur. Anne ile yaşanan tatmin edici duygusal deneyimler bütünleşme ve yakınlaşma isteğini desteklerken; diğer yandan anne bebeğin ihtiyaçlarını yeterince karşılamadığında ise bebek hayal kırıklığı yaşamakta ve tiksinme, öfke gibi olumsuz duygularla anneden uzaklaşma ve ayrışma yönünde tutumlar geliştirebilmektedir. Sonuç olarak, anne ve bebek arasındaki ihtiyaçların karşılanmasına dayalı bu etkileşimler,

kendilik ve nesne dünyasına dair temsillerin, bu temsillere yönelik duygulanım ve tutumların, sonunda ise benlik sisteminin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Benzer şekilde, bağlanma kuramına göre, bebeğin temel ihtiyaçlarının anne tarafından nasıl karşılandığı, onun duygulanımını ve kendine ve diğerlerine yönelik algısını şekillendirmektedir (Bowlby, 1969; Ainsworth, 1985).

Sullivan'ın (1953) kişilerarası ilişki kuramına göre, bireyin tipik davranış kalıplarını belirleyen dinamiklerin temelinde, çocuğun temel ihtiyaçlarına göre şekillenen ve içsel yapı oluşum sürecini ifade eden kişiselleştirmeler yer almaktadır. Glasser (1989) psikolojik ihtiyaçları, insan davranışının altında yatan motivasyonlar olarak görmektedir. Farklı bir ifadeyle psikolojik ihtiyaçlar, davranışın ana belirleyicileridir ve duygusal-bilişsel süreçleri yönlendirir (Latham ve Pinder, 2005). Young ve diğerlerine (2003) göre, kişinin kendisi ve diğerleri hakkındaki algılarını şekillendiren uyumsuz şemalar, duygusal ihtiyaçların karşılanmaması sonucunda oluşmaktadır. Söz konusu mevcut literatür, insan davranışlarının motivasyonu olan ihtiyaçların, temsillere eşlik eden temel dinamiklerden biri olmasını destekler niteliktedir. İlgili literatür ebeveyn-çocuk ilişkisi temelinde, ebeveynleri tarafından çocuğun karşılanmayan psikolojik ihtiyaçlarına vurgu yapmaktadır. Bu temanın literatürden ayrıştığı nokta ise bu ihtiyaçların kaynağına ya da başka bir deyişle, bu ihtiyaçların kime ait olduğuna odaklanmasıdır. Bulgular, çocukların aile içinde yalnızca kendi ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığını değil, kendisi için önemli kişiler olan ebeveynlerinin ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmamasına da duyarlı olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bir çocuk için sadece kendi ihtiyaçlarının karşılanması yeterli değildir, aile çatısı altında ebeveynlerinin de birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılıyor olması çocuğun gelişimi için doğrudan ve dolaylı şekillerde önemlidir.

Her bir eş ebeveyn temsili ve bu temsile yönelik duygular, aynı zamanda eş ebeveynin karşılanmamış bir ihtiyacına karşılık geldiği görülmüştür. Bu tema, çocuğun bakış açısından eş ebeveyn temsillerinin aslında belirli bir ihtiyacı da içinde taşıdığını ortaya koymuştur. Greenberg'e (2019) göre, her bir duygu bir ihtiyacı içinde barındırır. Ona göre ihtiyaçlar, duygusal anı ve deneyimlerden doğarlar ve her bir yaşantıya bağlı olarak insan, çok çeşitli binlerce psikolojik ihtiyaç geliştirebilir. Sandler ve Rosenblatt (1962) bedensel duyumlar, duygular ve ihtiyaçlara ilişkin temsillerin, içsel dünyada yer alan benlik ve nesne temsilleriyle birlikte etkileşim içinde olduğunu vurgulamaktadır. Katılımcı ifadelerinde çocuğun gözünden zayıf ve çaresiz olarak algılanan eş annenin daha güçlü

ve otoriter olma ihtiyacı; sevilmeyen eş babanın sevgi ve sıcaklık ihtiyacı; yok sayılan ya da görmezden gelinen eş annenin fark edilme ve saygı görme isteği; sürekli eleştirilen ve küçümsenen eş babanın ise onaylanma ve değer görme gereksinimi gibi örnekler, temsil-ihtiyaç bağını somut bir şekilde yansıtmaktadır.

İhtiyaçların belirgin şekilde öneminin hissedildiği ilişkilerin başında ebeveyn-çocuk ilişkisi gelirken, bir diğer önemli yakın ilişki ise çift ilişkisidir. Duygu odaklı çift terapisi, çiftler arasındaki duygusal etkileşimin ve bunların altında yatan karşılanmamış ihtiyaçların üzerinde durur. Terapiye gelen birçok çiftin temel sorunu, hislerinin anlaşılmaması ve ihtiyaçlarının karşılanmamasıdır (Greenberg ve Johnson, 1988). Sıkıntılı kişilerarası yaklaşımın en temel kaynakları, olumsuz etkileşim döngüleri, kırılgan duygular ve karşılanmamış psikolojik ihtiyaçlardır. İlişkisel çatışmalar genellikle, karşılanmamış ihtiyaçların tetiklediği ve amigdala tarafından da onaylanan tehdit duygularıyla ortaya çıkar ve gelişir (Greenberg, 2019). Bu doğrultuda, bir çift olarak ebeveynler arasındaki ilişkiye ait karşılanmamış ihtiyaçların, çocuklar tarafından algılanması, içselleştirilmesi ve aktarım sürecine dâhil olan psikolojik dinamiklerden biri olarak ön plana çıkması anlamlıdır.

Bu tema ile ortaya konulan bir diğer önemli bulgu, çocukların yalnızca eş ebeveynlerinin ihtiyaçlarını fark etmekle kalmayıp, aynı zamanda bu ihtiyaçları miras alarak kendi ihtiyaçlarına dönüştürmeleridir. Katılımcıların kendi ilişkilerinde de eş ebeveynlerinin karşılanmamış ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı ve hassas oldukları görülmüştür. Başka bir deyişle, eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere atfedilen ihtiyaçların, çocukların kendi evlilik ilişkilerinde duyumsadıkları psikolojik ihtiyaçlar veya karşılanması konusunda daha hassas ve beklenti içinde oldukları psikolojik ihtiyaçlar üzerinde etkili olan faktörlerden biri olduğu bulunmuştur. Literatürde, çocukların eş ebeveynlerinin ihtiyaçlarını içselleştirerek kendi ilişkilerine aktardıklarını doğrudan ifade eden herhangi bir araştırmaya veya teorik açıklamaya rastlanmamıştır. Öte yandan ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında ihtiyaç aktarımına yönelik dolaylı bulgular mevcuttur. Luborsky ve Crits-Christoph'a (1998) göre, bebeklik döneminde ebeveyn figürleriyle yaşanan duygusal etkileşimler sonucunda gelişen temel ilişki şemaları, ilerleyen yaşam dönemlerinde eksik beklentiler, karşılanmamış istekler ve ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenerek bireyin erken dönem öğrenmelerine uygun şekilde yakın ilişkilerinde tekrar eden örüntüler olarak ortaya çıkmaktadır. Bebeğin temel ihtiyaçlarının karşılanma durumuna bağlı olarak gelişen bağlanma stillerinin (Ainsworth, 1985; Bowlby, 1969) ya

da erken dönem uyumsuz şemaların (Young vd., 2003), ileriki dönem romantik ilişkilerde açığa çıkması ve ilişkisel ihtiyaçları şekillendirmesi (Bartholomew ve Horowitz, 1991; Hazan ve Shaver, 1987; Simeone-DiFrancesco vd., 2015; Young vd., 2003), aslında ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında oluşan ihtiyaçların sonraki ilişkilere aktarıldığına işaret etmektedir. Ayrıca Sullivan'ın (1953) kişilerarası ilişki kuramındaki kişiselleştirme kavramı, temsil süreçleri ile aktarım arasındaki bağlantıyı açıklayan önemli bir kavramdır. Çocuğun kişiselleştirmeler oluşturmasının temel gerekçesi, temel psikolojik ihtiyaçlarıdır. Kişiselleştirmeler, çocuğun temel ihtiyaçlarına göre şekillenen bir içsel yapı oluşum sürecidir. Bu süreçte enerji dönüşümleri olarak ifade edilen durum, kaygının bir ihtiyacı karşılayacak açık veya örtük davranışlara dönüşümüdür. Bunlar dinamikler olarak isimlendirilen, kişiyi tanımlayacak tipik davranış modellerini ifade etmektedir. Bir başka deyişle, kişiselleştirmeler organize olarak bireyin genel ilişkisel kalıpların temelini oluşturan dinamikler hâline gelir ve bu dinamikler bireyin diğer insanlarla olan ilişkilerinin temelini oluşturur. Ayrıca dış gerçeklik, kısmen mevcut dinamiklerle örtüşecek şekilde algılanır. Sullivan'ın paratakstik bozulma adını verdiği bu bozulma da ilişkilerdeki aktarımın bir açıklayıcısıdır.

Sonuç olarak, katılımcı deneyimleri, eş ebeveynlerin karşılanmayan gereksinimlerin çocuklar tarafından içselleştirilerek miras alındığını ortaya koyarak, psikolojik ihtiyaçların, ebeveynler arası ilişkiden bireyin kendi içsel ve ilişkisel süreçlerine geçişin yaşandığı aktarım sürecindeki dinamiklerden biri olduğunu göstermiştir. Bu doğrultuda, eş ebeveyn temsillerine eşlik eden ihtiyaçların, bireylerin ilişki ihtiyaçlarının şekillenmesinde etkili bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

5.3.3. İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

Katılımcıların ebeveynleri arasındaki tanıklık ettikleri ilişkiye ve eş ebeveyn temsillerine bağlı olarak gelecekteki ilişkileri, kendileri ve eşleri hakkında çeşitli korku ve kaygılar geliştirdikleri görülmektedir. Başka bir deyişle, ebeveynler arasındaki olumsuz ilişki dinamikleri ve bu ilişkiye bağlı olarak oluşan eş ebeveyn temsilleri; çocukların yaşamları boyunca zihinlerinde ve iç dünyalarında yer edinen ilişkisel tehdit senaryolarına dönüşmektedir. Katılımcıların deneyimlerinde açığa çıkan en belirgin korku, kendi ilişkilerinde eş ebeveynleri gibi bir eşe dönüşme korkusudur.

Bu tema, çocukların yalnızca ebeveyn ilişkisini gözlemlemekle kalmayıp, aynı zamanda bu gözlemlerini duygusal düzeyde içselleştirerek ilişkisel tehdit algıları ve çeşitli korkular

geliştirdiklerini göstermektedir. Literatürde, ebeveynler arasındaki çatışmaya bağlı olarak çocukların çeşitli duygusal tepkiler verdiklerini ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır (Crockenberg ve Langrock, 2001; Cummings vd., 1981; Cummings vd., 2002; Davies vd., 2015; Du Rocher Schudlich vd., 2011; El-Sheikh, 2005; Frankel vd., 2015; Grych vd., 2000; Katz ve Gottman, 1993, 1994; Schermerhorn vd., 2021; van Eldik vd., 2020). Örneğin, Crockenberg ve Langrock (2001), çocukların ebeveynleri arasındaki çatışmaya verdikleri tepkilerde korku, kaygı, üzüntü ve öfke gibi duyguların belirleyici olduğunu ve bu duyguların çocukların uyum problemlerini öngördüğünü belirtmiştir. Benzer şekilde, Graham ve diğerlerinin (2013) çalışmasında, anneleri daha yüksek düzeyde evlilik çatışması bildiren bebeklerin, öfkeli vokal tonlara karşı beyinlerinde daha güçlü nöral tepkiler verdikleri gözlemlenmiştir. Bu bulgu, erken dönemde ebeveyn çatışmasına maruz kalmanın, olumsuz duygusal uyarıcılara karşı artan bir duyarlılıkla sonuçlandığını göstermektedir.

Katılımcıların deneyimleri, ebeveynlerinin ilişkisine tanıklık etmenin yalnızca çocuklukta yaşanan duygusal etkilerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda bireyin zihninde gelecekteki romantik ilişkileri ve evliliklerine dair kalıcı temsiller ve beklentiler oluşturabildiğini göstermektedir. Ebeveynler arası ilişki dinamikleri ve eş ebeveyn temsilleri, zamanla içselleştirilerek bireyin kendilik algısını ve ilişki beklentilerini şekillendiren daha derin kaygı ve korkular üretebilmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan kaygı ve korkular; *eş anne veya eş baba gibi bir eş olma, kendi ilişkisinde eş ebeveynlerine benzeme veya zamanla onlara dönüşme, kendi ilişkisinde eş ebeveynlerinin konumuna düşme veya onların yaşadıklarını yaşama, eş anne veya eş babaya benzer bir eşe sahip olma* ve *kendi evlilik ilişkisinin, ebeveynlerinin ilişkisinin tekrarına dönüşmesi* gibi ilişkiye yönelik tehdit senaryoları etrafında şekillenmektedir. Bu tür senaryoların, katılımcıların sadece gelecekteki ilişkilerine yönelik değil, aynı zamanda eş ebeveyne dönüşme gibi gelecekteki benliğine ve duygusal bütünlüğüne yönelik bir tehdit algısı içerdiği de görülmektedir. Nitekim Gupta'nın (2009) korkuya dair yaptığı "kişinin benlik ve ego duygusu için gerçek bir kayıp veya zarar beklentisidir" (s. 4) tanımı, bu korkuların hem ilişkisel hem de benlik düzeyinde nasıl bir tehdit olarak işlev görebildiğini açıklamaktadır.

Katılımcıların anlatılarında belirginleşen bu kaygı ve korkular, çocuklukta ebeveynler arası ilişkiye karşı geliştirilen olumsuz duygulanımlardan ve inançlardan beslenen, ayrıca geleceğe yönelik içselleştirilen temel bir duygusal yapı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu

yapı, bağlanma kuramında (Ainsworth, 1985; Bowlby, 1969) tanımlanan güvenli olmayan bağlanma durumlarında gelişen içsel çalışma modellerine benzer bir biçimde işliyor olabilir. Birey, ebeveynleri arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkiye dair temsilleri temel alarak, ileride kuracağı ilişkilerde hangi rolü üstleneceğine, nasıl bir eşe sahip olacağına ve ilişkilerinin nasıl bir yöne evrileceğine dair bilinçdışı inançlar ve beklentiler geliştirir. Kaygı ve korku, bu süreçte yalnızca geçmişe ait bir duygulanım değil; aynı zamanda bireyin kim olacağına, nasıl ilişkiler kuracağına ve ne tür deneyimlerden kaçınmaya çalışacağına yön veren temel bir duygusal motivasyon olarak öne çıkar. Nitekim Wallerstein (1983) da çatışmalı ailelerde büyüyen çocukların, ileriki yaşamlarında benzer ilişkisel sorunları yaşamaktan endişe duyduklarını belirtmektedir.

Olumsuz eş ebeveyn temsillerinden her biri, çocuk açısından istenmeyen bir ilişkiyi ve o ilişkide bulunmak istemediği bir konumu temsil ettiğinden, benzer bir ilişkiyi yaşama ya da benzer bir konuma düşme düşüncesi korku ve kaygı kaynağı hâline gelmektedir. Katılımcıların bir kısmı kendi evliliklerinin öncesinde bu korkularının farkında olduklarını açıkça dile getirmiştir. Örneğin Maya, bu korkusunu "Sırf bu yüzden evlilik düşünmeyen biriydim. Sorulduğunda neden diye, etrafımda mutlu çift göremedim neden kendime bunu yapayım diyordum. Şey korkusu vardı, ben evlenirsem ikisinden biri gibi olacağım korkusu vardı. Hangisi olurum bilmiyorum ama illaki ikisinden biri olacağım korkusu vardı. İkisi de çok olumsuz örneklerdi." ifadesiyle açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Katılımcıların bir kısmında ise kendi ilişkilerinde ebeveynlerininkine benzer bir senaryo ile karşılaştıklarında, korkuları doğrudan tetiklenmekte ve geçmişte eş ebeveynlerinin yaşadıklarına benzer şeyleri kendilerinin de yaşayacağı düşüncesiyle yoğun duygusal tepkiler vermektedir. Maya, evliliği sırasında deneyimlediği bu tetiklenmeyi ve açığa çıkan korkusunu, "Bir tık abartılı olabiliyorum çünkü ciddi öfkeleniyorum, dışardan baktığımda bu kadar öfkelenmem anlamsız bir öfke belki ama içimde bunları hissedince çok haklı bir öfke bu. Bunu annenden dolayı yapıyorsun diyorum aslında. Biraz öfkeli, abartılı davranıyorsun ama bu yüzden. Böyle bir kadının çektiği acıları görerek büyüdüm ve buna maruz kalmayı bırak, maruz kalmayı düşünmek bile korkutucu bir şeydi. Cehennem fragmanı gibi. Sıkışmışlık, panik alarm veriyor, hemen kendini savunmalısın hemen cephaneyi çıkarmalısın. Benim duygularım alarm veriyor." ifadeleriyle ile aktarmıştır. Benzer şekilde Hira da eşiyle babası arasında kurduğu paralellikler üzerinden yaşadığı korkuyu şu şekilde dile getirmiştir: "Eşimle babamın benzemesinden çok korkuyorum. Benzer bir şey yakaladığımda ya da benzer bir

söylem duyduğumda tüylerim ürperiyor ve canım sıkılıyor". Katılımcıların bu tür yaşantıları, tetiklenmeleri ve verdikleri güçlü tepkiler, Graham ve diğerlerinin (2013) çalışmasında ortaya konulan, ebeveynler arası ilişkilere bağlı olarak beyinde gelişen nöral yatkınlıklarla ilişkilendirilebilir. Korku ve kaygı, organizmanın olası bir tehlikeye karşı uyum sağlamasını amaçlayan duygusal sinyaller olarak işlev görür (Steimer, 2002). Korku ve kaygı, hayatta kalmayı ve uyumu destekleyen işlevsel mekanizmalar olmakla birlikte, katılımcıların anlatılarında görüldüğü üzere, eş ebeveyn ilişkisindeki içselleştirmelere bağlı olarak bu duygular zaman zaman ilişkilerin niteliğine ve bütünlüğüne zarar veren işlevsiz biçimlerde de ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca bu tepki örüntüleri, geçmiş anıların çağrışımı ve benzer temsil ya da duygulanımların yeniden canlanması ile açıklanabilir. Bununla birlikte şemalar da (Leahy, 2015; Young vd., 2003) bu bağlamda değerlendirildiğinde, çocukluk döneminde ebeveynler arası ilişki ve eş ebeveyn temsillerine bağlı gelişen şemaların, bireyin yetişkinlikteki romantik ilişkilerinde yeniden etkinleştiği ve korku temelli tepkilere yol açtığı düşünülebilir.

Bireylerin sağlıklı ve olgun bir şekilde etkileşim kurmalarını engelleyen temel istek ve korkuları bulunmaktadır (Nichols ve Schwartz, 1998). Her birey romantik bir ilişkiye geçmiş deneyimlerinden belirli kaygı ve korkular taşıyarak başlar. Ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında; nesne ilişkileri, bağlanma, şema ve imago gibi çeşitli kuramlar, bireyin ilişkisel temsillerini ve algılarını açıklarken, bu temsillerin ardında yer alan kaygı ve korkulara da vurgu yapmaktadır (Ainsworth, 1985; Bowlby, 1969; Hendrix, 1988; Kernberg, 1976; Young vd., 2003). Bireylerin ilişkisel korkuları, literatürde ortaya konulduğu gibi ebeveyn-çocuk ilişkine göre şekillenmiş olmakla birlikte sadece bu ilişkiye ait korkularla sınırlı değildir. Bu tema ile ortaya konulan kaygı ve korkular, söz konusu kuramların ortaya koyduğu yapılarla örtüşmekte; ancak bu yapıların farklı bir boyutunu, yani çocuğun ebeveynleri arasındaki ilişkiye dair geliştirdiği özgün korku ve kaygıları ifade etmektedir. Araştırma bulguları, ebeveynler arası ilişkisel dinamiklerin de bu korkuların şekillenmesinde etken faktörlerden biri olduğunu göstermektedir. Ayrıca çocukların, ebeveynleri arasındaki ilişkilere tanıklık ederek geliştirdikleri bu korkuların, yalnızca geçmişin izleri değil, aynı zamanda gelecekte kuracakları ilişkiler için belirleyici içsel dinamikler olduğu söylenebilir.

Korkular aynı zamanda bireyin temel psikolojik ihtiyaçlarıyla da yakından ilişkilidir. Katılımcıların anlatılarında, çocuklukta geliştirilen eş ebeveyn temsillerine bağlı olarak belirli ihtiyaçlara dair bir hassasiyetin oluştuğu ve bireyin kendi ilişkilerinde bu

ihtiyaçların karşılanmasına yönelik güçlü bir beklenti geliştirdiğine öncesinde değinilmiştir. Bu ihtiyaçların karşılanmaması birey açısından yalnızca bir hayal kırıklığı değil, aynı zamanda psikolojik bütünlüğe yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Eş ebeveyne dönüşme ya da onun konumuna düşme korkusu, bir boyutuyla nasıl eş ebeveyninin ihtiyaçları karşılanmıyorsa, kendi ilişkisinde de bu ihtiyaçların karşılanmayacağına dair kaygı ve korkularını ifade etmektedir. Greenberg'e (2019) göre, ilişkisel çatışmalar çoğunlukla karşılanmamış ihtiyaçların tetiklediği ve amigdala düzeyinde tehdit olarak kodlanan duygusal tepkilerle ortaya çıkmakta ve sürmektedir. Başka bir deyişle, ilişkiler bireyin temel ihtiyaçlarını karşılamadığında, buna eşlik eden korku ve kaygı duyguları hissedilmektedir. Bu doğrultuda, ihtiyaçlar ile korku ve kaygıların karşılıklı olarak birbirini besleyen yapılar şeklinde işlediği görülmektedir. Bağlanma kuramı çerçevesinde, bağlanma ihtiyaçlarının yanı sıra bağlanma korkularından da bahsedilmektedir (Ainsworth, 1985; Bowlby, 1969, 1973). Ayrıca Sharbanee ve arkadaşlarının (2019) bağlanma ve kimliğe ilişkin her bir ihtiyaca karşılık gelen özgül kaygıları tanımlamış olmaları da söz konusu ihtiyaç ve korkular arasındaki bağlantıyı destekler niteliktedir. Bu çerçevede, mevcut araştırmada ihtiyaçlar ve korkuların birlikte işleyen psikolojik dinamikler olarak sürece katkı sağlaması ve bireyin geleceğe yönelik algı ve çıkarımlarını şekillendirmesi, dikkate değer bir bulgu olarak değerlendirilmektedir.

5.3.4. İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

Çocukların ebeveyn ilişkilerine dair tanıklıklarının ve deneyimlerinin kendi yaşamlarına yansıması sürecinde açığa çıkan psikolojik dinamiklerden biri de çıkarımlardır. Katılımcıların ifadeleri incelenip analiz edildiğinde, eş ebeveyn temsillerine yönelik gelişen ihtiyaçlarından ve korkularından beslenen, ayrıca bu ihtiyaçları karşılayabilmek ve korkularından kurtulabilmek amacıyla çeşitli çıkarımlar yaptıkları görülmektedir. Friston'un (2010) aktif çıkarım teorisine göre çıkarım yapmanın işlevi ve amacı, organizmanın belirsizliği azaltarak hayatta kalma olasılığını artırmak ve içsel dengeyi korumaktır. Daha farklı bir deyişle, beklenen ile gerçeklik arasındaki farkı azaltarak yani tahmin hatasını minimize ederek, içsel modellerin doğruluğunu artırmak ve böylece organizmanın çevresiyle uyumlu davranışlar üretmesini sağlamaktır. Böylece aktif çıkarım, organizmanın bilişsel kaynaklarını koruyarak anlamlı, tutarlı ve işlevsel bir dünya algısı oluşturmasına olanak tanır (Parr vd.., 2022).

Bu teori perspektifinden bakıldığında, katılımcıların yaptıkları çıkarımların korkuları ve ihtiyaçları tarafından şekillendirilmesi son derece anlamlıdır. Bu teoriye göre bireyler, belirsizliği azaltmak ve çevreleriyle daha uyumlu bir etkileşim kurmak amacıyla sürekli olarak tahminlerde bulunur ve bu tahminleri içsel modellerine göre güncellerler (Friston, 2010; Parr vd., 2022). Friston'un teorisi (2010) çerçevesinde değerlendirildiğinde, katılımcıların ebeveynlerinin evlilik ilişkilerine dair yaptıkları çıkarımlar, sosyal bağlamda hayatta kalmanın ve ilişkilerdeki psikolojik var oluşu sürdürebilmenin önemli bir işlevi olarak görülebilir. Mevcut çıkarımları, ortaya çıkan tehdit senaryoları karşısında kendilerini güvene alarak ya da eş ebeveynlerinden miras aldıkları karşılanmamış ihtiyaçlarını karşılayarak, ilişkilerinde dengede kalabilmek ve var olabilmek amacıyla gelişmektedir. Bu bağlamda bireyin geçmiş deneyimlerinden türeyen korkuları ya da ilişki içindeki temel ihtiyaçları, yaptığı çıkarımlara yön verir. Böylece birey, ilişkisel durumları anlamlandırırken hem tehdit algılarını hem de tatmin arayışlarını dikkate alarak davranış ve beklentilerini şekillendirir. Goldstein (2019) günlük yaşantımızda hem bilinçli hem de bilinçsiz birçok çıkarımda bulunduğumuzu belirtmektedir. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde, bu çıkarımların kimi zaman bireylerin farkında oldukları bilinçli süreçlerle oluştuğu, kimi zaman ise doğrudan temas etmedikleri ve farkında olmadan yaptıkları gizil çıkarımlar şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir.

Aktif çıkarım teorisi, başlangıçta sinirbilim temelli olup beynin işleyişi ve yapısı bağlamında ele alınmışsa da (Friston, 2010), zamanla sosyal ve kültürel bağlamlarda da önemli bir teorik çerçeve hâline gelmiştir (Constant vd., 2019; Veissière vd., 2020). Bu genişleyen perspektif, sosyal ilişkiler, özellikle de romantik ve evlilik ilişkileri bağlamında çıkarım mekanizmalarının işlevini anlamada değerli bir zemin sunacaktır. Katılımcıların anlatıları, geçmişteki ilişkisel deneyimlere dayanarak gelecekteki ilişkilerine yönelik çeşitli çıkarımlar geliştirdiklerine işaret etmektedir. Bu çıkarımların, bireylerin ilişkiden beklentilerini şekillendirmede ve bu beklentilere karşılık gelen algı, yorum ve davranışlarını etkilemede rol oynadığı düşünülmektedir. Dolayısıyla çıkarımlar, bireyin romantik ilişkilerdeki tutum ve etkileşimlerini anlamada dikkate alınması gereken ve sürecin bir parçasını oluşturan psikolojik dinamiklerden biri olarak değerlendirilebilir.

Çıkarımlar, bilişsel psikoloji ve sosyal biliş alanında önemli bir yere sahiptir (Becker vd., 2021; Goldstein, 2019). Günlük yaşamda sıkça karşılaştığımız çıkarımlar, ilk izlenimlerden anlamın aktarılmasına kadar birçok süreci yönlendirir. Sosyal bilişsel

çıkarımlar ise genellikle gözlemlenebilir sosyal davranışlara dair, mantıksal kesinlikten yoksun olsa da makul ve basit biçimde, altında yatan nedenlere yönelik yapılan yorumları içerir (Becker vd., 2021). Katılımcıların, ilişkilerindeki sorunlardan hangi ebeveynin sorumlu olduğuna dair geliştirdiği bakış açıları, bu sorunların altında yatan nedenlere yönelik yorumları ve buradan kendi gelecekteki ilişkilerinde nasıl bir eş olacakları ya da nasıl bir eşle evlenmeleri gerektiğine dair anlam aktarmaları ve gereklilik yargıları, sosyal bilişsel çıkarımları için somut örnekler olarak ele alınabilir. Ayrıca çocukluk dönemlerinde yaptıkları çıkarımların, mantıksal kesinlikten ziyade içsel değerlendirme süreçlerine ve bağlama göre çeşitlendiği görülmektedir.

Mevcut literatür incelendiğinde ebeveynler arası ilişkiye dayanan ve bireyin kendi ilişkileri için çıkarımlar yaptığında dair benzer bir araştırma bulgusuna rastlanmamıştır. Ancak Bilişsel Bağlamsal teoriye göre (Grych vd., 1992; Grych ve Fincham, 1990) çocuklar ebeveyn çatışmalarını değerlendirirken, bu çatışmanın kendileri için oluşturduğu tehdit ve suçluluk duygusunu da deneyimler. Ebeveynleri arasındaki çatışmadan kendilerini sorumlu veya suçlu hissetmeleri ya da bu durumu kendileri için bir tehdit olarak algılamaları, çocukların bu tür yaşantıları yalnızca ebeveynleriyle değil, kendileriyle de ilişkilendirdiklerini ve bu doğrultuda kendilerine yönelik çıkarımlarda bulunduklarını gösteren teorik çerçevelerden biridir.

Çıkarımlar ayrıca, bireyin yaşantıları sonucunda geliştirdiği ve ilişkisel örüntülerini şekillendiren bilişsel yapılar olan şemalarla ilişkili gözükmektedir. Bilişsel psikolojiye göre şema, belirli bir olay ya da durumla ilişkilendirilen en belirgin unsurların zihinsel bir taslağıdır; bu taslak, olayın ayırt edici özelliklerini soyut bir biçimde temsil eder (Young vd., 2003). Clark ve arkadaşlarına (1999) göre şemalar, "uyaranların, fikirlerin ve deneyimlerin özelliklerinin prototiplerinin ya da benzerlerinin depolandığı sağlam içsel yapılardır. Bu yapılar, olayları nasıl algıladığımızı ve kavramsallaştırdığımızı belirleyerek, yeni gelen bilgileri anlamlı bir şekilde organize etmemize yardımcı olur." (s. 79). Antik Yunan felsefesinde Stoacı mantıkçılar, mantık prensiplerini çıkarım şemaları şeklinde sunmuşlardır (Nussbaum, 1994). Young ve diğerlerinin (2003) ortaya koyduğu erken dönem uyumsuz şemalar, bireyin kendisi ve diğerleri hakkında geliştirdiği güçlü algı ve yargıları içeren, dolayısıyla yaşam boyu süren ve kişinin hem kendisiyle hem de başkalarıyla kurduğu ilişkileri şekillendiren kalıcı zihinsel yapılardır. Bu şemalar, bebeklik ve çocukluk döneminde ebeveynlerle kurulan ilişkilerde karşılanmayan temel duygusal ihtiyaçlar sonucunda gelişmektedir. Benzer biçimde, çıkarımlar da ebeveynler

arası ilişkide karşılanmayan duygusal ihtiyaçlara tanıklık edilmesiyle, bireyde bu eksikliklere yönelik gelişen güçlü bilişsel ve duygusal yargılar olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim ebeveynler arası ilişkiye dayalı olarak gelişen bu çıkarımlar da bireyin kendisi, eşi ve ilişkileri hakkında güçlü yargılar içermektedir.

Ayrıca literatürde kısmen çıkarımlarla ilişkili olabileceği düşünülen evlilik tutumları, evlilik inançları, evlilik beklentileri vb. gibi kavramlarla, ebeveynler arasındaki ilişki ile yetişkin çocukların evlilikleri veya ilişkileri arasındaki bağlantıyı inceleyen araştırmalar bulunmaktadır (Cui ve Fincham, 2010; Pfile-Stohr, 1999). Bu araştırmalar, olumsuz ebeveynler arası ilişkilerin; düşük evlilik beklentilerine, evliliğe karşı olumsuz tutumlara ve inançlara yol açtığını ortaya koymaktadır. Araştırmalar, ebeveyn çatışması veya boşanmasının, yetişkin çocukların evlilik tutumları ve evlilik inançlarıyla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Cui ve Fincham, 2010). Ebeveyn boşanması, genç yetişkinlerin evliliğe karşı olumsuz tutumlar geliştirmesi ve mevcut ilişkilerine bağlılık eksikliği göstermeleri yoluyla, düşük ilişki kalitesiyle ilişkilidir. Öte yandan, evlilik çatışması ise genç yetişkinlerin eşleriyle yaşadıkları çatışma davranışları üzerinden düşük ilişki kalitesiyle bağlantılı bulunmuştur. Ebeveynler arası çatışmanın olumsuz algılanması arttıkça, bireylerin kendi ilişkilerine dair beklentileri de daha olumsuz hâle gelmektedir (Pfile-Stohr, 1999). Ne var ki bu konudaki araştırmalar ekseriyetle nicel araştırmalar olup ebeveynler arası ilişki ile evlilik tutumu veya evlilik inançları olguları arasındaki ilişkiyi genel bağlamda ele almaktadır. Bireylerin bu süreçte ne hissettiklerini ne düşündüklerini ya da bu evlilik inançların ve beklentilerinin nasıl şekillendiğini ve nasıl bir işleve sahip olduğunu derinlemesine incelememekte, yalnızca iki değişken arasındaki ilişkiyi ortaya koymakla sınırlı kalmaktadır.

Bu araştırmadan elde edilen nitel bulgular, katılımcıların ebeveynler arasındaki ilişkiyi değerlendirirken yalnızca evliliğe dair genel bir bakış açısı geliştirmediklerini, aksine bu ilişkiye dair her bir unsuru ayrı ayrı analiz ederek kendilerine özgü çıkarımlar geliştirdiklerini göstermektedir. Başka bir deyişle bireyler, evlilik olgusuna yalnızca evlilik tutumu, beklentisi ya da inancı gibi makro kavramlar düzeyinde yaklaşmamakta; ebeveynlerinin eşlik rollerine, kendilerine, eşlerine ve ilişki dinamiklerine dair mikro düzeyde de ayrı ayrı değerlendirmeler yapmakta ve çıkarımlarda bulunmaktadır. İlişki döngüsünde önemli bir yer ediniyor gibi gözüken bu çıkarımların fark edilmesi, bireylerin ilişkideki duygu, düşünce ve davranışların nedenlerini anlama konusunda yardımcı olacak dinamiklerdendir. Bu açıdan elde edilen bulguların, literatürde mevcut olan bu

alandaki boşluğa işaret ettiği ve konunun çok boyutlu yapısını aydınlatarak özgün katkılar sunduğu düşünülmektedir.

5.4. KURAMSAL ÖNERME 4: Eş Ebeveyn Temsillerinin İçselleştirilerek Benlik Temsillerine Dönüşümü ve Benlik Örgütlenmesi

"Katılımcıların çocukluktaki ebeveynler arası ilişkiye dair tanıklıkları ve deneyimleri, kendi içsel dünyalarıyla ilişkili deneyimlere nasıl dönüşmektedir ve benlik inşalarına nasıl yansımaktadır?" araştırma sorusu bağlamında yürütülen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler, *"İçselleştirme: Eş ebeveyn temsillerinin benlik temsillerine dönüşümü"* ve *"Benlik örgütlenmesi: İçsel temsiller arasında dinamik etkileşim ve mücadele"* temasını ortaya çıkarmıştır.

Bulgular bireylerin eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere eşlik eden psikolojik dinamikleri içselleştirerek kendi benliklerine dâhil ettiklerini ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle, bireyler eş ebeveynlerine yönelik oluşturdukları birçok farklı temsili kendi benliklerinin bir parçası yapmaktadır. Ayrıca bireyin benliğinin bir parçası hâline gelen bu eş ebeveyn temsilleri, kendi aralarında çeşitli şekillerde organize olarak bir benlik örgütlenmesine dâhil olmaktadır. Bu temsiller arasında kimi zaman birbirleriyle iş birliği kimi zamanla birbirlerine karşı güçlü bir mücadele içinde oldukları görülmektedir. Bireyin mevcut benliği ise bu dinamik etkileşim sürecinde an be an şekillenmektedir. İçselleştirme teması, çocukların tanıklıklarını kendi içsel deneyimlerine nasıl dönüştürdüklerini açıklamaktadır. Benlik örgütlenmesi teması ise eş ebeveyn temsillerinin içselleştirilmesiyle oluşan benlik temsillerinin örgütlenmeye dâhil olarak benlik inşasına nasıl yansıdıklarını ortaya koymaktadır. Ulaşılan bu temalar, bireylerin ebeveynler arası ilişkiye tanıklığından, kendi benlik ve ilişki deneyimlerine geçişteki psikolojik eşiği yansıtmaktadır.

Bu araştırmada içselleştirme olgusu, bireyin dış dünyada yaşadığı deneyimlerin benliğinde bıraktığı izdüşümleri temsil eden ve açıklayan bir süreçtir. Ebeveynler arası etkileşimlerin çocuk tarafından gözlemlenmesiyle başlayan süreçte, eş ebeveyn figürlerine dair algılar, zamanla zihinsel temsillere dönüşmekte; bu temsiller ise içselleştirme yoluyla bireyin benliğine entegre olarak benlik temsillerine dönüşmektedir. İnsanların kendileri için önemli kişilerle yaşadıkları ilişkileri içselleştirmeleri ve bu içsel temsillerin sonraki ilişkilere dair deneyimlerini ve benlik duygularını etkilemesi uzun

süredir psikolojideki büyük fikirlerden biri olmuştur (Baldwin, 1992). Psikanalitik kuramlar, içselleştirmeyi bireyin içsel dünyasının oluşumunu ve nesne ilişkilerinin yapılandırılmasını anlamada merkezi bir kavram olarak görmektedir. Freud'a (1915) göre içselleştirme, bireyin dışsal deneyimleri seçerek iç dünyasına dâhil ettiği ve bu süreçte iç-dış dünya arasındaki dengeyi sağlayan düzenleyici bir psikodinamik mekanizmadır (akt. Wallis ve Poulton, 2001).

Ayrıca psikanalitik kuramlar, bireyin içsel dünyası ile dışsal gerçeklik arasında kurduğu dengeyi anlamlandırmak amacıyla, benlik-diğeri, özne-nesne, projeksiyon-introjeksiyon gibi kavramlar çerçevesinde çeşitli teorik açıklamalar geliştirmiştir. Bu bağlamda zihinsel yapının işleyişini açıklamak için içselleştirme *(internalizasyon)*, içe alma *(inkorporasyon),* içe atım *(introjeksiyon)* ve özdeşim *(identifikasyon)* gibi birbiriyle ilişkili ancak anlam açısından farklılık taşıyan temel kavramlara sıklıkla başvurulmuştur (Bateman vd., 2021). Bu araştırmada ele alınan süreç ise içselleştirme kavramı temelinde değerlendirilmiş ve kuramsal çerçeve bu doğrultuda yapılandırılmıştır. Bunun sebebi, içselleştirme kavramının hem içe alma ve içe atmaya kıyasla daha yapılandırıcı ve işlevsel bir içsel dönüşüm süreci tanımlayan bir kavram olması, hem de model alma ve özdeşimden farklı olarak benliğe daha derinlemesine entegre olan temsilleri açıklamada daha kapsayıcı bir kuramsal zemin sağlamasıdır. Bunun yanı sıra kavramların birbiriyle örtüşebilen yapıları ve sürecin bütüncül doğası nedeniyle, bazı katılımcılarda iç içe geçme, içe alma ve model alma gibi olgular da kendilerini belirgin bir şekilde ortaya koymuştur. Ayrıca bu kavramlar aktarım ve içselleştirme sürecini etkileyen faktörler olarak ayrıca onuncu tema kapsamında değerlendirilmiştir.

Nesne ilişkileri kuramı, önemli kişilerin ve bu kişilerle kurulan ilişkilerin içselleştirilme biçimlerini açıklayan bir kuram olarak, bu temayı kuramsal düzeyde destekleyen güçlü bir teorik zemin sunmaktadır. İçselleştirme, çocuğun iyi ve kötü nesne temsillerini kendi iç dünyasına alması ve bu nesnelerle içsel ilişkiler geliştirmesidir (Klein, 1948). Nesne ilişkileri kuramcıları, benlik gelişimi ile kişilerarası ilişki örüntülerinin oluşumunda içsel nesnelere merkezi bir rol atfeder (Fairbairn, 1954; Greenberg ve Mitchell, 1983; Guntrip, 1971; Kernberg, 1976; Klein, 1948; Winnicott, 1960/1965). Bu kurama göre, erken dönemde ebeveynlerle kurulan ilişkiler, bireyin kendine ve diğerlerine dair içsel temsillerini oluşturur. Söz konusu temsiller, bireyin yaşamı boyunca kurduğu önemli ilişkilerdeki beklenti, duygu, düşünce ve davranışlarını hem bilinçli hem de bilinçdışı düzeyde etkiler (Calabrese vd., 2005). Çocuklar, ilk bağ kurdukları figürler aracılığıyla

iyi ve kötü kavramlarını yapılandırır; zamanla bu figürlere atfettikleri olumlu ya da olumsuz özellikleri içselleştirirler. Nesne ilişkileri kuramı, çocuğun bu erken ilişkilerde deneyimlediği nesne niteliklerini nasıl algıladığını, bu ilişkileri nasıl anlamlandırdığını ve zamanla içsel nesne temsillerine nasıl dönüştürdüğünü açıklamaya çalışır. Bu içsel temsiller yalnızca çocukluk dönemine özgü olmayıp, yetişkinlikte kurulan yakın ilişkilerde de aktif hâle gelerek bireyin ilişkisel örüntülerini şekillendirmeye devam eder. Kişi, başka biriyle duygusal etkileşime girdiğinde erken döneme ait içsel bir nesne temsili tetiklenebilir. Bu yeniden canlandırma süreci, bireyin ya erken dönem nesnesine benzer biçimde davranmasıyla ya da o nesnenin tutumlarını başkasında yeniden oluşturacak etkileşimleri ortaya koymasıyla kendini gösterebilmektedir (Gladding, 2012; McWilliams, 2020). Ayrıca bağlanma kuramının da bir çeşit içselleştirme süreci olduğu söylenebilir. Bebek bakım vereniyle kurmuş olduğu ilişkiye bağlı olarak "içsel çalışma modelleri" (Bowlby, 1969) geliştirmektedir.

Nesne ilişkileri ve bağlanma kuramı gibi psikodinamik kuramlar içselleştirme sürecini, çocuğun anne ve babasının ebeveynlik yönüne bağlı olarak gelişen temsiller üzerinden açıklamaktadır. Bu açıdan psikanalitik yaklaşım, bu süreci daha çok ebeveyn figürleriyle sınırlandırırken, sosyal bilişsel perspektif ise içselleştirmenin yalnızca ebeveynlerle sınırlı olmadığını, tüm önemli ötekilerle de gerçekleşebileceğini vurgulayarak kavramın kapsamını genişletmektedir. Sosyal bilişsel yaklaşıma göre, birincil düzeyde içselleştirilen temsiller yalnızca ebeveynlere ait olmayıp, bireyin yaşamında anlam yüklediği diğer kişiler tarafından da aktarılabilir (Andersen ve Przybylinski, 2012). Psikanalitik ve sosyal bilişsel yaklaşımların ortaya koyduğu bu bütüncül kuramsal çerçeve, araştırma bulguları açısından, yetişkin bireylerin iç dünyasında yalnızca ebeveyn temsillerinin değil, aynı zamanda eş ebeveyn temsillerinin de içselleştirildiğini destekleyici niteliktedir.

Fairbairn (1952) içselleştirme sürecinde nesnelerin kendisinden ziyade, bu nesnelerle kurulan ilişkilerin içselleştirildiğini vurgular. Bu bakış açısı, nesnelerin anlamının yalnızca kendilerine özgü değil, ilişki bağlamında şekillendiğini ortaya koymaktadır. Fairbairn'in bu yaklaşımı, bu araştırma açısından da önemli bir teorik dayanak sunar. Zira eş ebeveyn temsillerinin bireysel olarak değil, eşler arasındaki ilişkisel bağlam içinde yapılandığını göstermektedir. Her bir eş ebeveyn temsili, yalnızca bireysel özelliklerine ve tutumlarına göre değil, diğer eşle kurulan ilişkiye ve bu ilişkinin potansiyel dinamiklerine bağlı olarak anlam kazanmaktadır. Katılımcıların anlatıları da çocukların

eş ebeveyn temsillerini birbirinden bağımsız değil; karşılıklı etkileşim içinde, bütüncül bir yapı olarak algıladıklarını ve bu yapıyı içselleştirdiklerini göstermektedir.

Verilerin analizi sürecinde, içselleştirilen temsillerin ve bunlara eşlik eden psikolojik dinamiklerin bireyin iç dünyasında nasıl konumlandığı, hangi yapının bir parçası hâline geldiği ve nasıl yapılandığı gibi sorular oluşmuştur. Katılımcıların kendi evliliklerinde "nasıl bir eş olduklarına" dair yaptıkları tanımlamaların, eş anne ve eş baba temsilleriyle güçlü bir ilişkisel bağ taşıması, eş ebeveyn temsillerin içselleştirilerek bireyin içsel benlik temsillerini oluşturduğu düşünülmüştür. Bu benlik temsilleri de bireyin benlik deneyimlerini şekillendirmektedir. Benzer şekilde Kernberg'e (1976) göre içselleştirme, kişinin hem kendine dair hem de başkalarına dair içsel temsilleri, duygular eşliğinde birleştirdiği bir süreçtir. Bu birleşim, bireyin kimlik yapısının yapıtaşlarını oluşturur. İçselleştirmeye benzer şekilde Sullivan (1953) kişiselleştirme kavramını kullanmıştır. Kişiselleştirmeler, çocuğun temel ihtiyaçlarına göre şekillenen bir içsel yapı oluşum sürecidir ve bunlar kişiyi tanımlayacak tipik davranış modellerini ifade eden dinamikler hâline gelmektedir. Kernberg ve Sullivan'ın bu bakış açıları, araştırma bulguları sonucunda ifade edilen, bu süreçlerin benlik deneyimi üzerinden işlediği düşüncesini desteklemektedir.

Günümüzdeki dinamik ve çok katmanlı benlik anlayışı ise araştırma bulgularını destekleyen bir başka teorik çerçevedir. Klasik psikanalitik kuramlar benliği, yaşamın ilk yıllarında şekillenen ve büyük ölçüde değişmez, katı bir yapı olarak ele almıştır (Mitchell ve Black, 2016). Öte yandan, tek ve değişmez bir benlik anlayışı geçerliliğini ve yaygınlığını yitirmiş (Markus ve Nurius, 1986), kuramsal gelişmeler ve nörobiyolojik bulgular, benliğin daha esnek, dinamik ve yaşam boyu değişime açık bir organizasyon olduğunu ortaya koymuştur (Greenberg ve Pascual-Leone, 2001; Greenberg, 2019; Perls vd., 1994). Benlik daima ilişkisel bağlam içinde şekillenen, sabit bir merkeze indirgenemeyen ve zaman içinde sürekli evrilen bir yapıdır (Perls vd., 1994). "Kendilik, bireyin olmakta olduğu benliği sürekli olarak inşa eden, dinamik ve kendi kendini örgütleyen bir süreçtir. Bu süreç, biçimlerin biçimlenmesidir" (Greenberg, 2019, s. 49).

Benlik kavramı; organize, çok yönlü, hiyerarşik, değişken, gelişimsel, değerlendirici ve farklılaşabilen bir yapıya sahiptir (Bong ve Clark, 1999). Ayrıca benliği, sürekli değişen dinamik bir yapıya sahip olmasının yanı sıra tekil bir bütünlükten ziyade birçok farklı parçayı içeren çok katmanlı veya çok yönlü bir yapı olarak ele alan çeşitli teorik yaklaşımlar da bulunmaktadır. James'in (1950) bilen ve bilinen benlik ayrımı ile

Freud'un (1923/1961) id, ego ve süperego yapıları, benliğin çok katmanlı doğasına kapı aralayan sınıflamalardır. Assagioli (1975) ise zihnin çok katmanlı yapısını araştıran ve alt kişilikler üzerine yazan ilk isimlerden biri olarak kabul edilmektedir. Nesne ilişkileri perspektifinden (Fairbairn, 1952; Guntrip, 1971; Kernberg, 1976; Klein, 1948) bireyin içsel deneyimlerini şekillendiren, yaşamındaki önemli kişilerin içselleştirilmiş temsilleri; Winnicott'ın (1960/1965) gerçek ve sahte kendilik ayrımı; Jung'un (1969) arketipleri ve kompleksleri; Kohut'un (1971, 1977) idealize kendilik ile büyüklenmeci kendilik kavramları; Perls'in (1969) gestalt yaklaşımındaki alt ve üst benlik yapıları; Berne'in (1957, 1964) transaksiyonel analiz kuramında tanımladığı ebeveyn, yetişkin ve çocuk ego durumları; Young ve diğerlerinin (2003) şema terapideki şema ve mod yapıları; Schwartz ve Sweezy'in (2020) içsel aile sistemleri terapisinde tanımladığı yanlar; McConnell'ın (2011) çoklu benlik yönleri çerçevesi; Hendrix'in (1988) imago terapisinde ele aldığı kayıp, sahte ve dışlanan öz yapıları; Rowan'ın (1990) alt kişilikler olarak tanımladığı içimizdeki insanlar şeklindeki tüm teorik yaklaşımlar, benliği çok parçalı veya çoklu yönlerden oluşan bir yapı olarak ele almaktadır. Schwartz ve Sweezy (2020), çok katmanlı benlik anlayışını destekleyen çeşitli yaklaşımları kitaplarının ek bölümünde listeleyerek, bu perspektifi benimseyen farklı birçok kuramsal yaklaşımın olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, travma sonrasında ortaya çıkan benlik bölünmeleriyle ilişkilendirilen çoklu kişilik bozukluğuna dair açıklamalar da benliğin çok katmanlı doğasını destekleyen farklı bir yaklaşımı temsil etmektedir (Janet, 1907; Kluft, 1985; Prince, 1906; Putnam, 1989).

Benlik, bireylerin kurmuş olduğu ilişkilerle şekillenen bir yapı olduğu için bir kişinin sahip olduğu birden çok farklı benlik kavramı olduğu varsayılabilir, çünkü her bir benlik tasarımı farklı ilişkisel bağlamlara göre şekillenip değişebilmektedir (Baldwin, 1992). Ogilvie ve Ashmore (1991), bireyin zihninde kendine dair ve kişilerarası ilişkiler temelinde şekillenen karmaşık bir benlik temsilleri ağı bulunduğunu öne sürmüştür. Bu temsiller bireyin *"Bu kişiyle veya bu tür ilişki içinde ben kimim?"* sorusuna verdiği yanıtlar doğrultusunda çeşitlenmektedir. Örneğin *anneyle birlikte benlik, babayla birlikte benlik, eşle birlikte benlik* gibi ilişkisel bağlamlara özgü benlik temsilleri ortaya çıkabilmektedir. Bu yapılar birbirinden tamamen bağımsız olmasalar da ayrışabilen ve farklılaşan benlik biçimleri olarak işlev görmektedir. Benzer şekilde Stern'e (1985, 1995) göre de bu temsiller kişilerarası etkileşimlere dair kalıpların yanı sıra farklı benlik

imgelerini içermektedir. Bebek, kendisi için önemli diğer kişinin kim olduğuna ve onunla olan deneyimlerine göre birçok farklı benlik algısına ve duygusuna sahip olmaktadır.

Benliğin bu şekilde dinamik ve çok katmanlı olarak ele alınması, benliği daha işlevsel bir yapı olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Bu araştırma ile ortaya konulan kuramsal model, benliğe yönelik bu yaklaşımlar ile uyumludur. Nesne ilişkileri kuramı, ebeveyn-çocuk ilişkisine dayalı olarak gelişen benlik ve nesne temsillerini açıklamaktadır. Sosyal bilişsel perspektifler ise temsil oluşumunu yalnızca ebeveyn-çocuk etkileşimleriyle sınırlamayıp, bireyin yaşamında anlam yüklediği diğer önemli kişilerle kurulan ilişkileri de kapsayacak biçimde genişletmiştir. Bu bağlamda, birey açısından değerli ilişkiler aracılığıyla oluşan temsiller iç dünyaya dâhil edilmekte ve benlik, çok sayıda içselleştirilmiş temsili bünyesinde barındırabilecek dinamik bir örgütlenme olarak görülmektedir. Bu araştırmanın bulguları da bahsi geçen kuramsal çerçevelerle paralel bir şekilde, temsil oluşumunu çocuk için önemli ötekiler olan ebeveynler arasındaki ilişki bağlamında genişletmiş ve eş ebeveyn temsillerinin de içselleştirilerek benliğin bir parçası hâline geldiğini ortaya koymuştur. Daha somut bir ifadeyle "içimizdeki anne" (Akhtar vd., 1996) ve "içimizdeki baba" gibi; "içimizdeki eş anne" ve "içimizdeki eş baba" gibi temsillerin, benlikte yer alan temsiller olduğu savunulmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu bulguların, her bireyde var olması beklenen bir takım benlik temsillerinin aydınlatılmasına katkı sunduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların ifadelerinin analizi, içselleştirilerek benliğe dâhil edilen temsillerin evlilik ilişkilerindeki yansımalarının, çoğunlukla iki kutuplu bir yapıda ortaya çıktığını göstermektedir. Bu kutuplardan ilki, eş ebeveyn temsillerinin doğrudan ve olduğu gibi içselleştirilmiş biçimlerini; ikincisi ise bu temsillerden farklılaşma yoluyla geliştirilen karşıt eş ebeveyn temsillerini ifade etmektedir. Bu bağlamda bireyler yalnızca eş anne ve eş baba temsillerini içselleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda kendi deneyim ve çıkarımlarına dayanarak bu temsillerle zıt özellikler taşıyan karşıt özdeşimli parçalar da geliştirmektedir. Benzer biçimde, içsel aile sistemleri kuramı da benliğin farklı işlevlere sahip, kimi zaman birbirine karşıt biçimde yapılanan ve aralarında çatışma bulunan yanlarını ortaya koymaktadır (Schwartz ve Sweezy, 2020). Şema terapi, şema ve modların yapılanma ve örgütlenme süreçlerinde bireyin başvurduğu üç temel baş etme stratejisinden söz etmektedir: savaş, kaç ve teslim ol. Bireyin hangi baş etme stratejisini kullandığı, hangi şemaların ve modların etkinleşeceğini ya da nasıl yapılandırılacağını belirlemektedir. Ayrıca, bazı şemaların temel uyumsuz şemalara karşı savunma ya da

tepki niteliğinde geliştiği vurgulanmaktadır (Rafaeli vd., 2011; Young vd., 2003). Karşıt eş ebeveyn temsillerinin de benzer bir mekanizma ile işlediği düşünülmektedir. Bu karşıt temsillerin, bireyin ebeveynler arası ilişkiye bağlı olarak çeşitli eş ebeveynlerinden farklı biri olmaları gerektiği yönündeki çeşitli güçlü çıkarımlardan beslendiği görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu temsiller, benlik içinde bir nevi aktif savunma konumunda yer alan ya da savaşma stratejisini benimseyen temsiller gibi durmaktadır. Başka bir perspektif olarak Freud'un yapısal modelinde id, ego ve süperego, benliğin farklı yapısal yönlerini temsil eder; bu yapılardan özellikle id ve süperego arasında karşıtlılık söz konusudur ve içsel çatışmalar yaşanır. Ego da bu çatışmaları dengelemeye çalışır (Freud, 1923/1961). Sonuç olarak içsel sistemde oluşan her bir temsil bir işleve sahiptir. Bireyin içsel benlik sistemi muazzam bir şekilde organize olmaya programlı gibi gözükmektedir. İçsel sistemde oluşan her bir parçanın, ona karşılık gelen veya dengeleyici bir unsurla birlikte yapılandığı düşünülebilir. İnsanı ve doğasını anlamaya yönelik geliştirilen her bir kuram, bu içsel organizasyonun farklı yönlerini açığa çıkarmaktadır. Jung'a (2012) göre insan doğası zıtlıklar içerir ve bunların çatışması olağandır. Jung, bu zıtlıkların bastırılmadan tanınması ve diyalog kurulması yoluyla bütünleştirilmesi gerektiğini ifade eder. Bu şekilde denge ile kurulan bütünlük, gerçek anlamda bireyleşmeyi sağlayan şeydir. Katılımcıların anlatıları, bu zıt yapıların hangi bağlamlarda ve hangi biçimlerde ortaya çıktığının, kişisel deneyimlere ve bireysel farklılıklara göre çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bireylerin hem kendi ruh sağlıkları hem de evlilik ilişkilerinin kalitesi açısından ise bu farklı parçaların tanınması ve birbirleriyle bütünlük kurabilmeleri Jung'un (2012) ifade ettiği gibi önemli gözükmektedir.

Araştırma bulguları, eş ebeveyn temsillerine bağlı olarak, benliğe dâhil olan dört tür benlik temsili olduğu ortaya koymuştur. Bu temsiller, benlik sistemi içinde birbirinden bağımsız temsillerden ziyade, karşılıklı etkileşim hâlinde olan ve bütüncül bir yapı oluşturan temsiller olarak yer almaktadır. "*Benlik örgütlenmesi: İçsel temsiller arasında dinamik etkileşim ve mücadele"* temasında ayrıntılı biçimde açıklandığı üzere, bireyin benliği hem kişisel düzeyde hem kişilerarası bağlamda sadece bu temsillerin müstakil hâlleri üzerinden açıklanamaz. Katılımcılar arasında benlik temsilleri ile kendilik ve ilişkisel deneyimler açısından dikkate değer bir çeşitlilik gözlemlenmektedir. Kimi katılımcılarda eş anne temsilleri baskınken, kimilerinde eş baba temsilleri daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, bazı katılımcılarda her iki eş ebeveyn temsili de eş zamanlı ve aktif biçimde varlık göstermektedir. Ayrıca bazı bireylerde doğrudan

içselleştirilmiş temsiller ön plana çıkarken, bazılarında ise ilişkilerine yön veren daha aktif benlik yapıları, karşıt eş ebeveyn temsilleri üzerinden şekillenmektedir. Belirli temsiller öne çıksa da bireylerin neredeyse her bir temsile ait benlik parçalarına sahip oldukları görülmektedir. Söz konusu dört temsil, bireyin ilişkisinde farklı şekillerde ortaya çıkmakta veya farklı bağlamlarda kendini göstermektedir. Bu ortaya çıkma biçimleri, söz konusu benlik temsillerinin birbirleriyle etkileşim ve zaman zaman mücadele içinde örgütlendiğine ve bireyin içsel dünyasında dinamik bir benlik yapısı oluşturduğuna işaret etmektedir. Greenberg'e (2019) göre de benliğin dinamik sentez sürecinde, belirli benlik durumları karşılaşılan bağlama göre etkinleşir ve bireyin davranışlarını yönlendirir. Zamanla bu benlik durumları hem kişilerarası ilişkilerde hem de bireyin içsel dünyasında kendine özgü biçimlerde şekillenerek çeşitlenir.

Bireyler hem içselleştirdikleri eş ebeveyn temsillerini hem de karşıt eş ebeveyn temsillerini benliklerinin bir parçası hâline getirdikleri için, bu iki kutuplu benlik temsilleri arasında sıkça içsel çatışmalar yaşayabilmektedir. Ayrıca, eş anne ve eş baba temsilleri zaman zaman iç içe geçerek, bireyde farklı duygusal ve davranışsal dışavurumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Örneğin Hira'nın "Kavga anında ya da kavga çıkmasına sebep olacak bir şeyler anında … babam gibiyim. … Kavganın sonu ve özellikle kavgalardan sonra annem gibiyim. … Yarısına kadar annem, yarısına kadar babam olup Hira olamadığımı düşündüm. Ve kendim gibi savaşmadım, kendimin ne olduğunu bile bilmiyorum..." ifadesinde olduğu gibi, bu tür temsiller birbirleriyle etkileşim içinde, ardışık ve karmaşık biçimlerde açığa çıkabilmektedir.

Benliği çok katmanlı bir yapı olarak ele alan kuram ve teorilerin de (Berne, 1957; Greenberg ve Goldman, 2019; Harris, 1969/2023; Hendrix, 1988; James, 1950; Merter, 2023; Schwartz ve Sweezy, 2020; Young vd., 2003) bireyin içinde bulunduğu durum ve koşullara bağlı olarak benliğin farklı yönlerinin ya da parçalarının ortaya çıktığını savundukları söylenebilir. Bu kuramsal yaklaşımların ifade ettikleri parçalı yapılar birbirleriyle etkileşim ve mücadele içindedir ve hep birlikte bireyi etkilemektedir. Rowan (1990) bireyin tek bir bütünlükten ziyade, farklı durumlarda kendini ifade eden bir dizi farklı kişilik yönüne sahip olduğunu savunmaktadır. Greenberg (2014) de benliği, içinde farklı duygu şemalarının temsil edildiği bir parlamento meclisine benzetir. Bu mecliste her bir şema, bireyin o anda ne hissedeceğine ve kendisini nasıl deneyimleyeceğine ilişkin bir oy hakkına sahiptir. Mecliste çoğunluğu oluşturan ya da baskın hâle gelen şemalar ise kişinin benlik deneyimini belirlemektedir. Benzer bir biçimde, Schwartz (1987) benliğin

yapısını ve işleyişini açıklarken orkestra metaforunu kullanmaktadır. Bu benzetmede benlik, farklı seslerin uyumlu ya da çatışmalı biçimlerde bir araya geldiği dinamik bir sistem olarak görülür.

Birçok terapi ekolü, bu parlamento ya da orkestraya katılan farklı alt parçaların varlığını kabul eder ve klinik çalışmalarda bu parçalarla etkin biçimde çalışır. Örneğin gestalt yaklaşımında Perls'ün (1969) alt-benlik/üst-benlik ayrımı ve boş sandalye diyaloğu; Transaksiyonel Analiz'de Berne'in (1957, 1964) ebeveyn-yetişkin-çocuk ego durumları ile bunlar arasındaki etkileşim; Young ve diğerlerinin (2003) şema terapide ele aldığı şema ve mod yapıları; Schwartz ve Sweezy'in (2020) içsel aile sistemlerinde yanlar arasındaki etkileşim ve uzlaşma çalışmaları; Watanabe'nin (1986) içsel karakterlerle diyalog yöntemi; Greenberg ve Goldman'ın (2019) duygu odaklı terapide içsel çatışmalı parçaları çift sandalye tekniğiyle ele alması; çoklu kişilik bozukluğu tedavisinde Kluft'un (1985) ve Putnam'ın (1989) alterler arası farkındalık, iş birliği ve bütünleşme çalışmaları gibi yöntemler ve yaklaşımlar, benliği çok parçalı bir sistem olarak kavrayan ve terapötik iyileşmeyi bu parçalar arasındaki farkındalık, etkileşim ve bütünleşme üzerine kuran yaklaşımlardır. Sonuç olarak tüm bu yaklaşımlar, benliğin yalnızca çok sayıda parçadan oluştuğunu değil, aynı zamanda bu parçalar arasındaki ilişki ve etkileşimlerin, bireyin psikolojik işleyişinde belirleyici rol oynadığını kabul etmektedir. Bu açıdan benlik, onu oluşturan temsillerin toplamının ötesinde, temsiller arasındaki etkileşimlerle örgütlenen daha karmaşık ve bütüncül bir yapıdır.

Bu benlik parlamentosunda, birçok farklı temsil yer almaktadır. Bireyin iç dünyasında yer alan çok sayıda temsil, öncelikle nesne ilişkileri kuramcılarının vurguladığı biçimiyle içselleştirilmiş ebeveyn nesnelerine; ardından ise sosyal bilişsel kuramcıların katkısıyla genişletilen önemli öteki kişilerin temsillerine dayanmaktadır. Bu araştırmanın sonucunda, söz konusu benlik parlamentosuna eş ebeveyn temsillerinin içselleştirilmesiyle dâhil olan dört farklı yeni üye önerilmektedir. Bununla birlikte, bu bulguların yalnızca dört tür içselleştirilmiş eş ebeveyn temsiline ve bu temsiller arasındaki karşılıklı etkileşimlere odaklandığı unutulmamalıdır. Dolayısıyla, ortaya konan kuramsal modelin kapsamı, bu çerçevenin sınırları içinde değerlendirilmelidir.

Ayrıca analiz sonuçları, bazı katılımcılarda tüm eş ebeveyn temsillerinin açık biçimde ortaya çıkmadığını göstermektedir. Araştırma bulguları her bireyde temsillerin oluşma potansiyeline işaret etse de içselleştirme süreci ve buna eşlik eden bireysel, ilişkisel ve çevresel etkenlere bağlı olarak tüm temsiller benlik temsillerinin dışa vurumunda belirgin

biçimde görünür olmayabilir. Bu temsillerin ve süreçlerin doğrudan gözlemlenebilir ya da ölçülebilir yapıda olmaması, kesin ve genelleyici yorum yapmayı güçleştirmektedir. Ayrıca araştırma, bireyin benlik örgütlenmesinde yer alan farklı parçaların açığa çıkması gibi, iç dünyaya dair derin yapısal olgulara odaklanmaktadır. Her ne kadar bu araştırma kapsamında katılımcılarla 1 saat 53 dakika ile 6 saat 12 dakika arasında süren uzun görüşmeler yapılmış olunsa da yürütülen derinlemesine görüşmeler, her katılımcıda bu temsillerin ortaya çıkmasını sağlayacak yeterli bağlamı ve içsel farkındalığı oluşturmamış olabilir. Nitekim bireylerin daha önce farkında olmadığı birçok eş ebeveyn temsili ve sürece eşlik eden dinamikler, görüşmeler sürecinde ortaya çıkan farkındalık sayesinde görünür hâle gelmiştir. Ayrıca bu temsillerin açığa çıkma düzeylerinin yanı sıra bireyler arasında bu benlik temsillerinin örgütlenme biçimlerinde de çeşitlilik gözlenmiştir. Bütün bu çeşitlilik, insan doğasının bir yansıması olarak oldukça anlamlıdır; ancak aynı zamanda başka kişisel ve kişilerarası etkenlere de dayanıyor olması muhtemeldir. Bu nedenle, söz konusu farklılık ve çeşitlilikleri daha derinlemesine incelemek için yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Özetle, Rowan (1990) benliğimizi oluşturan içimizde birçok insan olduğunu ifade etmiştir. İnsan, dış âlemi içine alabilen ve kendi içinde yeni bir âlem kurabilen muazzam bir varlıktır. Araştırma bulguları ile mevcut literatür birlikte ele alındığında, ebeveyn ve eş ebeveyn temsillerinin içselleştirilmesinin, bireyin yalnızca nesneleri değil; aynı zamanda bu nesnelerle kurduğu ilişkisel örüntüleri de içselleştirmesi anlamına geldiği görülmektedir. Bu bulgular, bireyin içine doğduğu tüm aile sistemini zamanla içselleştirerek kendi iç dünyasında yeniden yapılandırdığına işaret etmektedir. İçsel aile sistemleri terapisinin (Schwartz ve Sweezy, 2020) dış dünyadaki aile yapısının içimizdeki aile olarak benlikte temsil edildiği bakış açısı son derece önemlidir. Bu durum, grup dinamikleri bağlamında makrokozmos-mikrokozmos ilişkisinin bir benzeri niteliğindedir. Bu açıdan benlik, tam anlamıyla bir mikrokozmos sistemi gibidir. Bireyin benliğinde yapılandırdığı söz konusu mikro aile, ileride kendi evliliğinde yeniden canlanmakta ve açığa çıkmaktadır.

5.5. KURAMSAL ÖNERME 5: Evlilikte Açığa Çıkan Temsiller

Derinlemesine görüşmelerde *"Katılımcıların çocukluktaki ebeveynler arası ilişkiye dair tanıklıkları ve deneyimleri, kendi evlilik ilişkilerinde nasıl açığa çıkmaktadır?"* araştırma sorusu doğrultusunda yöneltilen görüşme sorularına katılımcıların verdikleri yanıtlar

incelendiğinde, yetişkin çocukların kendi evliliklerinde bu temsillerin hem kendileriyle hem de eşleriyle ilişkili olarak devreye girdikleri görülmüştür. Bu durum kendileri üzerinden, benlik temsillerine dönüşen eş ebeveyn temsillerini evlilik ilişkilerine yansıtmalarıyla ortaya çıkmaktadır. "*İçselleştirme: Eş ebeveyn temsillerinin benlik temsillerine dönüşümü" ve "Benlik örgütlenmesi: İçsel temsiller arasında dinamik etkileşim ve mücadele"* temaları bir yandan bireylerin eş ebeveyn temsillerini nasıl içselleştirdiklerini ve benlik temsillerine dönüştürdüklerini ortaya koyarken; bir yandan da bu temsillerin kendi benlikleri üzerinden evlilik ilişkilerinde nasıl açığa çıktığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların evliliklerinde açığa çıkan temsillere ilişkin diğer durum ise eşleri üzerinden bu temsillerin açığa çıkmasıdır. *"Eş algısında eş ebeveyn temsillerinin rolü"* teması ise eş faktörünü temel alarak, bu temsillerin katılımcıların eşlerini algılama ve onlarla kurdukları ilişkiye nasıl yansıdığını göstermektedir.

Bu üç tema da evlilikte açığa çıkan temsillere yönelik kuramsal önermeyi destekleyen bulgulardır. Eş ebeveyn temsillerin içselleştirilerek benlik temsillerine dönüşümü ve benlik örgütlenmesi temaları, aynı zamanda bir önceki kuramsal önermeyi yapılandıran temalardır. Bu açıdan bu iki tema, dördüncü kurumsal önerme başlığında ayrıntılı bir şekilde ele alındığı için burada tekrardan tartışılmayacaktır. Kısaca değinilecek olursa, evlilik ilişkisi dışarıdan sadece iki kişi arasında kurulan bir ilişki gibi gözükse de aslında çiftlerin içlerindeki birçok benlik temsillerinin etkileşimiyle yaşanan, çok kişilik ve çok etkileşimli bir ilişkidir. Bebeklikten itibaren deneyimlenen yaşantılar ve bunlara bağlı olarak içselleştirilen temsiller, sonraki yaşam dönemlerinde ilişkisel bağlamlarda yeniden etkinleşmekte ve bireyin duygu, düşünce ve davranışlarını biçimlendirmektedir. Bu bağlamda birey, o an hangi temsil ya da temsil etkileşimi devrede ise kendisini, diğerini ve ilişkiyi o temsillerin perspektifinden algılamakta ve eylemlerini buna göre yönlendirmektedir. Özetle, çocuğun tanık olduğu ebeveynler arası ilişki, eş ebeveyn temsillerinin içselleştirilerek benliğe dâhil olmasıyla bireyin evliliğine taşınmaktadır ve bireyin eşiyle olan ilişkisinde kendini gösterebilmektedir.

İfade edilen gerekçeden dolayı bu başlıkta ağırlıklı olarak eş faktörü üzerinden "*eş algısında eş ebeveyn temsillerinin rolü"* teması ele alınmıştır. Katılımcıların yanıtları, eş ebeveyn temsillerinin bireyin eş seçimiyle birlikte, evlilikte eşini nasıl bir eş olarak algıladığına ve bu algının ilişki dinamiklerine nasıl yansıdığına dair önemli ipuçları sunmaktadır. Prototip hipotezi (Bowlby, 1969, 1973), bebek ile bakım veren arasındaki ilişkiyi, yetişkinlikteki romantik ilişkiler için temel bir prototip olarak kabul eder (Owens

vd., 1995; Roisman vd., 2005). Öte yandan, bir çocuk için ebeveynler arasındaki ilişki de gözlemlediği ilk romantik ilişki olarak, ileride kuracağı ilişkiler açısından bir prototip işlevi görmektedir. Çocuk için ilk eş figürünü de eş anne ve eş babası oluşturmaktadır. Araştırma bulguları, ebeveynler arası ilişkinin de bir prototip işlevi gördüğünü desteklemektedir. Çıkarımlar temasında, katılımcıların eş ebeveyn temsilleri bağlamında gelecekteki eşlerine ilişkin nasıl bir eşe sahip olmaları ya da olmamaları gerektiği yönündeki çıkarımları sunulmuştu. Bu çıkarımlar eş seçimi sürecinde bireylerin duygulanımlarını ve kararlarını etkileyen bir faktör olarak gözükmektedir. Katılımcılar, eş seçimine ilişkin bilinçli ya da bilinçdışı çıkarımlarını, içselleştirdikleri ebeveyn temsilleri ile bu temsillere gömülü ihtiyaçları ve korkuları üzerinden şekillendirmektedir. "Babam gibi biriyle evlenmek, annem gibi olmak demek" ya da "annem gibi bir eşimin olması, babamın yaşadıklarını yaşamak demek" gibi algılar, bireylerin eş seçiminde, eş ebeveyn rollerine ve yaşantılarına dayalı örüntüleri tekrar etme kaygısı yaşadıkları ve bundan kaçınma eğiliminde olduklarını ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadeleri de eş ebeveyn temsillerinin, eş seçim ve evlilik kararlarında etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Kaiser (2004) de evlilikteki ebeveyn rol modellerinin, bireylerin eş tercihlerini belirlerken kullandıkları kriterleri ve evlilik ilişkilerinin niteliğini biçimlendirmede belirleyici olduğunu ifade etmiştir.

Bireyin eş seçimini açıklayan çeşitli teoriler bulunmaktadır (Greenberg ve Mitchell, 1983; Hazan ve Shaver, 1987; Hendrix, 1988; Roisman vd., 2005; Roithmayer, 2011). Bu teorilerin ortaya koydukları eş seçim teorilerinin yanı sıra araştırma sonucunda açığa çıkan bu tema eş seçiminde eş ebeveyn temsillerinin de etkili olduğunu göstermektedir. Bireyin eş seçiminde tek bir faktörden ya da doğrudan bir neden-sonuç ilişkisinden söz etmek mümkün değildir. Eş seçimi konusunda farklı noktalara odaklanan teoriler bulunmaktadır. Psikodinamik teoriler bağlamında birey karşıt ebeveynine benzer eş seçme eğilimdedir (Gladding, 2012; Roithmayer, 2011). Nesne ilişkileri kuramları, bireyin erken dönem deneyimlerinde içselleştirdikleri ebeveyn nesneleri ve ilişki dinamiklerini, kendi ilişkilerinde yeniden canlandıracakları bir nesne arayışında olduklarını (Bell, 1995; Greenberg ve Mitchell, 1983; Pines, 2005; Scharff ve Scharff, 1997), bağlanma teorisi de bebeğin bakım veren ile kurduğu bağlanma örüntüsünü tetikleyecek ve benzer bağlanmayı geliştirebileceği bir romantik partnere eğilim içinde olduğunu ifade etmektedir (Bowlby, 1973; Hazan ve Shaver, 1987; Roithmayer, 2011). İmago terapiye göre bireyler çocukluk dönemlerinde, özellikle anne-baba veya bakım

veren figürlerle yaşadıkları duygusal deneyimlerin bir bileşimi olan *imago*yu içselleştirir ve zamanla bu imago, bilinçdışı düzeyde bir *ideal eş şablonu* hâline gelir. Eş seçimi sırasında ise bireyler, farkında olmadan bu imajı yansıtan kişilere yönelirler. Bu tercih, çoğunlukla çocuklukta karşılanmamış duygusal ihtiyaçları yeniden yaşama ve tamamlama arzusuyla şekillenmektedir (Hendrix, 1988). Bu teoriler ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında şekillenen eş seçimi eğilimlerini ortaya koymaktadır. Ebeveynler arası ilişki bağlamında ise eş seçimine dair teorik bir bulguya rastlanmamıştır.

Bireyler, kendi benlik ideallerine en uygun kişiyi eş olarak tercih etme eğilimindedir ve evlilik aracılığıyla içsel ihtiyaçlarını tatmin etmeyi amaçlar. Ayrıca, eşlerin benzer gereksinimlere sahip olmaları da onları bir araya getiren önemli faktörlerden biridir (O'Leary ve Smith, 1991). Dolayısıyla, eş ebeveyn temsilleri ve bunlara eşlik eden psikolojik dinamiklerin eş seçiminde etkili olduğu düşünüldüğünde, bireylerin benlik idealleriyle örtüşen, ihtiyaçlarını karşılayan ve kaygılarını azaltan eşleri tercih etme eğilimleri kuramsal olarak tutarlıdır. Bulgular, eşe dair tasarımların ve beklentilerin oluşumunda ebeveynler arası ilişkinin ilk evlilik prototipi olarak belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle bireyler, ebeveynlerinin ilişkisini model alarak kendi eş seçim ölçütlerini bu deneyimler doğrultusunda geliştirmektedir. Bu sonuç, mevcut eş seçimi faktörlerine ebeveynler arası ilişkinin de eklenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Bu noktada, bireyin mevcut eş adayını hangi içsel temsiller üzerinden, hangi yönlerden değerlendirdiği ve bu değerlendirme sürecinde karar mekanizmalarının nasıl işlediği önemli hususlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Araştırma bulguları bu konuda oldukça sınırlı bilgi sunmaktadır. Öte yandan, özellikle Luna'nın deneyimi eş seçiminin ne denli karmaşık ve çelişkili olabileceğini göstermektedir. Güçlü eş baba figürü, bir yandan ideal eş modelini oluştururken, aynı zamanda anneyle özdeşleşilen edilgen konumun yeniden yaşanacağı kaygısını tetiklemektedir. Bu ikilem, bireyde güçlü bir eş isteği ile bu güç karşısında zayıf ve değersiz bir eş olma korkusu arasında gelgitlere yol açmaktadır. Bu bağlamda, içselleştirilmiş eş ebeveyn temsilleri ile karşıt eş ebeveyn temsillerinin farklı eş profillerine yönelimi söz konusu iken, temsiller arasındaki çatışmalar da kararsızlık ve duygusal dalgalanmalara neden olabilmektedir. Ayrıca bulgular, eş seçiminde yalnızca karşı cins ebeveynin değil, her iki ebeveyn figürünün de belirleyici olduğunu göstermektedir. Tüm bu unsurlar, eş seçiminin çok boyutlu bir süreç olduğunu ve bu alanda daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

Öte yandan, bazı katılımcılar eş ebeveynleri gibi biriyle evlenmek istemediklerini ve farklı özelliklere sahip kişilerle evlendiklerini belirtmiş olsalar da zamanla eşlerinin anne ya da babalarına benzer yönler sergilediğini fark ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, eş seçiminin çok boyutlu ve dinamik etkenler tarafından şekillendiğini göstermektedir. Daha bütüncül bir bakışla değerlendirildiğinde, evliliğin ilk dönemlerinde eşte gözlemlenen bazı özellikler eş ebeveyn temsillerinden farklı deneyimlenmiş olsa da zaman içinde ebeveynlere benzer özelliklerin daha görünür hâle geldiği söylenebilir. Ayrıca, çok katmanlı benlik yapısı eş için de geçerlidir, dolayısıyla her eş de farklı temsillerden oluşan bir içsel çeşitliliğe sahiptir. Bu açıdan, eşlerin tamamen eş ebeveynlerinden farklı ya da onlara benzer olarak görülmesinden ziyade, hangi boyutlarda benzerlik gösterdiklerinin ve hangi boyutlarda özellikle farklılaştıklarının temsiller üzerinden değerlendirilmesi, daha işlevsel bir bakış açısı olacaktır. Nitekim, eşler zamanla yeni deneyimler kazandıkça birbirlerinin farklı temsillerini keşfetmekte ve bu süreçte eş ebeveyn temsilleri, eşin algılanma ve tanımlanma biçimini yalnızca eş seçiminde değil, evlilik deneyimi boyunca da şekillendirmektedir.

Eş ebeveyn temsillerinin evlilik deneyimine yansıyan önemli boyutlarından biri, katılımcıların ilişkileri süresince eşlerini sıklıkla eş ebeveynlerinden biriyle özdeşleştirmeleridir. Eşin evlilikteki davranışları, tutumları, ifadeleri, duygulanımları ve karakteri zaman zaman bireyde eş ebeveyn temsillerini çağrıştırabilmektedir. Eşin kimi yönleriyle eş ebeveynlere benzemesi olası bir nesnel gerçeklik olsa da bu araştırma bulguları açısından esas dikkat çekici olan, çağrışım ve özdeşimlerin öznel algısal bir süreç olarak işleyişidir. Başka bir deyişle bireyin eşine bakış açısı ve algısı, kendi içindeki eş ebeveyn temsillerinin gözünden yapılanmaktadır.

Bireylerin deneyimlerine bağlı olarak gelişen diğeri temsillerine birçok kuramda vurgu yapılmıştır. Nesne ilişkileri kuramının ifade ettiği içselleşen temsiller, bireyin kendisiyle birlikte diğerlerine dair temsilleri de içerir (Fairbairn, 1954; Greenberg ve Mitchell, 1983; Guntrip, 1971; Kernberg, 1976; Klein, 1948; Winnicott, 1960/1965). Söz konusu temsiller, bireyin yaşamı boyunca kurduğu önemli ilişkilerdeki beklenti, duygu, düşünce ve davranışlarını hem bilinçli hem de bilinçdışı düzeyde etkiler (Calabrese vd., 2005). Çünkü bu temsiller birey için diğer kişinin nasıl birisi olduğuna dair duygusal ve bilişsel algı ve yargıları içermektedir. Bağlanma kuramı açısından da birey, ebeveyn-çocuk ilişkisi sürecinde sadece kendisinin nasıl birisi olduğunu deneyimlemez, aynı zamanda diğerlerine yönelik algıları da oluştur (Bowlby, 1969, 1973).

Baldwin'in (1992) ilişki şemaları kavramı da içselleşen diğeri temsillerini kapsar. İlişki şemaları, ben, diğeri ve bu ikisi arasındaki kişilerarası bağlantıyı kapsayan, kişinin sahip olduğu içsel temsilleri ifade etmektedir. Bu öğeler, etkileşim modeli için kişilerarası bir senaryoyu, bu kişilerarası durumda kendiliğin nasıl deneyimlendiğine ilişkin bir benlik şemasını ve etkileşimdeki diğer kişi için bir diğerini şemasını temsil eder. Bu öz-şemalar ve diğeri şemaları, daha çok kişiler arası bir bakış açısıyla tanımlanmakta olup hem kendisi hem de başkaları hakkında sosyal bilgi işlemede kullanılan, belirli ilişkisel bağlamlardaki genelleme ve teoriler olarak ifade edilebilir (Markus ve Zajonc, 1985). Şemalar, genellikle geçmiş deneyim ve davranışların düzenlenmiş zihinsel temsilleri olarak kabul edilir ve bireyin yeni deneyimleri anlamlandırmasına rehberlik eden bilişsel-duygusal yapılar şeklinde işlev görür (Bartlett, 1932; Markus ve Zajonc, 1985; Young vd., 2003). Bu kuramsal yaklaşımlar, eş ebeveyn temsillerinin sadece bireyin kendi benlik algısını oluşturan temsiller ile kalmayıp, aynı zamanda eşe dair de zihinsel temsillerin oluşumunu anlamlı kılmaktadır. Katılımcıların anlatıları, eş ebeveyn temsillerinin yalnızca bireylerin kendi eş rolünü nasıl kurguladıklarını değil, aynı zamanda eşe yönelik bilişsel ve duygusal şemaları da içerdiğini göstermektedir.

Kimi durumlarda eşe dair yapılan çağrışım ve özdeşimlerin, eş ebeveyn temsiliyle birlikte içselleştirilen ihtiyaç, korku ve kaygıların oluşturduğu hassasiyetler aracılığıyla tetiklenebildiği görülmektedir. Bu sürece eşlik eden psikolojik dinamiklerin yoğunluğu arttıkça, bireyin algılarının da bu doğrultuda şekillenme olasılığının yükseldiği söylenebilir. Bulgular, burada döngüsel bir sürecin işliyor olabileceğine işaret etmektedir. İçselleştirilmiş eş ebeveyn temsilleri, bireyin eşini algılayış biçimini etkileyebilmekte; buna karşılık eşe yönelik algılar ya da eşin bu temsilleri çağrıştıran tutumları da söz konusu benlik temsillerini tetikleyerek yeniden etkinleştirebilmektedir. Bu karşılıklı çağrışım, tetiklenme ve benlik temsillerinin canlanması sürecinin, evlilikte eşin nasıl algılandığını ve tanımlandığını belirlemede rol oynadığı düşünülmektedir. Barone (1997) da şemaların birbirleriyle bağlantılı olduğunu ve birinin etkinleşmesinin diğerlerini de otomatik olarak harekete geçirdiğini belirtmektedir. Nitekim bireyin kendine yönelik değerlendirmeleri, çoğu zaman karşısındaki kişinin özelliklerine bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Bu doğrultuda, etkileşim sırasında aktive olan temsiller eşe ve kendine dair algılarını şekillendirmektedir.

Şema terapi, imago terapi, duygu odaklı terapi ve içsel aile sistemleri terapisi gibi yaklaşımlar, bireyin içsel yapılarının işleyişine bağlı olarak ortaya çıkan tetiklenme,

yeniden canlanma ve buna eşlik eden tepkileri, kendi kuramsal çerçeveleri doğrultusunda kavramsallaştırmakta ve açıklamaktadır (Greenberg ve Goldman, 2019; Hendrix, 1988; Schwartz ve Sweezy, 2020; Young vd., 2003). Örneğin, şema terapiye göre birey hem kendisini hem de başkalarını sahip olduğu erken dönem şemalar doğrultusunda algılar. Bunun yanı sıra yaşadığı bir deneyim bireyin belirli bir şemasını tetiklediğinde, bu şema daha etkin hâle gelir ve kişi kendisini, diğerlerini ve ilişkilerini bu etkin şemanın filtresinden geçirerek anlamlandırır ve tanımlar (Young vd., 2003).

Ayrıca katılımcıların ifadelerinden, eş ile eş ebeveynler arasındaki benzerliklere yönelik yoğun ilişkilendirmelerin, bireyin içselleştirdiği eş ebeveyn temsillerini benliğinde sürekli olarak aktif tutabileceği görülmektedir. Bu durum, bazı katılımcıların da dile getirdiği üzere, geçmişteki ebeveynler arası ilişki dinamiklerinin mevcut evlilik üzerinde güçlü bir etki yaratmasına yol açabilmektedir. Bu süreç, bireyin evlilik ilişkisini çocuklukta tanık olduğu ebeveyn ilişkilerinin bir tekrarına dönüştürebileceği gibi, benzer bir ilişki örüntüsünü yaşamamak adına bireyin sürekli tetikte kaldığı ve savunma hâlinde olduğu bir ilişki biçimine de evirebilmektedir.

Sonuç olarak içsel temsiller, bireyin kendisine ve başkalarına dair algılarını, duygulanımını, düşüncelerini ve davranışlarını yapılandıran şablonlar olarak işlev görür ve bu temsiller, ilerleyen dönemlerdeki kişilerarası ilişkilerin algılanışını, bu ilişkilere dair beklentilerini ve ilişkisel deneyimlerini şekillendirir (Blatt vd., 1988; Blatt vd., 1997; Horner, 1996; Stern, 1995). Bu temsiller üzerine kurulan sonraki ilişkiler hem bu temsiller tarafından şekillenir hem de bu temsilleri etkiler (Blatt vd., 1997). Bireyin önemli bir dışavurum ve ilişkisel deneyim alanı olan evlilik ilişkisinin, içsel temsillerin ortaya çıkışını ve örgütlenme biçimini belirleyici bir bağlam sunduğu görülmektedir. Nitekim evlilikteki ilişki dinamikleri, bireyin sahip olduğu temsillerin yapılanmasını, güçlenmesini, tetiklenmesini veya geri çekilmesini etkileyebilmekte; diğer yandan evlilik, bireyin benlik sistemi tarafından belirlenirken aynı zamanda bu sistemi yeniden şekillendirmektedir.

5.6. KURAMSAL ÖNERME 6: Sürecin Seyrini Biçimlendiren Kişiye Özgü Faktörler

"Katılımcıların ebeveynler arası ilişkiye dair yaşadıkları deneyimleri farklılaştıran ve sürecin seyrini biçimlendiren kişiye özgü faktörler nelerdir?" sorusu doğrultusunda

gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde, katılımcıların deneyimlerinde ortaya çıkan faktörler, *"Aktarımın seyrini biçimlendiren kişiye özgü faktörler"* teması altında bir araya getirilmiştir. Bu temanın çatısı altında "*Çocuğun içinde kurulan mahkeme: Ebeveyn-çocuk bağının eş ebeveyn algısına yansıması", "Sınırların bulanıklaşması: Eş ebeveyn ile duygusal bütünleşme ve iç içe geçme", "Eş ebeveynin gözüyle bakma: Model alma", "Ebeveynler arası ilişkiye çekilen çocuklar", "Benliğe dâhil olan eş ebeveyn temsillerine dair öz-farkındalık"* ve *"Eş ebeveyn temsillerinden farklı bir eşle gelen değişim ve dönüşüm"* faktörleri yer almaktadır.

Bu araştırma, çocuklukta şahit olunan ebeveynler arası ilişkiden yetişkin çocuğun evliliğine uzanan bir süreci belirli yönlerden ortaya koyan bir kuramsal model geliştirme amacıyla yürütülmüştür. Araştırmanın odağı sürecin kendisi olduğundan, başlangıçta sürecin işleyişine ve seyrine etki eden faktörler doğrudan bir araştırma sorusu olarak belirlenmemiştir. Ancak derinlemesine görüşmeler ilerledikçe, katılımcı anlatılarında sürecin akışına etki eden önemli psikolojik faktörlerin gömülü bir biçimde yer aldığı fark edilmiştir. Bu bulgular, söz konusu faktörlerin tema hâline getirilmesine ve bu açıdan da yeni bir araştırma sorusunun ele alınmasına yol açmıştır. Gömülü teori araştırmalarının temel özelliklerinden biri olan araştırma sürecinde ortaya çıkan yeni verilere ve bulgulara açık olma yaklaşımı, bu temanın belirginleşmesini ve araştırma kapsamında yer almasını sağlamıştır.

Öte yandan bu tema, araştırma sürecine sonradan eklenen bir araştırma sorusuna dayandığı için kapsamındaki kategoriler, katılımcıların başlangıçtaki anlatılarıyla sınırlı kalmış ve yalnızca mevcut veriler doğrultusunda yapılandırılmıştır. Özellikle bu konuya özgü sorular yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer almadığından, ortaya çıkan faktörler sürecin işleyişine etki eden tüm faktör çeşitliliğini bütünüyle yansıtacak nitelikte değildir. Bu nedenle, söz konusu tema ve kategoriler bağlamında veri doygunluğuna ulaşıldığını söylemek mümkün değildir. Bu tema, bir yandan araştırmanın sınırlılıklarından birini oluştururken, öte yandan gelecek araştırmalar için yol gösterici bir işleve sahiptir. Bu temanın çatısı altında olabilecek ancak bu araştırma kapsamında ortaya konulamayan başka birçok faktörün olduğu düşünülmektedir. Psikoloji araştırmalarında, kişisel ve kişilerarası bağlamlarda çeşitli yaşam değişkenlerinin oluşturduğu kombinasyonlar ve ortaya çıkan tablolar oldukça önemlidir. Bu araştırmadaki hem benlik temsillerinin örgütlenmesindeki kombinasyonlar hem de sürece eşlik eden farklı faktörlerin bir araya gelerek oluşturduğu çeşitlilik, bu önemi yansıtan örneklerdendir.

Sürece eşlik eden her bir farklılık, sürecin yönünü ve niteliğini değiştirebilmektedir. Bu bağlamda her bireyin kendine özgü kombinasyonlarıyla deneyimledikleri süreçler, hem ortak faktörler açısından birbirine benzemekte hem de özelleşen faktörler açısından kendilerine has özellikler taşımaktadır. Bireysel özelliklerin sürece dâhil olmasıyla oluşan çeşitliliği ortaya koyabilmek hem insanı daha bütüncül anlamak hem de geliştirilecek terapötik müdahaleler açısından önemli bir husustur. Bu nedenle, sınırlılıklar taşımasına rağmen, gelecekte yapılacak çalışmalara katkı sağlayabileceği düşüncesiyle bu tema, bir bulgu olarak araştırmaya dâhil edilmiş ve sunulmuştur.

Analizler sonucunda ulaşılan faktörler, her katılımcı da değil, kişiye özgü olarak sadece belirli katılımcılarda görülmektedir. Ayrıca bu faktörler, aktarım sürecini farklı yerlerden ve yönlerden etkileyen değişkenler olarak devreye girmektedir. Bu temanın kapsamındaki altı kategori sırasıyla ele alınmış ve tartışılmıştır.

İlk kategori olan *"Çocuğun içinde kurulan mahkeme: Ebeveyn-çocuk bağının eş ebeveyn algısına yansıması"*, araştırmanın kuramsal çerçevesi için önemli bir faktör olduğundan, ayrıca Tema 2 olarak bulgulanmıştır. Şekil 4.2'deki diyagramda da görülebileceği üzere bu faktör, örtük ebeveyn olarak ebeveynler arası ilişkiden eş ebeveyn temsiline doğru giden akışı etkilemektedir.

Çocukların ebeveynleriyle kurmuş oldukları ilişkinin niteliği, ebeveynlerini nasıl bir eş olarak algılayacaklarını ve bu eş ebeveynlerine karşı ne hissedeceklerini etkilemektedir. Diğer bir ifade ile eş ebeveyn temsillerini ve bu temsillere eşlik eden duygulanımları şekillendirmektedir. Literatürde doğrudan bu şekilde bir araştırma bulgusuna rastlanmamakla birlikte, aile sistemleri yaklaşımı (Epstein vd., 1978; Dallos ve Draper, 2005; Minuchin, 1974) ve yayılma teorisi (Buehler vd., 1997; Buehler ve Gerard, 2002; Cummings ve Davies, 2010; Kouros vd., 2014), bu etkinin anlaşılmasına kısmen katkı sağlamaktadır. Aile sistemleri teorisi açısından alt sistemler arasındaki etkileşim, diğer bireylerin ve alt sistemlerin etkileşimlerini doğrudan etkilemektedir. Benzer şekilde yayılma teorisi de bir aile alt sisteminde üretilen duygu veya davranışların aile sistemi içinde diğer alt sistemlere aktarıldığını varsayar. Yayılma teorisi bağlamında birçok araştırma, öncelikli olarak eşler arasındaki ilişkinin niteliğinin bireyin ebeveynlik davranışlarını etkilediğini ve dolayısıyla ebeveyn-çocuk ilişkisini şekillendirdiğini ortaya koymaktadır (Bradford vd., 2008; Buehler ve Gerard, 2002; Cui ve Conger, 2008; Erel ve Burman, 1995; Hess, 2022; Krishnakumar ve Buehler, 2000; Lee ve Lee, 2024; Sherrill vd., 2017). Eşler arasındaki olumsuz ilişki ve çatışmalar, ebeveyn-çocuk ilişkisine de

olumsuz şekilde yansırken; sağlıklı ve olumlu eş ilişkileri ise ebeveynlik davranışlarına ve çocukla kurulan ilişkilere olumlu katkılar sağlamaktadır. Ters yayılma teorisi bağlamında ise bazı araştırmalar, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde yaşanan problemlerin eşler arasında çatışma ve memnuniyetsizliğe yol açarak, çift ilişkisinin dinamiklerini olumsuz yönde etkileyebildiğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bu yaklaşımlar ve araştırma bulguları, ebeveynler arası ilişki ile ebeveyn-çocuk ilişkilerinin karşılıklı ve çift yönlü etkileşimini vurgulamaktadır (Sears vd., 2016; Sherrill vd., 2017).

Bu araştırma bulgusu, ebeveyn-çocuk ilişkisinin doğrudan ebeveynler arası ilişkiyi etkilemesinden ziyade, daha çok çocukların algılarına odaklanmakta; mevcut eşler arası ilişkinin nesnel niteliğinden çok, çocuğun bu ilişkiyi ve bir eş olarak ebeveynlerini nasıl algıladığına vurgu yapmaktadır. Bu açıdan söz konusu bulgu, sistemik bakış açısı ve yayılma teorisinin sunduğu çerçeveyi farklı bir düzeyde genişletmektedir. Etkileşimleri yalnızca alt sistemler arasındaki geçişlerle değil, çocuğun algısal dünyası üzerinden ele almakta; sistemin işleyişinde bireyin öznel algı ve deneyimlerinin, ilişkisel dinamikler üzerindeki etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu da aile içi alt sistemler arasındaki etkileşimlerin, çok katmanlı ve algısal boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Bu kategoriyi yapılandıran iki alt kategori, ifade edilen düşünceyi beslemektedir. İlki, ebeveyni ile eş ebeveyni arasındaki ilişki bağlamında çocukların ikilemini ve yaşadıkları duygusal sıkışmayı açık şekilde ortaya koymaktadır. Çocuk için duygusal yakınlık ya da hayranlık duyulan ebeveynin aynı zamanda ebeveynler arası çatışmada daha çok suçlu veya sorumlu olan kişi olması sonucunda çocuk, ambivalans duyguları bir arada deneyimleyebilmektedir. Bu ikircikli duygulanım ve sıkışmışlık hissiyle başa çıkma sürecinde ise, kimi durumlarda çocuğun ebeveynine yönelik olumlu duygu ve düşüncelerinin, eş ebeveynine karşı hissettiği olumsuz duyguları dengeleyici ya da yumuşatıcı bir işlev gördüğü gözlemlenmektedir. Bu durumda, suçlu olarak algılanan eş ebeveyne karşı duyulan öfke ya da nefret, hayal kırıklığı veya sitem gibi daha ılımlı ve karmaşık duygulara dönüşebilmektedir. Hatta bazı durumlarda, çocuğun sevgi ve hayranlık beslediği ebeveyne yönelik olumlu algıları, bir şekilde o eş ebeveyni koruma ya da haklı görme eğilimine yol açmakta, diğer eş ebeveyni de suçlu, hatalı ya da sorumlu olarak değerlendirmesine neden olabilmektedir. İkincisi ise çocuk, daha yakın hissettiği ebeveyni mağdur ya da haksızlığa uğrayan taraf olarak algılamakta ve bu durumda çocuk, ikilemde kalmaktan ziyade, açık biçimde bu eş ebeveynin tarafında yer alma eğilimi

göstermektedir. Öte yandan sorumlu ve suçlu olarak algıladığı diğer eş ebeveynine karşı ise açık bir öfke, suçlama veya dışlama gibi olumsuz duygu ve tutumlar sergileyebilmektedir. Her iki durumda çocuğun, ebeveyn-çocuk ilişkisindeki duygusal yakınlık ya da mesafeye göre, ebeveynler arası ilişkiyi nasıl algıladığı ve bu algının ilişkisel dinamikleri nasıl etkilediğini göstermektedir.

İkinci kategori olan *"Sınırların bulanıklaşması: Eş ebeveyn ile duygusal bütünleşme ve iç içe geçme"* faktörü ise bazı katılımcılarda oldukça belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu durumun, bireylerin eş ebeveyn temsillerinin oluşumunu, bu temsillere yönelik duygularını ve içselleştirme süreçlerini doğrudan etkilediği düşünülmektedir. Özellikle bir eş ebeveyniyle kendisini doğrudan bütün ve iç içe geçmiş hisseden çocuk, eş ebeveynin yaşantı ve deneyimlerini içselleştirmenin ötesinde adeta doğrudan yutmaktadır. Bu yaşantılar çocuğun kendi öznel süzgecinden geçirilmeden içeri alınmakta ve çocuk ebeveynler arasındaki ilişkiyi sanki kendisi yaşamış ya da kendisi bu ilişkinin tanığı değil öznesiymiş gibi hissetmektedir. Psikodinamik açıdan bu durum içselleştirmenin yanı sıra içe atım ile açıklanabilir. Freud'a (1915) göre içselleştirme, bireyin dışsal deneyimleri seçerek iç dünyasına dâhil ettiği ve bu süreçte iç-dış dünya arasındaki dengeyi sağlayan düzenleyici bir psikodinamik mekanizmadır (akt. Wallis ve Poulton, 2001). İçselleştirme, dış dünyadaki önemli figürlere ait tutum, değer, inanç ve ilişkisel örüntülerin, bilinçli ya da bilinçdışı bir süreçle benliğe dâhil edilip yeniden yapılandırılarak bireyin içsel yapısının bir parçası hâline gelmesidir. Daha ilkel bir savunma mekanizması olarak içe atım ise dışsal nesnelerin ya da onların özelliklerinin, farklılaştırılmadan ve eleştirel süzgeçten geçirilmeden benliğe doğrudan dâhil edildiği ve o parçanın kendisine aitmiş gibi hissedildiği bilinçdışı bir süreçtir (Laplanche ve Pontalis, 1973; VandenBos, 2015). Fairbairn'e (1954) göre içe atım, bireyin çaresizlik ve başa çıkılamayan dışsal acıya karşı geliştirdiği savunma mekanizmalarından biridir. Ego gelişimi sürecinde işlevsel bir rol üstlenen bu süreçte, dış gerçeklikte acı veren bir nesne ya da ilişki, birey tarafından reddedilerek içsel bir nesne hâline getirilir. Bu içe alınan nesne, bireyin denetimi altına girer ve bilinçdışına itilerek tehdit edici etkisi azaltılır. Böylece birey için duygusal açıdan sarsıcı olan dışsal nesne, içsel yapıya dönüştürülerek kontrol altına alınmış olur ve bu da içe atımın savunma işlevini yerine getirmesini sağlar (Laplanche ve Pontalis, 1973). Dolayısıyla çocuk, ebeveynler arasındaki ilişki ve eş ebeveyn temsillerinin kendisinde oluşturduğu sıkıntı ve acıyla başa çıkabilmek için böyle bir savunma mekanizması kullanıyor olabilir. Bu şekilde doğrudan içe attığı eş ebeveyn

temsillerini kendisi gibi hissederek, gözlemci olarak hissettiği çaresizlik duygusundan sıyrılıyor olabilir.

Ayrıca bu süreçte, eş ebeveynin duygu, düşünce ve yaşantıları, ayrışmamış bir şekilde bireyin iç dünyasına katılmakta, bu da benlik temsillerini ve örgütlenmesini etkilemektedir. Buradaki iç içe geçme, çocuğun benliğinin eş ebeveynleriyle arasındaki sınırlarının bulanıklaştığı, ayrışmanın yeterince gerçekleşmediği bir durumu ifade etmektedir. Söz konusu durum, temsillerle daha yoğun bir duygusal bağ kurmayı ve güçlü bir aktarımı beraberinde getirmektedir. Bu kategorinin teorik olarak en güçlü dayanaklarından biri de Bowen'ın (1978) benliğin ayrışması ve duygusal füzyon kavramlarıdır. Benliğini ebeveynlerinden yeterince ayrıştıramayan bireyler, duygusal ve psikolojik olarak iç içe geçme durumunu deneyimlerler. İç içe geçmede, bireylerin kendileri ve diğerleri hakkında net bir algıları yoktur ve psikolojik olarak başkalarıyla karışıp birleşme eğiliminde olurlar (Skowron ve Schmitt, 2003).

Bu kategori bağlamında ortaya çıkan temel sorulardan biri, iç içe geçme durumunun hangi ebeveyn figürüyle yaşandığıdır; başka bir deyişle, söz konusu durumun ebeveynle mi yoksa eş ebeveynle mi gerçekleştiğidir. Ancak görüşmelerden elde edilen bulgular, bu soruya bir yanıt sunmak için yeterli görünmemektedir. Bununla birlikte, söz konusu soru yalnızca ebeveyn figürleriyle sınırlı kalmayıp, bireyin benliğini etkileyen tüm önemli kişilerle kurulan ilişkilerde ayrışma süreçlerinin önemine işaret etmektedir. Benliğin bir parçası hâline gelebilecek kişilerin ve onların farklı temsillerinin, bu tür ayrışma ya da iç içe geçme süreçlerinden etkilenebileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu durumun kişisel ve kişilerarası düzlemde doğurduğu sonuçlar da birbirinden farklı olabilir. Dolayısıyla konunun daha ayrıntılı araştırmalarla ele alınmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Üçüncü kategori olarak *"Eş ebeveynin gözüyle bakma: Model alma"* ise çocukların eş ebeveynlerin birbirlerine yönelik tanımlama ve duygulanımlarını model alarak, kendilerinin de eş ebeveynlerine yönelik benzer tanımlama ve duygular geliştirebildiklerini ortaya koymaktadır. Örneğin çocuk, eş annesini model alıp babasına karşı annesinin duygusal tepkilerini ve ifadelerini veya suçlamalarını, kendi tepkileri ve duyguları gibi yansıtabilmektedir. Dolayısıyla çocuğun ebeveynler arası ilişkiyi nasıl algıladığı, eş ebeveynlerini nasıl tanımladığı ve onlara karşı geliştirdiği duygulanımlar, eş ebeveynlerin birbirlerine verdikleri tepkileri gözlemlemesi yoluyla da şekillenebilmektedir. Bu bulgu, sosyal öğrenme kuramının (Bandura, 1977, 1986) öne sürdüğü şekilde, çocukların özellikle ebeveynleri olmak üzere önemli kişilerinin

davranış, tutum ve duygularını gözlem yoluyla öğrenip model almalarının, bu bağlamdaki somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Mevcut literatür, çocukların ebeveynlerinin evlilik ilişkilerini gözlem yoluyla model alarak kendi evliliklerinde benzer tutum ve davranışlar sergileyebildiklerini ortaya koymaktadır (Amato ve Booth, 2001; Bandura, 1986; Cui ve Fincham, 2010; Topham vd., 2005; Yavuzer, 2018). Ancak bu kategori, bulgular kısmında açıklandığı gibi, çocukların ebeveynlerini model alarak kendi evliliklerinde ebeveynlerine benzer bireyler hâline geldiklerini açıklamaya yönelik değildir. Evliliklerdeki ve eş rollerindeki benzerlik, bu araştırmada model alma yoluyla değil, daha çok içselleştirme süreçleri ve benlik temsilleri üzerinden işleyen bir aktarım dinamiğiyle ilişkili olarak ele alınmıştır. Bu araştırmanın bulguları bağlamında model alma sadece çocuğun eş ebeveyn algılarının şekillenmesinde etkili olan, süreci etkileyen bir faktör olarak değerlendirilmiştir.

Temanın dördüncü kategorisi olan *"Ebeveynler arası ilişkiye çekilen çocuklar",* katılımcıların anlatıları ile ortaya çıkan, çocuğu ve süreci etkileyen önemli faktörlerden biridir. Katılımcıların ifadelerinden, çocukluk dönemlerinde ebeveynler arasındaki ilişkiyi yalnızca pasif bir gözlemci olarak izlemedikleri, aynı zamanda çeşitli biçimlerde bu ilişkiye aktif olarak dâhil edildikleri anlaşılmaktadır. Eş ebeveynler tarafından çocukların dert ortağı yapılarak, koalisyona çekilerek, ilişkinin sürdürülmesi için aracı edilerek ya da ebeveynleştirilerek doğrudan ilişkinin bir muhatabı yapılmaları, çocuklar için bu süreci çok daha olumsuz hâle getirmekte ve çocukların her iki ebeveyne yönelik algılarını ve duygulanımlarını şekillendirmektedir. Bowen'ın (1978) aile sistemleri kuramına dayanan üçgenleme kavramı, bu kategorinin neden süreci etkileyen bir faktör olduğunu açıklayacak kavramlardan biridir. Bu kavram, ailede iki kişi arasındaki çatışma ve sorunların, ilişkiye üçüncü bir kişiyi dâhil ederek çözülmeye çalışılmasını ifade eder. Eşler, aralarındaki gerginlik ve kaygıyı azaltmak için, üçüncü kişi olarak genellikle çocuklarını sürece dâhil ederek hem kişisel kaygılarını hem de ilişkisel gerilimi hafifletmeye çalışır (Charles, 2001). Üçgenleme, çocuğun ebeveynler arasındaki çatışmalı ilişkiye dâhil olarak, bir ebeveynin yanında yer alması, onları oyalamaya çalışması ya da ebeveynler arasında iletici bir rol üstlenmesi biçiminde ortaya çıkmaktadır (Minuchin, 1974). Ayrıca, çocuğun ebeveynleri arasında denge kurmaya çalışırken karmaşık ve stres yaratan bir konumda kalmasına neden olmaktadır (Amato ve Afifi, 2006). Üçgenlemenin çocukları psikolojik açıdan olumsuz etkilediğine dair birçok araştırma sonuçları bulunmaktadır (Amato ve Afifi 2006; Bradford vd., 2004; Buehler ve

Welsh, 2009; Fosco ve Grych, 2010; Gerard vd., 2005; Miller vd., 2004; Salerno vd., 2023; Wang ve Crane, 2001). McCauley ve diğerlerinin (2021) almış oldukları günlük yaşam verileri, üçgenlemenin aile içi algı farklılıklarına yol açtığını ortaya koymuştur. Bu araştırmaya katılan bireylerin, eş ebeveynler arasındaki koalisyon girişimlerine ilişkin deneyimlerinin mevcut literatürle örtüştüğü görülmektedir. Ebeveynler, eşleriyle ilişkileri konusunda, çocukları kendi taraflarına çekme ve diğer eşe/ebeveyne karşı koalisyon oluşturma girişiminde bulunabilmektedir (Bowen, 1978; Minuchin, 1974). Ebeveyn-çocuk koalisyonlarının, eşler arasındaki düşmanca davranışlarla çift yönlü olarak birbirini tetikleyen bir ilişki içerisinde olduğu belirtilmektedir (Ramos vd., 2022). Ebeveynin diğer ebeveyn hakkındaki olumsuz yorumları ve kötüleme girişimleri, çocukları psikolojik olarak kötü etkilemekte, ebeveyne düşmanlaşma veya yabancılaşma gibi sonuçlara yol açmaktadır (Calmes ve Roberts, 2008; Gardner, 1998; Moné vd., 2011).

Bunların yanı sıra bazı durumlarda ebeveynler, ilişkilerini sürdürebilmek için çocuklarını bir araç olarak kullanmakta ya da çocuklarına, birlikteliklerini onlar için devam ettirdiklerini, aksi hâlde boşanacaklarını ifade etmektedir. Eş ebeveynler tarafından istediklerini yaptırabilmek için eşe veya çocuğa yönelik yapılan bu duygusal şantajlar da çocuklarda özellikle suçluluk duygusu başta olmak üzere birçok olumsuz duygusal deneyime yol açabilmektedir (Forward ve Frazier, 2019). Son olarak, bazı çocuklar ebeveynler arasındaki olumsuz ilişki karşısında ebeveyn rolünü üstlenmek zorunda kalmakta ve iki ebeveyn arasında arabuluculuk yaparak çatışmayı sona erdirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Kerr ve Bowen'a (1988) göre ebeveynleşme, çocukların ebeveynlerine bakım verme ve duygusal destek sağlama yoluyla ebeveynler arasındaki çatışmaları çözmeye çalıştıkları durumlarda, çocuk ve ebeveyn rollerinin yer değiştirmesini ifade eder. Ebeveynler arası çatışmanın çocuklarda ebeveynleşme düzeyinin artmasına sebep olduğu görülürken, ebeveynleşmenin çocukların duygusal ve davranışsal gelişimleri üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır (Peris vd., 2008; Williams ve Francis, 2010).

Beşinci kategori olan *"Benliğe dâhil olan eş ebeveyn temsillerine dair öz-farkındalık",* süreç açısından bireylerin eş ebeveyn temsillerini ve bu temsillere eşlik eden psikolojik dinamikleri evlilik ilişkilerinde nasıl deneyimleyecekleri ve ilişkilerine nasıl yansıtacaklarını etkileyen faktörden biri olarak görülmektedir. Bu etki katılımcıların farkındalık düzeyindeki çeşitliliğe bağlı olarak oluşan anlatılarda kendini göstermiştir. Ebeveynlerinin evlilikleri ve eş ebeveyn temsillerinin, kendi evliliklerini ve eş rolünü

nasıl şekillendirdiğinin farkına varan bireylerin, evliliklerinde üstlenecekleri eş rolüne ilişkin daha bilinçli seçimler yapabildikleri ve süreç üzerinde daha yüksek düzeyde denetim becerisine sahip oldukları görülmektedir. İlişkilerinde açığa çıkan eş ebeveyn temsillerinin izlerini fark etmeleri ve tanıyabilmeleri, bu izleri anlamlandırmalarına ve revize etmelerine imkân sağlamaktadır. Farkında olmayan katılımcılar ise ebeveynlerinin ilişki dinamiklerini ve eş temsillerini daha çok bilinçdışı süreçler aracılığıyla kendi evliliklerine doğrudan aktarabilmektedir. Farkındalık, bireyin kendisiyle öz bağlantı kurmasının şartlarından biridir (Klussman vd., 2022). Zira değişim ve iyileşmenin ön koşullarından biri, farkındalıktır. Birçok psikoterapi ekolü için terapinin süreç amaçlarından biri de danışanların farkındalığını artırmaktır. Araştırma bulguları bağlamında da eş ebeveyn temsillerine dair farkındalığın, bireylerin hem kendi benliklerini hem de ilişkilerini daha iyi anlamalarına katkı sağladığı görülmektedir. Süreci etkileyen bu faktör, özellikle çift terapileri açısından bireylerin kazanmaları gereken bir farkındalığa vurgu yapması açısından önemli bir noktadır. Bireylerin, içlerindeki eş anne ve eş baba temsillerini tanıyıp bu parçalara göre kendilerini, ihtiyaçlarını ve duygularını düzenleyebilmeleri, sağlıklı ve kaliteli ilişkiler için oldukça işlevsel bir adım olacaktır.

Temanın son kategorisi olan *"Eş ebeveyn temsillerinden farklı bir eşle gelen değişim ve dönüşüm"* ise katılımcıların evlilik deneyimlerinde, eşlerinin kendi eş ebeveynlerinden farklı özellikler sergilemesi sayesinde, benliklerinde yer alan eş ebeveyn temsillerinin etkinleşmemesi ya da zamanla pasifleşerek yerini daha farklı temsillerin dışavurumuna bırakması sürecini ifade etmektedir. Kısacası eş, bireyin içindeki eş ebeveyn temsillerini tetiklememekte; böylece birey, ilişkisinde zamanla değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Çünkü eş ebeveyn temsilleri zaman zaman açığa çıksa da eşin bu temsillere verdiği farklı tepkiler sayesinde ilişkideki etkileşim biçiminin değiştiği; bu doğrultuda bireyin içindeki temsilin taşıdığı korkuların yatıştığı, ihtiyaçlarının karşılanacağına dair güvenin arttığı ve geçmişten gelen çıkarımların yükünün hafiflediği düşünülmektedir. Bu durumlar, bireyin çocukken tanık olduğu ebeveynler arası ilişki örüntülerini yeniden canlandırmak yerine, farklı ve dönüştürücü bir ilişki deneyimi yaşamasına imkân tanımaktadır. Birçok teori ebeveyn-çocuk ilişkisi temelinde ortaya çıkan ilişki şemalarının (Baldwin, 1992), ilişkisel yetkinlik ve stillerin (L'Abate, 2005) ve bağlanma örüntülerinin (Ainsworth ve Bowlby, 1991; Bowlby 1969; Main vd., 1985) nesiller arası aktarıldığını kabul etmektedir. Nesiller arası aktarım teorileri çok sayıda araştırma ile desteklenmiş olmakla birlikte, bu aktarımın

her bireyde kaçınılmaz ya da mutlak bir biçimde gerçekleşeceği söylenemez (Lünnemann vd., 2019). L'Abate'nin (2005) ilişkisel stiller üzerinden ifade ettiği gibi nesiller arası aktarımın altında yatan mekanizmalar karmaşıktır ve anlaşılmaları için yeni araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Evlilik ilişkisindeki nesiller arası aktarıma odaklanan mevcut literatürde, bu aktarımı destekleyen çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Alder vd., 2018; Amato ve Booth, 2001; Cui ve Fincham, 2010; Zagefka vd., 2021; Zhou, 2025). Ancak ebeveyn ilişkilerindeki olumsuz örüntülere rağmen, kendi evliliklerinde farklı ve daha işlevsel ilişki dinamikleri geliştirerek döngüyü kırabilen çiftler de mevcuttur (Çetintürk Kırdök vd., 2025). Jamison ve Lo'nun (2021) çalışmasında, yetişkin çocukların ebeveynlerini olumlu rol modeller olarak algılamaları durumunda, onların ilişki örüntülerini benimsemeye eğilimli oldukları bulunmuştur. Buna karşılık, ebeveynlerini zayıf veya olumsuz rol modeller olarak gören genç yetişkinlerin ise ebeveynlerinin ilişki hatalarından kaçınma amacıyla farklı partner tercihleri yapma ve alternatif ilişki dinamikleri geliştirme eğiliminde oldukları saptanmıştır. Bu bulgu, bireylerin geçmiş ilişki örüntülerinden ayrışarak, farklı eş seçimleri yoluyla ilişkisel ve kişisel dönüşüm yaşama potansiyelini desteklemektedir. Bu durumun gerçekleşebilmesi ise genellikle bireyin ilişkisel farkındalığı, eşin ebeveyn temsillerinden farklı özellikler taşıması gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Dolayısıyla aktarım süreci her birey için kaçınılmaz bir sonuç değil, aksine bireysel ve ilişkisel bağlamda şekillenen, değişime açık bir süreçtir. Öte yandan, bu araştırma ile geliştirilen süreç modeli, çocuklukta ebeveynler arası ilişkilere tanıklıkla başlayan ve yetişkinlik deneyimlerine uzanan süreçte, ebeveynler arası ilişki dinamiklerinin ve buna bağlı olarak gelişen eş ebeveyn temsilleri ile bunlara eşlik eden psikolojik dinamiklerin, bireylerin benlik inşasına dâhil olarak benlik deneyimlerini biçimlendirdiğini ve aynı zamanda kendi evliliklerine uzanan bir aktarımın varlığını ortaya koymaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde öncelikle, araştırma sürecinde elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan temel sonuçlara yer verilmiştir. Ardından, araştırmanın sınırlılıkları dikkate alınarak elde edilen bulgu ve sonuçlardan hareketle araştırmacılara, uygulayıcılara ve politika yapıcılara yönelik somut, uygulanabilir ve işlevsel öneriler sunulmuştur.

6.1. SONUÇ

Bu araştırmada örtük ebeveyn olarak ebeveynler arasındaki ilişkinin ve bu ilişki bağlamında oluşan eş ebeveyn temsillerinin, bireyin benliğine ve kendi evliliğine nasıl yansıdığı ortaya konulmuştur. Katılımcı deneyimlerine dayalı olarak bir süreç modeli geliştirmeyi amaçlayan bu araştırmada, ulaşılan bulgular doğrultusunda elde edilen tüm sonuçlar, aşağıda kapsamlı ve öz bir biçimde madde madde sunulmuştur.

- Ebeveynler arası ilişki, çocuklar tarafından fark edilen, gözlemlenen, betimlenen ve değerlendirilen bir olgudur. Bu ilişki, aile çatısı altında çocuklar için örtük bir ebeveyn rolü üstlenmektedir.
- Örtük bir ebeveyn olarak ebeveynler arası ilişki, çocuklar üzerinde yaşam boyu süren çeşitli izler bırakmaktadır.
- Ebeveynlerin birbirlerine yönelik tanımlamaları ve hissettikleri duygular, aralarındaki ilişkiyi çocuklara görünür kılan önemli göstergelerdendir. Ayrıca bu tanımlamalar ve duygusal tepkiler, çocukların bir eş olarak ebeveynlerini algılayış biçimlerini şekillendirmekte ve onlara yönelik geliştirdikleri duygusal tutumlara yansımaktadır.
- Çocukların gözünden anne ve babaları, ebeveyn ve eş olarak farklı kişiler olarak algılanmakta ve tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle çocuklar, anne ve babalarının ebeveynlik ve eşlik rollerini birbirinden ayrıştırmaktadır.
- Çocuklar, ebeveynleri arasındaki ilişkiye bağlı olarak ebeveynlerinin nasıl bir eş olduklarını, kendi algıları çerçevesinde tanımlamaktadır. Eş anne ve eş baba olarak

yapılan bu tanımlamalar, çocukların zihninde eş ebeveyn temsillerini oluşturmaktadır.

- Ebeveynler arası ilişki bağlamında, çocukların zihninde yalnızca eş ebeveynlere ilişkin bilişsel temsiller gelişmemekte, aynı zamanda bu temsillere eşlik eden duygulanımlar da yer almaktadır.

- Eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere eşlik eden duygulanımlar, aynı zamanda söz konusu eş ebeveynin karşılanmamış ihtiyaçlarına işaret etmektedir. Eş ebeveynlerin karşılanmayan bu ihtiyaçları, çocuklar tarafından fark edilmekte ve içselleştirilerek miras alınmaktadır.

- Bireylerin kendi evlilik ilişkilerinde hassas ya da baskın bir biçimde ortaya koydukları psikolojik ihtiyaçların kökenlerinden biri de çocuklukta tanık oldukları ve fark ettikleri eş ebeveynler arasındaki karşılanmamış psikolojik ihtiyaçlardır. Daha farklı bir ifadeyle, eş anne ve eş babanın birbirlerine yönelik karşılanmayan psikolojik ihtiyaçları, çocukların yetişkinlikte kendi ilişkilerinde özellikle hassasiyet geliştirdikleri ihtiyaçları şekillendirmektedir.

- Ebeveynler arasındaki olumsuz ilişki dinamikleri ve bu ilişkiye bağlı olarak oluşan eş ebeveyn temsilleri; çocukların yaşamları boyunca zihinlerinde ve iç dünyalarında yer edinen ilişkisel tehdit senaryolarına dönüşmektedir. Çocuklar yalnızca ebeveyn ilişkisini gözlemlemekle kalmayıp, aynı zamanda bu gözlemlerini duygusal düzeyde içselleştirerek çeşitli korkular ve kaygılar geliştirmektedir. Söz konusu kaygı ve korkular; eş anne veya eş baba gibi bir eş olma, kendi ilişkisinde eş ebeveynlerine benzeme veya zamanla onlara dönüşme, kendi ilişkisinde eş ebeveynlerinin konumuna düşme veya onların yaşadıklarını yaşama, eş anne veya eş babaya benzer bir eşe sahip olma ve kendi evlilik ilişkisinin, ebeveynlerinin ilişkisinin tekrarına dönüşmesi gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır.

- Bireylerin evlilik ilişkilerinde kendileri, eşleri ve aralarındaki bağ hakkında taşıdıkları kaygı, korku ve tetikte olma hâli; çocuklukta şahit oldukları ebeveynler arası ilişki dinamikleri ve zihinlerinde oluşan eş ebeveyn temsillerinden de pay almaktadır.

- Çocuklar, ebeveynler arası ilişki ve eş ebeveyn temsillerine eşlik eden ihtiyaç ve korkularından beslenen; ayrıca bu ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve korkularıyla başa çıkabilmek amacıyla çeşitli çıkarımlar geliştirmektedir. Bu çıkarımlar çocuğun

gözünden ebeveynler arasındaki ilişkinin neden böyle olduğuna dair yaptığı açıklamaları, ilişki sorunlarında hangi ebeveynin ne ölçüde sorumlu ya da suçlu olduğuna dair değerlendirmeleri, hangi ebeveynin nasıl bir eş olması durumunda her şeyin farklı olabileceğine dair varsayımları içerir. Aynı zamanda bireyin, kendi evliliğinde nasıl bir eş olması ve neler yapıp neler yapmaması gerektiğine ve nasıl bir eşle evlenmesi ya da evlenmemesi gerektiğine dair güçlü bilişsel ve duygusal inançlarını yansıtmaktadır.

- Bireyler eş ebeveyn temsillerini ve bu temsillere eşlik eden duygulanımlar, ihtiyaçlar, korkular, kaygılar ve çıkarımlarla birlikte içselleştirerek benlik temsillerine dönüştürmekte ve bu temsilleri öznel benlik örgütlenmelerine dâhil etmektedir.

- Bireyin benlik sistemine dâhil olan dört tür eş ebeveyn temsili bulunmaktadır. Bunlar; a) içselleştirilmiş eş anne temsilleri, b) karşıt eş anne temsilleri, c) içselleştirilmiş eş baba temsilleri ve d) karşıt eş baba temsilleridir. Benlik örgütlenmesine dâhil olan temsillerin, yalnızca doğrudan olduğu gibi içselleştirilen eş ebeveyn temsilleriyle sınırlı kalmadığı, aynı zamanda bu temsillere karşıt nitelikte yeni temsillerin de benlik sistemi içerisinde yapılandığı anlaşılmaktadır. Bu benlik temsilleri, bireylerin eş annesine veya eş babasına benzeyen yönlerini ya da özellikle onlardan farklılaştığı yönlerini ifade etmektedir.

- Ebeveyn-çocuk ilişkisi başta olmak üzere önemli ilişkiler bağlamında içselleştirilen birçok benlik temsilinin yanı sıra bireyin benliği dört tür eş ebeveyn temsilini de içinde barındırmakta ya da barındırma potansiyeli taşımaktadır. Ayrıca, çocuğun cinsiyetinden bağımsız olarak her iki cinsiyetten ebeveyne ait temsiller, benlik sistemine dâhil olabilmektedir.

- Bireyin benlik sistemine dâhil olan içselleştirilmiş eş ebeveyn temsilleri ile bu temsillere karşıt olarak gelişen temsiller, benlik örgütlenmesi içinde dinamik bir etkileşim ve çatışma hâlindedir. Bu örgütlenme, bireyin yaşam deneyimlerine, içsel süreçlerine ve kişilerarası etkileşimlerine bağlı olarak çeşitli biçimlerde şekillenmektedir. Temsiller arasındaki bu etkileşimler, benlik içinde çok katmanlı örüntüler oluşturmakta ve bireyin ilişkisel durumlara verdiği tepkilerde farklı şekillerde dışavurum bulabilmektedir. Bu bağlamda, benlik örgütlenmesi sabit bir yapıdan ziyade, temsillerin etkisiyle sürekli olarak yeniden düzenlenen, bağlamsal ve dinamik bir yapıyı yansıtmaktadır. Ayrıca benlik, kendisini oluşturan temsillerin

basitçe bir araya gelmesinden ve toplamından ibaret değil; bu temsiller arasındaki etkileşimlerle şekillenen, daha bütüncül ve karmaşık bir yapıdır.

- Bireyin eş ebeveyn temsillerine dayalı gelişen benlik temsilleri, yaşamının birçok alanında kendini gösterebilmekle birlikte, bu temsillerin en belirgin şekilde açığa çıktığı ilişkisel bağlamlardan biri, bireyin kendi evlilik ilişkisidir. Başka bir deyişle, bireyin kendi evlilik ilişkisi, çocukluk döneminde ebeveynleri arasındaki ilişkiye şahitliği esnasında edindiği deneyim ve izlenimlerden etkilenmektedir. Dolayısıyla eş ebeveyn temsilleri, yetişkin çocukların kendi evlilik ilişkilerinde hem kendileriyle hem de eşleriyle ilişkili olarak çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir.

- Bireyin kendisi üzerinden gerçekleşen yansıma, benlik örgütlenmesinde yer alan eş ebeveyn temsillerinin ve bu temsillere eşlik eden psikolojik dinamiklerin, ilişkide canlanarak bireyin deneyimlediği ve sergilediği eş rolü üzerinden ortaya çıkmaktadır. Ayrıca temsiller arasındaki etkileşim ve örgütlenme biçimi, bireyin ilişkideki tutum ve davranışlarını hem kişisel hem de kişilerarası düzeyde şekillendirmektedir.

- Eş ebeveyn temsillerinin evlilikte bireyin eşi üzerinden gerçekleşen yansıması ise bu temsillerin eş seçimi kararına etkisi ve evlilik süreci boyunca zaman zaman eşin, eş ebeveyn temsilleriyle özdeşleştirilmesi yoluyla ortaya çıkmaktadır.

- Olumsuz bir ebeveynler arası ilişkiye tanıklık eden bireyler, genellikle eş ebeveynlerinden farklı özelliklere sahip bir eşle evlenme yönünde istek ve eğilim göstermektedir.

- Bireyler, eşlerini ebeveynlerine ilişkin nesnel benzerliklerin ötesinde, benlik sistemlerine dâhil ettikleri eş ebeveyn temsillerinin perspektifinden öznel olarak da algılayıp tanımlayabilmektedir. Bu süreçte, çağrışım yoluyla tetiklenen benlik temsilleri, bireyin eşini ebeveyn figürleriyle özdeşleştirmesine yol açmakta; bu özdeşleştirme ve tetiklenme süreci de içsel temsillerin etkinliğini sürdürmesine neden olmaktadır. Böylece birey, eşini ebeveyn figürleriyle benzer bir şekilde deneyimleyerek, kendi ilişkisini ebeveynler arasındaki ilişki dinamiklerine benzeyen bir biçimde yaşayabilmektedir.

- Ebeveynler arası ilişkiden bireyin kendi ilişkisine uzanan sürecin temel ortak bir yapısının bulunmasının yanı sıra kişisel ve kişilerarası yönleriyle süreçte farklı bağlamlarda devreye girerek aktarım sürecinin seyrini etkileyen çeşitli kişilere özgü faktörler de bulunmaktadır. Bu faktörler, "Çocuğun içinde kurulan mahkeme:

Ebeveyn-çocuk bağının eş ebeveyn algısına yansıması", "Sınırların bulanıklaşması: Eş ebeveyn ile duygusal bütünleşme ve iç içe geçme", "Eş ebeveynin gözüyle bakma: Model alma", "Ebeveynler arası ilişkiye çekilen çocuklar", "Benliğe dâhil olan eş ebeveyn temsillerine dair öz-farkındalık" ve "Eş ebeveyn temsillerinden farklı bir eşle gelen değişim ve dönüşüm" olarak belirlenmiştir.

- Ebeveyn-çocuk ilişkisinin niteliği, çocuğun ebeveynler arası ilişkiyi nasıl anlamlandırdığını, eş ebeveynleri nasıl bir eş olarak algıladığını ve bu algılara eşlik eden duygulanımlarını etkilemektedir. Anne ve babasını eş ve ebeveyn rolleri üzerinden ayrıştırabilen çocuklar, zaman zaman bu iki rol arasında sıkışarak ambivalans duygular yaşayabilmekte; bazı durumlarda ise ebeveynler arası ilişkinin etkisiyle eş ebeveynlerden birine yönelik taraf tutma eğilimi geliştirebilmektedir.

- Bazı çocuklarda, ebeveynle kurulan ilişkide sınırların bulanıklaştığı, ayrışmanın yeterince gerçekleşmediği ve yüksek düzeyde duygusal bir bütünleşmeyi içeren iç içe geçme yaşantıları gözlemlenmektedir. Böyle çocuk, eş ebeveynin yaşantılarını adeta kendi yaşamış gibi algılamakta ve deneyimlemektedir. Bu durum, normal bir içselleştirmenin ötesine geçerek temsillerle daha yoğun bir duygusal bağ kurmayı ve güçlü bir aktarımı beraberinde getirmektedir.

- Bazı çocuklar, eş ebeveynlerini model alarak, diğer eş ebeveyne karşı model aldığı ebeveynin gözünden bakma eğilimi gösterebilmektedir. Başka bir deyişle, eş ebeveynlerin birbirlerine yönelik tanımlamaları ve duygusal tepkileri, çocuk tarafından modellenerek, çocuğun eş ebeveynlerine yönelik tanımlamalarını ve duygulanımını şekillendirmektedir.

- Çocukların, ebeveynler arası ilişkiye yalnızca gözlemci olarak değil; dert ortağı yapılarak, koalisyona çekilerek, ilişkinin sürdürülmesi için aracı edilerek ya da koruyucu ve arabulucu rolleri ile ebeveynleştirilerek doğrudan dâhil edilmeleri, süreci çok daha olumsuz hâle getirmekte ve çocukların her iki ebeveyne yönelik algılarını ve duygulanımlarını şekillendirmektedir.

- Bazı bireylerin evliliklerinde ortaya çıkan, benliğe dâhil eş ebeveyn temsillerine ilişkin öz-farkındalıkları; içsel temsillerini ve bunların dışavurumlarını anlamlandırmalarını, temsiller arası örgütlenme sürecinde ne ölçüde bilinçli davrandıklarını ve bu süreçle nasıl bir mücadele yürüttüklerini şekillendirmektedir.

- Bireylerin evlendikleri kişilerin eş ebeveyn temsillerinden farklı özellik ve karaktere sahip birileri olmasıyla birlikte yaşadıkları değişim ve dönüşüm, aslında eşin bir tetikleyici olmaması nedeniyle, benlik temsili hâline gelmiş eş ebeveyn temsillerinin aktifleşmemesi ya da ilişkide dışa vurulmaması şeklinde kendini göstermektedir. Eş ebeveyn temsilleri zaman zaman açığa çıksa da eşin bu temsillere verdiği tepkiler farklılaştığı ve böylece ilişkideki etkileşim biçimi değiştiği için, bireyin içindeki eş ebeveyn temsilin taşıdığı korkular yatışmakta; ihtiyaçlarının karşılanacağına dair daha güven duymakta ve geçmişten gelen çıkarımların yükü ve zorlantıları hafiflemektedir. Ayrıca eşin farklı özelliklere sahip olması, katılımcıların kendi ilişkilerini ebeveynlerinin ilişkilerinden ayrıştırmalarına ve daha farklı bir ilişki dinamiği geliştirmelerine olanak sağlamaktadır.

6.2. ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgular ve sonuçlar doğrultusunda, araştırmacılar, uygulayıcılar ve politika yapıcılar için öneriler sunulmuştur. Ayrıca önerilerin yapılandırılmasında, araştırmanın sınırlılıkları ve araştırma süreci boyunca yazılan notlar *(memo)* dikkate alınmıştır. Bu çalışma, kuram geliştirme amacı taşıyan ve literatürde boşluk bulunan bir konuyu derinlemesine ele alan kapsamlı bir araştırmadır. Araştırma sonunda nihai olarak yeni bir kuramsal model geliştirilmiştir. Ulaşılan bulgular ve bu teorik model; araştırmanın tasarımı, derinlemesine görüşmelerin yürütülmesi, bulguların analizi ve yorumlanması gibi tüm aşamalara yönelik çok sayıda yeni araştırma önerilerine kapı aralamıştır. Ayrıca geliştirilen modelin, klinik uygulamalara ve toplumsal politikalara yönelik boyutu da bu doğrultuda sunulacak öneriler için bir zemin oluşturmuştur.

Araştırmacılar için öneriler:

- Bu araştırmanın en temel sınırlılığı, bir süreci ele almasına rağmen katılımcılardan elde edilen bilgilerin kesitsel bir zaman diliminde elde edilmiş olmasıdır. Katılımcıların çocukluk dönemlerine ilişkin yanıtları ve anlatıları, şu anda yetişkin olan kendilerinden alınmıştır. Araştırmacı, bu sınırlılık konusunda çocukluk dönemine ait deneyimlere ulaşma sürecinde anı çalışmaları yapma ve katılımcıyla birlikte yanıtları yeniden değerlendirme gibi yöntemlerle titizlikle hareket etmiştir. Ancak bu konuda özellikle boylamsal çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmanın ortaya koyduğu bulgular, bu konunun önemini ve konuya yönelik çok

sayıda farklı boylamsal çalışmanın tasarlanması ve yürütülmesi gerektiğini göstermektedir. Çocukluk döneminden itibaren ebeveynler arası ilişkisinin çocukları yaşam boyu hangi yönlerden ve nasıl etkilediğine dair, elde edilen temalar perspektifinden ya da bu temalar genişletilerek yürütülecek; yetişkinlik dönemi de dâhil uzun yılları kapsayan boylamsal takipli bir araştırma, mevcut teoriye derinlik ve zenginlik katacak, ayrıca bulguların geçerliliğini ve güvenirliğini test etme imkânı sunacaktır. Örneğin ebeveynler arası ilişkiye dayanan ilişki şemaları ve temsillerin yıllar içinde nasıl değiştiği, şekillendiği, örgütlendiği ve dışa vurulduğu üç-beş yıllık periyotlarla görüşmeler yapılarak takip edilebilir.

- Bu tür gelişimsel konularda boylamsal araştırmaların önemi yadsınamaz düzeyde olmakla birlikte, birçok açıdan uzun yıllar sürecek olmasından dolayı, bu tür araştırmaları yürütmek kolay değildir. Bu bağlamda otobiyografik bellek ile daha derinlemesine ve kapsamlı anı çalışmaları, bir boyutuyla bu tarz konularda yürütülebilecek çeşitli çalışmalar için önemli olabilir. Bu araştırmada anılar, bireylerin çocukluk anılarını zihinlerinde canlandırarak yaşantıları ve anlatılarını daha net ifade etmelerini, o döneme ait duygularını yeniden yaşamalarını ve böylece çocuk modlarına daha uygun yanıtlar verebilmelerini sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Otobiyografik bellek bireylerin yaşamları boyunca deneyimledikleri belirli olayları kendi bakış açılarıyla ve hem kendileriyle hem de başkalarıyla olan ilişkileri bağlamında hatırladıkları bir bellek türüdür (Bluck, 2003). Geçmişe dair temel bilgileri içermesi nedeniyle, otobiyografik bellek bireyin kimlik gelişiminde önemli bir rol oynar (Schlagman vd., 2009). Kişilerarası ilişki şemaları ile bireylerin ilişkilere ve ilişkisel benliklerine dair bilgilerin net bir şekilde elde edilebilmesini sağlayacak yöntemlerden biri de anı çalışmaları olacaktır. Otobiyografik bellek üzerinden getirilen anılar ve anılarda ilişkisel bağlamda hatırlanıp tekrar eden örüntüler, bireyin mevcut ilişkisel şemaları hakkında önemli ipuçları verecektir. Ayrıca bireylerin kişilerarası ilişkilerdeki ilişki şemalarını incelemek için geliştirilen güvenilir ve geçerli ölçme araçlarından biri de Çekirdek Çatışmalı İlişki Teması *(Core Conflictual Relationship Theme; CCRT)* yöntemidir. Luborsky ve Crits-Christoph (1998), bir kişinin yakın ilişkilerdeki temel ilişki motivasyonlarının bu yöntemle anlaşılabileceğini öne sürmektedir. Söz konusu yöntem, kişinin kendine, başkalarına ve karşılıklı etkileşimlere ilişkin içsel modellerini değerlendirmeye yarayan, geçerliliği onaylanmış bir yöntemdir. CCRT yönteminin kullanıldığı klinik

çalışmalarda, bireylerin birden çok farklı anıda ve hatta rüyalarında tekrarlanan temel ilişki motivasyonlarına ve şemalarına sahip olduğu bulunmuştur (Popp vd., 1996; Waldinger vd., 2003). Bu yöntem, yurt dışı literatüründe psikoloji araştırmalarda yaygın olarak kullanılmış ve psikoterapi bağlamında farklı kişilerarası ilişkileri ve psikolojik kavramları anlamak amacıyla uygulanmıştır. Ancak bu yöntemin Türkiye'de ilişki şemaları ile bitmemiş işler veya karşılanmamış ihtiyaçlara dayalı devam eden aktarım süreçlerini inceleyen çalışmalar için henüz yeterince bilinmeyen bir yöntem olduğu ve sınırlı sayıda araştırmada kullanıldığı görülmüştür. Nitel bir araştırma deseniyle yürütülen bu teze ait bulgulara yönelik veya benzeri konuların, anı çalışmaları üzerinden CCRT yöntemi ile nicel bir desende de çalışılması önemli, destekleyici ve tamamlayıcı bulgular sağlayacaktır.

- Özellikle çocuklar ya da ergenlerle, ebeveynler arası ilişkilere dair kendi içsel süreçlerini anlamaya yönelik derinlemesine nitel görüşmeler yapılabilir. Ayrıca, bu konuda küçük çocuklarla oyun terapisi temelli çeşitli önemli araştırmalar da tasarlanabilir. Çünkü farklı yaş ve gelişimsel dönemlerdeki çocukların bu ilişkiye yönelik atıflarına, duygulanımlarına, çıkarımlarına ve benlik ile diğerine dair değerlendirmelerine odaklanan nitel araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

- Bu araştırma, nitel desen temel alınarak tasarlandığı için elde edilen bulgular genellenebilir değildir. Katılımcılara bağlı olarak elde edilen bulguların, daha büyük örneklemlerle yürütülecek nicel araştırmalarla desteklenmesine ve genellenebilir sonuçların ortaya konulmasına ihtiyaç vardır.

- Ebeveynlerin birbirlerini tanımlama şekilleri ile çocukların eş ebeveynlerini ve kendilerini tanımlama şekilleri aralarındaki ilişkiye yönelik nicel bir araştırma yürütülebilir. Tasarlanacak bu araştırma eş ebeveyn temsilleri ve benlik temsilleri arasındaki ilişkiyi istatistiksel olarak ortaya koyabilme potansiyeline sahiptir.

- Bu araştırmanın ilk odak noktası, ebeveynler arası ilişkidir. Bu bağlamda bireyin benliğinde ve evlilik ilişkisinde ortaya çıkan yansımalarda, söz konusu ilişkinin izleri incelenmiştir. Ebeveynler arası ilişkinin yansımaları ile ebeveyn-çocuk ilişkisinin yansımalarını birbirinden ayırmak, bu araştırma için oldukça kritik bir öneme sahiptir. Öte yandan bir ilişki sarmalı içinde şekillenip gelişen insan için, gerçek sosyal yaşamda bu ilişkileri ve bu ilişkilerin iç dünyadaki izdüşümlerini birbirinden net bir şekilde ayırabilmek mümkün değildir. Aynı zamanda gerek mevcut literatürde

gerekse ikinci tema olan ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında ortaya konduğu üzere, bu ilişkilerin karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında, ebeveyn-çocuk ilişkisi niteliğine dair kriterler belirlenmiş ve bu doğrultuda katılımcılar seçilmiştir. Belirlenen kriterleri sağlamayan katılımcılar çalışma grubuna dâhil edilmemiştir. Katılımcıların uygunluğunun belirlenmesinde, hem onların beyanları ve derinlemesine görüşmelerdeki anlatıları hem de araştırmacının gözlem ve değerlendirmeleri etkili olmuştur. Yöntemsel olarak belirlenip uygulanan bu yaklaşım hem önemli bir güçlü yön hem de dikkate değer bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir. Araştırmanın geçerlilik ve güvenirliği açısından, ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında bu kriterlerin dikkate alınması gerekli görülmüştür. Öte yandan ilgili sınırlılığın olmadığı, hem ebeveynler arası ilişki ve bu ilişkiye dair temsillerin hem de ebeveyn-çocuk ilişkisi ve bu ilişkiye dair temsillerin birlikte ele alındığı, bu her iki temel ilişkiye ait temsillerin benliğe bir parça olarak nasıl dâhil olduğu ve örgütlenmelerinin bütüncül bir şekilde incelendiği daha kapsamlı vaka veya teorik model çalışmaları yürütülebilir. Bu tür çalışmalar, benlik ve aile ilişkileri alanında ekip çalışmasıyla yürütülebilecek projeler şeklinde gerçekleştirilebilir.

- Çocuklar tarafından ebeveynler arası ilişkilerin nasıl algılandığını ortaya koymaya yönelik ölçme araçlarının oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Mevcut ölçme araçları genellikle ebeveynler arası çatışmanın çocuk tarafından nasıl algılandığına odaklanmaktadır. Oysa ebeveynler arası ilişki örüntüleri yalnızca çatışma algısıyla sınırlı olmayan, daha geniş bir ilişki dinamiğini kapsamaktadır. Bu nedenle çocuğun gözünden ebeveynler arası ilişkileri çok boyutlu olarak değerlendirebilecek yeni ölçme araçlarının geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca anne temsilleri, baba temsilleri, eş anne temsilleri, eş baba temsilleri ve eş temsilleri gibi kavramları değerlendirebilecek ölçeklerin geliştirilmesi de önerilmektedir.

- Ebeveynler arası ilişkiye dair mevcut literatür özellikle ebeveynler arası çatışma ve boşanmanın çocuklar üzerinde yol açtığı psikolojik sorunlara odaklanan nicel araştırma bulgularından oluşmaktadır. Ayrıca evlilik niteliğinin kuşaklararası aktarımını çeşitli değişkenler üzerinden ortaya koyan çeşitli nicel araştırmalar bulunmaktadır. Öte yandan bu konuda, ebeveyn çocuk ilişkisinde olduğu gibi, teoriler bağlamında daha kapsamlı ve derin bir şekilde ele alınmalıdır. Kuramsal ve teorik olarak nispeten gölgede kalan bu ilişkiye dair literatürde boşluk

bulunmaktadır. Bu araştırmanın söz konusu kuramsal boşluğun doldurulmasına katkı sağladığı umulmaktadır. Ancak bu ilişkinin, çocukların yaşamlarında nasıl yansımaları olduğuna yönelik birçok araştırmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

- Ebeveynler arası ilişkilere dair literatür büyük ölçüde çatışma odaklıdır; ancak duygusal kopukluk, sessizlik ve yabancılaşma gibi unsurların öne çıktığı sorunlu evlilikler görece gölgede kalmıştır. Özellikle dış çevre ve çocuklar tarafından doğrudan sorunlu olarak algılanması zor olan, fakat çift ilişkisinde ciddi bir problem alanı oluşturan bu yabancılaşma, hissizlik, kopukluk ve yok sayılma durumları da araştırılması gereken önemli ilişkisel dinamiklerdendir. İlişkideki çatışma ve kopukluk, istismar ve ihmal yaşantılarına benzetilebilir. Çatışma, istismar gibi hızlı fark edilen ve oldukça görünür bir olgudur. Ancak nasıl ki bireylerin ihmali fark edip tanımlamaları zor olabiliyorsa, ilişkisizlikle karakterize edilen ilişkileri ve bu ilişkilerin etkilerini tanımlamak da benzer şekilde güç olabilmektedir. Katılımcılar da başlangıçta ebeveynleri arasındaki bu tür ilişkileri doğrudan sorunlu ve olumsuz olarak tanımlayamamış, ancak zamanla artan farkındalıklarıyla bu ilişkilerin olumsuz temsillerini ortaya koyabilmiş ve bunların kendileri ile ilişkileri üzerindeki etkilerini ifade edebilmişlerdir.

- Bu araştırma, bireylerin aktarımlarının ve içselleştirdikleri benlik temsillerinin, ortaya çıktığı bağlam olarak kendi evlilik ilişkilerini incelemiştir. Görüşmeler sürecinde elde edilen katılımcı ifadeleri ve alınan notlar *(memo),* bu temsillerin yalnızca evlilik ve eş ilişkisi bağlamında değil; sosyal çevre, iş hayatı ve arkadaşlık gibi farklı sosyal bağlamlara da yansıyabileceğine işaret etmiştir. Bu doğrultuda, ebeveynler arası ilişkinin ve eş ebeveyn temsillerinin farklı ilişkisel bağlamlarda nasıl ortaya çıktığına dair yeni araştırmalar tasarlanabilir.

- Bu araştırmanın çalışma grubunu ebeveynler arası ilişkileri olumsuz, ebeveyn-çocuk ilişkileri olumlu ve kendi evlilik ilişkisi olumsuz özelliklere sahip evli bireyler oluşturmuştur. Bu bağlamda evlilikler arası ilişkisel örüntülerin incelendiği süreçte sadece olumsuz ilişkiler, olumsuz anılar, olumsuz temsiller ve olumsuz aktarımlara odaklanılmıştır. Bu açıdan farklı ilişki türlerinin olumlu ve olumsuz niteliklere sahip olması üzerinden farklı kombinasyonlara yönelik incelemeler yapılabilir. Örneğin sağlıklı evliliklerdeki temsiller ve aktarımları, ebeveyn evlilikleri olumsuz olup kendi evlilikleri sağlıklı ve işlevsel olan bireylerin bu süreçlerinin nasıl işlediği ya da ebeveyn evliliklerinin olumsuz olmasının yanı sıra ebeveyn çocuk ilişkilerinin de

kötü olduğu durumlarda ilerleyen sürecin ve benlik sisteminin nasıl yapılandığı gibi konular araştırılabilir. Daha özelleşmiş konular olarak belirli ilişki sorunları, etkileşim tarzları, ilişkisel ihtiyaçlar gibi konularda belirli örüntüler benzer bir metodolojiyle çalışılıp süreç ve yapılanmalar ortaya çıkartılabilir. Bunlara, çatışmanın olmadığı ancak duygusal kopukluğun yaşandığı evliliklerde sürecin nasıl işlediği ya da boşanma veya ölüm nedeniyle tek ebeveynli ailelerde eş ebeveyn temsillerinin nasıl yapılandığı gibi konular örnek olarak verilebilir. Ebeveynler arası ilişkiye çok az şahit olan veya neredeyse hiç şahit olmayan çocukların, bu süreçleri ve kendi evlilik ilişkilerinin bu bağlamda nasıl etkilendiği de ayrı bir araştırma konusu olabilir.

- Ebeveynler arası ilişki örüntüleri, bu araştırmaya katılan 13 kişinin hikayesi ve deneyimleri ile sınırlıdır. İlişkisel örüntüler temsiller üzerinden çok farklı şekillerde çeşitlenebilir. Bu duruma öfkeli eş anne-sabırlı eş baba, baskın eş anne-ezik eş baba, otoriter eş baba-uyumlu eş anne ve zalim eş baba-kurban eş anne gibi temsiller örnek gösterilebilir. Araştırma sürecinde alınan notlar *(memo)* kültürel olarak belirli eş anne-eş baba motiflerinin daha yaygın ve baskın olabileceğine işaret etmiştir. Bu açıdan hem ulusal hem de uluslararası farklı kültürlere ve hatta farklı zamansal kuşaklara bağlı olarak eşler arasındaki bu temsil örüntüleri incelenebilir. Ayrıca bu temsil örüntüleri, çocuklar tarafından içselleştirildiği için özellikle bireylerin kişisel ve kişilerarası sorunlarında bu temsil örüntüleri daha somutlaştırılarak ele alınabilir.
- Bu araştırma sürece odaklanmış ve daha çok temaların genel hatlarını ele alabilmiştir. Araştırmada temaların içeriksel çeşitliliğine ve kategorilere odaklanılmamıştır. Bu açıdan, temaları oluşturan kod ve kategorilere daha odaklı ve müstakil çalışmalar yürütülebilir.
- Ebeveynler arası ilişkiden bireylerin kendi benliklerine ve ilişkilerine olan aktarımın eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillere eşlik eden psikolojik dinamikler olarak duygulanımlar, ihtiyaçlar, kaygı ve korkular ile çıkarımlar üzerinden olduğu ortaya konulmuştur. Öte yandan, bu araştırmada ortaya konulmamış olan farklı psikolojik dinamiklerin de devrede olması muhtemeldir. Benzer şekilde son tema olarak yapılanan aktarımın seyrini biçimlendiren kişiye özge farklı birçok faktör daha söz konusu olabilir. Dolayısıyla bu konuya yönelik doğrudan daha kapsamlı şekilde aktarım dinamiklerini ve süreç faktörlerini inceleyecek araştırmalar tasarlanabilir.

- Ebeveynler arası ilişkiyi etkileyen önemli faktörlerden biri de kayın-köken aile müdahaleleridir. Bu bağlamda kayın köken ailelerin bu ilişkiye olan etkileri bağlamında benzer örüntüler ve süreçlere yönelik genişletici araştırmalar yapılabilir.

- Ailedeki diğer alt sistemlerin bireyin benlik sistemini ve gelecekteki ilişkilerini nasıl etkilediği yönünde araştırmalar tasarlanabilir. Çocuğun ayrıca ebeveynler arası ilişki dışında şahit olduğu ilk romantik ilişki prototipleri de bir diğer araştırma konusu olabilir. Dunn (1985), kardeş ilişkilerinin, tıpkı romantik ilişkiler gibi, çocuk-ebeveyn ilişkilerinden daha eşitlikçi bir yapıya sahip olduğunu vurgulayarak kardeş ilişkilerinin altını çizmiştir. Bu açıdan çocukluktan kalma farklı ilişkisel aktarımlar da söz konusu olabilir.

- Benlik temsilleri ve örgütlenmeleri temaları bağlamında, tüm temsillerin bireylerde ortaya çıkma potansiyeli bulunsa da bazı katılımcılarda yalnızca belirli temsillerin yapılandığı gözlemlenmiştir. Kimi katılımcılarda sadece tek bir ebeveyne ait temsillerin oluştuğu, bazılarında ise yalnızca içselleştirilmiş temsillerin devreye girerek karşıt eş ebeveyn temsillerinin açığa çıkmadığı görülmüştür. Öte yandan, bazı bireylerde baskın biçimde sürekli karşıt temsillerin aktif olduğu ve bu durumun kişiyi tetikte ve savunmacı bir modda tuttuğu da gözlemlenmiştir. Bu araştırma, söz konusu durumları yalnızca betimleyici düzeyde ortaya koymaktadır. Açığa çıkmayan bu temsiller, yürütülen derinlemesine görüşmelerde yeterince aktif ve baskın parçalar olmadıkları için görünür hâle gelmemiş olabilir ya da bu duruma etki eden başka faktörler de söz konusu olabilir. Bu açılardan benliğin neden ve neye göre bu şekilde yapılandığına dair daha derinlemesine anlayış geliştirmek için yeni araştırmalara ihtiyaç vardır. Ayrıca, bireylerin benlik örgütlenmelerinin çeşitli kişilik bozuklukları ya da diğer psikolojik rahatsızlıklarla ilişkili olabileceği de düşünülebilir ve bu konu, gelecekte ele alınabilecek olası araştırma alanları arasında yer alabilir.

- Araştırmadaki bütün bulgular çocukların algıları üzerine kuruludur ki önemli olan da çocuğun kendi algısıdır. Çünkü çocuk kendi süreçlerini ve iç dünyasını bu algı üzerine şekillendirmektedir. Bu bağlamda aslında aynı ebeveynler arası ilişkiyi gözlemleyen çocukların, bu süreçteki algı farklılıkları, temsillerdeki ve duygulanımlardaki farklılıkları ile içselleştirme farklılıkları da bir başka araştırma konusu olacak mahiyettedir. Bu açıdan aynı ilişkiyi gözlemleyen kardeş çocuklar üzerinde yeni araştırmalar yürütülebilir. Çoklu vaka analizi yöntemi kullanılarak, kardeşler arasındaki algı farklılıkları derinlemesine analiz edilebilir.

- Teorik araştırmaların yanı sıra bu bulgulara dayanan çocuklara ve evli çiftlere yönelik geliştirebilecek terapötik müdahale ve farkındalık çalışmaların etkililiğine dair araştırmalar yürütülmelidir. Böyle bir araştırmanın sonuçları hem çocuk terapisi hem de çift ve aile terapisi alanlarında sahaya önemli katkılar sunma potansiyeline sahiptir.
- Eş ebeveyn temsilleri ve ebeveyn temsilleri özellikle birbirinden farklılaştığında çocukların büyük bir içsel çatışma, bölünme veya sıkışıklık yaşadıkları görülmüştür. Böyle durumlarda çocuğun bu süreçle nasıl başa çıktığı, neler yaşadığı, sebep olduğu psikolojik sorunlar vb. hakkında yeni araştırma ve incelemeler yapılabilir.
- Farklı sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamda, farklı örneklem gruplarıyla bu sürecin nasıl işlediği ayrıca incelenebilir.
- Araştırma bulguları, benlik temsillerinin oluşumunun cinsiyetten bağımsız olduğunu ortaya koymuştur. Kadınlar babalarından, erkekler ise annelerinden eş temsillerini içselleştirebilmekte ya da dışsallaştırabilmektedir. Bu bulgu sonucunda içselleştirilen temsillerin benlik organizasyonunda bir cinsiyet yönelimi taşıyıp taşımadığı ise merak konusu olmuştur. Daha somut bir örnek üzerinden ifade edilecek olursa, "Baskın ve otoriter bir eş anne ya da zayıf ve edilgen bir eş baba temsili içselleştirilirken; baskınlığın dişil temsillerle, zayıflığın ise eril yapılarla ilişkilendirildiği bir sistem işliyor olabilir mi?" sorusu gündeme gelmiştir. Bu durum, Jung'un (1969) anima ve animus kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bireyin içsel benlik temsillerindeki cinsiyet eğilimlerinin, onun dişil ya da eril yönlerinin baskınlığı üzerinde etkili olabileceğini düşündürmektedir. Bu anlamda, elde edilen bulgular, kendilerini belirgin şekilde farklı cinsel kimlikte hisseden bireylerin, hangi içsel temsillerinin baskın olduğu açısından değerlendirilebileceği düşüncesini de zihne getirmektedir. Bu bağlamda, cinsel kimlik bozukluğu veya cinsiyet disforisi yaşayan bireylerin eş ebeveyn temsilleri başta olmak üzere içsel temsillerinin daha ayrıntılı biçimde incelenmesi önerilmektedir.

Ruh sağlığı saha çalışanları ve uygulayıcılar için öneriler:

- Elde edilen araştırma bulguları, bireysel terapiler ile çift ve aile terapilerinde işlevsel biçimde kullanılabilecek niteliktedir. Bulgular ebeveynler arası ilişkinin bireyin hem kendi benliğine hem de ilişkisine olan yansımalarını ortaya koymuştur. Bu anlamda psikoterapilerde yalnızca ebeveyn-çocuk ilişkisine dayalı çocukluk yaşantıları değil,

aynı zamanda ebeveynler arası ilişkilere yönelik terapötik çalışmalar da ele alınmalıdır. İçimizdeki anne ve içimizdeki baba kadar, içimizdeki eş anne ve içimizdeki eş babaya da seanslarda ayna tutulmalıdır. Bu alandaki müdahalelerin terapötik süreçte işlevsel sonuçlar ve olumlu etkiler sağlayacağı düşünülmektedir.

- Bulgular, aileyi oluşturan alt sistemlerin birbirini algısal düzeyde etkilediğini ortaya koymaktadır. Aile bireylerinin birbirlerine yönelik tanımlamaları ve duygulanımları, diğer aile üyelerinin tanımlama ve duygulanımlarını da etkilemektedir. Bu çerçevede benlik tanımları, duygulanımlar ve diğer aktarım unsurları açısından genogram çalışmaları yapılabilir. Genogramlarda, ebeveynlerin birbirleriyle ilişkilerinin çocuklara etkisi üzerine etkileri ve kuşaklar arası aktarımlar somut örneklerle çalışılabilir.

- Ebeveynlerin kendi aralarındaki ilişkilerinin çocuklarını yaşam boyu nasıl etkilediğini öğrenmeleri, ilişkilerini düzenleme ya da çocukların sürece dâhil olması konusunda hassasiyetlerini artırabilir. Bu açıdan "ebeveynler arası ilişki ve çocuğa yaşam boyu yansımaları" veya "örtük ebeveyn" gibi bu konuda ebeveynlerin farkındalıklarını artıracak seminer, atölye çalışmaları veya grupla psikolojik danışmalar yapılabilir.

- Evlilik öncesi psikolojik danışma veya grup çalışmaları aracılığıyla, bireylerin mevcut eş ebeveyn temsilleri ile bu temsillere eşlik eden duygulanımları, eş ebeveynlerinden miras aldıkları ihtiyaçları, eş ebeveynlerine dönüşme korkuları ve çıkarımları üzerine önceden çalışılabilir. Bu sayede, bireylerin daha sağlıklı evlilik ilişkileri kurmaları ve bilinçli bir şekilde evlilik inşa etmeleri desteklenecektir. Evli bireylerle de benzer şekilde ayrıca ebeveynler arası ilişkiye ilişkin aktarımlarına yönelik farkındalık ve bu döngüyü kırmaya yönelik atölye çalışmaları veya grupla psikolojik danışmalar yapılabilir.

- Araştırmacılar ve saha çalışanları iş birliği içinde, özellikle çift terapilerinde; ebeveynler arası ilişkiler, eş ebeveyn temsilleri ve bu temsillerin örgütlenmeleri ile tetiklenme-canlanma dinamiğinin seanslarda nasıl kullanılabileceği üzerine çalışabilir. Bu doğrultuda, terapötik müdahale ve tekniklerin geliştirilmesine yönelik yeni modüller oluşturulabilir. Ardından bu uygulamaların etkililiği çeşitli deneysel çalışmalarla değerlendirilebilir.

- İnsanların kendilerini daha iyi ve bütüncül bir şekilde tanıyabilmeleri, ilişkilerini ve bu ilişkilerde açığa çıkan yönlerini daha sağlıklı biçimde anlamlandırabilmeleri için, benlik organizasyonu ve buna dâhil olan çok çeşitli temsillere yönelik farkındalık çalışmalarının yaygınlaştırılması önerilebilir. Bu doğrultusunda, bireylerin iç dünyalarındaki eş anne ve eş baba temsillerini tanımaları ve diğer içsel temsillerin farkına varmaları, önemli bir kendine yardım sürecini destekleyecektir. Bu kapsamda, toplumun geniş kesimlerine ulaşmak amacıyla basit ve anlaşılır bir dille hazırlanmış mobil uygulamalar, kamu spotları veya sosyal medya içerikleri gibi araçların faydalı olacağı düşünülmektedir.
- Alan uzmanları eşler arasındaki ilişkinin çocuğa olan olumsuz etkisinin üzerinde çalışmaktadırlar. Araştırma bulgularının, yaptıkları çalışmaları genişletecek ve bu konuda çalışırken başka hangi hususlara odaklanacakları konusunda yol gösterici olması umulmaktadır. Bunun yanı sıra koruyucu-önleyici ruh sağlığı çalışmaları açısından, çocukluk döneminde keşfedilen benliğe dâhil olan bu olumsuz içsel temsillerin ve eşlik eden psikolojik öğelerin işlenmesi önemlidir. Çocuklarla bireysel olarak ve grup şeklinde, bu konuya yönelik oyun terapileri, resim analizleri ve hikâye tamamlama gibi etkinlikler yürütülebilir. Çocukluk döneminde erken müdahale olarak yapılacak bu tarz çalışmalar, hem çocuğun psikolojik sağlığını olumlu etkileyecek hem de yetişkinlik dönemine uzanan olumsuz aktarımları ortadan kaldıracaktır.
- Elde edilen bulgular, yalnızca araştırmacılar tarafından değil, terapi uygulayan ruh sağlığı uzmanları tarafından da görüşmelerde ele alınarak incelenebilir. Bu sayede, bulguların ve kuramsal modelin, pratik ve klinik yaşamdaki yansımaları üzerinden geçerliliği ve güvenirliği test edilebilir.
- Ebeveynler arası çatışma ve sorunlar, kaçınılmaz ilişki dinamikleri arasında yer almakta ve böylece çocuklar, bu ilişkilere bağlı olarak olumsuz birçok temsili içselleştirmektedir. Bu bağlamda, okul psikolojik danışmanları tarafından çocuklara yönelik; aile içi ilişkileri tanımalarına, bu ilişkileri nasıl anlamlandıracaklarını ve değerlendireceklerini öğrenmelerine, temsilleri fark etmelerine ve bu temsilleri kendileriyle nasıl ilişkilendirdiklerini kavramalarına yönelik rehberlik ve psiko-eğitsel çalışmaların yürütülmesi işlevsel olabilir.

- Araştırmacılar ve ruh sağlığı uzmanları tarafından iş birliğiyle, bireylerin sahip olabileceği çeşitli benlik temsilleri, ilişkisel ihtiyaçlar, ilişkisel korkular ve çıkarımların geniş bir yelpazede sunulduğu listeleme ve içerik havuzu çalışmaları hazırlanabilir. Bu listeler, hem terapötik seanslarda yol gösterici bir işlev görecek hem de bireylerin kendine yardım süreçlerinde, tanımlamakta zorlandıkları içsel yaşantılarını daha kolay niteleyebilmelerine yardımcı olacaktır.
- Görüşme süreci ve araştırma bulguları doğrultusunda, çocukları oldukça olumsuz yönde etkileyen durumlardan birinin, ebeveynler arası ilişkinin çeşitli şekillerde çocuklara yansıtılması olduğu fark edilmiştir. Ebeveynlerin duygularını yoğun şekilde dışa vurmaları, çocukların bu ilişkiye birçok yönüyle şeffaf biçimde tanık olmaları ve özellikle ebeveynlerden birinin ilişkilerine ve diğer ebeveyne dair birçok olumsuz durumu çocuğa aktarması; çocukların farklı şekillerde bu ilişkiye dâhil edilmesine neden olmakta ve sürecin olumsuz etkilerini daha da artırmaktadır. Bu nedenle, ebeveynlerin çocuklarını kendi ilişkilerinde bir araç olarak görmemeleri gerektiğini kavrayabilmeleri kritik önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, ebeveynlere yönelik olarak özellikle bu konuda eğitici ve farkındalık kazandırıcı seminerler, konferanslar ve atölye çalışmaları düzenlenmesi gerekmektedir.

Politika yapıcılar için öneriler:

- Evlilik ve aile, toplumun yapısını, işleyişini ve geleceğini şekillendiren en temel kurumlardandır. Türkiye'deki doğurganlık oranlarının tarihin en düşük seviyesine gerilemesi, boşanma oranlarındaki hızlı yükseliş sebebiyle aile kurumundaki zayıflama ve dağılmalar sonucunda devleti ve toplumu uyaran stratejik bir politika olarak 2025 yılı "Aile Yılı" ilan edilmiştir. Evlilik ve aile kurumunun desteklenmesi ve güçlendirilmesi yönünde atılacak her adım, uzun vadede olası sosyal sorunların önlenmesinde kritik rol oynayacaktır. Bu bağlamda, aile, çocuk ve çift ilişkilerini bütüncül biçimde ele alan bu araştırma, ilişkisel aktarım olgusuna yönelik özgün bir kuramsal model sunmakta; çift ve aile ilişkilerinin güçlendirilmesine yönelik politika ve uygulamalara bilimsel bir zemin sağlamaktadır.
- İlk olarak, evlilik, aile ve ruh sağlığı hizmetlerinin her sosyo-ekonomik düzeyden bireyin erişebileceği biçimde yaygınlaştırılması gerekmektedir. Mevcut sağlık ocağı sistemindeki aile hekimliği modeline entegre ya da benzer biçimde, birey ve aile ruh sağlığına odaklanan bir yapılanmanın oluşturulması önemlidir. Bu merkezlerde

görev alacak uzmanlar aracılığıyla, farkındalık temelli çalışmalar yürütülerek ailelere yönelik birçok koruyucu ve önleyici ruh sağlığı hizmeti sunulabilir.

- Evlilik ve ebeveynlik eğitimleri ulusal düzeyde bir politika hâline getirilmelidir. Bu doğrultuda, özellikle okullarda teorik bilgiyi işlevsel becerilerle birleştiren çeşitli derslerin ve ders dışı etkinlik faaliyetlerinin zorunlu hâle getirilmesi işlevsel olacaktır. Örneğin, YÖK tarafından üniversitelerde fakülte ve bölüm fark etmeksizin tüm birinci sınıf öğrencilerine, sağlıklı evlilik ilişkileri ve bilinçli ebeveynlik üzerine zorunlu bir ders eklenebilir. Bu dersin içeriğinde, temel literatürün yanı sıra bu araştırmanın konusu ve bulgularını içeren ilişkisel temsiller, aile dinamikleri, aktarım örüntüleri ve benlik örgütlenmesi gibi konuların da ele alınması önemlidir. Ayrıca, söz konusu politikaların yalnızca okul temelli değil, toplum temelli olarak da yaygınlaştırılması büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda halk eğitim merkezleri, belediyeler ve aile destek merkezleri gibi kurumlar aracılığıyla çeşitli farkındalık eğitimleri düzenlenmeli; sağlıklı evlilik, ebeveynlik ve aile içi ilişkilere yönelik bilgi ve becerilerin topluma kazandırılması desteklenmelidir. Bu araştırmanın sonuçları bağlamında özellikle verilmesi gereken eğitimler ruh sağlığı saha çalışanlarına ve uygulayıcılara yönelik öneriler kısmında zikredilmiştir.

- Ulusal düzeyde yayınlanan birçok dizi ve film, aile yaşamını ve romantik ilişkileri konu edinmektedir. Bu bağlamda, toplumda farkındalık oluşturmak amacıyla hem bu araştırmanın bulguları hem de benzer içeriklere sahip araştırma bulgularının da dizi, film ve belgesel projelerine dönüştürülmesi önemlidir. Araştırma bulgularının topluma yaygınlaştırılması açısından bu tür medya araçları en işlevsel yollardan biridir. "Örtük ebeveyn" gibi kavramsallaştırmalar, yaratıcı senaryolar ve kuramsal danışmanlık desteğiyle toplumun ilgisini çekecek biçimde işlenebilir. Bu doğrultuda, ilgili kamu kurumlarıyla paydaşlık ve iş birliği kurularak nitelikli dizi, film ve belgesel projeleri hayata geçirilebilir.

- "Örtük ebeveyn", "eş ebeveyn temsilleri", "benlik temsilleri ve örgütlenmeleri", "ilişki şemaları", "ilişkiler arası aktarım" gibi kavramlar, sadece akademik alanda değil, kamuya açık yayınlar, halk konferansları, yerel seminerler ve basit anlatımlarla hazırlanmış kitapçıklar, afişler, reklamlar aracılığıyla topluma tanıtılmalıdır. Bu sayede, ilişki odaklı psikolojik okuryazarlık seviyesi artırılarak, koruyucu ruh sağlığı politikalarına katkı sağlanabilir. RTÜK ve ilgili bakanlıklar aracılığıyla, bu kavram ve temaları eğitici, ilgi ve merak uyandırıcı kamu spotları hazırlanabilir. Bu konulara

yönelik farkındalık, özellikle sosyal medya, televizyon ve dijital platformlar üzerinden yayımlanacak kısa videolar, kamuya açık içerikler ve görsel anlatımlar aracılığıyla etkili bir biçimde yaygınlaştırılabilir.

- Koruyucu ve önleyici ruh sağlığı hizmetleri kapsamında; evlilik, ebeveynler arası ilişkinin çocuklar üzerindeki etkisi, kuşaklararası evlilik dinamiklerinin aktarımı, eş ebeveyn temsilleri ve benlik örgütlenmeleri gibi temel konuları içeren; çocuklara, yeni evli bireylere ve ebeveyn olan çiftlere yönelik ayrı ayrı yapılandırılmış, uzun vadeli ve bütüncül araştırma ve uygulama programları ve projeleri geliştirilmelidir. Bu programların ve projelerin devlet tarafından ekonomik ve politik olarak desteklenmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda İngiltere'de Harold ve çalışma arkadaşları tarafından yürütülen Ebeveynler Arası Çatışmayı Azaltma (Reducing Parental Conflict, RPC) programına benzer şekilde (Department for Work and Pensions, 2021; 2023), ulusal ölçekte uygulanan girişimler, etkili ve sürdürülebilir politikaların geliştirilebilmesi için yol gösterici örnekler sunmaktadır.
- Boşanma sürecine gelen evli bireylerin, boşanma kararını almadan önce çift ilişki kalitesi bağlamında ruh sağlığı uzmanları tarafından değerlendirilmesi ve zorunlu kısa süreli çift danışmanlığı programlarına katılmaları yönünde yasal düzenlemeler getirilebilir. Bu tür bir uygulama, çiftlerin çatışma dinamiklerini daha sağlıklı biçimde değerlendirmelerine ve duygusal süreçlerini fark etmelerine olanak tanıyabilir. Bu bağlamda, uzun süreli terapötik müdahaleler yerine, kısa süreli, yapılandırılmış ve odaklanmış müdahale modüllerine dayalı programlar tasarlanmalıdır. Bu araştırmayla elde edilen bulgularının ve modelin, söz konusu modüllerin içeriklerinde yer alması işlevsel olacaktır.

7. KAYNAKLAR

Abedalrahman Ahmed Dabash, S. (2023). Marital alienation and its relationship to psychological resilience among a sample of wives. *Journal of Research in the Fields of Specific Education, 9*(45), 1687-1743. https://doi.org/10.21608/JEDU.2023.187451.1821

Adler, A. (1964). *Social interest: A challenge to mankind*. Capricorn Books. (Original work published 1938)

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2025). *Aile yılı hakkında.* Aile Yılı Resmî Web Sitesi. https://aileyili.gov.tr/kategoriler/aile-yili-hakkinda/

Ainsworth, M. D. (1985). Patterns of attachment. *The Clinical Psychologist, 38*(2),27-29.

Ainsworth, M. S., & Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist, 46*(4), 333-341. https://doi.org/10.1037/0003-066X.46.4.333

Akhtar, S., Kramer, S., & Parens, H. (1996). *The internal mother: Conceptual and technical aspects of object constancy*. Jason Aronson.

Alder, M. C., Yorgason, J. B., Sandberg, J. G., & Davis, S. (2018). Perceptions of parents' marriage predicting marital satisfaction: The moderating role of attachment behaviors. *Journal of Couple & Relationship Therapy, 17*(2), 146-164. https://doi.org/10.1080/15332691.2017.1372834

Amato, P. R. (1996). Explaining the intergenerational transmission of divorce. *Journal of Marriage and the Family, 58*(3), 628-640. https://doi.org/10.2307/353723

Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology, 15*(3), 355-370. https://doi.org/10.1037/0893-3200.15.3.355

Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family, 68*(1), 222-235. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00243.x

Amato, P. R., & Booth, A. (2001). The legacy of parents' marital discord: Consequences for children's marital quality. *Journal of Personality and Social Psychology, 81*(4), 627- 638. https://doi.org/10.1037/0022-3514.81.4.627

Amato, P. R., & DeBoer, D. D. (2001). The transmission of marital instability across generations: Relationship skills or commitment to marriage? *Journal of*

Marriage and Family, 63(4), 1038-1051. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.01038.x

Amato, P. R., & James, S. L. (2018). Changes in spousal relationships over the marital life course. In D. F. Alwin, D. H. Felmlee, & D. A. Kreager (Eds.), *Social networks and the life course: Integrating the development of human lives and social relational networks* (pp. 139-158). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-71544-5_7

Andersen, S. M., & Przybylinski, E. (2012). Experiments on transference in interpersonal relations: Implications for treatment. *Psychotherapy, 49*(3), 370-383. https://doi.org/10.1037/a0029116

Aron, L., & Lechich, M. L. (2012). Relational psychoanalysis. In G. O. Gabbard, B. Litowitz, & P. Williams, (Eds.), *Textbook of Psychoanalysis* (2nd ed., pp. 211-224). American Psychiatric Publishing.

Assagioli, R. (1975). *Psychosynthesis: A manual of principles and techniques* (7th ed.). Viking Compass. (Original work published 1965)

Baldwin, M. W. (1992). Relational schemas and the processing of social information. *Psychological Bulletin, 112*(3), 461–484. https://doi.org/10.1037/0033-2909.112.3.461

Banat, S., Sarhan, W., & Al Shraiyfeen, A. (2022). Modeling the relationship between perceptions of parents' marriage, attachment behaviors, and marital satisfaction among husbands and wives in Jordan. *Dirasat: Human and Social Sciences, 49*(3), 367–383. https://doi.org/10.35516/hum.v49i3.1366

Bandura, A. (1977). *Social learning theory.* Prentice Hall.

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory.* Prentice Hall.

Barone, D. F. (1997). Introduction to symposium on constructing self with others. *Review of General Psychology, 1*(4), 323-325. https://doi.org/10.1037/1089-2680.1.4.323

Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology, 61*(2), 226-244. https://doi.org/10.1037/0022-3514.61.2.226

Bartlett, F. C. (1932). *Remembering: A study in experimental and social psychology.* Cambridge University Press.

Baş, T. & Akturan, U. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (2. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Baş, T., Usta, Y., & Uyar, E. Ö. (2013). Derinlemesine görüşme. T. Baş ve U. Akturan (Ed.), *Nitel Araştırma Yöntemleri* (2. Baskı, s. 111-115) içinde. Seçkin Yayıncılık.

Bateman, A., Holmes, J., & Allison, E. (2021). *Introduction to psychoanalysis: Contemporary theory and practice* (2nd ed.). Routledge.

Bateson, G., Jackson, D. D., Haley, J., & Weakland, J. (1956). Toward a theory of schizophrenia. *Behavioral Science, 1*(4), 251-264. https://doi.org/10.1002/bs.3830010402

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin, 117*(3), 497-529. https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497

Becker, D., Unkelbach, C., & Fiedler, K. (2021, November 29). Inference in social cognition. *Oxford Research Encyclopedia of Psychology*. Retrieved 21 Sep. 2025, from https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190236557.013.834

Bell, L. G., & Bell, D. C. (1982). Family climate and the role of the female adolescent: Determinants of adolescent functioning. *Family Relations, 31*(4), 519-527. https://doi.org/10.2307/583927

Bell, M. D. (1995). *Bell Object Relations and Reality Testing Inventory (BORRTI): Manual*. Western Psychological Services.

Belsky, J. (2002). Developmental origins of attachment styles. *Attachment & Human Development, 4*(2), 166–170. https://doi.org/10.1080/14616730210157510

Berg, B. L., & Lune, H. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (A. Arı, Çev. Ed.). Eğitim Yayınevi.

Berne, E. (1957). Ego states in psychotherapy. *American Journal of Psychotherapy, 11*(2), 293-309. https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.1957.11.2.293

Berne, E. (1964). *Games people play: The psychology of human relationships*. Grove Press.

Blatt, S. J. (1995). Representational structures in psychopathology. In D. Cicchetti & S. L. Toth (Eds.), *Rochester symposium on developmental psychopathology: Vol. 6. Emotion, cognition and representation* (pp.1-33). University of Rochester Press.

Blatt, S. J., & Auerbach, J. S. (2000). Psychoanalytic models of the mind and their contributions to personality research. *European Journal of Personality, 14*(5), 429-447. https://doi.org/10.1002/1099-0984(200009/10)14:5<429::AID-PER395>3.0.CO;2-K

Blatt, S. J., & Lerner, H. D. (1983). Investigations on the psychoanalytic theory of object relations and object representations. In J. Masling (Ed.), *Empirical studies of psychoanalytic theories* (Vol. 1, pp. 189-249). Analytic Press.

Blatt, S. J., Auerbach, J. S., & Levy, K. N. (1997). Mental representations in personality development, psychopathology, and the therapeutic process. *Review of General Psychology, 1*(4), 351-374. https://doi.org/10.1037/1089-2680.1.4.351

Blatt, S. J., Chevron, E. S., Quinlan, D. M., Schaffer, C. E., & Wein, S. (1988). *The assessment of qualitative and structural dimensions of object representations.* (Rev. Ed.) [Unpublished research manual]. Yale University.

Bluck, S. (2003). Autobiographical memory: Exploring its functions in everyday life. *Memory, 11*(2), 113–123. https://doi.org/10.1080/741938206

Bong, M., & Clark, R. E. (1999). Comparison between self-concept and self-efficacy in academic motivation research. *Educational Psychologist, 34*(3), 139-153. https://doi.org/10.1207/s15326985ep3403_1

Bornstein, R. F. (1993). Parental representations and psychopathology: A critical review of the empirical literature. In J. M. Masling and R. F. Bornstein (Eds.), *Empirical studies of psychoanalytic theories, Vol. 4: Psychoanalytic perspectives on psychopathology* (pp. 1-41). American Psychological Association.

Botha, A., van den Berg, H. S., & Venter, C. A. V. (2009). The relationship between family-of- origin and marital satisfaction. *Health SA Gesondheid, 14*(1), 1–7. https://doi.org/10.4102/hsag.v14i1.441

Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice.* Jason Aronson.

Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment.* Basic Books.

Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. Basic Books.

Boychuk Duchscher, J. E., & Morgan, D. (2004). Grounded theory: Reflections on the emergence vs. forcing debate. *Journal of Advanced Nursing, 48*(6), 605–612. https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2004.03249.x

Bradbury, T. N., Fincham, F. D., & Beach, S. R. H. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and the Family, 62*(4), 964-980. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00964.x

Bradford, K., Barber, B. K., Olsen, J. A., Maughan, S. L., Erickson, L. D., Ward, D., & Stolz, H. E. (2004). A multi-national study of interparental conflict, parenting, and adolescent functioning: South Africa, Bangladesh, China, India, Bosnia, Germany, Palestine, Colombia, and the United States. *Marriage & Family Review, 35*(3-4), 107-137. https://doi.org/10.1300/J002v35n03_07

Bradford, K., Burns Vaughn, L., & Barber, B. K. (2008). When there is conflict: Interparental conflict, parent-child conflict, and youth problem behaviors. *Journal of Family Issues, 29*(6), 780-805. https://doi.org/10.1177/0192513X07308043

Brewer, M. B., & Gardner, W. (1996). Who is this "We"? Levels of collective identity and self representations. *Journal of Personality and Social Psychology, 71*(1), 83-93. https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.1.83

Brock, R. L., & Kochanska, G. (2016). Interparental conflict, children's security with parents, and long-term risk of internalizing problems: A longitudinal study from ages 2 to 10. *Development and Psychopathology, 28*(1), 45-54. https://doi.org/10.1017/S0954579415000279

Bryant, A. (2017). *Grounded theory and grounded theorizing: Pragmatism in research practice.* Oxford University Press.

Buehler, C., & Gerard, J. M. (2002). Marital conflict, ineffective parenting, and children's and adolescents' maladjustment. *Journal of Marriage and Family, 64*(1), 78-92. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00078.x

Buehler, C., & Welsh, D. P. (2009). A process model of adolescents' triangulation into parents' marital conflict: The role of emotional reactivity. *Journal of Family Psychology, 23*(2), 167–180. https://doi.org/10.1037/a0014976

Buehler, C., Anthony, C., Krishnakumar, A., Stone, G., Gerard, J., & Pemberton, S. (1997). Interparental conflict and youth problem behaviors: A meta-analysis. *Journal of Child and Family Studies, 6*(2), 233–247. https://doi.org/10.1023/A:1025006909538

Buehler, C., Lange, G., & Franck, K. L. (2007). Adolescents' cognitive and emotional responses to marital hostility. *Child Development, 78*(3), 775-789. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01032.x

Burger, J. M. (2006). *Kişilik* (İ. D. Erguvan Sarıoğlu, Çev.). Kaknüs Yayınları.

Calabrese, M. L., Farber, B. A., & Westen, D. (2005). The relationship of adult attachment constructs to object relational patterns of representing self and others. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry, 33*(3), 513-530. https://doi.org/10.1521/jaap.2005.33.3.513

Calmes, C. A., & Roberts, J. E. (2008). Rumination in interpersonal relationships: Does co-rumination explain gender differences in emotional distress and relationship satisfaction among college students? *Cognitive Therapy and Research, 32*(4), 577–590. https://doi.org/10.1007/s10608-008-9200-3

Canel, A. N. (2007). *Ailede problem çözme, evlilik doyumu ve örnek bir grup çalışmasının sınanması* [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Canel, A. N. (2011). *Evlilik ve aile hayatı* (Aile Eğitim Programı). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. https://www.aile.gov.tr/media/92199/01_02_evlilik-ve-aile-hayati.pdf

Carter C. S. (1998). Neuroendocrine perspectives on social attachment and love. *Psychoneuroendocrinology, 23*(8), 779-818. https://doi.org/10.1016/s0306-4530(98)00055-9

Cassidy, J. (2000). Adult romantic attachments: A developmental perspective on individual differences. *Review of General Psychology, 4*(2), 111-131. https://doi.org/10.1037/1089-2680.4.2.111

Cassidy, J., & Shaver, P. R. (Eds.). (2008). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed.). Guilford Press.

Çalış, S. S. (2019, 20 Haziran). *Bir çocuğun üç ebeveyni.* Türkiye Zeka Vakfı. https://tzv.org.tr/psikoloji/bir-cocugun-uc-ebeveyni/

Çavdar, A. (2003). *The self-with-sibling representation and the oedipal themes in the sibling relationship* [Unpublished master's thesis, Boğaziçi University]. YÖK Tez Merkezi.

Çelik, E., & Öziş, G. (2016). Algılanan Ebeveyn İlişkisi Ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 5*(2), 50–66. https://doi.org/10.30703/cije.321396

Çelik, H., & Ekşi, H. (2015). *Gömülü teori.* Edam Yayınları.

Cetintürk Kırdök, S., Kelek, Ş., & Özdemir Yılmaz, P. (2025). Don't be afraid of growing up in an unhappy family: Breaking the cycle. *International Journal of Eurasia Social Sciences, 16*(61), 1312-1354. https://doi.org/10.70736/ijoess.1641

Charles, R. (2001). Is there any empirical support for Bowen's concepts of differentiation of self, triangulation, and fusion? *American Journal of Family Therapy, 29*(4), 279-292. https://doi.org/10.1080/01926180126498

Charmaz, K. (2017). The power of constructivist grounded theory for critical inquiry. *Qualitative Inquiry, 23*(1), 34-45. https://doi.org/10.1177/1077800416657105

Charmaz, K. (2021). *Constructing grounded theory* (3rd ed.). SAGE Publications.

Christensen, A., & Heavey, C. L. (1990). Gender and social structure in the demand/withdraw pattern of marital conflict. *Journal of Personality and Social Psychology, 59*(1), 73-81. https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.1.73

Cihan Güngör, H. (2014). *Evlilik doyumunu açıklamaya yönelik bir model geliştirme*. Gece Kitaplığı.

Çimen, İ. D., Yavuz, S., Akpınar, Ş. N., Dilli Gürkan, M., Denktaş, A., Aliyeva, B., & Çakın, N. (2023). OKB tanılı çocuk ve ergenlerin belirtilerinin, anne baba tutumları ve algılanan evlilik çatışması ile ilişkisi. *Osmangazi Tıp Dergisi, 45*(2), 209–221. https://doi.org/10.20515/otd.1186779

Clark, D. A., Beck, A. T., & Alford, B. A. (1999). *Scientific foundations of cognitive theory and therapy of depression*. John Wiley & Sons.

Clements, M. L., Martin, S. E., Randall, D. W., & Kane, K. L. (2014). Child and parent perceptions of interparental relationship conflict predict preschool children's adjustment. *Couple and Family Psychology: Research and Practice, 3(*2), 110–125. https://doi.org/10.1037/cfp0000017

Collins, N. L., & Read, S. J. (1990). Adult attachment, working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology, 58*(4), 644–663. https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.4.644

Constant, A., Ramstead, M. J. D., Veissière, S. P. L., & Friston, K. (2019). Regimes of expectations: An active inference model of social conformity and decision making. *Frontiers in Psychology,* 10:679. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00679

Coontz, S. (Ed). (2008). *American families: A multi-culturel reader* (2nd ed.). Routledge.

Corbin, J. & Strauss, A. (2015). *Basics of qualitative research techniques and procedures for developing grounded theory* (4th ed.). SAGE Publications.

Corbin, J., & Strauss, A. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology, 13*(1), 3-21. https://doi.org/10.1007/BF00988593

Cowan, P. A., & Cowan, C. P. (2010). How working with couples fosters children's development: From prevention science to public policy. In M. S. Schulz, M. K. Pruett, P. K. Kerig, & R. D. Parke (Eds.), *Strengthening couple relationships for optimal child development: Lessons from research and intervention* (pp. 211-228). American Psychological Association.

Cox, M. J., Owen, M. T., Lewis, J. M., & Henderson, V. K. (1989). Marriage, adult adjustment, and early parenting. *Child Development, 60*(5), 1015-1024. https://doi.org/10.2307/1130775

Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Pearson.

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). SAGE Publications.

Creswell, J. W. (2016). *30 essential skills for the qualitative researcher.* SAGE Publications.

Crockenberg, S., & Langrock, A. (2001). The role of specific emotions in children's responses to interparental conflict: A test of the model. *Journal of Family Psychology, 15*(2), 163–182. https://doi.org/10.1037/0893-3200.15.2.163

Cüceloğlu, D. (2021). *İnsan insana* (58. Baskı). Remzi Kitabevi.

Cui, M., & Conger, R. D. (2008). Parenting behavior as mediator and moderator of the association between marital problems and adolescent maladjustment. *Journal of Research on Adolescence, 18*(2), 261–284. https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2008.00560.x

Cui, M., & Fincham, F. D. (2010). The differential effects of parental divorce and marital conflict on young adult romantic relationships. *Personal Relationships, 17*(3), 331–343. https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2010.01279.x

Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2002). Effects of marital conflict on children: Recent advances and emerging themes in process-oriented research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 43*(1), 31-63. https://doi.org/10.1111/1469-7610.00003

Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2010). *Marital conflict and children: An emotional security perspective*. Guilford Press.

Cummings, E. M., Goeke-Morey, M. C., & Papp, L. M. (2004). Everyday marital conflict and child aggression. *Journal of Abnormal Child Psychology, 32*(2), 191–202. https://doi.org/10.1023/B:JACP.0000019770.13216.be

Cummings, E. M., Goeke-Morey, M. C., Papp, L. M., & Dukewich, T. L. (2002). Children's responses to mothers' and fathers' emotionality and tactics in marital conflict in the home. *Journal of Family Psychology, 16*(4), 478–492. https://doi.org/10.1037/0893-3200.16.4.478

Cummings, E. M., Iannotti, R. J., & Zahn-Waxler, C. (1985). Influence of conflict between adults on the emotions and aggression of young children. *Developmental Psychology, 21*(3), 495–507. https://doi.org/10.1037/0012-1649.21.3.495

Cummings, E. M., Zahn-Waxler, C., & Radke-Yarrow, M. (1981). Young children's responses to expressions of anger and affection by others in the family. *Child Development, 52*(4), 1274–1282. https://doi.org/10.2307/1129516

Curun, F. (2014). The effects of attributions, communication conflicts, and sex role orientation on marital satisfaction. *International Journal of Human Sciences, 11*(2), 1023-1040. https://doi.org/10.14687/ijhs.v11i2.2717

Cutcliffe J. R. (2000). Methodological issues in grounded theory. *Journal of Advanced Nursing, 31*(6), 1476–1484. https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2000.01430.x

Dadds, M. R., Atkinson, E., Turner, C., Blums, G. J., & Lendich, B. (1999). Family conflict and child adjustment: Evidence for a cognitive-contextual model of intergenerational transmission. *Journal of Family Psychology, 13*(2), 194-208. https://doi.org/10.1037/0893-3200.13.2.194

Dallos, R. & Draper, R. (2005). *An introduction to family therapy: Systemic theory and practice.* (2nd ed.). Open University Press.

Damasio, A. R. (1994). *Descartes' error: Emotion, reason, and the human brain*. Putnam.

Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1998). Exploring children's emotional security as a mediator of the link between marital relations and child adjustment. *Child Development, 69*(1), 124-139. https://doi.org/10.2307/1132075

Davies, P. T., & Lindsay, L. L. (2004). Interparental conflict and adolescent adjustment: Why does gender moderate early adolescent vulnerability? *Journal of Family Psychology, 18*(1), 160–170. https://doi.org/10.1037/0893-3200.18.1.160

Davies, P. T., & Martin, M. J. (2013). The reformulation of emotional security theory: The role of children's social defense in developmental psychopathology. *Development and psychopathology, 25*(4Pt2), 1435–1454. https://doi.org/10.1017/S0954579413000709

Davies, P. T., Coe, J. L., Martin, M. J., Sturge-Apple, M. L., & Cummings, E. M. (2015). The developmental costs and benefits of children's involvement in interparental conflict. *Developmental psychology, 51*(8), 1026-1047. https://doi.org/10.1037/dev0000024

DeBoard-Lucas, R. L., Fosco, G. M., Raynor, S. R., & Grych, J. H. (2010). Interparental conflict in context: Exploring relations between parenting processes and children's conflict appraisals. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 39*(2), 163–175. https://doi.org/10.1080/15374410903532593

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior.* Plenum Press. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-2271-7

Delos Santos, K. (2022). *Together or apart? The effects a parent's relationship dynamic has on their child(ren)'s romantic relationship* [Undergraduate honors thesis, Portland State University]. https://doi.org/10.15760/honors.1306

Dennison, R. P., Koerner, S. S., & Segrin, C. (2014). A dyadic examination of family-of-origin influence on newlyweds' marital satisfaction. *Journal of Family Psychology, 28*(3), 429–435. https://doi.org/10.1037/a0036807

Department for Work and Pensions. (2021, January 18). *Reducing parental conflict: GOV.UK collection.* https://www.gov.uk/government/collections/reducing-parental-conflict-programme-and-resources

Department for Work and Pensions. (2023, August). *Reducing parental conflict programme 2018 to 2022: An evaluation of the effects of interventions on parental relationships and children* (DWP Research Report 1039). https://www.gov.uk/government/publications/reducing-parental-conflict-programme-2018-to-2022-an-evaluation-of-the-effects-of-interventions/reducing-parental-conflict-programme-2018-2022-an-evaluation-of-the-effects-of-interventions-on-parental-relationships-and-children

Dominick, C. (2018). *Inter-parental relationship quality and its effects on children: A literature review to support analysis and policy.* Ministry of Social Development.

Doron, G., Derby, D. S., & Szepsenwol, O. (2014). Relationship obsessive compulsive disorder (ROCD): A conceptual framework. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders, 3*(2), 169-180. https://doi.org/10.1016/j.jocrd.2013.12.005

Du Rocher Schudlich, T. D., White, C. R., Fleischhauer, E. A., & Fitzgerald, K. A. (2011). Observed infant reactions during live interparental conflict. *Journal of Marriage and Family, 73*(1), 221–235. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00800.x

Dunham, S. M. & Woolley, S. R. (2011). Creating secure attachment: A model for creating healthy relationships. In S. M. Dunham, S. B. Dermer, & J. Carlson (Eds.), *Poisonous parenting: Toxic relationships between parents and their adult childre*n (pp. 81-98). Routledge.

Dunn, J. (1985). *Sisters and brothers.* Harvard University Press.

Dunn, J. F., & Munn, P. (1985). Becoming a family member: Family conflict and the development of social understanding in the second year. *Child Development, 56*(2), 480-492. https://doi.org/10.2307/1129735

Duvall, E. M. & Miller, B. C. (1985). *Marriage and family development* (6th ed.). Harper & Row.

Efklides, A., & Moraitou, D. (Eds.). (2013). *A positive psychology perspective on quality of life.* Springer.

Eisenberg, N., Cumberland, A., & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry, 9*(4), 241-273. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0904_1

Eisenberger, N. I. (2012). Broken hearts and broken bones: A neural perspective on the similarities between social and physical pain. *Current Directions in Psychological Science, 21*(1), 42-47. https://doi.org/10.1177/0963721411429455

Eisenberger, N. I., & Lieberman, M. D. (2004). Why rejection hurts: A common neural alarm system for physical and social pain. *Trends in Cognitive Sciences, 8*(7), 294-300. https://doi.org/10.1016/j.tics.2004.05.010

Ekman, P., & Davidson, R. J. (Eds.). (1994). *The nature of emotion: Fundamental questions.* Oxford University Press.

El-Sheikh, M. (2005). The role of emotional responses and physiological reactivity in the marital conflict–child functioning link. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 46*(11), 1191-1199. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2005.00418.x

Epstein, N. B., Bishop, D. S., & Levin, S. (1978). The McMaster model of family functioning. *Journal of Marriage and Family Counseling, 4*(4), 19-31. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1978.tb00537.x

Erden İmamoğlu, S., & Aydın, B. (2012). Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği'nin geliştirilmesi. *Psikoloji Çalışmaları, 29*, 39-64.

Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin, 118*(1), 108-132. https://doi.org/10.1037/0033-2909.118.1.108

Eurostat. (2025, March). *Marriage and divorce statistics* [Statistics Explained]. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriage_and_divorce_statistics

Fairbairn, W. R. D. (1952). *Psychoanalytic studies of the personality*. Routledge & Kegan Paul.

Fairbairn, W. R. D. (1954). *An object-relations theory of the personality.* Basic Books.

Farley, J. E. (1979). Family separation–individuation tolerance: A developmental conceptualization of the nuclear family. *Journal of Marital and Family Therapy, 5*(1), 61-67. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1979.tb00555.x

Feldkötter, A.L., Thomsen, T., & Lessing, N. (2019). *Die Rolle von Partnerschaft, Erziehung und Elternstress beim Problemverhalten von Kindern im Vorschulalter* [The role of partnership, parenting, and parental stress in problem behavior of preschool children]. *Kindheit und Entwicklung, 28*(2), 68–76. https://doi.org/10.1026/0942-5403/a000272

Feldman, L. B. (1982). Dysfunctional marital conflict: An integrative interpersonal-intrapsychic model. *Journal of Marital and Family Therapy, 8*(4), 417-428. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1982.tb01468.x

Feldman, R., Gordon, I., Schneiderman, I., Weisman, O., & Zagoory-Sharon, O. (2010). Natural variations in maternal and paternal care are associated with systematic changes in oxytocin following parent-infant contact. *Psychoneuroendocrinology, 35*(8), 1133-1141. https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2010.01.013

Feng, D., Giarrusso, R., Bengtson, V. L., & Frye, N. (1999). Intergenerational transmission of marital quality and marital instability. *Journal of Marriage and Family, 61*(2), 451-463. https://doi.org/10.2307/353761

Fergusson, D. M., & Horwood, L. J. (1998). Exposure to interparental violence in childhood and psychosocial adjustment in young adulthood. *Child Abuse & Neglect, 22*(5), 339-357. https://doi.org/10.1016/S0145-2134(98)00004-0

Fernández-Pérez, D., Ros, L., Jimeno, M. V., & Latorre, J. M. (2023). Effect of the emotional valence of autobiographical memory and parental bonding on depressive symptoms in a community sample. *Scientific Reports, 13*(1), 6722. https://doi.org/10.1038/s41598-023-33916-3

Fincham, F. D., & Beach, S. R. H. (1999). Conflict in marriage: Implications for working with couples. *Annual Review of Psychology, 50,* 47–77. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.50.1.47

Finkel, E. J., Simpson, J. A., & Eastwick, P. W. (2017). The psychology of close relationships: Four core principles. *Annual Review of Psychology, 68,* 383-411. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010416-044038

Fishman, E. A., & Meyers, S. A. (2000). Marital satisfaction and child adjustment: Direct and Mediated Pathways. *Contemporary Family Therapy, 22*(4) 437-452. https://doi.org/10.1023/A:1007848901640

Fiske, S. T. (1982). Schema-triggered affect: Applications to social perception. In M. S. Clark & S. T. Fiske (Eds.), *Affect and cognition: The 17th Annual Carnegie Symposium on Cognition* (pp. 55-78). Lawrence Erlbaum Associates.

Fonagy, P, & Target, M. (2003). *Psychoanalytic theories: Perspectives from developmental psychopathology.* Brunner-Routledge.

Forward, S., & Frazier, D. (2019). *Emotional blackmail: When the people in your life use fear, obligation, and guilt to manipulate you*. Harper Perennial. (Original work published 1997)

Fosco, G. M., & Grych, J. H. (2008). Emotional, cognitive, and family systems mediators of children's adjustment to interparental conflict. *Journal of Family Psychology, 22*(6), 843–854. https://doi.org/10.1037/a0013809

Fosco, G. M., & Grych, J. H. (2010). Adolescent triangulation into parental conflicts: Longitudinal implications for appraisals and adolescent-parent

relations. *Journal of Marriage and Family, 72*(2), 254-266. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00697.x

Fosco, G. M., McCauley, D. M., & Sloan, C. J. (2021). Distal and proximal family contextual effects on adolescents' interparental conflict appraisals: A daily diary study. *Journal of Family Psychology, 35*(7), 927-938. https://doi.org/10.1037/fam0000703

Fowers, B. J. (1993). Psychology as public philosophy: An illustration of the moral dimension of psychology with marital research. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology, 13(*2), 124-136. https://doi.org/10.1037/h0091114

Fozard, E., & Gubi, P. (2020). An examination of the developmental impact of continuing destructive parental conflict on young adult children. *Illness Crisis & Loss, 28*(2), 175-189. https://doi.org/10.1177/1054137317709581

Framo J. L. (1976). Family of origin as a therapeutic resource for adults in marital and family therapy: You can and should go home again. *Family Process, 15*(2), 193-210. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1976.00193.x

Frankel, L. A., Umemura, T., Jacobvitz, D., & Hazen, N. (2015). Marital conflict and parental responses to infant negative emotions: Relations with toddler emotional regulation. *Infant Behavior and Development, 40*, 73-83. https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2015.03.004

Freud, S. (1958). The dynamics of transference. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 12, pp. 97–108). The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis. (Original work published 1912)

Freud, S. (1961). The ego and the id. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 19, pp. 12–66). The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis. (Original work published 1923)

Friston, K. (2010). The free-energy principle: A unified brain theory? *Nature Reviews Neuroscience, 11*(2), 127-138. https://doi.org/10.1038/nrn2787

Gabbard, G. O. (1994). *Psychodynamic psychiatry in clinical practice: The DSM-IV edition* (2nd ed.). American Psychiatric Press.

Gardner, R. A. (1998). *The parental alienation syndrome: A guide for mental health and legal professionals* (2nd ed.). Creative Therapeutics.

Gerard, J. M., Buehler, C., Franck, K., & Anderson, O. (2005). In the eyes of the beholder: Cognitive appraisals as mediators of the association between interparental conflict and youth maladjustment. *Journal of Family Psychology, 19*(3), 376–384. https://doi.org/10.1037/0893-3200.19.3.376

Gladding, S. (2012). *Aile terapisi: Tarihi, kuram ve uygulamaları* (İ. Yıldırım & İ. Keklik, Çev. Ed.; 2. Baskı). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.

Glaser, B. (1978). *Theoretical sensitivity.* Sociology Press.

Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1999). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Routledge. (Original work published 1967)

Glasser, W. (1989). *Reality therapy: A new approach to psychiatry.* Harper & Row. (Original work published 1965)

Goldberg, J. S., & Carlson, M. J. (2014). Parents' relationship quality and children's behavior in stable married and cohabiting families. *Journal of Marriage and Family, 76*(4), 762-777. https://doi.org/10.1111/jomf.12120

Goldstein, E. B. (2019). *Cognitive psychology: Connecting mind, research, and everyday experience* (5th ed.). Cengage Learning.

Gottman, J. M. (1993). The roles of conflict engagement, escalation, and avoidance in marital interaction: A longitudinal view of five types of couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61*(1), 6-15. https://doi.org/10.1037/0022-006X.61.1.6

Gottman, J. M. (1994). *What predicts divorce? The relationship between marital processes and marital outcomes.* Lawrence Erlbaum Associates.

Gottman, J. M., & Silver, N. (1999). *The seven principles for making marriage work.* Crown Publishers.

Gottman, J. M., Coan, J., Carrere, S., & Swanson, C. (1998). Predicting marital happiness and stability from newlywed interactions. *Journal of Marriage and the Family, 60*(1), 5-22. https://doi.org/10.2307/353438

Gottman, J. M., Katz, L. F., & Hooven, C. (1996). Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: Theoretical models and preliminary data. *Journal of Family Psychology, 10*(3), 243-268. https://doi.org/10.1037/0893-3200.10.3.243

Goulding, C. (2002). *Grounded theory: A practical guide for management, business and market researchers.* SAGE Publications.

Gove, W. R., Hughes, M., & Style, C. B. (1983). Does marriage have positive effects on the psychological well-being of the individual? *Journal of Health and Social Behavior, 24*(2), 122-131. https://doi.org/10.2307/2136639

Graham, A. M., Fisher, P. A., & Pfeifer, J. H. (2013). What sleeping babies hear: A functional MRI study of interparental conflict and infants' emotion processing. *Psychological Science, 24*(5), 782-789. https://doi.org/10.1177/0956797612458803

Greenberg, J. R., & Mitchell, S. A. (1983). *Object relations in psychoanalytic theory*. Harvard University Press.

Greenberg, L. S. (2002). *Emotion-focused therapy: Coaching clients to work through their feelings.* American Psychological Association.

Greenberg, L. S. (2014). *Duygu odaklı terapi- I. atölye çalışması metinleri (14-17 Şubat 2013).* Psikoterapi Enstitüsü.

Greenberg, L. S. (2019). Theory of functioning in emotion-focused therapy. In L. S. Greenberg & R. N. Goldman (Eds.), *Clinical handbook of emotion-focused therapy* (pp. 37-60). American Psychological Association.

Greenberg, L. S., & Goldman, R. N. (Eds.). (2019). *Clinical handbook of emotion-focused therapy*. American Psychological Association.

Greenberg, L. S., & Johnson, S. (1988). *Emotionally Focused Therapy for Couples.* Guilford Press.

Greenberg, L. S., & Pascual-Leone, J. (2001). A dialectical constructivist view of the creation of personal meaning. *Journal of Constructivist Psychology, 14*(3), 165–186. https://doi.org/10.1080/10720530151143539

Greenson, R. R. (1965). The working alliance and the transference neurosis. *Psychoanalytic Quarterly, 34*(1), 155-181. https://doi.org/10.1080/21674086.1965.11926343

Grych, J. H. (1997, April). *Coping with interparental conflict: A comparison of children from violent and nonviolent homes* [Conference presentation]. Biennial Meeting of the Society for Research in Child Development, Washington, DC, United States.

Grych, J. H., & Fincham, F. D. (1990). Marital conflict and children's adjustment: A cognitive-contextual framework. *Psychological Bulletin, 108*(2), 267–290. https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.2.267

Grych, J. H., Fincham, F. D., Jouriles, E. N., & McDonald, R. (2000). Interparental conflict and child adjustment: Testing the mediational role of appraisals in the cognitive-contextual framework. *Child Development, 71*(6), 1648–1661. https://doi.org/10.1111/1467-8624.00255

Grych, J. H., Harold, G. T., & Miles, C. J. (2003). A prospective investigation of appraisals as mediators of the link between interparental conflict and child adjustment. *Child Development, 74*(4), 1176-1193. https://doi.org/10.1111/1467-8624.00600

Grych, J. H., Seid, M., & Fincham, F. D. (1992). Assessing marital conflict from the child's perspective: The Children's Perception of Interparental Conflict Scale.

Child Development, 63(3), 558–572. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1992.tb01646.x

Guntrip, H. J. S. (1971). *Psychoanalytic theory, therapy, and the self: A basic guide to the human personality in Freud, Erikson, Klein, Sullivan, Fairbairn, Hartmann, Jacobson, and Winnicott.* Basic Books.

Gupta, M. K. (2009). *Korkuyu nasıl yeneceksiniz?* Bilim Teknik Yayınları.

Güvenir, T., & Taş, F. V. (2008). Nesne ilişkileri kuramı. A. Aysev & B. Öztürk (Eds.), *Çocuk ve ergen psikiyatrisi temel kitabı* (ss. 116-122) içinde. Hekimler Yayın Birliği.

Hanna Aziz, H. (2021). Marital alienation as perceived by the wife and its relationship to both her productive efficiency in performing household tasks and the social phobia of her children. *Alexandria Science Exchange Journal, 42*, 371-427. https://doi.org/10.21608/ASEJAIQJSAE.2021.157506

Hardy, N. R., Soloski, K. L., Ratcliffe, G. C., Anderson, J. R., & Willoughby, B. J. (2015). Associations between family of origin climate, relationship self-regulation, and marital outcomes. *Journal of Marital & Family Therapy, 41*(4), 508–521. https://doi.org/10.1111/jmft.12090

Harold, G. T., & Sellers, R. (2018). Annual research review: Interparental conflict and youth psychopathology: An evidence review and practice focused update. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 59*(4), 374–402. https://doi.org/10.1111/jcpp.12893

Harold, G. T., Osborne, L. N., & Conger, R. D. (1997). Mom and dad are at it again: Adolescent perceptions of marital conflict and adolescent psychological distress. *Developmental Psychology, 33*(2), 333-350. https://doi.org/10.1037/0012-1649.33.2.333

Harold, G., Acquah, D., Sellers, R., & Chowdry, H. (2016). *What works to enhance interparental relationships and improve outcomes for children: Evidence review* (DWP ad hoc research report no. 32). Early Intervention Foundation. https://www.eif.org.uk/report/what-works-to-enhance-interparental-relationships-and-improve-outcomes-for-children

Harris, T. A. (2023). *I'm OK - you're OK* (Expanded ed.). Penguin Books. (Original work published 1969)

Hawkins, D. N., & Booth, A. (2005). Unhappily ever after: Effects of long-term, low-quality marriages on well-being. *Social Forces, 84*(1), 451–471. https://doi.org/10.1353/sof.2005.0103

Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology, 52*(3), 511- 524. https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511

Heller L., & LaPierre A. (2012). *Healing developmental trauma: How early trauma affects self-regulation, self-image, and the capacity for relationship.* North Atlantic Books.

Hendrix, H. (1988). *Getting the love you want: a guide for couples.* Henry Holt and Company.

Hess, S. (2022). Effects of inter-parental conflict on children's social well-being and the mediation role of parenting behavior. *Applied Research in Quality of Life, 17*, 2059-2085. https://doi.org/10.1007/s11482-021-10022-y

Higgins, E. T. (1987). Self-discrepancy: A theory relating self and affect. *Psychological Review, 94*(3), 319–340. https://doi.org/10.1037/0033-295X.94.3.319

Holt, T., Sand Helland, M., Morbech, M., Larsen, L. H., Gustavson, K., Ha, A., & Cummings, E. M. (2021). Agreement between child and parent reports of children's reactions to interparental conflict. *Journal of Family Psychology, 35*(8), 1138-1148. https://doi.org/10.1037/fam0000861

Horner, A. J. (1996). *Psychoanalytic object relations therapy.* Jason Aronson.

Horowitz, M. J. (1989). Relationship schema formulation: Role-relationship models and intrapsychic conflict. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes, 52*(3), 260–274. https://doi.org/10.1080/00332747.1989.11024449

Howitt, D. & Cramer, D. (2008). *Introduction to research methods in psychology* (2nd ed.). Prentice Hall.

Huston, T. L., Caughlin, J. P., Houts, R. M., Smith, S. E., & George, L. J. (2001). The connubial crucible: Newlywed years as predictors of marital delight, distress, and divorce. *Journal of Personality and Social Psychology, 80*(2), 237-252. https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.2.237

Işık, E., & Akün, Ç. (2021). *Turkish validation of the Kansas Marital Satisfaction Scale.* Unpublished manuscript.

Jacobson, E. (1964). *The self and the object world*. International Universities Press.

James, W. (1950). *The principles of psychology.* Dover Publications. (Original work published 1890)

Jamison, T. B., & Lo, H. Y. (2021). Exploring parents' ongoing role in romantic development: Insights from young adults. *Journal of Social and Personal Relationships, 38*(1), 84–102. https://doi.org/10.1177/0265407520958475

Janet, P. (1907). *The major symptoms of hysteria* (H. W. Brown, Trans.). Macmillan.

Jung, C. G. (1969). *The archetypes and the collective unconscious* (S. H. Read, M. Fordham, G. Adler, & W. McGuire, Eds.; R. F. C. Hull, Trans.; 2nd ed.; Collected works of C. G. Jung, Vol. 9, Part 1). Princeton University Press.

Jung, C. G. (2012). *The red book: Liber Novus – a reader's edition* (S. Shamdasani, Ed.; J. Peck, M. Kyburz, & S. Shamdasani, Trans.). W. W. Norton & Company. (Original work published 2009)

Kaiser, P. (2004). *Der Einfluss der Herkunftsfamilien auf die Partnerschaft* [The influence of families of origin on partnership]. In Familienhandbuch. Staatsinstitut für Frühpädagogik und Medienkompetenz (IFP). https://www.familienhandbuch.de/familie-leben/partnerschaft/herausforderung-konflikte/dereinflussderherkunftsfamilienaufdiepartnersch.php

Katz, L. F., & Gottman, J. M. (1993). Patterns of marital conflict predict children's internalizing and externalizing behaviors. *Developmental Psychology, 29*(6), 940–950. https://doi.org/10.1037/0012-1649.29.6.940

Katz, L. F., & Gottman, J. M. (1994). Patterns of marital interaction and children's emotional development. In R. D. Parke & S. G. Kellam (Eds.), *Exploring family relationships with other social contexts* (pp. 49–74). Lawrence Erlbaum Associates.

Kernberg, O. (1976). *Object relations theory and clinical psychoanalysis.* Jason Aronson.

Kerr, M. E., & Bowen, M. (1988). *Family evaluation.* W.W. Norton & Company.

Kesebir, S., Kavzoğlu, S. Ö., & Üstündağ, M. F. (2011). Bağlanma ve psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 3*(2), 321-342.

Keskin, A. (2021). *Bireylerin evlilik doyumu ego durumları ve benlik algılarının incelenmesi* [Doktora tezi, Gaziantep Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Kibaroğlu, S., & Ersoy, A. F. (2019). Evlilikte eşler arası yabancılaşma: Nitel bir araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6*(5), 407-417.

Kim, E. S., Kim, H. E., & Kim, J. J. (2020). The neural influence of autobiographical memory related to the parent-child relationship on psychological health in adulthood. *PloS one, 15*(4), e0231592. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0231592

Kinsfogel, K. M., & Grych, J. H. (2004). Interparental conflict and adolescent dating relationships: Integrating cognitive, emotional, and peer influences. *Journal of Family Psychology, 18*(3), 505–515. https://doi.org/10.1037/0893-3200.18.3.505

Klein, M. (1948). *Contributions to psycho-analysis, 1921-1945*. Hogarth Press.

Kluft, R. P. (Ed.). (1985). *Childhood antecedents of multiple personality.* American Psychiatric Press.

Klussman, K., Curtin, N., Langer, J., & Nichols, A. L. (2022). The importance of awareness, acceptance, and alignment with the self: A framework for understanding self-connection. *Europe's Journal of Psychology, 18*(1), 120-131. https://doi.org/10.5964/ejop.3707

Knapp, D. J., Sandberg, J. G., Novak, J., & Larson, J. H. (2015). The mediating role of attachment behaviors on the relationship between family-of-origin and couple communication: Implications for couples therapy. *Journal of Couple & Relationship Therapy, 14*(1), 17–38. https://doi.org/10.1080/15332691.2014.953650

Knudson-Martin, C., & Huenergardt, D. (2010). A socio-emotional approach to couple therapy: Linking social context and couple interaction. *Family Process, 49*(3), 369-384. https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2010.01328.x

Kohut, H. (1971). *The analysis of the self: A systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders.* International Universities Press.

Kohut, H. (1977). *The restoration of the self.* The University of Chicago Press.

Körner, R., Murphy, B. A., Zverling, E., Sha'ked, A., & Schütz, A. (2024). Dominance and prestige in romantic relationships: Actor and partner links to relationship quality. *Journal of Social and Personal Relationships, 41*(1), 302-332. https://doi.org/10.1177/02654075231212940

Kouros, C. D., Papp, L. M., Goeke-Morey, M. C., & Cummings, E. M. (2014). Spillover between marital quality and parent–child relationship quality: Parental depressive symptoms as moderators. *Journal of Family Psychology, 28*(3), 315-325. https://doi.org/10.1037/a0036804

Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family Relations, 49*(1), 25-44. https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00025.x

Kurdek, L. A. (1999). The nature and predictors of the trajectory of change in marital quality for husbands and wives over the first 10 years of marriage. *Developmental Psychology, 35*(5), 1283-1296. https://doi.org/10.1037/0012-1649.35.5.1283

L'Abate, L. (2005). *Personality in intimate relationships: Socialization and psychopathology*. Springer Publishing Company.

Laplanche, J., & Pontalis, J. B. (1973). *The language of psycho-analysis* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Hogarth Press. (Original work published 1967)

Larson, J. H. (2003). *The great marriage tune-up book*. Jossey-Bass.

Latham, G. P., & Pinder, C. C. (2005). Work motivation theory and research at the dawn of the twenty-first century. *Annual Review of Psychology, 56,* 485-516. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.55.090902.142105

Lavner, J. A., Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (2014). Relationship problems over the early years of marriage: Stability or change? *Journal of Family Psychology, 28*(6), 979-985. https://doi.org/10.1037/a0037752

Leahy, R. L. (2015). *Emotional schema therapy.* Guilford Press.

Lee, U., & Lee, Y. E. (2024). Destructive and constructive interparental conflict, parenting stress, unsupportive parenting, and children's insecurity: Examining short-term longitudinal dyadic spillover and crossover process. *Behavioral Sciences, 14*(12), 1212. https://doi.org/10.3390/bs14121212

Lee, Y., Kim, K., Zeng, S., & Douglass, A. (2023). Mother-father relationships and child social-emotional adjustment: Mediation through maternal and paternal parenting. *Early Childhood Research Quarterly, 63*, 15-23. https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2022.11.001

Levy, K. N., Blatt, S. J., & Shaver, P. R. (1998). Attachment styles and parental representations. *Journal of Personality and Social Psychology, 74*(2), 407-419. https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.2.407

Lewis, C. E., Siegel, J. M., & Lewis, M. A. (1984). Feeling bad: Exploring sources of distress among pre-adolescent children. *American Journal of Public Health, 74*(2), 117-122. https://doi.org/10.2105/AJPH.74.2.117

Lieberman, M. D. (2013). *Social: Why our brains are wired to connect.* Crown Publishers.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry.* SAGE Publications.

Lippold, M. A., Davis, K. D., Lawson, K. M., & McHale, S. M. (2016). Day-to-day consistency in positive parent–child interactions and youth well-being. *Journal of Child and Family Studies, 25*(12), 3584-3592. https://doi.org/10.1007/s10826-016-0502-x

Long, L. L., & Burnett, J. A. (2005). Teaching couples counseling: An integrative model. *The Family Journal, 13*(3), 321-327. https://doi.org/10.1177/1066480704273815

Luborsky, L., & Crits-Christoph, P. (1998). *Understanding transference: The Core Conflictual Relationship Theme method* (2nd ed.). American Psychological Association.

Lucas-Thompson, R. G., & George, M. W. (2017). Are there individual and sibling differences in appraisals of interparental conflict? *Journal of Family Psychology, 31*(7), 933-938. https://doi.org/10.1037/fam0000326

Lünnemann, M. K. M., Horst, F. C. P. V., Prinzie, P., Luijk, M. P. C. M., & Steketee, M. (2019). The intergenerational impact of trauma and family violence on parents and their children. *Child Abuse & Neglect, 96:*104134. https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104134

Luxton, D. D. (2007). *The effects of inconsistent parenting on the development of uncertain self-esteem and depression vulnerability* [Unpublished doctoral dissertation, University of Kansas]. https://hdl.handle.net/1808/4239

Mace, D. R. (1982). *Close companions: The marriage enrichment handbook.* Continuum.

Magdalena, S. M. (2015). Study on the structuring of self-image in early childhood. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 187,* 619-624. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.115

Mahler, M., Pine, F., & Bergman, A. (1975). *The psychological birth of the human infant*. Basic Books.

Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 50*(1-2), 66-104. https://doi.org/10.2307/3333827

Malloy, T. E., Albright, L., Kenny, D. A., Agatstein, F., & Winquist, L. (1997). Interpersonal perception and metaperception in nonoverlapping social groups. *Journal of Personality and Social Psychology, 72*(2), 390-398. https://doi.org/10.1037/0022-3514.72.2.390

Margolin, G., & Wampold, B. E. (1981). Sequential analysis of conflict and accord in distressed and nondistressed marital partners. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 49*(4), 554-567. https://doi.org/10.1037/0022-006X.49.4.554

Markus, H., & Nurius, P. (1986). Possible selves. *American Psychologist, 41*(9), 954-969. https://doi.org/10.1037/0003-066X.41.9.954

Markus, H., & Wurf, E. (1987). The dynamic self concept: A social psychological perspective. *Annual Review of Psychology, 38,* 299-337. https://doi.org/10.1146/annurev.ps.38.020187.001503

Markus, H., & Zajonc, R. B. (1985). The cognitive perspective in social psychology. In G. Lindzey & E. Aronson (Eds.), *The handbook of social psychology* (3rd Ed., pp. 137-230). Random House.

Martin, S. E., & Clements, M. L. (2002). Children's responding to interparental conflict: Associations with marital aggression and child adjustment. Journal of Child and Family Studies 11, 231–244. https://doi.org/10.1023/A:1015133827129

Martino, J., Pegg, J., & Frates, E. P. (2015). The connection prescription: Using the power of social interactions and the deep desire for connectedness to empower health

and wellness. *American Journal of Lifestyle Medicine, 11*(6), 466-475. https://doi.org/10.1177/1559827615608788

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review, 50*(4), 370-396. https://doi.org/10.1037/h0054346

McCauley, D. M., Sloan, C. J., Xia, M., & Fosco, G. M. (2021). Same family, divergent realities: How triangulation preserves parents' illusory harmony while adolescents navigate interparental conflicts. *Journal of Family Psychology, 35*(2), 128-137. https://doi.org/10.1037/fam0000785

McConnell, A. R. (2011). The multiple self-aspects framework: Self-concept representation and its implications. *Personality and Social Psychology Review, 15*(1), 3-27. https://doi.org/10.1177/1088868310371101

McCoy, K. P., Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2009). Constructive and destructive marital conflict, emotional security, and children's prosocial behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 50*(3), 270-279. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2008.01945.x

McGhee G., Marland G.R. & Atkinson J. (2007). Grounded theory research: Literature reviewing and reflexivity. *Journal of Advanced Nursing, 60*(3), 334-342. https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04436.x

McLafferty, E. & Farley, A., (2006). Analysing qualitative research data using computer software. Nursing Times, 102 (24), 34-36.

McWilliams, N. (2020). *Psychoanalytic diagnosis: Understanding personality structure in the clinical process* (3rd Ed). Guilford Press

Meltzer, A. L., Novak, S. A., McNulty, J. K., Butler, E. A., & Karney, B. R. (2013). Marital satisfaction predicts weight gain in early marriage. *Health Psychology, 32*(7), 824–827. https://doi.org/10.1037/a0031593

Merter, M. (2023). *Dokuz yüz katlı insan: Tasavvuf ve benötesi psikolojisi* (21. Baskı). Kaknüs Yayınları.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2016). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change* (2nd ed.). Guilford Press.

Miller, L. E., Howell, K. H., & Graham-Bermann, S. A. (2012). Predictors of preschool children's appraisals of interparental conflict in families exposed to intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence, 27*(3), 568-586. https://doi.org/10.1177/0886260511421675

Miller, R. B., Anderson, S., & Keala, D. K. (2004). Is Bowen theory valid? A review of basic research. *Journal of Marital and Family Therapy, 30*(4), 453-466. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2004.tb01255.x

Minuchin, S. (1974). *Families and family therapy.* Harvard University Press.

Mitchell, S. A., & Black, M. J. (2016). *Freud and beyond: A history of modern psychoanalytic thought* (2nd ed.). Basic Books.

Mitrani, N. (1999). *Self-with-other representation in intimate relationships* [Unpublished master's thesis, Boğaziçi University]. YÖK Tez Merkezi.

Moné, J. G., MacPhee, D., Anderson, S. K., & Banning, J. H. (2011). Family members' narratives of divorce and interparental conflict: Implications for parental alienation. *Journal of Divorce & Remarriage, 52*(8), 642-667. https://doi.org/10.1080/10502556.2011.619940

Nazlı, S. (2021). *Aile Danışmanlığı* (16. Baskı). Anı Yayıncılık.

Neisser, U. (1988). Five kinds of self-knowledge. *Philosophical Psychology, 1*(1), 35-59. https://doi.org/10.1080/09515088808572924

Nichols, C. W., Schumm, W. R., Schectman, K. L., & Grigsby, C. C. (1983). Characteristics of responses to the Kansas Marital Satisfaction Scale by a sample of 84 married mothers. *Psychological Reports, 53*(2), 567-572. https://doi.org/10.2466/pr0.1983.53.2.567

Nichols, M. P., & Schwartz, R. C. (1998). *Family therapy: Concepts and methods* (4th ed.). Allyn & Bacon.

Nichols, W. (2005). The first years of marital commitment. In M. Harway (Ed.), *Handbook of couples therapy* (pp. 35-36). John Wiley & Sons.

Nicolaus, C., Kress, V., Kopp, M., & Garthus-Niegel, S. (2021). The impact of parental relationship satisfaction on infant development: Results from the population-based cohort study DREAM. *Frontiers in Psychology, 12,* 667577. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.667577

Nussbaum, M. C. (1994). *The therapy of desire: Theory and practice in Hellenistic ethics*. Princeton University Press.

O'Brien, M., & Chin, C. (1998). The relationship between children's reported exposure to interparental conflict and memory biases in the recognitoin of aggressive and constructive conflict words. *Personality and Social Psychology Bulletin, 24*(6), 647-656. https://doi.org/10.1177/0146167298246008

O'Leary, K. D., & Smith, D. A. (1991). Marital interactions. *Annual Review of Psychology, 42,* 191-212. https://doi.org/10.1146/annurev.ps.42.020191.001203

Oatley, K. (1992). *Best laid schemes: The psychology of emotions*. Cambridge University Press.

Ogilvie, D. M., & Ashmore, R. D. (1991). Self-with-other representation as a unit of analysis in self-concept research. In R. Curtis (Ed.), *The relational self: Theoretical convergences in psychoanalysis and social psychology* (pp. 282-314). The Guilford Press.

Oh, W., Lee, K., & Park, H. (2011). The effects of marital conflict on Korean children's appraisal of conflict and psychological adjustment. *Journal of Child and Family Studies, 20*, 444-451. https://doi.org/10.1007/s10826-010-9411-6

Osborne, L. N., & Fincham, F. D. (1996). Marital conflict, parent-child relationships, and child adjustment: Does gender matter? *Merrill-Palmer Quarterly, 42*(1), 48-75. https://www.jstor.org/stable/23090520

Owens, G., Crowell, J. A., Pan, H., Treboux, D., O'Connor, E., & Waters, E. (1995). The prototype hypothesis and the origins of attachment working models: Adult relationships with parents and romantic partners. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 60(*2-3), 216-233. https://doi.org/10.2307/1166180

Özdemir, P. (2023). *Mutlu çiftler yaratmak üzerine: Evlilik analizi ve değerlendirilmesi.* Eğitim Yayınevi.

Palmtag E. L. (2022). Like ripples on a pond: The long-term consequences of parental separation and conflicts in childhood on adult children's self-rated health. *SSM - Population Health, 18*, 101100. https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2022.101100

Parr, T., Pezzulo, G., & Friston, K. J. (2022). *Active inference: The free energy principle in mind, brain, and behavior.* MIT Press.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed.). SAGE Publications.

Peksaygılı, M. & Güre, A. (2008). Eşler arasındaki çatışma ile erken ergenlik dönemindeki çocukların uyum davranışları: Algılanan çatışmanın aracı ve düzenleyici rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, 23*(61), 43-58.

Peris, T. S., Goeke-Morey, M. C., Cummings, E. M., & Emery, R. E. (2008). Marital conflict and support seeking by parents in adolescence: Empirical support for the parentification construct. *Journal of Family Psychology, 22*(4), 633-642. https://doi.org/10.1037/a0012792

Perls, F. S. (1969). *Gestalt therapy verbatim*. Real People Press.

Perls, F. S., Hefferline, R. F., & Goodman, P. (1994). *Gestalt therapy: Excitement and growth in the human personality.* Gestalt Journal Press. (Originally published in 1951)

Perry, B. D. (1998). *Maltreated children: Experience, brain development, and the next generation.* W. W. Norton & Company.

Pfile-Stohr, T. L. (1999). *The effects of interparental conflict on college students' expectations and attitudes towards romantic relationships* [Master's thesis, University of Dayton]. https://ecommons.udayton.edu/graduate_theses/4931

Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children* (M. Cook, Trans.). International Universities Press. (Original work published 1936)

Pines, A. M. (2005). *Falling in Love: Why We Choose the Lovers We Choose* (2nd ed.). Routledge.

Popp, C. A., Diguer, L., Luborsky, L., Faude, J., Johnson, S., Morris, M., Schaffer, N., Schaffler, P., & Schmidt, K. (1996). Repetitive relationship themes in waking narratives and dreams. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 64*(5), 1073-1078. https://doi.org/10.1037//0022-006x.64.5.1073

Previti, D., & Amato, P. R. (2003). Why stay married? Rewards, barriers, and marital stability. *Journal of Marriage and Family, 65*(3), 561-573. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00561.x

Prince, M. (1906). *The dissociation of a personality: A biographical study in abnormal psychology.* Longmans, Green, and Co.

Psychology Lexicon. (2025). *Inference.* Psychology Lexicon. Retrieved June 27, 2025, from https://www.psychology-lexicon.com/cms/glossary/42-glossary-i/11558-inference.html

Putnam, F. W. (1989). *Diagnosis and treatment of multiple personality disorder*. Guilford Press.

Rafaeli, E., Bernstein, D. P., & Young, J. E. (2011). *Schema therapy: Distinctive features.* Routledge.

Ramos, M. C., Arbel, R., Timmons, A. C., Rodriguez, A. J., & Margolin, G. (2022). Observed parent-adolescent coalitions and family hostilities during family discussions: Associations with marital aggression. *Family Process, 61*(3), 1305-323. https://doi.org/10.1111/famp.12719

Rauer, A., & Volling, B. (2013). More than one way to be happy: A typology of marital happiness. *Family Process, 52*(3), 519-534. https://doi.org/10.1111/famp.12028

Rayana, S., & Atak, H. (2022). Anne baba arasındaki ilişki: "Üçüncü ebeveyn" rolünün Gestalt terapi bakışından ele alınması. *Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*(2), 286-300.

Riem, M. M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Pieper, S., Tops, M., Boksem, M. A., Vermeiren, R. R., van Ijzendoorn, M. H., & Rombouts, S. A. (2011). Oxytocin modulates amygdala, insula, and inferior frontal gyrus responses to infant crying: A randomized controlled trial. *Biological psychiatry, 70*(3), 291-297. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2011.02.006

Riggio, H. R., & Weiser, D. A. (2008). Attitudes toward marriage: Embeddedness and outcomes in personal relationships. *Personal Relationships, 15*(1), 123-140. https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2007.00188.x

Rodgers, R. H., & White, J. M. (1993). Family development theory. In P. G. Boss, W. J. Doherty, R. LaRossa, W. R. Schumm, & S. K. Steinmetz (Eds.), *Sourcebook of family theories and methods: A contextual approach* (pp. 225-257). Plenum Press.

Rogers, C. R. (1951). *Client-centered therapy: Its current practice, implications, and theory.* Houghton Mifflin.

Rohner, R. P. (2021). Introduction to interpersonal acceptance-rejection theory (IPARTheory) and evidence. *Online Readings in Psychology and Culture, 6*(1). https://doi.org/10.9707/2307-0919.1055

Roisman, G. I., Collins, W. A., Sroufe, L. A., & Egeland, B. (2005). Predictors of young adults' representations of and behavior in their current romantic relationship: Prospective tests of the prototype hypothesis. *Attachment & Human Development, 7*(2), 105-121. https://doi.org/10.1080/14616730500134928

Roithmayer, K. (2021). *Der Einfluss des gegengeschlechtlichen Elternteils auf die spätere Partnerwahl bei Frauen* [The influence of the opposite-gender parent on women's later partner choice] [Diploma thesis, Universität Wien]. Universität Wien. https://doi.org/10.25365/thesis.19479

Rosch, E. (1978). Principles of categorization. In E. Rosch & B. B. Lloyd (Eds.), *Cognition and categorization* (pp. 27-48). Lawrence Erlbaum Associates.

Rowan, J. (1990). *Subpersonalities: The people inside us.* Routledge.

Rusbult, C. E., Verette, J., Whitney, G. A., Slovik, L. F., & Lipkus, I. (1991). Accommodation processes in close relationships: Theory and preliminary empirical evidence. *Journal of Personality and Social Psychology, 60*(1), 53-78. https://doi.org/10.1037/0022-3514.60.1.53

Saarni, C. (1999). *The development of emotional competence.* Guilford Press.

Sabatelli, R. M., & Bartle-Haring, S. (2003). Family-of-origin experiences and adjustment in married couples. *Journal of Marriage and Family, 65(*1), 159-169. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00159.x

Safran, J. D., & Segal, Z. V. (1990). *Interpersonal process in cognitive therapy.* Jason Aronson.

Sağkal, A. S., & Türnüklü, A. (2017). Çocukların ebeveynler arası çatışmalara ilişkin algıları: Nitel bir çalışma. *Ege Eğitim Dergisi, 18*(1), 376-407. https://doi.org/10.12984/egeefd.329139

Saldaña, J. (2016). *The coding manual for qualitative researchers* (3rd ed.). SAGE Publications.

Salerno, A., Raciti, I., Tosto, M., & Merenda, A. (2023). Parental triangulation in separated & divorced families: Causes and impact on the intergenerational parent-child conflict. *Preprints.* https://doi.org/10.20944/preprints202305.1463.v1

Sanders, M. R., Halford, W. K., & Behrens, B. C. (1999). Parental divorce and premarital couple communication. *Journal of Family Psychology, 13*(1), 60-74. https://doi.org/10.1037/0893-3200.13.1.60

Sandler, J., & Rosenblatt, B. (1962). The concept of the representational world. *The Psychoanalytic Study of the Child, 17,* 128-145. https://doi.org/10.1080/00797308.1962.11822842

Sandler, J., & Sandler, A. M. (1978). On the development of object relationships and affects. *International Journal of Psycho-Analysis, 59*(2-3), 285-296.

Sardoğan, M. E., Karahan, T. F., Dicle, A. N., & Menteş, Ö. (2007). Ebeveyne bağlanma düzeyine ve anne babanın boşanma birliktelik durumuna göre çocuklarda evlilik çatışmasını algılama biçimleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 12–23.

Satir, V. (2001). *İnsan yaratmak: Aile terapisinin başyapıtı* (S. Yeniçeri, Çev.). Beyaz Yayınları. (Orijinal eser 1988'de yayımlandı)

Sayers, S. L., & Baucom, D. H. (1995). Multidimensional scaling of spouses' attributions for marital conflicts. Cognitive Therapy and Research, 19(6), 667–693. https://doi.org/10.1007/BF02227860

Scharff, J. S., & Scharff, D. E. (1997). Object relations couple therapy. *American Journal of Psychotherapy, 51*(2), 141-173. https://doi.org/10.1176/appi.psychotherapy.1997.51.2.141

Schermerhorn, A. C., Nguyen, P. K., & Davies, P. T. (2021). The interplay among interparental conflict, children's emotional insecurity, neurophysiological correlates of processing interparental conflict cues, and externalizing symptoms. *Developmental Psychobiology, 63*(7), e22192. https://doi.org/10.1002/dev.22192

Schlagman, S., Kliegel, M., Schulz, J., & Kvavilashvili, L. (2009). Differential effects of age on involuntary and voluntary autobiographical memory. *Psychology and Aging, 24*(2), 397–411. https://doi.org/10.1037/a0015785

Schore, A. N. (1994). *Affect regulation and the origin of the self: The neurobiology of emotional development.* Lawrence Erlbaum Associates.

Schore, J. R., & Schore, A. N. (2008). Modern attachment theory: The central role of affect regulation in development and treatment. *Clinical Social Work Journal, 36*(1), 9-20. https://doi.org/10.1007/s10615-007-0111-7

Schulz, M. S., Pruett, M. K., Kerig, P. K., & Parke, R. D. (Eds.). (2010). *Strengthening couple relationships for optimal child development: Lessons from research and intervention.* American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/12058-000

Schwartz, R. (1987). Our multiple selves. *Family Therapy Networker, 11*(2), 25-31.

Schwartz, R. C., & Sweezy, M. (2020). *Internal family systems therapy* (2nd ed.). The Guilford Press.

Scott, W. D., Penningroth, S. L., Paup, S., Li, X., Adams, D., & Mallory, B. (2022). The relational self-schema measure: Assessing psychological needs in multiple self with-other representations. *Journal of Personality Assessment, 104*(1), 74-85. https://doi.org/10.1080/00223891.2021.1900207

Sears, M. S., Repetti, R. L., Reynolds, B. M., Robles, T. F., & Krull, J. L. (2016). Spillover in the home: The effects of family conflict on parents' behavior. *Journal of Marriage and Family, 78*(1), 127-141. https://doi.org/10.1111/jomf.12265

Segrin, C., & Flora, J. (2011). *Family communication* (2nd ed.). Routledge.

Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being.* Free Press.

Şendil, G. (1999). *Çocukların, anne babanın evlilik çatışmasını algılayışı* [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

Şendil, G., & Kızıldağ, Ö. (2003). Çocuk ve ergenlerde ebeveyn evlilik çatışması algısı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 10*(2), 58-66.

Sharbanee, J. M., Goldman, R. N., & Greenberg, L. S. (2019). Task analyses of emotional change. In L. S. Greenberg & R. N. Goldman (Eds.), *Clinical handbook of emotion-focused therapy* (pp. 217-242). American Psychological

Shaver, P. R., Collins, N., & Clark, C. L. (1996). Attachment styles and internal working models of self and relationship partners. In G. J. O. Fletcher & J. Fitness (Eds.), *Knowledge structures in close relationships: A social psychological approach* (pp. 25-61). Lawrence Erlbaum Associates

Shelton, K. H., & Harold, G. T. (2007). Marital conflict and children's adjustment: The mediating and moderating role of children's coping strategies. *Social Development, 16*(3), 497-512. https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2007.00400.x

Sherrill, R. B., Lochman, J. E., DeCoster, J., & Stromeyer, S. L. (2017). Spillover between interparental conflict and parent-child conflict within and across days. *Journal of Family Psychology, 31*(7), 900-909. https://doi.org/10.1037/fam0000332

Simeone-DiFrancesco, C., Roediger, E., & Stevens, B. A. (2015). *Schema therapy for couples: A practitioner's guide to healing relationships*. Routledge.

Simon, V. A., & Furman, W. (2010). Interparental conflict and adolescents' romantic relationship conflict. *Journal of Research on Adolescence, 20*(1), 188-209. https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2009.00635.x

Skowron, E. A., & Schmitt, T. A. (2003). Assessing interpersonal fusion: Reliability and validity of a new DSI Fusion with Others Subscale. *Journal of Marital and Family Therapy, 29(*2), 209-222. https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2003.tb01201.x

Sokolski, D. M., & Hendrick, S. S. (1999). Fostering marital satisfaction. *Family Therapy, 26*(1), 39-49.

Spanier, G. B., & Lewis, R. A. (1980). Marital quality: A review of the seventies. *Journal of Marriage and the Family, 42*(4), 825-839. https://doi.org/10.2307/351827

St. Clair, M. (1996). *Object relations and self psychology: An introduction* (2nd ed.). Thomson Brooks/Cole Publishing Co.

Steimer, T. (2002). The biology of fear- and anxiety-related behaviors. *Dialogues in Clinical Neuroscience, 4*(3), 231-249. https://doi.org/10.31887/DCNS.2002.4.3/tsteimer

Steinberg, S. J., Davila, J., & Fincham, F. (2006). Adolescent marital expectations and romantic experiences: Associations with perceptions about parental conflict and adolescent attachment security. *Journal of Youth and Adolescence, 35*(3), 333-348. https://doi.org/10.1007/s10964-006-9042-9

Stern, D. N. (1985). *The interpersonal world of the infant: A view from psychoanalysis and developmental psychology*. Basic Books.

Stern, D.N. (1995) *The motherhood constellation: A unified view of parent-infant psychotherapy.* Basic Books.

Stith, S. M., McCollum, E. E., & Rosen, K. H. (2011). *Couples therapy for domestic violence: Finding safe solutions.* American Psychological Association.

Strauss, A.L., & Corbin, J.M. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd ed.). SAGE Publications.

Sturgeon, J. A., & Zautra, A. J. (2016). Social pain and physical pain: Shared paths to resilience. *Pain Management, 6*(1), 63–74. https://doi.org/10.2217/pmt.15.56

Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry.* W. W. Norton & Company.

Sutherland, A. (2014, April 9). *How parental conflicts hurts kids*. Institute for Family Studies. https://ifstudies.org/blog/how-parental-conflict-hurts-kids.

Svanberg, P. O. G. (1998). Attachment, resilience and prevention. *Journal of Mental Health, 7*(6), 543-578. https://doi.org/10.1080/09638239817716

Taber, S. M. (2010). The veridicality of children's reports of parenting: A review of factors contributing to parent–child discrepancies. *Clinical Psychology Review, 30*(8), 999-1010. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2010.06.014

Tarhan, N. (2005). *Kadın psikolojisi.* Nesil Yayınları.

Tongar, H. K. (2022). *İyileşen evliliğim* (5. baskı). Hayykitap.

Topham, G. L., Larson, J. H., & Holman, T. B. (2005). Family-of-origin predictors of hostile conflict in early marriage. *Contemporary Family Therapy, 27*(1), 101-121. https://doi.org/10.1007/s10591-004-1973-2

Trad, P. V. (1994). The association between early life mental representations and suicidal behavior. *Child Psychiatry and Human Development, 24*(3), 201-212. https://doi.org/10.1007/BF02353197

Tunç, E. (2023). *Evlilik sadakati: Bir model testi* [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. https://openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/handle/11655/33816?show=full

Türk Dil Kurumu (TDK), (2025). *Büyük Türkçe sözlük*. 27 Mayıs 2025 tarihinde erişildi, http://www.tdk.gov.tr

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2025, Şubat). *Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2024*.https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194#

Twenge, J. M., Campbell, W. K., & Foster, C. A. (2003). Parenthood and marital satisfaction: A meta-analytic review. *Journal of Marriage and Family, 65*(3), 574-583. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00574.x

Ulu, İ. P., & Fişiloğlu, H. (2002). The relationship between Turkish children's perceptions of marital conflict and their internalizing and externalizing problems. *International Journal of Psychology, 37*(6), 369-378. https://doi.org/10.1080/00207590244000188

Ulu, İ. P., & Fışıloğlu, H. (2004). Çocukların Evlilik Çatışmasını Algılama Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları, 7*(14), 61–75.

Vaillant, G. E. (2012). *Triumphs of experience: The men of the Harvard Grant Study*. The Belknap Press of Harvard University Press.

van der Kolk, B. A. (2005). Developmental trauma disorder: Toward a rational diagnosis for children with complex trauma histories. *Psychiatric Annals, 35*(5), 401-408. https://doi.org/10.3928/00485713-20050501-06

van Dijk, R., van der Valk, I. E., Deković, M., & Branje, S. (2020). A meta-analysis on interparental conflict, parenting, and child adjustment in divorced families: Examining mediation using meta-analytic structural equation models. *Clinical Psychology Review, 79*, 101861. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2020.101861

van Eldik, W. M., de Haan, A. D., Parry, L. Q., Davies, P. T., Luijk, M. P. C. M., Arends, L. R., & Prinzie, P. (2020). The interparental relationship: Meta-analytic associations with children's maladjustment and responses to interparental conflict. *Psychological Bulletin, 146*(7), 553-594. https://doi.org/10.1037/bul0000233

VandenBos, G. R. (Ed.). (2015). *APA dictionary of psychology* (2nd ed.). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/14646-000

Veissière, S. P. L., Constant, A., Ramstead, M. J. D., Friston, K. J., & Kirmayer, L. J. (2020). Thinking through other minds: A variational approach to cognition and culture. *Behavioral and Brain Sciences, 43,* e90. https://doi.org/10.1017/S0140525X19001213

Waite, L.J. & Gallagher, M. (2000). *The case for marriage: Why married people are happier, healthier, and better off financially.* Doubleday.

Waldinger, R. J., Seidman, E. L., Gerber, A. J., Liem, J. H., Allen, J. P., & Hauser, S. T. (2003). Attachment and core relationship themes: Wishes for autonomy and closeness in the narratives of securely and insecurely attached adults. *Psychotherapy Research, 13*(1), 77-98. https://doi.org/10.1093/ptr/kpg008

Waldinger, R. J., Toth, S. L., & Gerber, A. (2001). Maltreatment and internal representations of relationships: Core relationship themes in the narratives of abused and neglected preschoolers. Social Development, 10(1), 41-58. https://doi.org/10.1111/1467-9507.00147

Wallerstein, J. S. (1983). Children of divorce: The psychological tasks of the child. *American Journal of Orthopsychiatry, 53*(2), 230-243. https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1983.tb03368.x

Wallis, K. C., & Poulton, J. L. (2001). *Internalization: The origins and construction of internal reality*. Open University Press.

Wang, L., & Crane, R. D. (2001). The relationship between marital satisfaction, marital stability, nuclear family triangulation, and childhood depression. *The American Journal of Family Therapy, 29*(4), 337-341. https://doi.org/10.1080/01926180126502

Watanabe, S. K. (1986). Cast of characters work: Systemically exploring the naturally organized personality. *Contemporary Family Therapy, 8*(1), 75-83. https://doi.org/10.1007/BF00891835

Westen, D. (1988). Transference and information processing. *Clinical Psychology Review, 8*(2), 161-179. https://doi.org/10.1016/0272-7358(88)90057-8

Westen, D. (1991). Social cognition and object relations. *Psychological Bulletin, 109*(3), 429-455. https://doi.org/10.1037/0033-2909.109.3.429

Whitton, S. W., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., & Markman, H. J. (2008). Effects of parental divorce on marital commitment and confidence. *Journal of Family Psychology, 22*(5), 789-793. https://doi.org/10.1037/a0012800

Williams, K., & Francis, S. E. (2010). Parentification and psychological adjustment: Locus of control as a moderating variable. *Contemporary Family Therapy, 32*, 231-237. https://doi.org/10.1007/s10591-010-9123-5

Winnicott, D. W. (1965). *Ego distortion in terms of true and false self.* In *The maturational processes and the facilitating environment: Studies in the theory of emotional development* (pp. 140–152). The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis. (Original work published 1960)

Winnicott, D. W. (1965). *The maturational processes and the facilitating environment: Studies in the theory of emotional development*. International Universities Press.

Worden, M. (2013). *Aile terapisi: Temelleri* (T. Akbaş, Çev. Ed.; 3. baskı). Akademisyen Kitabevi.

Yavuzer, H. (2011). *Çocuk Psikolojisi* (31. Baskı). Remzi Kitabevi.

Yavuzer, H. (2018). *Ana-baba ve çocuk* (28. baskı). Remzi Kitabevi.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yontef, G., & Jacobs, L. (2005). Gestalt therapy. In R. J. Corsini & D. Wedding (Eds.), *Current psychotherapies* (7th ed., pp. 299-336). Thomson Brooks/Cole.

Young, J. E., Klosko, J. S., & Weishaar, M. E. (2003). *Schema therapy: A practitioner's guide.* Guilford Press.

Yu, T., Pettit, G. S., Lansford, J. E., Dodge, K. A., & Bates, J. E. (2010). The interactive effects of marital conflict and divorce on parent-adult children's relationships. *Journal of Marriage and the Family, 72*(2), 282–292. https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00699.x

Zagefka, H., Clarke, Z., Kabeli, G., Lundy, C., Plumtree, A., & Smith, G. (2021). Lay beliefs about romantic relationships: A mediator of the effect of family dysfunction on romantic relationship satisfaction. *Journal of Adult Development, 28*, 299-308. https://doi.org/10.1007/s10804-021-09374-4

Zhou, N., Cao, H., & Leerkes, E. M. (2017). Interparental conflict and infants' behavior problems: The mediating role of maternal sensitivity. *Journal of Family Psychology, 31*(4), 464-474. https://doi.org/10.1037/fam0000288

Zhou, Z. (2025). The impact of family of origin on romantic relationships: A psychological perspective. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media, 81*, 70-78. https://doi.org/10.54254/2753-7048/2025.20444

Ziviani, C., Féres-Carneiro, T., & Magalhães, A. S. (2011). Sons and daughters' perception of parents as a couple: Distinguishing characteristics of a measurement model. *Psicologia: Reflexão e Crítica, 24*(1), 28-39. https://doi.org/10.1590/S0102-79722011000100005

Ziviani, C., Lins, S., Feres-Carneiro, T., Magalhães, A. S., Mello, R., & Machado, R. (2014). Perception of parents as a couple and reported current marital social skills. *Psychology, 5*(18), 1989-1998. https://doi.org/10.4236/psych.2014.518202

8. EKLER

8.1. EK 1: ARAŞTIRMA İÇİN KATILIMCI DUYURU AFİŞİ

8.2. EK 2: KATILIM TALEP FORMU

Bu form, duyuru afişiyle birlikte paylaşılan araştırmaya ilişkin bilgilendirmeleri ve gönüllü katılımcı onam formunu, kişisel bilgi formunu ve Kansas Evlilik Doyumu Ölçeği maddelerini içermektedir.

Gönüllü Katılımcı Onam Formu

Kıymetli Katılımcı,

Öncelikle bu araştırmaya katılma konusunda göstermiş olduğunuz ilgi için teşekkür ederim. Düzce Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve doktora öğrenimime devam etmekteyim. Bu araştırmayı, doktora tezim kapsamında Prof. Dr. Mustafa Koç'un danışmanlığında yürütmekteyim. Bu araştırma ile temel amacımız, evli bireylerin çocukluk döneminde tanık oldukları ebeveynler arası olumsuz ilişkilerin, kendi benliklerine ve evlilik ilişkilerine nasıl yansıdığını keşfetmektir. Bu amaç doğrultusunda, çocukluk döneminizdeki ebeveynlerinizin ilişkisine dair deneyimlerinizi ve şu an sizin kendi evliliğinizdeki yaşantılarınızı dinlemek istiyorum.

Evliliğinizde yaşadığınız bazı sorunlar, siz farkında olmasanız da ebeveynlerinizin birbiriyle olan ilişkisinden kaynaklanıyor olabilir. Benimle paylaşacağınız deneyimlerin araştırmama ve bilimsel literatüre oldukça önemli bir katkı sunacağını sizlere ifade etmek isterim. Ayrıca ben bu araştırmayı yürütürken, aynı zamanda sizler de kendinize ve evliliğinizdeki sorunlara dair farkındalık kazanmak isterseniz, bu araştırmaya ve yapacağım görüşmelere katılabilirsiniz.

Bu süreçte sizlerle ücretsiz çevrimiçi görüşmeler yapacağım. Görüşmelerin içeriği tamamen bağımsız değil, araştırdığım konu kapsamında gerçekleşecektir. Görüşmeleri çift olarak değil bireysel olarak yürütmeyim, yani eşinizin de bu çalışmaya katılması şart değil, yalnızca siz de katılabilirsiniz. Görüşmeler sürecinde yaşadığınız zorluklar olursa, bunlar konusunda gerekli psikolojik destek tarafımca sağlanacaktır. Ayrıca araştırmaya katılmak için tamamen gönüllülük esas olup, dilediğiniz zaman görüşmeleri sonlandırma hakkına sahipsiniz. Sizlerden bu süreçte elde etmiş olduğum bilgiler, sadece bilimsel amaçla kullanılacak ve araştırma sonucunda kimliğinize dair herhangi bir bilgi içermeyecektir. Gizliliğin sürecin en önemli parçalarından birisi olacağı ve kişisel

bilgilerinizin kesinlikle gizli kalacağı konusunda emin olabilirsiniz. Deneyimlerinizi araştırma bulgusu olarak doğrudan sizin ifadelerinizle yansıtabilmek için bu süreçte ses kaydı almaya ihtiyaç duymaktayım. Ses kayıtlarınız başka kimse tarafından dinlenilmeyecek olup deşifre edildikten sonra silinecektir.

Araştırmaya katılabilmeniz için belirli kriterler bulunmaktadır. Lütfen bu kriterleri dikkate alınız. Kritere uymayan katılımcılarla görüşmeler yapılamayacaktır. Bu kriterler;

1) En az bir yıllık evli olmanız,
2) Eğer çocuğunuz varsa, ilk çocuğunuzun henüz 12 yaşından küçük olması,
3) Siz çocukken, anne ve babanızın sorunlu bir evliliğe sahip olması ve sizin bu sorunlara şahit olmanız,
4) Çocukluk ve ergenlik dönemlerinizi anne ve babanızla birlikte geçirmiş olmanız,
5) Çocukken anne ve babanızla ilişkinizin genel olarak iyi olduğunu düşünüyor olmanız,
6) Kendi evliliğinizde ve eşinizle olan ilişkinizde birtakım sorunlar yaşıyor olmanız ya da kendiniz veya eşinizle ilgili olumsuz duygu ve düşüncelere sahip oluyor olmanız

Genel olarak bu kriterleri sağlıyorsanız ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak istiyorsanız, aşağıdaki soruları yanıtlayabilirsiniz. Sizlerle en yakın zamanda iletişime geçeceğim. Ayırdığınız zaman ve ilginiz için şimdiden çok teşekkür ederim.

Arş. Gör. Şehide Kelek
Düzce Üniversitesi
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı

Bu araştırmaya dair yukarıdaki bilgileri okudum ve gönüllü olarak katılmayı onaylıyorum.

Ad Soyad
Tarih
İmza/Onay

Kişisel Bilgi Formu

1. Adınız-soyadınız:
2. Cinsiyetiniz:
3. Eğitim düzeyiniz:
4. Mesleğiniz:
5. Eşinizin yaşı:
6. Eşinizin eğitim düzeyi:
7. Eşinizin mesleği:
8. Sosyo-ekonomik durumunuzu nasıl algılıyorsunuz?

   a) Çok kötü b) Kötü c) Orta d) İyi e) Çok iyi
9. Annenizin eğitim düzeyi:
10. Annenizin mesleği:
11. Babanızın eğitim düzeyi:
12. Babanızın mesleği:
13. Toplam kardeş sayınız:
14. Siz evin kaçıncı çocuğusunuz:
15. 18 yaşına kadar her iki ebeveyninizle birlikte yaşadınız mı?

   a) Evet b) Hayır
16. Annenizin psikolojik bir rahatsızlığı var mı? Varsa nedir? Siz kaç yaşındayken başladı?
17. Babanızın psikolojik bir rahatsızlığı var mı? Varsa nedir? Siz kaç yaşındayken başladı?
18. Anne ve babanıza dair sizi veya ailenizi etkileyen özellikle bilmem gereken bir şey var mı?
19. Şu anki eşinizle evlenmeden önceki romantik ilişkiniz ne kadar sürdü? Lütfen yıl ve ay olarak belirtiniz. (örneğin: 1 yıl 3 ay)
20. Evlilik şekliniz nasıldı?

   a) Aşk evliliği b) Evlilik amacıyla tanıştırılarak/görücü usulü
21. Evlilik süreniz: (örneğin: 1 yıl 3 ay)
22. Çocuğunuz varsa çocuk sayınız:
23. En büyük çocuğunuzun şu anki yaşı:
24. Şu anki evliliğinizin genel durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

   a) Çok kötü b) Kötü c) Normal d) İyi e) Çok iyi

25. Evlenmeden önceki zamanlara dönme imkânınız olsaydı ve bir karar verme sürecinde olsaydınız, bu evliliği yeniden yapar mıydınız?

    a) Evet yapardım b) Hayır yapmazdım c) Kararsızım

26. Evliliğinizde ne sıklıkla çatışma yaşıyorsunuz?

    a) Hiç yaşamıyoruz

    b) Bazen yaşıyoruz

    c) Genellikle yaşıyoruz

    d) Sürekli yaşıyoruz

27. Eşinizle aranızda duygusal kopukluk ve ilgisizlik yaşıyor musunuz?

    a) Hiç yaşamıyoruz

    b) Bazen yaşıyoruz

    c) Genellikle yaşıyoruz

    d) Sürekli yaşıyoruz

28. **Siz çocukken** anne ve babanızın nasıl bir evliliği vardı, ilişkileri nasıldı?

    a) Çok kötü b) Kötü c) Normal d) İyi e) Çok iyi

29. **Siz çocukken** anne ve babanızın çatışma/tartışma yaşama sıklıkları nasıldı?

    a) Hiç tartışmazlardı

    b) Bazen tartışırlardı

    c) Genellikle tartışırlardı

    d) Sürekli tartışırlardı

30. **Siz çocukken** ebeveynleriniz aralarında duygusal kopukluk ve ilgisizlik yaşıyor muydu?

    a) Hiç yaşamazlardı

    b) Bazen yaşarlardı

    c) Genellikle yaşarlardı

    d) Sürekli yaşarlardı

31. Sizce, anne ve babanız birbirleriyle evlenmeleri gereken insanlar mıydı?

    a) Hayır, annem daha iyi bir adamı hak ediyordu

    b) Hayır, babam daha iyi bir kadını hak ediyordu

    c) Evet, birbirleri için oldukça uygun iki insan, iyi ki evlenmişler

    d) İkisi de daha iyisini hak etmiyor, olumsuz anlamda birbirlerini bulmuşlar

32. Siz çocukken anneniz, size karşı nasıl bir anneydi?

    a) Sıkıntılı ve zor bir anneydi

    b) Normal bir anneydi

    c) İyi bir anneydi

33. Siz çocukken anneniz, babanıza karşı nasıl bir eşti?
    a) Sıkıntılı ve zor bir kadındı
    b) Normal bir kadındı
    c) İyi ve ideal bir eşti
34. Siz çocukken babanız, size karşı nasıl bir babaydı?
    a) Sıkıntılı ve zor bir babaydı
    b) Normal bir babaydı
    c) İyi bir babaydı
35. Siz çocukken babanız, annenize karşı nasıl bir eşti?
    a) Sıkıntılı ve zor bir adamdı
    b) Normal bir adamdı
    c) İyi ve ideal bir eşti
36. Eşinizle olan ilişkinizde, anne veya babanıza benzediğiniz yönleriniz var mı?
    a) Evet
    b) Hayır
    c) Farkında değilim
37. Eşinizle olan ilişkinizde, anne veya babanız gibi olmamak için çabaladığınız yönleriniz var mı?
    a) Evet
    b) Hayır
    c) Farkında değilim

Kansas Evlilik Doyumu Ölçeği

Aşağıda sizin şu anki evliliğinize ve siz çocukken ebeveynlerinizin evliliğine dair bazı sorular yer almaktadır. Kendinize dair olan soruları kendi bakış açışınızdan yanıtladıktan sonra, eşiniz, anneniz ve babanız için olan soruları onların bakış açılarını, evliliklerine dair söylemlerini, tutumlarını referans alarak yanıtlayınız. Anne ve babanızın evliliğini şu anki hâlleri üzerinden değil, ***siz çocukken sahip oldukları evlilik ilişkisi*** üzerinden değerlendirdiğinizden emin olunuz. Sorular 1'den 7'ye kadar puanlanmaktadır. Memnuniyet düzeyini hangi aralıkta hissediyorsanız ona göre yanıtlayınız.

1: Hiç Memnun Değilim 7: Çok Memnunum

Sorular	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**
Kendiniz için:							
1) Evliliğinizden ne kadar memnunsunuz?							
2) Eşinizden bir eş olarak ne kadar memnunsunuz?							
3) Eşinizle olan ilişkinizden ne kadar memnunsunuz?							
Eşiniz için:							
4) Eşiniz, evliliğinizden ne kadar memnun?							
5) Sizce eşiniz, bir eş olarak sizden ne kadar memnun?							
6) Sizce eşiniz, ilişkinizden ne kadar memnun?							
Siz çocukken anneniz için:							
7) Siz çocukken, sizce anneniz evliliğinden ne kadar memnundu?							
8) Sizce anneniz, bir eş olarak kocasından (babanızdan) ne kadar memnundu?							
9) Sizce anneniz, kocasıyla olan ilişkisinden ne kadar memnundu?							
Siz çocukken babanız için:							
10) Siz çocukken, sizce babanız evliliğinden ne kadar memnundu?							
11) Sizce babanız, bir eş olarak karısından (annenizden) ne kadar memnundu?							
12) Sizce babanız, karısıyla olan ilişkisinden ne kadar memnundu?							

Not: Kansas Evlilik Doyumu Ölçeği, orijinalinde üç maddeden oluşan bir ölçektir. Bu çalışmada kullanılan ifadeler, söz konusu ölçeğin maddeleri temel alınarak türetilmiştir. Araştırmada istatistiksel bir analiz yapılmamış ve bu ifadeler yalnızca ön değerlendirme amacıyla kişisel bilgi formundaki sorularla birlikte ek olarak kullanılmıştır.

8.3. EK 3: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

<u>BÖLÜM 1: Ebeveyn-Çocuk İlişkisine Yönelik Sorular</u>

Isındırma ve Tarama Soruları:

1. **Çocukken sana karşı nasıl bir annen vardı? Kısaca tanımlar mısın?**
   …… bir anne
   Annene karşı duygun:
   Annenin sana karşı duygusu:

2. **Çocukken sana karşı nasıl bir baban vardı? Kısaca tanımlar mısın?**
   …… bir baba
   Babana karşı duygun:
   Babanın sana karşı duygusu:

3. **Çocukken,**
   a) Hangi ebeveynine duygusal anlamda daha yakın/bağlı/iç içe hissediyordun? O bunu ne yaparak ya da yapmayarak sağlıyordu?
   b) Hangi ebeveynin sence daha güçlüydü, baskındı? Ne yönden? Aile içerisinde uyulması gereken kuralları ve alınacak kararları kim belirlerdi?
   c) Evde kurban veya zalim olan ebeveynler var mıydı? Nasıl etkiliyordu bu durum seni?

4. **Çocukken, idealleştirdiğin, onun gibi olmak istediğin bir ebeveynin var mıydı, varsa kimdi?**
   a) Neden o? Hangi özellikleri açısından onun gibi olmak isterdin?
   b) O ebeveynin hakkında en güçlü duyguların ve düşüncelerin nelerdi?
   c) Diğer ebeveynin sence neden idealleştirdiğin/onun gibi olmak isterim dediğin kişi olmadı?

5. **(Hoşuna gitse de gitmese de) karakter olarak en çok hangi ebeveynini benziyorsun?**
   a) Hangi yönleriniz benziyor? Bu benzerlikten memnun musun?
   b) Ebeveynlerinden özellikle farklı olduğun yönlerin var mı?
   c) Eşin, senin ebeveynlerine benzer veya farklı olduğun yönler konusunda neler söylüyor?
   d) Annen gibi olmak/baban gibi olmak senin için ne anlam ifade ediyor?

BÖLÜM 2: Ebeveynler Arası İlişkiye Dair Anı Çalışması

- Arkanıza yaslanın, derin bir nefes alın. Şimdi sizden geçmiş zamanlarınıza doğru bir yolculuğa çıkmanızı isteyeceğim. Hatırlayabildiğiniz en erken yaşlarınıza doğru bir yolculuk. Yakın zamandan çocukluğunuza kadar. Zihninizin serbestçe dolanmasına izin verin. Sizden gitmenizi istediğim anılar çocukken evinizde sıkça şahit olduğunuz anne ve babanız arasında geçen anılar, yaşantılar, olanlar…
- Şimdi çocukluğundayız. Çocukluğunun geçtiği evin önünde durduğunu anımsa. Bana o çocuğu nasıl bir çocuk olduğunu ve o evin nasıl bir ev olduğunu biraz anlat lütfen. O evin önündesin ve şimdi o eve gir lütfen. O evde, annen ve baban arasında neler yaşandığını, birbirlerine karşı nasıl birer karı-koca/çift/eş olduklarını izlemeni ve bir film gibi gözden geçirmeni isteyeceğim. Birbirlerine nasıl davranıyorlar, birbirlerine karşı ne hissediyorlar? Ve onların arasındaki bu ilişkiyi senin gözlerinden izleyip birlikte değerlendireceğiz. O evin içinde hisset kendini. Ve şimdi evde onları izlemeye başla. O evde ikisi arasında neler olduğunu çocuk senin gözünden bana anlatabilir misin?
- Bu yaşananlar arasından o anki seni çok etkileyen anılardan örnek verebilir misin?

Anı "Baba" ekseninde ise sorulacak sorular:

O anıya gitmeni istiyorum. O ana tekrar git ve o anıyı ayrıntılarıyla iyice hayal et. Kendini o anı izleyen bir çocuk olarak orada hisset. Hayal etmene ve daha çok orada hissetmene yardımcı olacak olursa gözlerini kapatabilirsin. Sen şu an orada anne ve baban arasındaki olanları izleyen bir çocuksun. Ve sana birazdan sırasıyla soracağım sorulara o anı izleyen "çocuk sen" olarak yanıt vermeni, o çocuğun bakış açısında göre yanıt vermeni istiyorum. Şimdi bana o anıyı anlatır mısın?

a) Bu olayı düşündüğünde içinde ne oluyor?
b) O anlarda o çocuk olarak ne düşünüyorsun?
c) O çocuğun hissettiği şeyler… Ne hissediyor o çocuk?
d) Peki o çocuk o an bedeninde bir şey hissediyor mu? Şu an hissediyor musun?
e) Oradaki çocuk buradan baktığında nasıl bir çocuk? Tek kelimeyle ya da birkaç kelime ile tanımlayacak olsan oradaki çocuğu nasıl bir çocuk olarak tanımlarsın? ……. biri
f) O anlarda o çocuk ne yapmak istiyor ve ne yapabiliyor?

g) Bu yaşananlarda o çocuk kime hak veriyor? Kime karşı kendisini daha yakın hissediyor? Ona göre bu yaşananların sorumlusu/suçlusu kim? Neden?

h) Baban annene karşı bu şekilde davrandığında, annenin tepkisi genel olarak ne oluyordu?
i) Peki sen, annenin bu tepkisini nasıl buluyorsun?
j) Bunun yerine, annen nasıl tepki versin isterdin?
k) Oradaki çocuk sen için o andaki anne nasıl bir eş/kadın? Tek kelimeyle ya da birkaç kelime ile tanımlayacak olsan oradaki kadını nasıl biri olarak tanımlarsın? ……. biri
l) O çocuk aslında orada nasıl bir kadın/anne görmek isterdi?
m) Oradaki çocuk peki o kadına/annesine karşı içinde ne hissediyor?
n) O çocuk, oradaki o kadının yerinde olsaydı ne hissederdi?
o) O çocuk için oradaki kadının o an neye ihtiyacı var?
p) Annesi için o an ne yapmak istiyor? Ve ne yapıyor?

q) Babanın annene karşı bu davranışlarını, nasıl buluyorsun?
r) Bunun yerine, baban nasıl davransın isterdin?
s) Oradaki çocuk için o andaki baba nasıl bir eş/adam? Tek kelimeyle ya da birkaç kelime ile tanımlayacak olsan oradaki adamı nasıl biri olarak tanımlarsın? ……. biri
t) O çocuk aslında orada nasıl bir adam/baba görmek isterdi?
u) Oradaki çocuk peki o adama/babasına karşı içinde ne hissediyor?
v) O çocuk, oradaki o adamın yerinde olsaydı ne hissederdi?
w) O çocuk için oradaki adamın o an neye ihtiyacı var?
x) Babasına karşı o an nasıl davranmak istiyor? Ve ne yapıyor?

y) Şu an tekrardan o çocuk senden çıkıp şu anki sen olmanı istiyorum. Peki şimdi bu kez dışarıdan bir gözlemci gibi bakmanı istiyorum tüm bunlara. Olup bitenleri hem annenle babanı hem de oradaki çocuk seni izle ve dinle lütfen. Oradaki yaşananlara, duygularına ve verdiğin tepkilere dair bir şey fark ediyor musun? Bu konuda neler söylersin? O tabloya dair şu an daha net olarak görebildiğin şeyler neler?

<u>Anı "Anne" ekseninde ise sorulacak sorular:</u>

O anıya gitmeni istiyorum. O ana tekrar git ve o anıyı ayrıntılarıyla iyice hayal et. Kendini o anı izleyen bir çocuk olarak orada hisset. Hayal etmene ve daha çok orada hissetmene yardımcı olacak olursa gözlerini kapatabilirsin. Sen şu an orada anne ve baban arasındaki olanları izleyen bir çocuksun. Ve sana birazdan sırasıyla soracağım sorulara o anı izleyen "çocuk sen" olarak yanıt vermeni, o çocuğun bakış açısında göre yanıt vermeni istiyorum. Şimdi bana o anıyı anlatır mısın?

a) Bu olayı düşündüğünde içinde ne oluyor?
b) O anlarda o çocuk olarak ne düşünüyorsun?
c) O çocuğun hissettiği şeyler… Ne hissediyor o çocuk?
d) Peki o çocuk o an bedeninde bir şey hissediyor mu? Şu an hissediyor musun?
e) Oradaki çocuk buradan baktığında nasıl bir çocuk? Tek kelimeyle ya da birkaç kelime ile tanımlayacak olsan oradaki çocuğu nasıl bir çocuk olarak tanımlarsın? ……. biri
f) O anlarda o çocuk ne yapmak istiyor ve ne yapabiliyor?

g) Bu yaşananlarda o çocuk kime hak veriyor? Kime karşı kendisini daha yakın hissediyor? Ona göre bu yaşananların sorumlusu/suçlusu kim? Neden?
h) Annen, babana karşı bu şekilde davrandığında, babanın tepkisi genel olarak ne oluyordu?
i) Peki sen, babanın bu tepkisini nasıl buluyorsun?
j) Bunun yerine, baban nasıl tepki versin isterdin?
k) Oradaki çocuk sen için o andaki baba nasıl bir eş/adam? Tek kelimeyle ya da birkaç kelime ile tanımlayacak olsan oradaki adamı nasıl biri olarak tanımlarsın? ……. biri
l) O çocuk aslında orada nasıl bir adam/baba görmek isterdi?
m) Oradaki çocuk peki o adama/babasına karşı içinde ne hissediyor?
n) O çocuk, oradaki o adamın yerinde olsaydı ne hissederdi?
o) O çocuk için oradaki adamın o an neye ihtiyacı var?
p) Babası için o an ne yapmak istiyor? ve ne yapıyor?

q) Annenin, babana karşı bu davranışlarını, nasıl buluyorsun?
r) Bunun yerine, annen nasıl davransın isterdin?
s) Oradaki çocuk için o andaki anne nasıl bir eş/kadın? Tek kelimeyle ya da birkaç kelime ile tanımlayacak olsan oradaki kadını nasıl biri olarak tanımlarsın? ……. biri
t) O çocuk aslında orada nasıl bir kadın/anne görmek isterdi?
u) Oradaki çocuk peki o kadına/annesine karşı içinde ne hissediyor?
v) O çocuk, oradaki o kadının yerinde olsaydı ne hissederdi?
w) O çocuk için oradaki kadının o an neye ihtiyacı var?
z) Annesine karşı o an nasıl davranmak istiyor? Ve ne yapıyor?

x) Şu an tekrardan o çocuk senden çıkıp şu anki sen olmanı istiyorum. Peki şimdi bu kez dışarıdan bir gözlemci gibi bakmanı istiyorum tüm bunlara. Olup bitenleri hem annenle babanı hem de oradaki çocuk seni izle ve dinle lütfen. Oradaki yaşananlara, duygularına ve verdiğin tepkilere dair bir şey fark ediyor musun? Bu konuda neler söylersin? O tabloya dair şu an daha net olarak görebildiğin şeyler neler?

Şimdi tekrardan o çocuk olarak yaşanan bu anıyı, konuştuğumuz şekilde oradaki kadını ve adamı hayal et lütfen. O çocuğun zihin dünyasını bir yoklamanı istiyorum:

- İleride nasıl bir kadın/adam/eş olacağına veya olmayacağına dair herhangi bir karar alıyor musun? Nasıl bir karar alıyorsun veya alacak olsan ne olurdu?
  - Asla annem/babam gibi olmayacağım dediğin bir şey var mı? Nedir?
  - Aynı annem/babam gibi olacağım dediğin bir şey var mı? Nedir?
  - Evliliğinde bu konuda şu an fark ettiğin bir şeyler var mı?
    - ✓ İlişkinizde aynı annen/baban gibi olduğun yönlerin neler?
    - ✓ İlişkinizde özellikle annenin/babanın zıttı olduğunuz ayrıştığınız yönlerin neler?

- İleride **nasıl bir adamla/kadınla evleneceğine** dair herhangi bir kararın var mıydı?
  - Asla annem/babam gibi biriyle evlenmeyeceğim dediğin bir özellik var mıydı? Nedir?
  - Evliliğinde bu konuda şu an fark ettiğin bir şeyler var mı?

BÖLÜM 3: Genel Ebeveynler Arası İlişki Taraması

Şimdi yeniden çocukluğundayız. Çocukluğunun geçtiği evin önünde durduğunu anımsa. O evin önündesin ve şimdi o eve gir lütfen. O evde, annen ve baban arasında genel olarak neler yaşandığını, birbirlerine karşı nasıl birer karı-koca/çift/eş olduklarını izlemeni ve bir film gibi gözden geçirmeni isteyeceğim. Birbirlerine nasıl davranıyorlar, birbirlerine karşı ne hissediyorlar? Onların arasındaki bu ilişkiyi senin gözlerinden izleyip birlikte değerlendireceğiz. O evin içinde hisset kendini. Ve şimdi evde onları izlemeye başla.

1. **Onları düşündüğünde, yaşananları çocuk sen olarak izlediğinde gözünün önünde nasıl görüntüler, resimler, sahneler canlanıyor? Nasıl bir evlilikleri var?**

2. **Birbirlerine nasıl davranıyorlardı? Çocukken sen nasıl buluyordun bu davranışlarını?**

3. **Birbirleri hakkında sence neler düşünüyorlardı? Sana ne böyle düşündürürdü? Senin için nasıl bir anlam ifade ediyordu?**

4. **Birbirlerine karşı en yoğun ve en sık hissettikleri duygular nelerdi? Tam olarak ne için böyle hissederlerdi? Birbirlerine duygularını ifade etme şekilleri nasıldı? Sen nasıl buluyordun birbirlerine karşı bu duygularını ve sen ne hissediyordun onlara karşı?**

5. **Birbirlerine karşı sıkça söyledikleri, düşününce zihnine gelen ifadeler, cümleler, tepkiler var mıydı? Neler? Senin için nasıl bir anlam ifade ediyordu?**

6. **<u>Çocukken,</u> anne ve baban arasındaki ilişkiyi düşündüğüne; sana göre,**
   a) **<u>Annen için</u>** evliliklerindeki en çok rahatsız edici olan şey/sorun:
   b) Annenin o evlilikteki konumu/rolü nedir? Sen bu konum için neler düşünüyor ve hissediyorsun? Bu konumdaki bir kadına karşı ne hissediyorsun?
   c) Kadının o evlilikte kocasından neye ihtiyacı var? Nasıl bir kocası olsaydı bunları yaşamazdı? O adamın böyle bir koca olmasına engel olan şey nedir?
   d) Kadının o evlilikte kendisinden neye ihtiyacı var? Nasıl bir kadın olsa bunları yaşamazdı? O an bir çocuk olarak <u>*sen*</u> nasıl bir kadın görmek isterdin?
   e) Annenin sahip olduğu hangi özellikler evliliklerindeki bu problemlere yol açmaktaydı?
   f) Evliliğe dair o kadının kendi kızına/oğluna vereceği öğüt ne olurdu?

7. **<u>Çocukken,</u> anne ve baban arasındaki ilişkiyi düşündüğüne; sana göre,**
   g) **<u>Baban için</u>** evliliklerindeki en çok rahatsız edici olan şey/sorun:
   h) Babanın o evlilikteki konumu/rolü nedir? Sen bu konum için neler düşünüyor ve hissediyorsun? Bu konumdaki bir adama karşı ne hissediyorsun?
   i) Adamın o evlilikte karısından neye ihtiyacı var? Nasıl bir karısı olsaydı bunları yaşamazdı? O kadının böyle bir eş olmasına engel olan şey nedir?
   j) Adamın o evlilikte kendisinden neye ihtiyacı var? Nasıl bir adam olsa bunları yaşamazdı? O an bir çocuk olarak <u>*sen*</u> nasıl bir adam görmek isterdin?
   k) Babanın sahip olduğu hangi özellikler evliliklerinde problemlere yol açmaktadır?
   l) Evliliğe dair o adamın kendi kızına/oğluna vereceği öğüt ne olurdu?

8. **Anne ve baban arasındaki ilişkiyi düşündüğüne;**
   m) ***<u>Çocuk sen için;</u>*** onların evliliklerine dair en çok rahatsız edici/eksik olan şey/sorun:
   n) Onlar aralarında problem yaşadıklarında senin sıkça yaptığın şey neydi?
   o) Onların ilişkisine dair senin sıkça hissettiğin duygu/lar neydi?
   p) Onların ilişkisine dair senin sıkça düşündüğün şey neydi?

9. **Oradaki kadın ve adamın ilişkileri nasıl? <u>Onları izleyen bir çocuk olarak</u> nasıl tanımlarsın onlar arasındaki karı-koca ilişkisini… Nasıl çiftler?**
   ……. bir çift/karı-koca

10. **Oradaki kadına bakmanı istiyorum şimdi. O kadın, kocasına karşı nasıl bir eş?**
    Çocuk senin gözünden: Eş olarak ……. bir kadın
    Kocasının gözünden: ……..bir eş
    Kendi gözünden: …… bir eş

O kadına karşı duygun:
O kadın nasıl bir eş olsun isterdin:
Böyle bir kadın/eş olması için sence neye ihtiyacı var (kendinden ve diğerinden):

11. Oradaki adama bakmanı istiyorum şimdi. O adam, karısına karşı nasıl bir eş?
Çocuk senin gözünden: Eş olarak ……. bir adam
Karısının gözünden: …… bir eş
Kendi gözünden: …… bir eş
O adama karşı duygun:
O adam nasıl bir eş olsun isterdin:
Böyle bir adam/eş olması için sence neye ihtiyacı var (kendinden ve diğerinden):

12. Ebeveynlerinizden birisiyle diğeri hakkında konuşur/dertleşir miydiniz?
a) ***Anneniz,*** babanız hakkında sizinle konuşur muydu? Bu konuşmanın içeriği genelde ne olurdu?
b) Annenizin babanız hakkında eş'liğine dair genel şikayetleri nelerdi? Zihninde şu an duyduğun, annenizin ses tonu ve sözleriyle anımsadığın net söylemi/ifadesi var mıydı?
c) ***Babanız,*** anneniz hakkında sizinle konuşur muydu? Bu konuşmanın içeriği genelde ne olurdu?
d) Babanızın anneniz hakkında eş'liğine dair genel şikayetleri nelerdi? Zihninde şu an duyduğun, annenizin ses tonu ve sözleriyle anımsadığın net söylemi/ifadesi var mıydı?

13. Anne ve baban arasındaki ilişkiyi sürekli gözleyen bir çocuk olarak, bu ilişki senin nasıl bir insan olmana (*şu an karşımda duran kişi olmana)* yol açtı? Sence *ilişkilerindeki ne,* seni *hangi yönden, nasıl* etkiledi?
a) Bu açıdan bana *kendini tanımla* desem neler söylersin?
b) Genel olarak kendini düşündüğünde, şu anda, kendinle ilgili olumsuz inancın/düşüncen nedir? …… birisiyim

14. İleride nasıl bir eş olacağına ya da olmayacağına yönelik düşündüğün şeyler var mıydı? *Çocukken* evliliğinde "annen gibi olma", "baban gibi olma" dediğin özellikler nelerdi?

15. Buraya dair konuştuklarımız dışında anne ve babanın ilişkisine dair, söylemek, eklemek istediğin önemli gördüğün bir şeyler var mı? Varsa nedir?

BÖLÜM 4: Katılımcının Kendi Evlilik İlişkisine Dair Sorular

Şimdi evliliğini ve eşinle arandaki romantik ilişkini düşünmeni istiyorum. Tanışmanızdan bu zamana kadar olan süreci… evliliğinizi… Sanki dışarıdan birisiymiş gibi o evliliği, aranızdaki ilişkiyi, yaşadıklarınızı izlemeni istiyorum. Ve neler gördüğünü bana anlatmanı isteyeceğim. İyice hayal et ve yavaş yavaş, gözden geçir ve bana nasıl bir evliliğin olduğunu anlat lütfen.

1. **Şu an neler görüyorsun? Evliliğinize ve yaşananlara dair gözünün önünde nasıl görüntüler, resimler, sahneler canlanıyor? Nasıl bir evliliğiniz var?**

2. **Birbirinize nasıl davranıyorsunuz? Bunlara dikkat ettiğinde, sana göre bu davranışlarda anne ve babanın birbirlerine davranışlarıyla bir ilişkisi var mı? Nasıl bir ilişki var?**

3. **Birbiriniz hakkında neler düşünüyorsunuz? Sana ne böyle düşündürüyor? Bu düşüncelerinize baktığında anne ve babanın ilişkisinden herhangi bir iz var mı? Neler?**

4. **Birbirinize karşı en yoğun ve en sık hissettiğiniz duygular neler? Tam olarak ne için böyle hissediyorsunuz? Birbirinize bu duygularınızı ifade etme şekilleriniz nasıl? Duygularınızda ve duygularınızı ifade etme şeklinizde anne ve babanın ilişkisinden yansımalar, izler var mı? Neler?**

5. **Birbirinize karşı sıkça söylediğiniz cümleler, tanımlamalar, tepkiler var mı? Neler? Bunlar senin için nasıl bir anlam ifade ediyor? Anne ve babana benzer kelimeler veya üslup var mı? Neler?**

6. **Eşinle olan ilişkini düşündüğünde,**
   a) **Senin için** ilişkinizdeki en çok rahatsız edici olan şey/sorun:
   b) Senin o evlilikteki konumun/rolün nedir? Sen bu konum için neler düşünüyor ve hissediyorsun? Bu konumdaki bir kadın/adam olmak senin için nasıl bir şey?
   c) Eşinden neye ihtiyacın var? Nasıl bir eş olsaydı bu olanlar yaşanmazdı?
   d) Kendinden neye ihtiyacın var? Nasıl bir kadın/adam olsaydın bunlar yaşanmazdı? Evliliğinizde eşinin senden neye ihtiyacı var? Böyle bir kadın/adam olamayışına engel olan şey nedir?
   e) Senin sahip olduğun hangi özelliklerin evliliğinizdeki problemlere yol açmaktadır?
   f) Evliliğinize, ilişkinize dair endişe duyduğun, korktuğun bir şeyler var mı?
   g) Evliliğin sürecinde kendi kendine aldığın kararlar, kendine öğütlerin oldu mu, neler oldu?
   h) Evliliğe dair kendi kızına/oğluna vereceğin öğüt ne olurdu?

7. **Eşinle olan ilişkini düşündüğünde,**
   i) **<u>Eşin için</u>** ilişkinizdeki en çok rahatsız edici olan şey/sorun:
   j) Eşinin o evlilikteki konumu nedir? Sen bu konum için neler düşünüyor ve hissediyorsun? Bu konumdaki bir kadın/adam hakkında içinden neler geçiyor, ne hissediyorsun?
   k) Eşinin senden neye ihtiyacı var? Böyle biri olmana engel olan şey nedir?
   l) Eşinin evliliğinize, ilişkinize dair endişe duyduğu, korktuğu bir şeyler var mı?
   m) Eşinin sahip olduğun hangi özellikleri evliliğinizdeki problemlere yol açmaktadır?
8. **Eşinizle nasıl bir ilişkisiniz var? Aranızdaki karı-koca ilişkisini nasıl tanımlarsın?**
   ……. bir çift/karı-koca

9. ***(Romantik)* İlişkinizde eşin nasıl birisi? Eşin, sana karşı nasıl bir kadın/adam?**
   Senin gözünden: …… birisi
   Kendi gözünden: …… bir eş

   Eşine karşı duygun:
   Eş olarak nasıl bir adam/kadın olsun isterdin:
   Böyle bir adam/kadın olması için sence neye ihtiyacı var:

10. ***(Romantik)* İlişkinizde sen nasıl bir kişisin? Eşine karşı nasıl bir kadınsın/adamsın?**
    Senin gözünden: …… birisiyim
    Eşinin gözünden: …… bir eş

    Kendine yönelik duygun:
    Eş olarak nasıl bir kadın/adam olmak isterdin:
    Böyle bir kadın/eş olmak için sence neye ihtiyacın var:

11. **Bu tanımlarda annen ile babanın ilişkisine dair dikkatini çeken bir şey var mı?**

12. **Şu an ki evliliğinde,**
    a) Annen gibi olduğun yönlerin
    b) Annenden özellikle farklı olduğun yönlerin
    c) Baban gibi olduğun yönlerin
    d) Babandan özellikle farklı olduğun yönlerin
    e) Öncesinde şöyle bir kadınla/adamla asla evlenmeyeceğim dediğin özellik:
    f) Öncesinde şöyle bir kadınla/adamla evlenmeliyim dediğin özellik:
    g) Nasıl bir kadınla/adamla evlendin?
    h) Eşinle olan ilişkinin, anne ve babanın ilişkisine benzer yönleri? Bu benzerliği sağlayan şey?

i) İlişkinin, anne ve babanın ilişkisinden özellikle farklılaşan yönleri? Bu farklılığı sağlayan şey?

13. Çocukken ebeveynlerin arasındaki ilişkiye dair bir hayalin/isteğin var mıydı? Neydi? Bu hayalin açısından, kendi evlilik ilişkin şu an nasıl?

14. Buraya dair konuştuklarımıza dair söylemek istediğin, fark ettiğin, eklemek istediğin bir şey var mı?

8.4. EK 4: ULAŞILAN TEMALAR ve KATEGORİLER LİSTESİ

Kuramsal Modelin Adı:

- Çocukluk Tanıklığından Yetişkinlik Deneyimine: Örtük Ebeveynden Benliğe ve İlişkiye Uzanan Aktarım

Çekirdek Kategori:

- Örtük Ebeveynden Benliğe ve İlişkiye Uzanan Aktarım

1. Örtük Ebeveyn: Çocuğun Dünyasında Ebeveynler Arası İlişki

- Hatıralarda Yer Alan Ebeveynler Arası İlişki Manzaraları
- Etiketlerin ve Duyguların Aynaladığı İlişki
- İlişkinin Gölgesinde Büyümek: Yaşam Boyu Süren İzler
  - *Onların İlişkisinin Yükünü Taşımakla Geçti Çocukluğum*
  - *İlişkilerinin Gölgesi Hâlâ Üzerimizde*
  - *Daha Farklı Biri Olabilirdim*
- Çocuğun Gözünden Anne-Baba: Eşlik ve Ebeveynlik Arasındaki Ayrım

2. Çocuğun İçinde Kurulan Mahkeme: Ebeveyn-Çocuk Bağının Eş Ebeveyn Algısına Yansıması

- İkilemde Kalmak: Ebeveyni ile Eş Ebeveyni Arasında Sıkışan Çocuk
- Hüküm Vermek: Eş Ebeveynleri Arasında Taraf Tutan Çocuk

3. Eş Ebeveyn Temsilleri

- Eş Anne Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar
- Eş Baba Temsilleri ve Bu Temsillere Eşlik Eden Duygulanımlar

4. Eş Ebeveynlerin Gereksinimleri: Çocuğa Miras Kalan İhtiyaçlar

5. İlişkisel Tehdit Senaryoları: Eş Ebeveyne Dönüşme Korkusu

6. İlişkisel Deneyimlerden Süzülen Çıkarımlar: Suçlu Kim, Çözüm Ne?

- İdealize Edilen Eş Ebeveyn Temsilleri: Keşke Şöyle Bir Eş Olsalardı!
- Kendine Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eş Olmalıyım?
- Gelecekteki Eşe Yönelik Çıkarımlar: Nasıl Bir Eşim Olmalı

7. İçselleştirme: Eş Ebeveyn Temsillerinin Benlik Temsillerine Dönüşümü

- İçselleştirilmiş Eş Anne Temsilleri
- Karşıt Eş Anne Temsilleri
- İçselleştirilmiş Eş Baba Temsilleri
- Karşıt Eş Baba Temsilleri

8. Benlik Örgütlenmesi: İçsel Temsiller Arasında Dinamik Etkileşim ve Mücadele

9. Eş Algısında Eş Ebeveyn Temsillerinin Rolü

- Eş Ebeveyn Temsillerinin Eş Seçimine Yansımaları
- Eş Ebeveyn Temsilleriyle Özdeşleştirilen Eş

10. Aktarım Seyrini Biçimlendiren Kişiye Özgü Faktörler

- Çocuğun İçinde Kurulan Mahkeme: Ebeveyn-Çocuk Bağının Eş Ebeveyn Algısına Yansıması
- Sınırların Bulanıklaşması: Eş Ebeveyn ile Duygusal Bütünleşme ve İç İçe Geçme
- Eş Ebeveynin Gözüyle Bakma: Model Alma
- Ebeveynler Arası İlişkiye Çekilen Çocuklar
  - *Eş Ebeveynlerin Dert Ortağı Olan Çocuklar*
  - *Eşi Kötüleme Girişimleri: Koalisyona Çekilen Çocuklar*
  - *İlişki İçin Aracı Edilen Çocuklar*
  - *Ebeveynleştirme: Koruyucu ve Arabulucu Çocuklar*
- Benliğe Dâhil Olan Eş Ebeveyn Temsillerine Dair Öz-Farkındalık
- Eş Ebeveyn Temsillerinden Farklı Bir Eşle Gelen Değişim ve Dönüşüm

EXTENDED ABSTRACT

FROM CHILDHOOD WITNESSING TO ADULT EXPERIENCE: THE TRANSMISSION EXTENDING FROM THE IMPLICIT PARENT TO THE SELF AND RELATIONSHIP

Şehide KELEK

Düzce University
Graduate School, Department of Educational Sciences
Doctoral Thesis
Supervisor: Prof. Dr. Mustafa KOÇ
October 2025, 503 pages

1. INTRODUCTION

The family stands out as the primary domain of experience that shapes an individual's sense of self and relational patterns from the moment they enter the world. Numerous theoretical approaches and empirical studies confirm that the bond established with parents during childhood plays a decisive role in the individual's self-construction and the formation of their interpersonal relationships (Ainsworth, 1985; Bowlby, 1969; Fairbairn, 1954; Greenberg & Mitchell, 1983; Hazan & Shaver, 1987; Kernberg, 1976; Klein, 1948; Kohut, 1977; Mahler et al., 1975; Main et al., 1985; Schore, 1994; Stern, 1995; Winnicott, 1965; Young et al., 2003). Furthermore, within the family context, a child is profoundly influenced not only by the one-on-one relationship with their parents but also by the interparental relationship (Alder et al., 2018; Amato & Booth, 2001; Cui & Fincham, 2010; Cummings & Davies, 2010; Grych & Fincham, 1990; Harold et al., 2016; Katz & Gottman, 1993; Simon & Furman, 2010; Steinberg et al., 2006; Sutherland, 2014).

A dysfunctional or fragmented family structure can lead to a host of negative outcomes, ranging from individual psychological problems to societal dissolution. Current statistics from European countries and Turkey (Eurostat, 2025; TÜİK, 2025) indicate a significant decline in marriage rates alongside a rapid increase in divorce rates. This situation reflects the risks currently facing the institution of the family. From this perspective,

supporting healthy marriages and strengthening the institution of the family is of critical importance for individual and societal well-being.

Healthy families are built upon healthy marriages, as the marital relationship constitutes the core of a family (Canel, 2007; Nichols & Schwartz, 1998; Özdemir, 2023). Furthermore, the marital relationship is not solely an issue concerning the couple; it is also a phenomenon that reflects upon children. It is known that interparental relationship dynamics leave emotional, behavioral, and developmental impacts that begin in childhood and extend into adulthood (Brock & Kochanska, 2016; Buehler et al., 2007; Cummings et al., 2004; Fishman & Meyers, 2000; Grych & Finchman, 1990; Harold et al., 2016; Şendil & Kızıldağ, 2003), and are transmitted across generations, reflecting upon the children's own future marital relationships (Amato & Booth, 2001; Amato & DeBoer, 2001; Cui & Fincham, 2010; Riggio & Weiser, 2008; Simon & Furman, 2010; Whitton et al., 2008). However, there is a conceptual and theoretical gap in explaining how this relationship is experienced and made meaningful in the inner world of the children, how it subsequently reflects upon their self and relationships, and explaining the embedded dynamics and the functional process of this intergenerational transmission. Proceeding from this gap, this research aims to develop an original process model that explains how witnessing the interparental relationship in childhood is interpreted by individuals under which contextual conditions, through which affective and interactive processes it is transformed into internal and relational patterns, and how it is reproduced in adulthood, particularly in the context of the marital relationship.

2. METHODS

This research aims to develop an original process model that explains how witnessing the interparental relationship, a phenomenon the child is not a direct participant in but constantly exposed to, is experienced by the child, and how these experiences are reflected in their self and relationships in later life. In line with this goal, grounded theory (GT), a qualitative research design, was adopted to develop a new theoretical model based on conceptual categories derived from participant experiences. Given that GT is the preferred approach for understanding social processes that are difficult to explain, or when existing theories are insufficient for a deeper explanation of a phenomenon

(Goulding, 2002), it was determined to be the most appropriate methodology for achieving the stated aim.

The purpose of grounded theory is to move beyond superficial descriptions by grasping the realities individuals construct through interaction, to uncover existing phenomena, and consequently, to examine the emerging patterns and processes within this context to generate or discover new theory. This method aims to make theoretical inferences by exploring the underlying patterns in social processes and human behaviors, drawing from the shared thoughts, perceptions, and experiences of individuals (Cutcliffe, 2000; Goulding, 2002). Throughout the research process, close adherence was also maintained to the fundamental principles considered important and common across all grounded theory approaches. These principles include theoretical sensitivity, theoretical sampling, constant comparative analysis, data coding and categorization, memo writing and diagramming, and the integration of theory through literature review (Charmaz, 2021; Corbin & Strauss, 2015; Creswell, 2013).

The participants in this research consisted of a total of 13 individuals, including 8 women and 5 men, determined using criterion sampling and theoretical sampling — both forms of purposive sampling. The relevant criteria were not initially predefined but were gradually structured by the researcher during the process, based entirely on the emerging need derived from participant experiences and the researcher's own observations. These determined criteria were as follows: a) They had to be married individuals who had witnessed negative interparental relationship dynamics during their childhood and were currently experiencing problems in their own marriages; b) They had to be married for at least one year and their first child must not have entered adolescence yet; c) They had to have a history where parent-child interactions were generally positive during their childhood, but the interparental relationship was negative; and d) They had to have spent both their childhood and adolescence with both their mother and father.

As the data collection instrument, a semi-structured interview form developed by the researcher was utilized; in-depth interviews were conducted with each participant, ranging from 2 to 6 sessions and lasting between 1 hour 53 minutes and 6 hours 12 minutes. The data collection and analysis process, which continued until theoretical saturation was achieved, was carried out simultaneously in line with the constant comparative analysis principle of grounded theory. Upon reaching saturation and

concluding the data collection process, it was observed that the eighth revision of the interview form was being used. Additionally, the personal information form, which included relevant questions to obtain general demographic information about the participants, and the Kansas Marital Satisfaction Scale (Nichols et al., 1983) were used as supplementary data collection tools to evaluate the suitability for the criteria determined by the criterion sampling method.

All collected data were imported into MAXQDA-20. The analysis followed the stages of open, axial, and selective coding, which respectively involved conceptualizing the data, establishing relationships within the axis of conditions-actions/interactions-consequences and identifying the core category that integrates all other categories (Strauss & Corbin, 1998). Finally, theoretical integrity was monitored through diagramming, and the resulting process model was visualized.

In this study, qualitative rigor and trustworthiness (validity and reliability) were addressed in line with the framework of Lincoln and Guba (1985). To establish credibility, transferability, dependability, and confirmability, the research utilized techniques such as long-term and repeated interviews, recording and transcription, data/observation triangulation, expert review, and participant validation. Furthermore, the process was made traceable through constant comparative analysis and an audit trail.

3. RESULTS

Through constant comparative analysis, the researcher repeatedly reviewed codes and categories, reassessing the relationships between them and the flow of the process. Proceeding from this, the main themes were structured, and the core category indicated by the inter-thematic pattern was clarified. In line with the scope and aim of the research, one of the important aspects that stands out in this study is that the findings reflect a process. In this context, the core category was determined not as a phenomenon to which all themes are related or as a central element of the transmission process, but rather as a transmission axis that comprehensively encompasses the entire process. The core category of the research was articulated as “The Transmission Extending from the Implicit Parent to Self and Relationship”. The analysis of the findings yielded 10 main themes. These main themes also contain various categories within themselves. The main themes obtained are as follows:

- The Implicit Parent: The Interparental Relationship in the Child's World
- The Child's Internal Court: The Reflection of Parent-Child Bond on Spousal Parents Perception
- Spousal Parent Representations and Accompanying Affects
- The Unmet Needs of Spousal Parents: Needs Inherited by the Child
- Relational Threat Scenarios: The Fear of Becoming the Spousal Parent
- Inferences Drawn from Relational Experiences: Who is to Blame, What is the Solution?
- Internalization: The Transformation of Spousal Parent Representations into Self-Representations
- Self-Organization: Dynamic Interaction and Struggle Among Internal Representations
- The Role of Spousal Parent Representations in Spousal Perception
- Person-Specific Factors Shaping the Transmission Process

All these findings reveal the theoretical process model that explains the transmission. In the findings section, participant statements obtained through in-depth interviews were presented as direct quotations under the relevant themes and categories. Thus, it was aimed to reflect the participants' experiences, perceptions, emotions, thoughts, and behaviors as directly and authentically as possible. Furthermore, since the research focuses on process, the themes obtained were presented not only in a theme-oriented manner but also in a participant-oriented manner. For each participant in the study, in order to better understand the transmission process extending from the interparental relationship to their own relationships and to better reflect the connections between themes, all 13 participants were presented individually as case analyses under the heading "Process and Person-Oriented Analyses".

4. CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The research findings revealed that the interparental relationship assumes an implicit parental function for children within the family context, and this implicit parent shapes children's self-organization and relational patterns. Children clearly distinguish between their mothers' and fathers' parenting and spousal roles. Furthermore, they develop spousal mother representations and spousal father representations regarding the nature of

their parents as spouses, based on the relational dynamic between them. These representations were found not to be merely cognitive definitions but were structured alongside accompanying affective states, unmet needs, fears and anxieties, and the inferences derived from these psychological dynamics.

Individuals internalize spousal parent representations along with their accompanying affects, needs, fears, anxieties, and inferences, transforming them into self-representations and incorporating these representations into their subjective self-organization. As a result of the analyses, four types of spousal parent representations that transform into self-representations were identified. These are: a) internalized spousal mother representations, b) opposing spousal mother representations, c) internalized spousal father representations, and d) opposing spousal father representations. In other words, in addition to the numerous self-representations internalized in the context of various significant relationships, particularly the parent-child relationship, the individual's self also contains, or has the potential to contain, four types of spousal parent representations. It was observed that these representations emerged in different forms at different times, depending on the participants' current life experiences, internal processes, and interpersonal relationships. It was noted that all these representations are incorporated into the participants' self-organization and function in dynamic interaction and conflict rather than as independent structures.

While the self-representations that develop based on spousal parent representations can manifest themselves in many areas of an individual's life, it was found that one of the relational contexts in which these representations emerge most distinctly is the individual's own marital relationship. Spousal parent representations manifest themselves in various forms in the marital relationships of adult children, both in relation to themselves and to their spouses. The manifestation that occurs through the individual themselves emerges through the spousal role they enact, as the spousal parent representations within their self-organization, along with the accompanying psychological dynamics, are reactivated in the relationship. The manifestation of spousal parent representations through the individual's spouse in marriage occurs through the influence of these representations on mate selection decisions and through the occasional identification of the spouse with spousal parent representations throughout the marriage process. In addition to these findings, it was revealed that alongside a common

mechanism in the transmission process extending from the interparental relationship to the individual's own relationship, certain person-specific factors also come into play in different contexts, influencing the course of the process.

The findings obtained were discussed in detail within the framework of the relevant literature, and recommendations were presented for researchers, practitioners, and policymakers. Furthermore, in structuring the recommendations, the limitations of the research and the memos written throughout the research process were considered. This research, which developed an original theoretical process model, not only interprets the findings but also lays the groundwork for a new and multidimensional research agenda. This model also establishes a scientific framework for concrete steps toward clinical practice and social policies. Thus, this study aims to offer a holistic contribution within the research-practice-policy triangle.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Şehide Kelek

Yabancı Dili : İngilizce

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Doktora	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	Düzce Üniversitesi	2025
Y. Lisans	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	Hacettepe Üniversitesi	2020
Lisans	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	İstanbul Üniversitesi	2016
Lise	Sayısal	Konya Atatürk Anadolu Öğretmen Lisesi	2012